

Chernihiv National University
of Technology (Ukraine)

Academic society of
Michal Baludansky (Slovakia)

Lodz University of Technology
(Poland)

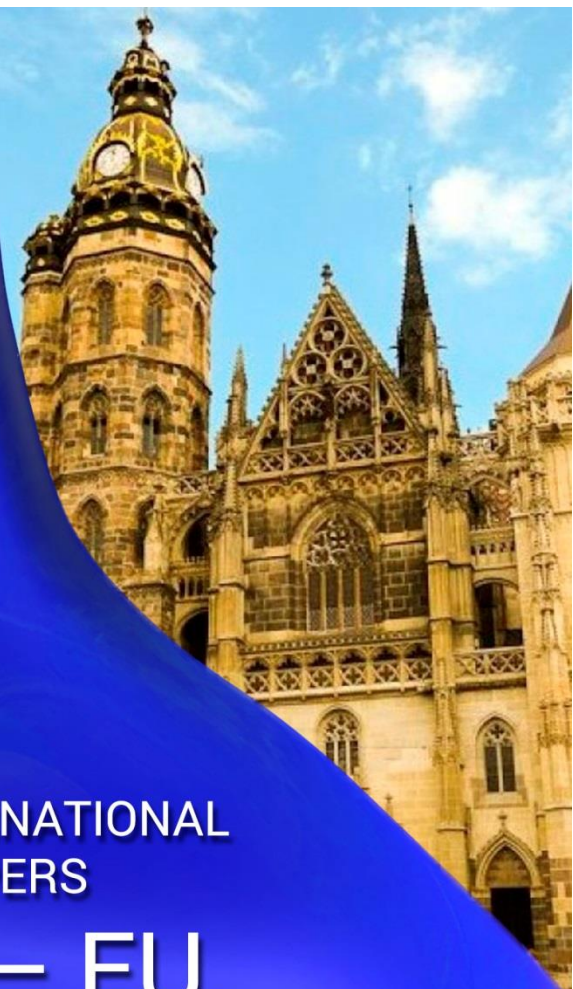
Tsenov Academy of Economics
(Bulgaria)

The University of Tuzla
(Bosnia and Herzegovina)

Technical University of Košice
(Slovakia)

COLLECTION OF INTERNATIONAL
SCIENTIFIC PAPERS

“UKRAINE – EU. MODERN TECHNOLOGY, BUSINESS AND LAW”

PART 1

«MODERN PRIORITIES OF ECONOMICS,
MANAGEMENT AND SOCIAL DEVELOPMENT.
ENVIRONMENTAL PROTECTION»

Košice,
Slovakia 2015

Chernihiv National University of Technology (Ukraine)
Academic society of Michal Baludansky (Slovakia)
Technical University of Košice (Slovakia)
Lodz University of Technology (Poland)
Tsenov Academy of Economics (Bulgaria)
University of Tuzla (Bosnia and Herzegovina)

***UKRAINE – EU. MODERN TECHNOLOGY,
BUSINESS AND LAW***

(Košice, Slovakia, March 30 – April 2, 2015)

Collection of international scientific papers

PART 1
**MODERN PRIORITIES OF ECONOMICS,
MANAGEMENT AND SOCIAL DEVELOPMENT.
ENVIRONMENTAL PROTECTION**

Chernihiv, 2015

UDK 330(477)+330:061.1ЄC(08)

U31

Published by Academic Council Decision of Chernihiv National University of Technology (protocol № 3, March 23, 2015).

Ukraine – EU. Modern technology, business and law : collection of international scientific papers : in 2 parts. Part 1. Modern priorities of economics, management and social development. Environmental protection collection – Chernihiv : CNUT, 2015. – 286 p.

The collection includes abstracts of the First international scientific and practice conference «Ukraine – EU. Modern Technology, Business and Law». (Part 1. Modern priorities of economics, management and social development. Environmental protection).

The actual issues and aspects of collaboration between Ukraine and European Community in the fields of economics, management, social development and environmental protection are highlighted. The prospective directions, innovative approaches and modern views on the prospects in the fields of economics, management, social development and environmental protection are considered.

The publication is oriented on scientists, academicians, postgraduates, students and people who are interested in the prospective collaboration between Ukraine and European Community.

Збірник включає тези доповідей Першої Міжнародної науко-практичної конференції «Ukraine – EU. Modern Technology, Business and Law» (Частина перша. Modern Priorities of Economics, Management and Social Development. Environmental Protection).

Висвітлено актуальні питання та аспекти співпраці між Україною та Європейським Союзом в галузях економіки, управління, суспільного розвитку та охорони навколишнього середовища. Розглянуто пріоритетні напрями, інноваційні підходи та сучасні погляди щодо перспектив в економіці, управлінні, суспільному розвитку та охороні навколишнього середовища.

Видання орієнтоване на теоретиків та практиків, науковців, викладачів, аспірантів та студентів, а також зацікавлених перспективами співпраці між Україною та Європейським Союзом у пріоритетних напрямках.

UDK 330(477)+330:061.1ЄC(08)

Chief Editor:

Serhiy Shkarlet, Doctor of Economics, Prof.

Deputy Chief Editor:

Oleh Novomlynets, PhD in Technical Sciences, As. Prof.

Editorial Board Members:

Michal Varchola, Doctor of Sciences, Prof.

Miroslav Badida, Doctor of Sciences, Prof.

Olha Rudenko, Doctor of Public Administration, Prof.;

Olena Honta, Doctor of Economics, Prof.;

Liudmyla Ostapenko, PhD in Law Sciences, As. Prof.;

Mykola Strilets, PhD in Public Administration, As. Prof.;

Serhii Tsybulia, PhD in Technical Sciences, As. Prof.

CONTENTS

OPENING SPEECH

Words of welcome to the Conference participants from the Chairman of the Organizing Committee, Rector of Chernihiv National University of Technology

Shkarlet Serhiy UKRAINE - EU: MODERN CHALLENGES	7
MODERN PRIORITIES OF ECONOMICS, MANAGEMENT AND SOCIAL DEVELOPMENT	
Aptsiauri G. ABOUT MEDIA MANAGEMENT	9
Gechbaia B., Glonti V., Bakradze G. METHOD OF ESTIMATION OF BUSINESS VALUE (BY EXAMPLE OF THE REGIONAL INSURANCE COMPANIES).....	10
Cherviakova O. THE SOCIAL DEVELOPMENT ASSESSMENT STRATEGIES IN UKRAINE THROUGH FACTORS OF SELF-ORGANIZATION	13
Chorniy B.P. WORLD EXPERIENCE OF INVESTMENTS ATTRACTION IN THE BASES OF PUBLIC-PRIVATE PARTNERSHIP	16
Dzvinchuk D. NEED FOR LIFELONG LEARNING AS A SOCIAL PRIORITY	17
Palaščáková D., Svetlík J. A NEW APPROACH TOMANUFACTURING STRATEGY	20
Dubovická L. MEDZINÁRODNÝ INOVAČNÝ PROJECT CLUSTRAT A ÚČASŤ SLOVENSKA	21
Dubyna M., Pylevych D. THE ROLE OF TRUST IN THE PROCESS OF PROVIDING AN ADEQUATE LEVEL OF THE STATE FINANCIAL SECURITY	22
Drabíková E. ANALYSIS OF THE RETAIL TRADE CURRENT SITUATION IN THE EUROPEAN UNION.....	24
Gaidai G. ENGLISH LANGUAGE COMPETENCE OF CIVIL SERVANTS AS A PART OF EUROPEAN INTEGRATION STRATEGY OF UKRAINE.....	25
Ilichuk V., Shtyrkhun Kh. ORGANIC PRODUCTION AS A PRIORITY OF THE DEVELOPMENT OF AGRICULTURAL SECTOR OF UKRAINE	27
Kralíková R., Badida M. ENVIRONMENTÁLNY MANAŽMENT MALÝCH A STREDNÝCH PODNIKOV. THE IMPLEMENTATION OF ENVIRONMENTAL MANAGEMENT SYSTEMS IN SMALL AND MEDIUM-SIZED ENTERPRISES	30
Olifirenko L. ORGANIZATIONAL DEVELOPMENT OF PUBLIC-PRIVATE PARTNERSHIPS	32
Wolowiec T., Palaščáková D., Soboń J. SPECIFIC STRUCTURE AND THE PLACE OF PERSONAL INCOME TAX IN TAX SYSTEMS OF EU COUNTRIES.....	34
Tulchinsky R.V. THE SYSTEM FEATURES THE ECONOMIC SECURITY OF INDUSTRIAL ENTERPRISES IN MODERN CONDITIONS	36
Yehorycheva S.B. INNOVATIVE DEVELOPMENT AS A NECESSARY COMPONENT OF THE BANKING SYSTEM OF UKRAINE MODERNIZATION	37
Абакуменко О.В. ОСОБЛИВОСТІ ГАРАНТУВАННЯ ПРАВ ВКЛАДНИКІВ У БАНКІВСЬКОМУ СЕКТОРІ.....	39
Абакуменко О.В., Лук'яшко П.О. ПЕРСПЕКТИВИ ПОСДНАННЯ МЕХАНІЗМІВ ФОРВАРДНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ ТА БУДІВЕЛЬНО-ОЩАДНОЇ КООПЕРАЦІЇ НА РИНКУ ЖИТЛА УКРАЇНИ	41
Акименко О. Ю., Акименко В.В. ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ФІНАНСОВОЇ САМОДОСТАТНОСТІ РЕГІОНІВ	43
Андрієнко М.М. ЯКІСТЬ ТРАНСПОРТНИХ ПОСЛУГ ЯК ОСНОВА ГАРМОНІЗАЦІЇ ІНТЕРЕСІВ ТА АДАПТАЦІЇ ДО ЗМІН ПОТРЕБ ВАНТАЖОВЛАСНИКІВ	45
Бабакова В.М. ДО ПИТАННЯ ПРО ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ	48
Базилевич В.М. ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНИЙ РОЗВИТОК АПК В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ	51
Березюк-Рибак І. Р., Березюк Р. М. РОЗВИТОК ІННОВАЦІЙНИХ КЛАСТЕРІВ ЯК СТРАТЕГІЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ УКРАЇНИ	53
Биховець С.О., Гливенко В.В., Полякова О.В. МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО АНАЛІЗУ ТА КОНТРОЛЮ НЕЗАВЕРШЕНОГО ВИРОБНИЦТВА.....	55
Білик В.В. ІНВЕСТИЦІЙНИЙ КЛІМАТ ТА ЙОГО ОЦІНКА ДЛЯ РОЗРОБКИ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ СТРАТЕГІЇ ПІДПРИЄМСТВА.....	59
Бондаренко Д.В. ЕКОНОМІЧНІ ЦИКЛИ: СУТНІСТЬ ТА ФАКТОРИ, ЩО ОБУМОВЛЮЮТЬ ПРИЧИНИ І ХАРАКТЕР ЇХ ПРОТІКАННЯ.....	60
Вархола М., Дубовицка Л. ВЛИЯНИЕ ТЕХНОПАРКА КЕХНЕЦ НА РАЗВИТИЕ РЕГИОН.....	64

Варцаба В.І., Петренко В. П. СІНТЕЛЕКТИКА І СИНЕРГІЗМ – ЗАСАДНИЧІ ФЕНОМЕНИ УПРАВЛІННЯ ГАРМОНІЗАЦІЄЮ ВЗАСМОДІЇ КОНТРАГЕНТІВ РИНКУ	65
Васильєва Н.В. ДОБРОВІЛЬНЕ ОБ'ЄДНАННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД ЯК СУЧАСНИЙ ПРІОРИТЕТ АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ.....	68
Васильєва О.І. ІНСТИТУЦІЙНА ІНФРАСТРУКТУРА РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН І ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ	72
Вдовенко Н.М. ГОСУДАРСТВЕННАЯ РЕГУЛЯТОРНАЯ ПОЛИТИКА В АГРАРНОМ СЕКТОРЕ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ	75
Велігорський А.М. РЕСТРУКТУРИЗАЦІЯ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ	78
Герасимова Е.М. ГУМАНІТАРНИЙ КАПІТАЛ В СИСТЕМІ ЕКОНОМІКО-ВИРОБНИЧИХ СТРУКТУР СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІКИ.....	81
Гечбаія Б., Бакрадзе Г. ПРОЦЕСИ ПРИНЯТТЯ РЕШЕННЯ В СОВРЕМЕННОМ МЕНЕДЖМЕНТЕ	85
Гливенко В.В., Клименко Т.В., Лаптії Т.М. МАЛЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА	87
Гнедіна К.В. ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ СТРАТЕГІЧНИХ ОРІЄНТИРІВ РОЗВИТКУ МІСЬКОГО ПАСАЖИРСЬКОГО ТРАНСПОРТУ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ МІСТ УКРАЇНИ	90
Голетіани Кетеван ОСОБЕННОСТИ МЕНЕДЖМЕНТА ТРАНСФОРМАЦИОННОЙ ЭКОНОМИКИ В ГРУЗИИ	92
Гонга О.І. ПРОБЛЕМИ СУСПІЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ТА ТРАНСКОРДОННОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ: ПОЗИЦІЇ МІЖНАРОДНИХ ЕКСПЕРТІВ	95
Гонга С.В. СТРУКТУРНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ В ПОЛЬЩІ ТА БОЛГАРІЇ: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ	98
Гораль Л.Т., Берлоус М.В. ПРО ТРАНСФОРМАЦІЮ СТРУКТУРИ ВЕРТИКАЛЬНО-ІНТЕГРОВАНОЇ КОМПАНІЇ	102
Горянська Т.В. ПРИРОДНИЙ ГАЗ ЯК ПРІОРИТЕТНЕ ДЖЕРЕЛО ЕНЕРГЕТИЧНИХ РЕСУРСІВ.....	105
Дем'яненко М.Я., Гришова І.Ю. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ КОНЦЕПЦІЇ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОГО ЗАХИСТУ ПІДПРИЄМСТВ В АГРАРНІЙ СФЕРІ.....	107
Дерій Ж.В., Скиба С.А. СУЧАСНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ	110
Єфімова Г.В. МЕТОДОЛОГІЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВЕРТИКАЛЬНО-ІНТЕГРОВАНІХ СТРУКТУР В СУДНОБУДУВАННІ.....	111
Жидок В.В., Ткач Ю.М. ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ МАРКЕТИНГОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	114
Забаштанський М.М., Забаштанська Т.В. РОЛЬ КОНЦЕСІЙ У ЗМІЦНЕННІ ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ	116
Завацький С.В., Булат В.В. ПРО ЗАПРОВАДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНИХ ПІДХОДІВ ПРИ ЕКОНОМІЧНОМУ АНАЛІЗІ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЄКТІВ	118
Завгородня Н.В. СУЧАСНІ ВИКЛИКИ БІДНОСТІ.....	122
Задорожна С.М. ПРОБЛЕМИ ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ.....	124
Заїчко І.В. ВИЗНАЧЕННЯ ПРІОРИТЕТІВ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ КРАЇНИ.....	128
Зеленська О.О., Зеленський С.М., Алешугіна Н.О. ОЦІНКА РЕСУРСНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА ІНШИХ ПЕРЕДУМОВ РОЗВИТКУ ПРОДОВОЛЬЧОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ КРАЇНИ	131
Злогникова Л.М. ОБЩЕСТВЕННЫЕ БЛАГА В ТЕОРИИ И ПРАКТИКЕ СОЦИАЛИЗАЦИИ ЧЕЛОВЕКА.....	134
Ільснко Р. В., Хмелевський С. М. ПРОБЛЕМИ КЕРОВАНOSTІ ВІТЧИЗНЯНОЇ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ.....	138
Каземирова С.К. РОЛЬ ЖЕНСКОГО НАЧАЛА В ФОРМИРОВАНИИ СОВРЕМЕННОГО УКРАИНСКОГО ОБЩЕСТВА	141
Кальченко О.М., Тарасенко А.В. ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОДОВОЛЬЧОГО РИНКУ ТА ЙОГО ІНФРАСТРУКТУРНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ: ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД.....	143
Карпенко Ю.М., Карпенко Н.Л. СВІТОВІ ТЕНДЕНЦІЇ ФРАНЧАЙЗИНГУ	146
Качмар О. В. ОСОБЛИВОСТІ ВЕРБАЛЬНОЇ КІБЕРАГРЕСІЇ	148
Киселица И.М. АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ВОЕННО-ЭКОНОМИЧЕСКОЙ СТРАТЕГИИ УКРАИНЫ.....	151
Кичко І.І., Холодницька А.В. РЕГУЛЮВАННЯ ОСОБИСТИХ ПОТРЕБ ЯК ОСНОВА СТРУКТУРНИХ ЗМІН В ЕКОНОМІЦІ.....	153

Кобзан Л.А. ПРОБЛЕМИ ІНТЕГРАЦІЇ ТА ГЛОБАЛІЗАЦІЇ В СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНОМУ КОНТЕКСТІ УКРАЇНИ: «EUROSPEAK» ЯК МОВА АДМІНІСТРАТИВНОГО СПІЛКУВАННЯ	156
Кошеленко С.В. МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ ТА ЕФЕКТИВНОГО ВИКОРИСТАННЯ ЗАПАСІВ ТМЦ ПІДПРИЄМСТВА	159
Кошелєва Х.Є. ДІЯЛЬНІСТЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ В УМОВАХ РОЗВИТКУ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ: ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ	161
Крюкова І.О. ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ АВП ЗА ЗАСАДАХ ФІНАНСОВИХ ПОТОКІВ	162
Кунденко А.В. ВПЛИВ СТРАТЕГІЇ УПРАВЛІННЯ РЕГІОНОМ НА АНТИКРИЗОВУ СТРАТЕГІЮ УПРАВЛІННЯ МАЛИМИ І СЕРЕДНІМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ	165
Кухарук О.В. ЗМІНА ПІДХОДІВ ДО ПРИЙНЯТТЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ, ВИХОДЯЧИ З НОВИХ РЕАЛІЙ ТА ДОСВІДУ ЄС, ЯК ОБ'ЄКТИВНА УМОВА ГАРМОНІЗАЦІЇ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН ТА ПОПЕРЕДЖЕННЯ ТРУДОВИХ КОНФЛІКТІВ В УКРАЇНІ ТА ЧЕРНІГІВСЬКОМУ РЕГІОНІ	169
Лаба О.В. СУЧАСНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ПРАВОВОМУ РЕГУЛЮВАННІ ЕЛЕКТРОННОГО ДОКУМЕНТООБІГУ	171
Левківський В.В. КИТАЙСЬКИЙ ВЕКТОР У РОЗВИТКУ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОГО ПРАГНЕННЯ УКРАЇНИ	174
Лелюк Ю.В. СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ РЕЗУЛЬТАТІВ ДІЯЛЬНОСТІ КАДРІВ КУЛЬТУРИ ДЛЯ СІЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ	178
Лис А.Б. КРИТЕРІЇ І МОДЕЛЬ ВІДБОРУ ФУНКЦІОНЕРІВ ДЛЯ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ І МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ	180
Люта Н.В. СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ГЛОБАЛІЗОВАНОЇ СИСТЕМИ ТРУБОПРОВІДНОГО ТРАНСПОРТУ: SWOT-АНАЛІЗ	183
Малімон В.І. ВІРТУАЛЬНА РЕАЛЬНІСТЬ ЯК СЕРЕДОВИЩЕ СОЦІАЛЬНОЇ ВЗАЄМОДІЇ І САМОТНОСТІ ІНДИВІДІВ	185
Марченко Н.А., Юрченко М.Є. РОЛЬ ФІНАНСОВОГО РИНКУ В ЕКОНОМІЧНОМУ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ	188
Мельник Ю.М. СОЦІАЛЬНІ ФАКТОРИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ	190
Міхєненко Т.В. ФОРМУВАННЯ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА ПОЛІТИКИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ	193
Москаленко А.М. ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА РАЦІОНАЛЬНОГО ВИКОРИСТАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ	194
Москаленко В.А. МЕТОДИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ КАЛЬКУЛЯЦІЇ СОБІВАРТОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ	198
Новик Л.М. СУБ'ЄКТНІСТЬ ЯК СКЛАДАВА ОСОБИСТОСТІ ЮНАКІВ	200
Обельницька Х.В. ВИНИКНЕННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ В КРУГООБІГУ КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВА	204
Омелянєнко М.О. ЕФЕКТИВНЕ УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМ БОРГОМ – ВАЖЕЛЬ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БОРГОВОЇ СТІЙКОСТІ	206
Опар Н.В. НОРМАТИВНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ	209
Остапенко Т.В. ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ МАЛОГО АГРАРНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА	212
Павлов В.Л., Савельєва М.Ю. ГРАЖДАНСКОЕ ОБЩЕСТВО КАК УСЛОВИЕ УТВЕРЖДЕНИЯ ДЕМОКРАТИИ	215
Панченко О.І. СТРАХУВАННЯ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ ПІДПРИЄМСТВ	218
Пащенко О.В. МЕТОДОЛОГІЯ ПОБУДОВИ ФІНАНСОВОЇ СТРАТЕГІЇ ПРОМИСЛОВОСТІ	220
Перезовова І.В., Кузьміна В.В. КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ СТРАТЕГІЇ ФУНКЦІОНУВАННЯ ГАЗОТРАНСПОРТНИХ ПІДПРИЄМСТВ	223
Петрик О.Л. ОСНОВНІ АСПЕКТИ КЛАСИФІКАЦІЇ ПРАВ ТА ГАРАНТІЙ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ	225
Повжик К.В. ДЕФОРМАЦІЇ НА РИНКУ ЦІННИХ ПАПЕРІВ УКРАЇНИ В КРИЗОВИЙ ПЕРІОД	229

Пономаренко О.В. НАЦІОНАЛЬНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ ПАТРІОТИЗМ ТА СУСПІЛЬНИЙ РОЗВИТОК: ІСТОРІЯ І СУЧАСНІСТЬ.....	232
Руденко О.М. СУЧАСНІ ПРІОРИТЕТИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ТА СТАБІЛІЗАЦІЯ СУСПІЛЬНОГО РОЗВИТКУ	233
Сакун О.С. СТВОРЕННЯ ЛОКАЛЬНИХ ІННОВАЦІЙНИХ ЦЕНТРІВ ЯК ПРІОРИТЕТНИЙ НАПРЯМОК РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ ЗНАТЬ	237
Сизоненко О.В. СИСТЕМА ОХОРОНИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В НАУКОВО-ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ.....	239
Слатвінський М.А. ІНСТИТУЦІЙНІ ІМПЕРАТИВИ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ЯК ЗАСОБУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ	242
Солоха Д.В. ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ.....	245
Стрілець М.І. СУЧАСНІ ПРІОРИТЕТИ КАДРОВОЇ ПОЛІТИКИ ТА КАДРОВОЇ РОБОТИ У СФЕРІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ	249
Струк Н.П. ЩОДО ЗМІН В УПРАВЛІННІ ГАЗОТРАНСПОРТНОЮ СИСТЕМОЮ УКРАЇНИ.....	251
Такаландзе Л. ГРУЗІЯ І ЄВРОСОЮЗ: РАЗВИТИЕ ОТНОШЕНИЙ И ПЕРСПЕКТИВЫ	254
Хома І.Б. ПРОБЛЕМИ УКРАЇНСЬКИХ РЕФОРМ НА ШЛЯХУ ВХОДЖЕННЯ КРАЇНИ В ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ.....	255
Шабардіна Ю.В. СУЧАСНА ЕКОЛОГІЧНА ПОЛІТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ – ОРІЄНТИРИ ДЛЯ УКРАЇНИ.....	257
Шиян Н.І. ЗАКОНОМІРНОСТІ У ЗМІНІ ОБСЯГІВ ВИРОБНИЦТВА МОЛОКА В УКРАЇНІ	260
Шпильовий Б.В. СУТНІСТЬ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ	262

ENVIRONMENTAL PROTECTION

Jezný Tomáš, Badida Miroslav, Marian Hurajt MOŽNOSTI VYUŽITIA CHEMICKÝCH ANALÝZ PRI ENVIRONMENTÁLNOМ MONITORINGU PŮD	266
Liptai Pavol, Moravec Marek, Badida Miroslav KOMBINOVANÝ SNÍMAČ AKUSTICKÉHO TLAKU A RÝCHLOSTI ČASTÍC – MICROFLOWN.....	268
Lukáčová Katarína, Badida Miroslav VYUŽITIE METÓDY ROZPTYLU SVETLA NA STANOVENIE KONCENTRÁCIE PEVNÝCH AEROSÓLOV.....	270
Moravec Marek, Badida Miroslav, Liptai Pavol APLIKÁCIA PSYCHOAKUSTIKY PRE ZLEPŠENIE AKUSTICKÝCH VLASTNOSTÍ VÝROBKOV	272
Moravec Marek, Badida Miroslav, Liptai Pavol DYNAMICKÁ VIZUALIZÁCIA HLUKU A JEJ APLIKÁCIA PRI REALIZÁCII PROTİHLUKOVÝCH ÚPRAV	273
Sobotová Lýdia, Badida Miroslav, Kmec Ján ENVIRONMENTÁLNA BEZPEČNOSŤ PRI PRÁCI S VODNÝМ LÚČОМ.....	275
Tuleja P. ŠETRENIE ENERGIE PRI POUŽÍVANÍ STLAČENÉHO VZDUCHU AKO NÁSTROJ OCHRANY ŽIVOTNÉHO PROSTREDIA A EKONOMICKEJ BILANCIE FIRMY.....	278
Сиза О.І., Савченко О.М., Челябієва В.М., Корольов О.О. ЕКОЛОГІЧНО БЕЗПЕЧНІ РОСЛИННІ ІНГІБІТОРИ КОРОЗІЇ СТАЛІ.....	281
Хребгань О.Б. ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ РЕЧОВИН, ЯКІ ВХОДИЛИ ДО СКЛАДУ СТАНДАРТНОЇ ТА СПЕЦІАЛЬНОЇ ОБРОБОК ПАЛЬТОВИХ ВОВНЯНИХ ТКАНИН.....	284

OPENING SPEECH

*Words of welcome to the Conference participants
from the Chairman of the Organizing Committee,
Rector of Chernihiv National University of Technology*

Serhiy Shkarlet

Rector of Chernihiv National University of Technology,
Honoured Worker of Science and Technology of Ukraine,
Doctor of Economics, Professor

UKRAINE - EU: MODERN CHALLENGES

Modern European space is characterized by varied integration processes that determine the present and future development of society and its place in the system of international relations. Europe has always been a unique unprecedented international formation that emerged on the basis of long integration processes. Nowadays it is a leading centre of modern civilization development, which demonstrates benefits in terms of the level of development in all spheres of life.

Integration into Europe is the objectively necessary process of today. Of all the possible alternatives only European integration course is able to provide a decent place in the family of European nations; it is the movement toward priorities and values of democracy, civil society development, building of a strong socially oriented market economy, activation of innovative process of Europeanization of education and culture, providing use of renewable energy and "smart" environmental management. That is why Ukraine is focused on a pro-European course.

Ukraine's European choice reflects the vital guidelines, deep democratic traditions based on the legitimate aspirations of the citizens of Ukraine to see their country an integral part of Europe.

Ukrainian ethnos has always expressed its belonging to the European community. However, the integration of Ukraine into the EU is impossible without fruitful cooperation with partner European countries. Thanks to the support of European countries, especially the nearest neighbourhood, in the process of European integration, Ukraine feels more confident on the world stage, gradually acquiring European features, increasing European values.

Ukraine can not imagine another alternative to European integration and oncoming to the European ideas will ensure further development of Ukraine. Therefore, the European vector plays a crucial role in the development of the Ukrainian nation.

Ukraine is aware of the fact that the process of EU integration is not only the question of Ukrainian responsibility, it concerns the formation of the all-European space. It is important to understand that the accelerated innovation process of information and technology development is impossible without taking into account the environmental and social component. Emphasis of the international community on the importance of respecting the principles of sustainable development is fully justified. Indeed, any development must be sustainable, it is the only way to provide the necessary usefulness from innovations' implementation.

It is important to realize that the time has come for joint efforts to strengthen the EU as a major generator of changes and the instrument of support of initiatives towards solving urgent problems of mankind. Today it is necessary to focus on the expansion of cooperation between Ukraine and EU within the priorities: advanced achievements of modern engineering, benefits of sustainable development, environmental protection, current priorities of economics, management and social development, innovations in the social sphere, current issues of legal science and practice. Such cooperation should contribute to the implementation of systemic reforms in Ukraine, as well as ensure favourable conditions in the context of enlargement of European integration.

Ways and directions of European integration should be multidirectional, flexible and sensitive to global changes. Modern social processes are aimed at building of the European socio-cultural space. Along with the economic, political, legal cooperation, the collaboration in the field of language and culture, education and science is very important today.

In modern European aspirations of Ukraine, aimed at building civil society, support of sustainable development and opposition to global challenges, the role of education as a social institution, the indicator of society awareness and the priority of the future development has become significant.

Formation of the system of education to ensure sustainable development anticipates transition to the model of education based on a holistic approach to society, nature and technology, unity of modern social knowledge and scientific practice, the priority of innovation and humanistic ideas.

Modern higher education in Ukraine is characterized by powerful changes both in the content of education and in the educational process management structure. There are new technologies of the educational process, the relationship of researches and their practical usage, increased mobility in the international space. Therefore, modern high schools as educational and scientific systems should be based on the main principles of anticipating European education for sustainable development. Within this approach, it is necessary to develop international links in educational and scientific area and establish cooperation to improve present higher education system in the direction of its Europeanization.

Development towards Eurointegration is the dominant of Chernihiv National University of Technology (CNUT) development that builds its activity on a solid foundation of principles of sustainable development, embodying the ideas that European values inspire.

The basis of the modern concept of the University development is the preparation of highly qualified, competitive on the labour market specialists, implementation of existing and development of new information and communication technologies for teaching and research, constant modernization of research activities, extending the international cooperation and further integration into the European educational, scientific and information space.

CNUT is the first higher education institution in Chernihiv region, which joined the Magna Charta Universitatum. The quality management system has been implemented and certified at the University according to international standard ISO 9001:2009 (ISO 9001:2008). The University is a member of the Baltic University Programme, aimed at implementation of education for sustainable development. University cooperates with UNDP project "Community Based Approach to Local Development", introducing the ideas of sustainable community development and innovative education in the public interest.

Promoting the formation of students as a future talented shift in all spheres of public life, the University puts all the necessary potential and resources, opening new horizons and prospects for implementation of youth initiatives. Gifted young people from the first courses of study in CNUT have the possibility to develop educational and scientific, cultural and creative potential. Implementation of this aspect is best promoted by international student mobility. Thanks to the support of the Polish side a number of undergraduate and graduate students of CNUT have become participants of the program "Polish Erasmus for Ukraine" and have started a year training at leading universities in Poland, to study Polish language, learn the culture of the Polish people, get new experience, improve educational and scientific level, developing their own potential and bringing fresh ideas and views for the development of Ukrainian society. Students of CNUT also have the opportunity for embedded study in leading universities of Great Britain, Estonia and Bulgaria. The University actively promotes and supports students' participation in various international programs: Erasmus +, Fulbright, DAAD, UGRAD, etc.

The University is actively involved in international scientific and educational activities at a number of international scientific and educational TEMPUS projects: "Establishing Modern Master-Level Studies in Industrial Ecology", "Modernization of Postgraduate Studies on Security and Resilience for Human and Industry Related Domains", "The Acquisition of Professional and Entrepreneurial Skills Through Education and Entrepreneurial Spirit Consultations Start-Ups".

Our goal is not only to develop international relations by establishing business contacts, but also create favourable conditions for the international recognition of our scientists, teachers and students. Thus, the importance of conducting the first international research and practice conference «UKRAINE – EU. MODERN TECHNOLOGY, BUSINESS AND LAW» is caused by the need to reconsider the situation that has formed between Ukraine and the European Union, as well as to create a model of the European integration strategy of Ukraine within the Neighbourhood Policy.

Rethinking of the strategy of implementation of the Eurointegration course of Ukraine requires new approaches to implementing the European standards in different areas of social life. An important task is to raise awareness and understanding of the importance of Ukraine's European integration among the public and identify strategic development prospects toward enhanced cooperation on the territory of the European space.

Due to the difficult situation in Ukraine in the conditions of the undeclared war, international efforts must unite to ensure that the EU keep viewing Ukraine as one of the potential partners and the country from which largely depends the stability of the European region.

MODERN PRIORITIES OF ECONOMICS, MANAGEMENT AND SOCIAL DEVELOPMENT

Aptsiauri Giorgi,

Doctoral Candidate at Economics and Business Faculty,
Sokhumi State University, Sokhumi, Georgia

ABOUT MEDIA MANAGEMENT

At first, the word “Management” meant the “horses breaking in ability”. It has originated from verb “to manage” (leadership), this word itself has originated from Latin word “manus: (hand). Therefore, the word management means “leading the people” or guiding them. The exact definition of “Media Management” means the managing of personnel, working in Media. However, if we take into account that the word “media” is literally translated as mediator and it serves as a mediator to the society. We agree that in media management, personnel “staff” and the society that are directly influenced certain media sources are managed simultaneously. “Media management” is distinguished with other peculiarities due to important specifics, apart from general management principles. Market segment is traditionally spoken as the “media industry” covers in reality a range of businesses which differ not only in the type of media produced but also in their revenue models. Before discussing how the “media” should be managed, it is important to understand what is behind this main term. What is media? What is the essence of media management? What are its general differentiations, factors and determinations? Following article is dedicated to all these and above mentioned issues research.

There are various determinations of Management (leading). Generally it means the elements and functions, ensuring existence or maintenance of certain structures together in organizational system and realization of objectives and programs. People represent the main component of social management – individuals, appearing as managing subjects and objects in management complex attitude. “Organization” and “Managing subject-object” represent the categories of social management. Organization is the association of people whose activities are meaningfully coordinated by managing subject in order to achieve a common goal and regulate common business. Researchers have identified three classical styles of management: authoritarian, democratic and liberal (formal, neutral). Unlike other organizations’ management, apart from the general management principles, media manager should consider the factor that the dependent people usually are celebrities, which cause rapid pace of career advancement and requirements. It is hard to name similar types that have been formed rather different, dynamic and progressive as the media itself. Impressive artificial rise and business are combined in it, it extends wide range of market segment, enterprises and gamers, some are interested economically, and others search creative experiments. An unifying element of all these business activities is the content, representing the final goal itself, for what people could spend their time, and creation of which they would personally take part (it does not include electronic commerce, research services, outdoor advertising, direct messages, aiming on creating backgrounds for further activities). Most traditional means of Media industry segment is print media, such as books, newspapers and magazines; electronic media – movies, television, radio, games, music, also recently typical internet and mobile means. However, to identify each segment development dynamic, it is important to exude some more directions. For example: some media segments have several distinct sub-segments, having business models with extremely different functions. Television, for example, may be free (commercial) broadcasting, public broadcasting and several types of paid broadcasting. In addition, television may be broadcasted by air, satellite, cable or internet. Finally in the frames of certain segments, in order to find out media industry dynamics, it is important to study their basic features one by one.

Any field of media-business is based on people's creative potential, that's why managing of media-company group is more and art than a skill. Considering the tasks, that we will have to solve in the future, and the new skills, that we will have to use, managing personnel will still remain the determining factor in further development strategy. We have discussed the way, by which media-companies should develop personnel management methods:

1. Personal Management Strategy;
2. Is it necessary to use differential approach to various groups of the company staff?
3. Which methods are used for all employees?

4. Which method is best for managing and motivating creative staff?
5. What changes may be caused after transferring the personnel in digital format?

The existing methods of personnel management

“Media business is people’s business” – such idea may be heard from high-management representatives of media companies. Once, one of musical industry manager said “we don’t create a product in one factory, there are five hundred separate factories in our case. Production of this product is important again and again every day that is the great advantage in one hand, and on the other hand makes the media-company group dependant on work quality. However, it is visible, that the personnel management methods, used in various media-companies do not ensure systematic and high-quality results. Particularly there are effective methods in creative composition and working of daily assigned algorithms. In media-company, the role of human resources department is mostly oriented on resolving administrative issues and negotiating with trade unions, than on strategic principles of management. Most of media –companies quite reasonably thinks that together with distributing digital technologies, important rise of group managing process will happen., which need new professional skills and characteristics in order to succeed.

Literature

1. Annet Aris and Jecoues Bughin “MANAGING MEDIA COMPANIES”, 2009.

Badri Gechbaia, PhD in economics, Associate Professor
Batumi Shota Rustaveli State University, Batumi, Georgia

Vladimer Glonti, Dean of the Faculty of Economics and Business, Professor
Batumi Shota Rustaveli State University, Batumi, Georgia

Givi Bakradze, Academic Doctor of Business Administration European
Teaching University, Associate Professor. Tbilisi, Georgia

METHOD OF ESTIMATION OF BUSINESS VALUE (BY EXAMPLE OF THE REGIONAL INSURANCE COMPANIES)

The most plain and apparent indicator of investment potential of insurance companies is the value of their business. It represents the modulus that is equal to the value of shares of those companies, if those shares would be put on the market.

We suggest estimating the value of business of some sector of economics instead of the value of business of an individual enterprise. As expected the value of business of the sector is divided among the shareholders pro rata to their market shares. Such an indicator is convenient to give a primary estimation of level of development and investment outlook of this or that market (it is very important as for institutional investors, so for portfolio ones). Underestimation/overestimation of the market sector can be evaluated as difference between obtained value of business of the sector and current value of its investments.

The use of market value of the sector of economics as an indicator gives new possibilities of using the comparative approach while performing the evaluation activities [4]. Actually, having the information about the value of the sector on the whole, practicing estimators would be able to calculate the value of an individual enterprise of this sector pro rata to its market share. In essence, the accurate and complete information is meant to calculate the multiplier of value of business/incomes from sale.

In our opinion such an approach is applicable to insurance business too.

If we use an approaches which are given in [3] and [4] works, the insurance business price at the end of i -period of time can be the sum of two components: the price of assets (basic cost of VB) and the price of rights on expected income of stockholders (VA):

$$VF_i = VB_i + VA_i. \quad (1)$$

The basic price of business at the end of i -period of VB_i time is equal to the market estimation of the company assets after deduction of the cost of its obligations (net wealth). Added value VA_i is the price of owners’ rights on expected income (by way of dividends and the increased exchange rate of shares). The last depends on the expectance in respect of specific business.

The formula of added value VA_i [2], based on the model of Black- Scholes is

$$VA_i = P_i \cdot \frac{1 + \alpha_i}{\alpha - r} \left[\left(\frac{1 + \alpha_i}{1 + r} \right)^T - 1 \right] \cdot N(d_{1i}) + VB_i \cdot [N(d_{1i}) - N(d_{2i})]. \quad (2)$$

Here:

VA_i - Added value at the end of the i -period of time in the period of ownership;

P_i - Net income gained during i -period of time in the period of ownership;

r - Discount rate;

T - The length of the period of ownership;

α_i - Average annual increase rate of profit on $\Omega + i$ periods of time, preceding i (Ω - the number of periods of observations, preceding the first the period of ownership¹);

VB_i - Basic value (the value of net wealth) according the state at the end of i -period of time in the period of ownership;

$$d_{1i} = \frac{\ln \left(1 + \frac{P_i \cdot \frac{1 + \alpha_i}{\alpha - r} \left[\left(\frac{1 + \alpha_i}{1 + r} \right)^T - 1 \right]}{VB_i} \right) + \left[\ln(1 + r) + \frac{\sigma_i^2}{2} \right] T}{\sigma_i \sqrt{T}}; \quad (3)$$

$$d_{2i} = d_{1i} - \sigma_i \sqrt{T}; \quad (4)$$

$$\sigma_i = P_i \cdot \frac{1 + \alpha}{\alpha - r} \left[\left(\frac{1 + \alpha}{1 + r} \right)^T - 1 \right] \cdot v_i; \quad (5)$$

v_i - Is the coefficient of variation in net income according to the information at the end of i -period of time in the period of ownership (can be defined by means of imitating modeling of the budget of the insurance company).

In order to estimate insurance business by the value of net wealth VB_i , the insurer's own capital must be taken into account rated according to the gross-bonus amount.

Overall value of business is defined by the formula (1). The proposed model is suitable for statistical estimation of business price with single $i = 1$. The statistical estimation of overall value is appropriate for the regional insurance companies (so then the index i will be missed). Dynamical estimation is necessary to predict the business price of insurance companies and investment potential.

In order to determine the main parameters of proposed methodology at regional level the following model is used.

Q - is insurance bonus in every kind of insurance performed by the regional insurance companies. So the size of the owned capital will be:

$$VB = k \cdot Q \cdot (1 - f). \quad (6)$$

Here

k - is coefficient $\frac{K}{S_0}$ (K - owned capital, S_0 - insurance funds); f - the share of burden in insurance gross-bonus.

The profit of the insurance company is made on the profit of insurance activities and the profit of investment of owned capital and insurance reserves, Along with the profit reduces according to the permanent costs of the company:

¹ Here we are based on the fact that the investor makes a decision on basis of information at his disposal about the dynamic of net profit during $\Omega + i$ period of time available for observation. In case when dynamic of the profit becomes worse at last period, the investors can use the final activities of reducing rate and it is not considered in given model.

$$P = (Q \cdot \rho_1 + [VB + Q \cdot (1 - f)] \cdot \rho_2 - d \cdot Q) \cdot (1 - \tau). \quad (7)$$

ρ_1 and ρ_2 - are the rates of profit from the insurance and investment; d - rate of permanent costs on per insurance gross-bonus; τ - added tax to profit.

According to the given method, the aggregate value of business price of regional insurance companies has been estimated. Consequently given accounts are related to the regional companies with limited sphere of activity (classical form of insurance). The values used in account are given in the Table 1. The great number of activities was done the expert way, but expert judgments are coordinated to actual conditions of insurance companies' activity. Results are given in the Table 2.

Table 1.

The Value of Business Price Calculating for Regional Companies of Adjara Autonomous Republic

Parameter	Value	Defining Method
Q	12.9 mln Laris	Summation of Insurance Bonuses during 2009 according to the insurance activity of Regional Insurers
k	0.2	Own Accounts
f	30 %	Expert Judgment
ρ_1	3 %	Expert Judgment
ρ_2	15 %	Expert Judgment
d	11 %	Expert Judgment
τ	15 %	Internal Revenue Code of Georgia
α	5 %	Expert Judgment
r	14 %	Expert Judgment
T	5 years	Expert Judgment
v	15 %	Expert Judgment

Table 2.

Business Price Estimation Results of Regional Insurance Companies of Adjara Autonomous Republic

Activities	Denomination	Value
The Price of Net Wealth in Accordance with the Formula (6), mln Laris	VB'	1,806
Actual Price of Net Wealth of Regional Insurers (Expert Judgment in accordance with requirements of Legal Texts ⁵), mln laris	VB	6,86
Net Income per Year, mln laris	P	1,149
Medium-quadratic Declining of Expected Price of Net Wealth, mln laris	σ	0,60006
Service Activities	d_1	1,502732
	d_2	0,147661
	$N(d_1)$	0,9335
	$N(d_2)$	0,5587
Value Added Cost of Business, mln laris	VA	7,097
Overall Cost, mln laris	$VA + VB$	13,957
Multiplier $\frac{\text{The Price of Business}}{\text{Incomes from Sale}}$ for the Insurance Business	$\frac{VA + VB}{Q}$	1,082
Profitability of Net Wealth of Insurance Business, %	$\frac{P}{VB}$	16,75

As we see regional insurance business provides profitability above 16%, which is practically formed from the investment income. The average profit of per regional insurer (they are 9) is 0,128 mln laris per year. Moreover, as the given results show, the price of net wealth according to normative requirements surpasses the necessary cost to support enough efficiency of insurance bonuses. Optimization of correlation between assets and insurance bonuses will determine the growth of profitability of net wealth (according to the account to 25%). One of the possible ways to increase the business price in existed situation is the consolidation of insurance companies, and the coefficient of consolidation is $6,860/1,806=3,8$ at that. In other words, for maximization of business price under the legislative requirements to the owned capital the number of regional companies must be reduced 3 times (from 9 to 3), or these companies must increase their insurance bonuses. Since there is some doubt about the probability of second way, the consolidation and company takeover is inevitable.

Regional Insurance Business of Adjara Autonomous Republic is underestimated. These days its added value outbids the price of net wealth 1, 03 times, but its shares are not available in the open market. While the investments of the business is 6, 86 mln laris, the price of business itself is 13,9 mln laris. It means that the reorganization and issue of shares in the open market will allow the regional insurers to increase their own capital, reducing the merge and absorbability.

After the example of regional companies, the popular point spread among the insurers – the price of insurance company is roughly comparable to the bonuses gathered during the year – is proved once more [1]. Actually, the multiplier - the price of business/income from sale is equal to the unit. Indeed, it must be taken into account that the amount of the owned assets determines the price of special insurance company – the companies can possess excessive assets. According to the accounts, if the quantity of the company assets are on the level defined by the formula [6], the multiplier will fall down to 0,31, because the company will not have excessive assets.

References

1. Bishop D., and Evans F.: *Valuation for M&A: Building Value in Private Companies*. Alpina Publisher, Moscow, 2009, 134 p.
2. Damodaran, A.: *Investment Valuation: Tools and Techniques for Determining the Value of Any Asset*. Alpina Publisher, Moscow, 2010, 234-239p.
3. Eliseev, V.: *System Technology of Estimation of Value of Large Industrial Complexes (Lichagin M., ed)*. Institute of Economics and Industrial Engineering of Siberian Branch of RAS, Novosibirsk, 2004, 59 p.
4. Rijkov, O.: Regional insurance companies: assessing their investment potential. *Journal "Region: Economics and Sociology"* (2007), pp.158-171.

Cherviakova Olha, PhD Public Administration,
Doctoral student in regional and local government
Kharkov Regional Institute of Public Administration
National Academy of Public Administration under the President of Ukraine,
Kiev, Ukraine

THE SOCIAL DEVELOPMENT ASSESSMENT STRATEGIES IN UKRAINE THROUGH FACTORS OF SELF-ORGANIZATION

The first output of the Ukrainian society as a part of independent Ukraine from severe protracted socio-economic crisis, as evidenced by the growth of the main macroeconomic indicators can be linked to the year 2000. The transition to a state of evolution has allowed the country to start a process of strategic management with the definition of the objectives of the strategic perspective of 5 years or more. In the activities of government, central and local executive bodies, local self-government has become the norm strategic planning, the result is the development of strategies for the development of the country as a whole and individual areas, public areas, industries, relations. In the Address of the President of Ukraine to the Verkhovna Rada of Ukraine in 2000 "Joining the XXI Century" was announced strategy for economic and social development for 2000-2004 [1].

Two years later, in 2002, in the President of Ukraine to the Verkhovna Rada of Ukraine were announced Conceptual bases of economic and social development of Ukraine for 2002-2011. This document is called the "European choice" because it based social development strategy was adopted by the European integration [2].

It is safe to say that this document has played a huge role in the fate of the country. It changed its basic value orientations, the country turned to face the advanced countries of the world. Set the stage of rapid development of new ideas, technologies, changed their attitude to the use of resources, especially the major ones - the human race.

In fact, from that moment began a careful study of not only economic and technological innovation, but also change the way of social life, its democratization in all areas of social activity. As the advanced countries of the world are subject to the influence of globalization, this phenomenon has been carefully considered and taken into account in the life of the country, in its strategic documents.

It should be noted that out of the crisis is not immediately brought a significant improvement in the socio-economic situation of the country. There have been several attempts to define a strategic vector of social development in Ukraine. Have developed detailed strategic documents such as Strategy of social and economic development of Ukraine (2004 - 2015 years) "By European integration" (the government of Viktor Yanukovich), Breakthrough Strategy (Government of Yulia Tymoshenko), long-term strategy of

Ukraine's development priorities and activities of the Government on 2006-2007 and the National Regional Development Strategy for the period until 2015 (government Yekhanurov) [3]. However, due to several years of political instability and rapid changes of government with different political views and programs of state-administrative action, these documents do not actually been realized.

At present, the government actually adhere to the strategy of social and economic development of Ukraine (2004 - 2015 years) "By European integration". The Strategy notes that Ukraine's movement towards European integration must necessarily correspond with modern global processes that take into account their main trends, the positive aspects and contradictions. Stated that globalization offers great opportunities for humanity in the exchange of goods, services, information, technology and capital, cooperation in the humanitarian sphere, spiritual enrichment of personality, but at the same time, it did not solve the key problems of the modern world process - sustainable development and on this basis the convergence of countries by level of life [4].

In this strategy the main objective for 10 years is the European integration, as evidenced by some in her priorities, namely the creation of conditions for Ukraine's full membership in the European Union; sustainable economic growth; approval of an innovative model of development; social reorientation of economic policy. Strategies section highlighted the problem of "approval innovative model of development", "informatization of the economy, the development of telecommunications and information structures, communication systems", "improving the quality of life of the population, the main objectives of population policy", "promoting the economic and environmental security" [5]. From the text we can draw conclusions that are linked to European integration solutions to the many challenges of development, including accounting major impacts of globalization and challenges.

Consider this a comprehensive strategy for compliance with the basic factors of self-organizational abilities of the country. In this case, should be considered the most general model of self-organization of the country, reflecting the subject-object relationship of public administration with the main factors of influence on them, namely:

- The subject (subjects) of government - a system of public authorities is institutional support strategy;
- Diversity influences the subject to the object of government;
- The object of government - public activities, including the diversity of public spheres, branches, relations;
- A system of monitoring the results of the reaction of the object of public administration at the appropriate exposure of the subject of public administration, in particular for the organization of the monitoring and evaluation of these results;
- The conditions under which starts happening governance;
- Ideas on the basis of which the government, that the strategic, public policy and program documents are usually represented the purpose, objectives, principles and approaches;
- Technologies that enable the conversion of these ideas in the expected results;
- The resources needed to implement the actions of public administration in the subject-object state-management relations.

When considering strategies "By European integration" it becomes clear that it justifies the action plan for the development of the country from 2004 to 2015 comprehensively and effectively combines multiple policies for a specified period, namely:

- Political objective (idea) of European integration, is its leitmotif, and the statement of this position at the international level, in particular, in cooperation with other countries; Its object is the political relations (definition of prospects, the role and place of Ukraine in the world, the choice of the main development of the country, the choice of strategic partners along the way);
- Institutional reforms in order to ensure the new institutional public relations, in Vol. H. Of power-political, public management, property, etc .; their object is a system of institutions (their formation, reform, improvement, development);
- To ensure the economic development of advanced, innovative model of development approval, effective use of the country, increase competitiveness, structural and innovative industrial restructuring, development of the agricultural and tourism sectors, information economy; their object is the country's economy (the state of its development, the economic and employment potential, competitiveness, macroeconomics, basic public sphere, industry relations, resources, etc.);

- Social for social reorientation of economic policy, improving the quality of life of the population, the solution of population issues; their object is the social system (working and living conditions of the population, health, recreation, etc.);

- To strengthen regional state regional policy; their object is the regions of the country (the state of their development, the economic and employment potential, competitiveness, inter-regional communication and cooperation);

- To ensure the security of economic and environmental security of Ukraine; it is an object of national security (protection of national interests, warning of danger).

The first section of the Strategy, clearly defined environmental conditions, in particular the global trends of socio-economic development and relations with other countries. The second section - internal conditions: results of economic and social change and stages of implementation of this strategy. Recent actually determine the components of government policies as integrated technology, with certain practical measures, resources, tools, instruments, incentives, ensure the implementation of the Strategy (its goals). This is to bring specific objectives and expected results through the manifold influences of subjects to objects of government. Among these steps, government policies have [5, c. 45-46]:

- Public policy formation institutional, financial and organizational prerequisites, deep qualitative transformations in all spheres of public life (2004-2005);

- Public policy expanded economic development through the implementation of the comprehensive modernization of enterprises, promoting the principles and mechanisms of structural and innovative model of socially oriented economy, regulation of property relations, deep democratization of social processes (2006-2009);

- Public policy securing sustainable growth with a focus on addressing a wide range of issues to improve the welfare of the population, accelerating the implementation of structural problems of the European integration policy of the country (2010-2015).

Section III of the resources for the implementation of the Strategy, in particular the economic potential of the country, covers the gross domestic product, fixed assets, human capital as the main resource, labor, natural resources and scientific potential, demographics and education.

Section XII outlined the strategy of institutional change through the formation of the political system of the European standard, increased power and capacity of the state, by administrative and judicial reform, and others.

The Strategy contains numerous original data in all areas of development. This creates an initial evaluation information base, which creates prerequisites for the application of monitoring tools, and then, and implementation of the intermediate (in stages and years) and final (in stages and at the time of expiry of the Strategy) control.

Thus, this strategy takes into account all the factors of influence on the conscious ability of public administration in Ukraine, namely, subjects and objects of governance, ideas, technology, resources, conditions, a variety of subjects to objects effects, monitoring the results of these actions.

According to this strategy should be add that it also defines the priorities and principles for all of the areas of development. There are the possible scenarios. This is highly professionally document. It can use in:

- Professional work as a coordinated plan - a roadmap milestones and priorities for action in 2015 in the areas of political, economic, social, humanitarian, environmental, regional, social security activities;

- Professional activity as a solid example of a large-scale and methodology of strategic planning, analytical and his screenwriting software;

- In educational activities in the political, economic, social, humanitarian, environmental disciplines as a source of knowledge, a kind of textbook, in particular on building strategies to identify many of the principles-based indicators, indicators on development scenarios used in the public administration;

- Scientific activities in the field of public administration as a statistical and information base;

- In the professional, educational and scientific activities as information and analytical basis for the preparation of monographs, professional articles, research reports, reports, messages.

Taking into account all the importance and usefulness of this document does not scale deprived certain disadvantages because:

- Focused on the implementation in a stable political situation, although taken before the presidential election; as a result of the political power that it has prepared, lost the election, and a new political force fundamentally separated from him, was actually lost almost 4 years;

- Is a comprehensive document that covers a significant number of components of the strategy;
- Very large in size (416 pp.), making it difficult to perception;
- Does not contain application SWOT - analysis as a means to justify the above strategies;
- There are no references to it in most of the state target programs and national projects, leaves the impression of a weak link;
- Has not been updated for years.

Any strategy, as we know from international experience, requires some correction. Periodic adjustment of strategies is a common practice worldwide. For example, in the United States for a period of correction have 3 years in Poland and the Baltic States - 1 year. The less stable the economy develops, the more often it is necessary to make adjustments in policy documents. For Ukraine, in our opinion, such a period is 1 year, which is the same term used to update the state of socio-economic development and state programs.

In the meantime, the periodic adjustment of the existing strategy of socio-economic development of the country is not carried out. Understanding the needs of the correction in the government strategy is, but it is set to a different solution to this issue.

Thus the analysis of the current strategy for economic and social development in Ukraine, accounting for the main factors of self-organizational capacity development. It is shown that takes into account the main factors influencing the conscious ability of public administration in Ukraine, namely the subjects and objects of governance, ideas, technology, resources, conditions, a variety of subjects to objects effects, monitoring the results of these actions. This confirms the usefulness of such a methodology for the analysis and evaluation of strategic documents.

List of references

1. Ukraine: Towards the XXI Century: A Strategy for Economic and Social Development for 2000-2004: President of Ukraine to the Verkhovna Rada of Ukraine // governmental. Courier. - 2000. - № 34. - February 23.
2. The European choice. Conceptual Foundations of strategies for economic and social development of Ukraine for 2002-2011: President of Ukraine to the Verkhovna Rada of Ukraine // Government Courier. - 04.06.2002 - № 100.
3. National Strategy for Regional Development for the period up to 2015 / Cabinet of Ministers of Ukraine of 21 July 2006 p. № 1001.
4. The strategy for economic and social development of Ukraine "Towards European Integration" for 2004-2015: President of Ukraine Decree of 28 April 2004 № 493/2004.
5. Strategy for Economic and Social Development of Ukraine "Towards European Integration" for 2004-2015 / Collective author: A. Halchynskiy, V. Heyets etc. ; Nat. Inst strategist. Research, Institute of Economics. Forecasting of NAS of Ukraine, M-of Economy and Europe. Integra. Ukraine. - K: IVC State Statistics Committee of Ukraine, 2004. - 416 p.
6. Strategy of Ukraine during 2020: Project / Ministry of Economy of Ukraine, Institute of Economics and Forecasting of NAS of Ukraine. - K., Institute of Economics and Forecasting of NAS of Ukraine, 2008. - 268 p.

Chorniy B.P., postgraduate

*National Technical University of Ukraine "Kyiv Polytechnic Institute",
Kyiv, Ukraine*

WORLD EXPERIENCE OF INVESTMENTS ATTRACTION IN THE BASES OF PUBLIC-PRIVATE PARTNERSHIP

Public-private financing is not a new concept of getting funds today. So even at the late of XVIII and at the early nineteenth century England was developed action system capable of attracting private sector financing using the income from investment in areas such as gas and water supply, electrification, telecommunication, railways and transportation. This experience extends to other countries. But at the beginning of twentieth century, there are opposite processes in many countries by nationalizing state takes over the management and financing such enterprises, which were involved in both public and private investment.

By the end of the century the situation changed again. So, example: in the Texas (USA) in thirty years of XX century, investments are involved based on public-private partnership projects in mining; development of oil fields in the North Sea in the 70s, gas production and other minerals in Australia. In the field of energy in the United States in 1978 investments are involved through the creation of state-private joint ventures also. Spread of project financing in the 90s based on public-private partnerships in the UK infrastructure through the approved law on private financing Private Finance Initiative (PFI). Investing based on implementation of public-private partnerships are actively used other European countries also such as Spain, Portugal, France [1]. World Bank released information that in 1990 to 2011 the world was sold more than 40 infrastructure projects with a total investment of 12.1 billion dollars, which of nearly 90% were directed to projects in the field of telecommunications. The total investment in countries with income

per person below average of the world (Africa, the least developed countries in Southeast Asia and CIS) numbered 588.5 billion dollars US [2]. The impetus for applying schemes to attract investments based on implementation of public-private partnerships instead of traditional government procurement in the implementation of many types projects for the transition around the world are:

- the application of new innovation technologies, which has a private sector;
- transfer of project risks for a private partner, who has more experience in managing such risks, which getting the effect of price and quality in a harmonious distribution of risks;
- reducing the cost of investment projects through the application of the best technology and motivate a private partner at reducing amount of investment;
- financing of capital investments through a private funds.

According to the Treasury in the UK based on statistics researches was published information that the implementation of major public projects under the scheme of public procurement in the average deviation increase in capital costs of the plan is 47% and according to the scheme PPP deviation is only 1%, and an increase operating costs scheme of state purchases is 41%.

At the same time, an increase in service fees under the contract with the scheme of public-private partnerships at 5%, which is not applicable in financing projects according to the scheme government procurement [3].

Table 1

Indexes deviations project costs than planned

Scheme project	The increase in capital expenditures of the plan	The increase in operating expenses of the plan	The increase in service charges for contract
Public procurement	47%	41%	Not applicable
PPP (Figure DBFM)	1%	unknown	5%

Source: [3]

Thus, international experience shows efficiency of investment attraction based on the implementation of public-private partnerships. Comparison of traditional form public procurement with a project in the use of public-private partnership talks about the advantages of the latter.

Implementation of projects based on implementation of public-private partnership provides the benefits of more efficient management financing, risk-sharing projects, more modern innovative technologies, improving the quality of work and reduce the life of the project.

Список використаних джерел

1. Державно-приватне партнерство: світовий досвід та перспективи реалізації в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.interlegal.com.ua/corporate/?p=383%C2%A0>
2. Розпорядження Кабінет Міністрів України «Про схвалення Концепції розвитку державно-приватного партнерства в Україні на 2013-2018 роки» // Концепція від 14.08.2013 № 739-р
3. HM Treasury UK [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.hm-treasury.gov.uk (<https://www.gov.uk/government/organisations/hm-treasury>)

Dmytro Dzvinchuk, Doctor of Philosophical Sciences, Professor,
Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas,
Ivano-Frankivsk, Ukraine

NEED FOR LIFELONG LEARNING AS A SOCIAL PRIORITY

The specificity of our modern existence is the obligation of lifelong learning. In a knowledge society - and this is its true name according to all crucial parameters - the transition is being made from technical skills to intelligent; the content and nature of work is undergoing major changes: work is becoming highly skilled, it is based on mental activity, processing of symbolic information requiring continuity of education.

New Economy, the characteristic features of which are the determining role of innovation and technology to ensure growth and competitiveness, focus on the production of new products and services, creating new industries and others, creates specific labor market conditions. The success of the leading countries shows that the optimal strategy for a breakthrough in the economy is not focused on the current situation but on the promising field belonging to the sixth paradigm - information technology, biotechnology, nanotechnology, new materials and so on.

Countries that have relied on the development of national systems of education and science, reached the highest progress in recent years. In the United States, China, Japan, human capital has become a major

factor in progress, providing a 75% increase in production and national income. According to Gary Becker, reserves of education, training, health amount to about 75% of wealth of today's economy. K (knowledge) resource is becoming the main one out of all economic resources. The USA, the world leader in the field of science and technology, spends 6-7% of GDP on education providing more than 50% of GDP growth. According A. Green who researched many companies in the US and UK, increased spending on training gives 10% increase in labor productivity by 8.5%. But ten-increasing investment in fixed assets increases productivity much less - only 3.8% [1].

To characterize at least some distinguishing features of the society of the future with its inevitable need for lifelong learning, we will make use of the information from the book "The World in 2050" in which the some major trends that will affect the economy, politics, education, our lives are forecast [2].

Already in the coming years we will survive qualitative changes of mass production. Instead of huge plants that occupy huge areas, employing hundreds of thousands of people we will see 3D-printing technology that will completely change the technological process. This technology will create products with "augmentation" rather than "cut-off" (i.e. the product will be created by putting one layer of material onto another, and not by making it out of the half-finished product, which inevitably leads to waste). Such production will equalize the cost of production of a single item and an unlimited number of items. Anyone will be able to create his unique product and not buy it in a store. Now toys, machine parts, aircraft accessories are already made this way.

In 2011, Dr. Anthony Atala of the Institute of Regenerative Medicine, Wake Forest United States, at a conference stage printed the model of human kidney. That is, the printing of the living tissue - is the nearest future. Bulky plants that produced products by casting, metal cutting will go away into the past.

Information overload is becoming a reality of our everyday life. According to IDC's research, the amount of information in the world doubles every two years. In 2011, this figure reached 1.8 zettabyte (zettabyte is 2^{70} or a unit with 21 zeros). The value of data creation and storage has fallen since 2005 six times; the cost of a gigabyte of memory also is falling - from \$19 in 2005 to about 66 cents. Until 2020 the active volume of data will increase by 50 times compared to 2010; the amount of stored data grows four times faster than the world economy, and computer calculations - nine times. The society increases its volume of knowledge 50-fold in 10 years. The trouble is that our brains cannot cope with this load.

It is impossible to predict all the consequences of our youth isolation from the real world and the more complete immersion in the virtual world, where they maintain relationships online using social networking. Scientists claim that this activity changes our brain, makes its focus on short exchanges of information, rather than long-term relationship. Nicholas Carr argues that digital devices, which we become more dependent on, have begun to change our brain; rapid transitions from one Web page to another, a cursory study make impact on performance and memory; digital technologies are destroying long-term memory. The negative impact of hypermedia may affect the personal relationship.

The share of agricultural and industrial production in total GDP will decline steadily as it has been happening during the last decade. Manufactured goods and food will become cheaper compared to the cost of services due to increased productivity. Major consumer spending will be shifting into the sphere of services (probably Abraham Maslow's "hierarchy of needs" is still valid), when our physiological needs (food, water, shelter) are satisfied, we aim to meet the needs of a higher order - recreation, entertainment and culture. Mankind has unlimited opportunities for self-actualization, self-study new, opportunities to help others (a good example is the volunteer movement in Ukraine); there are no limits on the accumulation of knowledge, which means that there are no limitations for human potential for growth.

We can predict with high probability those trends that are changing the nature of work - increasing life expectancy, increasing the proportion of women in the labor market, distribution of flexible work schedules, a large number of independent workers who will work simultaneously on multiple employers. The state budget will have problems to improve living standards and because of the increased proportion of older people in the total population and reducing young working population, resulting in a sharp increase in the cost of service for pension, health care through social services. Governments will raise the retirement age (62 years in Ukraine is not final). Britain, for example, by 2018 will increase the retirement age for women from 60 to 65 years, and by 2020 - to 66 years for men and women.

However, not everything is so idyllic and unambiguously positive in the practice of contemporary life. Permissiveness, hedonism, desire to make life easier for the person, to make it entertainment, comfortable and pleasant - all this is becoming a cult of modern civilization. The ideal of modern average man is a

reductionist, a pragmatist whose main purpose is vital consumerism and the search for easy money, physical pleasure and convenience that brings technological progress, the commercialization of all spheres of life. Humanity in the field of public morality and ideology neither keeps up with the pace of planetary civilization nor can master the flow of quickly growing information.

Education, high level of which cannot be reached without hard working, is replaced by questionable proposals to reach the heights of success through participation in various sweepstakes, contests, reality shows and other uncertain events. In conclusion, the real education as a manifestation of individual subjectivity more and more contradicts the challenges of the modern world.

Many politicians and scholars blame their own educational systems in all the problems of modern society and confer on them the responsibility for the crisis of civilization, and the realization that quality education determines the further development of the country, led to attempts to reform it as an integral part of public policy based on which should be based on the idea of lifelong learning in a dynamic, changing modern society.

In response to this ambiguous and contradictory trends of social development, the education systems tried to respond: the growth in the number of educational institutions of various types and user training, a sharp increase in student cohorts, new flexible program of postgraduate education for consumers, their professionalization. Distance learning has become in the XXI century the most effective training system and continuous maintenance of a high level of skill, world telecommunication infrastructure allows free access to information. At the same time the importance of general knowledge and self-learning skills has grown. We see the expanding of ties of universities and production, large corporations, large and medium-sized businesses, increasing mobility of students and teachers, competition between schools. Businesses in the field of education see promising new markets - market of middle-aged and older who wish to update their knowledge, profession, start a new career.

Education has become an integral part of the economy, the development of which depends on the development of other sectors. Market terminology penetrates into educational sphere, and schools are seen as typical market structures. Now the "language of business" dominates - teachers become "human means or resources" or "human resources"; students - clients or simply "interested" (stakeholders), audience and equipment - material infrastructure; activities of human resources is no longer "learning" but "service" etc. Understanding autonomy is also shifted to market. This is not protection against external influences but a variety of funding sources. A number of completely alien concepts to the academic community were brought forth - efficiency, economy, performance audits, and strategic planning and strategic position.

An important trend in the development of education was its focus on customers, which are the business, government and society. But in a society of knowledge, education cannot be reduced only to the business services, because this society sees education as the formation mechanism of successful socialization, understanding of man's place in the world as socially significant values is interested in raising the cultural level of the individual. It is education that determines the condition of state in the modern world and a human being in the society [3].

Current approaches to adult education as a phenomenon of national and world culture as a force that overcomes contradictory information civilization as a source of continuous human development requires comprehensive interdisciplinary development of its ontological foundations. Qualitative examination of this phenomenon involves philosophical, cultural and socio-psychological study considering the current situation, the possible integration of existing approaches to the design of educational processes, systems and technologies.

Providing adult education in Ukraine is becoming a national problem that has important political, economic and social importance.

Lifelong education is the mechanism by which a person not only adapts to the mentioned processes and changes, but also becomes an active subject. The specifics of adult education has been the subject of basic research teachers, psychologists, sociologists around the world that paved the way for the emergence andragogics (from "andros" - an adult and "agoge" - management training).

According to modern ideas, adult education - a branch of education that reveals social and economic problems of adaptation to adult transformations taking place in society, and the basic laws of the educational process adult. The specific features of an adult human as a subject of a training process are: life and professional experience, which is a source of education directly for an adult and her colleagues; the pursuit of self-education, self-bringing, self-development; awareness of themselves as independent, self-

governing individual; desire for immediate implementation of the acquired knowledge. Hence, an adult is able to not only be responsible for their education, but also to be the initiator of personal training.

Democratic states with a high level of respect for the rights of citizens may not require full citizens of adults and mandatory participation in a particular education. The possible volumes of budgets and the need to provide quality primary education for all children and young people up to the sufficient professional competence makes it very unlikely for significant expenditures on adult education.

The most likely option we consider self-education using those e-tools that already exist or will be created in the near future. In this case, most of the adults will try to improve their professional capacity through individual self-studying, and a smaller part can choose an interactive e-learning - working together with a teacher distantly.

In view of the above, we state that lifelong education should be, on the one hand, the leitmotif of activities of state bodies of various levels and the structures of civil society. On the other hand, education should be the inner need of every person.

References

1. Green A. Report of the Annual Conference by British Association for International Comparative Education. Nottingham, 2002.
2. Mir v 2050 godu / pod. red. Deniala Franklina I Dzhona endriusa. – M. : Mann, Ivanov i Ferber, Eksmo, 2013. – 368 s.
3. Dzvynchuk D.I. Bezpererovna osvita v suspilstvi znan / Dmytro Dzvynchuk //Naukovo-populiarnyi narys. – Ivano-Frankivsk: "Misto NV" Івано-Франківськ: "Місто НВ", 2011.- 88 s.

Dominika Palaščáková, Ing., PhD
Jozef Svetlák, doc. Ing., PhD
*Technical University in Košice,
Košice, Slovak Republic*

A NEW APPROACH TO MANUFACTURING STRATEGY

- For the current economic environment is characteristic by that enormously increases the sharpness of competition, is a variation of the products, the suppliers are changing their policies, and shortens the life time of the product, reduces the delivery time for a new product on the market.
- Space for this competition is open to businesses with a strong innovative capabilities that their products offer according to individual requirements. The success of bringing in flexible manufacturing systems.
- The modules are structurally compatible, but their functions are different. This will allow for a short period of time from a few standardized parts to construct several different functional solutions.
- One of the most important study of the arrangement of the production in the enterprise has in recent years become a cellular production. These studies include a number of methods based on finding the session component, which would guarantee the production of cell-relationship of different components with a small number of pieces in the lot.
- Cellular structures are the link between machines, saving time and space. Operation of the machine is synchronized, rapid flow of materials (moving parts from machine to machine is a short distance). Production cells combine and discusses many of the benefits of other types of production.
- Great development and trend of see in recent years in CAD/CAM systems. CAD and individual modules are now commonly used to speed up the work. Visualization programs allow us to monitor the progress of activities in each of the screens on graphics work.
- Visualization allows you to look at the processes of "visibility-visibility" beyond their own traffic, for example. for the occasional business manager for a service business line status, whose facilities are located in the line and keep track of their functionality, diagnostic and other data and where necessary, as well as interfere with their operation.
- The advent of the Internet is dramatically changing the environment of the production. The implementation of Web technology moves to integrate into production systems is called virtual races. With this rapid information technology we can exchange data on production and products all over the world 24 hours a day, and regardless of the place and time.
- The Internet allows for effective cooperation and interaction at a distance on a global scale. Through the Internet it is possible to provide the operating instructions without physical presence of the production systems. The Internet not only allows quick access to its ability, but also their rapid transfer.

Local production and regional trade is becoming global. The relationships between suppliers, producers, consumers, which have so far been "personal" to become virtual. Through the Internet, you can run the activities of the system, inform all interested parties about what is happening and what has happened.

- Potential of the Internet is also a visualization of production data online, according to which the operator can quickly optimize the process, set the parameters, remove a malfunction, and the logistics of it according to real conditions. The data obtained are accessible for the operator of the system, as well as for maintenance staff, quality, training, production, management and operation of the Department and can be presented in different environments.

- Such historical data, such as. How many products is produced, how much is consumed, what is a work-in-progress material, can help you decide and negotiations with the so called occasional users, such as. traders located outside the executives own business. The Internet eliminates barriers to integration of traditional manufacturing and production agility supports. The result is the ability to quickly respond to changing business conditions.

- This article was created within the grant project VEGA 1/0124/15 Research and development of advanced methods for virtual prototyping manufacturing equipment

References

1. Hajduk M., Tolnay M.,: WEB – CIM integrácia – globálna stratégia výroby, AT&P Journal 5/2003 str. 98 – 99
2. Hajduk M.: Nowe tendencje w komputerowo – zintegrowanej produkcji (CIM), Technologia i automatyzacja montażu 3/2001 str. 2 – 5
3. Kuric I., Košturiak J., Janáč, A., Peterka, J., Marcinčin, J.: Počítačom podporované systémy v strojárstve, Žilina 2002

Dubovická Lenka, Ing., PhD.
*Stredoeurópska vysoká škola,
Skalica, Slovensko*

MEDZINÁRODNÝ INOVAČNÝ PROJECT CLUSTRAT A ÚČASŤ SLOVENSKA

Európska komisia chápe klaster ako skupinu nezávislých spoločností a pridružených inštitúcií, ktoré si na jednej strane konkurujú, ale na druhej strane spolupracujú, sú geograficky koncentrované v jednom alebo niekoľkých blízkyh regiónoch a špecializujú sa na určitú oblasť podnikania, pričom využívajú spoločné alebo príbuzné technológie a vedomosti. Princíp „klastrovania“ sa stal v európskych krajinách kľúčovým prvkom regionálnych, inovačných a priemyselných politík. Podnikatelia, vystupujúci v klastri, sú podporovaní ďalšími zainteresovanými subjektmi ako sú miestne a regionálne samosprávy, združenia obcí, miestne akčné skupiny, neziskové organizácie, vzdelávacie a výskumné inštitúcie a ďalšie. Aktuálna stratégia EÚ Európa 2020 vytvára širší rámcový zámer pre vznik a rozvoj klastrov s cieľom posilňovania inovačnej výkonnosti regionálnych ekonomík ako aj celkovej konkurencieschopnosti členských štátov.

CluStrat je strategický inovačný projekt programu Nadnárodná spolupráca krajín Strednej Európy a spolufinancovaný z Európskeho fondu regionálneho rozvoja (ERDF). Európska únia naň prispela sumou približne 3,8 milióna, doba trvania projektu: október 2011- október 2014. Cieľom projektu bolo zmeniť pohľad na fungovanie klastrov a preniesť najlepšie koncepcie do klastrových politík jednotlivých krajín a v spolupráci s ostatnými projektovými partnermi zabezpečiť implementáciu projektu do reálneho života. Jeho konzorcium združoval 18 organizácií z Rakúska, Nemecka, Talianska, ČR, Slovenska, Maďarska, Poľska, a Slovinska. Z toho sedem inštitúcií z ČR, Nemecka, Poľska, Slovinska a Ukrajiny boli asociovaní partneri bez finančnej účasti. Na rozdiel od všeobecného rámca regionálnych inovačných programov zameraných na jedno odvetvie, zámerom CluStrat bolo poskytnúť riešenie pre nové prierezoové oblasti v kontexte stratégie Európa 2020. Ako príklad takého prepojenia možno uviesť pilotnú akciu v rámci programu EÚ „Aktívne a zdravé starnutie“. Táto akcia projektu CluStrat sa zameriava na tzv. Ambient-AssistedLiving – technológie a inovácie umožňujúce nielen hendikepovaným či starším ľuďom prispôsobiť vybavenie obývaného priestoru ich individuálnym potrebám a umožňujúci zotrvať v prostredí domova bez nutnosti nepretržitej externej starostlivosti.

Slovensko zastupovali: klaster AT+R, Únia klastrov Slovenska (ÚKS) a Národná agentúra pre rozvoj malého a stredného podnikania (NADSME). Klaster automatizačnej techniky a robotiky AT+R, Košice sa stal hlavným koordinátorom pilotnej akcie Networking pre rozvoj nových koncepcií budov s nulovou spotrebou energie (Zero Energy Buildings). Jej cieľom je medziklastrová spolupráca a networking stakeholderov za účelom návrhu a poskytovania pokročilých foriem rekonštrukcie a dovybavenia, demonštrácie, vzdelávania a transferu know-how o nových konceptoch pre budovy s nulovou energiou

spoužitím obnoviteľnej energie. Zároveň je potrebné vyzdvihnúť, že účastníci projektu prijali návrhy slovenského partnera - AT+R, Košice aj v rámci programu „Aktívne a zdravé starnutie“. Ide o manipulačnú techniku a komunikačnú techniku pre imobilných a zdravotne postihnutých ľudí, ktorí sú osamelí alebo chcú byť monitorovaní. V tomto odbore, ktorý má vo svete vysokú dynamiku, je potrebné viac spoločnej iniciatívy pracovníkov vývoja, výroby a používateľov zdravotníckych a sociálnych služieb. Aj problematika zvyšovaním produktivity práce v strednej Európe sa stala predmetom záujmu slovenského účastníka CluStrat v rámci projektu Human Machine vďaka návrhu novej metódy „robot – človek“. Podľa výkonného riaditeľa klastra V. Čopa: "Človek nie je vyhánaný z práce. Je to prostriedok, ktorý robí monotónnu namáhavú fyzickú prácu, ktorú človek nemusí robiť. Operátor zvýši výkon pracoviska tým, že môže robiť iné programové úlohy. Rýchly pracovný cyklus vykonávaný robotom dovoľí zdvojnásobiť zmenový výkon." Klaster AT+R, Košice bol súčasťou štyroch pilotných projektov. V každom z nich prebehli etapy mapovania inovačného potenciálu, výrobcov a používateľov nových rozvojových odborov a technológií. Účastníci prijali návrhy na aktivity zamerané na transfer know-how či tréning špecialistov s tým, že priame výstupy z projektov budú najmä v rokoch 2015 až 2017.

Literatúra

1. ANDERSSON, T., SERGER, S. S., SORVIK, J., HANSSON, E. W., (2004): The Cluster Policies Whitebook.
2. DUBOVICKA, L., (2008): The open strategic innovation. In: Innovations in educational process of high schools: international and national experience. International Scientific Bulletin. XV International scientific practical conference. Uzhgorod, Lira 2008. ISBN 978-966-2195-06-4.
3. KLIMANT, A.: CluStrat. Podpora inovácií prostredníctvom nových konceptov klastrov podporujúcich novovznikajúce odvetvia a prierezové témy. Správa z 1. transnárodného strategického dialógu. Bratislava : Národná agentúra pre rozvoj malého a stredného podnikania, marec 2012
4. <http://www.clustrat.eu/>
5. <http://clustrat.eu/consortium/partners/>

Dubyna Maksym, PhD in Economics,
associative professor of Finance Department

Chernihiv national technological university, Chernihiv, Ukraine

Pylevych Dmytro, PhD in Economics,
associative professor of Accounting Department

National university of state tax service of Ukraine, Irpin, Ukraine

THE ROLE OF TRUST IN THE PROCESS OF PROVIDING AN ADEQUATE LEVEL OF THE STATE FINANCIAL SECURITY

Financial security plays an important role in forming state economic policy. Within the financial system resources amounts, which complete the base of functioning of diversified spheres and branches of national economy, are being formed. Without considering basic aspects of financial security of any economic subject, its efficient development in long-term perspective is impossible. That's why nowadays researches of the peculiarities of financial security functioning on different levels stay in the focus of many scientists and are actual.

Of particular importance nowadays in the global world are issues of financial security providing as a separate direction of economic component state national security. Dynamic development of the international financial market leads to the processes of consolidation, interaction, interconnection between different states, territories and enterprises considering both positive and negative tendencies of such actions. However, it is obvious, that the defined processes are global on such degree, that no country, which is developing on the principles of market economy, democratic values, can't stay aside from them. In such rapid development of the world economic processes, which inherent not always exclusively positive phenomenon and features, it is very easy to lose important positions in the sphere of state national security providing. That's why, nowadays researches, which theoretical, methodic and methodological peculiarities of financial security functioning are being studied, it's investigation as complex system with elements, decomposition, defined basic prerequisites, which have got the possibility to influence the creation of an adequate level of state financial security, are very actual. Of the particular importance in the system of the main theoretical principles of financial security nowadays are issues of factors identification, which mostly influence it.

Consideration of the basic factors from, which depends further policy formation concerning state financial security providing is, to our point of view, of an extreme importance and demands realization of additional scientific researches. Taking into account considerable massive of different scientific works concerning studying the factors of formation of the defined security type, we believe, that the influence

analysis on financial security system of no formal social institutions, which should be necessary taking into account by creation economic conceptions of the state strategic development in general and prerequisites of its financial security providing in particular should be of particular attention.

Among no formal institutions trust, to be more accurate its level in society, takes an important place. In classical Economics scientists rarely identify such institutions and define their contents, peculiarities of influence on economic systems, processes and phenomenon, issue of trust role in their development are being more rarely studied. That's why we consider the direction of scientific research of the investigation of trust role in providing of state financial security system and analysis of peculiarities of its influence on the mentioned system to be quite actual.

First of all, we can assume that trust is an important factor of state financial security providing, because it completes the base of forming adequate and prognoses relations between economic subjects, which allow them to cooperate efficiently and it such way within national economic system to form funds of financial recourses, which can be use for studying first rank, necessary demands of state, enterprises, establishments and organizations. Thus, we consider to be of important to investigate trust in the system of financial security as an important factor of its providing and prerequisites formation for further enforcement.

Taking into account, all above mentioned we will conduct the research of trust role defining in the system of factors, which influence the level of state financial security formation. We made factors systematization, which to our belief, are the most important from the point of view of stable functioning providing of state financial security system. In general they are divided into three main groups:

1) global – factors, which are formed on the international financial markets and are able to influence on financial security systems of different countries and on which separate national economies cannot influence directly. But only indirectly through the dialogue with other countries; 2) common national – factors, which are formed exclusively within national economy and are not characteristic for financial security system of other countries. This group was divided into such subgroups of factors: economic, political, historical, social and psychological, international. It should be pointed out, that within common national factor in subgroup of social and psychological ones we identified trust as an important precondition of building the state financial security system, because the mentioned phenomenon actually indicates actions and behavior of legal and physical entities in state economic system, which influences the ability to accumulate financial resources, to converts them into investments and to form favorable base of the national economy development; 3) component factors – factors, which determined a peculiarity of the development of separate components of state financial security system: i.e. budget, debt, fiscal, monetary-credit, currency, investment, banking. Factors detailing of separate subsystems forming of state financial security demands realization of new scientific researches, since for this elements considerable financial peculiarities and distinctive features are characteristic.

The role of trust in the system of an adequate level of financial security, primarily, is manifested through a set of functions which are implemented by the defined phenomenon, among the most important of which we offer to stress the following ones.

1. Communicative function - the essence of it is that trust facilitates the connections between the owners of financial resources, who are not using them currently and those economic agents who have a need for them. This process of transformation of savings, which are outside the economic cycle, in the investment is based on the confidence level of individuals and entities to diverse financial intermediaries as major institutional investors investment of national economy. In the event of crisis arise in financial markets, the amount of revenue is usually reduced because there are objective prerequisites for reducing the confidence of the holder of financial resources. Just the role of trust is a crucial one in attracting temporarily idle funds in the economic system of the state.

2. Providing function – its essence lies in trust peculiarity to ensure the development stability in general of the state financial system and national economy in whole. The adequate level in trust society between the main economic subjects makes it possible to build effective relationships by reducing the need to use different systems of insurance, guarantee, combating and prevention for different cases of potential losses from any activity. The presence of trust provides a solid foundation for the development of financial relations between the main subjects of society, providing proper state income, creating conditions for sustainable economic development and financial independence.

3. The function of development - the essence of it lies in the presence of the appropriate level of public trust, predictability actions of various economic entities, providing conditions for a stable and, most im-

portantly, long-term country development. Trust plays a key role in shaping attractive term of financial instruments for raising funds from the economic subjects. For example, the Ukrainian society is characterized by use of short-term deposits, low level of private pension funds, which offer long-term program of accumulation funds. This situation is due both to the low level of trust in society as on whole to the activities of financial intermediaries and the capacity of the state to ensure sustainable social-economic development. All above mentioned make it impossible to implement the country long-term infrastructure investment projects, the implementation of which requires funding for at least 5 years. The lack of trust reduces both economic development and its financial security because of the inability to create the conditions for long-term development of the national economy, primarily, using internal sources of investment.

4. Transaction function - the essence of this feature lies in the ability of trust to influence transactions costs volumes, which are carried out by subjects of different levels. In particular, the low level of trust in society requires an effective judicial system, ensuring its reliability and effectiveness, creates conditions for an objective need for implementation of various systems to guarantee the repayment of natural and legal persons, their insurance, building the legal profession. All this leads to legal complications of economic activities fulfillment by all economic subjects, including the state, businesses and people. In general, is a paradox, it is always acceptable in a modern society to think over how to build up systems, which will prevent abuse, but they rarely discuss the issue of building confidence of trust in the system of national economy and its financial security.

5. Information function - the essence of this function is the important role of trust in the quality of the information space formation of various economic subjects. We are deeply convinced that the level of trust in society can be increased only by increasing transparency of the various economic processes. That is what makes a significant impact on the development of trust information component in the functioning of the modern society. The need to ensure confidence in the activities of various entities, in which they are interested above all things, requires them to create transparent conditions for doing business. Public authorities must also provide for the use of diverse information technologies that contribute to escalating the level of confidence in the country, decrease of corruption cases. Thus, the formation of trust in society requires, first, transparency, particularly in the implementation of business processes, contributing to the development of information technology and provides the necessary information of various economic subjects.

So, within the scientific research theoretical basing of trust role as an important factor to provide financial security of the state was fulfilled. Investigating of the influence factors on the system of state financial security allows to admit the presence of many variant approaches to its identification and grouping. It made it necessary to work out author positions concerning systematization of the mentioned factors, which were divided into three groups: 1) global; 2) common national; 3) component-specific factors.

Drabiková Elena, Ing., PhD, Assistant Professor
*Institute of Control and Informatization of
Production Processes
BERG Faculty
Technical University of Košice, Košice, Slovakia*

ANALYSIS OF THE RETAIL TRADE CURRENT SITUATION IN THE EUROPEAN UNION

The overall economic performance is to a large extent influenced by the situation in retail trade. Many experts and analysts from the field agree that specifically retailing is a reflection of the entire commerce segment prosperity. This applies not only at the level of individual national economies, but also for the economy, which is envisaged as a whole consisting of the European Union Member States. The main source of relevant information is therefore the statistical office Eurostat, covered by the European Union. It provides extensive and high-quality European countries' statistics for many areas.

There exist various types of approaches to consumers, according to which the enterprises may direct their activities. Kita et al. (2005) distinguish the following main variants:

- manufacturing approach,
- product approach,
- approach focused to sales,
- marketing approach,
- social marketing approach.

The approach oriented to sale fits the best for retail trade. Enterprise is focused on the selling in circumstances where its only purpose is to achieve the sales targets. This direction is much more common than it would be expected. It is often applied by small and medium enterprises. For mentioned businesses, it is not uncommon to have a family character. Scenario based on sale is specific by idea that consumers will not buy sufficient quantities of products without firm's intensive efforts undertaking relying on the large-scale sale and promotion.

The sale is seen as the best means of achieving tangible business objectives rapidly. In fact, the selling tendency may result to a temporary loss in the short term. The small and medium-sized enterprises can rarely afford such situation. From this point of view intended approach is frequently used also by large companies. In connection with the aggressiveness of listed form of market orientation they are trying to prevent the entry of new competitors on the market.

Figure 1 presents a transparent summary of the retail through graphical representation for each year from 2005 to 2014 which constitutes the latest published data. Graph is created on a quarterly fundament.

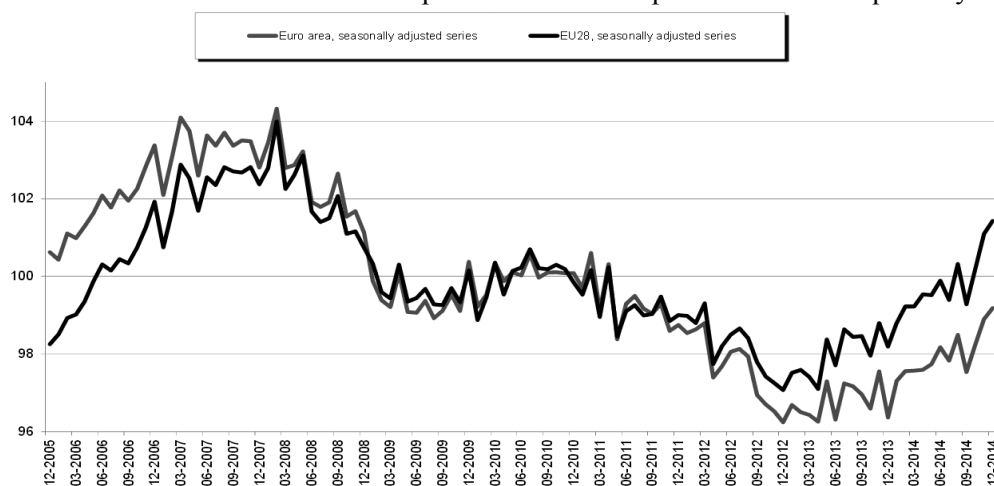

Figure 1 Overall retail trade (deflated turnover)

Source: Euro indicators (2015)

This work was supported in part by the Slovak Grant Agency for Science under Grant VEGA 1/0552/14 and VEGA 1/0295/14.

List of sources used

1. EurActiv 2014. Available via the Internet: <<http://www.euractiv.com/>>.
2. Euro indicators 2015. *Volume of retail trade up by 0.3% in both euro area and EU28*. News release, No. 23/2015, February 2015.
3. European Central Bank 2015. Available via the Internet: <<https://www.ecb.europa.eu/>>.
4. European Commission 2015. Available via the Internet: <<http://ec.europa.eu/>>.
5. Eurostat 2015. Available via the Internet: <<http://ec.europa.eu/eurostat/>>.
6. Kita, J. et al. 2005. *Marketing*. Iura edition: Bratislava. 431p. ISBN 80-8078-049-8.
7. Lisý, J. et al. 2003. *Ekonomía: Všeobecná ekonomická teória*. Iura edition: Bratislava. 507p. ISBN 80-89047-75-0.
8. National Bank of Slovakia 2015. Available via the Internet: <<http://www.nbs.sk/>>.

Ganna Gaidai, candidate
Chernihiv National University of Technology,
Chernihiv, Ukraine

ENGLISH LANGUAGE COMPETENCE OF CIVIL SERVANTS AS A PART OF EUROPEAN INTEGRATION STRATEGY OF UKRAINE

Development of the civil service of Ukraine presently is closely connected to the European integration aspirations of the country. During the transition period when the Association with the EU has been ratified, but all the necessary changes haven't come into force, great attention is given to carrying out reforms bringing into compliance the European norms and standards and the activity of different institutions of Ukraine. This is extremely important for positioning of Ukraine as an equal partner and not a "resource area" subordinated to the already full members of the EU. Government develops laws and regulatory acts to optimize the situation in the Ukrainian economy, industry and trade. However, no less important than laws, is the professional qualification of people who will implement them. It is obvious that in such cir-

cumstances the role of a civil servant as a representative of the country that performs the managing function can not be underestimated.

There are the following priority directions of adaptation of the institute of civil service of Ukraine to the standards of the European Union [2]:

- improvement of the legal framework of the civil service functioning;
- reforming the system of civil servants payment;
- establishing the procedure of provision of state services and improvement of normative regulation of requirements of professional ethics for civil servants;
- improvement and rise of efficiency of civil service management;
- professionalization of civil service.

The question of requirements for a person who holds or applies to practice a civil servant position acquires first priority, taking into account the national call to action to renew and lustrate staff at all levels of state government, civil services. Moreover, insufficient training of civil servants may serve the reason of insufficient personnel and institutional capacity of our country to successfully implement political decisions regarding integration to the European Union [1].

The issue of professional activity of civil servants is studied in the works of Akimov O., Vashchenko K., Zahorodniuk S., Kirmach A., Kovbasiuk Yu. and some others. Attention is given to the psychological readiness of civil servants for work according to the norms of the European Union, their awareness of the EU activity, its legislation, norms, institutions etc. Somewhat out of sight remains the language competence of a civil servant, that is, in our view, a significant omission. EU as a union of different countries is combined not only by political and economic ties, but also in terms of the language.

The language situation in the European Union is indefinite. Despite formally assigned equal status of national languages of the member countries, for obvious reasons, most of them are used solely for "internal" use. That is not surprising as the effective functioning of a united Europe requires a certain linguistic unification. Accordingly, in all European countries there is the need to study languages of international communication within the EU. Such languages are the main European ones – French, German, Spanish, Italian and, in the first place, – English [3].

Therefore, obvious becomes the fact that it is necessary to improve the English language education among the population, and especially among civil servants, to conduct international dialogue within the EU. Furthermore it is important not only to teach English as a medium of communication, but also to build the English language competence, which is a more difficult but very important task.

The notion of English language competence is comparatively new (appeared in 60s of XX c.). There isn't the only definition of this term formulated in the scientific literature, but there is a shared vision of the "competence" (in Ukrainian "kompetentnist") as a complex phenomenon that is the integration of different competences (in Ukrainian "kompetentsia") of a person; is characterized by the degree of preparedness of a human to the effective implementation of certain activity. Among its elements are the following [5]:

- language (linguistic) competence: the system of knowledge and skills to carry out English language communication in typical situations of educational, labour and cultural spheres of communication;
- socio-cultural competence: the body of knowledge on socio-cultural features of the nation, which language is studied, and the standards of behaviour adopted in this cultural community;
- professional competence: knowledge of professional terminology vocabulary skills of work with the material.

Accordingly, English language competence is not only the knowledge of English as a system of certain signs and rules, but also formedness of all language and speech skills, the ability to use appropriate knowledge and skills in different types of speech activity, taking into account the context (situation), and using the extra linguistic means (gestures, facial expressions, symbols, etc.) that are specific to representatives of the English language community. English language competence involves not only knowledge of English, but also a certain basis of knowledge about the culture and traditions, peculiarities of behaviour and thinking of the English-speaking society [5].

According to the Article 4 of the Law of Ukraine «On Civil Service», the right to work in the system of civil service have citizens of Ukraine, regardless of their origin, social or economic status, race and national origin, gender, political views, religious beliefs, place of residence, that have received the appropriate education and professional training and have passed in the established procedure the competitive selection, or by other procedure provided by the Cabinet of Ministers of Ukraine [4]. In my opinion, the

English competence, taking into account the above mentioned reasons, should be a part of professional training of civil servants.

The announcements on occupation of vacant positions in 17 ministries of Ukraine have been analyzed regarding the focus of their activity on international cooperation with the EU and the presence of the item "foreign language" in the list of requirements for the candidates. It has turned out that the websites of all ministries contain declaration of international cooperation with EU countries and promotion of European integration of Ukraine. At the same time, the knowledge of a foreign language, English in particular, among the qualification requirements for the occupation of separate vacant positions has been written in 6 ministries. In 5 of them the corresponding item was present in the announcements for occupation of vacant positions, specializing in international relations. Herewith, the Ministry of Foreign Affairs has stated that the level of knowledge of foreign languages is determined by Supreme language courses of the Diplomatic Academy of Ukraine under the MFA of Ukraine by the direction of the Personnel Department after the submission of the applicants' documents. In the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, this competence is written as desirable. On the website of the Ministry of Justice the assigned page was empty. Among the requirements of 3 ministries the knowledge of a foreign language was absent. The information regarding the contests for vacant positions hasn't been found on the websites of 5 ministries, as well as any information on the qualification requirements to the workers.

The absence of the necessary information on several ministerial websites makes definite conclusions impossible. Taking into account the outlined activity direction, namely the cooperation with EU, on the websites of all ministries and the presence of the foreign (English) language knowledge requirement among a considerable part of the found advertisements, it can be stated that there is the demand for candidates with English language competence among civil servants of higher categories. Still, further studies require questions of the share of civil servants with the specified competence, the level English proficiency among them, as well as existing mechanisms providing the English language competence among civil servants.

Literature

1. Akimov O. Professional activity of civil servants in conditions of Eurointegration of Ukraine: the question of formation of psychological readiness. – Kyiv, 2014. – 176 pp.
2. Holovata V. Reformation of the Civil Service in Ukraine in the conditions of adaptation to the European Union standards. – pp. 292 – 300. – [Electronic resource]. – Access mode: lib.chdu.edu.ua/pdf/ukrpolituk/3/35.pdf
3. Kozak T. The linguistic component of European integration. *Visnyk of the Lviv University. Series. International Relations*, 2011. – Issue 28. – pp. 287–293.
4. Law of Ukraine «On Civil Service» dated 16.12.1993 № 3723-XII. – [Electronic resource]. – Access mode: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3723-12>
5. Pakhomova T., Senchenko Ya. Formation of the English communicative competence of students-philologists in the conditions of linguistic, socio-cultural approach. *Visnyk of the Alfred Nobel Dnipropetrovks University. Series. Pedagogics and Psychology*, 2013. – №1 (5). – pp. 59 – 64.

Ilchuk V., PhD in Economics, Prof.
Shtyrkhun Kh., postgraduate,

Chernihiv National University of Technology, Chernihiv, Ukraine

ORGANIC PRODUCTION AS A PRIORITY OF THE DEVELOPMENT OF AGRICULTURAL SECTOR OF UKRAINE

The aspiration of Ukraine for the integration into the European economic space demands the development of the competitive environment and points to the necessity of the implementation certain effective strategy and marketing programs in the agricultural enterprises. Gradually Ukraine will receive access to the new European markets, which have their own rules, laws and consumers. Thus quality of agricultural products, which are produced by Ukrainian enterprisers, has to be high and meet the increased requirements of European consumers.

One of the directions of quality management marketing of agricultural products is the choice of production techniques. There are following farming practices:

1. The conventional (traditional) method - agricultural production by generally accepted technologies where it is possible to use any chemical means of protection, synthetic mineral fertilizers, preservatives, artificial colors, growth stimulants, hormones, antibiotics, flavors, stabilizers, flavor enhancers, etc. according to the laws.

2. The organic method. The domestic consumer is becoming more careful and exacting at a choice of food and is interested in ecologically clean vegetables, fruits, products of meat and dairy group. An appropriate resource base and climate conditions of Ukraine promote their production.

Therefore, in our opinion, the actual method of improvement of the agricultural products quality is the organic production method, because it plays a dual social role: on the one hand, it provides a specific market that meets the needs of consumers in organic products, and on the other - provides general welfare, promoting environmental protection, proper maintenance of animals and rural development.

According to the State strategy of regional development for the period till 2020 the priority direction of all regions of Ukraine is ensuring achievement of the high quality standards, safety and environmental friendliness of products [2].

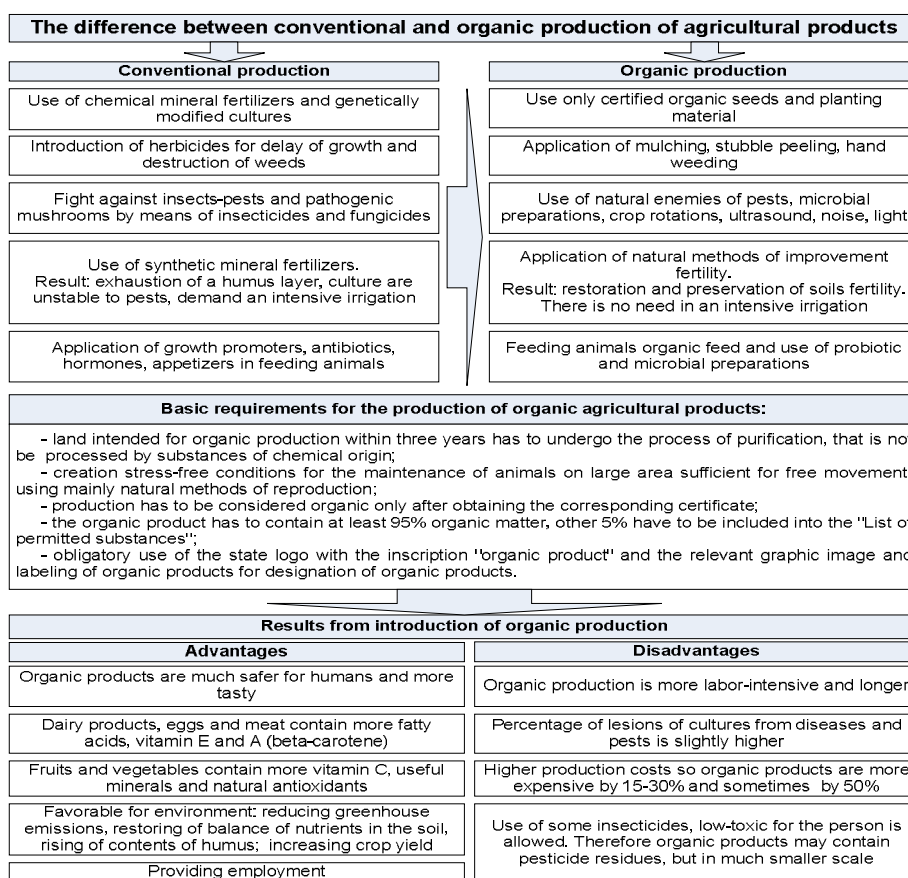
The formation of legislative base for the legitimate definition of organic agricultural production in Ukraine just has started.

In 2014, the Law of Ukraine "About production and circulation of organic agricultural products and raw materials" came into force. It defines certain legal and economic framework bases of production and circulation of organic agricultural products and aims at ensure the proper functioning of the market of organic products and fair competition, preservation of surrounding environment, rational use and restoration of natural resources, improvement of health condition of the population [4].

The law of Ukraine defines production of organic products as a production activity of natural or legal entities (including cultivation and processing), where during such production use of chemical fertilizers, pesticides, the genetically modified organisms, preservatives, etc. is excluded and the methods, principles and rules determined by the Law are used at all stages of production (growing, processing) for receiving natural (environmentally friendly) production, preservation and restoration of natural resources [4].

However, the most common standard that contains the rules and requirements for organic production, according to which the certification of organic production in Ukraine is carried out is Council Regulation 834/2007. In Europe, the special European emblem for organically made products is developed which guarantees that the European organic production standards were executed.

To understand the importance of the organic production method it is necessary to analyze the difference between organic and conventional production requirements, which are imposed to it, and to identify the advantages and disadvantages of introduction of organic production that is represented in fig. 1.

* compiled by authors

Fig. 1. Comparison of conventional and organic production of agricultural products

During introduction of the organic production method, the natural means of agricultural products quality are used: organic fertilizers, microbial and biological products, systems of crop rotations and so forth.

Organic fertilizers include manure, bird's dung, composts, peat, sawdust, straw, green fertilizer (siderites), plant remains and others. Besides, organic fertilizers have positive impact on water and air nutrition of plants, promote the development of soil bacteria and microorganisms, which live in symbiosis with roots of crops and help them to receive available nutritious elements [3, p. 8].

The highest provision with fertile black earth in the world (30% of all world reserves) and existence of favorable conditions for animal husbandry are considerable competitive advantages of Ukraine in the international market of agricultural products.

Therefore, we emphasize need of expansion and development of animal husbandry in Ukraine as it provides farmlands by necessary organic matter and nutrients, and promotes improvement and development of steady agrarian production. Therefore, a composting method deserves considerable attention for improvement of fertility of soils.

Special value has composting of a bird's dung, because bird's dung belongs to the best types of organic fertilizers. Use of composts solves the important problems connected with recycling of agriculture and allows improving physical and chemical properties of soils (eg, to increase a reserve of nutrients, reduce acidity, improve aggregate composition, etc.). Composts are used in all cultures, they are brought in the soil by spreading over freshly plowed field (eg before planting potatoes) during autumn plowing, planting a seedling in the hole [1].

One of the most perspective ways of improvement of quality of agricultural organic products is application of probiotics - lactic bacteria. They increase productivity of crops, and normalize intestinal microflora of animals and birds, suppress development of pathogenic colibacillus, stimulate appetite and increase comprehensibility of a forage. The advantages of probiotics against antibiotics consists in possibility of sale of products immediately after application, lack of accustoming to a preparation, positive influence on an organism of an animal and safe consumption of production of animal husbandry. Use of microbiological preparations allows stimulating the course of the separate processes that are important for plants growth [3, p. 24] and increase the productivity of agricultural production by 70-80% and more at small financial expenses.

In addition, use of biofungicides, which are three-five times cheaper in comparison with use of chemical analogs with similar result of action, is possible.

The considerable economy of money and energy in organic production is possible thanks to refusal of use of mineral fertilizers and pesticides price of which is constantly growing [3, p. 40].

As we can see, despite the fact that a lack of organic products is that it is more costly, and as a result more expensive, but there are ways of decrease in costs of its production, depends on the choice of appropriate means of conducting organic farming and animal husbandry.

In conclusion, the growing interest in organic products from consumers creates the need to develop the concept of organic marketing to inform, raise awareness, life standard, safety of health of society and effective activity of the agricultural enterprises. Development of marketing support of agricultural enterprises and effective implementation of the strategy of organic agricultural production will allow increasing the employment rate and welfare of the rural population, creating favorable conditions for the development of rural areas and ensuring competitiveness of domestic agricultural products in international markets.

References

1. Derkach S. M. Mikrobiolohichni aspekty kompostuvannya ptashynoho poslidu [Microbiological aspects of composting of bird's dung]. Materialy IV mizhn. nauk.-prakt. konf. mol. vchenykh "Perspektyvni napriamy rozvytku haluzei APK i pidvyschennia efektyvnosti naukovoho zabezpechennia ahropromysloвого vyrobnytstva", 18.09-19.09.2014. [Math. of the 4th Int. Scientific and Practical Conf. "Perspective directions of development of branches of agrarian and industrial complex and increase of efficiency of scientific ensuring agro-industrial production"]. Ternopil, 2014, pp. 36-38.
2. Derzhavna stratehiia rehionalnoho rozvytku na period do 2020 roku [State strategy of regional development for the period till 2020][Electronic resource], 2015. – Mode of access: <http://zakon4.rada.gov.ua>.
3. Ponomarenko S.V. Metodychni rekomendatsii z osnov orhanichnoho zemlerobstva dlia fermeriv (dosvid PP Ahroekolohiia) [Guidelines on the basics of organic farming for farmers (PE experience Agroecology)]. Poltava, 2013. 62 p.
4. Zakon Ukrainy. Pro vyrobnytstvo ta obih orhanichnoi silskohospodarskoi produktsii ta syrovyny. [State Law. About production and circulation of organic agricultural products and raw materials]. Kyiv, Vidomosti Verkhovnoi Rady., 2014, no 20-21. 721 p.

Kraliková R., doc., Ing., PhD.,
 Badida M., Dr.h.c., prof., Ing., PhD
 Department of Process and Environmental Engineering,
 Košice, Slovakia

ENVIRONMENTÁLNY MANAŽMENT MALÝCH A STREDNÝCH PODNIKOV. THE IMPLEMENTATION OF ENVIRONMENTAL MANAGEMENT SYSTEMS IN SMALL AND MEDIUM-SIZED ENTERPRISES

ENVIRONMENTÁLNY VÝZNAM MALÝCH A STREDNÝCH PODNIKOV

Podľa definície Európskej únie je organizácia považovaná za malý a stredný podnik (MSP), ak má menej ako 250 zamestnancov a má ročný obrat menší než 40 miliónov EUR alebo celková ročná súvaha nepresahuje 27 miliónov eur. Spoločnosť musí byť nezávislým podnikom, t.j. 25% alebo viac kapitálu alebo hlasovacích práv nesmie byť vlastnených väčšími podnikmi, obr.1. Firmy, na ktoré sa vzťahuje uvedená definícia tvoria 99,8% všetkých spoločností EÚ, robia 66% z celkovej zamestnanosti a 65% obchodného obratu [9].

Kategória podniku	Počet pracovníkov: Ročná pracovná jednotka (RPJ)	Ročný obrat	Ročná bilančná suma
Stredný	< 250	≤ 50 mil. eur (40 mil. eur v roku 1996)	≤ 43 mil. eur (27 mil. eur v roku 1996)
Malý	< 50	≤ 10 mil. eur (7 mil. eur v roku 1996)	≤ 10 mil. eur (5 mil. eur v roku 1996)
Mikro	< 10	≤ 2 mil. eur (predtým nedefinované)	≤ 2 mil. eur (predtým nedefinované)

Obr. 1 Kategórie MSP

Sektor malých a stredných podnikov na celom svete predstavuje asi 70% hrubého domáceho produktu, aj keď existujú značné rozdiely medzi krajinami. Predchádzajúce výskumy ukázali, že malé a stredné podniky sú dôležité nielen z finančného hľadiska, ale že toto odvetvie má tiež značný vplyv na životné prostredie. Niektorí autori uvádzajú, že MSP sú spoločne zodpovedné za významnú časť celkovej záťaže životného prostredia a môžu sa podieľať až 70% -ami na celkovom priemyselnom znečistení. Treba však poznamenať, že toto číslo je hrubý odhad a nie je založené na empirických údajoch. Okrem veľkého kolektívneho vplyvu na životné prostredie, množstvo MSP nie sú natoľko pod dohľadom orgánov ochrany životného prostredia alebo majú nedosatočnú kontrolu nad ich vplyvmi [1].

Tieto skutočnosti ukazujú, že je dôležité, aby malé a stredné podniky mali prístup k nástrojom, ktoré im môžu pomôcť dosiahnuť zhody s požiadavkami a zlepšiť ich environmentálne aktivity. Potreba nástrojov je ešte viac umocnená faktom, že mnoho malých a stredných podnikov sa často nachádza v ľahkých priemyselných oblastiach a často sa nachádzajú v blízkosti obytných zón. Jedným z nástrojov, ktoré môžu využiť malé a stredné podniky je zavedenie systému environmentálneho manažérstva.

VZNIK PODNIKOVÉHO ENVIRONMENTÁLNEHO MANAŽMENTU

Environmentálna legislatíva vyvinutá koncom 60-tych a začiatkom 70-tych rokov mala charakter príkazov a kontroly. Postupom času sa environmentálne právne predpisy stali zložitejšie a prísnejšie. Firmy reagovali na nové požiadavky životného prostredia tým, že zamestnávali špecialistov a rozvíjali rôzne druhy programov na zabezpečenie dodržiavania predpisov. V 90-tych rokoch sa postupne vyvinulo korporátne riadenie ochrany životného prostredia, ktorého prístup k ochrane životného prostredia bol už systematickejší a aktívnejší a charakterizoval ho nárast celkových nákladov na ochranu životného prostredia a dodržiavanie právnych predpisov[1].

Vrcholové vedenia v environmentálne proaktívnych spoločnostiach už majú zavedenú ohľaduplnosť k životnému prostrediu nielen ako finančný záväzok. Vychádzajú z uvedomenia si možnosti získať konkurenčnú výhodu tým, že zlepšujú životné prostredie a vytvárajú úspory znížením odpadov, nákupu surovín a energie. To bolo dôvodom, prečo stále väčší počet firiem zavádzal systém nástrojov environmentálneho manažérstva. Mnohé zo systémov EMS sú založené na medzinárodnej norme ISO

14001. Spočiatku bol nástroj EMS využívaný predovšetkým priemyselnými podnikmi, ale v posledných rokoch sa rozširuje aj v odvetví služieb a vo verejnom sektore.

Spolu s rastúcou popularitou sa diskutovali pozitíva, ale zazneli aj kritické hlasy. Najčastejšou je kritika, že ISO 14001-certifikácia nemeria skutočné životné prostredie, ale výkonnosť organizácie [1]. Aj keď EMS v skutočnosti vedie k menším vplyvom na životné prostredie, skutočné zlepšenie je možné hodnotiť až po určitom čase.

EMS vychádza z vývoja viacerých noriem. Svetovo prvý štandard pre EMS bol britský štandard (BS) 7750, vyvinutý a vydaný spoločnosťou. The British Standards Institute v roku 1992. BS 7750 štandard bol vzorom pre sériu ISO 14000 a pre rozvoj EMS. Je tiež základom pre Európsku úniu, jej Eco-Management a auditorský systém (EMAS). Normy environmentálneho manažerstva v týchto systémoch sú takmer rovnaké. Patria medzi ne:

- vytvorenie environmentálnej politiky;
- stanovenie celkových a čiastkových cieľov;
- vykonávanie programu na dosiahnutie týchto cieľov;
- monitorovanie slúžiace na meranie jeho efektívnosti;
- oprava problémy;
- revízia systému na zlepšenie jeho celkového environmentálneho správania

ENVIRONMENTÁLNA POLITIKA V KONTEXTE IMPLEMENTÁCIE EMS

Environmentálna politika EÚ je nasmerovaná tak, aby v budúcnosti bol umožnený prístup na trh len tým spoločnostiam, ktoré majú otvorenú environmentálnu politiku, t.j. ktoré sú schopné širokej verejnosti preukázať, že ich aktivity a výrobná činnosť sú environmentálne akceptovateľné, t.j. priateľné vo vzťahu k ochrane životného prostredia. Spoločnosti sú teda nabádané legislatívou EÚ k otvorenej environmentálnej politike a preto zreorganizovali svoju riadiacu štruktúru (manažment) v súlade s akceptovanými environmentálnymi zásadami, predovšetkým v environmentálne najcitlivejších otázkach - ochrane zdravia ľudí a ochrane ekosystémov. Táto tendencia sa tiež postupne rozširuje na všetky sektory, čo znamená, že organizácie budú musieť naplniť požiadavky obsiahnuté v systéme environmentálneho manažerstva EMS podľa ISO 14 001, resp. EMAS III.

Systém environmentálneho manažerstva je jedným z účinných nástrojov pri riadení a znižovaní negatívnych vplyvov na životné prostredie. EMS sa postupne uplatňuje celosvetovo v mnohých výrobných podnikoch, organizáciách služieb, ale aj v štátnej správe a samospráve. Prínosy zo zavedenia EMS v organizáciách možno rozčleniť do viacerých skupín, vid' obr. 2 [6].

Obr.2 Prínosy zo zavedenia EMS v organizáciách

Environmentálne manažerstvo je v oblasti priemyselnej výroby a služieb jedným z najefektívnejších nástrojov dosahovania prioritného cieľa - minimalizovania negatívnych vplyvov výrobnéj činnosti na jednotlivé zložky životného prostredia. Na Slovensku je len málo MSP (napr. NaturPack, SEWA a i.), ktoré vybudovalo vo svojich prevádzkach takéto systémy. Je potrebné, aby sa tieto aktivity stali oveľa početnejšími, čo sa dá dosiahnuť ich intenzívnejším šírením environmentálneho povedomia aj vo sfére malých a stredných podnikov. Základným strategickým cieľom každého podnikateľského subjektu je trvalo úspešne predávať svoje produkty, uspokojovať potreby, požiadavky a očakávania svojich zákazníkov zvyšovaním kvality výrobkov a mierou vplyvu na životné prostredie. A to ako priameho vplyvu výrobku alebo služby na životné prostredie pri ich využívaní, ale i celkového environmentálneho profilu dodávateľa a jeho imidžu v danej oblasti. Každá firma potrebuje pre svoju dlhodobú úspešnosť podporu okolia. Ak aj okolie má podporovať firmu, musí byť pôsobenie firmy aj z hľadiska ochrany životného prostredia a zdravia obyvateľstva na okolie pozitívne a to vytváraním podmienok pre trvalé zlepšovanie svojho environmentálneho profilu, znižovanie miery ohrozenia okolia, svojich zamestnancov a zlepšovanie hygieny na pracovisku.

Pre malé a stredné podniky je nevyhnutné v oblasti environmentálnej politiky prijať stratégiu adaptácie spoločnosti na podmienky novej dobrovoľnej environmentálnej legislatívy. Malé a stredné podniky môžu zvoliť v zásade dve cesty ako nabehnúť na trajektóriu akceptovania otvorenej environmentálnej politiky - akceptovanie Systému hodnotenia environmentálneho manažérstva a auditu EÚ – EMAS III alebo akceptovanie medzinárodnej normy ISO 14 001 - EMS, ktoré sú podstatným prvkom smerujúcim k implementácii t. j. optimalizovaných a environmentálne orientovaných výrobných procesov v organizácii.

List of sources used

1. Ammenberg J, Hjelm O.: The connection between environmental management systems and continual environmental performance improvements. *Corporate Environmental Strategy* 2002;9(2):183-192.
2. Palmer J, van der Vorst R. : Are 'Standards' Right for SMEs?, *Eco-Management and Auditing* 1996;(3):91-96.
3. Piatrik M., Kollár V., Virčíková S., Rusko I.,: *Environmentálny manažment II.*, Banská Bystrica, 2003
4. Ilomäki M, Melanen M. : Waste minimisation in small and medium-sized enterprises – do environmental management systems help? *Journal of Cleaner Production* 2001;9:209-217.

Olifirenko L., PhD,
Associate Professor at Management
of Innovation Activity and Public Administration
Chernihiv National University of Technology, Chernihiv, Ukraine

ORGANIZATIONAL DEVELOPMENT OF PUBLIC-PRIVATE PARTNERSHIPS

The results of domestic and foreign researches have revealed a direct relationship between the level of development of technology, education, environmental safety, dynamics of economic growth and the accumulation of national wealth. Public administration, taking into account the current trends of technological and social aspects of scientific and technical progress, helps to increase investment in educational and social sectors, capitalization of development factors, labor productivity, national security, human potential development.

Organizational development of public-private partnership is a process, the implementation of which is impossible without a sufficient level of concentration of material, technical, financial and intellectual resources. The formation of required corresponding components of manageability is achieved due to predictive estimates of promising sectors of the economy, trends in scientific and technological progress, resource provision of selected destinations. The high technology industry and large corporations are especially important in this process because their competitiveness depends on a rapid response to changes in both domestic and foreign institutional business environment. This task requires a clear definition of the development strategy of public-private partnerships, its competitive position in terms of evaluation of strengths and weaknesses; prediction of probabilistic political, economic and social changes as well as the analysis of influence of new geopolitical factors on management methods and governmental regulation.

Organizational development of public-private partnership is a systematic management process, designed to solve complex social and economic problems on a mutually beneficial basis that exceeds mutual needs. The last essentially determines the synergy of partnerships that allows participants on both sides to develop effectively. Problems of management and development of the triad "state - business - education" are not new; outstanding foreign and domestic scholars were engaged in both studying and formalization of those problems. Analysis of different scientific approaches and concepts indicates the diversity of understanding of the development of such a partnership and the complexity of the issue.

Development of public-private partnerships is expedient only if this type of interaction provides receiving of co-effects: for authorities — filling the budget or implementation of social programs, for the private sector — the growth of profitability, risk mitigation, ensuring stable activity. Such an interaction causes the improvement of institutional environment, informational, investment and management components of the institutional mechanism that reflects common interests of owners and public authorities. That is why it is needed to move from formal parameters that determine the financial condition (such as profitability, liquidity, solvency, profitability, etc.) to the argumentation of quality indicators of the institutional environment (such as Ease of Doing Business Index) when considering the organizational development of public-private partnership. Such indicators should correspond to the quality of life indicator that is used in the description of the socio-economic development. The quality of the partnership should not accumulate quantitative characteristics of activity results, but should reflect the degree of satisfaction of partners and also those parties whose interests are not directly associated with them (such as territorial community, the

quality of public management, the dynamics of growth of living standards, the frequency of the reach of strategic priorities of the territories and the state as a whole).

Organizational development of public-private partnership involves the development of the set of strategies to achieve competitiveness. Competitive advantages can be used to develop leadership strategies, focusing, diversification, branding, etc. It is possible to achieve this, from our point of view, by combining the following objectives: the increase of efficiency through institutional changes; the achievement of benefits resulting from globalization; the increase of adaptability to changes due to flexibility; staff education and specialization of its competence.

The difficulty of problems solving in all three directions at once forces to choose one or two directions in accordance with the magnitude of the task. Thus, the organizational development of public-private partnership provides a permanent increase in the use of highly intellectual labor in decision-making. Therefore, there is a tendency to intellectualization of labor in the public-private partnership that is accompanied by the constantly growing need for an appropriate quality of work and human development. The stability of the effective development of knowledge-intensive industries is mainly determined by the organization's management and corporate governance. These spheres are the source of innovative potential of organizations, which implement institutional changes in organizational, technological, social processes, which are ready for the development of new products and services that contribute to the emergence of new areas of business and management practices.

Factors hindering the organizational development of public-private partnerships are associated with both the human factor and the quality of the institutional environment.

At the same time, despite the special attention of the country to the innovative ways of reformation of Ukraine's economy, the creativity of management and its evaluation depends on both the internal corporate factors and motivation factors of institutional environment.

The adaption of organizations to global changes of market is principal for public-private partnership as well as for the formation of a new quality of relations between the state, business and education system. However, there are certain difficulties. From our point of view, one of these problems is institutional barriers. The palliative of formal institutional mechanisms and its absence in business communication norms are crucial for the further optimization of public-private partnership. This explains low efficiency of institutional mechanisms to reform the public administration and the expansion of public-private partnerships. Meanwhile, we can observe that the policy of protectionism and excessive governmental control causes the deformation of the institutional mechanisms of the partnership principle, because of the lack of transparency and palliative control, low institutionalization of governance and competitive environment. There is an example of unsolved problems: the difference of partners' interests may not allow for the efficient performance of innovation and investment politics of integration "state – business – education." Considering the investment security and guarantees for all market participants, for instance, it is objectively necessary to improve the institutional mechanism of partnerships regulation. Such problem-solving success fully depends on the effectiveness of the implementation of governmental joint programs with competitive corporations, which priorities are to ensure the integration of science and business. Principles of state and corporate social responsibility, as well as joint liability should become conceptual principles of the strategy of public-private partnership. Those principles should be capable of directing the organizational development of public-private partnership towards leveling of conflicts, improving the quality of the institutional environment, the institutionalization of public-private partnerships and the balance of socio-economic objectives as a basis for steady development of society.

References

1. Institutional paradigm of civilizational development: in 4 bk. [Instyutsionalna paradyhma tsyvilizatsiyonoho rozvytku: u 4 kn.] / Ed. A. Tkach. – Zaporizhzhia: KPU, 2008. – Bk. 2: The institutionalization of economic development. – 264 p.
2. Williamson O. The Economic Institutions of Capitalism: Firms, Markets, Relational contracting. [Ekonomicheskiye instituty kapitalizma. Firmy, rynki, "otnoshencheskaya" kontraktatsiya] [Text] / O. Williamson. – SPb.: Lenizdat, CEV Press, 1996. – 702 p. – P. 582-595.
3. North D. Institutions, Institutional Change and Economic Performance. [Instytutsiyi, instyutsionalna zmina ta funktsionuvannya ekonomiky] / D. North; from English. I. Dziuba. – K: Fundamentals, 2000. – 198 p.
4. Olifirenko L.D. Fundamental determinants of state regulation of corporations development: institutional aspect [Osnovopolozhni determinanty derzhavnogo rehuluvannya rozvytku korporacii: instyutsionalnyi aspekt] / L.D. Olifirenko // Economy of Ukraine. – 2012. – № 5. – P. 141-143.
5. Olifirenko L. D. Formation of the effective mechanism of interaction between state institutions and corporate governance [Formuvannya efektyvnoho mekhanizmu vzayemodiyi instytutiv derzhavnogo ta korporatyvnoho upravlinnya] / L. D. Olifirenko // Economy and State. – 2012. – № 12. – P. 118-120.

Tomasz Wołowiec, PhD., Assistant Professor,
University of Economics and Innovation in Lublin

Daniela Palaščáková, PhD, Assistant Professor,
The Technical University of Košice, Košice, Slovakia

Janusz Soboń, Prof., PhD.
Maritime University of Szczecin

SPECIFIC STRUCTURE AND THE PLACE OF PERSONAL INCOME TAX IN TAX SYSTEMS OF EU COUNTRIES

The construction of contemporary personal income tax should be based on three principles: universality, equality (equity) and taxation of pure income. The principle of universality may be presented in its subject and object aspect. The former means that tax should cover all people obtaining income in the area of tax validity. The principle of equality¹ (equity) assumes that all taxpayers obtaining the same income should be treated in the same way, regardless of their income source. Taxation of pure income can be considered in the subject and object aspects. The subject aspect means that we tax only disposable income of a taxpayer, having taken into account all expenses related to obtaining revenue.

Contemporary tax systems cover a variety of taxes, reaching a wide range of taxation objects and a wide tax base. The advantages of income taxes include:

1. Relative resistance to economic crises, shown in stability of budget tax revenues.
2. Flexibility to legal regulations through the influence of statutory rate(s) change on fiscal effectiveness of the tax.
3. Relative savings in collection costs.
4. Adjusting the height of tax burden to individual tax capacities of a taxpayer (tax personalization).

The disadvantages of this form of taxation include:

1. Slow collection, that is significant time span between appearance of taxation object and payment of tax.
2. Ostentation (absolute transparency) of collection.
3. Unequal burden on various social classes.
4. Complexity of taxation.

Income taxes, due to their direct nature, are an equaling instrument and introduce the principle of taxation equity into the tax system. Taking into account the fact that indirect taxes have institutional injustice, tax callousness and excessively burden the poorest taxpayers, we can compensate this injustice using direct taxation. Income taxes also help the taxpayer realize, thanks to their directness and ostentation of collection, the level of tax burden.

Basing the structure of budget tax revenues on revenues from direct or indirect taxes is based on defined criteria concerning both fiscal and stimulation functions.

Such criteria may include:

In the sphere of implementing the fiscal function of taxation:

- fiscal effectiveness of taxes, reflecting current financial needs of public sector,
- costs of tax collection, expressed in percentage of revenues,
- resistance to tax avoidance and tax frauds,
- effectiveness in speed of collection,
- ability to automatically adjust to cyclical development of economy (self-regulation).

In the area of implementation of the stimulation function:

- tax influence on inclination to saving and investing,
- tax influence on choice of production techniques,
- tax influence on the shape of socially desirable consumption structure.

In tax systems of EU countries, personal income tax plays a vital role both as a source of budget tax revenues and as an important instrument of implementing non-fiscal functions of taxation. Tax systems in EU countries contain a full range of taxation subjects and objects. Differences can be found only in the significance of particular taxes in the structure of national tax systems. We can distinguish countries with

¹ The relationship between vertical and horizontal equity is discussed by: ATKINSON A. B. STIGLITZ J. E.: *Lectures of Public Economics*. McGraw Hill, New York 1980, pp. 354-355.

relatively balanced structure of budget tax revenues from direct and indirect taxation, countries where direct taxation dominates and those in which indirect taxation prevails. Comparing the statistic data we can state that the main sources of budget tax revenues in EU-15 countries are revenues from direct and indirect taxes. Moreover, an important source of budget revenues are social security premiums, often analyzed together with PIT as a category of “tax imposed on work”. Taking into account the structure of total direct and indirect taxes in GDP, only Belgium, Denmark, Finland, Sweden and UK have a higher share of income taxes in GDP. In other countries indirect taxes prevail, but the difference is not big (around 8-10%). Only Greece and Portugal show dominance of indirect taxes in GDP (over 60% more than direct taxes). In this respect, Greece and Portugal are very close to new members of the European Union (NMS), where revenues from indirect taxation prevail (50-60% more than direct taxes). Detailed analysis of the structure of budget revenues in new European Union member states was presented below.

Comparing only personal and corporate income taxes and value added tax we can see that budget revenues from income taxes exceed those from VAT by 6% in EU-15 countries¹. Analyzing statistical data² we can notice that the biggest changes in the structure of budget tax revenues happened in 1965-1980. The share of social security premiums grew by 5.4%, while personal income tax – by 4.3%. Direct tax share decreased by 5.7%, property tax – by 2.5% and corporate income tax – by 1.2%. In 1965-2000 characteristic tendencies for change could be defined as:

- decreasing the value added tax share in budget tax revenue, the biggest decline was witnessed by EU-15 countries - by 7.8%³;
- increased share of social security premiums in budget tax revenues, caused by increased level of social performance and demographic changes resulting in an increased number of recipients (by 6.6% in OECD and 7.5% in EU-15 countries).

More detailed analysis of the structure of budget tax revenues allows us to draw some conclusions:

1. Contemporary tax systems reach for a wide tax base, covering full range of taxation subjects and objects. The fundamental difference consists in a different strategy for shaping tax system structures. For example, the USA and other countries with Anglo-Saxon model of economy have a high share of income and property taxes in GDP. In EU countries indirect taxes dominate, especially VAT.

2. There is no universal tax system. The shape of the tax system is determined by various factors, both economic and non-economic ones.

3. Tax reforms implemented in recent years are directed mainly at reducing income tax burden (together with social security contributions). This is reflected in decreasing share of both income taxes both in budget tax revenue and in relation to GDP.

4. Decreasing revenues from income taxes are compensated by increased share of indirect taxes and social insurance contributions, both in budget tax revenues and in relation to GDP. Recently, we have observed an increasing fiscal significance of property type taxes.

5. Based on current change trends we can assume that indirect taxes share in the structure of EU countries budget tax revenues will increase. The progressing ‘quiet harmonization’, being an effect of competition among national tax systems, will lead to decreased tax burden in the area of income taxes and compensating those budget deficits with additional revenues from indirect taxation and other titles.

6. Among EU-15 countries we can distinguish countries with relatively low (below 20 percent) share of PIT revenues, both in budget tax revenues and in relation to GDP and high share of indirect and property taxation. These are: Greece, Spain, Portugal and, interestingly, France. The second group comprises countries with relatively high share of PIT revenues in budget tax revenues and in relation to GDP. They include: Belgium, Denmark, Finland, Sweden. So we can distinguish between countries with “northern” and “southern” tax mentality. Changes in the structure of budget revenues and changes in tax systems of EU-15 countries, presented in the tables above and generated by economic integration, clearly indicate an evolution of tax systems in countries with “northern” and “southern” tax specificity and aiming at regaining balance between revenues from indirect and direct taxation.

¹ In the past 30 lat years tax burden has grown and income taxes grew more than consumption taxes. More in: WYŚCIŚLOK J.: *Reforma systemów podatkowych krajów członkowskich OECD i Unii Europejskiej oraz ich harmonizacja*. Videograf II, Katowice 2000; also: *Inventory of Taxes In the Member States of the European Union*, Luxembourg 2002-2012.

² *OECD Revenue Statistics 1965-2013*.

³ We can make a thesis that it was a result of starting the process of harmonizing indirect taxation.

7. A visible element of tax policy in OECD countries is a relatively small share of corporate income tax in the structure of budget tax revenues. The average figure for all OECD countries for years 1965-2000 did not fluctuate considerably (it grew from 9.2% in 1965 to 9.7% in 2000). This is an effect of conscious policy of stimulating economic activity in corporate sector as a fundamental GDP growth factor.

8. An observable tendency in most countries is a visible increase in social security contributions share, both in the structure of budget tax revenues and in relation to GDP. The growing level of social expenses is a result of increasing value of performance and demographic processes and structural changes in labor market.

Bibliography

1. Inventory of Taxes In the Member States of the European Union, Luxembourg 2002-2012.
2. ATKINSON A. B. STIGLITZ J. E.: Lectures of Public Economics. McGraw Hill, New York 1980.
3. WYŚCIŚŁOK J.: Reforma systemów podatkowych krajów członkowskich OECD i Unii Europejskiej oraz ich harmonizacja. Videograf II, Katowice 2000.
4. Inventory of Taxes In the Member States of the European Union, Luxembourg 2002-2012.
5. OECD Revenue Statistics 1965-2013.

Tulchinsky R.V., PhD, Associate Professor,

*International science and technical university named after Yuri Bugay,
Kyiv, Ukraine*

THE SYSTEM FEATURES THE ECONOMIC SECURITY OF INDUSTRIAL ENTERPRISES IN MODERN CONDITIONS

The economic security level at industrial enterprises of Ukraine is necessary to increase in primary importance of difficult functioning of the economy at the present stage. Creating an appropriate system of economic security is directly connected with the resolution of legal, economic, administrative problems faced by enterprises as a result of external factors. Analysis of the effective operating national industrial enterprises shows that, it must be balanced system of economic security and created by a clear structure of enterprise management for achieving high profitability of production. Process of managing industrial enterprise involves the following certain principles, namely timeliness manual; management effectiveness; optimal allocation of functional responsibilities between workers of management personnel; rational delegation of authority and responsibility among employees. Efforts should be allocated for industrial enterprises to achieve stable state by increasing the level and quality of internal planning processes and the opportunities for influence on environmental factors as the main principles of forming system.

Of course, if the level of planning is higher and better, then management efficiency and sustainability of the enterprise to external dangers is the higher. It is necessary to outline the key requirements set by the current economic environment to the industrial enterprises:

- development and systematization of horizontal connections;
- creation of an extensive domestic network communications;
- short-term priorities in forming project teams;
- creating virtual offices that increase the autonomy of workers and easier to work with clients.

Economic security, in our view, is a system of providing permanent stable functioning of the enterprise through the effective use of human, material, financial, technological and innovative resources that are correspond to mission, strategic goals and objectives of the company to avoid a possible threats in an internal and external environment. The system of economic security is the most important element at management activity of industrial enterprise in a multifaceted modern economy and a high level of uncertainty environment. The system, in addition, is the basis for such a management mechanism, which will improve human, financial, technological, innovative policy of the enterprise for providing a stable financial, economic, scientific and technological development, and for protection of the economic interests in European integration conditions.

The main goal of providing economic security is the achievement of long-term stability its positive functioning, and creating the conditions for the implementation of the strategic business plan, which given the existence of objective and subjective factors - various threats and dangers. One of the key properties that define the security enterprise is a state of balance internal and external conditions of its existence, which gives the chance for enterprise to realize its development interests. There is a necessity security management company, when it is impossible to restore the balance of activities. The presence of economic

competition, market uncertainty and a variety of risks among external conditions causes necessity establishing a system of economic security any enterprise. Economic security is characterized by a set of qualitative and quantitative indicators, the main of which is an assessment of the economic security level. Industrial enterprise should provide maximum efficiency and coherent functioning of the economic security main components for achieving a high level of economic security. The major components of economic security are direction and control, analyze of problem situations, creating tools and organizing activities for promotion and implementation of the software. Managing the economic security requires the construction of these factors into a single system that is based on the general principles and criteria for evaluation the economic state of industrial enterprises.

Economic security depends on various conditions. Some of the most important are: the economic crisis, ineffective management, unfavorable government policy in the economic plane, unexpected changes in market conditions, social tensions. Effective stable existence of the company requires a reliable mechanism for economic security. It must be provided with an appropriate security level on all economic activities enterprise for achievement a certain level of enterprise profitability. This becomes even more important in the further complication of the business relations system, which has developed in the country.

Thus, the essence of the study consists of the analysis economic security as a facility management, that determined in creating a system of methods and measures which are directed at creating favorable conditions for achieving the objectives of industrial enterprises. It is given the economic activities, as well as for leveling of internal and external threats. Conceptual foundations of economic security must comply with organizational structure, strategic, tactical goals and objectives, which formulated by the strategy of industrial enterprise.

Yehorycheva S.B., Doctor of Economics, Professor
*HEE of Ukoopspilka "Poltava University
of Economics and Trade", Poltava, Ukraine*

INNOVATIVE DEVELOPMENT AS A NECESSARY COMPONENT OF THE BANKING SYSTEM OF UKRAINE MODERNIZATION

During the years of independence the banking system of Ukraine passed a difficult path of becoming, being at various times both a powerful catalyst for the development of the national economy and the source of the crisis. Information on key performance indicators of the banking system of Ukraine for the past ten years is given in Table 1.

Table 1

Selected performance indicators of the banking system of Ukraine for 2005 – 2014

Indicators	01.01.2006	01.01.2008	01.01.2010	01.01.2012	01.01.2014	01.01.2015
Number of licensed banks	165	175	182	176	180	163
of which: with foreign capital	23	47	51	53	49	51
Share of foreign capital in the authorized capital of banks, %	19.5	35.0	35.8	41.9	34.0	32.5
Assets of banks, bn. UAH,	213.8	599.4	880.3	1054.3	1278.1	1316.9
including loans granted, bn. UAH	156.4	485.4	747.3	825.3	911.4	1006.4
Share of overdue loans in total loans, %	2.2	1.3	9.4	9.6	7.7	13.5
Equity, bn. UAH	25.4	69.6	115.2	155.5	192.6	148.0
Regulatory capital sufficiency (adequacy), %	14.95	13.92	18.08	18.9	18.26	15.6
Financial results, bn. UAH	2.17	6.62	-38.45	-7.71	1.44	-52.97
Return on equity,%	10.39	12.67	-32.52	-5.27	0.81	-30.46

Source: National Bank of Ukraine [1]

As one can see, the number of banks is still quite large, although 33 banks were declared insolvent and withdrawn from the market in 2014. At the same time the number of banks with foreign capital is growing but the share of foreign capital since 2012 has tended to decrease.

The assets of the banking system were growing stably, with particularly high growth rates observed in the pre-crisis period of "credit boom" and during the financial crisis, due to growth in the value of assets denominated in foreign currencies. Loans constituted the majority of the assets (from 70 to 85% in different years), indicating a lack of their diversification and limited facilities for other kinds of profitable investments.

The capitalization of the banking system was increasing steadily, but actually its highest level was only 13% in relation to GDP, while the average rate in many developed countries exceeded 30%. For 2014 the size of banks' equity decreased substantially due to losses obtained primarily by the need to provisioning. At the same time, throughout the period capital adequacy was high, even much higher than international standards, providing the potential stability of the banking system to external shocks.

Analysis of the domestic banking system indicates that mainly extensive banking model was formed and continues to function in Ukraine. This model is characterized by: a limited range of services, which do not always reflect the true financial needs of the real economy and population; lack of customer service; unreasonably aggressive policy of banks in the markets of assets and liabilities, the low diversification of the latter; high risks' concentration; absence of stabilizing mechanisms in stressful situations.

The existing model impedes solving one of the main problems of the banking system of any country - to increase its efficiency, which is determined by the level of implementation of its economic functions and by the achievement of goals set by society. The quality of services provided by financial institutions and the stability of their business have to become the priorities of their development.

Thus the imperative that is determined by the needs of the current stage of development is the transition Ukrainian banks to predominantly intensive operating model, which, in our opinion, has the following features:

- Client-oriented banking as opposed to existing product-oriented one;
- High banks' responsiveness defined as their organized ability to comprehend and respond to the impacts optimally, increasing integration into the environment and improving relations with it;
- Availability of a wide range of modern services for individuals, small and medium-sized businesses and corporate clients with the tendency to their individualization;
- Establishing a modern banking infrastructure that actively advances the use of information technology;
- High level of capitalization of the banking sector;
- Rationalization of the banking business;
- High level of competitiveness of the market, market discipline and transparency of banks;
- Developed system of corporate governance focused on the best international practice;
- Intra-bank effective risk management and risk-based system of banking regulation and supervision.

Therefore, the modernization of the banking system is needed, which must be understood as a process of transformation of operational quality not as just quantity changes. However, at present the regulator - the National Bank of Ukraine - focuses so far on the gradual withdrawal of weak banks, especially small, from the market targeting consolidation and concentration of the banking.

The modernization of the banking system must pursue two groups of goals. The first is to create conditions for civilized and effective banking. This requires changes both in the banking system, in order to better perform its functions and expand the banking services' consumption, and changes in the banking system environment, to remove barriers and reduce the cost of banking. The second, it is transformation and optimization of banking supervision, which should shift the focus from formal assessment of quantitative indicators to deep professional, high-quality and timely diagnostics.

Based on the findings of scientists, it should be noted that the modernization of social and economic systems is an ongoing process that is activated during periods of social transformation, which coincide generally with crisis times. Its success and pace not least depend on the idea of natural or artificial character of modernization, which in the case of the banking system significantly depends on the level of financial literacy and financial awareness of people.

Unclearness of the processes occurring in the banking sector for the most part of society, even if they are necessary, leads to the situation when modernization is apprehended as destruction and is accompanied by anxiety, panic, leading to a significant outflow of deposits and, consequently, further worsening banking institutions' financial position. Modernization as the improving of customer service, increasing the range and availability of banking products, improving the safety of the banking is seen as development, accompanied by expectations of positive changes, even if due to certain circumstances, some banks are forced to leave the market.

The modernization of Ukraine's banking system should recover its capacity for self-development and qualitative growth on the ground of healthy competition based on the implementation of innovations. Thus, innovative development is a significant feature of intensive model of the banking system and, simultaneously, the way to achieving the objectives of modernization. It involves an active development and

implementation of innovations, which ultimately allows harmonizing the interests of all stakeholders, including society as a whole.

In the most general sense, banking innovation can be defined as the process of creating added value for customers, owners and employees of the bank by making qualitative changes in all spheres of its activities - products, services, processes, business models and strategies resulting from the practical implementation of new ideas, knowledge and outside experience [2, p. 74].

A detailed study of the financial needs of customers based on their profound segmentation, creative borrowing of the best international experience allows banks to offer innovative, but at the same time understandable and accessible products and services, constantly expanding and updating their range. The situation of "innovation monopoly", in which leading banks find themselves for some time, provides more revenue and attracts new customers what in turn stimulates the competition. Improving technology and business processes through the introduction of process innovation leads to a decrease in operating costs, which together with an increase in return creates conditions for the growth of bank capitalization from internal sources. The use of the hybrid instruments, which have considerably spread in foreign financial markets, is a promising way to increase equity due to innovation.

Organizational and managerial innovations, among which the implementation of process approach, outsourcing, logistics, quality management, "lean management", customer relationship management, etc., not only improve the functioning of banks, increasing manageability and transparency, but also create favorable conditions for the realization of other types of innovation, especially in the sphere of products and technologies. Thus, it is a strategic orientation of banks to implement innovation that will determine the prospects of quality modernization of Ukraine's banking system.

References

1. Key performance indicators of banks // National Bank of Ukraine, accessed February 20, 2015, [available at <http://www.bank.gov.ua/control/uk/index>]
2. Єгоричева С.Б. Інноваційна діяльність комерційних банків: стратегічні аспекти : монографія / С.Б. Єгоричева. – Полтава : ТОВ «АСМІ», 2010. – 348 с.

Абакуменко О.В., д.е.н., професор

Чернігівський національний технологічний університет, Чернігів, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ГАРАНТУВАННЯ ПРАВ ВКЛАДНИКІВ У БАНКІВСЬКОМУ СЕКТОРІ

Незахищеність інвесторів, особливо домогосподарств, є однією з найбільш актуальних проблем сьогодення. У березні 2013 року на зустрічі Єврогрупи у Брюсселі, у зв'язку з колапсом банківської системи Кіпру, було прийняте рішення про реструктуризацію найбільшого банку країни – Банку Кіпру і ліквідацію Кіпрського народного банку з передачею його застрахованих депозитів до Банку Кіпру. Рекапіталізацію найбільшого банку передбачалося провести за рахунок примусового залучення коштів великих вкладників. В кінцевому підсумку, 37,5% депозитів понад 100 тис. євро були конвертовані в акції, 22,5% було заблоковано для подальшого обміну на цінні папери, 30% - заблоковано, але на них продовжилось нарахування відсотків [1].

Введення режиму bail-in було запропоновано в Державному бюджеті Канади [2]. В Економічному плані дій на 2013 рік зазначено, що великі банки є джерелом стабільності канадської економіки, вони стають дедалі більш успішними на міжнародних ринках та створюють робочі місця в країні. А зважаючи на те, що криза окремого системно важливого банку здатна негативно вплинути на загальну економічну ситуацію в країні, відновлення функціонування даної установи пропонується здійснювати за допомогою механізму bail-in, за рахунок перетворення зобов'язань банку на регулятивний капітал, що зменшує ризик для платників податків. Даний документ був представлений 21 березня 2013, тобто цілком можливо, що використання механізму bail-in в Канаді було заплановано ще до початку кризи на Кіпрі.

Механізм bail-in було впроваджено і в одному з найбезпечніших місць для зберігання коштів – Швейцарії. У випадку, коли банк знаходиться у скрутному становищі та є недостатньо капіталізованим, орган нагляду за фінансовим ринком Швейцарії **Swiss Financial Market Supervisory Authority (FINMA)** може здійснити заходи щодо поліпшення фінансової стійкості банку, а не ліквідувати його. При цьому bail-in виступає в ролі одного з головних інструментів. Це стало можливим у результаті перегляду у 2011 році Закону про банківську діяльність від 8 листопада 1934 р.

та у зв'язку з набранням чинності **Bank Insolvency Ordinance** від 1 листопада 2012 р. та **Capital Adequacy Ordinance** від 1 січня 2013 р. [3]

Даний механізм вилучення коштів вкладників для порятунку фінансової установи поширився по всьому світу. Застосування механізму bail-in легалізовано також у Австралії [4], Новій Зеландії [5], Ісландії [6] та Словенії [7]. У спільному документі «Resolving Globally Active, Systemically Important, Financial Institutions» від 10 грудня 2012 року, розробленому Федеральною корпорацією зі страхування депозитів та Банком Англії, міститься стратегія подолання кризи в найважливіших фінансових установах США та Великої Британії. Дана стратегія передбачає використання коштів акціонерів та власників незабезпечених зобов'язань для покриття збитків системно важливих установ, замість використання бюджетних коштів.

Можливість використання механізму bail-in у Великій Британії була законодавчо закріплена ще у 2009 році, коли було створено **The Special Resolution Unit (SRU)** для вирішення проблем банків та будівельних товариств, які опинилися в кризовому стані, відповідно до **the Special Resolution Regime (SRR)**, який було введено у Законі про банківську діяльність 2009 року. На даний орган було покладено обов'язки з планування дій в кризових умовах та розширення інструментарію відновлення платоспроможності фінансових установ, зокрема було передбачено використання механізму bail-in, який дозволяє провести реструктуризацію установи за рахунок акціонерів та власників незастрахованих депозитів. У 2012 році, відповідно до Закону про фінансові послуги, сферу дії **SRR** було поширено на інвестиційні компанії та клірингові дома. [8]

В США дана стратегія була розроблена в контексті повноважень, передбачених Законом «Про реформування Уолл-стріт та захист прав споживачів» (Закон Додда-Франка), прийнятим в 2010 році, який також де-факто дозволяв рятувати системоутворюючі національні банки за рахунок списання депозитів (bail-in).

Запровадження державної програми порятунку проблемних активів (**The Troubled Asset Relief Program**), після початку кризи 2008 року, викликало хвилю обурення серед домогосподарств США. Дана програма передбачала викуп проблемних активів та цінних паперів фінансових установ, з метою підтримки фінансового сектора та недопущення масового банкрутства. У результаті це призвело до бюджетного дефіциту та надмірної концентрації банківського капіталу, й в цілому програма була спрямована не на зупинення руйнівних процесів та стабілізацію фінансового сектору, а на захист «елітного прошарку».

Як зазначається в преамбулі Закону Додда-Франка, він був прийнятий для захисту коштів платників податків, за рахунок яких відбувалося відновлення життєздатності системних фінансових установ в період кризи. В реальності ж, цей закон легалізував новий спосіб вилучення коштів домогосподарств. Федеральна корпорація зі страхування депозитів, відповідно до Закону, отримує дозвіл на проведення рекапіталізації установ, що знаходяться у кризовому стані, за рахунок незастрахованих коштів вкладників, на яких частково перекладається відповідальність за подальшу роботу та стан фінансової установи.

Також у 2 розділі Закону зазначено, що Федеральна корпорація зі страхування депозитів, відновлюючи діяльність установи, повинна у максимально можливій мірі координувати свої дії з відповідними іноземними фінансовими органами, у випадку, коли установа має активи або проводить операції в іншій країні за межами Сполучених Штатів. [9]

Таким чином, укладення спільної угоди із Банком Англії, було цілком логічним кроком Федеральної корпорації зі страхування депозитів, зважаючи на те, наскільки значною є концентрація операцій великих фінансових установ США у Великобританії.

В цілому, Закон Додда-Франка мало чим може відвернути чергову кризу, скоріше навпаки. Закон посилює бюрократію та збільшує нормативне навантаження на дрібні фінансові інститути, що в свою чергу відобразиться на їх можливості залучати капітал, оскільки інвестори будуть мати сумніви у здатності банків виконувати всі нормативні зобов'язання. Бюрократичний апарат, який під час кризи у повній мірі не зміг виконати покладені на нього функції, отримав ще більші повноваження. Таким чином, створюються умови, в яких дрібним банкам буде складно вижити, а великим буде складно зазнати втрат.

Якщо вилучення частини депозитів на Кіпрі називали «податком на багатих», то реалізація даної стратегії в США зачепить здебільшого середній клас населення. Оскільки заможний прошарок більшу частину коштів зберігає не на депозитних рахунках, а тримає їх на фондовому ринку, в не-

рухомості, позабіржових цінних паперах. При цьому Федеральна корпорація зі страхування депозитів буде захищати інтереси тих установ, діяльність яких вона повинна контролювати.

В Україні Кабінет Міністрів 22 грудня 2014 року зареєстрував у Верховній Раді законопроект №1564 щодо заходів, спрямованих на сприяння капіталізації та реструктуризації банків, який передбачає легалізацію для НБУ можливості забороняти фінансовим установам видавати банківські депозити при наявності ознак нестійкого стану банківської системи в цілому та системо утворюючих банків зокрема.

Можна зробити висновок, що на сьогоднішній день міжнародні організації та регулюючі органи окремих держав здійснюють лише номінальний захист інтересів інвесторів, а на практиці побудова системи контролю та нагляду за фінансовими ринками та спроби її реформування здійснюються під тиском фінансових корпорацій, введення більш жорстких правил постійно відкладається, а штрафи, які регулярно сплачують найбільші фінансові установи за порушення законодавства, стали невід'ємною складовою їх функціонування.

Список використаних джерел

1. Monetary and Financial Statistics [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.centralbank.gov.cy/nqcontent.cfm?a_id=9837&lang=en
2. Cyprus-Style "Bail-Ins" Are Proposed In The New 2013 Canadian Government Budget [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://theeconomiccollapseblog.com/archives/cyprus-style-bank-account-confiscation-is-in-the-new-canadian-government-budget>
3. Loss Absorption and Bail-in for Swiss Banks [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.swlegal.ch/Publications/Newsletter/2013-02-Loss-Absorption-and-Bail-in-for-Swiss-Bank.aspx>
4. Australia Plans Cyprus-Style "Bail-In" Of Banks in 2013-14 budget [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://barnabyisright.com/2013/07/10/australia-plans-cyprus-style-bail-in-of-banks-in-2013-14-budget/>
5. New Zealand Banks "Pre-positioning" For Cyprus-Style Bail-In [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://barnabyisright.com/2013/07/15/new-zealand-banks-pre-positioning-for-cyprus-style-bail-in/>
6. Iceland Borrows European "Template" [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.zerohedge.com/print/479265>
7. Bank Bail-in Rules Confirmed [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.sloveniatimes.com/bank-bail-in-rules-confirmed>
8. Global governments gamble with deposits under new banking laws [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.forexlive.com/blog/2013/06/04/global-governments-gamble-with-deposits-under-new-banking-laws/>
9. Dodd-Frank Kills: How The U.S. Joined The International Bail-In Regime [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://larouchepac.com/dodd-frank#footnote9>

Абакуменко О.В., д.е.н., професор,

Лук'яшко П.О., к.е.н., доцент

Чернігівський національний технологічний університет, Чернігів, Україна

ПЕРСПЕКТИВИ ПОЄДНАННЯ МЕХАНІЗМІВ ФОРВАРДНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ ТА БУДІВЕЛЬНО-ОЩАДНОЇ КООПЕРАЦІЇ НА РИНКУ ЖИТЛА УКРАЇНИ

Переорієнтація України на ринковий тип відносин вимагала формування нового сектору економіки – ринку нерухомості. Але даний процес був пов'язаний з деякими труднощами і зараз в економіці України відсутні дієві механізми вирішення житлової проблеми широких верств населення. В Україні забезпеченість населення житлом у розрахунку на одну особу становить 22,5 м² загальної площі, що в 2-3 рази нижче, ніж у країнах ЄС і США.

Забезпечити можливість задоволення житлових потреб масового споживача можливо лише у випадку нарощення виробничих потужностей будівельної галузі та досягнення належної збалансованості попиту і пропозиції на ринку житла. Враховуючи специфіку об'єкта даного ринку, про його збалансованість та цінову стабільність можна говорити лише за умови відповідності пропозиції платоспроможному попиту в довгостроковому періоді. Одним з основних факторів, який обумовлює зростання цін на житло на даному етапі, є невизначеність та ризикованість діяльності будівельного підприємства. Процес виготовлення продукції може тривати кілька років. В умовах економічної нестабільності будівельні підприємства не можуть бути впевнені в реалізації збудованого житла по завершенню проекту. Саме тому зростання попиту на ринку житла не спричиняє відповідну реакцію забудовників у вигляді нарощення обсягів виробництва. Не сприятливими є також постійне зростання вартості будівельних матеріалів, енергоносіїв, нестабільне законодавство. Тож цілком логічно, що для продавців житла єдиним однозначно вигідним варіантом дій в умовах зростання попиту на нього є підвищення цін.

Ефективним засобом забезпечення цінової стабільності на ринку житла слід вважати розвиток його форвардного сегменту. Саме завчасні продажі дозволять будівельникам бути впевненими в реалізації продукції та стримають їх цінові „апетити” в задалегідь обумовлених межах.

Останніми роками в засобах масової інформації та на бізнес-сторінках українського Інтернету з'явилося багато публікацій присвячених проблематиці застосування форвардних контрактів для придбання житла фізичними особами. Слід однак зазначити, що більшість даних публікацій носять рекламно-агітаційний характер, базуються переважно на розробках однієї людини (Н. Доценко-Білоус) [1] та розповсюджуються, очевидно, в інтересах певної групи компаній. За змістом більшість згаданих публікацій є близькими та акцентують увагу на перевагах придбання житла саме через форвардні будівельні контракти, при цьому практично не вказуючи на недоліки. В даному контексті заслуговує на увагу публікація А. Левіна, в якій достатньо логічно викладені причини зацікавленості будівельних компаній у розвитку нового інструменту фінансування будівництва та його недоліки [2]. Інтерес будівельних підприємств до форвардних контрактів автор зводить до можливості усунення проблем існуючих механізмів фінансування будівництва:

- 1) неможливість створення фонду фінансування будівництва або емісії цільових облігацій в разі, коли права на земельну ділянку та об'єкт будівництва в силу різних причин належать різним особам;
- 2) висока вартість та трудомісткість процесу випуску та обслуговування цільових облігацій;
- 3) необхідність створення фонду фінансування будівництва тільки при фінансовій установі, що ставить забудовника та підрядника у залежність від даної установи.

Наведений перелік включає об'єктивні фактори, які дійсно стримують фінансування будівництва в Україні та змушують підприємства даної галузі шукати нові механізми залучення коштів, і форвардні контракти є одним із таких механізмів. Але у використанні форвардних будівельних контрактів є і суттєві недоліки, які передусім пов'язані із ризиком для інвестора (покупця житла). Придбання житла через купівлю форвардного контракту на думку А. Левіна не усуває ризиків пов'язаних із законністю оформлення будівельної документації та подвійними продажами. Таке твердження автор виводить із відсутності законодавчих повноважень у будь-якого державного органу щодо контролю даного процесу, і навіть біржа, через яку продано форвардний контракт, не понесе відповідальності за непроведену перевірку в разі порушення прав інвестора. З урахуванням вказаних ризиків вважаємо за доцільне погодитися із висновком пана Левіна про можливість і доцільність кооперації інвесторів з метою спільного проведення експертизи будівельної документації та контролю забудовника і підрядника. Даний висновок загалом перекликається із рекомендаціями щодо утворення та функціонування будівельно-ощадних кас (БОК), котрі розроблені авторами в результаті кількарічної роботи в площині відповідної проблематики [3-5]. Адже достатньо надійний та дієвий контроль з боку інвесторів, вчасне та виважене прийняття інвестиційних рішень можливе лише за умови самоорганізації та підвищення відповідальності покупців житла через управління юридичною особою у спільній власності, наприклад БОК.

Якщо абстрагуватися від відверто агітаційно-рекламного характеру більшості публікацій та врахувати, що ризики, притаманні форвардним будівельним контрактам, є загальними для придбання житла в Україні, необхідно визнати, що форвардні будівельні контракти є повноправним перспективним варіантом фінансування будівництва. А.В. Полянек говорячи про доцільність саме форвардної схеми фінансування будівництва наголошує на потенційній зацікавленості в ній фінансових установ, зокрема банків. Останні на його думку можуть отримувати прибуток одразу з двох джерел: від кредитування будівельних підприємств та від продажу форвардних контрактів на житло [6]. На нашу думку, навряд чи можна очікувати масової зацікавленості банківських установ, адже вони швидше за все не погодяться брати на себе одночасно кредитний ризик та ризик ліквідності нерухомості. Зовсім інакше поводитимуться БОК на ринку форвардних будівельних контрактів. Зацікавленість БОК у розвитку саме форвардного механізму фінансування придбання житла повинна бути обумовлена наступними суттєвими позитивами:

- можливість перерозподілу функцій та ризиків між продавцем та покупцем нерухомості (продавець приймає на себе ризик подорожчання житла);
- зменшення кількості посередників між продавцем і покупцем нерухомості та відповідна економія;
- зміщення центру прийняття інвестиційних рішень до покупців нерухомості;
- об'єднання зусиль учасників БОК для підвищення ефективності контролю забудовника і підрядника.

Тож можемо зазначити, що основою удосконалення механізму фінансування житлових проєктів у вітчизняних умовах повинно стати усвідомлення громадянами власної ролі та відповідальності в даному процесі. Лише самоорганізація та кооперація дозволить знижувати вартість операцій з

придбання житла та уникати ризику, з ними пов'язані. Перспективним варіантом кооперації покупців житла є БОК. Вирішення проблеми постійного зростання цін на житло та перспективи поширення механізму фінансування придбання житла через утворення БОК на інші категорії населення слід пов'язувати з розвитком форвардного ринку житла.

Список використаних джерел

1. Доценко-Белоус Н.А. Стратегии финансирования строительства / Н.А. Доценко-Белоус. – К.: Пролог, 2009. – 704с.
2. Левин А. Форвардные контракты для инвестирования в жилье: анализ рисков / А. Левин // Официальная интернет-страница КУА Валприм. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.valprim.com.ua/ru/blog/56-levin>
3. Абакуменко О.В., Коваленко Л.О., Лук'яшко П.О. Комбінація механізмів державного та ринкового регулювання соціально-житлових програм для молоді // Стратегія сталого розвитку у контексті економічної безпеки України : Колективна монографія / О.В. Абакуменко, Л.О. Коваленко, П.О. Лук'яшко; під ред. к.е.н., проф. Л.О. Коваленко. – Ніжин: ТПК „Орхідея” ФОП Лук'яненко В.В., 2012. – С. 86-124.
4. Абакуменко О.В., Коваленко Л.О., Лук'яшко П.О. Іпотека: реалії та перспективи розвитку в Україні / О.В. Абакуменко, Л.О. Коваленко, П.О. Лук'яшко // Науковий вісник ЧДІЕУ. Серія 1, Економіка. – 2011. – №4. – С. 234-243.
5. Лук'яшко П.О. Будівельно-ощадні каси як перспективний механізм фінансування житлових проектів для молодих науково-педагогічних працівників / П.О. Лук'яшко // Науковий вісник ЧДІЕУ. Серія 1, Економіка. – 2012. – №4. – С. 200-207.
6. Полянек А.В. Механізми оптимізації кредитно – фінансової діяльності будівельного комплексу регіону / А.В. Полянек // Збірник наукових праць „Економічні науки”. – 2010. – №6. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/znpn/2010_6/16_MOK.pdf

Акименко О. Ю., к.е.н., доцент,
Акименко В.В., к.е.н.

Чернігівський національний технологічний університет, Чернігів, Україна

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ФІНАНСОВОЇ САМОДОСТАТНОСТІ РЕГІОНІВ

Спрямованість України до створення чітко функціонуючої моделі економічного розвитку як держави в цілому, так і окремих регіонів, вимагає реформування податкової системи, фінансового сектору, системи пенсійного страхування, освіти, соціальної підтримки, інституційного удосконалення регіональної політики. Однак, проблема бюджетної децентралізації у контексті підвищення ефективності бюджетної системи займає одне з найважливіших місць.

В цьому контексті зростає роль фінансової самодостатності розвитку регіонів України, механізм забезпечення якої базується на визнанні необхідності формування такого обсягу і структури фінансових ресурсів, які б забезпечували підвищення фінансової незалежності місцевих бюджетів і рівня фінансової забезпеченості делегованих повноважень. Пріоритетами формування потужної фінансової бази регіонів стануть пошук та самостійна мобілізація додаткових інноваційних надходжень з метою забезпечення ефективного та збалансованого розвитку територій та зменшення залежності від державного бюджету. Тобто, під фінансовою самодостатністю пропонуємо розуміти такий стан розвитку економіки регіону, котрий характеризується системою мобілізації фінансових ресурсів та їх здатністю спрямовуватись на задоволення різноманітних поточних потреб та створення фінансової бази для відтворення просторового потенціалу. В якості основної компоненти фінансової самодостатності регіонів виступають місцеві бюджети, більша частина доходів яких – це державні трансферти (вагомий інструмент фінансового розподілу).

Проблеми фінансового забезпечення регіонів України та формування міжбюджетних відносин висвітлені у наукових працях Л. Абалкіна, В. Андрушенка, В. Базилевича, О. Барановського, С. Буковинського, Т. Вахненко, В. Вишневецького, А. Гальчинського, В. Гейця, А. Даниленка, Б. Данилишина, Б. Кваснюка, О. Кириленко, І. Лукінова, Л. Петкової, Д. Полозенка, А. Соколовської, В. Суторміної, В. Федосова, Л. Шаблистої, С. Юрія та інших видатних вчених економістів. Аналіз наукових напрацювань з зазначених проблем свідчить про необхідність дослідження та подальшого вивчення механізму забезпечення фінансової самодостатності регіонів України на засадах самозабезпечення, самовідтворення, самофінансування.

Перші кроки на шляху до децентралізації влади та підвищення бюджетної і фінансової самостійності місцевих бюджетів вже зроблено прийняттям Закону України «Про внесення змін до Бюджетного кодексу» [3]. Наявна доходна база місцевих бюджетів розширюється, але водночас збільшується відповідальність місцевих бюджетів за видатками. Зокрема уряд передає місцевим бюджетам 75 % податку на доходи фізичних осіб (бюджету м. Києва - 60%), 10% податку на прибуток підприємств, 100% державного мита, 100% плати за надання адміністративних послуг (крім 50% адміністративного збору за держреєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень і державної реєстрації

юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців), 80% екологічного податку, акцизний податок, 25% плати за надра, податок на майно, єдиний податок, податок на прибуток комунальних підприємств, місцеві збори, інші податки [3]. Запроваджуються нові види трансфертів (базова дотація, освітня субвенція, субвенція на підготовку робітничих кадрів, медична субвенція; субвенція на забезпечення медичних заходів окремих державних програм та комплексних заходів програмного характеру, реверсна дотація). Виходячи з цього, місцеві бюджети додатково до загального фонду отримують 26,5 млрд.грн. (без трансфертів), з яких 7,2 млрд.грн – за рахунок передачі з державного бюджету; 8,1 млрд.грн. – введення нового акцизного податку з кінцевих продаж; 3,8 млрд.грн. – розширення бази оподаткування податком на нерухоме майно-некомерційної нерухомості; 7,4 млрд.грн. – за рахунок передачі окремих податків зі спеціального фонду місцевих бюджетів [8]. Тобто, планується збільшити доходи місцевих бюджетів у два-три рази. Таким чином у розпорядженні органів місцевого самоврядування буде ресурс для вирішення питань розвитку громад.

Дослідження фінансової самодостатності неможливе без аналізу податкової реформи, яка розпочалась ще в 2010 році і має полегшити ведення бізнесу в Україні, зменшити витрати часу платників податків на виконання обов'язкових процедур щодо декларування сум податків та їх сплату, підвищити інвестиційну привабливість України та рівень її фінансової самодостатності [6]. Однак, у рейтингу Світового банку Doing Business 2015 Україна за показником легкості ведення бізнесу займає 96 місце серед 189 країн світу (у 2014 році – 112 місце). За показником "сплата податків" Україна займає 108 місце, час на складання податкової звітності та сплату податків складає 350 годин на рік (або майже 44 восьмигодинних робочих дня) [7]. Це, звісно, впливає на зменшення інвестиційної привабливості економіки України, збільшення рівня її тінізації, зниження конкурентоспроможності українських товарів та послуг на світовому ринку, скорочення бюджетних надходжень тощо. Отже, можна впевнено стверджувати, що система оподаткування в Україні потребує значного вдосконалення, і прийняття Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу та деяких інших законодавчих актів України» ще одна спроба модернізації податкової системи. Пропонуються нововведення в системі оподаткування, деякі з них наведені в таблиці 1.

Таблиця 1.

Аналіз суттєвих змін в оподаткуванні

Зміни в оподаткуванні	Механізм оподаткування
Податок на нерухоме майно	Нараховується на житлову нерухомість тільки щодо об'єктів, які перевищують 60 м ² квартири, і 120 м ² – для будинків. Розмір податку на інше (нежитлове) нерухоме майно будуть визначати органи місцевого самоврядування від 0 грн до 24 грн. Промислові і виробничо-господарські приміщення, МАФи і ринки взагалі не будуть оподатковуватися.
Новий акцизний податок	Запроваджено акцизний податок з реалізації через роздрібну торговельну мережу алкогольних напоїв, тютюнових виробів та палива. Ставка податку встановлюватиметься місцевими органами влади у розмірі від 2% до 5% від обсягу реалізації.
Податок на розкішні автомобілі	Обкладатимуть нові автомобілі об'ємом двигуна понад 2,5 тис. см ³ – для дизельного двигуна, 3 тис. см ³ – для бензинового двигуна, та вік яких не перевищує 5 років) за ставкою 25 000 грн. на рік.
Податок з пенсій	Ставка податку становить 15 % бази оподаткування щодо доходів, зокрема, нарахованих (виплачених, наданих) у вигляді пенсій, якщо база оподаткування для місячного оподатковуваного доходу перевищує три розміри мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 1 січня звітного податкового року. Якщо база оподаткування (сума пенсії), в календарному місяці перевищує десятикратний розмір мінімальної заробітної плати, до суми такого перевищення застосовується ставка 20 %.
Єдиний податок	Знижена ставка єдиного податку для спрощенців (фізособи підприємці) з 3-5% до 2% у випадку сплати ПДВ і з 5-7% до 4% для тих, хто не сплачує ПДВ.
Податок із зарплат і доходів	Запроваджено оподаткування великих заробітних плат шляхом зміни шкали оподаткування (в розрахунку на місяць) 15% – для доходів до 10 мінімальних заробітних плат та 20% – для доходів понад 10 МЗП (з суми перевищення).
Воєнний податок	Продовжена дія воєнного податку в розмірі 1,5% від заробітної плати. Платниками податку є: фізична особа — резидент, яка отримує доходи як із джерела їх походження в Україні, так і іноземні доходи; фізична особа — нерезидент, яка отримує доходи із джерела їх походження в Україні; податковий агент.
Податок на пасивні доходи	Податок на дивіденди від цінних паперів (акцій підприємства) 5% при умові сплати податку на прибуток (18%) чи 20%, якщо податок на прибуток не сплачений. Підвищено ставку податку для пасивних доходів (відсотків за депозитами, інвестиційного прибутку, роялті) з 15% до 20%.
Додатковий імпорتنний збір	В розмірі 5% та 10% на окремі групи товарів. Виняток: нафта, природний газ, електроенергія, вугілля, окремі види палива, медична апаратура, ортопедичні пристрої, певні групи товарів для дітей. Також додатковий імпорتنний збір не поширюється на товари, що безоплатно надають Україні уряди інших країн або міжнародні організації в межах міжнародних (міжурядових) угод, згода на обов'язковість яких надала Верховна Рада України.

Варто відзначити, що ефективність зазначених реформ і активізація економічної діяльності регіонів відбудеться виходячи з припущення: завершення військового конфлікту на сході країни; реалізації політики Національного банку України, спрямованої на підтримку економічного зростання; поглиблення співробітництва з Європейським союзом; проведення структурних реформ на покращення інвестиційного клімату в країні.

Список використаних джерел

1. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р. №2456-VI. – Режим доступу: <http://search.ligazakon.ua>.
2. Податковий кодекс від 02.12.2010 р. № 2755-VI. – Режим доступу: <http://search.ligazakon.ua>.
3. Закон України «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України (щодо реформи міжбюджетних відносин)» від 28.12.2014 р. №79-VIII. – Режим доступу: <http://w1.c1.rada.gov.ua>.
4. Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України» від 31.07.2014 року N 1621-VII. – Режим доступу: <http://w1.c1.rada.gov.ua>.
5. Закон України «Про Державний бюджет України на 2015 рік» від 28.12.2014 № 80-VIII Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/80-19>.
6. Акименко В.В. Реформування податкової системи України як інституціональний важіль підвищення ефективності національної економіки / В.В. Акименко // Економіка та менеджмент підприємництва в параметрах національної економічної моделі України та в умовах глобалізації: наук. конф., 14-15 квітня 2011 р.: збірник тез доповідей – Черкаси: СУЕМ, 2011. – С. 151–152.
7. Україна ввійшла до першої сотні рейтингу Doing Business. – Режим доступу: http://www.bbc.co.uk/ukrainian/business/2014/10/141029_doing_business_ukraine_az.
8. Пояснююча записка прогнозу доходів місцевих бюджетів на 2015 рік. – Режим доступу: <http://vingfu.gov.ua/novosti/poyasnyujucha-zapiska--prognozu-dohodiv-miscevih-bjudzhetiv-na-2015-rik>.

Андрієнко М. М., к.е.н., доцент

Національний авіаційний університет, Київ, Україна

ЯКІСТЬ ТРАНСПОРТНИХ ПОСЛУГ ЯК ОСНОВА ГАРМОНІЗАЦІЇ ІНТЕРЕСІВ ТА АДАПТАЦІЇ ДО ЗМІН ПОТРЕБ ВАНТАЖОВЛАСНИКІВ

У сфері вітчизняної та зарубіжної економіки послуги займають найбільшу частку серед галузей народного господарства. Сфера послуг досить швидко розвивається за рахунок або створення нових або покращання якості уже існуючих. Як відомо, на ринку послуг, який представлено більш вузькими ринками, виділяють сферу транспорту, яка також ділиться на менші складові. Традиційно у практиці доставки вантажів залізницею універсальним способом транспортування визначають контейнер. Споживачі таких перевезень отримують набір послуг залізничного транспорту, проте фактично вони купують переваги, які надають ці послуги. Тому метою транспортного сервісного центру є надання таких послуг, що характеризуються однією чи кількома суттєвими особливостями, які помічають та цінують споживачі.

З плином часу вимоги та потреби вантажовласників поступово змінюються. Відповідно до цього транспортне підприємство повинно вдосконалювати свої послуги, освоювати нові, або підвищувати конкурентоспроможність існуючих за допомогою підвищення якості сервісного обслуговування.

Суттєву відмінність перевізних та сервісних послуг в ринкових умовах становить відмінність від послуг конкурентів завдяки цінності та конкурентоспроможності. Оскільки, сервісний центр надає комплекс послуг, то забезпечити конкурентоспроможність можливо за допомогою забезпечення економічних інтересів як вантажовласників, так і своїх власних за рахунок відповідного рівня якості.

З цією метою необхідним є визначення додаткових функцій маркетологів та показників, які за своєю суттю можуть визначати їх вплив на результативність сервісного центру та отримані клієнтами послуги.

Сервіс – це надання комплексу основних та додаткових нетранспортних послуг, пов'язаних з перевезенням контейнеропридатних вантажів, з метою залучення максимальної чисельності споживачів. Сервісне обслуговування клієнтури у великій мірі залежить від якості послуг. Якість – це сукупність властивостей та характеристик послуги, які визначаються можливістю задоволення певних потреб та вимог. Якість послуг – це загальний ефект надання послуг, який визначає рівень задоволення споживачів. Кількість перевезених контейнеропридатних вантажів залежить від ринкової ціни на перевезення та додаткові сервісні послуги. Попит споживачів у послугах сервісного центру є компромісом між їх ефективністю та ціною. Рівень попиту може змінюватися у залежності від багатьох причин. Ціна, яку готові платити вантажовласники, підлягає ринковому регулюванню та залежить від певних причин. Тому завданням працівників маркетингового відділу сервісного центру є зрозуміти ці залежності і використати їх у свою користь, з метою отримання додаткового доходу.

Механізм сервісного обслуговування контейнерних перевезень характеризується системою організаційних, економічних, правових, управлінських та регулюючих дій, процесів, які формують і впливають на обсяги попиту та пропозицій у послугах сервісного транспортного центру, що призведе до очікуваних результатів клієнтів та залізничного транспорту. З метою реалізації економічних інтересів обох сторін у складі комплексного сервісного центру слід виділити два блоки: „блок гармонізації інтересів вантажовласників та транспортного центру” та „блок адаптування до змін потреб і вимог клієнтури”. Проаналізувати, яким чином їх діяльність вплине на результати центру та клієнтів, можливо за допомогою економічної оцінки роботи центру та результатів задоволення потреб клієнтів у послугах. Оцінку результативності транспортного центру та клієнтів слід визначати за допомогою коефіцієнта адаптування до змін потреб та вимог вантажовласників та коефіцієнта гармонізації їх економічних інтересів. Враховуючи сказане, необхідним є визначення сутності коефіцієнтів адаптування та гармонізації (загального задоволення). Коефіцієнт адаптування до змін потреб вантажовласників характеризує ефективність реагування маркетингового підрозділу сервісного центру в оперативному порядку на зміни потреб та вимог вантажовласників. Коефіцієнт гармонізації визначає ефективність регулювання інтересів вантажовласників та сервісного центру з метою їх задоволення. Виходячи із графічної моделі оптимізації витрат та доходів кожного із учасників перевізного процесу слід зупинитися на прийнятних значеннях обох коефіцієнтів.

З метою визначення оптимального рівня сервісного обслуговування доцільно порівняти між собою витрати, доходи та рівень сервісного обслуговування за принципом компромісного рішення. Принцип компромісного рішення слід використовувати при здійсненні перевізної та сервісної діяльності на транспорті для досягнення найвигіднішого співвідношення плати за отримані послуги та рівня якості сервісного обслуговування для клієнтів та сервісного транспортного центру. Щоб визначити оптимальний рівень сервісного обслуговування слід зіставити витрати, які пов'язані з підвищенням якості сервісного обслуговування та можливою сумою втрати доходів від скорочення наданих послуг. Тому при плануванні росту якості сервісного обслуговування перевезень слід виходити із граничного рівня сервісу.

Граничний рівень сервісу забезпечить рівність між отриманими результатами сервісного центру та клієнтами при реалізації перевезень контейнеропридатних вантажів.

Коефіцієнт адаптації до зміни потреб вантажовласників становитиме:

$$K_{ад} = \frac{\Sigma D}{\Sigma B},$$

де ΣD - доходи центру від основної та сервісної діяльності, грн.;

ΣB - витрати центру від надання перевізних та сервісних послуг, грн.

Причому, $K_{ад} = \frac{D + \Delta D}{B + \Delta B}$, має бути рівним, або більшим за одиницю.

де ΔD - дохід сервісного центру від ефективного реагування на зміни потреб клієнтів, грн.;

ΔB - витрати сервісного центру від адекватного реагування на зміни потреб клієнтів, грн.

Граничний рівень сервісу забезпечить рівність між отриманими результатами сервісного центру та клієнтами при реалізації перевезень контейнеропридатних вантажів.

Результати сервісного центру будуть залежати від швидкості реагування маркетингового відділу на зміну потреб споживачів. При визначенні результатів від ефективного реагування у структурі доходів та витрат транспортного сервісного центру слід передбачити доходну і витратну статті. Доходи мають перевищувати витрати, або дорівнювати їм, що сприятиме забезпеченню робочого місця працівника маркетингового відділу.

Коефіцієнт гармонізації інтересів сервісного центру та клієнтів визначатиметься наступним чином:

$$K_{гар} = \frac{\Sigma E_{ц}}{\Sigma E_{кл}} \cong 1,$$

де $\Sigma E_{ц}$ - питома вага отриманих економічних результатів від основної та сервісної діяльності центром, %;

$\Sigma E_{\text{кл}}$ - питома вага отриманих економічних результатів від перевізних послуг та сервісного обслуговування контейнерних перевезень, %.

$$\text{Причому: } K_{\text{гар}} = \frac{E_{\text{ц}} + \Delta E_{\text{с.о.}}}{E_{\text{кл}} + \Delta E_{\text{с.о.}}} \cong 1 \text{ (100 \%)},$$

де $\Delta E_{\text{с.о.}}$ - результати від здійснення сервісного обслуговування контейнерних перевезень центром;

$\Delta E_{\text{с.о.}}$ - результати від отриманого ефекту внаслідок отриманих операцій з сервісного обслуговування клієнтами центру.

Таким чином, економічна оцінка роботи сервісного центру за добу визначатиметься за формулою:

$$E_{\text{ц}}^{\text{доб}} = \frac{\Sigma K_{\text{рік}} \cdot \bar{D}}{365} \cdot r_{\text{р}} \cdot k_{\text{як}} \cdot k_{\text{ад}}, \rightarrow \max,$$

де $\Sigma K_{\text{рік}}$ - обсяг роботи за рік, контейнерів;

\bar{D} - середній дохід на 1 контейнер;

$r_{\text{р}}$ - коефіцієнт можливого ризику;

$k_{\text{як}}$ - коефіцієнт зміни якості сервісного обслуговування;

$k_{\text{ад}}$ - коефіцієнт адаптації центру до змін потреб клієнтів.

Слід зазначити, що середній дохід на один перероблений контейнер сервісним центром складатиме:

$$D_{\text{сер}} = \Delta D \cdot k_{\text{ад}} \cdot K_{\text{гар}}.$$

Аналогічно можна визначити результати задоволення потреб клієнтів у послугах центру:

$$E_{\text{кл}}^{\text{доб}} = \frac{C_{\text{т}} \cdot P_{\text{к}} - (T_{\text{т}}^{\text{авт(зал,зал-авт)}} + Z_{\text{авт(зал,зал-авт)}})}{t_{\text{дост}}^{\text{авт(зал,зал-авт)}}} \cdot r_{\text{р}} \cdot k_{\text{інф}} \cdot k_{\text{ад}}, \rightarrow \max,$$

де $C_{\text{т}}$ - ціна 1 т вантажу, що перевозиться контейнером, грн.;

$P_{\text{к}}$ - завантаження одного контейнера, т;

$T_{\text{т}}^{\text{авт(зал,зал-авт)}}$ - плата за транспортування, грн.;

$Z_{\text{авт(зал,зал-авт)}}$ - збитки вантажовласників, грн.;

$t_{\text{дост}}^{\text{авт(зал,зал-авт)}}$ - термін доставки вантажу, діб.;

$k_{\text{інф}}$ - коефіцієнт інфляції.

Якщо задовольняється рівність $E_{\text{ц}}^{\text{доб}} \cong E_{\text{кл}}^{\text{доб}}$, то можна говорити про загальне задоволення економічних інтересів сервісного центру і вантажовласників при здійсненні контейнерних перевезень на залізничному транспорті.

Необхідним є визначення впливу індексу якості сервісного обслуговування, коефіцієнтів адаптації, гармонізації та культури сервісного обслуговування на заплановані результати економічних інтересів клієнтури та сервісного центру. Оцінка результатів роботи сервісного центру залежить прямо пропорційно від значення індексу якості та коефіцієнтів адаптації та гармонізації.

Вплив кожного показника визначимо за допомогою способу кінцевих зважених результатів. Вплив кожного фактору розраховується наступним чином. Спочатку обчислюються всі варіанти результативного показника під впливом першого фактору, другого і т.д.

Таким чином, на зміну доходів від реалізації перевезень контейнеропридатних вантажів та їх сервісного обслуговування вплинули:

- рівень якості сервісного обслуговування – 23,2 %;
- адаптація сервісного центру до зміни потреб та вимог клієнтури – 67,2 %;
- рівень гармонізації інтересів клієнтів та центру – 9,6 %.

Функціонування блоків адаптації до вимог клієнтів та гармонізації інтересів центру та вантажовласників сприятиме реалізації їх економічних інтересів. І в тому випадку, якщо інтереси перевізника та споживачів транспортних послуг будуть максимально виконуватися, відповідно перевізні та сервісні послуги транспорту є конкурентоспроможними, а отже будуть користуватися попитом на ринку перевезень.

Список використаних джерел

1. Андрієнко М. М. Економічний механізм сервісного обслуговування контейнерних перевезень [Текст] / М. М. Андрієнко // Економіка і управління: зб. наук. праць. – К.: ДЕТУТ, 2008. – № 11. – С. 120 – 130.
2. Андрієнко М. М. Економічна оцінка способів доставки контейнеропридатних вантажів [Текст] / М. М. Андрієнко // Проблеми економіки і управління на залізничному транспорті: Матеріали Третьої Міжнародної науково-практичної конференції. – К.: ДЕТУТ, 2008. – С. 94 – 95.
3. Пасічник В. І. Теоретичні основи економіки експлуатаційної діяльності залізниць: [монографія] / В. І. Пасічник. – К.: Наук. світ, 2003. – 222 с.
4. Сич Є. М. Економічні аспекти контейнерно-контрейлерного обслуговування клієнтури залізничного транспорту: [монографія] / Є. М. Сич, Н. І. Богомолова, М. М. Андрієнко, В. М. Кислий В. М. – К.: "Видавництво "Логос", 2007. – 392 с.
5. Экономические показатели бизнеса. / Е. К. Смирницкий. М.: Экзамен, 2002. – 512 с.
6. Сучасні пріоритети економіки, управління та соціального розвитку

Бабакова В.М., ст. викладач кафедри гуманітарних дисциплін
Чернігівський національний технологічний університет, Чернігів, Україна

ДО ПИТАННЯ ПРО ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Поряд з традиційними небезпеками та загрозами ХХ ст. – війнами, природними катаклізмами, політичною нестабільністю - з'явилися нові небезпеки і загрози, такі як міжнародний тероризм та злочинність, погіршення екологічного стану середовища людини, наркоманія, масштабні техногенні аварії та катастрофи, вичерпання природних ресурсів, демографічні зміни тощо.

Процеси глобалізації підсилили взаємозв'язок та взаємозалежність природи, людини, суспільства.

В Україні відсутній комплексний механізм управління соціальною безпекою, не визначена і не розроблена нормативно-правова база державної політики щодо забезпечення соціальної безпеки. Тому слід визначити нові підходи та розробити шляхи забезпечення соціальної безпеки в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Важливі теоретико-методологічні та практичні проблеми забезпечення соціальної безпеки розкриті в працях відомих учених А.Амоші, В.Гошовської, О. Давидюк, В.Куценка, Е.Лібанової,

Новак, О.Новікової, Г.Ситника та інших. Соціальна безпека в Україні є також об'єктом дослідження Центром Разумкова.

Здійснення теоретико-методологічного аналізу поняття "соціальна безпека" та визначення чинників її забезпечення є основним.

У 1992 році на Міжнародній конференції з навколишнього середовища і розвитку було прийнято документ «Порядок денний на ХХІ століття», де безпеку почали пов'язувати безпосередньо з особистістю, не обмежуючись загрозами лише військового характеру.

У Конституції України [1] та Законі України «Про основи національної безпеки України» [2] визначено основні засади державної політики, спрямованої на захист національних інтересів і гарантування безпеки особи, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз в усіх сферах життєдіяльності.

Закон України "Про основи національної безпеки України" визначає безпеку як "захищеність життєвоважливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечується сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних і потенційних загроз національним інтересам" [2].

До найважливіших національних інтересів України в соціальній сфері належать: гарантування конституційних прав і свобод людини і громадянина; розвиток громадського суспільства та його демократичних інститутів; розвиток духовності, моральних засад, інтелектуального потенціалу, зміцнення фізичного здоров'я нації, створення необхідних умов для відтворення населення; створення конкурентоспроможної, соціально-орієнтованої ринкової економіки та забезпечення постійного зростання рівня життя і добробуту населення; забезпечення екологічно- та техногенно безпечних умов життєдіяльності громадян і суспільства.

Найнебезпечнішими загрозами, які впливають на неможливість реалізації вищевказаних національних інтересів України в соціальній сфері, є: невідповідність програм реформування економіки країни; неефективність державної політики щодо підвищення трудових прибутків громадян, по-

долання бідності та збалансування продуктивної зайнятості та працездатності населення; криза системи охорони здоров'я, та соціального захисту населення, і як наслідок, погіршення стану здоров'я населення; поширення наркоманії, алкоголізму, соціальних хвороб, бродяжництва; загострення демографічної кризи; зниження можливостей здобуття якісної освіти представниками бідних прошарків населення; прояви моральної та духовної деградації суспільства.

Вченими поняття "соціальна безпека" трактується по-різному: як стан гарантованості правової та інституційної захищеності життєво важливих соціальних інтересів людини, суспільства і держави від зовнішніх та внутрішніх загроз [3, с. 17]; стан і характеристика міри досягнення оптимального рівня безпеки функціонування, відтворення і розвитку соціальної системи, яке забезпечується сукупністю здійснюваних державою і суспільством політичних, правових, економічних, ідеологічних, організаційних і соціально-психологічних заходів, які дають змогу зберегти існуючі в суспільстві конституційний устрій, соціальну стабільність, не допускаючи їх послаблення [4, с. 714]; одна з найважливіших внутрішніх складових національної безпеки, характеристика ступеня соціальної стабільності суспільства [5, с.62]; стан суспільства, за якого забезпечується нормальне відтворення суспільства як демографічної популяції, як нації, як народу [6, с. 24] стан суспільства, в тому числі всіх основних сфер виробництва, соціальної сфери, охорони внутрішнього конституційного порядку, зовнішньої безпеки, культури, при якому забезпечується номінальний рівень соціальних умов та соціальних благ - матеріальних, санітарно-епідеміологічних, екологічних, психологічних тощо, що визначають якість життя людини і суспільства в цілому та гарантує мінімальний ризик для життя, фізичного та психічного здоров'я людей [7, с. 14] тощо

Поняття "соціальна безпека" є комплексним, містить економічні, політичні, соціальні та духовні аспекти, відображає все те, що впливає на середовище існування людини, на якість життя людей, робить суспільство стійким, здатним до розвитку.

Стан соціальної безпеки в єдності демографічних, економічних та соціокультурних аспектів, на думку А.Приятельчука, являє собою соціальну стабільність, яка виступає як мета або стан соціальної безпеки. Соціальна безпека пов'язана із стійкістю соціально-політичної системи до несприятливих впливів, з її здатністю до суспільної інтеграції та адаптації до умов, що змінюються. Тому передумовою забезпечення соціальної безпеки є наявність так званих запобіжників, основним завданням яких є унеможливлення виходу основних елементів соціально-політичної системи за критичні межі [6, с. 137].

Концепцією (основами державної політики) національної безпеки визначені основні напрями державної політики України щодо питань соціальної сфери, а саме: виявлення та усунення причин, що призводять до різкого розшарування суспільства; вжиття заходів щодо протидії кризовим демографічним процесам; створення ефективної системи соціального захисту людини, охорони та відновлення її фізичного і духовного здоров'я; стимулювання розвитку та забезпечення всебічного захисту освітнього і культурного потенціалу країни; захисту прав споживачів [8].

Важливим інструментом формування соціальної безпеки є дотримання соціальних стандартів якості та рівня життя. Держава повинна затвердити пріоритетними не мінімальні, а оптимальні соціальні стандарти, які мають забезпечити різним категоріям населення рівні соціальні можливості, перспективи горизонтальної і вертикальної мобільності та умови для саморозвитку [9, с. 487].

Основними складовими соціальної сфери, через які виявляється рівень забезпечення соціальної безпеки, зокрема, є добробут, рівень доходів населення, оплата праці, стан здоров'я, зайнятість, демографічна ситуація, соціально-класова диференціація, соціальний захист, пенсійне забезпечення тощо. Вона залежить від соціально-економічного розвитку, наявності людських, матеріальних, природних ресурсів.

Стан соціальної безпеки в Україні характеризується низьким рівнем та якістю життя громадян України, несформованістю середнього класу; значною часткою населення, яке живе за межею бідності, поглибленням демографічної кризи, скороченням тривалості життя, старінням населення. Ситуація на вітчизняному ринку праці характеризується зростанням застійного безробіття, низькою ефективністю праці та недостатнім рівнем її оплати; відсутністю умов збереження і розвитку людського, трудового та інтелектуального потенціалу країни; погіршенням стану здоров'я працівників; низькою вартістю робочої сили тощо. Не завжди соціальна допомога надається тим категоріям населення, які її дійсно потребують, призводячи до неефективного використання ресурсів та нерівності в системі соціального захисту.

Соціальні деформації (стрімке соціальне розшарування, збідніння широких верств населення, руйнація трудового потенціалу суспільства) створюють загрози соціальній безпеці України. Одним з головних чинників загрози соціальній безпеці держави є "соціальні суперечності, що виникають у середині соціальної системи, але не всі протиріччя, а лише ті, що призводять до соціального конфлікту" [3, с. 13].

Існує чітка залежність між показником соціальної стабільності суспільства та рівнем соціальної безпеки. Порушення соціальної стабільності суспільства неминуче призводить до підвищення соціальної небезпеки.

Основними завданнями забезпечення соціальної безпеки є виявлення й оцінка ризиків та загроз, пошук резервів підвищення соціальної безпеки та прискорення соціально-економічного розвитку держави, розробка механізмів, засобів і методів, які запобігають соціальним загрозам. Наразі система соціальної політики щодо забезпечення соціальної безпеки потребує перегляду, оскільки держава неспроможна забезпечити соціальні права та гарантії громадян, визначені Конституцією України. Підвищенню ефективності процесу забезпечення соціальної безпеки сприятиме модернізація всієї системи суспільних відносин, які б адекватно відповідали новим потребам людей та можливостям їх реалізації.

У соціальній системі життєзабезпечення об'єктами соціальної безпеки виступають люди, їхні спільноти і стосунки, соціальні потреби, соціальні інфраструктури: освіта, культура, виховання, торгівля, охорона здоров'я, спосіб життя.

Прийняття Концепції національної безпеки України висунуло в числі пріоритетних завдань проблему теоретичного обґрунтування основних напрямів політики забезпечення безпеки особистості, шляхів узгодження її інтересів з інтересами суспільства і держави в процесі соціально-політичної та соціально-економічної діяльності. Перед країною гостро постало завдання вироблення пріоритетів суспільного розвитку та відповідно до цього розвитку політики забезпечення безпеки особистості.

Існує ряд принципів реалізації державної політики забезпечення безпеки особистості в умовах впливу на неї різних загроз та небезпек. Серед них: пріоритетність особистості над усіма іншими соціальними цінностями; аналіз загроз її життєво важливим інтересам; максималізм у визначенні обсягу коштів на забезпечення безпеки особистості й максимізація безпеки на основі ресурсів держави й суспільства; одночасна реалізація захисту життєво важливих інтересів особистості в усіх сферах її життя; рівність безпеки (нормативне закріплення фактичної рівності громадян на захист від загроз, неприпустимість створення безпечних умов одній людині на шкоду іншій); послідовний пріоритет життєво важливих інтересів особистості (життя, здоров'я, репродуктивна здатність, інтелект, духовність); гласність і законність заходів із забезпечення безпеки особистості.

В останнє десятиліття ХХ ст. та на початку ХХІ ст. можна бачити досить невисокий рівень захищеності життєво важливих інтересів українців, про що свідчить зменшення чисельності населення, високий рівень захворюваності населення на туберкульоз, хвороби, викликані вірусом імунодефіциту людини, низький рівень зайнятості населення, зменшення кількості загальноосвітніх та дошкільних закладів, скорочується прийом на навчання у вищі навчальні заклади за рахунок бюджету. Також серед великої кількості загроз і небезпек для людини, існує небезпека інформаційного прориву у технологічному прогресі, що свідчить про необхідність захисту людини від загрози інформаційного характеру [10].

Вивчення системи забезпечення безпеки особистості, її структурних і функціональних компонентів має охоплювати різноманітні методи одержання, обробки, аналізу й узагальнення даних. До таких методів можна віднести: організаційний, порівняльний, комплексний, метод спостереження. Останнім часом вченими при дослідженні різних аспектів безпеки особистості використовуються соціологічні методи: опитування, анкетування, інтерв'ю.

Забезпечення високого рівня соціальної безпеки, дотримання соціальних інтересів та соціальних норм, закріплених на законодавчому рівні, запобігання виникненню нових загроз можливе за умов постійного суспільного моніторингу та дослідження соціальної безпеки.

Сьогодні підвищення рівня соціальної безпеки входить у систему першочергових пріоритетів країн. У своїй основі цей процес має об'єктивні тенденції, зумовлені всім ходом суспільного розвитку і підпорядковані еволюції людини як кінцевої мети будь-якої політичної, соціально-економічної, духовної активності.

Список використаних джерел

1. Конституція України: за станом на 28 червня 1996 р. / Верховна Рада України. – К.: Преса України, 1997. – 80с. (Бібліотека офіційних видань).

2. Закон України про основи національної безпеки України. - Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/>
3. Соціальна безпека: теорія та українська практика : монографія / І. Ф. Гнибіденко, А. М. Колот, О. Ф. Новікова та ін. ; за ред. І. Ф. Гнибіденка, А. М. Колота, В. В. Рогового. - К. : КНЕУ, 2006. - 292 с.
4. Социальная политика : учебник / под общ. ред. Н. А. Волгина. - 2-е изд., стер. - М. : Изд-во "Экзамен", 2004. - 736 с. 204
5. Філософія політики : корот. енцикл. словн. / [авт.-упоряд. В. П. Андрущенко]. - К. : Знання України, 2002. - 670 с.
6. Приятельчук А. О. Соціальна безпека в контексті управління розвитком суспільних відносин / А. О. Приятельчук, О. М. Іщенко // Альманах. Філософські проблеми гуманітарних наук. - К. : Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, 2010. - № 19. - С. 135-140.
7. Скуратівський В. А. Соціальна політика : навч. посіб. / В. А. Скуратівський, О. М. Палій, Е. М. Лібанова. - К. : Вид-во УАДУ, 2003. - 365 с.
8. Концепція (основи державної політики) національної безпеки України : постанова Верхов. Ради України від 16 січ. 1997 р. № 397 // Відом. Верхов. Ради України. - 1997. - № 10.
9. Куценко В. І. Соціальна безпека в контексті сталого розвитку / В. І. Куценко, В. П. Удовиченко. - Чернігів : Видавець Лозовий В. М., 2011. - 656 с.
10. Запорожець Т. В. Безпека особистості в умовах глобалізації: проблеми та шляхи вирішення. Режим доступу: http://www.academy.gov.ua/ej/ej10/doc_pdf/Zaporohec.pdf

Базилевич В.М.

Чернігівський національний технологічний університет, Чернігів, Україна

ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНИЙ РОЗВИТОК АПК В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

В умовах глобалізації та євроінтеграції економіки важливим фактором є оновлення базових складових підприємств. На сьогоднішній день АПК України є одним з пріоритетних напрямів розвитку сучасної економіки. Потенціал до створення зони вільної торгівлі з країнами Європейського Союзу змушує створювати нові, сучасні теоретико-методологічні засади розвитку та впроваджувати нові технології вирощування, обробки, зберігання та реалізації сільськогосподарської продукції, для збільшення конкурентоспроможності вітчизняних товарів на європейському ринку.

У науковій літературі дослідженнями даної проблеми займалися такі науковці: Аретеменко В.О., Мусасв Е.К., Левченко Е.М., Зінчук Т.О., Котилко В.В., Бланк І.А., Бочаров В.В., Гайдуцький А.П. Проте запропоновані ними результати досліджень не охоплюють в повному обсязі проблему.

Агропромисловий комплекс є одним з найважливіших секторів економіки держави. На сьогоднішній день в ньому зосереджена майже третина основних виробничих засобів та виробляється більше 20% валового суспільного продукту і формується близько 7% роздрібного товарообігу. При цьому базовим елементом АПК є сільськогосподарське виробництво. Станом на 2010 рік воно забезпечує 8,2 % валової доданої вартості, тут зайнято понад 3 млн. населення, використовується основних засобів вартістю понад 100 млрд. грн., функціонують майже 56,5 тисяч господарюючих суб'єктів, що використовують 21,6 млн. га сільськогосподарських угідь [1].

Загалом сільське господарство можна поділити на 3 сфери:

- галузі, що забезпечують агропромисловий комплекс засобами виробництва, а також зайнятих виробничо-технічним обслуговуванням сільського господарства;
- підприємства та організації, що безпосередньо займаються виробництвом сільськогосподарської продукції;
- підприємства, що забезпечують первинне опрацювання сільськогосподарської сировини, її заготівлю та зберігання, а також вторинну переробку сировини і доведення її до готовності для реалізації населенню.

Відповідно до стратегії розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року серед цільових орієнтирів реалізації виділяють збільшення щороку обсягів експорту вітчизняної сільськогосподарської продукції на 3-4 відсотки [2]. Для досягнення таких результатів сформульовані пріоритетні напрями, до числа яких входять:

- створення системи логістики, забійних пунктів живої худоби та птиці, інших складових ринкової інфраструктури для особистих селянських та середніх господарств;
- проведення моніторингу та прогнозування ринку сільськогосподарської продукції, реагування на ринкові ризики;
- стимулювання до раціонального і ефективного використання зазначених земель та підвищення рівня екологізації сільськогосподарського землекористування;
- адаптації технічного регулювання безпечності продукції до вимог ЄС і СОТ;
- удосконалення системи інформаційно-аналітичного забезпечення сільськогосподарських товаровиробників, запровадження системи оперативного моніторингу ринку сільськогосподарської продукції, розбудови розвинутої системи сільськогосподарського дорадництва.

Важливим елементом в цьому контексті є розвиток інноваційно-інвестиційного потенціалу сфери АПК. Згідно законодавства України [3], інновації – це новостворені (застосовані) або вдосконалені конкурентоздатні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва або соціальної сфери, а інноваційна діяльність – це діяльність, що спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень і розробок та зумовлює випуск на ринок нових конкурентоздатних товарів і послуг. Таким чином, створюючи сприятливі умови для зростання інноваційного потенціалу можна досягти збільшення конкурентоспроможності випущених товарів, за рахунок:

- розробки та впровадження методів та технологій покращення якості виробництва;
- використання сучасних систем виготовлення, обробки та зберігання сільськогосподарської продукції;
- спрощення процедур реалізації сільськогосподарської продукції для малих підприємств.

Реалізація цих заходів призведе до збільшення інвестиційної привабливості в галузі, що в розрізі євроінтеграції грає важливу роль. Вчені визначають поняття «інвестиційна привабливість» по різному, наприклад Бланк І.О. розглядає інвестиційну привабливість з позицій фінансового стану підприємства як «інтегральну характеристику окремих фірм - об'єктів можливого інвестування з позицій перспективності розвитку, обсягів та перспектив збуту продукції, ефективності використання активів, їх ліквідності, платоспроможності та фінансової стійкості» [4, с.400]. Бочаров В.В. вважає, що інвестиційна привабливість це існування економічного ефекту (доходу) від вкладення грошей у цінні папери (акції) за мінімальним рівнем ризику [5,с.61]. Гайдуцький А.П. під інвестиційною привабливістю розуміє сукупність характеристик, що дозволяє потенційному інвестору оцінити, наскільки той або інший об'єкт інвестицій привабливіше інших для вкладення наявних коштів [6, с.83].

Таким чином розвиток інноваційно-інвестиційного потенціалу можна визначити, як процес створення сприятливих умов для розробки нових методів та технологій, що призводить до збільшення прибутку від діяльності підприємства та зменшенню рівня ризику втратити вкладених коштів.

Зростання інвестиційної привабливості галузі в свою чергу призведе до притоку коштів, за допомогою яких, наприклад, можна буде модернізувати автопарк сільськогосподарських підприємств, покращити технологічну базу, розробити нові інформаційні системи логістики тощо.

Тобто процес досягнення стратегічної цілі, щодо збільшення експорту вітчизняної сільськогосподарської продукції можна розбити на декілька етапів (Рис. 1.), де кожний наступний є наслідком або розвитком попереднього.

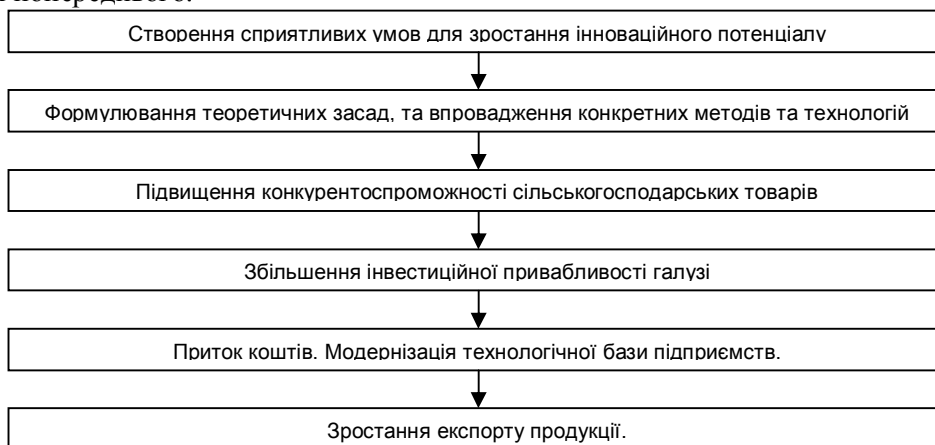

Рисунок 1 – Схема процесу зростання експорту продукції

В цілому зі схеми зрозуміло, що для досягнення цілі збільшення експорту вітчизняної сільськогосподарської продукції треба перш за все створити сприятливі умови для зростання інноваційного потенціалу, адже лише формулювання теоретичних засад та розробка нових методів та технологій може призвести до сталого розвитку підприємства АПК та галузі в цілому. Для того щоб отримувати кращі результати, слід впроваджувати нові, сучасні технології. Тобто розвиток агропромислового комплексу має починатись з науки. Адже в більшості країн Європи велику увагу приділяють

саме інноваційній діяльності підприємств. В подальшому можна розробити конкретні методи, впровадження яких призведе до підвищення конкурентоспроможності підприємств.

Список використаних джерел

1. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року /за ред. Ю.О. Лупенка, В.Я. Месель-Веселяка. – К.: ННЦ “ІАЕ”, 2012. – 182 с.
2. Стратегія розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року: від 17.10.2013 р. № 806-р : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/806-2013-p/paran7#n7>
3. Закон України „Про інноваційну діяльність”: від 4.07.2002р. N 40-IV із змінами від 25.03.2005р. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uagravo.net/data/base44/ukr44201.htm>.
4. Бланк І.А. Инвестиционный менеджмент. - К.:МП «ИТЕМ» ЛТД, «Юнайтед Лондон Трейд Лимитед», 1995 - 448с.
5. Бочаров В.В. Инвестиционный менеджмент. — СПб: Питер, 2000. — 160 с
6. Гайдуцький А.П. Методологічні аспекти інвестиційної привабливості економіки // Регіональна економіка.- 2004.- №4, С.81-86.

Березюк-Рибак І. Р.

к.е.н., доцент кафедри економіки та управління

Черкаський державний технологічний університет м. Черкаси, Україна

Березюк Р. М.

к.е.н., доцент кафедри економічної теорії

Тернопільський національний економічний університет м. Тернопіль, Україна

РОЗВИТОК ІННОВАЦІЙНИХ КЛАСТЕРІВ ЯК СТРАТЕГІЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ УКРАЇНИ

Сьогодні Україна у досить непростих умовах визначає мету та шляхи досягнення свого майбутнього як незалежної держави та центральноєвропейської країни. На жаль, в Україні ще не сформована ефективна модель економічного розвитку. Поки що ми є свідками найгіршого з варіантів капіталізму – компрадорського, коли за рахунок експлуатації внутрішніх трудових і сировинних ресурсів збагачується невеликий прошарок населення. Це призводить до вузькості внутрішнього ринку та експортної орієнтації економіки. Така модель економіки призводить до перекачування національних ресурсів через канали зовнішньої торгівлі. За таких умов значно ускладнюється технологічне оновлення традиційних галузей економіки і створення нових виробництв. Олігополізація таких ключових галузей національної економіки як металургія, хімічна промисловість, енергетика, машинобудування призводить до високого рівня концентрації виробництва. Там, де визріває олігархізація, суб'єкти ринкових стосунків вирішують проблему збільшення доходу не шляхом інноваційного розвитку, а значно легшим і доступнішим способом – посиленням монопольної влади над вже існуючим економічним потенціалом.

Україна потребує радикальної структурної перебудови економіки та імплементації сучасної інноваційної моделі розвитку. Квінтесенцією структурної перебудови економіки країни має бути значне збільшення питомої ваги п'ятого та шостого технологічних укладів.

Однією із дієвих форм підвищення інноваційної активності та конкурентоспроможності економіки країни є впровадження кластерного підходу до організації сучасної господарської діяльності. На думку М. Портера, «в сучасній економіці, особливо в умовах глобалізації... на перше місце виходять кластери – системи взаємозв'язків форм та організацій, значимість яких як єдиного цілого переважає просте додавання її складових частин». Автор зазначає, що: «кластери є організаційною формою консолідації зусиль зацікавлених сторін, спрямованих на досягнення конкурентних переваг, в умовах становлення постіндустріальної економіки» [4].

В розвинених країнах світу процес кластеризації економіки пройшов усі етапи від формування традиційних моделей до інноваційних. Перший етап кластеризації економіки розпочався створенням галузевих кластерів, тобто підприємств і організацій однієї галузі. На другому етапі були створені технологічні кластери, тобто об'єднання підприємств і організацій, що входять в один технологічний ланцюжок. Технологічний принцип формування кластерів є найпоширенішим у світі. Третій етап еволюції кластерного підходу характеризується появою інноваційних кластерів як багаторівневої мережі системи підприємств і організацій, які спеціалізуються на виготовленні інноваційного продукту, що включає в себе весь інноваційний ланцюжок: розвиток ідеї, проектування, виробництво, комерціалізація, трансфер.

Визначальною характеристикою інноваційного кластера є таке поєднання територіальних і галузевих форм господарської організації, яке здатне забезпечити ефективну спеціалізацію і коопе-

рування сучасного виробництва. Саме тому кластерна спеціалізація і кооперування господарських потенціалів учасників мережі забезпечує підвищення ефективного і раціонального використання усіх видів виробничих ресурсів і гарантує прискорене впровадження інновацій. Учасники кластера, з одного боку, знаходяться у стосунках взаємної конкуренції, а з іншого – кооперуються у пошуках новітніх технологій, нових ринків збуту, нових джерел енергії, імплементації перспективних інноваційних розробок. Показовим прикладом інноваційного кластера є Кремнієва долина у США.

Сьогодні кластеризація, як стратегія забезпечення конкурентоспроможності економічного розвитку охопила практично усі країни світу. У США підтримка регіональних кластерів сягає загальнонаціонального рівня, це стосується розробки федеральних програм, які здійснюють підтримку інноваційних кластерів в пріоритетних науково-технологічних галузях. У США в межах кластерів працює близько 50% підприємств, частка ВВП, що виробляється в них, перевищила 60%. В ЄС нараховується близько 2 тис. кластерів, в яких зайнято близько 40% його робочої сили [3]. У країнах ЄС кластерні стратегії розглядаються в якості важливого інструменту інноваційного розвитку регіону, адже вони відіграють важливу роль в інноваційному розвитку фірм і створенню робочих місць. Найвищий рівень кластеризації спостерігається у Великобританії, де в середньому 8 з 10 підприємств функціонують в межах кластера [3]. Кластери повністю охоплюють економіку Фінляндії, Данії, Норвегії, Швеції. Економічна політика Фінляндії ґрунтується на кластеризації. За рахунок кластерів Фінляндія, володіючи 0,5% лісових ресурсів, забезпечує 10% світового експорту деревообробки і 25% - паперу. На телекомунікаційному ринку вона забезпечує близько 30% світового експорту обладнання мобільного зв'язку. На промислові кластери Італії припадає близько 43% кількості зайнятих в галузі та більше 30% обсягу національного експорту [2].

Активно протікає процес кластеризації в Південно-Східній Азії та Китаї, а саме в Сінгапурі (в галузі нафтохімії), в Японії (автомобілебудування) тощо. У Китаї сьогодні існує близько 60-ти особливих зон, в яких знаходиться близько 30 тис. фірм з чисельністю працівників 3,5 млн. чол. [2]. Китаю знадобилося майже 15 років та величезні зовнішні інвестиції для створення конкурентоспроможних кластерів навколо експортоорієнтованих виробництв.

Найпоширенішою формою кластерів в Україні є територіальна. Державною стратегією регіонального розвитку передбачається створення кластерів у м. Києві, Київській, Львівській, Харківській, Сумській, Кіровоградській та інших областях. Створення територіальних мережевих об'єднань не вимагає значних зусиль, тому на початковій фазі розвитку в кластерній формі організації бізнесу цілком логічним є домінування регіональної складової. Але у такій формі кластер не відповідає сучасним вимогам розвитку. Це пояснюється слабкою налаштованістю на інноваційний розвиток суб'єктів кластерної спільноти. Причинами цього є недосконалість нормативно-правової бази формування засад державної кластерної політики, а це в свою чергу гальмує розвиток інноваційної інфраструктури: сервіс-центрів, бізнес-інкубаторів, центрів трансферу технологій, венчурних фондів, технопарків тощо. Нині в Україні функціонують лише окремі елементи інноваційної інфраструктури, що перешкоджає створенню адекватної національної інноваційної системи.

Другою поширеною формою кластерів на Україні є галузеві. До вітчизняних галузевих кластерів можна віднести такі як: машинобудівні кластери в Одеській, Запорізькій, Донецькій, Харківській, Миколаївській та Закарпатській областях; металургійні кластери в Донецькій та Луганській областях; фармацевтичний кластер в Харківській області; в Одеській, Хмельницькій, Черкаській та Львівській областях; кластер в галузі нанотехнологій, в Донецькій області. В Україні також діють кластери в галузях харчової промисловості, сільського господарства, легкої промисловості, будівництва, інформаційних технологій тощо. В перспективі прогнозується створення кластерів в галузях приладобудування та енергозабезпечення.

Слід зазначити, що вітчизняні галузеві та територіальні кластери, не відповідають належним чином їх глибинній економічній сутності. Світовий та вітчизняний досвід розвитку кластерів свідчить про те, що кластер лише тоді може набути рис повноцінності, коли з одного боку, залучає у єдиний ланцюг певну низку технологічно пов'язаних між собою галузей, а з іншого – зводить у логічно побудовану мережу тих, хто розробляє інновації та тих, хто впроваджує їх у виробничий процес. Іншими словами, сутність кластерної форми організації бізнесу закладена у інноваційній діяльності учасників кластерної мережі. Якщо кластер не є налаштованим на інновативність, то він може розглядатись лише як різновид локально розташованої системи підприємств, наукових закладів, фінансових установ та структурних органів державної влади.

Таким чином, інноваційний кластер є вищою, завершальною стадією його еволюції. В ньому формується певна система поширення новітніх знань і технологій, забезпечується прискорення трансформації винаходів в інновації, що забезпечують розвиток якісних стійких зв'язків між усіма учасниками кластерингової мережі. Саме інноваційний характер функціонування усіх учасників мережі є ключовим.

В Україні також існують певні передумови розвитку інноваційних кластерів у високотехнологічних секторах на основі існуючих технопарків та індустріальних парків, таких як: парк біотехнологій «Київська політехніка»; ядерних технологій на базі технополісу «П'ятихатки» (м. Харків); електронної промисловості на базі індустріального парку у с. Рогівка (Закарпаття); автомобілебудування на базі індустріального парку «Соломоново» (Закарпаття).

Необхідно зазначити, що в Україні передумови утворення інноваційних кластерів важко реалізують себе у переході до зрілих і завершених кластерних утворень. Це пояснюється слабкою державною фінансовою підтримкою вітчизняних технопарків, індустріальних парків та бізнес-інкубаторів.

В зв'язку з тим, що вітчизняна економіка є експортозалежною, то для України є економічно доцільним залучення українських підприємств в структуру відомих кластерних мереж країн ЄС в галузях нанотехнологій, біо-хімії, фармацевтики, приладобудування, машинобудування, електроніки, агробізнесу тощо. Участь вітчизняних підприємств у складі мегаекономічних кластерних утворень може стати ефективним інструментом розвитку окремих територій та регіонів, що сприятиме підвищенню конкурентоспроможності України.

Таким чином, в результаті проведеного дослідження можна зробити наступні висновки:

1) проблема кластеризації економіки є актуальною для України, важливо вивчати та аналізувати світовий досвід формування і розвитку кластерів. Адже кластеризація сприяє розвитку інноваційної діяльності, тому що в її межах утворюються нові форми діалогу між підприємствами, науковими, урядовими та регіональними інституціями;

2) підвищення конкурентоспроможності шляхом кластерних ініціатив є базовим елементом стратегій розвитку більшості країн світу. Високий рівень конкурентоспроможності розвинених країн ґрунтується на сильних позиціях окремих кластерів – локомотивів конкурентоспроможності;

3) для того, щоб Україна зайняла належне місце у світовій архітектурі необхідно здійснити радикальну структурну перебудову національної економіки. Імплементация інноваційної моделі економічного розвитку потребує створення умов для функціонування передових технологічних укладів через розробку досконалої законодавчої та нормативно-правової бази інноваційної діяльності, дієвої системи її фінансування, створення інноваційної інфраструктури, вдосконалення інноваційного бізнес-середовища та бізнес-культури у суспільстві.

Список використаних джерел

1. Березюк Р.М. Інноваційні кластери у контексті структурної перебудови національної економіки / Р.М. Березюк, І.Р. Березюк-Рибак // Вісник ТНЕУ. - 2013. - №5. - С.13-19.
2. Адаманова З. О. Інноваційні кластери в національних економічних системах (НЕС): світовий досвід і можливості його адаптації в умовах України / З. О. Адаманова // Формування ринкових відносин в Україні. - 2012. - № 5. - С. 162-166.
3. Кузьмін О. Кластери як чинник інноваційного розвитку підприємств і територіальних утворень / О. Кузьмін, В. Жежуха // Економіка України. - 2010. - № 2. - С. 14-23.
4. Портер М. Конкуренція / М. Портер. - М.: Вільямс, 2010. - 592 с.

Биховець С.О.,

Гливенко В.В., к.е.н., доцент,

Полякова О.В., к.е.н., доцент

Чернігівський національний технологічний університет, Чернігів, Україна

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО АНАЛІЗУ ТА КОНТРОЛЮ НЕЗАВЕРШЕНОГО ВИРОБНИЦТВА

Сучасні матеріаломісткі виробництва з найбільшою ефективністю розкривають свій виробничий потенціал за умови, якщо в процесі виробництва забезпечена організаційно-технологічна стабільність й ритмічність виробництва, висока якість управління виробництвом, ефективність використання виробничих ресурсів. Однією з найважливіших проблем організації виробництва при цьому є звадження скорочення тривалості і підвищення якості технологічної підготовки виробництва, застосування нових принципів підготовки і організації виробництва, управління виробництвом. На-

ряду з безумовною пріоритетністю технологічних задач в організації й управлінні виробництвом питання аналізу причин виникнення незавершеного виробництва й розробки методів його скорочення відіграють важливу роль в забезпеченні високої стабільності, стійкості й ритмічності виробництва.

Ризики виникнення необґрунтованого розміру незавершеного виробництва є небезпечними для підприємства, оскільки призводять до втрати ритмічності, стійкості виробництва, його зупинки. Природа виникнення ризиків незавершеного виробництва зумовлена помилками в прогнозуванні функціональних та технологічних рішень при підборі сумішей в текстильному виробництві, помилками в маркетинговій стратегії, складнощами, що виникають в результаті нестачі оборотних засобів, помилками в нормуванні матеріалів, низьким технологічним оснащенням цехів основного виробництва, значними понаднормативними запасами і надлишками або нестачами матеріалів, сировини, напівфабрикатів на складах, незлагодженістю в роботі транспортної і складської логістики, в системі інформаційної підтримки виробництва тощо.

В сучасному виробництві гостро постає потреба в розробці методичних принципів подолання ризиків виникнення незавершеного виробництва на основі модифікованих систем організації виробництва. Раціональне управління незавершеним виробництвом можливе лише за наявності дієвого механізму його оцінки і аналізу.

Єдиної методики аналізу виробничих запасів не розроблено. Головним чином, такий аналіз зводиться до наступних завдань: оцінка динаміки і структури, оцінка оборотності, оцінка взаємної відповідності динаміки елементів запасів, факторний аналіз тощо. Аналіз незавершеного виробництва має носити системний характер, оскільки відхилення від системного підходу загрожує відхиленнями, недоліками в прийнятті управлінських рішень. Вирішити проблему управління допоможе вчасно доведена до управлінської системи аналітична інформація щодо стану незавершеного виробництва, яка має групуватись у звітах про використання сировини за кожним виробничим підрозділом підприємства.

Аналіз впливу використання сировини і матеріалів на плановий випуск продукції здійснюють за єдиною методологією. Однак наявні розбіжності в показниках використання сировини і матеріалів, а також у звітності про використання матеріальних ресурсів в різних виробництвах текстильних підприємств обумовлюють деяку специфіку в конкретних методичних прийомах аналізу.

Висока матеріалоемісність текстильного виробництва передбачає ведення постійної роботи з планування, нормування обліку і контролю витрат з метою визначення фактичної собівартості продукції за елементом «Матеріальні витрати» та раціонального використання виробничих запасів підприємства. Передумовою постійного контролю використання матеріальних ресурсів є достовірна оцінка витрат у незавершеному виробництві, оскільки їх вартість враховується при обчисленні фактичної виробничої собівартості продукції. Безконтрольність незавершеного виробництва та значні його відхилення від встановленого нормативу вносять дестабілізацію в нормальний хід виробничого процесу. Тому від організації процесу обліку і контролю незавершеного виробництва залежить достовірність даних обліку щодо визначення вартості виробництва і відображення залишків зазначених витрат у фінансовій звітності.

На підприємствах текстильної промисловості перетворення сировини на готову продукцію відбувається в умовах ряду послідовних виробничих процесів, застосовується попередільний метод обліку витрат і калькулювання собівартості продукції. Переділ – це закінчена частина технологічного процесу або сукупність виробничих операцій, у результаті яких з сировини і матеріалів виходить проміжний продукт (напівфабрикат) або з напівфабрикату готовий виріб. Похідною інформацією для таких розрахунків мають бути оперативні дані про відпуск запасів у виробництво і випуск готової продукції. Треба зазначити, що на сьогодні не існує нормативних документів, які б регламентували методику оцінювання залишків незавершеного виробництва, тому така оцінка, як правило, визначається особливостями організації виробничого процесу та традиційною обліковою практикою конкретного текстильного підприємства. Наразі текстильні підприємства мають переходити на логістичні методи управління і застосовувати нормативний метод управління, використання якого дозволяє зосередитись не тільки на підвищенні швидкості процесів, але й на їх ефективності, дає можливість отримати кількісний вимір ефективності, продуктивності і надійності процесів.

Глибина аналізу залежить від інформаційної бази, яка ґрунтується на даних системного обліку, зокрема даних про витрати сировини і кількість відходів. Ці дані в ткацькому виробництві дозволяють встановити зміни маси сировини в сурових тканинах і відходах. Через обмеженість даних

системного обліку в ході аналізу використання сировини у виробництві частіш за все обмежуються вивченням впливу цих двох факторів, в той же час залишається нерозкритим вплив факторів, що викликають відхилення маси сировини у виробках. Відхилення від плану витрат основної пряжі на 100 м тканини на ткацькому виробництві можуть бути обумовлені змінами в лінійній щільності, витяжці ниток, щільності тканин за основою, а також виходу відходів (чаду). Відхилення фактичної лінійної щільності від номінальної пояснюються головним чином відсутністю належного контролю за дотриманням передбаченої стандартом лінійної щільності основної пряжі. На відхилення фактичного питомої витрати пряжі від плану можуть вплинути зміни в порівнянні з планом фактичного відсотка витяжки ниток основи при їх шліхтуванні. До числа факторів, що впливають на відхилення від плану питомої витрати основної пряжі, відносяться також зміни щільності тканин порівняно з встановленим заправним розрахунком.

За інших рівних умов на питомі витрати і на загальний розмір витрат пряжі істотний вплив робить зменшення або збільшення виходу відходів у порівнянні з нормами, прийнятими в плані. Ці відходи поділяються на зворотні і неповоротні (чад). За інших рівних умов скорочення виходу повернення поворотних і неповоротних відходів забезпечує економію сировини і зниження собівартості продукції і створює можливість для більшого випуску тканин з тієї ж кількості пряжі, а його збільшення викликає перевитрату сировини, призводить до зменшення обсягу виробництва і підвищення собівартості продукції підприємства. Звідси відбуваються зміни кінцевих результатів господарської діяльності підприємства у бік їх поліпшення або погіршення. Показники виходу зворотних і неповоротних відходів аналізують окремо. При цьому для здійснення належного контролю за величиною незавершеного виробництва доцільною буде розробка класифікації відходів текстильного виробництва, що, крім того, дозволить підвищити ефективність використання виробничих запасів в ході виробничого процесу, сприятиме економії сировинних ресурсів, збільшенню матеріаловіддачі й прискоренню оборотності запасів.

Значущим фактором, що визначає вибір вартісної оцінки незавершеного виробництва, є тривалість операційного циклу – проміжок часу між придбанням запасів для провадження діяльності і отриманням грошей та їх еквівалентів від реалізації виробленої з них продукції або товарів і послуг [1]. В економічній літературі існує також інший підхід до даного визначення, згідно з яким операційний цикл представляє собою календарний період часу, протягом якого оброблюваний виріб або партія виробів проходять усі операції виробничого процесу або певної його частини і перетворюються на завершений продукт. Очевидно, що при проведенні аналізу величини незавершеного виробництва, доречно використовувати саме останнє визначення, яке більш точно окреслює межі часу перебування задіяної сировини у виробничому процесі. Тривалість виробничого циклу може визначатись експертним методом, який полягає в підрахунку тривалості окремих операцій з урахуванням тривалості перерв у виробництві, або розрахунковим методом, який базується на використанні коефіцієнту оборотності незавершеного виробництва. При проведенні розрахунків необхідно враховувати факт зміни величини оборотних активів протягом звітного періоду, особливо в сучасних умовах господарювання, тому важливо вести постійний моніторинг зміни параметрів моделі. В таких умовах для визначення переліку витрат, що обліковуються, у вартісному та в натуральному вираженні доцільно використовувати методики ABC- та XYZ-аналізу, що дозволить суттєво знизити витрати, пов'язані з функціонуванням обліково-аналітичної системи, яка забезпечує оцінку незавершеного виробництва.

Для текстильного виробництва алгоритм проведення ABC-аналізу має включати:

- постановку цілей аналізу (визначення переліку ресурсів, що використовуються у виробництві, з метою їх вартісного і кількісного обліку для забезпечення відповідної оцінки);
- вибір об'єктів аналізу (номенклатура виробничих ресурсів, що формують собівартість);
- визначення параметрів аналізу (величина споживання ресурсів у вартісному вираженні за певний період);
- визначення часового проміжку даних (потрібно орієнтуватись на тривалість операційного циклу) й формування масиву інформації для проведення аналізу з використанням сучасних інформаційних систем (підрахунок сукупного використання окремої одиниці ресурсів за показником вартості);
- оцінка об'єктів аналізу у відповідності з виділеними факторами;
- ранжування об'єктів аналізу за спадаючими значеннями параметру і розрахунок частки параметру в загальній вартості параметрів з накопиченим підсумком;
- розподіл об'єктів на групи.

Інформацію щодо стабільності потреби в споживаних ресурсах забезпечить проведення XYZ-аналізу, критерієм ранжування при якому буде не обсяг споживання того чи іншого ресурсу, а статистичний показник варіації для кожної номенклатурної позиції. Об'єднання результатів такого аналізу в матрицю є найбільш ефективним інструментом виявлення необхідності натурального обліку того чи іншого ресурсу. Одночасне застосування вищезазначених класифікацій дозволить підвищити ефективність управління витратами та скоротити трудомісткість управлінського персоналу.

За загально прийнятою методикою залишки незавершеного виробництва на кінець періоду визначаються за даними бухгалтерського обліку або на підставі даних проведеної інвентаризації, але на практиці такий підхід має істотні недоліки. По-перше, існуюча система документального оформлення використання матеріалів та незавершеного виробництва не в повній мірі забезпечує контроль за формуванням незавершеного виробництва. Треба зазначити, що облік руху матеріальних цінностей у виробничих цехах ведеться на підставі відомості руху сировини, матеріалів, незавершеного виробництва і готової продукції, яка враховує залишки на кінець місяця по факту, приймаючи ці дані, а не перевіряючи їх з даними бухгалтерського обліку. До того ж такий підхід не враховує проблему обліку відходів виробництва. Тому необхідною є розробка системи заходів щодо забезпечення достовірності та реальності обліку і оцінки залишків незавершеного виробництва. По-друге, у випадку проведення інвентаризації незавершеного виробництва рідше, ніж щомісяця, наприклад, раз у квартал або вкінці року перед складанням річної звітності, показчик його залишків не зможе виконувати контрольну функцію. Не можна говорити про інвентаризацію як контрольний захід, коли йдеться про простий опис сировини у верстатах, машинах, транспортерах, конвеєрах без можливості подальшого співставлення облікових і фактичних даних.

Ефективним інструментом управління підприємством при цьому виступає оперативний контроль, який своєчасно запобігає неефективному використанню виробничих запасів, та виявляє порушення в оформленні облікових документів та інших операцій. Раціональна організація обліку, автоматизована обробка облікової інформації є важливими умовами підвищення дієвості контролю. Напрями удосконалення організації та методики внутрішньогосподарського контролю надають можливість:

- визначати шляхи та методи удосконалення обліку незавершеного виробництва стосовно вимог роботи підприємства;
- встановити взаємозв'язок стандартів обліку запасів із стандартами виробництва, іншими ланками обліку та службами підприємств за їх посадовими обов'язками;
- визначити максимальні показники для забезпечення потреб управління інформацією про хід контролю за виробничими процесами;
- забезпечувати підвищення достовірності та оперативності обліку і контролю завдяки автоматизованим засобам;
- надавати управлінню достовірну обліково-економічну інформацію про стан незавершеного виробництва.

На сьогодні не існує наукового обґрунтованих методик планування виходу продукції, які б відповідали сучасним потребам текстильних підприємств. На практиці обсяги виробництва мають плануватися на підставі виробничої програми цехів і планового матеріального балансу. Тому необхідно забезпечити дієвий контроль за раціональним використанням сировини і матеріалів на всіх стадіях виробництва з обґрунтованим розподілом виробничих витрат між готовою продукцією та незавершеним виробництвом. Відсутність належного обліку відхилень від норм витрачання сировини на запланований випуск продукції, контролю за обсягами виробництва і рухом незавершеного виробництва, своєчасного первинного оформлення і оцінки поворотних відходів призводить до того, що частина фактичних витрат необґрунтовано «потрапляє» у витрати на незавершене виробництво. Як наслідок, відбувається штучне завищення витрат у залишках незавершеного виробництва, а замість зниження фактичної собівартості – спостерігається зниження виходу готової продукції. Тобто стає можливим виведення сировини та готового продукту з господарського обігу підприємства. Матеріальні витрати у значній мірі можуть збільшуватися за рахунок понаднормативних втрат сировини та готової продукції, списання нестач і втрат сировини на відходи, перевищення фактичного витрачання сировини та матеріалів над нормативним. Новий підхід має будуватися на виділенні із загальних витрат на випуск продукції непродуктивний витрат і втрат сировини та готового продукту на всіх стадіях виробничого процесу, а також розподілі вартості, що залиши-

лася після вирахування зазначених витрат і втрат, поміж готовою продукцією і незавершеним виробництвом на підставі економічно обґрунтованих матеріальних балансів.

Зазначені компоненти забезпечують дієвість механізму аналізу, оцінки та контролю незавершеного виробництва, але не є вичерпними й потребують подальших наукових досліджень.

Список використаних джерел

1. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»: Наказ від 07 лютого 2013 року № 73 [Електронний ресурс] / Міністерства фінансів України. – Режим доступу: <http://buhgalter911.com/Res/NPSBO/NPSBO1.aspx>.

Білик В.В., к.е.н. доцент

Черкаська філія ПВНЗ «Європейський університет», Черкаси, Україна

ІНВЕСТИЦІЙНИЙ КЛІМАТ ТА ЙОГО ОЦІНКА ДЛЯ РОЗРОБКИ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ СТРАТЕГІЇ ПІДПРИЄМСТВА

Глобалізаційні процеси та пов'язані з ними можливості підвищення ефективності використання капіталу підприємства актуалізують проблему розробки інвестиційної стратегії підприємства. Дилема, яку насамперед необхідно вирішити для встановлення пріоритетів інвестиційної діяльності, – це вибір форм, методів та напрямів інвестування, що дозволить сформувати пакет інвестиційних програм та проектів підприємства.

Для аналізу інвестиційного клімату світові інвестиційні агентства використовують різні методи і моделі. Наприклад, модель Political System Stability (PSSI; Ecological Approach), вперше описана Д. Генделем, Г. Вестом і Р. Мідоу, яка вимірює серію дискретних компонентів політичного та соціального середовища не залежить від суб'єктивних висновків [2].

Інша модель, так званий «екологічний» підхід Кнудсена (Knudsen's Ecological Approach), ґрунтується на припущенні, вперше висловлену Т. Гурріа, що високий рівень національної психологічної напруги буде спостерігатися там, де існує значна відмінність між очікуваннями людей і їх добробутом (динамічні концепції). Взаємодіючи з іноземним сектором, таке положення може призвести до інтервенції або експропріації, в першу чергу, іноземних фірм [1].

Наступну групу складають експертні оцінки як результат багатоступінчастого консультативного процесу, часто заснованого на економетричних даних. За результатами опитування, країни ранжуються з урахуванням певних критеріїв. Логіка складання рейтингів включає кілька етапів: вибір змінних (наприклад, політична стабільність, рівень економічного зростання, інфляції, націоналізації тощо), визначення ваги кожної змінної, обробка показників (наприклад, за методом Delphi з використанням експертної шкали), виведення інтегрального індексу (наприклад, теоретично розташованого в межах від 0 до 100; мінімальний індекс означає максимальний ризик / максимальний потенціал і навпаки) [6].

Подібні методичні підходи при формуванні рейтингів за критерієм інвестиційної привабливості використовують консалтингові фірми Frost & Sullivan (The World Political Risk Forecast), Business International and Data Resources Inc. (Policon). Кількість і склад факторів, що визначають інвестиційний клімат, різні для кожного рейтингу, і їх вибір обумовлений специфікою вимірюваного показника і професійними інтересами розробників і користувачів. Так, оцінка ризику країни за рейтингом Composite ICRG risk rating показує, що понад 50% з 100% припадає на частку політичного ризику.

В фінансово-орієнтованих рейтингах при оцінці рівня політичної стабільності, ступеня контролю держави ключових секторів економіки, міжнародний статус країни використовуються комбіновані показники, до складу яких входять як кількісні, так і якісні індикатори, що в сукупності не лише дозволяють об'єктивно оцінювати дійсність, а й прогнозувати тенденції у розвитку економіки. Таке поєднання дозволяє забезпечити кількісну вимірюваність індикаторів та їх якісну інтерпретацію з коригуванням на об'єктивну дійсність.

Експертні оцінки (результати опитувань і досліджень) покладені в основу індексу корупційності Transparency International Corruption Perceptions Index, комбінований підхід застосовується при обчисленні індексу ризику компанією PRS Group.

Одним з найбільш популярних сьогодні в процесі оцінки інвестиційного клімату є факторний підхід. Він передбачає, що рівень інвестиційного клімату визначається сукупністю узагальнюючих оцінок за основними напрямками, які в свою чергу складаються з оцінок за кінцевим числом часткових показників і параметрів в рамках кожного з напрямків.

У найбільш простому варіанті такий підхід передбачає використання двох факторних груп. До них відносяться економічні та політичні фактори. Інші автори у своїх роботах виходять з значно більш широкого підходу, з точки зору змісту, переліку чинників формування інвестиційного клімату, які включають економічний потенціал, умови господарювання, ринкове середовище, політичні, соціальні та соціально-культурні, а також організаційно-правові та фінансові чинники.

Якщо ж виходити з припущення, що інвестиційний клімат – це не лише інвестиційна привабливість, тобто передумови, а й те, як вони реалізуються на практиці, тобто інвестиційна активність, то об'єктивно є необхідність доповнення структури інвестиційного клімату блоком показників, що її характеризують.

Даний блок повинен являти собою групу статистичних показників, що відображають рівень розвитку інвестиційних процесів на даній території. На практиці цей рівень залежить від кількох факторів. По-перше, від того, наскільки в абсолютному і відносному вираженні за рахунок цілеспрямованої діяльності, що здійснюється на системній основі, створені відповідні передумови (інвестиційна привабливість регіону). І, по-друге, від того, наскільки зусиллями органів управління на рівні держави, регіонів, окремих господарюючих суб'єктів вони «доведені» до потенційних інвесторів. Тобто окремим фактором, що визначає інвестиційний клімат, буде виступати управління інвестиційними процесами, в тому числі регіональна політика, що визначає розмір і спрямованість відповідних зусиль на рівні регіону, що описуються через показники результативності та ефективності управління.

В результаті дослідження зарубіжних і вітчизняних методичних підходів до оцінки інвестиційного клімату були зроблені наступні висновки:

- 1) методологія оцінок інвестиційного клімату має порівняно коротку історію і розроблена закордонними економістами;
- 2) в більшості своїй зарубіжні методики є макроекономічними, а вітчизняні і адаптовані методики орієнтовані на регіональний рівень;
- 3) оцінка інвестиційного клімату за закордонними методиками здійснюється за набором часткових факторів або характеристик, на підставі яких оцінюваний об'єкт відноситься до тієї чи іншої групи;
- 4) практика оцінки інвестиційного клімату відображає тенденцію зміщення акценту від суб'єктивних факторів, що оцінюються експертами, до об'єктивних показників, одержуваних на основі статистичних та аналітичних даних;
- 5) закордонні методики є орієнтирами для іноземних інвесторів в рішенні про інвестування в ту чи іншу країну.

Список використаних джерел

1. Бланк І. О. Інвестиційний менеджмент: підручник / І. О. Бланк, Н. М. Гуляєва, А. А. Мазаракі. – К., 2003. – 397 с. – С. 166.
2. Гитман Л. Дж. Основы инвестирования / Л. Дж. Гитман, М. Д. Джонк ; пер. с англ. – М. : Дело, 1997. – 320 с.
3. Гришасва Ю. Г. Методичний підхід до оцінювання інвестиційної привабливості [Електронний ресурс] /
4. Ю. Г. Гришасва. – Режим доступу : www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ekpr/2010_34/Zmist/2PDF.pdf
5. Гулько Л. Г. Інвестиційний клімат та інвестиційна привабливість регіонів: фактори формування та сучасні тенденції розвитку [Електронний ресурс] / Л. Г. Гулько. – Режим доступу : www.nbuv.gov.ua/e_journals/znprndps/2010_1/pdf/10_glgmpt.pdf.
6. Харламова Г. О. Оцінювання привабливості об'єктів інвестування / Г. О. Харламова // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 9. – С. 73–79.
7. Шарп Уильям Ф. Инвестиции / Ф. Шарп Уильям, Гордон Дж. Александер, В. Бэйли Джеффри. – М. : «ИНФРА-М», 2006. – 220 с.
8. Doing Business 2012: Doing business in a more transparent world. – Washington, DC: World Bank, 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.doingbusiness.org/~media/FPDKM/Doing%20Business>

Бондаренко Д.В., здобувач

Чернігівський національний технологічний університет, Чернігів, Україна

ЕКОНОМІЧНІ ЦИКЛИ: СУТНІСТЬ ТА ФАКТОРИ, ЩО ОБУМОВЛЮЮТЬ ПРИЧИНИ І ХАРАКТЕР ЇХ ПРОТІКАННЯ

У зв'язку зі значними розходженнями у поглядах на сутність та причини виникнення в економічній науці відсутнє єдине та загальноприйняте розуміння циклічності економічного розвитку. Тому, для формування максимально розширеного наукового уявлення у даній сфері, можна погодитися з думкою вітчизняних науковців [9], що циклічність необхідно розглядати як процес і як явище.

Циклічність як процес можна формалізувати в понятті “економічний цикл”. Найчастіше в економічній літературі зустрічається трактування цього поняття з точки зору тривалості або періодичності циклу. Так, К. Маркс визначав економічний цикл [5]:

- 1) як рух виробництва від початку попередньої до наступної кризи;
- 2) період від часу припинення економічного зростання, наступного вирішення суперечностей суспільного виробництва до нового їх загострення і початку нової економічної кризи;
- 3) період від часу припинення збільшення обсягів капіталістичної власності і навіть часткового її руйнування, наступного зростання цієї власності і до періоду нового припинення такого зростання, з одного боку, та відносин між різними групами капіталістів та найманими працівниками, що виникають при цьому, з другого боку.

Вітчизняний автор Тарасевич В.М., узагальнюючи підхід К. Маркса, трактує економічний цикл як часовий інтервал між двома якісно однаковими станами кон'юнктури, тобто коливання рівня економічної активності, коли періоди підйому змінюються періодами спаду в економіці [4].

Інший підхід до визначення сутності поняття “економічний цикл” мають американські вчені А. Бернс та В. Мітчелл. Досліджуючи динаміку рядів обсягу випуску і зайнятості, вони дійшли висновку, що у довгостроковому періоді ці показники демонструють економічне зростання, яке було названо зростаючим трендом, а тому економічний цикл (бізнес-цикл) розуміють як тимчасове відхилення від довгострокової тенденції економічного зростання, тобто коливання ділової активності навколо тренда [1].

Проте, на думку авторів, визначальним у розумінні цього поняття залишається не стільки встановлення часових рамок, а факторів, що зумовлюють причини і характер протікання економічного циклу. Погляди вітчизняних та зарубіжних вчених щодо цього питання можна умовно розділити на дві групи [1]:

1) *екстернальні* — головні причини циклічних коливань вбачаються у тих факторах, які знаходяться поза межами економічної системи. До таких чинників належать: плями на сонці та інші астрономічні явища; війни, революції, зміни політичного та суспільного устрою; зміни в темпах приросту населення і його міграції; відкриття нових родовищ золота, нових земель та інших ресурсів; науково-технічні відкриття та нововведення;

2) *інтернальні* — визначають причини циклічних коливань всередині самої економічної системи внаслідок коливань в споживчому попиті і попиті на інвестиції. Прикладом чисто інтернальної є теорія, згідно з якою матеріальною основою циклічних коливань є періодична повторюваність зростання і падіння обсягів виробництва, зайнятості та доходів через певні проміжки часу — їй відповідає періодичність оновлення основного капіталу.

На думку деяких дослідників, зовнішні чинники формують первинні імпульси циклів, а внутрішні перетворюють їх у фазові коливання. Сила таких коливань з часом слабшає, проте ділові цикли виникають знову внаслідок появи нових імпульсів. Таким чином, циклічність розвитку економіки є результатом дії серії послідовних та незалежних зовнішніх та внутрішніх імпульсів (шоків), до яких відносять *шоки пропозиції* (коливання світових цін на сировину, енергоносії, відкриття нових джерел сировини, технологічні зрушення, стихійні лиха), *політичні шоки* (зміни грошової маси, обмінного курсу, маніпулювання податками і державними видатками) та *шоки попиту* (зміни інвестиційних та споживчих видатків, викликані змінами в очікуваннях економічних суб'єктів) [4].

Виходячи на власне розуміння поняття “економічний цикл” та намагаючись визначити першопричину економічної циклічності, можна погодитись із трактуванням економічного циклу як періодичного підвищення та падіння ділової активності з довгостроковою тенденцією до зростання, що виявляються у невідповідності сукупного попиту та сукупної пропозиції через вплив зовнішніх та внутрішніх факторів, що і визначають наступні причини та характер протікання економічних циклів.

Економічний цикл, як і будь-який процес, може зазнавати змін під впливом різноманітних факторів, що обумовлює появу нових її форм прояву. В сучасних умовах державно-монополістичного капіталізму, інтенсивного науково-технічного прогресу, посилення процесів глобалізації економічних відносин, форма та характер протікання циклів є дещо відмінними у порівнянні з циклами кінця XIX — першої половини XX ст., що знаходить свій прояв у наступному [1]:

- 1) відсутність стадії депресії як обов'язкової, проте, якщо спад характеризується особливою глибиною та тривалістю, то фазу рецесії називають депресією;
- 2) зникло чітке розмежування між фазами поживлення та піднесення, яких об'єднують в одну – розширення виробництва;

3) внаслідок антициклічного втручання держави, яке спрямовується на недопущення перегріву економіки, відбувається скорочення фази економічного падіння, тоді як стадія розширення виробництва стала тривалішою;

4) швидкоплинний розвиток науково-технічного прогресу формує передумови для інтенсивнішого оновлення основного капіталу, внаслідок чого повторюваність криз стала частішою, але менш глибокою;

5) стадія економічного падіння супроводжується явищем інфляції (стагфляція);

6) посилення ролі фінансового сектору у формуванні передумов та причин економічних потрясінь.

Сутність циклічності як процесу досліджена досить глибоко, зважаючи на те, що цей аспект є більш популярним через зв'язок циклічності з виникненням кризи. А це у свою чергу викликає запитання щодо тривалості виходу з цього стану та та пошуку механізмів стимулювання процесів відновлення. Для пошуку відповідей на нього постає необхідність фундаментального розуміння причин виникнення криз, а отже і сутності циклічності, що вимагатиме вивчення останнього як явища. Зокрема, вище згадані автори пропонують розкрити цю проблему у двох аспектах.

Перший аспект дозволяє розглядати циклічність як явище в значенні форми, в "...якій сутність постає на "поверхні"..." [9]. Тобто "...ми даємо їй [циклічності] оцінку і робимо висновок про те, чи дійсно події, що відбуваються — це форми прояву циклічності економічного розвитку (його динаміки). Якщо явище визначено невірно — сутність спотворюється і прояви циклічності не визнаються як такі. Іншими словами, окрім діагностики через причини, важливо правильно розпізнавати явище циклічності по формі..." [9]. Правильне трактування сутності циклічності дозволить виробити методологічні підходи до розуміння дій економічних суб'єктів на різних стадіях циклу та їх [дій] прогнозування з метою визначення та реалізації заходів щодо попередження та мінімізації наслідків виникнення криз.

Другий аспект даного підходу визначає циклічність як сукупність взаємообумовлених явищ — єдність фаз циклічності. Незважаючи на різні підходи до визначення стадій економічного циклу та їх характерних ознак (тобто форм прояву), незмінним залишається їх склад та послідовність. Навіть у тих випадках, коли фаза депресії (чи піднесення) зазнають впливу заходів антициклічного регулювання, їх врахування у структурі циклу "...залишається важливим для розкриття циклічності як явища через те, що саме у їх повноті та сукупності виявляється її (циклічності) повний зміст..." [9].

Циклічність як явище проявляється у наступних формах:

1) класичні форми прояву: закономірність протікання стадій циклу, періодичність виникнення, тренд, багатомірність;

2) сучасні форми прояву: синхронізація та глобалізація, видозмінена амплітуда коливань, відносно незначна глибина економічних спадів, неоднакова тривалість протікання різних циклів, взаємозв'язок та взаємозалежність циклів (циклів різної довжини, циклів в окремих сферах і галузях виробництва в рамках національної економіки, циклів національних економік з циклами світового господарства).

Циклічність економічного розвитку відбувається відповідно до принципів, систематизованих вітчизняним вченим Гальчинським А.С. [2].

Суть першого принципу полягає у відповідності (кореспондуванні) циклічності принципів історизму кожного суспільного явища, тобто в існуванні початку і кінця певного явища чи процесу. З огляду на це, процес циклічності у найбільш абстрактному розумінні можна представити у вигляді чотирьохфазного розвитку: зародження, зрілість, занепад, криза. Таким чином, можна стверджувати, що логіка циклічності — це логіка формування і реалізації нових елементів розвитку, структурних зв'язків між ними. Тому вчений робить узагальнюючий висновок: циклічність — це обов'язковий (необхідний) атрибут розвитку, те без чого розвиток є неможливим. Що стосується питання економічного розвитку, автори роботи можуть погодитись із даним твердженням, зважаючи на переконливі результати емпіричних досліджень, що проводились провідними вченими-економістами у минулому столітті, зокрема М. Кондратьєвим та У. Мітчеллом. Проте, ретроспективний аналіз, на думку авторів, не може бути визначальним для формування фундаментальних висновків щодо питання суспільного, зокрема економічного, розвитку. Необхідним є також аналіз з точки зору ідеалістичного підходу.

Другий принцип стосується системної взаємозалежності і субординованості різних за своєю природою та змістом циклів. Відповідний зв'язок не завжди є функціонально вираженим та очевидним, проте логіка дозволяє встановити між ними певну кореляцію. Мова йде про надзвичайно складну і мало досліджену в науці проблему. Вона має декілька напрямів і стосується, насамперед, циклічних коливань у фізичній природі та їх відображенням на суспільних процесах, врахуванні впливу цивілізаційних циклів на трансформацію економічних відносин.

Так, спроби пояснити вплив природних явищ на формування передумов і власне причин економічної циклічності були зафіксовані наукою ще в XIX ст. Англійський економіст Дж. Вільсон дійшов висновку, що причини повторюваності криз — у землеробських галузях: неврожаї зумовлюють подорожчання продуктів харчування та, як наслідок, зменшують платоспроможний попит на продукцію інших галузей виробництва. Інший англійський економіст С. Девонс пов'язував періодичність промислових криз із періодичністю збільшення плям на сонячному диску. Незважаючи на те, що ці теорії на основі емпіричних досліджень були визнані такими, що не відповідають дійсності, напрацювання вище зазначених вчених використовують при спробах пояснити не тільки економічні, а й суспільні циклічні коливання.

Окрім того, сучасні вітчизняні науковці намагаються пояснити глибину та тяжкість останніх циклічних коливань в економіці шляхом ідентифікації взаємозв'язку між циклами і кризами різної етимології. Так, на думку Олешко А.А., зтяжний характер останньої світової фінансово-економічної кризи пов'язаний з тим, що цикли та кризи різної тривалості і природи походження у своїй взаємодії справляють синергетичний ефект на динаміку розвитку соціально-економічних систем: “Ця криза є тривалою і включає в себе один віковий, два великих і низку середніх і малих циклів” [6].

Третій принцип впливає з попереднього, а саме: консолідуючу функцію у суспільному розвитку перебирають на себе цивілізаційні цикли. З огляду на це, більш відповідною дійсності видається така трирівнева ієрархічна субординація визначальних типів циклічних перетворень: цикли цивілізаційного прогресу — соціальні (вікові) цикли — економічні цикли (*великі кондратьєвські цикли* → *середні цикли* → *малі цикли*). У свою чергу кожен із зазначених типів циклічності має виокремлені різновиди: в структурі глобальних циклів — це цикли локальних цивілізацій, цикли формаційного розвитку (первіснообщинний лад, рабовласництво, феодалізм, капіталізм, соціалізм, комунізм), цикли глобальних гегемоній та інші. Соціальні цикли об'єднують демографічні цикли, цикли соціальної стратифікації, цикли довіри, цикли оновлення еліт.

Четвертий принцип передбачає те, що синхронність циклічних коливань формується під дією власних сил саморозвитку. Проте, у цьому випадку до уваги беруться також впливи зовнішніх чинників, які можуть посилювати або стримувати амплітуду циклічних коливань. Думка про те, що економічній системі притаманні внутрішні сили до відновлення рівноваги та подальшого розвитку, є достатньо ймовірною, адже, в першу чергу, мова йде про систему відносин між людьми, яка буде відновлюватись при будь-яких негативних впливах та наслідках.

Таким чином, дослідження феномену економічної циклічності як процесу та як явища дозволило здійснити багатоаспектний підхід до визначення його сутності: з одного боку, циклічність як процес можна співвідносити з поняттям “економічний цикл” — періодичне підвищення та падіння ділової активності з довгостроковою тенденцією до зростання, що виявляються у невідповідності сукупного попиту та сукупної пропозиції у зв'язку з впливом зовнішніх та внутрішніх факторів; з іншого — розуміння циклічності як явища в економічній системі дає змогу визначити форми його прояву на всіх стадіях протікання та визначити методологічні підходи щодо попередження та мінімізації наслідків економічних коливань.

Список використаних джерел

1. Базилевич В.Д. Макроекономіка: Підручник / Базилевич В.Д., Базилевич К.С., Баластрик Л.О. - К.: Знання, 2007. - 703 с.
2. Гальчинський А. С. Криза і цикли світового розвитку / Анатолій Гальчинський. - К.: АДЕФ-Україна, 2009. - 391 с.
3. Голомб В. Місце показників фондового ринку в системі циклічних індикаторів / Володимир Голомб // Ризик- менеджмент. - 2009. - № 3-4. - С. 95-100
4. Економічна теорія: Підручник / [В.М. Тарасевич, В.В. Білоцерківцев, С.П. Горобець]. - К.: Центр навчальної літератури, 2006. - 784 с.
5. Мочерний С. В. Політична економія: Навч. посіб. - 2-ге вид., випр. і доп. / С. Мочерний, Я. Мочерна. - К.: Знання, 2007. - 684 с.
6. Олешко А.А. Взаємозв'язок циклів і криз різної етимології у динаміці розвитку соціально-економічних систем / А.А. Олешко // Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму. - 2010. - № 1(3). - С. 241-247.
7. Радіонова І.Ф. Макроекономіка та економічна політика: Підручник / Радіонова І.Ф. - К.: Таксон, 1996. - 240 с.
8. Тивончук І. О. Фінансові кризи: аналіз причин та механізмів їх прояву / І. О. Тивончук, П. І. Стецюк, О. І. Тивончук // Проблеми економіки та управління: [збірник наукових праць] / відповідальний редактор Й. М. Петрович. - Львів: Видавництво Національного університету "Львівська політехніка", 2011. - 340 с.: іл. - (Вісник / Національного університету "Львівська політехніка"; № 698). - С. 112-118.

9. Шкурупій О. В. Циклічність розвитку ринку нерухомості: сучасний контекст: монографія / О. Шкурупій, Т. Білоброва. – Полтава: ПУЕТ, 2012. – 190 с.
10. Vasilyeva T. A. Financial cycles and financial imbalances in economy / T. A. Vasilyeva, O. V. Lunyakov // Економіка і регіон. - 2013. - № 3 (40). - С. 124-130.

Вархола Михал, Dr.h.c., prof.h.c., Ing., PhD.

Академическое сообщество Михиала Балудянского, Кошице, Словакия

Дубовицка Ленка, Ing., PhD.

Центрально-Европейский университет, Скалица, Словакия

ВЛИЯНИЕ ТЕХНОПАРКА КЕХНЕЦ НА РАЗВИТИЕ РЕГИОНА

В настоящее время в соответствии с рекомендациями Европейской комиссии по устранению региональных отличий в ЕС, в Словакии началось уделять повышенное внимание строительству технопарков, особенно в Восточной Словакии, где социальная и экономическая ситуация, как уже было сказано, намного хуже по сравнению с высокоразвитыми регионами ЕС.

В селе КЕХНЕЦ, Восточная Словакия, был открыт технопарк, который считается одним из наиболее хорошо подготовленных технопарков для приема инвесторов в Словакии с точки зрения выполнения всех необходимых условий для предпринимателей.

Со времени открытия в технопарке было инвестировано свыше 600 миллионов евро и образовано около 3000 рабочих мест, в большинстве рабочие из Кошицкой области. Также образовано 7000 рабочих мест в фирмах-поставщиках для предприятий, находящихся в технопарке. Предполагается, что в течении 10 лет количество рабочих мест значительно увеличится. Общая площадь технопарка 332 гектаров разделена на три зоны:

- 80 га для малых и средних предпринимателей,
- 200 га для стратегических инвесторов,
- 52 га для логистического центра.

Технопарк находится 18 км от города Кошице, второго самого большого города в Словакии, где находятся главные финансовые учреждения, международные торговые и транспортные фирмы, органы государственного управления, международный аэропорт.

Инвесторы перед своим решением инвестировать в технопарке проверяют ситуацию относительно рабочей силы в регионе технопарка [2], [4]. Гарантией высококвалифицированной рабочей силы являются три известные словацкие университеты, находящиеся в городе Кошице: Технический университет, Университет Павла Йозефа Шафарика, Университет ветеринарной медицины а также филиалы других университетов Словакии и заграничных университетов. В Кошицком районе находится 18 гимназий, 6 техникумов, 27 профессиональных школ и училищ. Больше всего выпускники этих школ находят работу в технопарке в технических специальностях. В технопарке особенно повышенный спрос на специалистов, закончивших Технический университет. Для инвесторов из географических отдаленных стран важным является международный аэропорт в городе Кошице, находящийся 18 км от Кехнеца. Также очень важно, что в зоне однодневного пути грузовиков проживает 350 миллионов жителей а на расстоянии 1000 км доступность на рынки 13 стран (рис.1).

Рис.1 На расстоянии 1000 км от Кехнеца - доступность на рынки 13 стран

Определенным преимуществом является также то, что Кехнец находится 0,5 км от граничного перехода в Венгрию. На Украину и в Польшу по шоссе 100 км. Шоссе №1/68 пересекает технопарк

Кехнец, причем является составной частью международного северо - южного корридора Прибалтика – Польша – Словакия – Венгрия – Балканы.

Преимущество расположения данного технопарка также подтверждает и факт, что через Кехнец проходит железная дорога, которая включена в международный европейский договор, касающийся комбинированного транспорта. Данная железная дорога соединяет Польшу, Словакию и Венгрию. Для грузового железнодорожного транспорта на Украину необходим доступ к перевалке из стандартной европейской железнодорожной дороги на восточную ширококолейную дорогу. Такая перевалка находится 3,5 км от технопарка Кехнец в Ганиске при Кошицах.

Благодаря расположению технопарка, финансовой поддержке инвесторов, обоснованных в технопарке и структуральных проектов село Кехнец сумело выразительно улучшить качество жизни своих жителей [1], [3]. За предидущих 10 лет количество жителей в селе увеличилось почти в два раза. Сейчас согласно пересчета жителей в селе Кехнец проживает 1100 жителей. Мера безработицы в селе понизилась с 32% на 6%. С 2000 года село Кехнец осуществило реконструкцию старых и строительство новых объектов. Большинство проектов село осуществило посредством строительной фирмы, принадлежащей селу. Кроме экономического эффекта строительная фирма влияет и на понижение меры безработицы, так как в фирме, как правило, работают жители села, которые потеряли работу в других фирмах. Имение села увеличилось в 700 раз, с 100 тысяч евро на 70 миллионов евро.

Очень важным фактором, привлекающим фирмы инвестировать в технопарке Кехнец, что отразилось на развитии села и региона, является технически и юридически подготовленная территория а также конкурентноспособная стоимость строительных участков, причем самым главным, при успешном строительстве технопарка Кехнец, является ответственная и профессиональная менеджерская работа представителей сельсовета во главе с председателем сельсовета Др. Инж. Йозефом Конколи, почесным доктором наук .

Список литературы

1. DR. MIHÁLY MÁZIK: História obce Kechnec. KT Komárno 2006. ISBN 80-8056-577-5
2. LESÁKOVÁ, E.: K otázke budovania priemyselných parkov v Slovenskej republike. In:Ekonomika a spoločnosť č. 2. s.135-144. ISSN 1335-7069.
3. Kechnecké noviny, 2008-2014,
4. www.sario.sk

Варцаба В. І.

Ужгородський національний університет, Ужгород, Україна

Петренко В. П.

*Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу,
Івано-Франківськ, Україна*

СІНТЕЛЕКТИКА І СИНЕРГІЗМ – ЗАСАДНИЧІ ФЕНОМЕНИ УПРАВЛІННЯ ГАРМОНІЗАЦІЄЮ ВЗАЄМОДІЇ КОНТРАГЕНТІВ РИНКУ

Життєва (в т. ч. і економічна) активність суспільства мотивується складною системою потреб, цінностей і прагнень окремих людей та їх груп, повнота задоволення і досягнення яких в процесі діяльності формує відчуття соціального, економічного і екологічного добробуту. Методи управління досягненням цього добробуту повинні ґрунтуватися як на оволодінні і використанні кращого досвіду попередніх поколінь, так і на основі генерування інноваційних рішень, оригінальних технологій, механізмів та інструментів нині діючими науковцями і практиками.

Масштабне проникнення в економіку і управління соціально-економічними системами основ синергетики обумовило появу значної кількості вітчизняних досліджень самої різноманітної спрямованості. В зв'язку з цим, аналіз основних тенденцій у використанні вітчизняним науковим і експертним середовищем засад синергетики на предмет обґрунтування доцільності їх використання для гармонізації стосунків ринкових контрагентів є актуальним науковим завданням, вирішення якого сприятиме

Протягом останніх 5-ти років в Україні з'явилась низка наукових розвідок з практичного використання основ синергетики і синергізму в управлінні трудовою діяльністю і поведінкою людей [1, 2, 3], управлінні персоналом [4, 5, 6], а також детермінації економічного ефекту синергії від взаємодії складових інтелектуального капіталу [7, 8] та управлінських рішень [8, 9]. Послідовність наведеного переліку вітчизняних досліджень, є не випадковою. Очевидним є сформований тренд орі-

ентації на людину, людський та інтелектуальний потенціали, людський та інтелектуальний капітали, трудову діяльність, поведінку тощо. Це засвідчує той факт, що в епоху економіки знань вирішальним фактором економічного розвитку виступає людина, інтереси якої стають ключовим чинником результативності і ефективності будь-якої господарської діяльності.

Автори багатьох робіт наголошують на таких обов'язкових умовах прояву синергетичних ефектів, як, для прикладу, «Для досягнення позитивних синергетичних ефектів у виробництві необхідна гармонійна система цілей» [10], а також на необхідності «...розробки, створення й застосування якісно нової системно-синергетичної моделі управління трансформаційними процесами з досконалим механізмом визначення і узгодження інтересів суб'єктів та об'єктів управління, ...» [11]. Саме на дотриманні умов гармонізації цілей і узгодження інтересів, коли люди і організації, держава і бізнес співпрацюють один з одним, слід шукати проявів синергізму, як стверджував Кантер Р. М. (Kanter, Rosabeth Moss) [12]. Адже незаперечним фактом є те, що і будь-які організації, і бізнес, і державу представляють люди, які є першоцеглинками будь-яких соціально-економічних систем, будь-якої складності і які в процесах взаємодії і взаємовпливу генерують прояви синергізму.

Спостерігаючи вивчення вітчизняними і зарубіжними дослідниками до ролі і потенціалу людського чинника в синергізмі, вважаємо за доцільне запропонувати власне оригінальне бачення послідовності трансформацій ресурсів соціально-економічних систем у врівноважений стан економічного добробуту всіх їх складових елементів від окремих індивідів до їх організованих груп.

У 1976 році Н. А. Колтер (Norman Arthur Coulter, 1920 - 2008) інтерпретував синергізм людського розуму як результат «... спільної роботи величезного розмаїття функцій, які становлять розум, з виробництва нового цілого, яке є більшим, ніж проста сума його частин» [13, с. 10], в якій доводив, що кожна людина є не тільки індивідуумом, а одночасно є приналежною до різних груп і організацій, а також до суспільства в цілому. При цьому, індивідуум при потребі може проявляти синергетичний режим діяльності, який призводить до більшої ефективності і добробуту. Вченим вперше були сформульовані такі дефініції як «індивідуальна», «групова» і «соціальна синергетика» [13, с. 12], коли «... людська істота природно діє таким чином, щоб не тільки досягати свої особистих цілей, а по мірі можливості сприяти досягненню цілей іншими ...» [13, с. 11].

Однак ключовим моментом слід вважати приклад, використаний Н. А. Колтером для демонстрації важливості проявів синергетики в сфері науки в зв'язку з поглибленням спеціалізації і виникненням при цьому комунікативних проблем і труднощів взаємодії між її різними галузями. Автор виявив існування «потреби в людях-генералістах» (англ., generalists-people) – фахівців широкого профілю, здатних ліквідувати ці проблеми «шляхом інтеграції різних галузей знань» [560, с. 12] з використанням синергетики. Однак, якщо «люди-генералісти» є необхідними для управління виникненням ефекту синергії в процесах наукових досліджень, то очевидно, що аналогічні управлінські функції можуть бути використаними для створення умов виникнення і ефективного використання ефектів синергії в процесах господарської діяльності не тільки в рамках окремих суб'єктів господарювання, а і для інтеграції різних суб'єктів господарювання з метою досягнення синергетичних ефектів в рамках складних, ієрархічних соціально-економічних систем.

Якщо ж цього не відбувається, то соціально-економічна система починає працювати проти себе, втрачаючи ресурси і результати, що в [13, с. 12] інтерпретовано як результат нарощування в ній протилежності синергізму – дисергізму (англ., dysergy).

Отже, припустивши, що в складних соціально-економічних системах в ролі «генералістів» повинні виступати суб'єкти управління (органи управління, керівники, менеджери), а їх основною функцією є управління підпорядкованими об'єктами, орієнтоване на виникнення і ефективне використання ефектів синергії шляхом «інтеграції різних суб'єктів господарювання», то виникає питання пошуку інноваційних рішень щодо удосконалення або створення відповідних технологій управління інтелектуальною співпрацею органів управління певною множиною суб'єктів господарювання з досягненням при цьому ефекту синергійності, орієнтованого на власні досягнення і уникнення можливостей нанесення шкоди один-одному. Такий підхід продемонстровано і названо в [14] «формою безпрограшної конкуренції» («competition that is win-win»), в основі якої лежить поліпшення агентом ринку власного стану без погіршення стану будь-якого іншого контрагента. При цьому ключовим моментом в досягненні синергізму автор визначає «... здатність до комунікацій, до обміну ідеями, що є головною формою соціальної синергії». З подібних позицій Йерсу Кім (Yersu Kim) інтерпретував «спільну роботу» – «синергію» між людьми або структурами в «інтеле-

ктуальному просторі» - «точці зустрічі людей і умів» як засіб трансформації багатьох розрізаних голосів («poly-phony») у «вищий рівень гармонії» – симфонію («sym-phony») [15, с. IV].

Отже, саме у створенні інтелектуального простору як точки зустрічі людей і умів для активних комунікацій і обміну ідеями між контрагентами ринку вбачається ключовий момент інтеграції і мотивації інтелектуальних зусиль суб'єктів управління до пошуку гармонізованих цілей та інтересів з наступною гармонізацією стосунків і досягненням ефекту синергії.

Первинна інтеграція з метою забезпечення спільної інтелектуальної дії людських ресурсів систем і в першу чергу їх суб'єктів управління була запропонована вітчизняним вченим проф. Ю. Г. Канигіним під назвою «сінтелектика» і визначена ним як наука «... про функціонування об'єднаного (колективного) інтелекту, який створює специфічний ефект акумуляції творчих (інтелектуальних) елементів складної системи, наділеної розумом (когнітивним рівнем)» [16, с. 38]. При цьому, сінтелектика, будучи на думку проф. Ю. Г. Канигіна фундаментальним доповненням синергетики, розглядає процеси і механізми інтелектуальної взаємодії з досягненням сінтелектуального ефекту з наступним переходом його у комплексний синергійний ефект, що дозволило автору уже згаданій статті [11] назвати це «ефектом інтелектуальної синергії» – наслідку «управлінського синергізму» і «синергізму менеджменту» з об'єднання і використання інтегрального інтелектуального потенціалу людських ресурсів.

Тому, припустивши, що гармонізація цілей та інтересів ринкових контрагентів є наслідком їх сінтелектуальної взаємодії під впливом синергійного управління і менеджменту, слід прийти до висновку, що результатом саме такого управління і менеджменту стане досягнення контрагентами бажаного стану взаємодії, коли вони, володіючи різними думками і оцінками щодо одних і тих же явищ та ресурсів, можуть отримувати вигоду від цього, вишукуючи з використанням власного інтелектуального ресурсу кожен свої власні інноваційні рішення щодо залучення і ефективного використання раніше невідомих резервів і переваг. Тобто, в основі всього ланцюга трансформації агентами ринку ресурсів в результат все рівно знаходиться належне використання контрагентами власних інтелектуальних ресурсів – нової і суттєво важливої ресурсної складової інтелектуальної економіки.

Таким чином, за описаного процесу взаємної довіри (обмін думками, ідеями, інформацією) і взаємодії (спільної дії) реалізується сценарій, коли стосунки між ринковими контрагентами для кожного із них приносять той чи інший результат, серед яких найкращий – форма безпрограшної конкуренції різних суб'єктів господарювання, яка чудово демонструється діаграмою Стівена Кові (Steven R. Covey) (Рис. 1) [17, с. 191].

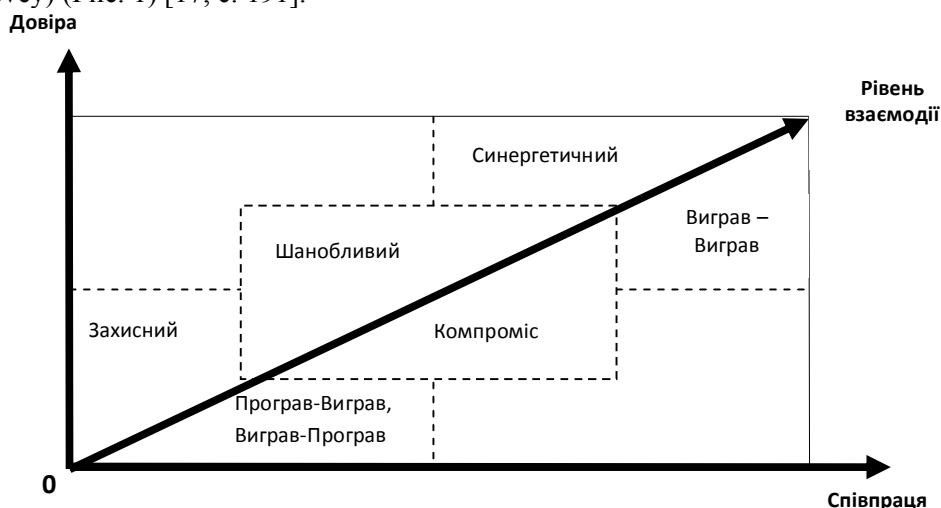

Рис. 1 Діаграма С. Кові залежності рівнів взаємодії в процесі співпраці контрагентів від рівня взаємодовіри [Дж. 563, с. 191]

При цьому найнижчий рівень взаємодії виникає внаслідок взаємної недовіри і незнання цілей та інтересів і породжує тільки ситуації коли виграш одного контрагента супроводжується програшом іншого (Рис. 1). Очевидно, що такий рівень взаємодії є неефективним з причин відсутності балансу між цілями та інтересами обох контрагентів ринку, який в результаті залишається парето-неоптимальним.

Позиціонування рівня взаємодії в центрі діаграми (Компроміс) свідчить про те, що контрагенти намагаються уникати ситуацій гострої конкуренції, здатні розуміти ринкову поведінку один одного але, за відсутності творчості, не повністю відкривають, усвідомлюють і використовують нові можливості і ресурси, що на думку С. Кові є «нижчою формою» синергії, яка описується ним виразом $1+1=1\frac{1}{2}$.

Ситуація ж, коли обидва контрагенти виграють (Виграв-Виграв) є властивою парадигмою ринкової рівноваги, коли ринковий успіх одного контрагента досягається не за рахунок іншого та не виключає такого ж успіху цього іншого і досягається виключно завдячуючи прийняттю і реалізації контрагентами погоджених між ними рішень, які ґрунтуються на усвідомленні того, що ресурсів та інноваційних комбінацій їх використання вистачає всім учасниками ринку для отримання кожним із них своєї вигоди.

Таким чином, якщо «Синергетичний рівень взаємодії, заснований на високій довірі, дозволяє отримувати рішення, кращі від тих, які пропонувалися спочатку» [17, с. 191], а джерелом виникнення синергичності з досягненням відповідного результату взаємодії контрагентами ринку є «внутрішня синергія особистості» [17, с. 194], то остання буде проявлятися тільки за умови існування і використання в системі суб'єктами управління діяльністю контрагентів специфічного виду управління гармонізацією цілей та інтересів за рахунок організації спільного (сінтелектуального) мислення останніх.

Список використаних джерел

1. Базалійська Н. П. Особливості регулювання трудової поведінки працівника на засадах синергізму / Н. П. Базалійська // Вісник Хмельницького національного університету. – 2009. – №5. Т. 1. – С. 258 – 261.
2. Гузар У. Є. Трудова діяльність з позицій синергетичного, деонтологічного і духовного підходів / У. Є. Гузар // Актуальні проблеми економіки. – 2010. - №5. – С. 3-8.
3. Сем'ян О. В. Емоційний капітал як інструмент досягнення трудового синергізму на підприємстві / О. В. Сем'ян // Економіка та управління підприємствами. Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. – 2014. – № 2 (26). – С. 103-107.
4. Рачинський А.П. Синергетична технологія стратегічного управління персоналом в органах державної влади [Текст] / А.П. Рачинський // Інвестиції: практика та досвід. – 2010. – № 21. – С. 43-46.
5. Кунденко А. В. Синергетичний підхід до управління персоналом при реалізації антикризової стратегії підприємства / А. В. Кунденко, А. І. Живолуп, В. В. Половецька // Чернігівський науковий часопис. Серія 1, Економіка і управління. – 2013. – № 1 (4). – С. 66–72.
6. Серіков А. В. Управління персоналом підприємства: синергетичні аспекти / А. В. Серіков, І. А. Кабанець // Вісник Харківського національного аграрного університету ім. В. В. Докучаєва. Сер. : Економічні науки . - 2013. - № 4. - С. 102 - 112.
7. Кожушко І. Ціннісна синергетика природно-економічної взаємодії в цивілізаційному контексті / І. Кожушко // Економіст. – 2008 – № 3. – С. 45–47.
8. Шевцова Г.З. Синергетичні ефекти в економіці й управлінні підприємствами: сутність, класифікація, оцінка / Г.З. Шевцова // Экономические проблемы и перспективы стабилизации экономики Украины: сб. науч. тр. / НАН Украины, Ин-т экономики промсти, редкол.: Землянкин А.И. (отв. ред.) и др. – Донецк, 2007. – С. 40-57.
9. Полянська А. Визначення ефекту синергії в процесі прийняття управлінських рішень / А. Полянська, С. Афонькін // Економіка. – 2013. - №5(125). – С. 84-89.
10. Підвальна О. Г. Синергійний ефект в менеджменті / О. Г. Підвальна, Н. О. Козяр // [Електронний ресурс] Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка». – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1865>
11. Хитра О. В. Синергетичний аспект дослідження сутності інтелектуального капіталу [Текст] / Хитра О.В. // Сборник научных трудов "Вестник НТУ "ХПИ" : Технічний прогрес та ефективність виробництва №13 - Вестник НТУ "ХПИ", 2012. – С. 155-165.
12. Kanter R. M. When Giants Learn to Dance: Mastering the Challenge of Strategy, Management, and Careers in the 1990s / Rosabeth Moss Kanter. – New York: Simon & Schuster Building, 1989. – 415 p.
13. Coulter, N. Arthur. Human Synergetics / Norman Arthur Coulter. – Englewood Cliffs, N.J. Prentice-Hall, Inc., 1976. – 201 p.
14. Lukas Ch. Synergy and Complexity Science / Chris Lukas // [Електронний ресурс] The Complexity & Artificial Life Research Concept for Self-Organizing Systems. – Режим доступу : <http://www.calresco.org/wp/synergy.htm>
15. Transdisciplinarity: Stimulating Synergies, Integration Knowledge. – UNESCO. Division of Philosophy and Ethics, 1998. – 80 p. / [Електронний ресурс] UNESCOю – Режим доступу : <http://unesdoc.unesco.org/images/0011/001146/114694eo.pdf>
16. Україна: Інтелект нації на межі століть : кол. монографія / Керівник авторського колективу В. К. Врублевський. – К.: Інформаційно-видавничий центр «Інтелект», 2000. – 516 с.
17. Кови Стивен Р. Семь навыков высокоэффективных людей. Возврат к этике характера / Стивен Р. Кови // [Електронний ресурс] Інноваційний бізнес-інкубатор УДПУ ім. П. Тичини. – Режим доступу : <http://business.udpu.org.ua/wp-content/uploads/covey-7habit.pdf>

Васильєва Н.В., доктор наук з державного управління, доцент
Національна академія державного управління при Президентові України,
Київ, Україна

ДОБРОВІЛЬНЕ ОБ'ЄДНАННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД ЯК СУЧАСНИЙ ПРІОРИТЕТ АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ

Існуючий сьогодні адміністративно-територіальний устрій України є нераціональним. В Україні утворено близько 12 тис. територіальних громад, у більш як 6 тис. громад чисельність жителів становить менш як 3 тис. осіб, з них у 4 809 громадах – менш як 1 тис. осіб, а у 1 129 громадах – менш як 500 осіб, у більшості з них не утворено виконавчі органи відповідних сільських рад, відсутні бюджетні установи, комунальні підприємства тощо. Органи місцевого самоврядування таких громад

практично не можуть здійснювати надані їм законом повноваження. Починаючи з 1991 р. чисельність сільського населення зменшилася на 2,5 млн. осіб, а кількість сільських населених пунктів – на 348 одиниць. Разом з тим кількість сільських рад збільшилася на 1 067 одиниць [1].

Встановлено, що 10 278 сільських рад представляють інтереси 284 451 сільського населеного пункту, 64 міста обласного значення включають понад 200 населених пунктів. Не кожне село, селище, місто на практиці є самостійною адміністративно-територіальною одиницею, а його жителі – самостійною територіальною громадою. Близько 1 тис. населених пунктів приєднані до міст республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення і разом з ними становлять єдині територіальні громади, водночас зберігаючи за собою права територіальних громад сіл, селищ, міст. Дотаційність 5 419 бюджетів місцевого самоврядування становить понад 70 %, 483 територіальні громади на 90 % утримуються за рахунок коштів державного бюджету.

Наявна система місцевого самоврядування не задовольняє потреб суспільства. Дублювання повноважень органів публічної влади різних рівнів породжує неузгодженість компетенції органів місцевого самоврядування та місцевих органів виконавчої влади, і, в свою чергу, знижує ефективність їх діяльності та породжує безвідповідальність. Невідповідність рівнів органів місцевого самоврядування, які приймають рішення із земельних питань, рівню важливості питань провокує ризики корупції. Земельні відносини ускладнені наявністю земель з невизначеною юрисдикцією суб'єктів або з декількома власниками – особами публічного права, що знижує ефективність їх використання. В адміністративно-територіальних одиницях наявна практика неефективного використання ресурсів на забезпечення функціонування органів публічної влади із значно нижчою від прийнятної чисельності населення з огляду на навантаження на бюджетні установи. Складна система адміністративних відносин не сприяє інвестиційній привабливості територій. В країні простежується занепад сільської бюджетної інфраструктури, і, як наслідок, прискорення міграції сільського населення [2, с. 7].

Отже, система функціонування органів місцевого самоврядування у більшості територіальних громад не забезпечує створення та підтримку сприятливого життєвого середовища, необхідного для всебічного розвитку людини, її самореалізації, захисту її прав, надання населенню органами місцевого самоврядування, утвореними ними установами й організаціями високоякісних і доступних адміністративних, соціальних та інших послуг на відповідних територіях.

Питання реформи адміністративно-територіального устрою в Україні піднімалися ще на поч. ХХ ст. В Україні закладені конституційні засади місцевого самоврядування, ратифіковано Європейську хартію місцевого самоврядування, ухвалено низку базових нормативно-правових актів, які створюють правові та фінансові основи його діяльності. Практично кожен уряд планував розпочати роботу над реформою. На рівні досліджень і законопроектів у сфері децентралізації влади, місцевого самоврядування й адміністративно-територіального устрою зроблено чимало. У підготовці концептуальних документів і законопроектів брали участь представники різних політичних сил, фахівці міністерств, незалежні українські та європейські експерти. Однак урядові плани не були реалізованими, тому що жоден уряд не мав повноцінної політичної підтримки у бажанні реформ, а політичні партії, які його формували, не розуміли, що слід робити аби побудувати ефективну владу, раціонально організовану по всій території держави. І тому цей процес рухався у зворотному напрямку – зростала централізація повноважень і ресурсів у вертикалі органів виконавчої влади, а це, в свою чергу, не сприяло вирішенні проблем людини у конкретному селі, селищі та місті.

У сьогоднішніх воєнних умовах і політичної кризи перед державою знов постала гостра необхідність у проведенні адміністративно-територіальної реформи. Місцеве самоврядування, як децентралізована форма управління суспільством, є більш природною й історично обумовленою формою управління державою. Аналізуючи історичний екскурс побудови адміністративно-територіального устрою України, з'ясовано, що перші спроби адміністративно-територіального поділу українських земель відбулися ще за часів Київської Русі (IX-XII ст.ст.). Втративши власну державність українські землі протягом багатьох сторіч входили до складу різних держав, що відображалося на формування та реформування адміністративно-територіального устрою в цих регіонах. Кожне таке приєднання відзначалося активною політикою з боку панівної влади щодо зміни державно-адміністративної системи з встановленням свого контролю. Україна обрала як напрям «децентралізацію», яка принципово відрізняється від нав'язаній їй Росією «федералізації».

Чинне сьогодні законодавство, що регулює питання діяльності системи публічної влади, складалося у різні часи, на різних концептуальних основах, є досить архаїчним і потребує суттєвих змін. Децентралізація та реформа місцевого самоврядування є пріоритетним напрямом Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» [3]. Національна модель організації місцевого самоврядування вимагає формування спроможних територіальних громад, здатних брати на себе відповідальність і самостійно вирішувати питання місцевого значення. Реформування системи та складових елементів територіального устрою на конституційному рівні є необхідним важливим завданням, що позитивно відобразиться на соціально-економічному рівні держави.

Держава може здійснювати децентралізацію влади в інтересах населення, передаючи частину повноважень органів виконавчої влади органам місцевого самоврядування. Децентралізація повноважень має відбуватись з урахуванням принципу субсидіарності, тобто таким чином, аби передавати повноваження на максимально близький до громадянина рівень управління, який при цьому здатний виконати це повноваження ефективніше, ніж інші органи. Передача повноважень від органів виконавчої влади чи органів місцевого самоврядування більш високого рівня адміністративно-територіального устрою на більш низький рівень має бути забезпечена передачею необхідних для цього ресурсів і наданням права органу місцевого самоврядування приймати рішення щодо переданих повноважень виходячи із місцевих особливостей [4, с. 7-8].

Децентралізація супроводжується посиленням спроможності органів місцевого самоврядування через укрупнення адміністративно-територіальних одиниць або через створення міжмуниципальних об'єднань. Прийняті закони «Про добровільне об'єднання територіальних громад» і «Про співробітництво територіальних громад» спрямовані на швидке й ефективне розв'язання таких проблем, як:

- погіршення якості та доступності публічних послуг внаслідок ресурсної неспроможності переважної більшості органів місцевого самоврядування здійснювати власні й делеговані повноваження;

- зношеність теплових, каналізаційних, водопостачальних мереж і житлового фонду та ризик виникнення техногенних катастроф в умовах обмеженості фінансових ресурсів місцевого самоврядування;

- складна демографічна ситуація у більшості територіальних громад (старіння населення, знелюднення сільських територій і монофункціональних міст);

- неузгодженість місцевої політики щодо соціально-економічного розвитку з реальними інтересами територіальних громад;

- нерозвиненість форм прямого народовладдя, неспроможність членів громад до солідарних дій, спрямованих на захист своїх прав та інтересів, у співпраці з органами місцевого самоврядування і місцевими органами виконавчої влади та досягнення спільних цілей розвитку громади;

- зниження рівня професіоналізму посадових осіб місцевого самоврядування, зокрема внаслідок низької конкурентоспроможності органів місцевого самоврядування на ринку праці, зниження рівня престижності посад, що призводить до низької ефективності управлінських рішень;

- корпоратизація органів місцевого самоврядування, закритість і непрозорість їх діяльності, високий рівень корупції, що призводить до зниження ефективності використання ресурсів, погіршення інвестиційної привабливості територій, зростання соціальної напруги;

- надмірна централізація повноважень органів виконавчої влади та фінансово-матеріальних ресурсів;

- відсторонення місцевого самоврядування від вирішення питань у сфері земельних відносин, посилення соціальної напруги серед сільського населення внаслідок відсутності повсюдності місцевого самоврядування.

На наш погляд, побудова партнерських відносин є визначальною ознакою демократичної країни. Надання послуг є основною формою реалізації державно-владних повноважень органами виконавчої влади. Децентралізація є одним з фундаментальних принципів системи державного управління, що базується на гіпотезі теорії менеджменту про те, що звуження кола задач призводить до підвищення якості їх виконання й покращення результатів роботи [5, с. 53].

Об'єднана територіальна громада може включати територіальні громади, які до об'єднання були суміжними територіальними громадами. У складі об'єднаної територіальної громади не може

існувати іншої територіальної громади, яка має свій представницький орган місцевого самоврядування. Територія об'єднаної територіальної громади повинна бути нерозривною, її межі відповідати межах суміжних територіальних громад. Об'єднана територіальна громада повинна бути розташована в межах території Автономної Республіки Крим, однієї області. Відстань від адміністративного центру об'єднаної територіальної громади до найвіддаленішого населеного пункту такої громади визначається з урахуванням доступності основних публічних послуг (адміністративних, соціальних та інших послуг), що надаються на території такої громади (час прибуття для надання швидкої медичної допомоги в ургентних випадках та пожежної допомоги не повинен перевищувати 30 хвилин). Під час об'єднання беруться до уваги історичні, природні, етнічні, культурні та інші фактори, що впливають на соціально-економічний розвиток такої територіальної громади. Якість надання публічних послуг населенню об'єднаної територіальної громади не може бути нижчою, ніж до об'єднання територіальних громад.

Голова Верховної Ради України Володимир Гройсман процес об'єднання громад взяв під особистий контроль. З'ясовано, що у Жмеринському районі Вінницької області процес добровільного об'єднання територіальних громад відбувається прозоро, добровільно, відкрито, з дотриманням спільних інтересів у всіх питаннях. Цей процес розпочався і в інших областях України. В деяких регіонах процес об'єднання відбувається через співробітництво територіальних громад. Співробітництво територіальних громад – це відносини між двома або більше територіальними громадами, що здійснюються на договірних засадах з метою забезпечення соціально-економічного, культурного розвитку територій, підвищення якості надання послуг населенню на основі спільних інтересів і цілей, ефективного виконання органами місцевого самоврядування повноважень. Співробітництво здійснюється у формі [6]:

- делегування одному із суб'єктів співробітництва іншими суб'єктами співробітництва виконання одного чи кількох завдань з передачею йому відповідних ресурсів;
- реалізації спільних проектів, що передбачає координацію діяльності суб'єктів співробітництва та акумулювання ними на визначений період ресурсів з метою спільного здійснення відповідних заходів;
- спільного фінансування (утримання) суб'єктами співробітництва підприємств, установ та організацій комунальної форми власності - інфраструктурних об'єктів;
- утворення суб'єктами співробітництва спільних комунальних підприємств, установ та організацій – спільних інфраструктурних об'єктів;
- утворення суб'єктами співробітництва спільного органу управління для спільного виконання визначених законом повноважень.

Процес добровільного об'єднання територіальних громад має завершитися до 05.09.2015 р., коли розпочнеться виборчий процес, щоб 25.10.2015 р. в країні відбулися чергові місцеві вибори.

Зазначимо, що адміністративно-територіальна реформа в Україні має сформувати раціональний механізм державного управління, який дозволить значно зміцнити та підвищити ефективність реалізації виконавчої влади, поглибити її взаємодію з місцевим самоврядуванням. Якісно вдосконалена система виконавчої влади позитивно вплине на хід і наслідки проведення інших радикальних перетворень у нашому суспільстві, насамперед, економічних реформ, особливо з тих питань, де велике значення мають методи та форми державного регулювання й контролю.

Таким чином, адміністративно-територіальна реформа на виході дозволить отримати спроможні територіальні громади, де жителі зможуть отримувати якісні соціальні, адміністративні, комунальні та інші послуги за місцем проживання. Громади отримають у своє розпорядження основний ресурс місцевого самоврядування – землю, потужні джерела наповнення бюджету, достатніх для виконання власних повноважень і стимулювання економічного розвитку в громадах з метою створення нових робочих місць. Об'єднання фінансових, майнових та інтелектуальних ресурсів консолідованої громади дозволить покращити якість освітніх, медичних та інших послуг й утримувати місцеву інфраструктуру (дороги, громадський транспорт, системи тепло-, водопостачання тощо). Децентралізація держави дозволить позбавитися зазіхання Росії на створення нової російсько-комовної імперії за участі України, бо таку країну не можна інтегрувати в тотальну систему й складно її федералізувати [7]. На наш погляд, рішення проведення адміністративно-територіальної реформи, і в першу чергу, добровільне об'єднання територіальних громад є єдиним шансом сьогодні врятувати нашу Україну.

Список використаних джерел

1. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.04.2014 р. № 333-р // Офіційний сайт України – <http://zakon4.rada.gov.ua>
2. Реформування територіального устрою та місцевого самоврядування в Україні: проекти нормативно-правових актів/ упоряд. О. С. Врублевський. – К. : Ін-т громадян. Сусп.-ва, 2009. – 80 с.
3. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» : Указ Президента України від 12.01.2015 № 5/2015 // Офіційний сайт Верховної Ради України – <http://zakon2.rada.gov.ua>
4. Ткачук А. Місцеве самоврядування та децентралізація : практ. посіб. / А. Ткачук ; Швейцарсько-український проект «Підтримка децентралізації в Україні – DESPRO». – К. : ТОВ «Софія». – 2012. – 120 с.
5. Васильєва Н. Децентралізація адміністративних послуг як шлях розвитку публічного управління / Н. Васильєва // Публічне управління: шляхи розвитку : матеріали конф. за міжнар. уч. (Київ, 26.11.2014) : у 2 т. / за наук. ред. Ю. В. Ковбасюка, С. В. Загороднюка. – К. : НАДУ, 2014. – Т. 1. – С. 53-54.
6. Про співробітництво територіальних громад : Закон України від 17.06.2014 № 1508-VII // Офіційний сайт Верховної Ради України – <http://zakon2.rada.gov.ua>
7. Децентралізація влади - <http://decentralization.gov.ua/>

Васильєва О.І., доктор наук з державного управління, професор
*Національна академія державного управління при Президенті України,
Київ, Україна*

**ІНСТИТУЦІЙНА ІНФРАСТРУКТУРА РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ:
СУЧАСНИЙ СТАН І ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ**

Наявність розвиненої інституційної інфраструктури регіонального розвитку має розглядатися як необхідна умова здійснення ефективної політики регіонального розвитку в Україні, а також як один із чинників, здатних прискорити рух нашої країни шляхом європейської інтеграції.

У перше десятиріччя незалежності Україна зазнала багатьох змін як прогресивних: розширення регіоналізації та регіонального самоврядування, так і регресивних - повернення до централізації. Демократичні процеси 90-х років ХХ ст. призвели до значних змін у системі державного управління на місцевому рівні, у першу чергу - формування інституту місцевого самоврядування. Конституція України закріпила модель організації виконавчої влади, яка здійснюється системою спеціально створених органів різних рівнів, наділених виконавчо-розпорядчою компетенцією, що не властива законодавчій і судовій владам [4, ст. 6]. Основний Закон установив вищий, центральний, регіональний і місцевий організаційно-правові рівні з відповідними органами виконавчої влади [1; 2, с. 209].

У «Декларації щодо регіоналізму в Європі» зазначено, що розмежування повноважень між державою та регіонами регулюються конституцією, або відповідними законами з використанням політичної децентралізації та субсидіарності, що дозволяє забезпечити максимальне наближення влади до громадян. Регіон відповідає за здійснення всіх функцій, які відносяться до регіонального відомо. Якщо держава має на регіональному рівні децентралізовану адміністрацію, задля уникнення дублювання вона передає персонал та фінансові ресурси відповідним регіональним органам. Рішення держави, які стосуються інтересів регіонів, їх фінансового стану не можуть прийматися без попередньої згоди цих регіонів [3, ст. 3].

Інституційна модель, яку обирає держава для розроблення й реалізації регіональної політики, залежить від безлічі чинників. Навіть розвинуті країни розрізняються гостротою й специфікою регіональних проблем, рівнем територіальних диспропорцій, методами державного втручання в регіональні процеси тощо.

Тривалий процес формування системи взаємовідносин між центром і регіонами в європейських країнах завершено законодавчими актами, які унормовують економічні, соціальні й інші процеси регіонального характеру. Цей досвід міг би бути частково використаним і в нашій країні за умови його належного наукового опрацювання й адаптації, що дасть змогу оцінити розвиток вітчизняного законодавства в контексті досвіду інших держав, скоригувати напрями подальшого розвитку та вдосконалити нормативно-правове забезпечення розвитку регіонів в Україні. Сьогодні практично в усіх європейських державах діють спеціальні закони, предметом яких є забезпечення сталого, збалансованого, соціально орієнтованого розвитку всіх регіонів і здійснення особливих селективних заходів щодо проблемних регіонів.

Заміна Президента, Верховної Ради та Уряду в Україні, що відбулася протягом 2014 року, зумовила проголошення цілої низки різноманітних реформ в Україні: бюджетної, податкової, пенсійної реформ, про які всі говорять, підготовку реформ трудового, земельного законодавства, житло-

во-комунальної сфери. Зрозуміло, що такі реформи не можуть бути успішними та сприйнятими людьми, якщо міжрегіональні диспропорції та суперечності між регіонами наростатимуть і тому рано чи пізно держава буде змушена повернутися до цієї теми.

Інституційний розвиток пропонуємо визначити як комплексний розвиток організації; комплексність передбачає не тільки оновлення власне організаційної структури, але й форм, методів, засобів її функціонування. Отже, інституційний розвиток на рівні регіону постає як системний розвиток організаційних структур публічної влади, оновлення форм і методів діяльності, механізмів та засобів взаємодії на регіональному рівні [5, с. 7].

Розвиток полягає у здійсненні змін на краще, зазвичай у сенсі підвищення економічного, соціального, екологічного добробуту та якості життя громадян. Розвиток визначається, планується та здійснюється майже завжди на рівні цілих країн на основі державних інвестиційних ресурсів, якими зазвичай розпоряджаються загальнодержавні міністерства. Упродовж певного часу чи мало країн до повнили цю діяльність більш цілеспрямованим індивідуальним підходом до кожного регіону, намагаючись розв'язати конкретні регіональні проблеми та активно співпрацювати з громадянами та інституціями регіону. Крім того, багато урядів намагаються поліпшувати координацію всіх державних інвестицій на субнаціональному (зазвичай регіональному) рівні для підвищення їхньої дієвості. До того ж різні країни тепер частіше, ніж у минулому, усвідомлюють, наскільки різними можуть бути рівні розвитку регіонів, а отже, приділяють більше уваги усуненню відповідних диспропорцій. Усе це є прикладом регіонального розвитку в дії.

У процесі регіонального розвитку чимала увага приділяється питанню конкурентоспроможності регіону. Країна або регіон зможуть забезпечити підвищення рівня економічного та соціального добробуту й якості життя лише тоді, як що їм удаватиметься продавати більше продуктів та послуг кращої якості іншим суб'єктам. Як що розглянути деякі регіони, ми побачимо причини, що заважають їм продавати більше продуктів чи послуг або продавати продукти та послуги вищої якості. На перший погляд може видатися, що їм бракує інвестицій та інвесторів – людей, які мають капітал і готові вкласти свої кошти в розбудову існуючих чи утворення нових підприємств. Однак, чому саме їм бракує інвестицій і чому в них не має інвесторів? І чому деякі фактори забезпечують залучення чи утримання більшого обсягу інвестицій, ніж інші?

Таких факторів та причин може бути чимало: невдале географічне положення що до ринків, низький рівень таких факторів конкурентоспроможності, як наявність якісної, кваліфікованої та освіченої робочої сили, брак у регіоні малих професійних компаній, здатних постачати компоненти або матеріали, а також надто складне регуляторне середовище. Одним із найочевидніших шляхів до залучення інвестицій є підвищення привабливості регіону – поліпшення доступу завдяки підвищенню кваліфікації робочої сили, поліпшення доступу до інформації, розвитку транспортних мереж то що.

Постановою Кабінету Міністрів України від 1 березня 2007 р. № 323 з метою забезпечення ефективного формування та реалізації державної регіональної політики, політики у сфері будівництва та архітектури, розв'язання проблем, пов'язаних з реформуванням житлово-комунального господарства були створені Міністерство регіонального розвитку та будівництва України та Міністерство з питань житлово-комунального господарства України. У 2010 р. ці два міністерства були об'єднані в одне – Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України (далі – Мінрегіон).

Основними завданнями Мінрегіону зазначено:

– участь у формуванні та забезпеченні реалізації державної регіональної політики і політики у сфері будівництва, архітектури та містобудування, підготовка і внесення пропозицій щодо підвищення ефективності сприяння узгодженню діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування у цій сфері, залучення громадськості до участі у підготовці та обговоренні проектів відповідних рішень органів державної влади;

– сприяння ефективному використанню економічного, наукового і трудового потенціалу, природних та інших ресурсів, а також особливостей регіонів, досягненню на цій основі підвищення рівня життя людей, оптимальної спеціалізації регіонів у виробництві товарів та наданні послуг;

– підготовка і внесення пропозицій щодо деконцентрації та децентралізації повноважень центральних і місцевих органів виконавчої влади, оптимізації структури місцевих органів виконавчої

влади, удосконалення механізму регулювання відносин «центр – регіони», адміністративно-територіального устрою України, правових, економічних, організаційних та інших засад розвитку державного управління і місцевого самоврядування, поліпшення роботи з надання місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування адміністративних послуг населенню;

– участь у розробленні та впровадженні правового, економічного й організаційного механізму вирівнювання і стимулювання сталого розвитку регіонів, їх співробітництва, здійсненні відповідно до законодавства заходів щодо подолання депресивності окремих територій, забезпечення функціонування спеціальних (вільних) економічних зон і територій пріоритетного розвитку тощо [6, ст. 4].

Головною проблемою інституційного забезпечення розвитку територій України є несформованість системи інституцій, спроможних у взаємодії та координації здійснювати ефективну реалізацію завдань державної регіональної політики. Відсутній чіткий розподіл повноважень і відповідальності у сфері регіонального розвитку між різними гілками влади на центральному рівні, ієрархічними рівнями виконавчої влади та місцевого самоврядування, органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування на місцевому рівні.

Сьогодні найактуальнішим є формування цілісної державної регіональної політики та створення ефективної системи її реалізації на регіональному рівні.

Підписаний Президентом П.О. Порошенком закон України «Про засади державної регіональної політики», який Верховна Рада прийняла 5 лютого 2015 р. №156-VIII, визначає основні правові, економічні, соціальні, екологічні, гуманітарні та організаційні засади державної регіональної політики України. Цей закон створює законодавчу основу для реалізації нової державної регіональної політики, яка повинна охоплювати значно більше коло питань, ніж просто підтримка регіонального розвитку; визначає мету, принципи та пріоритети державної регіональної політики. У законі передбачені також державна стратегія регіонального розвитку та повноваження суб'єктів державної регіональної політики. Шляхом прийняття цього закону визначаються рамки регіонального розвитку, які передбачені порядком денним асоціації Україна – Європейський Союз.

Зазначимо, що метою державної регіональної політики є створення умов для динамічного, збалансованого розвитку України та її регіонів, забезпечення соціальної та економічної єдності, підвищення рівня життя населення, додержання гарантованих державою соціальних стандартів для кожного громадянина незалежно від місця проживання.

Державна регіональна політика реалізується на основі низки принципів, зокрема відкритості – забезпечення вільного доступу до інформації, що визначає державну регіональну політику і є у розпорядженні органів державної влади, Верховної Ради Автономної Республіки Крим, органів виконавчої влади Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування; субсидіарності – передачі владних повноважень на найнижчий рівень управління для найбільш ефективної реалізації; унітарності – забезпечення просторової, політичної, економічної, соціальної, гуманітарної цілісності України.

Пріоритетами державної регіональної політики є, зокрема стимулювання й підтримка місцевих ініціатив щодо ефективного використання внутрішнього потенціалу регіонів для створення та підтримання повноцінного життєвого середовища, підвищення якості життя людей; зменшення територіальної диференціації за індексом регіонального людського розвитку; формування конкурентоспроможності регіонів шляхом розроблення та реалізації програм і проектів підвищення конкурентоспроможності територій; поліпшення матеріального, фінансового, інформаційного, кадрового та іншого ресурсного забезпечення розвитку регіонів, сприяння здійсненню повноважень органами місцевого самоврядування [7, ст. 4].

Реалізація державної регіональної політики здійснюється на основі системи взаємопов'язаних документів, що ґрунтуються на Стратегії розвитку України, Генеральній схемі планування території України, схемах планування територій на регіональному та місцевому рівні.

Державна стратегія регіонального розвитку України розробляється на період 7 років та затверджується Кабінетом міністрів. Розроблення Державної стратегії регіонального розвитку забезпечує центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної регіональної політики, у порядку, встановленому Кабміном. Після закінчення періоду дії Державної стратегії регіонального розвитку центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної регіональної політики, готує підсумковий звіт про її виконання.

Враховуючи позитивний досвід центральноєвропейських сусідів України і визнання того факту, що залучення міжнародної технічної допомоги та грантових коштів є й надалі має бути одним із джерел фінансування проектів і програм регіонального та місцевого розвитку, агенціям регіонального розвитку (далі – АРР), які мають бути створені й увійти до мережі АРР, доцільно надати статус неурядових неприбуткових організацій. Фінансування регіонального розвитку за рахунок коштів державного фонду регіонального розвитку може здійснюватися на умовах інвестування, за умови надання гарантій, на безповоротній основі у вигляді грантів.

Отже, в Україні планувалось ще в 2001 р. прийняти Закон України «Про засади державної регіональної політики». І, нарешті, цей закон було прийнято. Будемо сподіватися, що він стане підґрунтям для успішного регіонального розвитку в нашій країні. Аби активізувати розбудову інституційної інфраструктури регіонального розвитку в Україні, доцільно, на наш погляд, вжити наступних заходів: проаналізувати досвід діяльності вже існуючих Агенцій регіонального розвитку і організацій, діяльність яких спрямована на сприяння регіональному та місцевому розвитку, з метою, по-перше, з'ясування доцільності створення паралельної мережі агенцій за рахунок державного бюджету, по-друге, визначення тих АРР та організацій, що діють задля сприяння регіональному та місцевому розвитку, які за певних умов (наявність необхідного досвіду і кадрового потенціалу, налагодженої співпраці з місцевими органами державної влади та органами місцевого самоврядування, готовність у разі потреби змінити організаційно-правову форму) могли б стати частиною такої мережі інституцій регіонального розвитку і «провідниками ефективної державної регіональної політики та власної політики розвитку окремих регіонів».

Список використаних джерел

1. Васильєва О. І. Інституційно-правовий аспект розбудови системи врядування на регіональному рівні / О. І. Васильєва // Інвестиції: практика та досвід, 2009. - № 22. - С. 62-65.
2. Васильєва О.І. Регіональне управління в умовах реформування владних відносин : монографія / О. І. Васильєва // Донецьк : Юго-Восток, 2009. - 436 с.
3. Декларація щодо регіоналізму в Європі. - Берлін. 1997.
4. Конституція України : Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. // Режим доступу до документу : Офіційний сайт Верховної Ради України – <http://zakon.rada.gov.ua> – Заголовок з екрану.
5. Мельниченко В.І. Інституційний розвиток на рівні регіону : навчально-методичний посібник для самостійного вивчення дисципліни. – К. : НАДУ, 2009. – 88 с.
6. Положення про Міністерство регіонального розвитку та будівництва України : Постанова Кабінету Міністрів України від 16 травня 2007 р. № 750 // Урядовий кур'єр від 19 травня 2007 р.
7. Про засади державної регіональної політики : Закон України від 05.02.2015 р. № 156-VIII / [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України : Законодавство України. - Режим доступу <http://zakon.rada.gov.ua> – Назва з екрану.

Вдовенко Н.М., д.е.н, зав. каф. глобальної економіки

*Національний університет біоресурсів і природопольовання України,
Україна*

ГОСУДАРСТВЕННАЯ РЕГУЛЯТОРНАЯ ПОЛИТИКА В АГРАРНОМ СЕКТОРЕ ЭКОНОМИКИ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

Государственная политика занимает важное место в общественной жизни и ее цель - своевременно выявлять актуальные проблемы развития перспективных отраслей экономики, анализировать их, устанавливать причины возникновения, противоречивость и находить пути решения. В сфере государственной политики принимаются соответствующие решения, направленные на устранение отраслевых проблем, разрабатываются соответствующие программы, нормативные акты, определяются механизмы и инструменты их реализации. Решение этих проблем зависит от рационального регулирования развития перспективных видов деятельности связанных именно с продовольствием, в том числе и составляющей рыбного хозяйства - отрасли аквакультуры. Неоспоримая роль аграрного сектора экономики в повышении жизненного уровня населения способствует разработке концептуальных основ его становления и перехода к динамичному развитию в современных условиях. Исследованием проблемы государственного регулирования аграрного сектора экономики занимаются отечественные ученые, например, В. Бодров, П. Гайдук, В. Галушко, В. Геєц, А. Гойчук, С. Кваша, М. Латынин, И. Лукинов, Ю. Лупенко, И. Малый, П. Макаренко, А. Могильный, Б. Панасюк, П. Саблук, А. Шпичак, В. Юрчишин. Интерес к проблеме теоретического становления системы государственного регулирования экономики вызывают работы зарубежных ученых как Д. Кейнс, Р. Коуз, А. Маршалл, П. Самуэльсон, А. Смит, М. Фридман и других экономистов.

Теоретическими и практическими исследованиями функционирования рыбного хозяйства на принципах регулирования его развития государством занимаются отечественные и зарубежные ученые С. Адамек, Л. Вареди, Ф. Эйш, А. Литовченко, Т. Михелес, Г. Саймон, М. Стасишен, Н. Хишамунда.

Цель работы обусловлена необходимостью обоснования методологического обеспечения государственного регулирования развития перспективных отраслей аграрного сектора экономики, связанных с продовольствием, и разработкой практических рекомендаций по применению механизмов государственного регулирования в секторе аквакультуры в условиях глобализации. Наши исследования дают основания утверждать, что экономическая научная мысль формировалась в эпоху, когда наблюдались значительные колебания производства продовольствия, когда голод был распространенным явлением. Это объясняет тот факт, что все цивилизации возникали у крупных водоемов или рек. Самая низкая стадия дикости человечества была преодолена именно с введением рыбной пищи. Исследования дают возможность подтвердить мнение А. Смита, что с помощью продукта земли извлекают рыбу из воды. Поэтому впервые в теоретическом и методическом плане доказано, что и с помощью продукта воды можно получать животноводческие продукты “с земли”. Количество продуктов, что получают от земли и рыболовства, учитывая их естественную производительность, зависит от размеров и надлежащего использования потраченных на них капиталов. Если капиталы одинаковы и одинаково правильно применены, это количество пропорционально их естественной продуктивности. К. Маркс доказывал, что земля (с экономической точки зрения к ней относится и вода), которая сначала обеспечивала человека пищей, есть всеобщий предмет человеческого труда. Все предметы, которые остаются лишь “вырвать” с их непосредственной связи с землей - данные природой предметы труда, например, рыба, которую ловят, отделяют от ее жизненной стихии - воды. Мы также разделяем мнение Ф. Кенэ, который указывал, что руководители государства, вместе с землевладельцами и фермерами должны способствовать увеличению продукции земель, ведь от данного доходного источника зависит успех регулирования всеми отраслями в государстве и аграрной сферой в частности. Этот аспект предполагает актуальность регуляторной политики в сфере аквакультуры с целью устранения препятствий для развития хозяйственной деятельности. Регуляторная политика в сфере аквакультуры - направление государственной политики, ориентированное на совершенствование правового регулирования хозяйственных отношений, а также административных отношений между регуляторными органами или другими органами государственной власти и субъектами рыбного хозяйства в сфере аквакультуры, недопущение принятия экономически нецелесообразных и неэффективных регуляторных актов, уменьшение вмешательства государства в деятельность субъектов хозяйствования и устранение препятствий для развития хозяйственной деятельности. Она осуществляется в пределах, в порядке и способом, которые установлены Конституцией и законами страны.

В этом контексте поиск к решению поставленных задач предстал именно перед Государственным агентством рыбного хозяйства, как центрального органа исполнительной власти, реализующего государственную политику в сфере рыбного хозяйства и аквакультуры. В связи с появлением новых типов специализации предприятий и разделением производства на операции, быстрым развитием технологий, под эгидой Статистической Комиссии ООН осуществлен всемирный пересмотр международных статистических классификаций видов деятельности и продукции. Так, на европейском уровне были приняты центральные статистические классификации. Украина является участником международного сотрудничества в рамках европейского статистического пространства, который, кроме стран-членов ЕС, включает страны Европейской ассоциации свободной торговли, способствует вхождению нашего государства в европейское и мировое сообщество, повышению ее международного авторитета. Потребность в гармонизации национальных статистических классификаций с их международными аналогами способствовала корректировке существующей системы национальных статистических классификаций видов экономической деятельности и продукции. Первая редакция КВЭД была разработана для исполнения Государственной программы перехода на международную систему учета и статистики. Целью разработки второй редакции КВЭД было приведение ее в соответствие с базовой международной статистической классификацией видов деятельности Европейского Союза ДК 009:2005 и пересмотр определенных позиций национального уровня классификации. Поэтому для закрепления начавшегося процесса диверсификации рыбного хозяйства в направлении развития аквакультуры и осуществления научно-

концептуальных перспектив результативности опережающего совершенствования системы государственного регулирования развития аквакультуры на основе унифицированного с высокими стандартами производства и регулирования методологического ее инструментария, был сделан важный шаг Госрыббагентством при разработке национальной версии КВЭД (ДК 009:2010).

Использование методических подходов к распределению по фазам экономической деятельности позволило выделить: Секцию А - “Сельское хозяйство, лесное хозяйство и рыбное хозяйство”. Глава 03 “Рыболовство и разведение аквакультуры” - состоит из двух групп, каждая из которых детализирована по видам деятельности (морская и пресноводная аквакультура). Также предложена новая классификация направлений и видов аквакультуры в Украине. Принятые Законы “Об аквакультуре” и “О рыбном хозяйстве, промышленном рыболовстве и охране водных биоресурсов” определяют основные принципы деятельности, государственного управления и регулирования в отрасли, сохранения и рационального использования водных биоресурсов, порядок взаимоотношений между органами государственной власти, местного самоуправления и субъектами хозяйствования. Следует заметить, что актуального значения приобретает вопрос совершенствования процесса формирования механизма обобщения административной информации о производстве рыбопосадочного материала и товарной рыбы. Разработана система получения показателей производства рыбы, полностью удовлетворяет потребности центрального органа исполнительной власти, реализующего политику в сфере рыбного хозяйства, в получении информации для выполнения возложенных на него функций.

Проведенный анализ дает основания утверждать о существенной особенности формирования предложения на аграрную продукцию. И эта особенность для нас очевидна, потому что она связана с биологическими особенностями производства именно сельскохозяйственной продукции. Она полностью влияет и на отрасль рыбного хозяйства, где действуют традиционные законы биологии, которые и учитываются в современных технологиях производства продукции. Итак, учет биологических закономерностей в рыбохозяйственном производстве является базовым теоретическим подходом к пониманию периодичности формирования предложения продукции в рыбной отрасли. Это в свою очередь существенно влияет на рыночное равновесие, определяемой между совокупным спросом и совокупным предложением. Поэтому аквакультура должна быть позиционирована как равноправный партнер аграрного сектора, а не как второстепенная и подчиненная ему отрасль или производство, отношение к которой осуществляется по остаточному принципу. Преобразование аквакультуры на конкурентоспособный сектор экономики государства в условиях глобализации сдерживается недостаточностью внедрения инноваций, недоступностью привлечения инвестиционных средств и является предпосылкой активной интервенции иностранных компаний на отечественный рыбный рынок и импортозависимости. Государственным агентством рыбного хозяйства поднят вопрос обеспечения повышения роста рыбопродуктивности водных объектов с 3,0 ц/га до 15,0 ц/га. Следует обратить внимание на то, что в целом по Украине, средняя рыбопродуктивность рыбоводческих хозяйств, которые отчитываются в различные виды ассоциаций и Государственную службу статистики Украины, составляет 3,7 ц/га. Наблюдается малоэффективное использование прудового фонда страны. В то же время, учитывая производительность прудов по выращиванию товарной рыбы и рыбопосадочного материала, в соответствии с зонального рыбоводно-биологическими нормативами водоемы, могут ежегодно давать более 163 тыс. т при экстенсивном, выпасном - 6,6 ц/га использовании водных объектов, 400 тыс. т при интенсивном использовании внутренних водоемов (16,4 ц/га). Поэтому для обеспечения рационального использования рыбохозяйственных водных объектов (их частей), необходимы разработка и утверждение рыбоводно-биологических норм получения продукции с единицы площади водного объекта по зонам аквакультуры в зависимости от климатических условий и естественной продуктивности водоемов. Разработка указанных норм является основой для повышения государственного надзора (контроля) за рыбопродуктивностью. Основной идеей является то, что указанных норм должны придерживаться все без исключения рыбные хозяйства, а также и те субъекты, которые арендуют или намерены арендовать нагульные пруды. Данная деятельность согласуется с абзацем 4, Ч.1, ст. 8 Закона “Об аквакультуре” от 18.09.2012 № 5293-VI, п. 8 Положения о Министерстве аграрной политики и продовольствия Украины, утвержденного Указом Президента Украины № 500 от 23.04.2011 и во исполнение поручения Кабинета Министров Украины № 24843/7/1 - 11 от 26.09.2011. Кроме того, был разработан и утвержден Приказ Министерства аграрной политики и продовольствия Украины “Об утверждении

Зон аквакультуры (рыбоводства) и рыбопродуктивности по регионам Украины” от 30.01.2013 № 45 и зарегистрирован в Министерстве юстиции Украины от 11.02.2013 № 240/22772.

Одновременно продолжается работа по усовершенствованию нормативно-правовой базы. Учитывая перспективность отрасли, также внесены предложения к Закону Украины “Об аренде государственного и коммунального имущества”, которым предусмотрено изъятие гидротехнических сооружений рыбохозяйственной технологического водоема из перечня видов государственного имущества. В соответствии с действующим законодательством эти объекты не могут быть объектом аренды. С принятием предложенных изменений к Закону, гидротехнические сооружения рыбохозяйственных технологических водоемов можно будет передавать в аренду в общем порядке, который существует для передачи в аренду государственного имущества. В заключение следует отметить, что используемые в современных условиях формы, методы, средства регулирования развития аквакультуры, являются основой для реализации государственной политики в соответствии с международными стандартами и нормами. Поэтому имеем возможность сделать выводы:

Во-первых, бесспорно, характерной особенностью аквакультуры является специфический характер самого объекта производства - рыбы, выращиваемой в контролируемых человеком условиях. Для того, чтобы полностью использовать это преимущество и предоставить государственную поддержку на развитие данного вида экономической деятельности, возникает вопрос: а) обеспечение повышения роста рыбопродуктивности водных объектов с 3,0 ц/га до 15,0 ц/га; б) паспортизации рыбохозяйственных технологических водоемов, которые находятся в пользовании на условиях аренды.

Во-вторых, проведенный анализ подводит к оценке, что, первоочередной задачей является разработка и утверждение “Порядка ведения государственного реестра рыбохозяйственных водных объектов (их частей)”. С этой целью центральному органу исполнительной власти, предоставлены полномочия вести государственный учет, мониторинг, государственный кадастр водных биоресурсов, а также государственный учет и реестр рыбохозяйственных водных объектов (их частей) как органу реализующему государственную политику в сфере рыбного хозяйства в условиях глобальных трансформационных процессов.

Велігорський А.М., к.е.н., доцент

Чернігівський національний технологічний університет, Чернігів, Україна

РЕСТРУКТУРИЗАЦІЯ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ

В останнє десятиріччя відбулись значні інституційні зміни, які суттєво впливають на зовнішньоекономічну діяльність країни в цілому та зокрема зовнішню торгівлю. Насамперед це вступ України до СОТ у травні 2008 р. та підписання Угоди про асоціацію з ЄС в 2014 р.

Членство у СОТ підвищило імідж країни за кордоном і надало можливість Україні виступати активним суб'єктом формування міжнародних торгових відносин з урахуванням своїх національних інтересів. Після приєднання до СОТ у червні 2010 року було підписано Угоду про зону вільної торгівлі між Україною і Європейською асоціацією вільної торгівлі, а також розпочато переговори про формування зон вільної торгівлі з Канадою, Туреччиною, Сінгапуром, Сербією, Ізраїлем, Мексикою, Алжиром, країнами Перської Затоки.

З лютого 2011 року Україна стала членом Енергетичної співдружності ЄС. Це дає можливість прямого виходу українських експортерів на енергетичні ринки країн Європи. Одночасно створюються передумови для активізації реформ енергетичної сфери, ліквідації монополізму, залучення інвестицій в інфраструктуру галузі, в розширення газовидобування. Членство в Енергетичній співдружності важливе для України і для зміцнення своїх позицій в газових суперечностях з Росією, що знайшло своє підтвердження на протязі 2014-15рр. при організації реверсу газу з країн ЄС.

Приєднання до СОТ відкрило новий етап у взаєминах з ЄС. Вже у вересні 2008 року була досягнута домовленість про підготовку Угоди про асоціацію між Україною і Європейським Союзом, включаючи створення зони вільної торгівлі. В 2014 р., після драматичних революційних подій зими 2013-14 рр. в Україні вже новою українською владою Угода про асоціацію була підписана. В даний час триває її ратифікація після чого Угода вступить у дію в повному обсязі. Імплементация Угоди про асоціацію з ЄС відкриває нові перспективи для українського експорту, оскільки передбачає зниження тарифних і нетарифних бар'єрів для виходу на ринок Європейського Союзу. Одночасно українські споживачі будуть мати можливість купувати дешевші та більш якісні товари та

послуги, які походять з країн ЄС. Завдяки поступовій гармонізації українських технічних регламентів і стандартів з відповідними нормативними актами Європейського Союзу стають кращими умови доступу на ринки третіх країн, з якими ЄС вже має або готує угоди про вільну торгівлю.

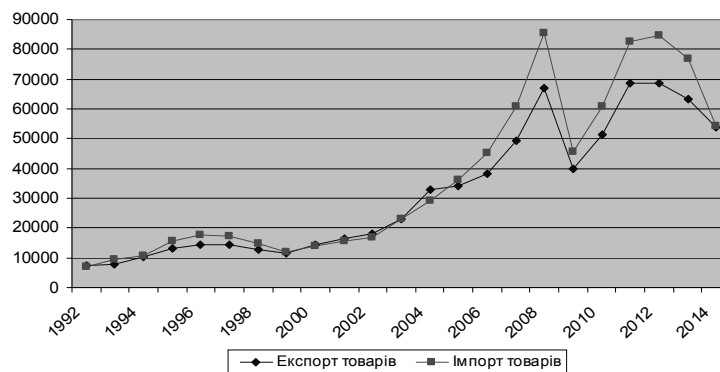
Статистичні дані свідчать, що обсяги експорту та імпорту України зростали досить динамічно (Рис.1). За період з 1992 р. по 2013 р. експорт товарів збільшився в 8,5 раз (з 7,4 млрд. дол. до 63,3 млрд. відповідно). Імпорт виріс з 6,9 млрд. дол. до майже 77 млрд.дол., тобто більше ніж в 11 раз [1]. Найбільш висока динаміка як експорту, так і імпорту спостерігалась з 2005-06 рр., коли Україна розпочала лібералізувати свою митну політику відповідно до вимог СОТ. Але зростання показників динаміки зовнішньої торгівлі не було стійким, піднесення чередувалися з досить значними спадами, що свідчить про недостатню диверсифікацію експорту та невисоку конкурентоспроможність продукції, яку країна пропонує світовому ринку.

Основними чинниками, які визначали тенденції в цій сфері (крім лібералізації) були дві світові кризи (1998 р. та 2008-09 рр.) та їхні наслідки. Кризи обумовлювали погіршення умов зовнішньої торгівлі України, падіння курсу гривни, зниження сукупного попиту і одночасно давали поштовх для його переорієнтації з імпортих товарів на продукти національного виробництва. Кризи в банківській сфері скорочували доступ до кредитних ресурсів і відповідно обмежували інвестиційні можливості. Крім світової економічної кон'юнктури в останні роки суттєво впливало на обсяги експорту та імпорту погіршення відносин з Росією.

Слід зазначити, що, не дивлячись на значне падіння експорту в 2009 р. (на 37,4 % по товарах і послугах в доларовому еквіваленті до попереднього року), вже у 2012 р. експорт товарів був найбільшим за всі роки після розпаду СРСР – 68,8 млрд. дол. Україна впритул наблизилася до 50-ти провідних світових експортерів і в 2012 р. знаходилася на 51 місці за обсягом товарного експорту [2]. Проте вже з 2013 р. обсяг експорту почав скорочуватись і ця тенденція продовжилася у 2014 р. У порівнянні з попереднім роком експорт скоротився на 13,5%, а імпорт – на 28,7%. Найбільш істотним внеском в це падіння була втрата Криму, війна на Сході та економічний тиск з боку Росії.

Однією з значних проблем динаміки зовнішньої торгівлі України є відставання темпів зростання експорту від імпорту. Як наслідок на протязі значної частини трансформаційного періоду імпорт випереджав експорт. В результаті спостерігалось наростання негативного сальдо як торгового, так і платіжного (по поточних операціях) балансів. Негативне сальдо торгового і платіжного балансів було обумовлене не стільки лібералізацією імпорту після вступу до СОТ, скільки погіршенням умов торгівлі із-за зростання цін на енергоносії, відставанням у формуванні диверсифікованого і конкурентного експортного сектора, активними запозиченнями капіталів з розвинутих країн, а також значними державними закупками товарів та послуг за кордоном. Періодичне падіння курсу гривні та корегування зовнішньоекономічної політики давало можливість дещо скоротити дефіцит, але в більшості випадків він знову через деякий час збільшувався, а країна продовжувала жити в борг.

Рис.1. Динаміка експорту та імпорту товарів в 1992-2014 рр. (млн.дол.)

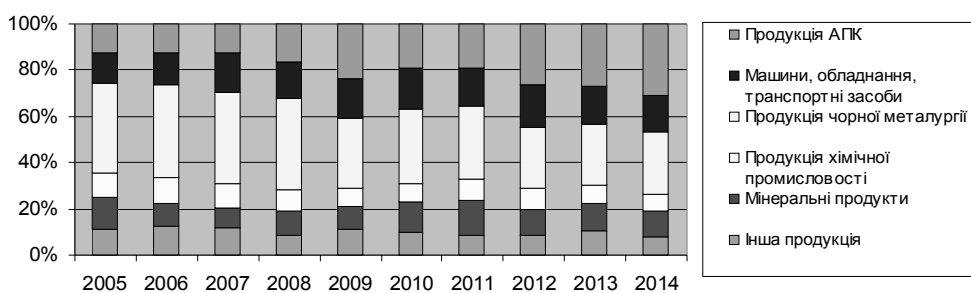
Джерело: за даними Державної служби статистики України за відповідні роки

Основними торговими партнерами України залишаються країни СНД і Європейського Союзу. При цьому частка країн СНД поступово скорочувалася, починаючи з другої половини 90-х рр. (з 58,8% в 1996 р. до 39,6% в 2007 р.). Питома вага країн ЄС навпаки поступово зростала (з 23,4% в

1996 р. до 32,9% в 2007 р.). Після приєднання до СОТ істотних змін в географії зовнішньої торгівлі не відбулося. Спостерігалась деяка диверсифікація географічних напрямів на користь країн Азії і Африки, з якими Україна має позитивне сальдо в торгівлі товарами і послугами. Але вже з 2013 р. під впливом спочатку торговельних війн, а потім погіршення політичних відносин з Російською Федерацією знову оновилась тенденція до зменшення долі країн СНД. В експорті вона скоротилась в 2014 р. до 27,6%, а в імпорті до 31,7%. При цьому тільки в 2014 р. український експорт до Росії впав на 31,2%, а імпорт з Росії - на 43,4%. Натомість відміна значної частини обмежень для українського експорту до ЄС відповідно до Угоди про асоціацію дала поштовх для зростання експорту у цьому напрямку. В 2014 р. Євросоюз став головним торговельним партнером України – 35,8% в загальному обороті зовнішньої торгівлі (країни СНД – 30,1%) [3].

Суттєві зміни відбуваються в товарній структурі зовнішньої торгівлі. Незважаючи на те, що основні статті експорту і імпорту залишаються незмінними – товари промислового виробництва (продукція металургії, хімічної промисловості, машини, транспортне устаткування), мінеральне паливо і сировина, продукція АПК – їх частка в сукупному обсязі експорту і імпорту змінюється. В експорті провідні позиції поступово переходять від продукції чорної металургії до продукції агропромислового комплексу (Рис. 2).

Рис.2. Товарна структура експорту України (2005-2014 рр.)

Джерело: за даними Державної служби статистики України за відповідні роки

За період 2005-2014 рр. частка сільського господарства і пов'язаних з ним галузей в експорті виросла з 12,6% до 30,9%. Найбільша динаміка була характерна для експорту зернових культур, який збільшився в 2014 р. в порівнянні з 2005-2007 рр. в 5-9 разів (до 6,5 млрд. дол. в 2014 р.). Експортувавши в 2013-2014 маркетинговому році більше ніж 30 млн. тонн зерна, Україна увійшла до трійки найбільших світових експортерів після США і ЄС. Значною мірою орієнтована на експорт харчова промисловість України. За період членства у СОТ вивезення продукції цієї галузі збільшилося на 70%. Сьогодні, наприклад, Україна є провідним експортером соняшникової олії, контролюючи близько 50% світового ринку цього продукту. Країна стала чистим експортером продукції харчової промисловості, хоча раніше мала негативне сальдо торгівлі готовими харчовими продуктами.

Одночасно скорочувалась питома вага в експорті металургії і хімічної промисловості. Особливо помітним є зменшення долі металургії (з 38,9% до 27%). Дещо збільшилась за цей період питома вага продукції машинобудування (з 13,1% до 15,9%), але вона залишається низькою [4].

В цілому зміни в структурі експорту віддзеркалюють процес деіндустріалізації економіки України, який відбувається на протязі трансформаційного періоду. Основна частина експорту як і раніше забезпечується за рахунок сировини та продуктів проміжного споживання. Частка готової продукції і особливо високотехнологічних товарів залишається низькою. Відповідно, економіка України залишається уразливою по відношенню до зовнішніх потрясінь на товарних ринках, що виразно виявилось в період кризи 2008-2009 рр. і подальшої світової рецесії.

В імпорті України переважають мінеральні продукти (перш за все паливо), машини і обладнання, продукція хімічної промисловості. Питома вага мінеральних продуктів в структурі імпорту поступово скорочувалась ще з середини 90-х рр. і до 2008 р. Різкий стрибок частки цієї товарної групи відбувся в 2009 р. у зв'язку з підвищенням ціни на газ. В результаті витрати на цей енергоносіє зросли з 6,6 млрд. дол. в 2007 р. до 11,5 млрд. дол. у 2013 р., а питома вага природного газу в імпорті за цей період збільшилася з 10,8% до 15%. Поволі, але зростає доля продукції хімічної промисловості (з 14,4% до 19,2%), а також продукції АПК, головним чином, за рахунок збільшення ввезення м'яса і готових продуктів харчової промисловості (з 6,7% до 10,7%). Крім того Україна,

незважаючи на достатньо розвинуту металургію, імпортує на рік (за результатами 2013 р.) майже на 3,5 млрд. дол. чорних металів і виробів з них, оскільки не в змозі виробити деякі види спеціальних сталей. Останні приклади свідчать про відсутність в країні дієвої державної політики заміщення імпорту. Негативним є також скорочення в імпорті частки машин і устаткування з 30,9% в 2007 р. до 22,1% в 2014 р., що суттєво скорочує можливості оновлення виробництва [4].

Очікуючи позитивних ефектів від приєднання до СОТ або асоціації з ЄС слід мати на увазі, що підписання цих угод автоматично не підвищує конкурентоспроможність продукції. Вищезазначені документи потенційно створюють правове середовище та внутрішні стимули для проведення реформ і модернізації, тим самим закладаючи основу для підсилення позицій країни на світовому ринку. Подальші результати залежать від готовності керівництва держави до проведення цих перетворень. На жаль, українська влада, на протязі тривалого часу тільки говорила про реформи, але на ділі не була зацікавлена в них.

Посилення зовнішньоекономічних позицій країни неможливе без розв'язання проблем структурних зрушень в економіці і конкурентоспроможності української продукції. Погіршення ситуації в зовнішній торгівлі та зростання зовнішньої заборгованості свідчать, що структура економіки, яка була сформована в минулі роки, не є перспективною для сталого розвитку і її потрібно змінювати. Україна нарешті відмовилась від багатовекторності і визначилась з європейським напрямком економічної інтеграції. Вона має потенційні можливості у посиленні своїх позицій на світовому ринку, насамперед за рахунок експорту продукції харчової та фармацевтичної промисловості, деяких галузей машинобудування, нових сортментів металу та сучасних послуг. Але для цього необхідні кардинальні реформи. Про них знову наголошено, проте відбуваються вони дуже повільно.

Список використаних джерел

1. Розрахунки автора за даними Державної служби статистики України «Зовнішня торгівля України товарами та послугами» за відповідні роки - www.ukrstat.gov.ua
2. Leading exporters and importers in world merchandise trade, 2012. WTO. International Trade Statistics 2013. – http://www.wto.org/english/res_e/statistics_e/its2013_e/its13_world_trade_dev_e.pdf
3. Розрахунки автора за даними Державної служби статистики України «Зовнішня торгівля України товарами та послугами» та «Зовнішньоторговельний баланс України» за відповідні роки - www.ukrstat.gov.ua
4. Розрахунки автора за даними Державної служби статистики України «Товарна структура зовнішньої торгівлі» за відповідні роки - www.ukrstat.gov.ua

Герасимова Е.М., д.ф.н., професор

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, Київ, Україна

ГУМАНІТАРНИЙ КАПІТАЛ В СИСТЕМІ ЕКОНОМІКО-ВИРОБНИЧИХ СТРУКТУР СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІКИ

В системі сучасної економіки глобалізму відбуваються суттєві соціально-структурні зміни, які пов'язані, у першу чергу, зі зміною характеру такого важливішого виробничого фактору як гуманітарний капітал. Більша частина досліджень присвячується змінам в окремих галузях суспільного життя, таких як реформи в господарсько-виробничих відносинах, модифікація соціальної структури, освоєння нових політичних інститутів тощо. Таки ознаки суспільного буття, які використовуються у даних дослідженнях, не дають узагальненого уявлення про головний напрям трансформаційних процесів, а тому не завжди чітко проявляється їх соціальна сутність. Створюється ситуація поступового заміщення «необхідного» робочого часу вільною творчою працею, яка має індивідуальний високоінформаційної складності характер та відкидає монотонну алгоритмічну повторюваність. Така творча праця може бути виражена за допомогою категорії людського капіталу, яка «основується на тезі про те, що в сучасних умовах капіталом являється не стільки земля, заводи, інструменти та станки, скільки знання та кваліфікація людей, причому значення вказаних факторів постійно зростає» [3, с. 129]. Конструктивний світовий досвід показує, що орієнтація на людський фактор в системному реформуванні суспільних відносин, відповідає більш справедливому рішенню соціальних проблем, а в сучасних умовах глобалізації він стає одним з найбільш дієвих і довготривалих факторів якісного соціально-економічного зростання.

Першу спробу оцінити людський фактор в господарсько-виробничій системі здійснює класик західної політекономії В. Петті у праці «Політична арифметика», надалі питання праці вирішуються у творах К. Маркса та Ф. Енгельса, через деякий час до цього питання повертаються німецький спеціаліст з економічної статистики Е. Енжел, англійський економіст Дж. Ніколсон та засновник

кембриджської школи політекономії А. Маршалл. Згодом, зростання значення людського фактора виробництва за умов науково-технічної революції сприяло на рубежі 60-х років XX ст. появи й поширенню загальної теорії людського капіталу. Розробка основ даної теорії належить прихильникам концепції вільної конкуренції та ціноутворення в західній політичній економії американським економістам Т. –В. Шульцу та Г. –С. Беккеру, дещо пізніше цими проблемами займалися Дж. Кендрік, Ц. Гріліхес, Е. Денісон та інші. Спираючись на їх дослідження можна зробити такий загальний висновок стосовно економічного аспекту теорії людського капіталу: дана теорія поєднує різноманітні погляди та ідеї про процес формування, використання знань, навичок, здібностей людини як джерела майбутніх доходів і привласнення економічних благ.

Мова йде про те, що нарівні з економікою людину цікавлять і здійснюють безпосередній вплив на економіко-господарську сферу життя саме політичні відноси, екологічні проблеми, сфера мистецтва тощо, тобто всі ті складові, що створюють соціальну сферу буття людини, тому необхідним стає широке соціально-філософське дослідження, яке не обмежується тільки економічними показниками та господарськими розрахунками, наприклад, Й. Шумпетер додає до числа трьох класичних факторів виробництва такі як земля, праця, капітал, ще четвертий, яким є підприємницькі здібності, тобто винахідливість, готовність до ризику, вміння організувати і керувати тощо [4], – як бачимо, в сучасній гуманітарній теорії актуальним стає повернення до подальших досліджень теорії людського капіталу, яка довгий час вважалася непридатною для практичного використання.

Процес сучасних соціально-економічних трансформацій включає одночасне існування декількох способів виробництва. Промисловий капітал, що орієнтується на використання великих об'ємів уречевленого постійного капіталу стрімко змінюється капіталізмом постмодерну, для якого істотним являється використання так званого нематеріального капіталу, синонімами якого стають поняття «людського капіталу», «гуманного капіталу», «капіталу знань» або «інтелектуального капіталу». Такі глибокі зміни перехідного періоду безпосередньо пов'язуються і з новим характером перетворень самої праці. Простий абстрактний труд, з часів А. Сміта, що трактувався як джерело вартості, набуває більш складний характер, тобто продуктивний труд, що вимірюється в одиницях виробленого продукту за одиницю часу, замінюється так званою нематеріальною працею, котра вже не піддається вимірюванню класичними способами.

К. Маркс, ще за часів написання своїх робіт, вважав, що знання у майбутньому стануть «величезною виробничою силою» та важливішим джерелом багатства. «Праця в її безпосередній формі», вимірювана та оцінювана кількісно, повинна перестати бути мірою створеного багатства. Багатство повинно залежати меншою мірою від «робочого часу та кількості витраченої праці», а більшою – від «загального стану науки та прогресу технологій». «Безпосередній труд та його кількість зникають як визначаючий принцип виробництва», перетворюючись все більше в «хоча і необхідним, але підпорядкованим моментом у порівнянні з загальною науковою працею» [2, с. 730], – тобто процес виробництва вже не можна обожнювати з процесом праці. Аналізуючи такі класичні ідеї політекономії, ми фактично стикаємося з ідеєю «людського капіталу» вже у середині XIX ст. Підтвердженням цього може слугувати розмитий характер відповідної термінології К. Маркса, наприклад, він використовує приблизно в одному сенсі такі поняття як «загальний стан науки», або «загальне соціальне знання», або «загальні властивості людського мозку». Таки категорії складають основу освіти людини, яка безпосередньо впливає на продуктивність її праці та стає можливою завдяки збільшенню вільного часу. Зустрічаються думки про те, що вільний час «для повного розвитку індивіда» також може розглядатися як фактор у безпосередньому процесі виробництва, тобто приймати участь у процесі виробництва постійного капіталу, а постійним капіталом, в такому випадку, виступає сама людина.

Сучасні економічні тексти також пропонують неконкретні значення термінів, наприклад, дуже популярна назва «когнітивний капіталізм» або поняття «нематеріальна економіка», а також вислів «знання як важливіша продуктивна сила» тощо, тобто людина стає носієм свого особистого капіталу та складає суттєву частину загальної форми капіталу виробництва. У даній ситуації складно окремо вирізняти такі поняття як знання та наука, де знання індивіда стають важливішими по відношенню до робочого часу машини, тобто мова не йде про науково-технічне знання, формалізований зміст якого не може стати «власністю» окремої людини, а мається на увазі інтелект людини, живе знання, його дослідницький характер. Живе знання створюють набутий досвід та навички, можливості

сприймати нову інформацію, творчо переробляти та нестандартно використовувати її в різних формах, воно створює характер інтуїтивної реальності та виробничої практики застосування.

Досягнення окремого співробітника сьогодні все частіше визначаються не його присутністю на підприємстві, а кінцевою результативністю після виконання робіт, мова йде не про знання або професійні навички, а головним визначають поведінку, уявлення людини, його самовіддачу справі. Таки якості неможливо вимірювати формальними кількісними показниками, вони складають основу нематеріальної праці, де головним положенням стає робота над самим собою, в першу чергу, завдяки можливостям сучасних інформаційних та комунікаційних технологій. Інформатизація промислового виробництва перетворює матеріальну виробничу працю в управлінні безперервними потоками інформації. Той хто виконує зазначені функції не може бути підпорядкованим певним інструкціям, тому що такі потоки мають непередбачуваний характер, а також вимагають достатньо великого обсягу обробки інформації, процес якого носить індивідуальний творчий характер. Таку працю-діяство не можна виміряти формально-кількісними методами, а тому і неможна створити фіксовані інструкції та конкретну систему посадових обов'язків для працівників з вимогами однозначного виконання.

Отже, головною стає не загальний обсяг праці, а якісна комунікація у межах виробничої системи, яка залежатиме тільки від мотиваційної практики та особливих можливостей людини. Нематеріальна праця не є результатом тільки науково-технічних знань працівника, головним стає можливість спілкування та сумісного використання знань та досвіду з іншими учасниками виробничого процесу як партнерами, так і конкурентами. Така здатність є результатом розвитку загальної культури працівника, її не можна отримати в результаті ретельного навчання, не гарантує таких результатів гарна або елітна освіта.

В умовах майбутнього панування нематеріальної форми праці, головними ознаками якої стають комунікація та кооперація між користувачами безперервного потоку інформації, а витрачений час вже не можна вважати критерієм створеної вартості, людина повинна зробити суб'єктом своєї праці самого себе. Сьогодні в реальній економіко-господарській практиці трансформаційних процесів з метою отримання ефективного виробничого результату має використовуватися методика «керівництва за допомогою постановки цілей», тобто працівникам формулюють тільки необхідну кінцеву результативність їх роботи та дається повна свобода вибору можливостей, способів і методів вирішення поставлених завдань.

Посилення статусу нематеріального капіталу у виробничо-господарській діяльності у зв'язку із релятивізмом соціально-економічної структури суспільства, звичайно, ставить під питання статус і функції тих політичних і громадських установ, які орієнтувались виключно на стабільні соціально-групові структури. Французький філософ Ж. Бодрійяр з цього приводу звертає увагу на існування кризи представництва: «Однак сам по собі він може і не бути смертельним для системи, і всюди (і в самих же профспілках) уже намічається його формальне подолання (перехоплення) у рамках загальної схеми самоврядування. Ніякого делегування повноважень, кожен сам повною мірою відповідає за виробництво! Йде нове ідеологічне покоління» [1, с. 81].

Таким чином, предметом економічного аналізу виступає вже не процес виробництва або накопичення капіталу, не оптимальне розподілення ресурсів, а головним стає дослідження раціональної поведінки людини, поле економічної діяльності розповсюджується на всю сферу гуманітарних і соціальних наук, тобто будь-яка поведінка людини, незалежно від того наскільки вона пов'язана з економічними процесами в суспільстві повинна піддаватися серйозному економічному аналізу. На таких засадах в рамках американського неолібералізму починається формування теорії людського капіталу, яка мала відповісти на конкретні запитання людини про те, заради чого він працює, як використовує свої ресурси, що є необхідними засобами їх збільшення тощо.

У сучасних дослідженнях соціальної філософії сформувався теоретико-методологічне положення про те, що сучасна економіка створює ефективні макроекономічні умови зростання продуктивності праці, в першу чергу, за рахунок потенційного заощадження матеріальних ресурсів за допомогою новітніх технологічних досягнень, але дана теза не відповідає реальному процесу функціонування господарського механізму в складних умовах цифрової епохи та потребує системного обґрунтування із залученням теоретико-методологічних підходів економічних наук. Для доведення емпіричної значущості нової економіки важливою умовою стає можливість точного виміру темпу науково-технічного прогресу, оскільки тільки він може вважатися стабільним темпом зростання народного

господарства на довготривалу перспективу, але головним стає питання іншого характеру: чи зводиться нової економіка лише до пришвидшення панівного ще за часів індустріального суспільства технічного прогресу або вже сам науково-технічний прогрес повинен пройти перетворення і стати фактором принципово іншого роду. Можливим стає те, що перехід від старої до нової економіки може тимчасово призвести не тільки до ігнорування відкритого нового економічного потенціалу, а й до зниження продуктивності. Пов'язане це з тим, що спочатку мають бути зруйновані старі економічні структури, перш ніж ефективно почнуть розвиватися нові, тому відкритою залишається дискусія стосовно продуктивності нової економіки через принципове вирішення проблем методології, динаміки, темпів та характеру змін структурних економіко-господарських одиниць та рівнів.

Таким чином, ґрунтовне наукове дослідження характеру матеріальної праці, що було запропоновано К. Марксом в «Капіталі», де класикою є тейлорівська система отупляючого розподілу праці та доведене до автоматизму повторення декількох виробничих операцій робітниками фабрик і мануфактур, в сучасних економічних умовах остаточно втрачає свою актуальність. В сучасному світовому господарстві матеріальний труд починає займати меншу частину виробничого процесу, або переміщується в країни з дешевою робочою силою. Він вже перестає бути основою створення вартості товарів, його замінює творча праця або індивідуальний труд свободної особистості, ефективність якої оцінюється безпосередньо ринковими вимогами та яка не може заздальгідь надати гарантований результат, причому він є невіддільним від особистості отримувати усереднений прибуток в умовах невизначеності та трансформацій суспільного розвитку – всі дані положення і формують змістовне наповнення поняття людського капіталу.

Відповідно фактор людського капіталу в умовах постсоціалістичних трансформаційних процесах на Україні стає найбільш цінним ресурсом, набагато важливішим, ніж природні ресурси або накопичене матеріальне багатство. Основний соціальний висновок сучасної економічної теорії стосовно людського капіталу полягає в тому, що в сучасних умовах підвищення якості та зміни характеру робочої сили має більше значення, ніж зростання фондоозброєності праці. Сьогодні контроль над виробництвом поступово переходить з рук власників монополій на матеріальний капітал до рук тих, хто володіє знаннями.

На нашу думку, соціально-філософський зміст категорії «нематеріальний капітал» включає в себе ринкову фінансову оцінку втіленої в людині потенційної здатності та надбаних навичок приносити дохід, але при цьому втрачається умовна межа між працею, освітою та відпочинком, тобто особистість стає сама для себе постійно функціонуючим «підприємством», сама розглядає себе як робочу силу для себе, як постійний капітал, що вимагає безперервного відтворення та модернізації. Відбувається процес заміщення відносин найманої праці на договірні відношення з само стійним підприємцем в житті якого немає окремо особистого та окремого виробничого життя – все життя починає носити характер економічного розрахунку та вартості, воно стає найбільш дорожчим капіталом. Людський капітал належить віднести до основного капіталу, оскільки він використовується на протязі всього трудового життя людини та дозволяє створювати блага, цінності, ефективно працювати та отримувати великий прибуток. Крім того, проблема людського капіталу починає будуватися на тому припущенні, що люди витрачають на себе отримані доходи не для задоволення нагальних потреб, а враховують можливості майбутнього доходу.

В умовах становлення економіки знань формується основний конфлікт майбутніх соціально-економічних відносин між двома антагоністичними процесами, з одного боку, максимального заміщення фізичної праці та багатьох людських здібностей новітніми інструментальними технологічними можливостями, а з іншого боку, відбувається складний процес утворення нової реальності творчої праці. Вона може бути здійсненою виключно за наявності таких умов для формування необмежених творчих можливостей людини та її особистої свободи в державі та суспільстві. Єдиною пропозицією для вирішення такої дилеми сьогодні є забезпечення реального права всіх людей на необмежений вільний доступ до комунікативних форм розповсюдження знань та надбань культури, які нікому не належать, але таке положення не вичерпує сутнісне вирішення означених проблем та вимагає подальших наукових досліджень гуманітарного виміру.

Список використаних джерел

1. Бодріяр Жан. Символічний обмін і смерть / Переклад з французької Л. Кононовича – Львів: Кальварія, 2004. – 376 с.
2. Маркс К. Экономические рукописи 1857 – 1859гг. // Полн. собр. соч. Изд. 2-е. - М.: Госполитиздат, 1960. – Т. 12. – С. 709 – 741.

3. Фукуяма Ф. Доверие. Социальные добродетели и созидание благосостояния // Новая постиндустриальная волна на Западе. – М.: Academia, 1999. – С. 126 – 162.

4. Шумпетер Й. А. Капіталізм, соціалізм і демократія / Пер. з англ. В. Ружицького та П. Тарашука. – К.: Основи, 1995. - 528 с.

Гечбаия Бадри, доктор экономики, асоциированный профессор,
зав. кафедры управление бизнесом
Батумский государственный университет им. Шота Руставели, Батуми, Грузия
Бакрадзе Гиви, доктор экономики, асоциированный профессор
Учебный университет Европы, Тбилиси, Грузия

ПРОЦЕССЫ ПРИНЯТИЯ РЕШЕНИЯ В СОВРЕМЕННОМ МЕНЕДЖМЕНТЕ

Реформы проводимые в современной Грузии, должны качественно упрочить национальную экономику страны и перевести его на более высокий ступень развития. Эти коренные изменения, в первую очередь отражается на качественное функционировании предпринимательства, и также других субъектов национального хозяйства. Основным базой этих изменений, является национальное предпринимательство, как главная движущая сила хозяйственной деятельности страны. Оно само собой должно быть ориентированно на коммерческий подъем и прибыл предприятия, котрый во многих случаях под большим риском и ответственности ставляет предпринимателя для принятия адекватной решения. Вышеназванные факторы порождающие предпринимательский риск, влияет на поиск новых и эффективных форм хозяйственной деятельности.

В предпринимательской деятельности частные решения, отличаются принятием быстрым решением, котрый обосновано на чувство, опыта, ассоциаций и навыков личности. А в управленческой деятельности каждое решение, требует более взвешенного и *заранее продуманного* плана действий, котрый включает в себе сбор информации, анализ каждой осуществленной операции, рассмотрение экспертных советов и дать официальную оценку управленческих решений в условиях риска.

Наука всегда играет определенную роль во времяя принятии управленческое решения. К сожалению, теоретическая информация часто не является доступным в таком формате, чтобы она оказалась полезной для принятия конкретных административных решения. В нашей статье, мы желаем представить как устранить существующий разрыв между научным знанием и важными частными и публичными решениями. Надо отметить, что научные знания часто не являются легкодоступными для обычных граждан. В некоторых случаях, они мало известно даже и *политическим деятелям*, которые во многих случаях, не опираются на фундаментальных научных теории во время принятия экономического законодательства страны. Реализация научных информации, в основном отражается в фундаментальных научных трудах и разных публикациях, с которыми знакомы лишь небольшой часть ученых экспертов. Также надо подчеркивать, что в управленческой решение мы встречаем многие случая, когда сложно их объяснить прямыми научными ответами.

Научная литература, релевантная связь науки и принятия решений, включает в себя информацию о риске, коммуникацию и анализ решения. Работа подчеркивает подход, основанный на анализ решения, что способствует использованию науки при принятии решения. Другие работы по данному вопросу фактически описывают, как используется (либо игнорируется) наука научные организации и информация, предоставляемая этими организациями, и как она воспринимается народом.

Рамки установление связи между наукой и принятия решения. Большинство экономических теорий о принятия решений считает, что каждое решение должно опиратся на двух основных компонентах: на взгляды и ценности. Взгляды принимающего решение, являются отражением восприятия реальности, включая в нем факты, соображения и сомнения. Взгляды в основном, должны ссылаться на науке, которые в свою очередь во многом *базируются на взглядах* мировых авторитетных ученых. Ценности решения, отражается в целях и стремлениях экономического намерения.

В экономических дискуссиях ценности обычно конкретизируются через понятия сущего и должного. Стоит отметить, что оживленная полемика вокруг роли ценностей в начале XX в. перекинулась и в российскую экономическую науку. Ее анализ дает известный экономист Н. Д. Кондратьев в главе «Категория сущего и должного в социально-экономических науках» своей незаконченной методологической работы.

Вышеуказанная двойная концепция взглядов и ценностей, существует во всех теориях для принятия решений. Она весьма используемы и в других концепциях. Например: в теории ценностей,

субъективной теории о принятия ожидаемой пользы и в теории субъективности о получения вероятной полезности.

В экономической науке существует теории описательного характера. Примером можно назвать теорию кумулятивной и общих перспектив, и различные обобщенные теории вероятной полезности.

Экономический анализ управленческих решений само собой представляет теорию прикладных решений. Она включает в себе модели различных взглядов и ценностей, а также методы их определения. Взгляды являются моделированными, когда они распределяются на определенное и неопределенное количество вероятностей. Эти модели мы сможем использовать без особой связи с наукой, используя взгляды и ценности принимающего решения.

Таким образом, научное знание которое опирается на основе фактов и экспериментальных суждений, может повлиять на взгляды принимающего решения. В этой случае, связь между научным знанием и существующими ценностями являются менее значительным. Многие авторы отмечают, что в социально-экономической жизни, бывают много случаев, когда личные взгляды для принятия конкретных управленческих решений, являются на много значительными, чем существующий ценности.

Наши знания о возможных последствиях можно сгруппировать следующим образом: а) знание о текущих производственно-экономических процессов, б) вероятность ожидаемых последствий и с) неопределенность по поводу характера и количества последствий.

Соответствующее знание позволяет нам определить вероятное развитие будущих событий. Но в экономике, в особенности, в сельском хозяйстве и агробизнесе, универсальное знание будущих предвидения, практически не существует. Если бы человек мог бы полностью предвидеть свое будущее, он существенно упростил бы методику расчета эффективности экономической инвестиций и капитал вложения.

Риск опирается на теорию вероятности. Существует весьма обширная теория по синтезированию рисков и ожиданий, который является отдельной предметом, в которой широко применяются математико-кибернетическая техника и технология.

Здесь мы ограничиваемся лишь общим обозрением практического и методологического характера. Будущая хозяйственно-экономическая ситуация возможно предвидеть с определенной степенью достоверности. Если, например, событие повторяется 9 раз из 10 теоретических возможностей, говорят, что вероятность положительного исхода составляет 90%. Таким образом, в этом случае можно рассчитать многие события, связанные с бизнесом и производственно-экономической деятельностью, и тем самым приблизиться к точности ожидаемого результата.

Что касается многих непредусмотренных факторов и событий, они часто опираются на интуицию и субъективные оценки. О неопределенности результатов говорят и в тех случаях, когда при разработке и принятии управленческого решения невозможно эмпирически (знанием и приобретенным опытом) предполагать влияние экономических факторов и их параметров на итоговые результаты. В этом случае менеджер вынужден, принимать субъективное решение, и также предусматривать будущую ситуацию, опираясь на недостаточные данные.

Расчеты степени экономической неопределенности основываются на теории вероятности. В современной экономической науке имеются следующие виды вероятностей. 1. Априорная вероятность, который абсолютно однородная классификация случаев, по сути своей идентичности 2. Статистическая вероятность, которая является эмпирической оценкой частоты проявления связи между утверждениями. В время производственно-экономической деятельности возможно получить разные результаты обоюдного порядка.

События, с которыми сталкивается менеджер в своей деятельности, могут быть независимыми от него, и неожиданными. В условиях информационной неопределенности он должен обладать способностью пойти на некоторый риск. Причиной риска может стать неожиданный рост или снижение цен на рынке, введение государством законодательных актов, которые изменяют политику предприятия, стихийные явления, социальные расшатывание и т.д. Предпринимательский риск означает нежелательную ожидаемость в условиях информационной неопределенности. Выше перечисленные факторы являются весьма существенным при принятии управленческих решений.

Неопределенность требует предусмотрительность при привлечении и использовании ресурсов и финансовых займов. Например, если кредиторы считают, что предоставление займа сопряжено с риском, то они могут уменьшить размер кредита, увеличить процент ставки, поднять гарантийные

требования или сократить сроки выплаты займа. И все же следует отметить, что целенаправленное внедрение достижений научно-технического прогресса делает все более управляемым действие хозяйственного риска. Пока существуют факторы риска, механизмы его действия, он должен быть предметом постоянного изучения.

Психологи указывают, что нередко предприниматель не оценивает либо вообще игнорирует роль риска. В таких случаях последствия могут быть достаточно тяжелыми. Если эффект и вероятность события незначительны, его можно проигнорировать, или наоборот – следует хорошо изучить и оценить важные события. Однако как поступить, когда события является малозначительным, а его вероятность высокой, или его влияние на производственные результаты является высоким, а вероятность – низкой? В этом случае необходимо использовать современную компьютерную технологию с соответствующими программами, и также воспользоваться услугами квалифицированных экспертов.

Весьма существенным является отношение менеджера к риску, поскольку управленческое решение, какого ранга бы оно не было, всегда содержит элементы риска. В этом случае, важное значение имеет и то, какой альтернативе отдает приоритет менеджер. Каждому руководителю свойственны собственные подходы и различные действия в ситуации риска. Условия риска для каждого из них зависят от финансового положения, целей и потенциальных доходов предприятия. Чем сильнее предприятие или объект менеджера в общем, тем смелее идет он на риск. Здесь важная роль отводится его характеру – оптимист он или пессимист, сможет ли он рисковать. Успехи в управлении достигает как одна, так и вторая группа людей, однако оптимисты смелее принимают и подхватывают все прогрессивное. Избегает рисков менеджер более консервативного характера. Он предпочитает свой капитал вкладывать в более надежное дело и отказывается от сомнительной сделки. Поэтому он заранее заключает договоры, создает страховые гарантии, которые во избежание возможных потерь, согласны на получение средней, но гарантированной прибыли.

Когда по разным видам товаров свойственна взаимно противоположная динамика изменений цен, т.е. когда цены на один из товаров падают, нанесенный ущерб компенсируется повышением цены на другой вид товаров.

Научные группы в случаях надобности могут давать ценные советы лицам которые принимают управленческие решения. Именно для осуществления этой цели в начале 20 века, был создан Национальный совет по исследованиям (The National Research Council), который на протяжении более ста лет создает разнотипные научные комитеты, советы директоров и исследовательские группы, которые решают глобальные научные проблемы.

Литература:

1. Бараташвили Е., Махарашвили И., Маридашвили М. Теория и практика принятия решений в современном менеджменте. Журнал «Экономика», №3-4, 2014, с. 142-145.
2. Хархели М., Кешелашвили Г. Основы менеджмента. Учебник. Тб., 2013. с. 231-232.
3. Паресашвили Н. Процесс, сопутствующий принятию управленческих решений. Сборник материалов I международной научно-практической конференции «Теория и практика менеджмента». 17-18 октября 2014 г. Тб., 2014. с. 118-119.
4. Филатов И. Идеологии и ценности в экономической науке, Журнальный клуб «Интелрос» Альтернативы» №1, 2013. <http://www.intelros.ru/readroom/alternativi/a1-2013/19023-ideologii-i-cennosti-v-ekonomicheskoy-nauke.html>
5. hbswk.hbs.edu/topics/leadership.html

Гливенко В.В., к.е.н., доцент

Клименко Т.В., к.е.н.

Лаптії Т.М.

Чернігівський національний технологічний університет, Чернігів, Україн

МАЛЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА

У питаннях формування та реалізації основних напрямків соціальної політики бізнес є для держави одним з найважливіших контрагентів, адже маючи широку ресурсну базу, він здатен впливати на ринок праці і трудову мобільність населення, створювати умови для комфортної життєдіяльності індивіда, задоволення його щоденних потреб, брати участь у реалізації програм, спрямованих на підвищення значущих для суспільства соціально-економічних показників. У свою чергу, держава через реалізацію контролюючих функцій, створення преференцій або обмеження конкурентних переваг, має можливість конструювати економічні і соціальні зв'язки бізнесу. Взає-

модія держави та бізнесу – багатоаспектна сфера соціальних, культурних, політичних, економічних відносин – впливає на вектор розвитку вітчизняного соціуму.

В сучасній економіці роль держави є неоднозначною: з одного боку, надмірна її участь у господарському житті уповільнює розвиток економіки і підприємницьку ініціативу, з іншого боку, існують економічні сфери, де присутність держави цілком виправдана і обґрунтована. У зв'язку з цим виникає питання, пов'язане з ефективними стратегіями застосування можливостей держави в ринковій економіці на основі державно-приватного партнерства.

Систематизуючи основні підходи до трактування категорії „державно-приватне партнерство”, виділяємо такі основні напрями:

- державно-приватне партнерство ідентифікується з приватизацією і розглядається як особлива її форма – непряма приватизація;

- державно-приватне партнерство є повноцінною заміною приватизаційних програм і дозволяє реалізувати потенціал приватнопідприємницької ініціативи, зберігаючи контрольні функції за державою в соціально значущих секторах економіки;

- державно-приватне партнерство є інституційним і організаційним альянсом державної влади та приватного бізнесу з метою реалізації суспільно значущих проектів – від розвитку стратегічно важливих видів економічної діяльності до надання громадських послуг у масштабах країни або її окремих територій.

Базовими ознаками державно-приватного партнерства є:

1) держава і бізнес – партнери, їх взаємодія закріплюється юридично (угодою, договором, контрактом тощо);

2) партнерство носить рівноправний характер, що передбачає обов'язкове дотримання паритету і балансу взаємних інтересів;

3) державно-приватне партнерство має чітко виражену публічну, суспільну спрямованість з метою задоволення державних інтересів;

4) у процесі реалізації проектів консолідується активи сторін;

5) фінансові ризики і витрати, а також досягнуті в такому партнерстві результати розподіляються між сторонами у пропорції згідно взаємних домовленостей, зафіксованих в угодах, договорах, контрактах тощо.

Організаційно-правові засади взаємодії державних партнерів з приватними партнерами та основні принципи державно-приватного партнерства в Україні регулює Закон України „Про державно-приватне партнерство” [3].

Зауважимо на тому, що одним з основних показників оцінки рівня економічного розвитку будь-якої держави є її здатність конкурувати з економіками інших країн. При цьому в будь-якій розвиненій ринковій економіці малі підприємства займають високу питому вагу, а їх стан впливає і на стан економіки країни в цілому. Малі підприємства відрізняються від великих фірм гнучкістю і можливостями більш легко адаптуватися до постійно мінливих умов ринку, що дозволяє їм займатися найрізноманітнішими видами діяльності.

Варто враховувати й той факт, що розвиток малого бізнесу є соціально значущим проектом, що потребує, з одного боку, всебічної підтримки від держави, а з іншого – здатен виконувати багато соціальних завдань.

У цьому контексті виникає потреба у розробці механізму участі малого бізнесу в державно-приватному партнерстві, організаційно-економічних основ розвитку інфраструктури підтримки малого підприємництва в рамках державно-приватного партнерства. Формування державно-приватного партнерства за участю малих підприємств сприятиме інноваційному поступу підприємництва, матиме значний економічний, організаційний і соціальний ефекти (рис. 1).

Система регулювання відносин між малим бізнесом та державою при реалізації державно-приватного партнерства повинна включати такі напрями діяльності органів управління, як забезпечення моніторингу процесів, що відбуваються на ринку товарів і послуг у сфері впливу малого підприємництва, створення сприятливого конкурентного середовища, проведення діагностики та своєчасного вирішення проблем, що виникають, на основі аналітичного інструментарію для прийняття господарюючими суб'єктами коригувальних заходів.

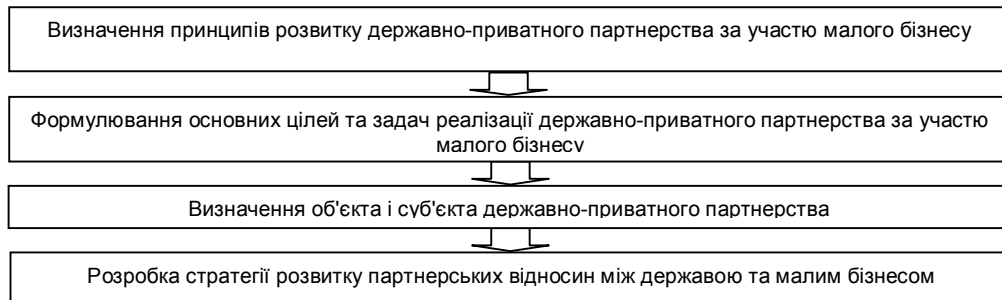

Рис. 1. Послідовність формування механізму державно-приватного партнерства за участю малого бізнесу*

*Джерело: складено авторами

Функціонування механізму державної підтримки при отриманні ресурсів дозволить забезпечити використання інтенсивних технологій виробництва, страхування ризиків, розвиток інноваційної фінансово-кредитної інфраструктури, оптимізацію трансакційних витрат малого підприємництва.

На сучасному етапі розвитку вітчизняної економіки виникла потреба масштабного залучення реального бізнесу, особливо суб'єктів малого підприємництва, у формування та реалізацію системи пріоритетів інноваційного розвитку. При цьому роль держави полягає у забезпеченні балансу інтересів бізнесу із загальнонаціональними пріоритетами. Держава має реалізувати системний підхід до формування національної інноваційної системи, що передбачає створення сприятливого економічного і правового середовища, побудову інноваційної інфраструктури, у тому числі фінансової, удосконалення механізмів державного сприяння комерціалізації результатів наукових досліджень і експериментальних розробок. Це дозволить підвищити ефективність державного адміністрування та корпоративного управління за рахунок створення ефективного механізму державно-приватного партнерства за участю малого бізнесу.

Основними факторами взаємовигідного співробітництва між державою та малими підприємствами є:

- баланс інтересів держави і малого бізнесу на взаємовигідній основі. Найбільшою мірою інтереси держави і бізнесу співпадають у розвитку високоефективних секторів промисловості, які забезпечують формування нових ринків конкурентоспроможної високоякісної наукомісткої продукції, а також у технологічному переозброєнні промислового виробництва, направленому в тому числі на зниження витрат, економію ресурсів, збереження навколишнього середовища;
- залучення малого бізнесу до проведення прикладних наукових досліджень і розробок, повноправна участь у процесах комерціалізації їх результатів, починаючи з ранніх стадій розробки наукової продукції, безпосередня участь у підготовці та реалізації великих інноваційних проектів;
- удосконалення системи фінансової підтримки інноваційної діяльності малих підприємств, у тому числі за рахунок сучасних фінансових інструментів (зокрема венчурного фінансування);
- розвиток малого інноваційного підприємництва в науково-технічній сфері, створення бірж інтелектуальної власності та науково-технічних послуг, у тому числі на базі приватного сектора, активна участь малих інноваційних структур в реалізації механізму державно-приватного партнерства;
- сприятливе правове середовище партнерства, зокрема нормативно-правова база, що стимулює створення і реалізацію інновацій, а також ефективний захист прав інтелектуальної власності тощо.

Підводячи підсумки, зауважимо, що на сьогодні державно-приватне партнерство за участю малого бізнесу знаходиться на стадії становлення і розвитку відповідних інструментів та потребує вирішення низки проблем, зокрема необхідно:

- 1) усунути обмеження у фінансових ресурсах;
- 2) подолати адміністративні бар'єри, пов'язані із вирішенням питань ліцензування, сертифікації, отримання дозволів та інших необхідних документів;
- 3) чітко розмежувати повноваження органів влади у цьому питанні;
- 4) удосконалити систему підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів для суб'єктів малого підприємництва;
- 5) забезпечити доступність кредитних ресурсів для суб'єктів малого бізнесу;
- 6) підвищити рівень соціальної відповідальності бізнесу, яка полягає в діяльності суб'єктів малого підприємництва, яка спрямована на виконання на добровільних засадах зобов'язань перед суспільством;

- 7) сприяти розвитку інфраструктури підтримки малих підприємств;
- 8) удосконалити систему інформаційної підтримки малого бізнесу;
- 9) підвищити роль місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування у підтримці розвитку малого підприємництва;
- 10) сформувати інституційне середовище, зокрема нормативно-правове й методичне забезпечення розвитку державно-приватного партнерства за участю малого бізнесу, узгодженого зі світовою практикою та ін. [4].

Реалізація економічного потенціалу малого підприємництва потребує подальшої дерегуляції підприємницького середовища з метою створення сприятливого бізнес-клімату, а також розширення можливостей доступу підприємців до фінансових ресурсів. Розв'язання суперечностей в економічній та соціальній політиці можливе за рахунок залучення малого бізнесу у процеси державно-приватного партнерства, яке є однією з найефективніших форм взаємодії держави та малого підприємництва в економіці, та передбачає збалансованість інтересів, прав та обов'язків сторін в процесі його реалізації.

Список використаних джерел

1. Макара О.В. Державно-приватне партнерство в контексті соціально орієнтованого розвитку країни / О.В. Макара // Науковий вісник НЛТУ України. – 2014. – Вип. 24.1. – С. 366-371.
2. Музиченко А.С. Державно-приватне партнерство як інститут взаємодії влади та бізнесу / А.С. Музиченко, А.Л. Бержанір // Економічний простір. – 2013. – №75. – С. 100-108.
3. Про державно-приватне партнерство [Електронний ресурс] : [Закон від 01.07.2010 №2404-VI] / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2404-17>.
4. Узагальнений звіт про стан виконання регіональних та місцевих програм розвитку малого і середнього підприємництва в Україні у 2013 році [Електронний ресурс] / Державна регуляторна служба України. – Режим доступу: <http://www.dkrp.gov.ua/info/3023.htm>

Гнедіна К.В., к.е.н.

Чернігівський національний технологічний університет, Чернігів, Україна

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ СТРАТЕГІЧНИХ ОРІЄНТИРІВ РОЗВИТКУ МІСЬКОГО ПАСАЖИРСЬКОГО ТРАНСПОРТУ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ МІСТ УКРАЇНИ

Транспортна система міста являє собою складну, відкриту, динамічну систему, на формування якої впливає ряд природних, демографічних, соціальних, економічних, екологічних, науково-технічних чинників. Чим більше місто та кількість населення в ньому, тим різноманітніші види масового транспорту, що утворюють муніципальну транспортну систему. Громадський транспорт відіграє важливу роль у житті кожного міста та його мешканців. Ефективне функціонування міського пасажирського транспорту як невід'ємного елемента інфраструктури міста сприяє підвищенню економічної ефективності виробництва, раціональному використанню часу населенням, зростанню продуктивності праці та покращенню екологічної ситуації.

Проблеми та перспективні напрями розвитку міського пасажирського транспорту висвітлені у наукових працях таких вчених, як: В.В. Димченко [1], В.В. Костецький [2], Я.Я. Назаренко [3], А.П. Неживенко [4], Ю.Б. Слободяник [5], Л.Ю. Яцківський [7] та багатьох інших. Огляд досліджень ряду науковців та проведений аналіз сучасного стану міського пасажирського транспорту свідчать про наявність ряду економічних, техніко-технологічних, організаційних проблем функціонування, що стоять на заваді його подальшого розвитку. Управління міськими пасажирськими перевезеннями потребує вдосконалення з урахуванням необхідності забезпечення сталого розвитку міст України.

Однією із заповук сталого розвитку міст України є модернізація систем міського пасажирського транспорту з урахуванням вимог сучасності. Відродження, оновлення та взаємоузгоджене функціонування різних видів громадського транспорту виступають передумовою економічного розвитку кожного міста та держави в цілому. Муніципальна транспортна система сучасного міста повинна функціонувати з високим ступенем надійності та рівнем безпеки. Реалізація реформи транспортної інфраструктури в рамках вектору розвитку передбачена Стратегією сталого розвитку "Україна - 2020" [6]. Для забезпечення сталого розвитку міст країни важливим є комплексний підхід до формування транспортної стратегії, який би враховував економічні, соціальні та екологічні аспекти функціонування міського пасажирського транспорту одночасно. Першочерговий

розвиток електричного транспорту є важливим чинником у подоланні екологічних проблем, з якими зіткнулися міста країни на сучасному етапі. Все це зумовлює необхідність формування системи стратегічних орієнтирів розвитку міського пасажирського транспорту в контексті концепції сталого розвитку.

Проведений аналіз функціонування міського пасажирського транспорту в Україні свідчить про наявність таких тенденцій його розвитку:

- зменшується обсяг перевезень пасажирів транспортом загального користування;
- скорочується розмір парку рухомого складу, транспортні засоби є фізично та морально зношеними, стан дорожньо-транспортної інфраструктури є незадовільним;
- ремонт, реконструкція та модернізація транспортних засобів виконуються повільними темпами та у недостатньому обсязі;
- діяльність підприємств електротранспорту є збитковою, що зумовлює дефіцит фінансових ресурсів;
- рівень державної дотаційної підтримки електротранспорту є недостатнім;
- обсяг інвестицій у наземний транспорт має тенденцію до зростання, однак рівень інвестування залишається низьким;
- майже не змінюється мережа шляхів сполучення транспорту загального користування;
- посилюється негативний вплив міського пасажирського транспорту на довкілля;
- рівень якості транспортного обслуговування є низьким та не відповідає вимогам пасажирів.

З огляду на ряд проблем, виявлених при дослідженні міського пасажирського транспорту в містах України, можна визначити такі основні стратегічні орієнтири його розвитку (рис.1):

- оновлення парку рухомого складу та вдосконалення його структури (з урахуванням необхідності забезпечення доступності транспорту особам із обмеженими можливостями);
- організація раціональної маршрутної мережі;
- покращення стану інфраструктури громадського транспорту (облаштування зупинок, реконструкція доріг та ін.);
- забезпечення пріоритетного розвитку електричного транспорту;
- вдосконалення системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів;
- модернізація технологій перевізного процесу, орієнтована на впровадження інформаційних систем управління транспортом;
- впровадження заходів з енергозбереження з метою раціонального використання ресурсів;
- підвищення якості транспортного обслуговування населення.

Рисунок 1. Стратегічні орієнтири розвитку міського пасажирського транспорту

В межах визначених стратегічних напрямів можна виділити ключові етапи стратегічного розвитку муніципальної транспортної системи:

- вдосконалення транспортної мережі міста насамперед шляхом усунення дублювань маршрутів;

- формування екологічних транспортних зон у місті із функціонуванням у цих зонах виключно електричного транспорту як екологічно чистого виду міського громадського транспорту;
- вдосконалення структури транспортного парку та перерозподіл наявних транспортних засобів між маршрутами в межах транспортної мережі;
- списання застарілого обладнання та оновлення транспортного парку до досягнення ним розміру, необхідного для повного транспортного забезпечення населення міста;
- впровадження прогресивних видів шляхів сполучення;
- автоматизація управління транспортними засобами на маршрутах шляхом впровадження системи GPS – моніторингу руху транспортних засобів;
- впровадження автоматизованої системи збору оплати за проїзд;
- оцінка якості транспортного обслуговування населення та її відповідності встановленим нормативам, реалізація комплексу заходів з підвищення якості транспортних послуг;
- впровадження енергоефективних «зелених» технологій.

Проведене дослідження дозволяє визначити основні стратегічні орієнтири розвитку міського пасажирського транспорту та заходи, направлені на підвищення економічної, соціальної та екологічної ефективності його функціонування, а також зростання енергоефективності перевезень, серед яких основними є: модернізація транспортного парку та впровадження інноваційних технологій, організація раціональної маршрутної мережі, підвищення якості транспортного обслуговування населення та екологічності транспортних послуг. Формування системи стратегічних орієнтирів та реалізація комплексу чітко визначених стратегічних заходів розвитку міського пасажирського транспорту виступають каталізатором соціально-економічного розвитку міст України та покращення екологічного стану.

Список використаних джерел

1. Димченко В.В. Соціально орієнтоване управління організаційно-економічною стійкістю підприємств міського електричного транспорту в умовах формування ринкових відносин: автореф. дис...канд. екон. наук: 08.10.01/В.В. Димченко; Харк. держ. акад. міськ. госп-ва. - Х., 2003. - 20 с.
2. Костецький В.В. Фінансове забезпечення діяльності підприємств міського електротранспорту: автореф. дис...канд. екон. наук: 08.00.08 - гроші, фінанси і кредит/ В.В. Костецький. - Тернопіль: Тернопільський нац. економічний ун-т, 2010. - 20 с.
3. Назаренко Я.Я. Реформування тарифної політики підприємств пасажирського транспорту: автореф. дис...канд. екон. наук: 08.00.04 / Я.Я. Назаренко. - К.: Нац. транспортний ун-т, 2008. - 20 с.
4. Неживенко А.П. Соціально-економічні проблеми розвитку автомобільного транспорту загального користування в регіоні / А. П. Неживенко// Продуктивні сили і регіональна економіка: Зб. наук. пр.: у 2ч. / РВПС України НАН України. – К.: РВПС України НАН України, 2005. – Ч.2. – С.239-242.
5. Слободяник Ю.Б. Фінансовий механізм функціонування підприємств пасажирського автотранспорту в сучасних умовах: автореф. дис... канд. екон. наук/ Ю. Б. Слободяник. – Суми : Б.в., 2005. – 19 с.
6. Стратегія сталого розвитку "Україна - 2020" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>
7. Яцківський Л.Ю. Загальний курс транспорту/Л.Ю. Яцківський, Д.В. Зеркалов. – Кн.1. – К.: Арістей, 2007.- 544 с.

Голетиани Кетеван, декан факультета логістики, професор
Батумський Університет Навігації, Батуми, Грузія

ОСОБЕННОСТИ МЕНЕДЖМЕНТА ТРАНСФОРМАЦИОННОЙ ЭКОНОМИКИ В ГРУЗИИ

В последние годы во многих странах мира наблюдаются кардинальные изменения в экономике и в обществе в целом. В настоящее время мировая экономика активно старается формировать новую парадигму научно-технологического развития. Ее составляющими являются растущие, тесные связи между рыночным капиталом и новыми технологиями, быстрое развитие «новой т.е. основанной на знании экономики», усиление новых социально ориентированных технологий. Сегодня, как никогда, приоритетным является верное определение роли государственного управления как в краткосрочном, так и долгосрочном периоде.

Работа основана на последних библиографических источниках, которые используются в процессе работы: Кокиаури Л. „Основы менеджмента в схемах“, Тбилиси 2009; Бараташвили Е. „Инновационный менеджмент“, Тбилиси 2009; Бараташвили Е. Гечбаия Б. „Современные бизнес стратегии“, Тбилиси 2011; Arthur A. Thompson, Jr., A.J. Strickland III „Strategic Management“. Concepts and Cases; „McGraw-Hill Companies“. 2001; Michael. H Mescon, Michael Albert, Franklin Khedouri. „Management“. Harper & row, Publishers, New York. 2007; Michael H. Mescon, Michael Albert, Franklin Khedouri. „Management“. Harper & row, Publishers, New York. 2007; Richard L. Daft. „Management“. Vanderbilt Univesrsity. South-Western. Tomson Learning. 2008.

Определяющий роль управления в обеспечении прогресса страны обусловлено ее основными функциями, главными из которых являются: Во первых управление подразумевает принятия стратегических и текущих решений, которые охватывают влияние на развитие как макроэкономических, так и микроэкономических процессов. Во вторых, ее важной функцией является осуществление принятых стратегических и тактических решений с помощью экономических и административных инструментов, а также соответствующих мероприятия с учетом меняющихся обстоятельств. В третьих, управление должно обеспечить прогресс страны, политическую и правовую защиту ее экономического суверенитета. В четвертых, управление создает взаимодействующую систему прав, функции и ответственности различных иерархических уровней и должностных лиц с целью эффективного решения существующих социальных и экономических проблем. Известный экономист Г. Минцберг отмечает, что управление это процесс планирования, организации, мотивации и контроля, который необходим для того, чтобы сформировать и достичь намеченную цель.

Необходимо осознать, что институциональные преобразования, трансформационные процессы вызваны не только переходом на рыночное хозяйствование, а является постоянным процессом, который требует системного управления. В этом процессе ведущим является роль государства, эффективность правительства.

Интересы развития страны подразумевают, что система управления постоянно должна обеспечивать условия для реализации выше отмеченных функции. В месте с тем, достичь высокую степень системы управления возможно только путем оптимизации его основных элементов. К этим элементом относятся – организационная структура управления, система коммуникации и принятия решения, использование информации и менеджмент персонала. Современная эпоха характеризуется тем, что эффективность управления оказывает решающее влияние на конкурентоспособность страны, решение ее социальных и экономических проблем. Управление в наше динамичное время представляет собой сложную работу, которую невозможно успешно выполнить, если будем руководствоваться только „сухими“ зазубренными формулами. Руководитель должен совмещать общепризнанные понятия и значения тех многочисленных вариации, которыми одна ситуация отличается от другой.

Курс свободной экономики в Грузии обеспечивает быстрое экономическое развитие, дальнейшую либерализацию экономики, углубление внешних торговых взаимоотношении и диверсификацию экспорта, привлечение прямых иностранных инвестиции и повышение роли частного сектора экономики. В этом направлении в стране осуществлены цели ряд значительных мероприятия.

За последние годы Грузия значительно улучила макроэкономические параметры, также свои позиции в некоторых известных и в значительных международных рейтингах. По конкурентоспособности национальной экономики Грузия занимает 88-ое место (по рейтингу всемирного экономического форума).

Потенциал управления страны включает в себе следующие основные элементы: уровень развития предпринимательства, навыки управления – способствовать развитию предпринимательства и инновационной деятельности, новаторства, индивидуальной инициативности, качеству риска; повышению эффективности потенциала и навыкам делегирования функции управления в нижних иерархических уровнях и к исполнителям; качеству результативных взаимоотношении руководителя и подчиненных. Также важно качество использования современных информационных систем на всех уровнях управления. Качество развития стратегического менеджмента способствует осуществлению намеченных целей; совершенствует совмещение долгосрочных и краткосрочных задач, совершенствует навыки оптимизации, качества ориентации на потребности потребителей, включение в мировое хозяйство, антикризисное управление и т.д.

Изучение управленческого потенциала Грузии по приведенным критериям показывает, что он относительно низок и частично не соответствует современным требованиям развития, что сегодня и на будущее необходимо для обеспечения дальнейшего прогресса страны.

Во первых, относительно низок уровень предпринимательства и инновационной деятельности. Часто акцент делается на традиционный бизнес (на торгово-посредническую деятельность), а не на предпринимательство, суть которого новая комбинация факторов производства с использованием новшеств менеджмента. Собственно инновационный потенциал также скромнен. Он охватывает сферы научно-исследовательских и опытно-конструкторских работ, разработки и внедрения новой техники и технологии, что происходит в незначительных масштабах. Инновационной деятельности

препятствует также низкий уровень инвестиции. Следовательно, для развития предпринимательства основополагающее значение имеет развитие инновационного менеджмента, а также развитие масштабов интеллектуального капитала и инновационной деятельности.

Изучение управленческого потенциала Грузии по данным критериям показывает, что он не полностью соответствует как современным требованиям, так и успешному решению тех задач, которые необходимы для обеспечения прогресса страны на сегодня и в будущем.

В целом эффективность менеджмента прежде всего определяется следующими показателями: валовый внутренний продукт страны на душу населения, валовый внутренний продукт на численность работников, занятых государственным управлением, соотношение валового внутреннего продукта на общую численность работающих, энергоёмкость валового внутреннего продукта, информативность валового внутреннего продукта, удельный вес персонала, пользующихся услугами интернета к общему числу занятых и т.д.

Качество мотивации и менеджмента является низким, т.к. для него главным является не более полное удовлетворение потребностей потребителей, а реализация интересов личностей, занятых бизнесом. Именно такое положение вещей обуславливает относительно низкую социальную ответственность бизнеса и менеджмента в Грузии, когда занятие в сфере государственного и экономического управления этого не чувствуют в следствии низкой квалификации или слабой мотивации.

Анализ развития менеджмента с учетом мировой практики дает возможность выделить следующие основные тенденции:

1. Главной функцией, целью менеджмента является формирование такой совершенно новой функции, как получение знания для использования знания. Грейсон Джексон и О'дель в труде „американский менеджмент на пороге XXI века“, указывали, что внимание правительства главным образом направлен на бюджетный и торговый дефицит, но не менее опасным представляется и третий вид дефицита – просветительный.

2. Актуализация социальной функции менеджмента, социальной ответственности, его продвижение;

3. Повышение значения опережающей стратегии в менеджменте;

4. Повышение значения институциональных основ менеджмента;

5. Усиление обеспечения менеджмента информационными технологиями;

6. Развитие глобальных организации - тенденция повсеместной глобализации в мировом масштабе, рост производственных и технологических возможностей, транснационализация потребительских и ресурсных рынков, в любой точке мира вызывает необходимость глобальной организации деятельности;

7. Доминирование гибкой адаптивной организации. Для современных и будущих организации одной из особенностей является умение быстро адаптироваться на рыночные колебания (изменения);

8. Ориентация на устойчивое и безопасное развитие.

Очевидно, что отмеченные тенденции тесно взаимосвязаны между собой причинно – следственными отношениями, реализация которых является основой повышения социального и экономического прогресса. Недостатки в управлении экономикой страны непосредственно действует на рейтинг привлекательности страны, иностранных партнерах, инвесторах при осуществлении различных программ и проектов. Мировой рейтинг стран публикуется ежегодно и представляет собой значительный индикатор экономики стран.

Литература

1. Бараташвили Е. Гечбаия Б. Современные бизнес стратегии, Учебник, Тбилиси 2011;
2. Бараташвили Е. Инновационный менеджмент, Тбилиси 2009;
3. Кокнаури Л. Основы менеджмента в схемах, Тбилиси 2009;
4. Arthur A. Thompson, Jr., A.J. Strickland III . Strategic Managament. Concepts and Cases; McGraw-Hill Companies. 2001;
5. Michael. H Mescon, Michael Albert, Franklin Khedouri. Managament. Harper & row, Publishers, New York. 2007;
6. Michael H. Mescon, Michael Albert, Franklin Khedouri. Managament. Harper & row, Publishers, New York. 2007;
7. Richard L. Daft. Management. Vanderbilt Univesrsity. South-Western. Tomson Learning. 2008.

Гонта О.І., д.е.н., професор

*Чернігівський національний технологічний університет,***ПРОБЛЕМИ СУСПІЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ТА ТРАНСКОРДОННОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ: ПОЗИЦІЇ МІЖНАРОДНИХ ЕКСПЕРТІВ**

Сучасні тенденції розвитку нашої країни формуються в умовах розмитості перспектив та непередбачуваних наслідків переплетення суспільно-політичних та суспільно-економічних процесів. Окреслюється потужна конфігурація загроз національній безпеці держави, які не є породженням виключно складної геополітичної ситуації, а мають достатньо тривалий термін формування, зокрема: нестабільність умов господарювання та деформованість економічної структури національного господарства; загроза масштабної енергетичної кризи; хронічна залежність від критичного імпорту; невиправдана лібералізація національного законодавства щодо іноземних інвестицій в економіці країни; викривленість механізму саморегуляції економіки, zdeформованої монополіями та силовими методами управління; часткова втрата керованості макроекономічними процесами в результаті різкої зміни геополітичної ситуації в Україні. Ми зупинимося лише на окремих аспектах гострих проблем соціально-економічного розвитку України. Правомірно констатувати глибоку і довготривалу кризу влади в нашій державі. Слід згадати, що свого часу Д. Норт пов'язував можливість успішних структурних змін в країні з поступовою перебудовою інституційної основи національної економіки та із інноваційними змінами у системі всіх рівнів державного управління [1]. Для нас ключовими аспектами цієї концептуальної платформи є саме останнє – необхідність змін у системі державного управління. Переконані, що викривлення у розумінні сутності та рушійних сил суспільних трансформацій, а також ігноруванні синергетичної значущості їх зовнішніх аспектів (в тому числі – геополітичних), пов'язані саме з вражаюче викривленою системою організації, координації та контролю реалізації таких принципових зрушень.

На нашу думку, в умовах глобалізації неможливо розглядати внутрішні проблеми країни у відірваності від їх сприйняття світовою спільнотою. Тому актуальним і корисним є звернення до результатів комплексної оцінки ситуації в країні, причому у співставленні із аналогічними параметрами інших країн. Так, заслуговує на увагу нещодавно опублікований у листопаді 2014 року рейтинг країн світу за Індексом процвітання (The Legatum Prosperity Index), який з 2008 року складається Аналітичним центром Legatum Institute зі штаб-квартирою в Лондоні. У цьому рейтингу Україна посіла 63-є місце (в цілому задовільне) серед 142 країн-респондентів (проти 64-го у минулому році). Зауважимо, що цей рейтинг є оцінкою благополуччя життя в окремих країнах світу, яка здійснюється на основі врахування восьми параметрів. Зокрема, методом опитування громадян оцінювався стан 1) економіки, 2) підприємництва, 3) якості управління, 4) освіти, 5) охорони здоров'я, 6) безпеки, 7) персональної свободи громадян, 8) соціального капіталу [2]. Для довідки: рейтинг очолює Норвегія, у першій п'ятірці також – Швейцарія, Нова Зеландія, Данія і Канада. Стосовно постсоціалістичних країн: Польща – 31 місце, Литва – 42, Латвія – 44, 53 – Білорусь – 53 (2013 р. – 58), Росія – 68 (2013 р. – 61). Інтерес становить деталізація складових інтегрованої оцінки Індексу процвітання України. Розглянемо більш конкретно оцінку окремих параметрів поступу «процвітання». Так, найсуттєвіше покращення стосовно нашої країни відмічено у підкатегорії «економіка» (пересування із 110-го на 70-е місце серед країн-респондентів.) Аргументація: 63% жителів України офіційно мають працю, 71% громадян прийняти житло та їжу. Хоча в цілому, лише близько третини співвітчизників задоволено рівнем життя в країні. До речі, парадоксально, але такі позитивні зрушення в нашій країні у вказаній категорії не відповідають загальноєвропейському тренду. За розрахованим Індексом, більшість європейських країн мають зниження оціночних показників розвитку економіки. Зокрема, такі показники погіршилися у сусідніх з Україною: Польщі, Словаччині й Угорщині, хоча загалом ці країни мають вищі позиції у рейтингу (34-е, 38-е і 41-е місця відповідно). Найкращий показник наша країна має у сфері соціального капіталу – 40-е місце. Тішить, що майже 90% українців вважають, що можуть покластися на інших у скрутні часи, а чверть населення країни бере участь у волонтерських заходах. Останні події, пов'язані із геополітичними викликами на Сході України, є практичним підтвердженням проявів позитивної ментальності українського народу, оскільки саме волонтерський рух забезпечує цільове спрямування акумульованих грошових ресурсів населення на потреби оборони незалежності та суверенітету України. Україна посіла 54-е місце із 142 у підкатегорії «безпека». Лише 6 % наших співгромадян стали жертвами

крадіжок, і трохи менше від половини громадян почуваються у безпеці під час самотніх прогулянок містом вночі. Приємно, що наша країна зайняла 57-е місце у підкатегорії «підприємництво». Зокрема, майже 25% українців вважають Україну сприятливим місцем для заснування власного бізнесу. Проте Україна обіймає лише 77-е місце у підкатегорії «охорона здоров'я». І це при цьому, що ми маємо найбільшу кількість лікарняних ліжок на 1000 громадян. (До речі, серед рейтингу держав з найнижчим показником у цій сфері - Іран, де на 1000 мешканців припадає лише 0,1 лікарняне ліжко.) Також насторожує, що в підкатегорії, яка оцінює персональну свободу громадян, наша країна зайняла 103-є місце. Тільки 57% українців вважають себе вільними ухвалювати будь-які рішення стосовно власного життя. Найбільш негативної динаміки зміни показників Україна зазнала у сфері освіти, перейшовши з 29-го на 42-е місце. Лише 58% співвітчизників задоволені існуючим в країні рівнем освіти, тоді як решта вважають його вкрай низьким. Особливо важливо: найгіршим показником стосовно місця України в означеному рейтингу країн стала якість влади: лише 121-е місце (згідно з даними 2012 року, якими оперували автори рейтингу). Зокрема, у побудові рейтингу задоволення станом розвитку демократії громадянами надано тільки 6 балів із 10 можливих. Лише 20% українців вірили у проведення чесних виборів у країні, а що найгірше, 83% населення вважало, що місцеві влада і бізнес є корумпованими. Крім того, Україна має найнижчу у світі задоволеність діями влади щодо збереження довкілля – 85% населення висловило своє невдоволення. (Для контрасту: жителі ОАЕ задоволенні захистом довкілля найбільше – 95%).

Ще більший інтерес становить порівняльний аналіз інвестиційної привабливості країни, який здійснювали кілька авторитетних міжнародних інституцій. Зокрема, Україна представлена у наступних рейтингах інвестиційної привабливості: Глобальний індекс конкурентоспроможності; Індекс «Doing Business»; Індекс інвестиційної привабливості; Індекс сприйняття корупції; Глобальний барометр корупції; Індекс економічної свободи. В рамках глобального індексу конкурентоспроможності у 2014 р. відзначені фактори, що знижують інвестиційну привабливість України: ситуація із захистом права власності (135 місце із 144), захист прав на інтелектуальну власність (129 місце), адміністративний тиск на бізнес (115 місце), втрата незалежності судової системи (140 місце), фаворитизм в управлінні (116 місце), ефективність системи вирішення суперечок (129 місце) [3,4,5,6]. Індекс «Doing Business» засвідчує легкість започаткування бізнесу, отримання дозволів, реєстрації права власності та отримання кредитів, враховує захист інвесторів, режим оподаткування та зовнішньої торгівлі у 189 країнах. Починаючи з 2007 р. Україна перемістилася у рейтингу зі 139 на 96 місце, але при наявності вагомих перепон веденню бізнесу. Щорічний звіт «Doing Business-2015» відмічає прогрес у спрощенні системи оподаткування, проте залишаються проблемними питання банкрутства підприємств, ведення зовнішньоекономічної діяльності та захисту прав міноритарних акціонерів. Індекс інвестиційної привабливості розраховується з 2008 р. шляхом опитування керівників компаній-учасників Європейської Бізнес Асоціації. Якщо у III кв. 2008 р. 33 % з них вважали, що інвестиційний клімат в Україні швидше несприятливий, 4 % - однозначно несприятливий, то вже у III кв. 2014 р. 45 % вважали інвестиційний клімат швидше несприятливим, 28 % - однозначно несприятливим. Серед чинників падіння інвестиційної привабливості України респонденти назвали війну на Донбасі (30 %), нововведення НБУ щодо валютного регулювання (28 %), відсутність реальних реформ та дезорганізація роботи державних установ (27 %), зростання корупції (11 %). На думку опитуваних, найгірша ситуація склалася у сфері валютного регулювання, реформування судової системи, відшкодування ПДВ та корупцією. Індекс сприйняття корупції «Transparency International» оцінює корумпованість публічного сектору 177 країн та територій шляхом опитування фахівців 12 інституцій, у т. ч. Світового банку. Для України індекс сприйняття корупції у 2013 р. складає 25 балів зі 100. Протягом 2007-2013 рр. індекс сприйняття корупції України погіршився. Водночас, відбулось покращення рейтингу РФ (з 143 до 127 місця), Казахстану (з 150 до 140), Республіки Білорусь (з 150 до 123), Польщі (з 61 до 38). На думку авторів аналізу, основною причиною низького значення індексу сприйняття корупції для України є злиття політичних і бізнес інтересів та корумпований протекціонізм. Глобальний барометр корупції у 2013 р. представив опитування 114 тис. людей у 107 країнах. За результатами опитування у 2013 р., 43 % українців заявили, що за останні 2 роки корупція в Україні поширилася, 47 % впевнені, що уряд України працював виключно в інтересах кількох фінансово-промислових груп, 37 % вважають дії уряду щодо боротьби з корупцією неефективними. Основними осередками корупції в Україні опитувани вважають судову систему (87 %), міліцію (84 %), публічних діячів та державних службовців (82 %), Верховну раду України (77 %). Індекс економічної свободи

щорічно розраховується фондом «The Heritage Foundation» та «Wall Street Journal» з метою оцінки економічних свобод у країні, до яких відносять право вільно працювати, виробляти, споживати та інвестувати. Протягом 2007-2011 рр. відбувалося зменшення індексу для України з 51,1 до 46,1 балів. За даними Індексу економічної свободи-2014, Україна посідає 155 місце серед 178 країн, значення Індексу дорівнює 49,3 балам (середнє значення індексу у світі - 60,3 бали). Україна має найменший рівень економічної свободи в європейському регіоні після республіки Білорусь. Інвестиційна привабливість у складі індексу зменшилася з 30 до 20 балів через погіршення ситуації з корупцією, злиття політичних та бізнесових інтересів, незадовільний захист власності, вплив виконавчої влади на судову систему, дискримінаційне ставлення до іноземних інвестицій, відсутність прозорого ринку землі, можливості експропріації доходів.

Підсумовуючи викладене, можна констатувати, що за проведеним нами аналізом експертних оцінок провідних фахівців у сфері світового економічного розвитку, основною проблемою забезпечення успіху України є якість влади. Хоча підсумки вище аналізованих рейтингів складені за станом цих очікувань минулого року, слід висловити застереження щодо її сучасного стану. Якість влади впливає на вирішення численних гострих питань соціально-економічного розвитку, у тому числі, найбільш болючого – енергетичної незалежності. Так, ми покладаємо великі надії на альтернативну енергетику. Але саме у цьому руслі натикаємось на «підводні каміння» якості влади. Як відомо, ТЕС споживають велику кількість природного палива, АЕС – отримали негативний «імідж» після вражаючих за наслідками аварій у Чорнобилі та Фукусімі. Альтернативою вважається енергія сонця, вітру і води, а також біопалива із відходів та спеціально культивованих рослин. В Україні спостерігається нестандартне явище: альтернативна (зокрема, сонячна) енергія стає у 10 разів дорожчою, ніж традиційна і набагато дорожча, ніж у більшості європейських країн. Слід зауважити, що у світі існує певний досвід стимулювання розвитку такої енергетики. Дієвими інструментами є гарантія підключення в загальну енергосистему країни, довгостроковий контракт під закупівлю електроенергії та гарантії того, що вся вироблена таким чином електроенергія буде викупатися за льотними цінами (вищими, ніж у виробників «традиційної енергії»), які прийнято називати «зеленими тарифами». Можна вважати, що введення таких тарифів – це турбота про екологію. Однак, в Україні великі олігархічні структури (з потужним адміністративним ресурсом) узяли під повний контроль виробництво цього виду продукції. Електроенергію в нашій країні скупає єдиний агент – державне підприємство «Енергоринок». За підсумками 2013 р. – 44,27% електроенергії виробляється АЕС, проте у загальній вартості її продаж – це лише 20,82%, тоді як частка енергії від сонячних батарей – 0,32% у грошовому виразі становила аж 3,48%. Така ситуація пояснюється тим, що за спожиту енергію АЕС вітчизняні підприємства платять всього 30 коп. за кВт/год, тоді як за сонячну – більше 7 грн. І це враховуючи інший «перекіс», що промислові об'єкти сплачують за спожиту електроенергію 1,30 грн. за 1 кВт/год., тоді як населення - 30 коп. Така ситуація робить непривабливою ідею технологічних пошуків у напрямі вирішення енергетичної проблеми України за рахунок альтернативних джерел енергії [7].

Наведений вище огляд позицій України у міжнародних рейтингах, де найгірші позиції займає якість влади, наштовхнув нас на аналіз у цьому ракурсі найбільш вразливого у сучасних умовах сектору економіки – енергетичного. Зокрема, ми покладаємо великі надії на альтернативну енергетику. Але саме у цьому руслі натикаємось на «підводні каміння» якості влади. Як відомо, ТЕС споживають велику кількість природного палива, АЕС – отримали негативний «імідж» після вражаючих за наслідками аварій у Чорнобилі та Фукусімі. Альтернативою вважається енергія сонця, вітру і води, а також біопалива із відходів та спеціально культивованих рослин. В Україні, завдяки перекосам влади спостерігається дивне явище: альтернативна (зокрема, сонячна) енергія стає у 10 разів дорожчою, ніж традиційна і набагато дорожча, ніж у більшості європейських країн, наприклад – у 4 рази дорожче, ніж у Німеччині. У світі існує досвід стимулювання розвитку такої енергетики. Дієвими інструментами є гарантія підключення в загальну енергосистему країни, довгостроковий контракт під закупівлю електроенергії та гарантії того, що вся вироблена таким чином електроенергія буде викупатися за льотними цінами (вищими, ніж у виробників «традиційної енергії»), які прийнято називати «зеленими тарифами». Введення таких тарифів – це турбота про екологію. Однак, в Україні великі олігархічні структури (з потужним адміністративним ресурсом) узяли під повний контроль виробництво цього виду продукції. Електроенергію в нашій країні скупає єдиний агент – державне підприємство «Енергоринок». За опублікованими підсумками 2013 р. –

44,27% електроенергії виробляється АЕС, проте у загальній вартості її продаж – це лише 20,82%, тоді як частка енергії від сонячних батарей – 0,32% у грошовому виразі становила аж 3,48%. Така ситуація пояснюється тим, що за спожиту енергію АЕС вітчизняні підприємства платять всього 30 коп. за кВт/год, тоді як за сонячну – більше 7 грн. І це враховуючи інший «перекіс», що промислові об'єкти сплачують за спожиту електроенергію 1, 30 грн. за 1 кВт/год., тоді як населення – 30 коп. Така ситуація відбивається на конкурентоспроможності національного виробництва та робить вкрай непривабливою ідею технологічних пошуків у напрямі вирішення енергетичної проблеми України, у тому числі – за рахунок альтернативних джерел енергії [7].

Здійснений огляд позицій України у міжнародних рейтингах, де найгірші позиції займає якість влади, наштовхнув нас на аналіз у цьому ракурсі найбільш вразливого у сучасних умовах сектору економіки – енергетичного. Ми переконалися, що без виваженої та науково обгрунтованої роботи у напрямку європейського державотворення, вирішення цілого комплексу гострих соціально-економічних проблем неможливо. В цьому плані ми покладаємо великі надії на консолідацію потенціалів наукових шкіл країн Східної Європи заради забезпечення стабільності і транскордонної безпеки на континенті, а також на систематизовану працю вітчизняних вчених щодо розробки рекомендацій у напрямку покращення ситуації, що склалася у народному господарстві України з надією на цілісність країни та її скоріше процвітання. Вважаємо, що найбільш гострою серед окреслених проблем є фундаментальна проблема - незрілої принципової структурної трансформації національного господарства. Адже сучасна побудова структури економіки України є малоефективною, економічно та екологічно небезпечною. Ми переконалися, що без виваженої та науково обгрунтованої роботи у напрямку європейського державотворення, вирішення цілого комплексу гострих соціально-економічних проблем неможливо. І в цьому плані ми покладаємо великі надії на консолідацію потенціалів наукових шкіл країн Східної Європи заради забезпечення стабільності і транскордонної безпеки на континенті, а також на систематизовану, взаємоузгоджену працю вітчизняних вчених щодо розробки рекомендацій у напрямку покращення ситуації, що склалася у народному господарстві України з надією на цілісність країни та її скоріше процвітання.

Список використаних джерел

1. Нортд Д. Інституції, інституційна зміна та функціонування економіки / Д. Нортд. - К.: вид-во Соломії Павличко "Основи", 2000. – 214 с.
2. Рейтинг процвітання країн світу 2014/ [електронний ресурс] // www.unian.ua/...1004470-ukrajina-obignala-rosiyu-i-posila-63-mistse-v-indeksi-protsvitannya-mapa.
3. Інформація Всесвітнього економічного форуму «The Global Competitiveness Report» [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.weforum.org/issues/global-competitiveness.html>.
4. Інформація Світового Банку «Doing Business» за відповідні роки [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.doingbusiness.org/reports/global-reports/doing-business-2014>.
5. Інформація Європейської бізнес асоціації [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.eba.com.ua/uk/about-eba/indices/investment-attractiveness-index>.
6. Тотальна корупція вбиває чесний бізнес в Україні, прес-реліз, "Трансперенсі Інтернешнл Україна", 2013 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://ti-ukraine.org/content/4052.html>
7. Офіційний сайт ДП "Енергоринок" [електронний ресурс] // www.er.gov.ua/

Гонта С.В., аспірант

Чернігівський національний технологічний університет, Чернігів, Україна

СТРУКТУРНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ В ПОЛЬЩІ ТА БОЛГАРІЇ: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

Численні зовнішні та внутрішні виклики, які повстали перед Україною сьогодні, змушують до якісно нової реакції. Анексія та окупація частини території, неоголошена гібридна війна, фізичне знищення значної частини промислового потенціалу, та всеосяжний запит суспільства на реформи, вимагають не просто косметичних змін та рокіровок, а стратегічних, науково обгрунтованих структурних трансформацій. Після розпаду Радянського союзу більшість постсоціалістичних країн опинились у схожих умовах, але шлях переходу від командно-адміністративної системи до ринкової економіки у кожній був різний. У наш час, двадцять п'ять років потому, Україна не змогла позбавитись усіх пережитків радянського минулого, і тому, на нашу думку, досвід інших постсоціалістичних східноєвропейських країн зараз є конче актуальним.

Реформи у Польщі розпочалися у складних умовах: макроекономічна розбалансованість, гіперінфляція, великий зовнішній борг, падіння обсягів виробництва. Розроблена стратегія реформування у Польщі включала наступні завдання:

– формування нового типу економічної системи, забезпечення стабільного та динамічного розвитку, виходу Польщі на світову арену. Метою реформ було створення ринкової системи господарювання;

– вибір адекватної економічної політики, яка б привела до формування такої системи, відповідних їй інструментів, послідовності реформ та їх часових меж.

У стратегії були визначені першочергові завдання:

– досягнення макроекономічної стабілізації через скорочення дефіциту державного бюджету, становлення реальної процентної ставки, подолання дефіциту на національних ринках;

– мікроекономічної лібералізації - створення сприятливих умов для розвитку підприємництва, доступу в країну іноземних інвестицій, створення конкурентного середовища, зокрема, за рахунок відміни пільг, скорочення субсидій, лібералізації цін;

– інституційної структурної перебудови, проведення розукрупнення та приватизації основної частини державних підприємств, ліквідації вітчизняних монополій, незалежності національного банку, реформування фінансового сектору, впровадження нового бюджетного законодавства, відміни позабюджетних фондів.

Стратегією передбачалось швидке, радикальне, послідовне і всеохоплююче проведення реформ.

Відносно інших постсоціалістичних країн, Польща була в кращих умовах, завдяки більш гнучкій структурі національного господарства, зорієнтована на задоволення потреб внутрішнього ринку і тому менш залежна від негативних зовнішніх чинників, домінування приватного сектору у сільському господарстві, частково - у сфері послуг, будівництві, ремеслах тощо. За період реформ Польща не втратила свого промислового потенціалу, обсяг промислового виробництва зріс за 10 років майже у 2,5 рази.

Окрім економічних реформ, проводилась низка реформ політичних, спрямованих на розвиток громадянського суспільства, вирішення питань соціального захисту.

Стратегічною метою реформ було формування ефективної структури національного виробництва, за допомогою органічного поєднання ринкових механізмів та державного регулювання. Особливо важливим стояло питання приватизації. Великі підприємства приватизувались у два етапи: акціонуванням із подальшим продажем акцій через фондові біржі або відкриті тендери. У приватизації 514 акціонерних підприємств взяли участь 28 млн. громадян, яким були надані приватизаційні бони. Малі і середні підприємства приватизувались через продаж, створення нових підприємств на базі фондів діючих, оренду з викупом (як правило, трудовими колективами). Був затверджений перелік стратегічно важливих підприємств - вугільної і оборонної промисловості та енергетики, які не підлягали приватизації.

Розвиток приватного підприємництва, поступове входження державних підприємств у ринкові відносини спричинились до формування ефективних виробництв, що випускають конкурентоспроможну продукцію на світових ринках. Особливу роль у виробництві високотехнологічної, експортно-орієнтованої продукції в Польщі відіграли іноземні інвестиції, обсяг яких на кінець 1999 р. перевищував \$35 млрд. Більше як 60 % із них були спрямовані у будівництво, транспорт і зв'язок, машинобудування. Переважаюча кількість інвестицій надходила із високорозвинених країн: Німеччини, США і Франції.

У результаті здійснюваних реформ зростала роль приватного сектору. У 2000 р. його частка становила у ВВП 61,2 %, в зайнятих - 72,1 %, в інвестиційних видатках - 65,2 %, у проданій промисловій продукції - 70 %, в експорті - 83,6 %.

Розвиток приватного сектору, жорстка конкуренція та цілеспрямована діяльність держави спричинились до формування раціональної структури національного виробництва протягом перших 10 років реформ. У наступний період вона вже не зазнала істотних змін. У 2010 р. у ВВП частка сільського господарства становила 3,1%, промисловості - 21,6 %, будівництва - 6,3 %, торгівлі і ремонту - 16,6 %.

В удосконаленні структури виробництва, її модернізації і нарощенні обсягів виробництва важливу роль відіграють інвестиції, які цілеспрямовано скеровуються у пріоритетні сфери виробництва, зокрема, у промисловість та будівництво. В останні роки істотно зростають інвестиції у соціально-значущі сфери - комунальне обслуговування, освіту і охорону здоров'я. Відповідно до секторів власності, починаючи із 2000 р., структура інвестиційних видатків не зазнала істотних

змін: дві третини із них - приватні, решта - порівну - це видатки державних та місцевих органів. Кошти із державного бюджету забезпечують більше половини видатків у країні на науку та науково-дослідні роботи. Проте загальна величина видатків на цю сферу є недостатньою, оскільки становить менше 1 % ВВП. Забезпечення високотехнологічного рівня виробництва та зростання його обсягів значною мірою здійснюється за рахунок інвестицій із високорозвинених країн. У 2008 р. обсяг накопичених іноземних інвестицій становив \$161,4 млрд. (в Україні - \$ 47 млрд.). На сьогодні, Польща – одна з найбільш розвинених країн Східної Європи, якій вдалося подолати перехідний період, та стати впливовим гравцем на європейському просторі.

В інших пост-соціалістичних країнах ситуація була відмінна. Так, наприклад, досить сильно відрізняється досвід Болгарії. Основними принципами конституції Болгарії стали парламентаризм, політичний плюралізм, соціальна ринкова економіка і гарантування прав і свобод громадян. Проте, попри теоретичну визначеність вектору розвитку, на практиці ж чіткого плану по втіленню структурних змін не було, через що відхід від соціалізму був хаотичний та непослідовний. Численна кількість новоутворених політичних партій злились в декілька об'єднань. Реально ж політична система Болгарії стала двополюсна.

В цей перехідний період основними політичними пріоритетами Болгарії були:

- демократія та політичний плюралізм;
 - приватна власність та лібералізація економічних відносин;
 - поновлення основних свобод населення;
 - активна прозахідна політика;
 - динамічні зміни політичної еліти.
- Але, через нестачу досвіду та чіткої стратегії розвитку, були характерні і наступні вади:
- запозичувались іноземні моделі вирішення проблем, які не були адаптовані для поточних умов;
 - непередумане послаблення ролі державного управління погіршили стан судової системи, поліції та армії;
 - характерна патологічна корупція;
 - слабкий фінансовий та адміністративний контроль призвели до значного збільшення тіньового сектору економіки;
 - значний вплив організованих злочинних угруповань на економічну та політичну діяльність;
 - нерегульований та шахрайський перерозподіл власності;
 - недосконала система соціального захисту.

Незвичність нової економічної та політичної моделі, особистісні амбіції, неспроможність політичної еліти до компромісу, сумбурність прийнятих рішень, відсутність теоретичного обґрунтування одних реформ, при виключній умоглядності інших стали основними перешкодами на шляху політичної трансформації у Болгарії. Проте, надзвичайно важливим був вплив і економічної системи, що також потребувала реформування, яке також проходило досить складно.

Перехідний період різко погіршив усі економічні показники Болгарії. На третину зменшується ВВП, відбувається спад промислового і аграрного виробництва, скорочення обсягів зовнішньої та внутрішньої торгівлі, зменшується зайнятість населення. Надмірна індустріалізація негативно сказалась на промисловість: включена у систему виробництва інших соціалістичних країн, промислова система Болгарії виявилась неспроможною функціонувати в контексті однієї держави, була майже паралізована. Ситуацію значно загострили «шокові» політичні зміни: стихійна приватизація, лібералізація кредитних та валютних операцій, безконтрольний імпорт товарів. Важке економічне становище відобразилось і на сільському господарстві, традиційному для Болгарії. Окрім цього, характерним було від'ємне торговельне сальдо, різке збільшення зовнішнього боргу та скорочення державного бюджету.

Економічна реформа у Болгарії розпочалась 1991 року, з повної лібералізації цін, прибутків та валютних курсів. Наслідки були швидкими и жахливими: за два роки обсяги виробництва впали майже вдвічі. Підприємства не мали ні часу, ні ресурсів, ні досвіду щоб підготуватися до змін. При тому, що базувалися реформи на принципах плюралізму власності, економічної свободи та демократизації, їх реальне втілення було неможливе в даних реаліях. Було зроблено багато помилок, велика кількість яких були суто політичними: значна політизація економічних перетворень, відсутність чіткої стратегії економічного розвитку, не вигідні, суто політичні договори про зони вільної

торгівлі з Македонією та Туреччиною, прийняті без урахування конкурентоспроможності болгарських товарів, стихійна приватизація. Тотальна корупція, втручання в економіку організованих злочинних угруповань, низька ефективність поліції та судової системи ще більше ускладнювали ситуацію, що не могло не понести за собою важкі соціальні наслідки: безпрецедентний ріст безробіття, та різке зменшення реальних доходів більшої частини населення.

Лише на початку 2000х болгарська економіка сповільнила свій спад, а з 2002 року починається невеликий, але стабільний приріст ВВП. Зрештою, в 2007 році Болгарія приєднується до Європейського Союзу. Окрім основних переваг (вільний доступ на ринок ЄС та безвізовий режим з іншими європейськими країнами), Болгарія взяла на себе обов'язки виконати низку вимог ЄС основними з яких можна назвати наступні:

- гармонізація законодавства Болгарії із європейським законодавством;
- продовження структурних реформ;
- реформування системи правосуддя, органів, що покликані боротися з корупцією та організованою злочинністю;
- сприяння політиці розширення ЄС за рахунок країн Західних Балкан;
- приєднання до енергетичних стандартів ЄС.

Вирішення цих завдань мали сприятливий соціально-економічний ефект. Хоча і з великими труднощами, але, в цілому, Болгарія змогла подолати перехідний період і зайняти своє місце на геополітичній мапі сучасної Європи.

Після розпаду Радянського союзу, Україна отримала незбалансовану промислову систему, яка була орієнтована на проміжне виробництво, з домінуючим виробництвом засобів виробництва, низьким технологічним і технічним рівнем матеріального забезпечення. В результаті – значна частина підприємств скоротили обсяги виробництва, чи припинили існування взагалі.

Певною перешкодою до ефективного втілення реформ є і певні ментальні особливості, зокрема – відносно молодий інститут приватної власності та підприємництва в деяких регіонах країни, що веде до викривленого сприйняття демократичних цінностей та свобод, відсутності відчуття соціального обов'язку у підприємців. Стихійна і недосконала приватизація призвела до монополізації певних галузей, з надприбутками для власників, і необґрунтованим завищенням цін для споживачів.

На нашу думку, першочерговим завданням повинно бути розробка гармонічної структури національного виробництва, яке змогло би задовольняти як внутрішні потреби, так і ефективно конкурувати за зовнішньому ринку. Особливо актуально це зараз, після підписання Угоди про асоціацію з Європейським союзом. Збільшення частки підприємств, що виробляють кінцевий продукт, та високотехнологічних виробництв (ІТ, авіакосмічна галузь, приладобудування). Підтримка малих та середніх фермерських господарств, та стимулювання розвитку агропромислового комплексу.

Разом з цим, конче необхідні структурні політичні реформи, спрямовані на створення ефективного законодавства, прозорої діяльності фіскальних служб, унеможливлення корупції та виводу ресурсів з тіньового сектору економіки, і, що не менш важливо, для відновлення довіри суспільства до влади.

Зрештою, кожна криза – це великий шанс на зміни, яких Україна потребує сьогодні, як ніколи.

Список використаних джерел

1. Юрчишин В. Огляд економіки Польщі: позитивний вихід з кризи (і окремі уроки для України) // Огляд економіки Польщі: Лютий, 2010, Центр Разумкова.
2. Юрчишин В. Економіка Польщі, Росії та України - трикутник неможливості? // Огляд економіки Польщі: Квітень, 2011, Центр Разумкова.
3. А. Нестеренко. От кризиса к стабилизации: экономика стран Центральной и Восточной Европы в 1993-1994 гг. // "Вопросы экономики", №3, 1995
4. В. Бредова. Ситуация на рынке рабочей силы в странах Восточной Европы и СНГ. // "Мировая экономика и международные отношения", №7, 1994
5. Р. П. Толмачева. Экономическая история — Экономика стран социалистической системы. Деятельность СЭВ — 2-е изд., испр. и доп. - М.: Дашков и К, 2003. — 604 с.

Гораль Л. Т., докт. екон. наук, професор,
Берлоус М. В.

*Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу,
Івано-Франківськ, Україна*

ПРО ТРАНСФОРМАЦІЮ СТРУКТУРИ ВЕРТИКАЛЬНО-ІНТЕГРОВАНОЇ КОМПАНІЇ

Складні умови періоду ринкових перетворень, які переживає Україна, актуалізують роль людського чинника у виробничому процесі, що вимагає нового підходу до організаційного проектування на промислових підприємствах. Одним з основних засобів підвищення ефективності господарського механізму є вдосконалення організаційних форм і структур управління підприємством. Для вирішення цього завдання суттєву роль відіграє аналіз організаційних структур підприємства та їх застосування на практиці. Сучасні промислові підприємства характеризуються великим різноманіттям використання матеріальних, фінансових, трудових та інформаційних ресурсів, поєднанням багатьох видів процесів, зібраних в єдину систему, яка має певні властивості, закономірності та зв'язки, тому гострою проблемою багатьох підприємств в умовах конкуренції стає формування ефективної структури управління, яка мобільно і за короткі терміни реагувала б на зміни як на зовнішньому, так і внутрішньому ринках збуту продукції. Отже, постійно виникає необхідність в удосконаленні організаційної структури підприємства. Не дивлячись на велику кількість наукових публікацій з питань організаційних структур управління підприємствами, проблема трансформації вертикально-інтегрованої структури та її ефективність залишається маловивченою.

Організаційна структура управління будь-яким суб'єктом господарювання – це форма системи управління, яка визначає склад, взаємодію та підпорядкованість її елементів. В організаційній структурі суб'єктом господарювання кожен її елемент (виробничий або управлінський підрозділ) має певне місце й відповідні зв'язки з іншими елементами, які поділяються на лінійні, функціональні та міжфункціональні [1].

У практиці господарювання можуть застосовуватися кілька типів організаційних структур залежно від масштабів діяльності, виробничо-технологічних особливостей, стратегічних і поточних завдань діяльності підприємства (фірми). Вибір організаційної структури управління виробництвом завжди є сферою компетенції вищого керівництва організації, але керівники середнього та нижнього рівнів повинні знати організаційну структуру, так як вона визначає відносини між елементами організації.

Недоліки в системі внутрішнього управління підприємством у більшості випадків є причиною виникнення кризової ситуації. Вихід підприємства з кризового стану вимагає чіткого проведення реструктуризації управління, розроблення стратегії антикризового управління, стратегії виживання. Для цього потрібно створення гармонійно узгодженої структури, пропорційність обсягів влади та відповідальності кожного з учасників конфігурації на підприємстві [2].

Передкризову ситуацію ми спостерігаємо вже тривалий час із вертикально-інтегрованою компанією НАК «Нафтогаз України». Національна акціонерна компанія «Нафтогаз України» є провідним підприємством паливно-енергетичного комплексу, однією з найбільших компаній України. Компанія здійснює повний цикл операцій з розвідки та розробки родовищ, експлуатаційного та розвідувального буріння, транспортування та зберігання нафти і газу, постачання природного і скрапленого газу споживачам. Понад 90% нафти і газу в Україні видобувається підприємствами компанії. Крім суто комерційної діяльності, компанія виконує важливу соціальну роль, забезпечуючи населення, бюджетні установи та комунальних споживачів природним газом за цінами, що встановлюються державою [3].

У складі НАК «Нафтогаз України» функціонують 17 основних дочірніх підприємств і товариств з різними формами власності, що забезпечують виконання повного циклу upstream і downstream операцій у нафтогазовій промисловості, зокрема ПАТ Укргазвидобування, ПАТ Укртранснафта, ПАТ Укрнафта, ПАТ Укртрансгаз, ДАТ Чорноморнафтогаз, ДК Газ України, ДП ЛКВО, ДП Укрнафтогазкомплект, ДП Науканафтогаз, ДП Укравтогаз, ДП Укргазобслуговування, ДП «Будівельник», ДП «Нафтогазбезпека», ДП «Закордоннафтогаз», ДП «Вуглесинтезгаз України», Філія «Метрологічний центр», Філія «Дирекція з будівництва». Слід відмітити, що з 2011 року дана компанія збільшила кількість структурних одиниць з 11 до 17, при цьому результати її фінансової діяльності значно погіршилися, що негативно відобразилось на її суб'єктах.

В управлінні підприємствами нафтогазової промисловості значна роль відведена державному регулюванню як основній формі регламентації діяльності монополіста НАК «Нафтогаз України», яке здійснюють Національна комісія регулювання електроенергетики, Міністерство економічного розвитку і торгівлі, Міністерство енергетики та вугільної промисловості. Функції контролю за діяльністю підприємств галузі покладені на Антимонопольний комітет України.

Методи державного управління в галузі зводяться до:

- прямих: через економічні та організаційно-правові методи регулювання, зокрема через встановлення фіксованих цін, граничних рівнів цін, граничних нормативів рентабельності, регулювання обсягу транспортування газу та його розподілу (обов'язкове газопостачання певним групам споживачів, встановлення лімітів споживання газу), надання дотацій підприємствам та субсидій споживачам, державного прогнозування на довго-, середньо- та короткотермінову перспективу;
- опосередкованих: через економічні та правові методи управління;
- економічних: через ставки податків, митні тарифи, норми амортизації;
- правових: через систему законів та законодавчих актів, що регламентують діяльність суб'єктів газового ринку (Закони України «Про ціни і ціноутворення», «Про трубопровідний транспорт», «Про засади функціонування ринку природного газу», «Про енергозбереження» «Про природні монополії», Кодекс України про надра);
- індикативних: непрямого, опосередкованого впливу, який має орієнтований, рекомендаційний характер (науково-методичне забезпечення розвитку інфраструктури ринку газу та його координації) [4].

Необхідність проведення реструктуризації нафтогазової галузі обумовлена неможливістю зберегти стару структуру компанії в нових (кризових) умовах господарювання. Об'єкти даної галузі, крім індивідуальних особливостей, мають загальні недоліки:

- надпотужності основного та допоміжного виробництв (відносно тих ринків, що зараз існують);
- відсутність гнучкості виробництва (за рахунок високої концентрації і спеціалізації);
- орієнтація та залежність від конкретних постачальників і споживачів (сформованих в часи розвитку галузі);
- надмірна централізація управління, наявність елементів бюрократизму в керівництві;
- надлишок персоналу (як результат низького рівня технології виробництва і управління, організації виробництва та праці, кваліфікації, що відобразилось на рівні продуктивності праці);
- недооцінка питань маркетингу і збуту, фінансів, управління персоналом тощо.

Вертикальна інтеграція – це поєднання фірм, що пов'язані єдиним технологічним ланцюгом, це злиття компаній, що займаються виробництвом на різних стадіях технологічного ланцюга та встановлення контролю над ними з боку однієї компанії. Основними спонукальними мотивами вертикальної інтеграції є економія на трансакційних витратах, асиметричність інформації щодо якості обладнання, збільшення прибутків, за рахунок «подвійної надбавки», прагнення підприємств зменшити тиск державного регулювання, використання ефективної системи цінової дискримінації, прагнення зменшити втрати від монопольної влади [5].

М. Адelman вважає, що компанію можна назвати вертикально-інтегрованою, якщо у її межах відбувається переміщення товару, який міг би бути проданим на ринку без подальшої переробки, тобто передбачається повний контроль фірми над декількома стадіями виробництва [6]. Як бачимо з рис.1, в системі НАК «Нафтогаз України» ПАТ «Укртрансгаз» випадає з логіки вертикальної інтеграції, як компанія, яка є оператором газотранспортної системи, отже здійснює тільки послуги по транспортуванню природного газу від видобувної компанії до споживача, не змінюючи при цьому фізичних властивостей товару.

Вважаємо, що за результатами глибокого аналізу ефективності організаційної структури НАК «Нафтогаз України» [7], а також опираючись на рекомендації [4], слід розпочати реструктуризацію з виокремлення ПАТ «Укртрансгаз» зі структури НАКу на правах самостійного юридичного суб'єкта, що дасть можливість ефективного розвитку газотранспортної галузі через ріст інвестиційної привабливості. При цьому теж виникає необхідність в його реструктуризації, про що ми вже говорили на сторінках цього наукового журналу [8].

Метою діяльності підприємств магістрального транспорту газу є безперебійне постачання газу споживачам. Принцип економічності (раціональності) в існуванні газотранспортних підприємств вимагає від них максимального раціонального використання виробничих факторів при наданні по-

слуг газопостачання. Загалом він передбачає можливість двох альтернативних підходів: 1) технічну мінімізацію – транспортування визначеної кількості природного газу з мінімальними витратами виробництва; 2) максимізацію випуску – при наявних ресурсах виробництва необхідно транспортувати максимальну кількість природного газу. Для магістрального транспортування природного газу в часи виникаючого дефіциту енергоносіїв оптимальним буде максимізація обсягів транспортованого газу при існуючих виробничих ресурсах. При цьому слід мати на увазі, що всі ресурси потребують належної експлуатації, догляду та відтворення.

Для надання гнучкості організаційній структурі і керуючись мотивами економічної доцільності, можна винести (частково) за межі підприємства ряд завдань, що вимагають великих витрат і кваліфікованих кадрів, використовуючи при цьому механізм аутсорсингу.

С. Календжян сформулював основні причини делегування бізнес-процесів зовнішньому виконавцю, а саме:

- зниження витрат, оскільки утримання в штаті висококваліфікованих спеціалістів за умови їх низького завантаження є фінансово не вигідним для підприємства;
- підвищення якості виконання функцій, оскільки спеціалізована зовнішня компанія-аутсорсер використовує професіоналів високої кваліфікації та сучасну технологію [9].

Звичайно, до таких причин можна віднести ще й перерозподіл витрат, ресурсів, функцій, але зрозуміло, що застосування аутсорсингу дозволяє підвищувати ефективність діяльності підприємств при мінливих економічних умовах. Основними завданнями для компаній-аутсорсерів на підприємствах магістрального транспорту газу можуть бути:

- маркетингові дослідження;
- трастове управління тимчасово вільними ресурсами;
- заходи щодо податкового планування;
- управління майном;
- розробка бізнес-планів інвестиційних проектів;
- охорона об'єктів.

Ці завдання для ПАТ «Укртрансгаз» вирішує НАК «Нафтогаз України». Але надання більшої самостійності підприємству у прийнятті рішень, виділення УМГ у фінансово-самостійні структури, покращення якості управління приведе до підвищення конкурентоспроможності газотранспортної системи України.

Таким чином, реструктуризація вертикально-інтегрованої структури передбачає зменшення вертикальних зв'язків, що обтяжують суб'єктів даної структури надлишком інформаційного управління та зменшують рівень самостійності у прийнятті ефективних рішень. Відокремлення ПАТ «Укртрансгаз» від НАК «Нафтогаз України» дозволить забезпечити реалізацію необхідних функцій управління, що сприятиме розвитку та забезпеченню поточної діяльності промислового підприємства.

Список використаних джерел

1. Уманців Г.В. Холдингові компанії та промислово-фінансові групи у сучасній економіці. – К.: ВІРА-Р, Альтпрес, 2004. – 429 с.
2. Петренко С. А., Порівняльний аналіз моделей організаційних структур підприємства / Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму. 2010. № 1 (3). Том 2
3. Офіційний сайт НАК «Нафтогаз України» [Електронний ресурс] – режим доступу <http://www.naftogaz.com>
4. Дутчак В. Аналітичний огляд нафтогазових транснаціональних компаній, що працюють в Україні / В.Дутчак // Нефть и газ. – 2002. – № 4 (40). – С. 96-109
5. Ігнатюк А. Вертикально інтегровані структури на галузевих ринках України / А. Ігнатюк // Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Серія Економіка, 2009 - №109. – С. 19-23.
6. Adelman M. Concept and statistical measurement of vertical integration / M/ Adelman // Business Concentration and Price Police. Princeton: Princeton University Press, 1955. – P.345.
7. Гораль Л.Т. Реструктуризація газотранспортної галузі – одна з умов покращення економічного стану України / Л.Т. Гораль // Економіка і ринок: облік, аналіз, контроль. Науковий журнал ТДЕУ: випуск 16/ за ред. докт. екон. наук. І.Д. Фаріона - Тернопіль: Економічна думка, 2007. – С.61-66
8. Гораль Л. Т. Шляхи реформування організаційної структури підприємств газотранспортної системи України / Л. Гораль // Галицький економічний вісник, 2011. - №3 (32). – С. 11-17.
9. Календжян С. О. Аутсорсинг и делегирование полномочий в деятельности компаний / С. О. Календжян. – М.: Дело, 2003. – 272 с.

ПРИРОДНИЙ ГАЗ ЯК ПРІОРИТЕТНЕ ДЖЕРЕЛО ЕНЕРГЕТИЧНИХ РЕСУРСІВ

Сучасна світова енергетика знаходиться на початку чергового (в історичній ретроспективі) етапу тектонічних змін, пов'язаних зі зміною домінуючого енергоносія. До того ж вона під впливом природних і техногенних катастроф, соціально-політичних і воєнних конфліктів в енергозначущих регіонах. Сьогодні майже усі країни світу повинні рішати проблеми енергетичного забезпечення національних економік. Значна залежність світової енергетики від поставок енергоресурсів потребує розвитку енергетичного діалогу між їх виробниками і споживачами. Відзначимо, що більшість країн не мають запасів нафти і газу для підтримки розвитку енергетики. Ключовим аспектом рішення цієї проблеми є формування державної системи управління раціональним використанням запасів енергоресурсів. Така державна система управління повинна бути спрямована на:

протистояння погіршенню структури сировинної бази на основі інноваційного розвитку нафтогазовидобутку;

посилення послуг високотехнологічних інноваційних сервісних і машинобудівельних компаній з виробництва нафтопромислового обладнання для розробки запасів, які трудно видобувати;

підвищення ефективності видобутку в діючих родовищах з високим ступенем вироблення.

Таким чином, головним питанням світової енергетики є розробка стратегії енергозабезпечення. Як відомо, ні одна країна у світі не може самостійно забезпечити стійке енергопостачання, більш раціональну і ефективну реалізацію масштабних проектів з видобутку нафти і газу. Тому саме нафтогазовидобуток стає серйозним чинником інтеграційних процесів між країнами, що підвищує ефективність управління, як міжнародна кооперація.

Країни-учасниці світового енергетичного ринку, незалежно від їх масштабів і цілей, вступили в новий період розвитку енергетики, який потребує знаходження нових алгоритмів щодо подолання сучасних викликів, виникаючих в соціальній, економічній, політичній, технологічній сферах. Саме в період технологічної трансформації глобальної економіки рівень проблем особливо загострився і тому їх ефективне і найменш витратне рішення полягає у спільних діях країн світу, перш за все країн-експортерів, країн-імпортерів, транзитерів енергоресурсів.

Незважаючи на перелічені проблеми домінування вуглеводневих ресурсів, зокрема газу, як джерела енергії буде зміцнюватися. Природний газ займає особливе місце в структурі світової енергетики, міжнародному паливному балансі та зовнішньоторговельних відносинах. Останні роки світовий нафтогазовий ринок характеризується випереджальним розвитком газової промисловості відносно виробництва і споживання інших видів енергоносіїв. Прискореному розвитку газової промисловості у світі сприяє швидке становлення ринку зрідженого природного газу.

За оцінками спеціалістів, до 2035 року світове споживання газу збільшиться на 55%. Хоча темпи зростання джерел енергії, що відновлюються, збільшуються швидше, але їх частка у загальному балансі не перевищить 16%. До того ж, газовий ринок зростатиме швидше, оскільки попит на газ до 2035 року збільшиться до 5 трлн. м³. Отже газ і нафта залишаться основними джерелами енергії і забезпечуватимуть понад 50% енергоспоживання. Тому майбутній період розвитку енергетики отримав назву епоха «метану».

Світовим лідером запасів мінеральної енергетичної сировини, зокрема газу, залишається Близький Схід, на частку якого припадає 36% світового запасу. При цьому тільки 28% світових запасів газу містить родовище «Південний Парс» (територія Ірану і Катару). Для порівняння, в Російській Федерації цей показник складає 21,4%.

Починаючи з 2000 року у світі спостерігається стійка тенденція зростання видобутку природного газу. При цьому на світовому ринку природного газу зберігається баланс виробництва і споживання. Щорічний приріст споживання природного газу складає близько 2,8%. У регіональному розрізі найбільша частка споживання газу припадає на європейський ринок, частка якого складає близько 39,4%. За масштабами виробництва і споживання енергоресурсів, у тому числі газу, визначають три енергетичні держави – Китай, США, Росія, а також країни ЄС (табл.1).

Дані про експорт газу по трубопроводу і зрідженого природного газу (ЗПГ) свідчать про зростаючу значимість міжнародних поставок щодо забезпечення ринку. Так, експорт газу по трубопроводу і ЗПГ у 2010 році склав відповідно 677, 59 млрд.м³ і 297,63 млрд.м³, у 2011 році –

694,6 млрд.м³ і 330,8 млрд.м³, у 2012 році – 705,5 млрд.м³ і 327,9 млрд.м³, у 2013 році – 710,6 млрд.м³ і 325,3 млрд.м³ [1].

Таблиця 1

Динаміка структури світового виробництва і споживання газу країнами світу в 2003-2013 рр. в млрд.м³.

Показник	Рік	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Світове виробництво		2617,1	2691,6	2763,0	2865,3	2940,0	3065,6	2987,0	3178,2	3276,2	3343,3	3369,0
Світове споживання		2603,5	2689,3	2749,6	2850,8	2921,9	3018,7	2940,4	3153,1	3222,9	2986,3	3020,4
США виробництво споживання		549,6 645,3	542,9 646,7	525,7 633,5	524,1 619,7	545,9 652,9	582,2 657,2	593,4 646,6	604,1 673,2	651,3 690,1	681,2 657,3	687,6 671,0
Росія виробництво споживання		578,6 392,9	589,1 402,1	598,0 405,1	612,1 432,1	607,4 438,8	601,7 420,2	527,5 389,7	588,9 414,1	607,0 424,6	592,3 374,6	604,8 372,1
Китай виробництво споживання		34,4 32,8	40,8 39,0	50,0 47,0	58,6 55,6	69,3 67,3	76,1 80,7	85,2 88,7	94,8 107,6	102,5 130,7	107,2 131,7	117,1 145,5
Україна виробництво споживання		17,7 71,2	18,3 70,7	18,8 72,9	19,1 66,4	19,0 64,6	18,7 59,7	19,3 47,0	18,1 52,1	18,2 53,7	18,6 44,6	19,3 40,5
ЄС виробництво споживання		211,9 450,9	215,2 466,9	199,7 471,2	190,0 467,4	191,9 481,9	190,3 490,1	171,2 459,9	174,9 496,9	155,0 447,9	147,9 399,7	146,8 394,3

Сьогодні спостерігається тенденція вирівнювання умов торгівлі газом, що пов'язано, перш за все з проявами глобалізації. Це підтверджується тим, що відношення між цінами на нафту і газ (у перерахунку на рівний енергетичний еквівалент) вийшло на загальний рівень в усіх регіонах. Зростаюча частка світового споживання природного газу достатньо значна, але при цьому імпорт більшості промислових країн постійно зростає (США, Японія, Китай, країни ЄС).

Аналіз показників світового виробництва і споживання природного газу ще раз довів, що він залишатиметься пріоритетним джерелом енергетичних ресурсів. Перспективи видобутку газу, перш за все, залежать від розвитку магістральної мережі транспортування (газопроводів). Тенденції перевищення попиту на газ над виробництвом, які склалися останніми роками, сприяють розробці й здійсненню нових проектів газопроводів. Сучасні енергетичні проекти охоплюють майже усі країни світу.

Природний газ є та буде залишатися одним із ключових джерел енергії [2]. За даними Міжнародної Енергетичної Агенції «природний газ – єдиний вид викопного палива, світовий попит на який буде зростати у реалізації будь-якого сценарію розвитку енергетики, в той же час, прогнози зростання попиту будуть відрізнятися в залежності від регіону». У свою чергу, «...нетрадиційні ресурси газу складуть майже половину зростання світового видобутку до 2035 року, а більша частина цього приросту припаде на Китай, США та Австралію» [3]. При цьому відзначається, що видобуток нетрадиційних запасів в багатьох країнах знаходиться на стадії формування, тобто ще не визначених масштабів та якості ресурсної бази. Експерти Міжнародної Енергетичної Агенції вважають, що плануючи видобуток сланцевого газу, слід врахувати його екологічну складову: «...природний газ вступає в своє золоте століття, але воно наступить тільки тоді, коли нетрадиційний газ значної частини родовищ – сланцевий, з жовтого піску та вугільний метан – можна буде видобувати економічно ефективно та екологічно прийнятно» [3].

Викладене дозволяє зробити висновок, що незважаючи на усі позитивні сторони видобутку сланцевого газу, які наводяться в працях учених, експертів, в XXI столітті залишаються основними джерелами світової енергетики – нафта, газ, вугілля. Висока ефективність цих джерел енергії має суттєве значення для сталого розвитку суспільства. У свою чергу, стратегія розвитку світової енергетики враховуватиме перспективи використання екологічно чистих джерел енергії і новітніх технологій їх освоєння, що дозволить гарантувати енергобезпеку нашої цивілізації [4, с.69].

Список використаних джерел

1. BP Statistical Review of World Energy. – Режим доступу: <http://www.bp.com>
2. Бараннік В.О. Видобуток сланцевого газу в Україні. Проблеми та перспективи. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua>.
3. World Energy Outlook 2012 – основные положения [Электронный ресурс] //ОECD/IEA, 2012. - Режим доступа: <http://www.iea.org>
4. Мазур И.И. Глобальная энергетическая безопасность //Век глобализации. – 2008. - №1. – с.57-69.

Дем'яненко М.Я., д.е.н. професор, академік НААН України
ННЦ «Інститут аграрної економіки» НААН України, Київ, Україна

Гришова І.Ю., д.е.н., професор
Одеська національна академія харчових технологій, Одеса, Україна

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ КОНЦЕПЦІЇ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОГО ЗАХИСТУ ПІДПРИЄМСТВ В АГРАРНІЙ СФЕРІ

Основні теоретичні положення, на яких базується та розвивається сьогодні концепція фінансово-економічної аграрного виробництва, спираються на наукові дослідження західних економістів і закладені в сучасній теорії корпоративних фінансів, стратегічного менеджменту, теоретичних засадах наукових підходів, що орієнтуються на ринкову вартість бізнесу та визначають цільовою функцією діяльності підприємства зростання його ринкової вартості (цінності) і повну підлеглість процесів управління досягненню цієї мети та зміщують акценти у бік підвищеної уваги до формування нематеріальних активів. «...оскільки досягнення цієї мети, як правило, свідчить про значний економічний потенціал підприємства, забезпечення добробуту акціонерів, максимальні стабільні прибутки» [4, с.128]. Такий підхід поділяє більшість вітчизняних та зарубіжних науковців. Стратегічна складова характеризується довгостроковим плануванням та досягненням конкурентних переваг підприємства та набуття таких компетенцій (в якості нематеріальних активів та інтелектуального капіталу) які важко придбати та неможливо імітувати конкурентам.

На наш погляд, адаптація цієї концепції у вітчизняному аграрному бізнесі з його особливостями кругообороту вартості капіталу, сезонним виробництвом, «вимитими» оборотними засобами, диспаритетом цін та іншими проблемними питаннями, які по праву провідні фахівці [6-8] відносять до проблем, що вирішує ресурсний підхід до управління, вбачається досить не збалансованою та вразливою з теоретичної, методологічної та практичної точки зору. Незрозумілим є наскільки реально покращується стан фінансового забезпечення аграрного підприємства при зростанні ринкової вартості, адже зростання цін на акції не призводить до зміцнення його фінансового потенціалу. Фінансовий потенціал збільшується на основі додаткової емісії акцій чи залучення позикового капіталу, оскільки це відчутно впливає на можливості використання цих джерел, але сам по собі він ресурсів не дає. Тому рівень капіталізації варто швидше розглядати як один із важливіших оціночних показників діяльності, що використовується в загальній системі фінансових коефіцієнтів. Про наслідки реалізації основної мети моделі, орієнтованої на вартість, попереджують науковці Федосов В.М., Опарін В.М., Львовчкін С.В.: «потенційно можливим серед них є відхилення на певному етапі ринкових цін на акції від фінансових реалій, тобто формування тих самих «мильних бульбашок», які, врешті-решт, лопаються. Отже, саме в меті управління фінансами корпорацій, що нині є домінуючою формою організації бізнесу, закладено не що інше, як продукування криз.»[3]

Дослідження фінансового забезпечення та формування економічного потенціалу неможливо здійснювати окремо від основних наукових течій та загального ресурсного потенціалу підприємства, особливо в теперішній момент, в умовах коливань і високої динаміки трансформацій оточуючого економічного середовища, що безпосередньо впливає на мету та завдання функціонуючих процесів і результати їх реалізації в майбутньому.

Тому, має сенс розглянути сутнісні характеристики концепції ринкової вартості в контексті управління фінансовими потоками стосовно впровадження на аграрних підприємствах, не відкидаючи можливості її органічного застосування у комплексі з класичним ресурсним та системним підходом.

По-перше, стратегічна спрямованість процесу управління припускає довгострокове планування, поетапну розробку та реалізацію стратегії (дотримання довгострокового плану управлінських дій), постійне коректування глобальних цілей з урахуванням набутого досвіду, зміни економічних умов, появи нових можливостей тощо. Але, кожне стратегічне рішення повинне мати економічний зміст, а отже базуватись на економічному потенціалі підприємства, та оцінюватись з точки зору ефективності його використання та (згідно моделі орієнтованої на вартість) нарощення ринкової вартості бізнесу.

При стратегічному підході оцінка наслідків реалізації стратегічних рішень будується з урахуванням очікуваної динаміки змін зовнішнього середовища та має довгостроковий характер. А чим довше термін реалізації стратегії в умовах невизначеності вітчизняної економіки, тим більша ймо-

вірність змін, збільшення ризиків, похибки очікуваних результатів тощо. Таким чином, поєднання дієвої стратегії та вдалої її реалізації не захищають аграрний бізнес від періодів низької продуктивності, неврожаїв, подовження технологічного циклу, нестачі оборотних засобів тощо, а стратегічні цілі повинні спиратись на сформований обсяг економічних ресурсів.

По-друге, стратегічний менеджмент передбачає закріплення підприємства в галузі та отримання конкурентних переваг. Поняття «конкурентні переваги» характеризується досить різноплановими аспектами і, відповідно, показниками. Конкурентні переваги може бути досягнуто за рахунок будь-яких факторів, а частіше за рахунок певних короткострокових заходів, тому отримання конкурентних переваг та підтримка такого положення в довгостроковому періоді є досить складною задачею, яка може забезпечуватись високим рівнем витрат. У разі перевищення рівня витрат на отримання конкурентних переваг та їх підтримки в довгостроковому періоді над рівнем додатково отриманої вартості, такі стратегічні дії втрачають економічний сенс. В той же час зусилля щодо підтримки конкурентних переваг в довгостроковому періоді може бути невиправданим завдяки втраченим можливостям рефінансування під час зміни кон'юктури ринку або нових ініціатив власників. Стає очевидним, що в процесі розробки та реалізації стратегії аналіз альтернатив та розподілу ресурсів, система контролю та оцінювання результатів мають бути взаємопов'язаними.

По-третє, оцінка ринкової вартості підприємства є ймовірною, а відповідно не забезпеченою, що вимагає додатково розробляти антикризові заходи, орієнтуватись на альтернативні прогнози тощо. Підприємства отримують методичний інструментарій для обґрунтування системи факторів за допомогою нормативів і ключових показників ефективності. Фінансовий потенціал аграрних підприємств розглядається через призму фінансових потоків, що на думку авторів [11] повинне забезпечити практичний перехід від теоретичних засад моделі до вартісних принципів прийняття рішень на всіх рівнях управління в режимі реального часу. В такому аспекті модель орієнтована на вартість розуміється як система управління підприємством, яка націлена на максимізацію найбільш *ймовірної цінності*, яка має бути створена бізнесом, в якій оцінювання результатів діяльності і система винагород базується на показниках доданої цінності.[10] При цьому знов постає питання урахування динаміки екзогенних та ендогенних показників функціонування підприємства у часі реалізації та досягнення найбільш ймовірної цінності.

Використання фінансових потоків, вартість яких можна оцінити за допомогою розробленого методичного інструментарію, теж має свої особливості для аграрного виробництва. Відповідно до висновку деяких науковців, потік - це економічна величина, якій властива розмірність (обсяг, поділений час) і яка вимірюється у русі певного ресурсу з урахуванням часового інтервалу. Причому, за класифікацією автора фінансові потоки можуть характеризуватись регулярним фінансовим потоком з рівномірними та нерівномірними часовими інтервалами. [7] На наш погляд, це саме той випадок, коли застосування терміну фінансовий потік не є сутнісною характеристикою управління фінансовими ресурсами з наступних причин.

По-перше, фінансовий потік дійсно віддзеркалює одну з найсуттєвіших їх економічних характеристик - рух фінансових ресурсів, але ця характеристика вже добре опрацьована фундатором ресурсного підходу до формування та ефективного використання фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств АПК академіком НААН професором Дем'яненко М.Я. [1] Однією з умов безперервності діяльності аграрного виробництва є постійне відновлення його матеріальної основи – засобів виробництва за вартістю та в натуральному виразі. В умовах товарно-грошових відносин рух товарно-матеріальних цінностей опосередковується їхньою вартістю, що не витрачається, не споживається подібно її речовинним носіям, а залишається в межах процесу відтворення і змінює тільки форми свого руху. Основні елементи виробництва – засоби праці та предмети праці – втілюють уречевлену сутність ресурсних засобів. За його класифікацією фінансові ресурси розглядаються за сферами виробництва та обігу (тобто знаходяться в постійному русі) та на кожній стадії кругообороту фінансових ресурсів аграрних підприємств можна обрахувати показники ефективності їх використання (і що дуже важливо, їх практична реалізація детально апробована) і в тому числі їх вартість, оскільки кругооборот фінансових ресурсів являє собою трансформацію їх речової форми та зміну їх вартості.

Отже, концепція фінансово-економічної безпеки набуває нового смислу в контексті використання методів та принципів вартісної теорії, які при адаптації в аграрному бізнесі повинні спиратись саме на ресурсний підхід, не відкидаючи можливості застосування потокових підходів, що дасть

можливість збагатити теоретичну, удосконалити методичну базу та спростити практичні аспекти її використання за рахунок логіки розвитку та накопиченому досвіду комплексного та системного впровадження. В умовах обмеженості фінансових ресурсів та зниження інвестиційної активності, важливим інструментом фінансово-економічного захисту виступають механізми соціальної відповідальності бізнесу аграрної сфери, що з одного боку дозволяє відродити інтеграційні зв'язки, отримати альтернативні джерела поповнення ресурсів галузі, поліпшити відповідальність управлінської ланки на рівні держави та бізнесу за результати соціально-економічного розвитку галузі, налагодити діалог влади із бізнес-структурами, а з іншого боку отримати додаткову доходність активів, збільшити обсяги продажів та підвищити якість аграрної продукції, покращити імідж бізнесу та нарощувати ринкову вартість за рахунок набуття нових компетенцій та джерел конкурентних переваг в процесі вирішення соціально-економічних конфліктів розвитку аграрної сфери.

Таким чином можна стверджувати, що у сучасній концепції фінансово-економічного захисту інакше від звичайного тлумачиться сутність та складові ресурсного забезпечення розвитку бізнесу аграрної сфери в напрямку систематизації основних елементів, механізму досягнення цільових результатів, ступеня врахування фактору часу та економічної динаміки. З одного боку, механізми фінансово-економічного захисту розвитку бізнес-структур в аграрній сфері в контексті стратегічного управління включають ефективне формування економічних ресурсів, тобто одні аграрні підприємства більш ефективно ніж інші відбирають ресурси для створення ресурсної нерівноваги, а зовнішні та внутрішні ринки здійснюють безпосередній вплив на можливості отримання ресурсів. Інші - розуміють механізм фінансово-економічного захисту як ефективне спрямування економічних ресурсів в активи аграрного бізнесу в поєднанні з відмінними організаційними здібностями, набуттям нових компетенцій та соціальною відповідальністю перед споживачами, тобто саме внутрішні механізми розвитку та фінансово-економічного захисту є об'єктом стратегічного управління. Комплексний підхід до фінансово-економічного захисту інтересів аграрного бізнесу пропонує об'єднання наведених теорій та оптимальне поєднання з її специфічним зовнішнім середовищем. Отже, в теорії та методології традиційна концепція фінансово-економічного захисту підкреслює значення ринкових факторів виробництва та матеріальні характеристики цих факторів, а сучасна концепція динамічних здатностей – вплив вартісних важелів, нематеріальних активів, характеристики соціально-економічного розвитку та набуття нових компетенцій, що важко придбати та неможливо копіювати конкурентам, які створюють та підтримують неоднорідність ресурсного потенціалу в контексті фінансово-економічного захисту інтересів аграрного бізнесу. Але, застосування будь яких теорій на практиці примушує урахувувати специфіку діяльності вітчизняного аграрного бізнесу, стадію його розвитку та геополітичну ситуацію.

Список використаних джерел

1. Дем'яненко М.Я. Фінансова підтримка агропромислових виробництва через механізм здешевлення кредитів// Бюджетна політика у контексті стратегії соціально-економічного розвитку України: У 6 т. –К.: НДФІ, 2004. – Т.4: Програмноцільовий метод у бюджетному процесі/ М.Я.Азаров, Ф.О.Ярошенко, О.І.Амоша та ін., розд.8.1. – С.242-262.
2. Гришова І.Ю. Адаптація моделі ринкової вартості щодо умов функціонування переробних підприємств АПК /І.Ю. Гришова // Облік і фінанси АПК – 2011. - №1. – С.103-107.
3. Федосов В.М. Інституційна фінансова інфраструктура України : сучасний стан та проблеми розвитку/ В.М.Федосов, В.М.Опарін, С.В.Львовчкін // Фінанси України. – 2008. – №12. - С.3-22.
4. Кужель В.В. Управление стоимостью бизнеса с точки зрения социальной ответственности субъектов аграрного рынка Украины / В.В. Кужель, Т.С. Шабатура // Актуальные проблемы экономики и менеджмента. Научный журнал. – 2014.- № 3(3). – С. 127-132.
5. Кужель В.В. Імунізація економіки агропродовольчої сфери в контексті реалізації принципів соціальної відповідальності бізнесу. / В.В. Кужель // Економічний форум. Науковий журнал. – 2014. - № 3. С. 17-22
6. Gryshova I. Yu, Kryukova I. A., Zamlynskiy V. A., Galickiy A. N. Scientific and methodical aspects of the formation of modern financial architecture for the enterprise. «Science progress in European countries: new concepts and modern solutions». March 28, 2013. - Stuttgart, Germany. - Volume 3. - P. 29-32
7. Крюкова І.О., Ніколюк Е.В., Лебедева В.В. Система фінансової безпеки та механізм нейтралізації ризиків економічної діяльності / І.О. Крюкова, Е.В. Ніколюк, В.В. Лебедева. // Матеріали Науково-практичної конференції «Наука та суспільство» 21-22 березня 2013р. – Лондон, 2013. – С. 244-258
8. Митяй О. В. Концепція організаційно-економічного механізму підвищення ефективності діяльності аграрного підприємства / О. В. Митяй // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. – 2013. – № 2 (7). – С. 39-46. – Режим доступу до журн.: <http://economics.opu.ua/files/archive/2013/n2.html>
9. Mytyay O. Food security: macro-and microeconomic aspects/ O.V. Mytyay // Economy and finances. - Germany. Vol. 1 - Verlag SWG imex GmbH, Nürnberg, Deutschland. : 2014.- P. 256-258.
10. Шабатура Т.С. Формування фінансової складової економічної безпеки підприємницької діяльності машинобудівних підприємств/ Т.С. Шабатура // Інноваційна економіка № 4, 2013. – С.319-324
11. Шабатура Т.С. Зміцнення фінансової складової економічної безпеки підприємства / Т.С. Шабатура // Облік і фінанси №1, 2013.- С.99-105

Дерій Ж.В., к.е.н., доцент,
Скиба С.А., здобувач

Чернігівський національний технологічний університет, Чернігів, Україна

СУЧАСНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ

Модернізаційні зрушення вітчизняної економіки, переведення її на інноваційний шлях розвитку з одночасним посиленням її соціальної спрямованості є важливим стратегічними пріоритетом соціально-економічного розвитку України та її регіонів. Успішність вирішення цих завдань безпосередньо залежить від формування людського потенціалу. Відтак останні десятиліття важливим вектором наукових досліджень є питання якості життя населення, розвитку людини і розвитку людського потенціалу.

При цьому характер, складність та масштабність трансформаційних процесів, що визначають особливості сучасного розвитку економіки України та її регіонів, обумовлюють необхідність вирішення нових теоретичних і практичних завдань їхнього соціально-економічного розвитку із розширенням залучення потенціалу всіх сфер діяльності та удосконалення регуляторних і управлінських важелів.

Диспропорції у розвитку регіонів країни, соціальна нерівність, загрозлива демографічна ситуація руйнують основу для громадянської єдності та громадянського суспільства та не сприяють збереженню соціального капіталу.

Сучасний стан розвитку людського потенціалу можна визначити як загрозливий, тому що не виконуються базові умови відтворення населення, постійно знижується життєвий рівень, відсутній соціальний діалог у суспільстві. Усвідомлюючи наявність проблемних сфер та негативних рис розвитку національної економіки України, сьогодні першочергового вирішення потребують завдання обґрунтування ефективних регуляторних заходів, відмови від формальних та декларативних програм подолання демографічної кризи, підвищення престижності технічної освіти та ефективності освіти взагалі, піднесення національних стандартів медичного та соціального обслуговування до світового рівня. Їх усунення повинно бути органічно вбудоване у новостворені механізми та систему управління процесами розвитку людського потенціалу.

Останні десятиріччя більшість країн світу усвідомило важливість проблем людського потенціалу для функціонування сучасної держави. Визнання продуктивної природи вкладень у людський розвиток дозволяє забезпечити збалансоване співвідношення економічної та соціальної складових суспільного прогресу, високі темпи соціально орієнтованої економіки.

Проте, як показує сучасна практика, в Україні продовжується заглиблення демографічної кризи, зниження рівня і якості життя, погіршення умов проживання, соціальна і політична нестабільність, зростання цін, інфляції, що стримує можливості людського розвитку. Прихованими, але не менш загрозливими є соціальне розшарування, поглиблення соціально-економічних диспропорцій між регіонами, що гальмують позитивні зрушення у економічній та інноваційній сферах, стимулюють процвітанню тіньових відносин та наростання несприятливих міграційних потоків.

Засади людиноцентризму відповідають вимогам сучасної постіндустріальної цивілізації, для якої основна потреба – знаюча, творча, інноваційно мисляча людина. Сформувалась парадигма, згідно якої економіка функціонує задля розвитку людини та її потенціалу, а не навпаки. Реалізація людського потенціалу відбувається через базові засади такі як очікувана висока тривалість життя, освіта протягом життя, досягнення соціально-економічного добробуту.

Носіями людського потенціалу кожної країни є молодь і саме тому ця категорія потребує більш прискіпливої уваги з боку державних інституцій. В Україні населення у віці 15-34 роки становить майже 30 %, де переважають чоловіки. У цьому середовищі нині відзначається активний відтік молоді з села до міста, зростає кількість «соціальних» смертей внаслідок шкідливих звичок, хвороб, алкоголізму тощо, і саме молодь формує 75 % міграційних потоків. Одним з індикаторів, що свідчать про можливості нарощування людського капіталу на основі людського потенціалу є ринок праці та кон'юнктура, яка склалась на ньому (табл. 1). Наведені дані показують негативну тенденцію до зниження чисельності економічно активного населення, зменшення зайнятого населення і одночасно зростання частки населення, яке визнається безробітним. Такий стан є характерним як для категорії населення у віці 15-70 років, включаючи працездатне населення, а саме ця група населення формує вагому частку людського потенціалу. Найбільші показники зайнятості характерні

для промислових регіонів які завжди мали надлишок ресурсу праці (Донецька, Дніпропетровська, Одеська, Харківська області) проте для розвитку людського потенціалу це не завжди використовується, т.я. існує ряд проблем впливу на дану компоненту суспільного розвитку.

Відповідно, можна виділити блоки проблем, що впливають на розвиток людського потенціалу.

1. Блок проблем, що впливають на рівень життя та добробут населення.
2. Проблеми, що впливають на тривалість життя та здоров'я населення країни.
3. Соціальні передумови.
4. Проблеми, пов'язані з освітою.

Таблиця 1

Стан ринку праці в Україні

Роки	Економічно активне населення, тис. осіб		Зайняте населення, тис. осіб		Безробітне населення, тис. осіб	
	у віці 15-70 років	працезд. віку	у віці 15-70 років	працезд. віку	у віці 15-70 років	працезд. віку
2000	22830,8	21150,7	20175,0	18520,7	2655,8	2630,0
2001	22426,5	20893,6	19971,5	18453,3	2455,0	2440,3
2002	22231,9	20669,5	20091,2	18540,9	2140,7	2128,6
2003	22171,3	20618,1	20163,3	18624,1	2008,0	1994,0
2004	22202,4	20582,5	20295,7	18694,3	1906,7	1888,2
2005	22280,8	20481,7	20680,0	18886,5	1600,8	1595,2
2006	22245,4	20545,9	20730,4	19032,2	1515,0	1513,7
2007	22322,3	20606,2	20904,7	19189,5	1417,6	1416,7
2008	22397,4	20675,7	20972,3	19251,7	1425,1	1424,0
2009	22150,3	20321,6	20191,5	18365,0	1958,8	1956,6
2010	22051,6	20220,7	20266,0	18436,5	1785,6	1784,2
2011	22056,9	20247,9	20324,2	18516,2	1732,7	1731,7
2012	22011,5	20393,5	20354,3	18736,9	1657,2	1656,6
2013	21980,6	20478,2	20404,1	18901,8	1576,5	1576,4

Джерело: складено за даними Державної служби статистики

Таким чином виникає необхідність в подальшому напрацюванні методів та пошуку шляхів та розробки ефективної соціальної політики, створенні умов для реалізації людського потенціалу та підвищення якості життя населення різних регіональних спільнот.

Необхідність вирішення вище зазначених та інших проблем, обумовлюють необхідність розробки сучасної концепції системного підходу до нарощування людського потенціалу, який відповідає вимогам суспільного розвитку в умовах економіки, що трансформується.

Список використаних джерел

1. Антонюк В.П. Формування та використання людського капіталу в Україні: соціально-економічна оцінка та забезпечення розвитку: [монографія] / В. П. Антонюк. – Донецьк: Інститут економіки промисловості, 2007. – 347 с.
2. Дерій Ж.В. Регіональні особливості людського розвитку в Україні. / Ж.В. Дерій // Вісник Хмельницького національного університету: Наук. журнал. – Хмельницький, 2013. – №3, Т.3. – С. 154-159.
3. Лібанова Е. М. Людський розвиток в Україні: мінімізація соціальних ризиків. / Лібанова Е. М. та ін. – К.: Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України, Держкомстат України, 2010. – 494 с.
4. Людський капітал регіонів України в контексті інноваційного розвитку: [монографія] / В.П. Антонюк, О.І. Амоша, Л.Г. Мельник та ін.; НАН України. Ін-т економіки промисловості. – Донецьк, 2011. – 308 с.

Єфімова Г.В., канд. екон. наук, доцент

*Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова,
Миколаїв, Україна*

МЕТОДОЛОГІЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВЕРТИКАЛЬНО-ІНТЕГРОВАНИХ СТРУКТУР В СУДНОБУДУВАННІ

Дослідження ефективності діяльності суднобудівних підприємств в Україні протягом останніх років [1, 5] виявили у вертикально-інтегрованих структур найбільшу стійкість до зовнішніх негативних впливів у порівнянні з іншими формами інтеграції. У той же час для багатьох суднобудівних підприємств інтеграція не забезпечує досягнення потенційно можливого позитивного економічного ефекту.

Використання переваг вертикальної інтеграції для суднобудівних підприємств можливо тільки в тому випадку, якщо, по-перше, саме утворення інтегрованої структури було спрямоване на досягнення ефекту скоординованої діяльності. І, по-друге, відбір потенційних учасників об'єднання відбувався на підставі аналізу, що дозволяє визначити роль кожного з них у процесі досягнення єдиних цілей, а також оцінити потенційні переваги і недоліки інтеграційного утворення. У цьому зв'язку

створенню вертикально-інтегрованої структури або входженню суднобудівного підприємства до складу такої структури має передувати проведення аналізу потенційної ефективності вертикальної інтеграції та визначення найбільш бажаних для включення в інтегровану структуру учасників.

Вивчення наукових джерел та існуючої практики оцінки ефективності інтегрованих структур [2, 3, 4, 6] дозволяє зробити висновок про те, що проблеми фінансового аналізу діяльності інтегрованої фірми в тій чи іншій мірі можуть бути вирішені на основі існуючих методичних та нормативно-правових документів, а от питання, пов'язані з оцінкою потенційної ефективності майбутньої інтегрованої структури і вибором складу учасників об'єднання в методологічному плані забезпечені вкрай слабо. Це визначає необхідність розробки комплексного науково-методичного апарату оцінки ефективності інтеграції, який дозволить визначити найбільш перспективні з погляду інвестування інтегровані структури в суднобудуванні.

Основою опрацювання адекватних алгоритмів оцінки ефективності вертикальної інтеграції для суднобудівного підприємства, як на стадії прийняття рішення про доцільність формування інтегрованої структури, так і в процесі її функціонування, може послужити комплексне моделювання, що враховує інтеграційні ефекти і типологічні особливості вертикальної інтеграції.

Слід враховувати, що економічна ефективність функціонування вертикально-інтегрованої структури в значній мірі залежить від критеріїв і принципів відбору підприємств для включення в об'єднану групу, визначається глибиною взаємної кооперації, долучення кожного учасника групи до процесу створення та просування на ринок конкурентоспроможної продукції, ступенем досягнення структурою дійсного економічної й технологічної єдності [9]. Відповідно формування ефективного механізму відбору найбільш бажаних підприємств залежно від їх внеску в діяльність групи має сприяти підвищенню коопераційної стійкості інтегрованої структури, а також зацікавленості поєднаних підприємств в нарощуванні темпів розвитку об'єднання.

Аналіз ефективності вертикально-інтегрованих структур в суднобудуванні, відповідний розглянутому методологічному підходу, повинен включати в себе дві основні стадії:

І стадія – аналіз потенційної ефективності вертикальної інтеграції у суднобудуванні, що базується на комплексній оцінці стимулів, які можуть бути реалізовані вертикально-інтегрованою структурою. Для цих цілей необхідно провести аналіз суднобудування в цілому та можливостей вертикальної інтеграції, що включає в себе наступні основні етапи:

- оцінку ступеня специфічності активів;
- аналіз ринкової концентрації;
- визначення можливого ступеня збільшення ринкової влади;
- оцінку ефективності вирішення проблеми поставок;
- оцінку можливої економії оборотних коштів.

На етапі оцінки ступеня специфічності активів визначаються конкретні характеристики ресурсного потенціалу суднобудівних підприємств, що забезпечуватимуть ефективність кооперації. В міру зростання рівня «специфічності» активів взаємодіючих підприємств посилюється мотивація до укладання довгострокових контрактних відносин та формування вертикально-інтегрованої структури на противагу ринкової організації.

Наступним етапом аналізу потенційної ефективності вертикальної інтеграції є оцінка ступеня ринкової концентрації. При високій концентрації підприємств на попередній або наступній стадії технологічного процесу в умовах дезінтегрованого виробництва висока ймовірність виникнення ситуації, в якій підприємства, що мають значну ринкову частку, будуть диктувати свої умови. Одним з можливих способів виключити монопольний або монопсонічний тиск на підприємство є вертикальна інтеграція.

Визначення можливого ступеня збільшення ринкової частки вертикально-інтегрованої структури дозволяє виявити допустимі для даної галузі межі можливої зміни ціни кінцевого продукту інтегрованого підприємства за рахунок зниження транзакційних витрат і вирішення проблеми «подвійної надбавки», як в рамках кожного окремого переділу, так і для інтегрованої структури в цілому. Чим вище будуть вказані межі, тим ефективніше вертикальна інтеграція в порівнянні з ціновим механізмом координації в суднобудуванні.

Наступний етап – оцінка впливу вертикальної інтеграції на вирішення проблеми поставок, є особливо актуальним для підприємств, що функціонують в умовах розвинутої конкуренції на ринках факторів виробництва. В таких умовах при дезінтегрованому виробництві існує небезпека виникнення збоїв у поставках ресурсів, що може призвести до недозавантаженості виробничих потужностей і, відповідно, до зниження випуску кінцевого продукту.

Іншим критерієм ефективності вертикальної інтеграції може виступати показник економії оборотних коштів. Особливістю стану більшості суднобудівних підприємств є нестача оборотних коштів, поповнення яких за рахунок комерційного або банківського кредиту в ряді випадків стає важким економічним тягарем внаслідок високої плати за його використання. Крім того, виплачувані відсотки суттєво збільшують собівартість виробу і, відповідно, ціну кінцевого продукту.

Вертикальна інтеграція в суднобудуванні вважається доцільною, якщо в результаті аналізу її потенційної ефективності буде виявлено, що існують достатні переваги, та об'єднання підприємств, відповідно, може принести додаткову економічну вигоду в порівнянні з дезінтегрованим виробництвом.

Істотною перевагою представленого підходу до аналізу доцільності об'єднання суднобудівних підприємств в інтегровану структуру полягає у відсутності необхідності отримання інсайдерської інформації про підприємства – потенційних учасників об'єднання, що зробити вельми складно до формування єдиної групи, а отримані результати є одним з небагатьох об'єктивних джерел інформації, на підставі якої може бути прийнято обґрунтоване рішення про формування вертикально-інтегрованої структури.

II стадія – оцінка найбільш бажаних для включення в інтегровану структуру підприємств. Така оцінка вимагає розробки і всебічного аналізу показників, що характеризують можливість кожного підприємства виступати в якості повноцінного учасника внутрішніх коопераційних зв'язків, і вибору оптимального варіанту з урахуванням таких критеріїв, які є домінуючими для створеної структури. Для вирішення даного завдання щодо кожного з потенційних учасників об'єднання проводиться: аналіз потенційної стійкості коопераційних зв'язків; оцінка ринкового потенціалу; аналіз логістичних витрат.

Одним з основних підходів до визначення складу вертикально інтегрованої структури повинен бути аналіз потенційних учасників з точки зору можливості формування стійких коопераційних зв'язків. У тому випадку, якщо фактор глибини взаємодії та коопераційної стійкості буде закладений на недостатньому рівні, інтереси окремих організацій, які передбачається включити в інтегровану структуру, можуть прийти в суперечність і група не зможе досягти ефекту скоординованої спільної діяльності.

Саме тому дуже важливо на етапі проектного формування структури виявити учасників, техніко-економічні характеристики яких дозволяють їх задіяти в роботі вертикально-інтегрованої структури в такій мірі, в якій це необхідно групі в цілому і кожному окремому підприємству зокрема. У цьому зв'язку аналіз стійкості коопераційних зв'язків повинен ґрунтуватися на показниках, що відображають ступінь потенційно можливої участі підприємств, передбачуваних до включення в формувану вертикально-інтегровану структуру, в технологічному процесі будівництва готових суден.

У тому випадку, якщо після проведення аналізу стійкості коопераційних зв'язків буде встановлено, що потенційних учасників, що відповідають всім пропонованим вимогам, більше необхідної кількості, проводиться наступний етап їх відбору, що включає в себе аналіз ринкового потенціалу підприємств. Саме ринковий потенціал учасників справляє визначальний вплив на ефективність функціонування вертикально-інтегрованої структури.

Додатково до аналізу ринкового потенціалу підприємств може проводитися аналіз логістичних витрат, що сприяє вибору оптимального складу учасників інтегрованої структури виходячи з мінімізації вартості коопераційних поставок між передбачуваними учасниками об'єднання.

У результаті проведення другої стадії аналізу та оцінки ефективності формування та функціонування вертикально-інтегрованої структури повинен бути визначений оптимальний склад учасників, що дозволяє реалізувати в рамках вертикально-інтегрованої структури весь технологічний цикл будівництва суден.

Однією з головних переваг представленого методологічного підходу до визначення найбільш оптимального складу підприємств для формування вертикально-інтегрованої структури є можливість зіставлення результатів аналізу в часі. Нагромадження підсумків цього аналізу здатне послужити основою довготривалих оцінок для прийняття стратегічних рішень і формування адекватних для суднобудування організаційних схем функціонування вертикально-інтегрованих структур, які дозволять виявити найбільш перспективні майнові та фінансові основи інтеграції, підвищити кон-

курентоспроможність, технологічне та інноваційний розвиток не лише інтеграційної групи і кожного її учасника, а й в цілому суднобудування.

Список використаних джерел

1. Буркинський Б.В. Концептуальні засади реструктуризації суднобудування України [Текст] / Б.В.Буркинський, Г.В.Єфімова // Економіст. – 2010. - №7. – С. 39-43.
2. Веретенников, Н.П. Корпорация: организационные формы, принципы и функции управления / Н.П. Веретенников, Р.Г. Леонтьев. – М. : ВНИИТИ РАН, 2003. – 624 с.
3. Головка Л. Критерії оцінювання ефективності інтеграційних організаційних структур / Л. Головка, Ю. Юхновська // Держава та регіони. – 2009. – №2. – С. 54-58.
4. Євдокімов Ф. І. До проблеми оцінки ефективності інтеграції промислових підприємств / Ф. І. Євдокімов, Н. В. Розумна // Економіка промисловості. – 2007. – № 1 (36). – С. 139–145.
5. Єфімова Г.В. Організаційно-економічний механізм реструктуризації суднобудівного підприємства [Текст] / Г.В.Єфімова // Економічні інновації. – Одеса: ІПРЕЕД, 2013. - №52. – С. 83-92.
6. Жданов А.Ю. Управление процессами трансформации и реструктуризации интегрированных корпоративных структур: Монография / А.Ю. Жданов; ФГОУ ВПО «Финансовая акад. при Правит. РФ» – М.: Финакадемия, 2009 – 316 с.
7. Федулова Л. І. Тенденції формування корпоративних структур у промисловості України / Л.І.Федулова // Економіка промисловості. – 2007. – № 3 (38). – С. 45–57.
8. Maksimovic V., Phillips G. (2006) Conglomerate firms and internal capital markets [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://papers.ssrn.com/sol3/Delivery.cfm/SSRN_ID946421_code16657.pdf?abstractid=946421&mirid=3
9. Gautier A., Hamadi M. (2005) Internal Capital Market Efficiency of Belgian Holding Companies [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.cairn.info/revue-finance-2005-2-page-11.htm>

Жидок В.В., кандидат економічних наук,

Ткач Ю.М., кандидат педагогічних наук, доцент

Чернігівський національний технологічний університет, Чернігів, Україна

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ МАРКЕТИНГОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Для сучасних українських підприємств маркетинг поступово стає домінантою ведення підприємницької діяльності. Проте, практичне застосування маркетингового інструментарію в економіці України розвивається більш швидшими темпами, ніж теоретичне обґрунтування маркетингового принципу управління підприємством. Необхідність постійного вдосконалення теоретичної бази маркетингу підкреслюється у багатьох наукових доробках. Наприклад, Ф.Котлер зазначає, що "без постійної опори на теоретичні основи маркетинг часто зароджується в спотвореній перспективі, як розрізнений набір інструментів продажу, що застосовуються для підгонки попиту під диктат пропозиції"[1].

В Україні питання оцінки ефективності маркетингової діяльності стає особливо актуальним для підприємств-виробників, яким доводиться виживати не лише в умовах нестабільності внутрішнього середовища, обумовленого політичними і економічними чинниками, але і конкуренції з боку зарубіжних виробників. Головною проблемою, що ускладнює всі спроби оцінити ефективність тих чи інших підходів маркетингової діяльності – неможливість виокремити результат впливу комплексу маркетингу на товарообіг від впливу інших факторів, пов'язаних зі зміною зовнішнього середовища підприємства. Крім того, якщо метою застосування маркетингу є не збільшення товарообігу в короткостроковому періоді, а створення позитивного образу іміджу торгової марки, конкретного товару, виробника в довгостроковому періоді, то оцінити ефективність маркетингу вдвічі складніше [2].

Актуальність проблеми оцінки ефективності маркетингової діяльності диктує необхідність теоретичного обґрунтування цього питання, розробки методичних і методологічних основ дослідження ефективності маркетингу. Базою для розробки такої методики повинні служити інші науки, оскільки, маркетинг спирається на принципи, закономірності та закони економічної теорії, виробничого менеджменту, інноваційного менеджменту, економетрики тощо. В той же час в процесі дослідження цієї проблеми важливо враховувати наступне: просте копіювання принципів, методів і моделей, що добре зарекомендували себе в західних країнах, без адаптації їх до українських умов, може призвести до прямо протилежних результатів.

Аналіз наукової літератури і практичного досвіду показав, що існує велика кількість теоретично обґрунтованих методик оцінки ефективності маркетингової діяльності, що працюють на практиці. Ця проблематика розглядається у працях багатьох зарубіжних та вітчизняних учених, серед яких: Г. Армстронг, Т. Артюхова, Н. Бутенко, С. Гаркавенко, П.Гембл, Я. Гордон, Ф. Котлер, Є. Крикавський, С. Куш., Т. Примака, М. Стоун, С. Чернишева, Н. Чухрай тощо. Проте і досі існують суперечності з приводу чіткого формування методологічних підходів до вимірів ефективності маркетингу. В деяких роботах пропонуються прикладні методи оцінки ефективності, що застосову-

ються лише до окремих складових комплексу маркетингу, але фундаментальних досліджень, що дозволяють комплексно проводити оцінку ефективності маркетингу, украй мало.

Аналіз наукових робіт засвідчив, що у дослідників немає єдиної думки щодо оцінки ефективності маркетингової діяльності. Різні науковці пропонують різні способи та методи розв'язання даного питання. Умовно всі ці підходи можна поділити на:

- якісні (передбачають використання маркетингового аудиту, під час якого здійснюється всебічний аналіз зовнішньої середовища організації, а також всіх загроз та можливостей; при цьому виділяють: маркетинговий контроль, що орієнтований на результат та маркетинговий аудит, тобто аналіз якісних сторін діяльності організації) [3];
- кількісні (вимагають порівняння витрат на маркетинг із отриманим валовим прибутком, а також затрат на рекламу до обсягів продажу; тобто характеризуються кінцеві фінансові результати діяльності організації [4];
- соціологічні (націлені на використання інструментів прикладної соціології [5];
- бальні (вичленовують ефективність маркетингу кожного заходу щодо дотримання переліку критеріїв відповідності структур та процесів концепції із виставленням балів за кожним критерієм [6].

Враховуючи відсутність єдиної методики оцінки ефективності маркетингової діяльності, кожна організація самостійно має обрати відповідну методику.

Г.А.Яшева стверджує, що ефективність маркетингової політики стосовно конкретного підприємства або галузі складається з результатів удосконалення виробничо-збутової діяльності за такими основними напрямками: оптимальне використання потенціалу ринку, у тому числі для нових продуктів; підвищення вірогідності прогнозних оцінок; знаходження сегмента ринку даного товару, підвищення точності аналізу ринку [7]. Отже, крім маркетингу на обсяги продажів впливає велика кількість факторів. Тому об'єктивно оцінити ефективність маркетингової діяльності складно.

Можна використати різні методи та підходи, наприклад, онлайн-оцінку, різницю «прогноз-факт», кейс-метод, ефективність витрат, аналіз рентабельності та ін.

Більшість дослідників, і ми підтримуємо їх думку, вважають, що ефективність маркетингової діяльності полягає у прирості обсягів продажів та прибутку.

Ефективність маркетингової діяльності – це співвідношення між результатами отриманими від маркетингової діяльності (компаній, акцій, поточної маркетингової діяльності) та інвестиціями в цю діяльність [8].

Пропонуємо наступним чином порівняти результати отримані підприємством до та після здійснення маркетингової діяльності. Для цього змодельуємо ситуацію (різниця «прогноз-факт»):

- розраховуємо прогноз продажу (за сталих умов),
- здійснюємо маркетингову кампанію,
- оцінюємо фактичні продажі,
- обчислюємо різницю між спрогнозованим та фактичним значенням.

Отриману різницю і будемо вважати ефектом від маркетингової діяльності (рис.1).

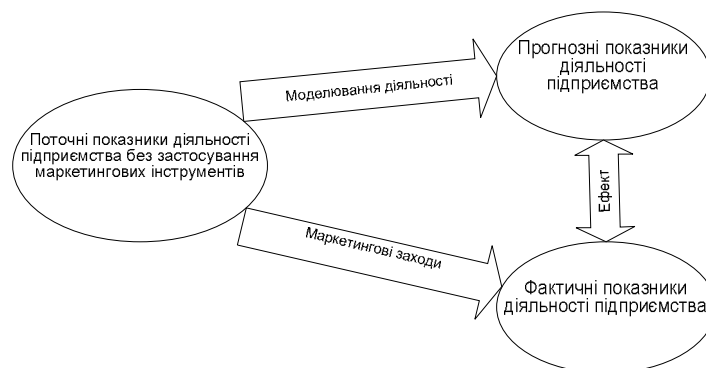

Рисунок 1. – Схема визначення ефекту від маркетингової діяльності

Після цього, ми вважаємо, треба провести аналіз рентабельності. Це можна зробити зважаючи на кілька підходів:

- 1) експертна оцінка (оцінити виконання таких функцій як позиціонування товару, сегментування ринку, визначення каналів збуту тощо можна лише за допомогою експертної оцінки) [7].

2) універсальним показником ефективності діяльності підприємства, зокрема маркетингової діяльності, має виступати вартість бізнесу (у межах цього підходу оцінюються такі фінансові фактори: обсяг очікуваних грошових потоків, період їх генерації, стабільність, ризики [9].

3) аналіз показника рентабельності інвестицій [10].

Використовуючи один із зазначених вище підходів можна визначити ефективність маркетингової діяльності.

Таким чином, на нашу думку, доцільним є застосування кількох методик одночасно, що дозволить найбільш повно оцінити маркетингову діяльність організації, виявити помилки, загрози, потенційні можливості тощо.

Список використаних джерел

1. Котлер Ф. Маркетинг менеджмент: Анализ, планирование, внедрение, контроль. – Изд. 2-е, испр. – СПб.: Питер Ком, 1999.
2. Жидок В.В. Ефективність використання маркетингових рішень у сфері малого підприємництва. – Фінансово-економічна стратегія розвитку в умовах євроінтеграційних процесів: аспекти сталості та фінансової безпеки [Текст]: міжнародна науково-практ. конференція: тези доповідей – Чернівці: ЧНТУ, 2014.
3. Хрумкий И.В. Современный маркетинг / В.С.Хруцкий, И.В.Корнеева, Е.Э. Автухова. – М.: Финансы и статистика, 1991. - 256с.
4. Ковалев А.И., Войленко В.В. Маркетинговый анализ. Изд. 2-е, перераб. и доп. – М.: Центр экономики и маркетинга, 2000. – 256 с.
5. Голубков Е.П. Маркетинг: стратегия, планы, структура/ Е.П. Голубков. - М.: Дело, 2005. - 205 с.
6. Фатхутдинов Р.А. Производственный менеджмент: Учебник для вузов. 4-е изд. - СПб.: Питер, 2003 г. - 491 с.
7. Яшева Г.А. Эффективность маркетинга методика, оценки и результаты / Г.А.Яшева // Журнал «Практичний маркетинг». – 2003. - №8. - С.33-34.
8. Жихарева К.І. Оцінка ефективності маркетингової діяльності / К.І.Жихарева // Управління розвитком. – 2012. - №4. – С. 69-71.
9. Савчук В.П. Как измерить эффективность маркетинга, или «финансы маркетинга» / В.П.Савчук // Консалтинговая компания «Стратегический партнер». – Режим доступа : <http://s-p.com.ua/kak-izmerit-effektivnost-marketinga-ili-finansy-marketinga/> .
10. Ленсколд Дж. Рентабельность инвестиций в маркетинг. Методы повышения прибыльности маркетинговых компаний / Ленсколд Дж. ; пер. с англ. под ред. В.Б.Клочанова, М.А.Карлика. – СПб.: Питер, 2005. – 272 с.

Забаштанський М.М., к.е.н., доцент

Забаштанська Т.В., к.е.н.

Чернігівський національний технологічний університет, Чернівці, Україна

РОЛЬ КОНЦЕСІЙ У ЗМІЦНЕННІ ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ

Обмеженість бюджетного фінансування протягом тривалого періоду, спричинило поступове прогіршення соціальної інфраструктури, вплинуло на зниження результативності функціонування об'єктів державної та комунальної власності, зумовило виникнення перших системних ознак фінансової та техногенної кризи в галузях по життєзабезпеченню національної економіки. Всі перераховані фактори, мали безпосередній вплив на зниження результативності функціонування економіки більшості регіонів, що супроводжувалось втратою передовими суб'єктами господарювання конкурентних позицій та ринків збуту продукції. В зв'язку з цим, виникла потреба зміцнення фінансового потенціалу регіону, інструментом реалізації якої може стати концесія.

Перші прояви концесійних відносин зустрічаються за часів середньовіччя. Так, ще починаючи з десятого сторіччя німецький монарх Фрідріх Барбароса сформулював положення, згідно з яким ніхто не міг займатись гірничою справою, не отримавши на це концесію у короля. [1, с. 11-14]

Використання концесій за часів Радянського Союзу було розпочато з перших днів становлення Радянської влади, що було пов'язано з необхідністю швидкого відродження та розвитку окремих галузей промисловості. Ліквідація абсолютної монархії та зміна державного устрою в країні гостро поставило питання подолання господарської розрухи, відновлення та розширення виробничих потужностей економіки країни, що неможливо було здійснити без належного фінансового забезпечення. Саме тому, одним з можливих шляхів вирішення даного питання стало укладання концесійних угод, які давали можливість залучення іноземного капіталу в країну.

Найбільшої актуальності дане питання набуло за часів переходу до нової економічної політики на початку 20-х років ХХ століття. Реалізація концесійних угод відбувалась як в чистому, так і в змішаному вигляді. В першому випадку інвестиції в концесійних об'єкт були повністю власністю іноземного інвестора, а в другому здійснювались спільно радянськими та іноземними учасниками.

Проте, більшого розповсюдження в період нової економічної політики набула так звана технічна допомога, яку відносили до концесій.

Водночас, концесії і договори про технічну допомогу мали принципові відмінності. Так, якщо концесії передбачають передачу об'єктів державної власності фізичним і юридичним особам для

будівництва, модернізації, експлуатації з метою задоволення суспільних потреб, то договори про технічну підтримку виключали передачу об'єктів. В рамках договорів про технічну підтримку передбачалось лише купівля необхідного обладнання, креслень, прогресивних технічних розробок і досягнень, оплату консультацій іноземних спеціалістів.

У відповідності до міжнародних договорів про технічну допомогу, іноземні фірми були зобов'язані здійснити підготовку будівельних або технологічних проектів з повним описом обладнання, передати замовнику власний досвід у вигляді секретів і патентів, надати своїх кваліфікованих працівників для нагляду за будівництвом чи пуском об'єкта, а також в разі необхідності підготовка місцевих фахівців відповідного рівня під час стажування та відряджень [2, с. 120].

Водночас, враховуючи значну роль договорів про міжнародну технічну підтримку, все більше актуалізувалось питання розвитку саме концесійних відносин. Так І. Літвінов, М. Яннін підкреслював, що концесійна політика забезпечує збільшення маси вироблених товарів, кількості кваліфікованих робітників, отримання від концесіонерів сучасної техніки, поліпшення розрахункового балансу країни, зростання державних прибутків тощо. [3, с. 11-14]. Разом з тим, деякі економісти тих часів негативно відносились до концесійної політики. Так, О. Куперман зазначав, що концесійна промисловість має зовсім мізерну питому вагу в загальній ценовій системі, а її робітники мають низьку норму виробітку у зв'язку із незавершеним процесом організації концесійних підприємств [4, с. 11-14].

Саме створення фінансового потенціалу, за рахунок якого можливе задоволення як поточних потреб регіону, так і його розвиток, є пріоритетним напрямом та умовою подолання кризових явищ у економіці, який сприяє стійкому розвитку. Тому дослідження змісту, особливостей формування та використання фінансового потенціалу регіонів як передумови соціально-економічного розвитку є важливим етапом на шляху визначення майбутньої моделі функціонування національної фінансової системи.

В.Г. Боронос пропонує фінансовий потенціал території розглядати як гіпотетичну її можливість залучати, створювати та використовувати фінансові ресурси з метою забезпечення ефективного функціонування та розвитку. Серед його складових автор виділяє бюджетний потенціал, фінансовий потенціал населення, кредитно-фінансових організацій, підприємств та зовнішніх організацій [5, с. 144].

Науковці Т.О. Стеценко та О.П. Тищенко визначають фінансовий потенціал як органічну єдність наявних у економічного суб'єкта фінансових ресурсів та можливостей їх використання. На їх думку фінансовий потенціал регіону включає: консолідований бюджет регіону (обласний та бюджетні нижчого рівня), позабюджетні фонди; цінні папери, які емітовані органами місцевої влади; фінансові ресурси підприємств і організацій всіх форм власності; кошти населення, які знаходяться у нього на руках або у банках та в інших фінансових інститутах, а також у вигляді різноманітних цінних паперів; фінансові ресурси інститутів кредитно-банківської системи конкретного регіону, а також кошти, які залучаються місцевими банками з інших територій [6, с. 218].

Як органічну єдність наявних фінансових ресурсів та можливостей їх використання у межах певної адміністративної одиниці розглядає фінансовий потенціал регіону К.В. Іоненко. В його структурі автором виділено бюджетний потенціал, інвестиційний потенціал суб'єктів господарювання (потенціал фінансово-кредитних установ і чистий прибуток нефінансових підприємств та організацій), а також ощадний потенціал населення, представлений у вигляді вкладів у фінансово-кредитних установах і заощаджень в цінні папери [7, с. 5-6].

Враховуючи вже існуючі погляди на дефініцію «фінансовий потенціал регіону», вважаємо за доцільне розглядати її як синергітичну сукупність фінансових ресурсів та можливостей органів влади, суб'єктів господарювання, фінансово-кредитних установ, населення щодо їх мобілізації та використання в межах територіально закріпленої адміністративної одиниці.

Можна виділити характерні особливості фінансового потенціалу, зокрема [8, с.108-117]:

- фінансовий потенціал є результатом діяльності як окремого суб'єкта економіки, так і регіону й країни в цілому;
- фінансовий потенціал, в більшості, визначається виробничим потенціалом, адже фінанси є посередницькою ланкою при формуванні, розподілі та перерозподілі потоків;
- фінансовий потенціал є необхідною умовою забезпечення економічної безпеки країни та її території;
- фінансовий потенціал характеризує здатність регіону відтворювати в достатньому обсязі необхідні йому фінансові ресурси;

- обсяг та можливості підвищення ефективності використання фінансового потенціалу визначаються механізмом регулювання всіх суб'єктів економіки;

- параметри фінансового потенціалу є системою інформації для розробки й реалізації стратегії соціально-економічного розвитку держави та її окремого регіону;

- фінансовий потенціал характеризує рівень розвитку фінансово-банківської системи регіону, за рахунок чого забезпечується акумуляція тимчасово вільних грошових коштів та їх трансформація в заощадження, здійснюються розрахунки між суб'єктами, залучення коштів у вигляді кредитів чи емісії цінних паперів, надається можливість отримання додаткового доходу від вкладання в цінні папери, на депозитні рахунки, надання кредитів;

- фінансовий потенціал є вимірником ефективності діяльності регіональних органів влади, функція яких полягає також і в пошуку можливостей його нарощення за рахунок залучення додаткових джерел, виявлення напрямів більш ефективного використання сукупного потенціалу;

- фінансовий потенціал є результатом гармонізації цілей і інтересів держави, регіону та його суб'єктів (підприємств і організацій, фінансово-кредитних установ, населення);

- фінансовий потенціал відображає, з одного боку, наявність загроз його соціально-економічному розвитку, а, з іншого, здатність регіону протистояти ризикам і загрозам, що виникають.

Вище зазначені причини інспірують розробку концептуальних основ механізму концесійних відносин, який дозволить визначати потенціальні види ризиків, оцінювати рівень ризикованості організації концесійних відносин, приймати рішення щодо методів управління ризиками та оцінювати ефективність організації концесійних відносин в Україні.

Забезпечення безперебійного та ефективного функціонування суб'єктів господарювання державного та комунального сектору економіки залишається однією з пріоритетних задач органів державної влади та місцевого самоврядування. Підвищити ефективність державного управління, в сучасних умовах розвитку економіки країни, можна лише шляхом поєднання державних та ринкових механізмів управління, а також за умови поліпшення інвестиційно-привабливого середовища, запровадження світового досвіду та застосування передових технологій.

Список використаних джерел

1. Пузанова Г.И. Концесии: из истории правового регулирования. – О.: Астропринт, 2000. – 96 с.
2. Шпотов Б. Политика использования западных технологий как фактор создания крупной индустрии в СССР / Б. Шпотов // Проблемы теории и практики управления. – 2003. - №4. – С. 118-122.
3. Янин М. Некоторые вопросы концессионной политики // Плановое хозяйство. – 1926. - № 10. – С. 67-68.
4. Куперман О. Социально-экономические формы промышленности СССР // Социалистическое хозяйство. – 1925. – Кн. 1. – С.154.
5. Боронос В.Г. Методологічні засади управління фінансовим потенціалом території : [монографія] / В.Г. Боронос. – Суми: Сумський державний університет, 2011. – 310 с.
6. Стеценко Т.О. Управління регіональною економікою : [навчальний посібник.] / Т.О. Стеценко, О.П. Тищенко. – К.: КНЕУ, 2009. – 471 с.
7. Іоненко К.В. Формування та оцінка фінансового потенціалу регіону : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.08 „Гроші, фінанси і кредит” / К.В. Іоненко. – К., 2007. – 21 с.
8. Голодова Ж.В. Формирование и управление финансовым потенциалом региона в целях обеспечения его экономического роста : дис. на соискание уч. степени док. экон. наук : спец. 08.00.10 „Финансы, денежное обращение и кредит” / Ж.Г. Голодова. – Москва, 2010. – 331 с.

Завацький С. В., к.ф.-м.н., доцент

Булат В. В., старший викладач

Чернігівський національний технологічний університет, Чернігів, Україна

ПРО ЗАПРОВАДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНИХ ПІДХОДІВ ПРИ ЕКОНОМІЧНОМУ АНАЛІЗІ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЕКТІВ

На сьогодні в Чернігівській області реалізується 44 інвестиційні проекти загальною вартістю близько 2 млрд. грн., переважно у агропромисловому комплексі. Після підписання Україною угоди про Асоціацію з Європейським Союзом очікується суттєве зростання обсягу залучення прямих іноземних інвестицій. Це передбачає реалізацію цілого ряду інвестиційних проектів в кожному з регіонів, в тому числі, і на Чернігівщині. Вигідне географічне положення Чернігівської області, враховуючи її близькість до столиці держави та транскордонне співробітництво, сприятиме цьому.

В таких умовах нагальною необхідністю стає розробка оперативних методів порівняння показників різних бізнес-планів між собою з метою вибору для реалізації найбільш ефективних інвестиційних проектів.

Визначення кошторисної вартості будівництва є одним з головних розділів інвестиційного чи бізнес-проекту. Зокрема, прямі витрати розраховуються у локальному кошторисі на основі нормативів та розцінок до них.

Прямі витрати складаються з заробітної плати працівників, вартості експлуатації будівельних машин і механізмів та вартості матеріалів, виробів, конструкцій.

Прямі витрати визначаються в локальних кошторисах шляхом помноження визначеної за РЕКН (ресурсно-елементні кошторисні норми) кількості трудових і матеріально-технічних ресурсів необхідних для виконання обсягів робіт обчислених за робочими кресленнями, множеними на відповідні поточні ціни цих ресурсів.

Заробітна плата, як основна так і додаткова, обчислюється окремо для будівельників, монтажників, для робітників зайнятих на керуванні і обслуговуванні будівельних машин і механізмів.

Розрахунок зарплати виконується на підставі нормативних трудовитрат і вартості людино/годин.

Вартість людино/годин зазначених робітників по об'єктах, що виконуються за бюджетні кошти як правило приймаються в межах рекомендованих Держбудом України.

Вартість експлуатації будівельних машин і механізмів визначається у прямих методах виходячи з нормативного часу їх роботи і вартості експлуатації будівельних машин за одиницю часу їх застосування – машино/година.

Тут же вказується зарплата робітників зайнятих на керуванні і обслуговуванні будівельних машин і механізмів.

Статті загальновиробничих витрат: на керування і обслуговування будівельного виробництва; на основну і додаткову зарплату всіх працівників; на службові відрядження апарату керування; амортизація основних засобів, що обслуговують апарат керування; на утримання, ремонт основних засобів загальновиробничого призначення; на опалення, освітлення, водопостачання та інше утримання виробничих приміщень; на транспортне обслуговування будівельного виробництва; витрати пов'язані з кредитно-фінансовою установою, оплатою послуг банку за розрахунково-касове обслуговування; витрати за користування орг. технікою.

При складанні локальних кошторисів застосовуються: ресурсні елементні кошторисні норми України; вказівки по застосуванню РЕКН; ресурсні елементні кошторисні норми на експлуатацію будівельних машин і механізмів; поточні ціни на матеріали, вироби і конструкції; поточні ціни машино-години; поточна вартість людино-години відповідного розряду робіт; поточні ціни на перевезення вантажів для будівництва; правила визначення загальновиробничих витрат.

Залежно від особливостей окремих видів будівництва, спеціалізації будівельних організацій локальні кошториси складаються:

- на будівлі і споруди (будівельні роботи, спеціальні будівельні роботи, внутрішні санітарно-технічні роботи, внутрішнє електроосвітлення електросилові установки, контрольно-вимірювальні прилади і автоматика, слабкострумкові пристрої та інші роботи, монтаж технологічного обладнання, кошторис на придбання обладнання складається окремо, та інші види робіт).

- на загально-майданчикові роботи (вертикальне планування, влаштування інженерних мереж, шляхів і доріг; благоустрій території, малі архітектурні форми та інші роботи).

При складанні локальних кошторисів можна розділяти окремі види робіт по частинах (підземна - роботи «нульового циклу» та надземна частина будівлі або житлова і нежила частина будівлі).

У складі локальних кошторисів окремі конструктивні елементи будівлі (споруди), види робіт та пристроїв, як правило, групуються в розділи.

Порядок розташування робіт у локальних кошторисах та їх угруповання у розділи повинна відповідати технологічній послідовності виконання робіт.

Локальний кошторис на будівельні роботи може складатися з таких розділів, як:

- будівельні роботи - земляні, фундаменти і стіни підземної частини, стіни, каркас, перекриття, перегородки, підлоги, основи, покриття та покрівлі, заповнення прорізів, сходи та майданчики, оздоблювальні роботи, різні роботи;

- спеціальні будівельні роботи - фундаменти під обладнання, спеціальні основи, канали та приямки, ізоляція, хімічні захисні покриття та інші роботи;

- внутрішні санітарно-технічні роботи - водопровід, каналізація, опалення, газопостачання;

- монтаж обладнання - придбання і монтаж технологічного обладнання, технологічні трубопроводи, технологічні металеві конструкції і т.п.;
- вентиляція і кондиціонування;
- низьковольтні мережі;
- контрольно-вимірювальні прилади і автоматика.

Локальний кошторис складається, виходячи з:

- обсягів робіт за проектними даними;
- номенклатури та кількості обладнання;
- кошторисних нормативів, що діють на момент складання кошторисів.

У загальному випадку кошторис являє собою документ, в який зведені одиничні розцінки, згруповано за розділами, із зазначенням загальноновиробничих витрат по кожному розділу і по кошторису в цілому.

Об'єктні кошториси складаються шляхом підсумовування даних локальних кошторисів, з групуванням робіт та витрат за відповідними графами кошторисної вартості «будівельних робіт», «монтажних робіт», «устаткування, меблів та інвентарю», «інших витрат».

У об'єктних кошторисах за даними локальних кошторисів показуються кошторисна трудомісткість і кошторисна заробітна плата.

Якщо вартість об'єкта може бути визначена за одним локальним кошторисом, то об'єктний кошторис не складається. У цьому випадку роль об'єктного кошторису виконує локальний кошторис.

У зведений кошторисний розрахунок вартості будівництва включаються окремими рядками підсумки прямих витрат і загальноновиробничих витрат за всіма об'єктними кошторисними розрахунками, об'єктними кошторисами і кошторисними розрахунками на окремі види витрат.

Отже, кошторисна інвесторська документація є важливим джерелом інформації при проведенні фінансово-економічного аналізу бізнес-проектів. Оскільки, основними її складовими частинами являються локальні та об'єктні кошториси, а також зведений кошторисний розрахунок то з кожного із зазначених документів можливо отримати цілий ряд економічних показників для подальших порівняльних розрахунків.

Зокрема, із зведеного кошторисного розрахунку можна визначити наступні економічні показники:

1. Технологічна структура капітальних вкладень. За даними підсумкового рядка визначаються процентні частки: вартості будівельних та монтажних робіт, устаткування, меблів та інвентарю.

2. Частка витрат на проектно-вишукувальні роботи у загальній вартості проекту. За досвідом економічно розвинених країн ця частка має тенденцію до зростання, що зумовлено багатоваріантним проектуванням із застосуванням комп'ютерних технологій, прискіпливою увагою до експертизи проектів, зокрема до екологічних наслідків їх реалізації тощо.

3. Кошторисна рентабельність проекту. Відношення кошторисного прибутку до підсумку витрат.

4. Вартість основних фондів, передбачених проектом до введення в експлуатацію. Формула визначення: підсумок інвестиційних витрат за зведеним кошторисним розрахунком за мінусом таких складових: підготовка експлуатаційних кадрів; кошти на покриття ризику всіх учасників будівництва; кошти на покриття додаткових витрат, пов'язаних з інфляційними процесами; зворотні суми.

Із об'єктного кошторису визначаються такі економічні показники:

1. Показники одиничної вартості за вимірником, що притаманний об'єкту з огляду на його призначення. Наприклад, на кв. м загальної або житлової площі при житловому будівництві; на одного учня – при будівництві шкіл, на одного глядача – при будівництві кінотеатрів, на одне ліжко-місце при будівництві лікарень тощо.

2. Технологічна структура кошторисної вартості будівництва об'єкту.

3. Середньорічна чисельність робітників, що виконують будівельні та монтажні роботи. Первісні дані – кошторисна трудомісткість. Враховується тривалістю робочого дня (8 годин) та усереднена кількість робочих днів впродовж року.

4. Продуктивність праці при виконанні будівельно-монтажних робіт на об'єкті (обсяг робіт у тис. грн. на 1 робітника за рік).

5. Середньомісячна заробітна плата робітників, що виконують будівельні та монтажні роботи (грн. на 1 робітника за місяць).

6. Структура витрат за калькуляційними статтями, а саме : прями (матеріали, основна заробітна плата, експлуатація машин та механізмів) та загально виробничі. Першоджерела даних – відповідні дані із локальних кошторисів, що входять до складу об'єктного кошторису.

7. Матеріаломісткість будівництва об'єкту. Частка витрат на матеріали у кошторисній вартості об'єкту.

Із локальних кошторисів на загально будівельні роботи, внутрішні санітарно-технічні, електроосвітлювальні та слабкострумові роботи, на монтаж технологічного та електросилового обладнання тощо, визначаються наступні показники:

1. Структура витрат калькуляційними статтями.
2. Середньорічна чисельність робітників, що виконують відповідним локальним кошторисам види будівельних робіт.
3. Продуктивність праці за видами робіт.
4. Середньомісячна заробітна плата робітників за видами робіт.
5. Матеріаломісткість за видами робіт.
6. Частка витрат на експлуатацію машин та механізмів у кошторисній вартості робіт.
7. Співвідношення між витратами праці робітників, зайнятих та незайнятих обслуговуванням машин (як і попередній показник – свідчення про технічний рівень будівельних робіт).

Деякі економічні показники можна визначити за даними проекту організації будівництва (ПОБ).

Так економічний ефект від скорочення незавершеного будівництва визначається за формулою:

$$E_{НБ} = i^X (K_{НБ,1} \cdot XT_1 - K_{НБ,2} \cdot XT_2),$$

де i - прийнята для інвестора норма рентабельності інвестованого капіталу; $K_{НБ,1}$ та $K_{НБ,2}$ – усереднена вартість незавершеного будівництва за нормами та ПОБ; T_1 та T_2 – терміни будівництва відповідно за нормами та за ПОБ.

Економічний ефект від скорочення термінів будівництва можна розрахувати як на стадії виконання будівельно-монтажних робіт так і на стадії експлуатації об'єктів ($E_{\Delta T, \text{бюд}}$). Його можна визначити за формулою:

$$E_{\Delta T, \text{бюд}} = УПВ \cdot X (1 - T_2 / T_1),$$

де $УПВ$ – умовно-постійні витрати за підсумковими даними з локальних кошторисів, що входять до складу відповідного об'єктного кошторису; T_1 та T_2 – терміни будівництва об'єкту за нормами та за ПОБ.

З досвіду відомо, що для розрахунку розміру $УПВ$ можна скористатися такими нормативами:

- частка умовно-постійних витрат у вартості калькуляційної статті «матеріали» – 1%;
- статті «експлуатація машин та механізмів» – 15%;
- статті «загальновиробничі витрати» – 50%.

Економічний ефект від скорочення терміну будівництва на стадії експлуатації об'єктів будівництва визначається за умови, якщо з інвестором узгоджена достроковість будівництва.

$$E_{\Delta T} = ПР \cdot X (T_1 - T_2),$$

де $ПР$ – очікуваний прибуток за рік; T_1 та T_2 – терміни будівництва відповідно за нормами та за ПОБ.

Якщо розмір річного прибутку ($ПР$) не може бути визначений, ця складова формули може бути змінена на добуток очікуваної рентабельності інвестованого капіталу (i) на його розмір (K), тобто:

$$E_{\Delta T} = i \cdot K \cdot X (T_1 - T_2).$$

Першоджерело даних про розмір інвестованого капіталу (K) – підсумок витрат інвестора за зведеним кошторисним розрахунком.

Сучасні комп'ютерні технології складання проектно-кошторисної документації дозволяють доповнити ці розрахунки визначенням наведеної сукупності економічних показників інвестиційного проекту.

Список використаних джерел

1. Державні будівельні норми України ДБН Д.1.1-1.2000. Правила визначення вартості будівництва.
2. Гойко А.Ф., Дуділа Е.В., Измайлова К.В. Економіка будівництва. Навчальний посібник. К. КНУБА. 2008.
3. Измайлова К.В. Інвесторська кошторисна документація як інформаційне джерело економічного аналізу проекту. Збірник наукових праць, випуск 21. К. КНУБА. 2009.

Завгородня Н.В., аспірант
кафедри теоретичної та прикладної економіки
Чернігівський національний технологічний університет, Чернігів, Україна

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ БІДНОСТІ

Особливість бідності в Україні, як і в інших країнах з перехідною економікою, полягає у значному скороченні доходу більшості населення, яке при цьому зберігає відносно високий соціальний статус (рівень освіти, кваліфікації, соціальні зв'язки). Зубожіння значної частини населення відбувається за значного майнового розшарування й появи нечисленних, але справді заможних прошарків. Реальний стан доходів населення дуже важко піддати статистичній оцінці через наявність значного обсягу тіньових джерел доходу.

Бідність — соціальне явище, що характеризується відсутністю необхідних матеріальних засобів для того, щоб провадити «нормальне» (відповідно до норм прийнятих суспільством) життя, наприклад, неможливість прогодувати свою родину, дати освіту дітям чи забезпечити сім'ю якісним медичним обслуговуванням [1].

Процес соціальної диференціації стрімко зростає: багаті стають заможніше, а бідні - бідніше. У результаті формуються дві України з своїми соціокультурними цінностями, способами життя й поведінкою: світ найбагатшого й заможного стану й світ бідних, яким необхідно шукати будь-яку можливість для виживання. Радикально відрізняються в представників різних майнових прошарків всі життєві перспективи - від соціального росту й службового становища до взаємин у родині й інтересу до роботи. Втрата соціальних життєвих орієнтирів дуже сильно пов'язана з рівнем доходів і якістю життя.

Багато країн ефективно борються з бідністю. Для боротьби з бідністю молоді у багатьох країнах існують гранти на навчання, допомога на дітей молодим родинам, проекти з доступним житлом, а для старших віком – доплати до пенсії, якщо її розмір і дохід пенсіонера забезпечують низький рівень добробуту. Будь-який уряд, виходячи з програми діяльності, повинен вибирати між масштабами програми та концепціями по перерозподілу доходів для боротьби з бідністю і програмами по стимулюванню трудової діяльності та економії витрат бюджетних засобів.

За показниками рівня життя, рівня і структури доходів, витрат і бідності, виділено три соціально-вразливі категорії сімей безробітних:

- 1) сім'ї безробітних з безробітним главою сім'ї;
- 2) неповні сім'ї безробітних;
- 3) багатодітні сім'ї безробітних.

Беручи до уваги, що заробітна плата є основним джерелом грошових доходів більшості населення, то нездатність отримати роботу автоматично означає бідність

Рівень життя визначається сукупністю різних якісних і кількісних показників, яка дозволяє провести аналіз реального рівня життя різних груп населення і всього населення в цілому.

За статистичними даними моніторингового дослідження «Цілі Розвитку Тисячоліття. Україна – 2014» та наданими показниками Міністерством соціальної політики України, достатньо можливо відобразити реальний стан з бідністю в країні, оскільки розрахунки здійснюються, виходячи із затвердженого розміру прожиткового мінімуму, середній рівень заробітної плати, середній розмір призначених місячних пенсій, фактично розрахованого Міністерством соціальної політики України (табл. 1) [2].

Таблиця 1

Рівень бідності за різними групами населення

	2000	2005	2010	2013	2015
Частка населення, чие добове споживання є нижчим за 5,05 дол. США (4,30 дол. США) за ПКС, %	11,9	9,0	2,5	1,9	<0,5
Рівень бідності за відносним критерієм, %	26,4	27,1	24,1	24,5	25,0
Рівень бідності дітей, за відносним критерієм, %	33,4	36,7	32,7	32,6	29,0
Рівень бідності працюючих, за відносним критерієм, %	21,6	22,3	19,7	20,0	15,0
Рівень бідності за абсолютним критерієм, за офіційно встановленим прожитковим мінімумом, %	71,2	38,7	23,5	22,1	7,0

Рівень життя населення як соціально-економічна категорія являє собою рівень і ступінь задоволення потреб людей у матеріальних благах, побутових і культурних послугах. Зростання рівня життя створює можливості, матеріальну базу для поліпшення якості життя. Останнє не обмежується рівнем споживання товарів і послуг, а виступає узагальнюючою характеристикою соціально-

економічних результатів розвитку суспільства і включає середню тривалість життя, рівень захворюваності, умови та охорону праці, доступність інформації, забезпечення прав людини, і т.д. У ринковій економіці найважливішими складовими рівня життя стають також ступінь соціальної захищеності населення, свобода вибору людини, поліпшення соціального середовища, культурні національні і релігійні відносини.

Важливу роль у вивченні рівня життя населення відіграють соціальні нормативи як науково обґрунтовані орієнтири спрямованості соціальних процесів у суспільстві.

Можливо виділити три аспекти вивчення рівня життя:

- 1) стосовно до всього населення;
- 2) до соціальних груп;
- 3) до домогосподарств з різною величиною доходу.

З 2011р. в Україні було реалізовано «Державну цільову соціальну програму подолання та запобігання бідності на період до 2015 року». Ця Програма передбачала здійснення заходів за напрямками подолання бідності та досягнення результатів щодо зниження рівня бідності в цілому та серед різних груп населення. Розв'язання даної проблеми передбачалось шляхом поєднання активної соціальної політики, спрямованої на відновлення і зростання зайнятості та створення умов для гідної праці, з ефективною підтримкою найуразливіших верств населення. На жаль, розглядаючи реальі сьогодення, аналізуючи економічну нестабільність, показники рівня життя, реальні, а не тіньові доходи та витрати громадян, можна зробити лише один висновок – Програма не виконана. Потрібно певний час та компетентність для розробки досконалих індикаторів соціально-економічного розвитку країни з економічною нестабільністю.

Причинами бідності можуть бути:

1) низький рівень соціальних стандартів і гарантій (занижений розмір прожиткового мінімуму, відтак, і мінімальної зарплати, розмірів державної соціальної допомоги, застосування в законодавстві показника «рівень забезпечення прожиткового мінімуму», який вже офіційно не забезпечує достойного життя;

2) не дивлячись на те, що мінімальна зарплата є державною соціальною гарантією, її місячний розмір, нижче якого не може проводитися оплата за виконану некваліфікованим працівником місячну, а також погодинну норму праці, є економічно не обґрунтований і соціально несправедливо занижений. Величина мінімальної заробітної плати (життєвий мінімум для працездатної особи) не тільки не забезпечує простого відтворення робочої сили, а навіть не забезпечує просто нормального існування працівника, хоч і не кваліфікованого;

3) недосконала податкова система (великий розрив між сплатою податків багатими та бідними громадянами;

4) заборгованість із виплати заробітної плати. На сьогодні це одне з основних питань, адже працюючий априорі стає бідним, не спроможним утримувати сім'ю та відтворювати свою працездатність;

5) високий рівень безробіття серед молоді та осіб передпенсійного віку;

6) державна цільова соціальна програма подолання та запобігання бідності на період до 2015 року, затверджена Постановою КМУ від 31 серпня 2011 року N 1057 у 2012 році не в повній мірі виконана та не проаналізована;

7) низька якість політики розподілу і перерозподілу доходів. Багато науковців та політиків вважають, що необхідне для скорочення бідності - це створити добре функціонуючі ринки, досягти макроекономічної стабільності та економічного зростання [3].

Для зменшення бідності необхідно створення особливих умов розвитку економічного, екологічного та соціального середовища. Основну увагу необхідно зосередити на таких заходах як:

1) соціальна політика держави, зокрема політика доходів, вона повинна бути спрямована на те, що джерелом підвищення добробуту населення мають стати доходи від ефективної праці, трудової активності та підприємницької ініціативи. Заробітній платі необхідно відродити стимулюючий характер;

2) мінімальна заробітна плата не може бути зведена до встановленого прожиткового мінімуму (оскільки він не забезпечує фізіологічного виживання навіть наполовину), і не може бути нижчою за цю межу;

3) необхідно переглянути методика розрахунків і оцінки критеріїв бідності, зокрема «межі бідності» з урахуванням регіональної специфіки, що має включати до себе витрати на купівлю або оренду житла, послуги охорони здоров'я, освіти, утримання дітей в дошкільних закладах тощо;

- 4) переглянути та посилити адресну державну соціальну допомогу уразливим групам населення;
- 5) повне переорієнтування системи оподаткування;
- 6) підвищення ефективності розподілу бюджетних коштів та фінансування соціальної сфери, тощо.

Сьогодні загроза зубожіння стала реальністю для заможних соціально-професійних верств населення. До соціально несправедливо заниженого рівня життя припадає все більше соціальних груп, таких як низько кваліфіковані робітники, інженерно-технічні працівники, учителі, творча інтелігенція, вчені та ін. Головними елементами механізму усунення бідності є економічні реформи, нездатність державного управління забезпечити захист громадян, вплив кримінального середовища на більшість сфер зайнятості населення. В сучасному світі подолання бідності є одним з основних та пріоритетних напрямів діяльності суспільства. Явище бідності зустрічається на будь-якому континенті, країні. Незважаючи на достатньо приділену увагу бідності зі сторони вчених, провідних міжнародних організацій, кількість бідності і показників досить велика. Сучасна Україна має достатньо потенціалу для того, щоб за певний проміжок часу мати змогу максимально усунути явище та масштаби бідності.

Список використаних джерел

1. Вікіпедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki/Бідність/>.
2. Інститут демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи Національної академії наук України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.idss.org.ua/>.
3. Нові підходи щодо подолання бідності [Електронний ресурс] / Центр перспективних соціальних досліджень Міністерства соціальної політики України та НАН України. - Режим доступу: http://cpsr.org.ua/index.php?option=com_content&view.
4. Чуприна О.О. Соціальна нерівність і бідність в Україні [Текст] / О.О. Чуприна // Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого. Серія: Економічна теорія та право : зб. наук. пр. / Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. – Х. : Право, 2011. – №2(5). – С.57-66.
5. Інформаційно-аналітична записка щодо рівня життя населення у січні-серпні 2013 року [Електронний ресурс] / Міністерство соціальної політики України. - Режим доступу : http://www.mlsp.gov.ua/labour/control/publish/category?cat_id.
6. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
7. Соціально-економічні ризики і загрози бідності в Україні: методика та практика аналізу: монографія / Е. М. Лібанова; НАН України, Ін-т демографії та соц. дослідж., Служба безпеки України, Ін-т опер. діяльн. та держ. безпеки. — Х.: Право, 2008. — 208 с. — ISBN 978-966-458-109-4. — укр.
8. Сім'я та сімейні відносини в Україні: сучасний стан і тенденції розвитку: монографія / Е. М. Лібанова, С. Ю. Аксьонова, В. Г. Бялковська, О. А. Васильєв, О. О. Коломієць, Б. О. Крикун; Ін-т демографії та соц. дослідж. НАН України, Укр. центр соц. реформ, Фонд народонаселення ООН. — К., 2009. — 247 с. — ISBN 978-966-02-5411-4. — укр.
9. Цілі Розвитку Тисячоліття: Україна 2015 [Електронний ресурс] /. - Режим доступу : <http://ukraine2015.org.ua/tsili>.

Задорожна С.М., к.е.н., доцент

Чернігівський національний технологічний університет, Чернігів, Україна

ПРОБЛЕМИ ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ

Україна як поліетнічна та полікультурна країна визначається різними ціннісно-світоглядними та поведінковими моделями її населення в окремих регіонах. Таке розмаїття мало би призвести, за певних умов, до розбудови прогресивного, розвинутого суспільства на засадах демократичних цінностей. Але натомість, із-за низки негативних внутрішніх та зовнішніх обставин, в Україні відбулася анексія АР Крим та спровоковане військове протистояння на Донбасі Російською Федерацією. Експансія цивілізаційного конфлікту на Сході відбулася саме за безпосередньої підтримки Росією проросійського та маргінального населення Донбасу (участь у військових діях її збройних сил, активна діяльність розвідувально-деверсійних груп, грошова підтримка ополченців, масовані пропагандистські кампанії), що призвело до значних втрат людського потенціалу країни.

Трагічні події в Україні почалися у листопаді 2013 року з протестного руху прогресивного населення, незгодного із зміною вектора розвитку країни – від інтеграції з ЄС до Митного Союзу, а зв'язне побиття студентів призвело до відкритого протистояння між владою та громадянським суспільством, Східними областями, що активно підтримували дії та політику Президента, та іншими регіонами країни. Саме з анексії АР Крим Україна вперше за її період самостійності стикнулася із внутрішніми біженцями, які здебільшого переїжджали на материкову частину країни, і лише невелика їх частка – до інших європейських держав. Навіть невеликий обсяг внутрішніх мігрантів в Україні призвів до ряду соціальних, економічних та гуманітарних проблем, а саме їх працевлаштування, забезпечення житлом, надання необхідної соціальної, фінансової та матеріальної допомоги.

Захист прав переміщених осіб ускладнився недосконалістю законодавчого поля та відсутності категорії «внутрішні біженці». В ЗУ «Про біженців і осіб, що потребують додаткового або тимча-

сового захисту» (в дії з листопада 2011 р.) під біженцями розуміють лише іноземних громадян, що покинули свої країни із-за можливості стати жертвою переслідувань внаслідок дискримінації на батьківщині. Тому в листопаді 2014 р. приймається ЗУ «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» (ВПО), в якому їх визначають як «громадян України, які постійно проживають в Україні, яких змусили або які самостійно покинули своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, масових порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру» [1].

В новому законі також визначено алгоритм і механізми реєстрації та отримання статусу внутрішньо переміщеної особи: обов'язкове отримання довідки у структурному підрозділі місцевої державної адміністрації з питань соціального захисту населення за місцем фактичного проживання; безкоштовна реєстрація або перереєстрація місця проживання в територіальних підрозділах центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері міграції; оформлення документів, що посвідчують особу та підтверджують громадянство України, внутрішньо переміщених осіб в центральних органах виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері міграції (імміграції та еміграції), за місцем фактичного проживання внутрішньо переміщеної особи та ряд державних гарантій [1, ст.6-9].

Так, держава гарантує забезпечення реалізації прав зареєстрованих внутрішньо переміщених осіб на зайнятість, пенсійне забезпечення, загальнообов'язкове державне соціальне страхування, соціальні послуги, освіту; виборчі права; забезпечення безпечних та належних умов життя і здоров'я; створення належних умов для її постійного чи тимчасового проживання; можливості безоплатного тимчасового проживання; сприяння у переміщенні її рухомого майна та повернення на попереднє постійне місце проживання; забезпечення лікарськими засобами; отримання необхідної медичної допомоги; влаштування дітей у дошкільні та загальноосвітні навчальні заклади; отримання соціальних та адміністративних послуг; безкоштовний проїзд для повернення до свого покинутого постійно-го місця проживання; отримання гуманітарної та благодійної допомоги та інші конституційні права.

Безперечно, державні та місцеві органи влади, органи місцевого самоврядування, волонтерські та громадські організації, міжнародні інституції визначили значний перелік проблемних точок та прагнуть реалізувати права ВПО, але із-за великого потоку біженців чотирьох міграційних хвиль (на початок березня 2015 р. їх чисельність становить більше одного млн. осіб), недостатньої кількості вільного житлового фонду, слабкорозвинутої соціальної інфраструктури, низької організації реєстрації цих осіб, слабкої скоординованості дій між всіма інституціями, недостатньої фінансової бази, а також кризового стану економіки України, що постійно поглиблюється воєнними діями, зупинення ряду бюджетоутворюючих підприємств, порушення інфраструктури не дозволяють забезпечити в повній мірі потреби внутрішніх біженців.

Визначення новітніх викликів, пов'язаних із вимушеною внутрішньою міграцією в Україні на основі ряду соціологічних досліджень, щодо проблем, можливостей і потенціалу внутрішньо переміщених осіб дозволяє визначити як глибину цієї проблеми, так і розширити їх коло. Так, згідно результатів соціологічного опитування «Оцінка потреб внутрішньо переміщених осіб в Україні та послуг для них» (МГО «Соціальні ініціативи з охорони праці та здоров'я» проведеного у січні 2015 р. показує, що внутрішні переселенці потребують задоволення наступних потреб: фінансових (потреба у працевлаштуванні) – 69,5% ; гуманітарних (їжа та одяг) – 65,7%; житлових – 62,8%, медичних – 49,8%; соціальних – 13,5% ; психологічних та юридичних – по 11%; культурних – 7,3%; політичних – 6,2%, що в повній мірі відображає коло потреб і за іншими дослідженнями [2].

В той же час опитані ВПО засвідчили, що ряд їхніх проблем вирішуються на в повній мірі, а саме: фінансові (працевлаштування) – 45%, забезпечення житлом – 41,2%, їжею та одягом – 34,5%, отримання медичних послуг – 28,3%, можливість участі у житті громади, толерантне ставлення з боку громадян, рівний доступ до благ і можливостей у соціумі) – 17%, участь у політичному житті держави, прийняті рішень, законотворчій діяльності) – 14,2%, захист прав, представництво інтересів у суді, юридичні консультації – 13,4%, а психологічні та культурні – 9,7%. Отримані результати підтверджують інституційну неспроможність України до швидкого і ефективного вирішення проблем величезного потоку внутрішніх біженців в умовах катастрофічного стану економіки, ускладненого воєнними наслідками та агресивними діями Російської Федерації.

Вирішення проблем ВПО залежить від рівня їх обізнаності щодо своїх прав та переліку служб, на які покладені ці обов'язки. Маємо відмітити, що цей рівень значно зріс у порівнянні із першими хвилями міграції. Так, лише 1% опитаних ВПО не володіє інформацією про свої права щодо оформлення довідки та взяття на облік, а 23% не знають про відповідні інституції. Джерелами інформації щодо соціальної підтримки, забезпечення прав та можливостей для ВПО є спілкування з іншими переміщеними особами (63%), телебачення (52%), Інтернет-ресурси (36%), спілкування з близькими (50%), працівники державних установ (29%), волонтери (37%), центри реєстрації переселенців (30%), центри допомоги переселенцям (26%), газети/журнали (23%), гарячі лінії (12%), а основним засобом комунікації для ВПО є мобільний зв'язок (97%) та Інтернет (46%).

Підвищення ефективності взаємодії органів державної влади із ВПО та потенційними внутрішніми мігрантами для підвищення рівня їх інформованості щодо соціального захисту, змін у законодавстві тощо, полягає у всебічному та інтенсивному використанні ЗМІ, розширенні співпраці із волонтерськими та благодійними організаціями, активному впровадженні «гарячих ліній», сприятливі максимальному використанню ресурсів мобільного та інтернет зв'язків, а також створенні спеціальних центрів координації та комісій. Для отримання достовірної інформації потребується систематичне обстеження переселенців. Важливим є і об'єднання переміщених осіб в окремі групи самопомоги та мотивування їх до активного самозахисту.

Однією з проблем вимушених переселенців є їх важка адаптація до нового соціально-демографічного середовища, прийняття соціально-економічного статусу території, освоєння нових природних умов і географічного розташування населеного пункту, що відбувається на тлі важкого психо-фізіологічного стану (втрата власного дому, майна, розлука із близькими, відчуття безсилля і неможливості повернення до минулого життя). Процес адаптації дозволяє прискорити системна робота щодо надання психологічної допомоги ВПО відповідними органами державної влади (організація тренінгів та індивідуальних сеансів і бесід), залучення волонтерів та громадськості, а також проведення роз'яснювальної роботи та формування толерантності до переселенців з боку населення.

Аналіз статеві-вікового складу зареєстрованих переселенців показує значну частку жінок та людей похилого віку, які стикаються з проблемою фінансового самозабезпечення, що підтверджують результати соціологічного опитування, проведеного Українським інститутом соціологічних досліджень (12-10 грудня 2014 р.). Так, мають дохід менше 600 грн. 22,3% ВП жінок від 18 до 59 років, в той час як решта жінок цієї вікової категорії становить лише 7,6%, дохід 601-1200 грн., відповідно: 42,6% та 30,3%, 1201-2000 грн. – 22,4% і 37,2%, а 2001-2500 грн. – 6,4% та 9,0%. Рівень доходу серед ВПО похилого віку (старше 60 років) також незадовільний, хоча в певній мірі відповідає загальній тенденції по Україні в цілому даної вікової категорії чоловіків і жінок, а саме: мають дохід менше 600 грн. 13,7% ВПО та 3,1% населення України старше 60 років, 601-1200 грн. відповідно 36,2 та 44,8%, 1201-2000 грн. – 34,8% та 35,2%, а 2001-2500 грн. – 9,2% та 7,5%. Тобто, у 64% жінок та 49,8% осіб похилого віку дохід у розрахунку на одного члена сім'ї становить до 1200 грн. на одну особу [4].

Основним джерелом доходів серед внутрішньо переміщених жінок є власний заробіток або заробіток родини (46,2%), соціальні виплати (пенсійні або соціальні) (24,3%), адресна грошова допомога для ВПО (12,5%), допомога від родичів та друзів (9,1%), кредити, займи, накопичення (5,8%), а допомога від волонтерських громадських міжнародних організацій (2,0%). Причиною нестабільного фінансового стану майже половини жінок ВПО працездатного віку є формування доходу не за рахунок власного заробітку. Підвищити рівень фінансового забезпечення цих жінок можливо шляхом створення або існуючих робочих місць відповідності до рівня їх кваліфікації та освіти, прискореного перенавчання та перекваліфікації відповідно до вимог регіону нового проживання.

Цілком логічним є те, що основним джерелом доходу серед внутрішньо переміщених осіб похилого віку є пенсії або соціальні виплати доля яких складає 71,2% доходу, а власний заробіток або заробіток родини, адресна допомога для ВПО, допомога від родичів та друзів та допомога від волонтерських, громадських та міжнародних організацій, відповідно: 17,6%, 3,4%, 3,4% та 0,7% [4]. Представлені результати свідчать про необхідність скоординованості зусиль органів державної влади та відповідних центрів реєстрації щодо прискореної процедури забезпечення осіб похилого віку пенсіями та іншими соціальними виплатами для повноцінного здорового харчування, отримання медичних послуг та купівлі ліків, а також оплати за найм квартири або комунальних послуг, а також задіяння на систематичній основі благодійних фондів.

Активність внутрішньо переміщених осіб ілюструється кількістю їх звернень для отримання довідки про взяття на облік ВПО, а саме: зверталися і отримали довідку 86,3% ВПО, зверталися, але довідку не отримали – 3,4%, а не зверталися – 10,3% осіб. Аналіз потребу в отриманні допомоги після переїзду від державних органів влади показує наступний рейтинг за важливістю: оформлення соціальних виплат, пенсій, допомоги – 68,4% (надалі в скобках частка тих, хто отримав допомогу – 61,4%); пошук житла (в т.ч. орендного) – 61,9% (30%), забезпечення продуктами харчування – 56,5% (27,2%), надання матеріальної допомоги – 52,5% (27,8%), отримання медичних послуг – 45,7% (37,4%), забезпечення непродовольчими товарами – 45% (19,9%), працевлаштування (пошук роботи) – 40,8% (13,3%), а допомога у побутових питаннях – 33,6% (14,7%) [2].

Вартує уваги той факт, що більша половина опитаних ВПО у найближчі 12 місяців планують повернутися на своє постійне місце проживання після звільнення територій (52,8%), не планують виїжджати з населеного пункту в якому зараз проживають (30,3%), не визначилися 10,9%, переїдуть в іншу країну – 0,4%, переїдуть в іншу область України – 2,4%, переїдуть в Росію – 1,6%, переїдуть в країни ЄС – 1,3%, в інші країни СНД – 0,3%. Важливим питанням для вирішення проблем забезпечення житлом і роботою ВПО є їх небажання на переїзд у сільську місцевість, оскільки більшість з них являються міськими жителями: тільки 20% жінок – голів домогосподарств згодні на таке місце проживання, а половина – ні (50,8%) [2].

Для мотивації ВПО на переїзд до сільської місцевості доцільно розробити стратегічні плани їх розміщення та працевлаштування з урахуванням розвитку інфраструктури; мовної карти, створити загальнодержавну інформаційну базу (реєстр) даних щодо наявних можливостей розміщення, працевлаштування та перенавчання (картування, формування Банку даних, он-лайн доступ на базі центрів зайнятості тощо, можливість самостійного пошуку) та визначити характеристики соціального капіталу ВПО, що найбільш потрібні для забезпечення інтересів громад (тимчасового) перебування та критерії ефективної організації системи взаємної допомоги ВПО.

В повній мірі погоджуємося з Е. Лібановою, що для вирішення проблем внутрішніх переселенців потрібно удосконалити інформаційне, інституційне, соціально-економічне забезпечення шляхом проведення комплексного обстеження ВПО, створення муніципальних комісій та центрів координації до роботи яких необхідно залучати волонтерські організації та організації переселенців, спеціальних муніципальних фондів, підзвітних громадянському суспільству, а також спеціальні тимчасові служби для обслуговування людей, які потребують особливого супроводу, розробка програм працевлаштування, залучення переселенців до створення малих підприємств і з наданням відповідних преференцій, процедур компенсації втраченого майна в подальшому, спростити процедуру відкриття закладів соціальних послуг, максимально залучати переселенців до життя територіальних громад [5].

Проблеми внутрішніх біженців визначаються довготерміновим характером, але вони мають отримати всі права, які належать громадянам України. Міжнародні напрацювання щодо захисту ВПО, а також досвід Грузії та Молдови, дослідження та рекомендації провідних наукових інститутів, науковців України (Е.Лібанової, В. Геєця, Є. Головахи та ін.) мають бути закладені в основу довгострокових стратегій соціально-економічної, культурно-психологічної адаптації та інтеграції внутрішніх переселенців до життєвого простору переміщення, формування культури толерантності, розбудови інституцій нового рівня, наряду із прискоренням економічних реформ та прийнятті управлінських рішень на засадах упередження, запобігання, прискорення паралельних, а не послідовних дій.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 1, ст.1) [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>
2. Балакірєва О. Трудовий потенціал та рівень державної підтримки внутрішньо переміщених осіб» [Електронний ресурс] (Доповідь на Міжнародній науково-практичній конференції «Внутрішньо переміщені особи в Україні: реалії та можливості», (27 лютого 2015 року) – Режим доступу: <http://www.idss.org.ua/conference.html>
3. Василенко О. Інформаційні та комунікаційні потреби внутрішньо переміщених осіб [Електронний ресурс] (Доповідь на Міжнародній науково-практичній конференції «Внутрішньо переміщені особи в Україні: реалії та можливості», (27 лютого 2015 року) – Режим доступу: <http://www.idss.org.ua/conference.html>
4. Локтева І. Можливості фінансового самозабезпечення людей похилого віку серед ВПО (Доповідь на Міжнародній науково-практичній конференції «Внутрішньо переміщені особи в Україні: реалії та можливості», (27 лютого 2015 року) – <http://www.idss.org.ua/conference.html>
5. Лібанова Э. Восстановление Донбасса: сможем ли отстроить утраченное? / Э. Либанова // Голос Украины – №29, 18 февраля 2015 г.

ВИЗНАЧЕННЯ ПРІОРИТЕТІВ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ КРАЇНИ

Реалії, в яких опинилась Україна протягом останнього року свідчать про гостру потребу визначення пріоритетів забезпечення безпечного існування держави в усіх без виключення сферах, особливої уваги це питання набуває щодо економічної безпеки, як підґрунтя забезпечення функціонування й подальшого розвитку державності у всеосяжному визначенні цієї категорії.

Економічна безпека країни - категорія в економічній теорії відносно нова. Її поява пов'язана виключно з поглибленням глобалізаційних процесів, але її дослідження своїм корінням уходить в традиційні підходи економічної теорії до вивчення процесів національної безпеки, що не відповідає вимогам часу, отже обрана проблематика даної роботи є своєчасною та актуальною.

Традиційно під безпекою в економічній науці розуміється, передусім, фізичне виживання держави, захист і збереження її економічних інтересів, суверенітету і територіальної цілісності, здатність адекватно реагувати на будь-які реальні і потенційні зовнішні загрози, негативні загрози та прями.

Термін «національна безпека» в науковому і політичному обороті також з'явився відносно нещодавно, у другій половині ХХ століття. До Другої світової війни більш вживаними були терміни «оборона», «обороздатність».

Наприкінці ХХ ст. для позначення соціальних явищ захищеності життєво важливих інтересів громадян, суспільства і держави від небезпеки і погроз використовувалися різні поняття: безпека внутрішня і зовнішня, безпека державна, матеріальний добробут та ін. Усі ці терміни з різних сторін, прямо або побічно, характеризують явище національної безпеки.

На нашу думку, це пояснюється виникненням потреби у визначенні таких понять і категорій у зазначений період, і, навпроти, відсутністю навіть теоретичної (гіпотетичної) необхідності визначення цих категорій в усі попередні періоди розвитку людської цивілізації, бо воно торкалося виключно особового рівня.

Ретроспективний аналіз історично більш древніх підходів до трактування терміну «безпека» дозволив нам відзначити наступне.

У античній філософії ставилася проблема взаємозв'язку безпеки з господарськими і політичними стосунками, робилася спроба розкрити її роль в громадському житті. Демокрит мав на увазі під безпекою можливість пристосування людини до умов життя і виживання найбільш пристосованих істот. Саме так, на його думку, виникла людина, а причиною об'єднання людей і створення суспільства була необхідність підвищення міри захисту кожного громадянина.

За радянських часів на теренах України домінувало вузьке трактування безпеки, вона розумілася виключно як державна безпека. У сферу державної безпеки включалися ситуації, що виникали в духовному житті суспільства, пов'язаному з реалізацією права громадян на створення об'єднань, організацій, союзів, з проведенням в життя конституційного принципу свободи совісті і т.п.

Подібний підхід до державної безпеки, на наш погляд, об'єктивно вів до послаблення громадської безпеки, у тому числі - до послаблення безпеки особи.

Застосування загальних понять «безпека», «військова безпека», «безпека зовнішня і внутрішня» майже виключалося, оскільки було прийнято вважати точнішими поняття «оборона», «захист держави». Багато хто рахував безпеку ідеально можливою в перспективі, але нереальною в колишніх і нинішніх конкретно-історичних умовах, бо в точному сенсі вона означає відсутність небезпек і погроз.

Безпека може характеризувати стан тільки об'єкту в цілому, що має власну, цілісну і закінчену систему життєздатності (можливість постановки самостійної мети розвитку відособленість управління, наявність автономних систем ресурсонакопичення і ресурсоспоживання). Тому передусім слід здолати існуюче розуміння загальної безпеки, що складається з приватних складових безпеки. Навпаки - тільки розвиток усього об'єкту в цілому може забезпечити розвиток і безпеку усіх його складених [7; 8].

Вперше в політичному лексиконі поняття «Національної безпеки» було вживане у 1904 р. в посланні президента США Теодори Рузвельта Конгресу США, де він обґрунтовував військову акцію приєднання зони в районі майбутнього Панамського каналу інтересами національної безпеки - національними інтересами Сполучених Штатів Америки.

Відповідно до положень нової законодавчої і нормативно-правової бази в Україні, визначення поняття «Національна безпека» несе вичерпне смислове навантаження - національна безпека - стан захищеності особи, суспільства і держави від внутрішніх і зовнішніх погроз, який дозволяє забезпечити конституційні права, свободи, гідну якість і рівень життя громадян, суверенітет, територіальну цілісність і стійкий розвиток України, оборону і безпеку держави.

Національна безпека як система включає підсистеми безпеки : військову, економічну, політичну, соціальну, інформаційну, екологічну, науково-технологічну, які можна розглядати у внутрішньому і зовнішньому аспектах.

Основу національної безпеки формують життєво важливі інтереси об'єктів національної безпеки країни, а усі підсистеми тісно пов'язані між собою і знаходяться в діалектичній єдності і взаємодії. У структурі національної безпеки прийнято розрізняти безпеку держави, що досягається за рахунок ефективного механізму управління, координації діяльності політичних сил, механізму захисту від агресії з зовні; безпеку суспільства, що припускає наявність громадських інститутів, протидіючих розколу суспільства; безпека особи, яка включає такий набір правових і моральних норм і громадських інститутів, які дозволяють розвивати і задовольняти соціально значущі здібності і потреби.

Природно, що безпека особи може бути реалізована в демократичній державі, де також забезпечена усіма необхідними умовами безпека на рівні суспільства в цілому.

У суспільстві життєво важливі інтереси усіх об'єктів безпеки піддаються дії самих різних погроз, тому особливу практичну значущість має аналіз видів безпеки по сферах або областях життєдіяльності, в яких і проявляються ці погрози.

Існує декілька підходів до питання класифікації видів безпеки. Зокрема, класифікацію можна провести по декількома ознаками: відносно суб'єкта і об'єкту безпеки; засобів досягнення безпеки; цілі забезпечення безпеки; процесу забезпечення безпеки; результату забезпечення безпеки і інші.

Безумовно, на кожному етапі історичного розвитку пріоритети тих або інших видів безпеки об'єктивно змінюються, і тому найважливішим завданням забезпечення національної безпеки є досягнення в кожен часу певного раціонального паритету між різними видами безпеки.

Таким чином, можна відзначити, що національна безпека - це здатність індивіда, суспільства і держави захищати свої інтереси і задовольняти моральні і матеріальні потреби, які потрібні для самозбереження, самовідтворення і усебічного суспільного розвитку країни з мінімальним ризиком збитку для національних цінностей і національного способу життя.

Економічна безпека як окрема дефініція являється для нових держав - колишніх радянських республік - принципово новою і важливою проблемою. До розпаду Союзу питання про безпеку кожної республіки як самостійного економічного суб'єкта не ставилося і, відповідно, не виникала проблема їх економічної безпеки. З іншого боку, ця проблема вимагає абсолютно нових підходів, оскільки, як було показано вище докорінно змінилася геополітична ситуація в світі.

Економічна безпека держави повинна відповідати, принаймні двом умовам:

- 1) збереження економічної самостійності країни, її здібності у власних інтересах приймати рішення, що стосуються розвитку національного господарства;
- 2) збереження вже досягнутого рівня життя населення і його подальше підвищення.

Ключовим поняттям економічної безпеки, на думку зарубіжних фахівців, являється забезпечення суверенітету (незалежності) держави в ухваленні рішень, як у внутрішньоекономічній сфері, так і на міжнародному рівні. У такій постановці економічна безпека має на увазі, передусім, захищеність економічних інтересів держави.

Аналіз підходів до визначення поняття економічної безпеки показує, що серед провідних українських економістів переважає близьке розуміння економічної безпеки як стану захищеності національного господарства, що відповідає певним критеріям, серед яких виділяють конкурентоспроможність, економічну незалежність, стабільність, стійкість, економічне зростання. При цьому особливий акцент робиться також на діяльність держави по захисту економіки від дії зовнішніх і внутрішніх погроз.

Підтримка і примноження життєздатності і конкурентоспроможності національного господарства виступає головною гарантією його безпеки і виживання у взаємозв'язаному і цілісному світі. Тим самим чинники, сприяють консервації існуючого положення і перешкоджають його поліпшенню, перетворюються на економічні погрози.

Згідно з цим підходом, економічна безпека традиційно розглядається як найважливіша якісна характеристика економічної системи, визначальна її здатність підтримувати нормальні умови життє-

тедіяльності населення, стійке забезпечення ресурсами народного господарства, а також послідовну реалізацію національно-державних інтересів.

Необхідність забезпечення економічної безпеки як складової частині національної безпеки істотно зростає в умовах кризової фази розвитку. Неминучі економічні і соціальні витрати цієї фази багато в чому деформують чинники і критерії безпеки і в той же час додатково обтяжують усі механізми підтримки стабільності в суспільстві, звужують його можливості розробляти і реалізувати програми економічної компенсації і стабілізації. Значущість макроекономічних аспектів економічної безпеки помітно підвищується також в умовах великих національно-державних перетворень, що торкнулися в останні два десятиліття економічної системи України.

Нам представляється, що економічна безпека - найважливіша якісна характеристика економічної системи, визначальна її здатність підтримувати нормальні умови життєдіяльності населення, стійке забезпечення ресурсами народного господарства, а також послідовну реалізацію національно-державних інтересів.

Резюмуючи бачення проблем економічної безпеки як вітчизняними так й зарубіжними провідними науковцями фахівцями і експертами, а також чиним законодавством, можна говорити про те, що економічна безпека визначається в, основному в трьох напрямках:

- першій, через реалізацію певних «інтересів» - національних, державних, громадських й ін.;
- другий, через призму «стійкості» національної економіки, економічної системи, соціально-економічного розвитку й ін.;
- третій, через «незалежність» економіки від внутрішніх негативних впливів, формування зваженої економічної політики незалежної від впливу ззовні й ін.

Національна економічна безпека - це стан економіки і інститутів влади, при якому забезпечується гарантований захист національних інтересів, гармонійний, соціально спрямований розвиток країни в цілому, достатній, економічний і оборонний потенціал навіть при несприятливих варіантах розвитку внутрішніх і зовнішніх процесів.

Відзначимо, що такий підхід закріплений в чинному законодавстві України щодо економічної безпеки, відповідно до якого під безпекою розуміють стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави від внутрішніх і зовнішніх погроз.

Ще одним критерієм визначення економічної безпеки виступає стійкість національної економіки. Загальноприйнято вважати, що життєздатність економіки безпосередньо залежить від її стійкості, економічна безпека - це стан національної економіки, що характеризується стійкістю, імунітетом до дії внутрішніх і зовнішніх чинників, що порушують нормальне функціонування суспільного виробництва, підривають досягнутий рівень життя населення і тим самим викликають соціальну напруженість в суспільстві, а також загрозу самому існуванню держави.

Одного цього критерію вже досить, щоб охарактеризувати поняття економічної безпеки. Гідністю такого визначення є спроба прослідкувати ланцюжок передачі зовнішнього негативного сигналу: порушення в громадському відтворенні ведуть до зниження рівня життя населення, далі до зростання соціальної напруженості і, нарешті, до виникнення загрози існування держави. Тим самим стверджується, що довготривала втрата стійкості, викликаючи руйнування економічної системи, може привести до розпаду держави.

Характеризуючи економічну безпеку як стійкість національної економічної системи до ендогенних і екзогенних шоків економічного або політичного походження, що проявляється в її здатності нейтралізувати потенційні джерела шоків і мінімізувати збиток, пов'язаний з шоками, що реально сталися, ми визначаємо ще один пріоритет.

Наступним пріоритетом формування економічної безпеки є її здатність забезпечувати добробут нації і стабільність внутрішнього ринку незалежно від дії зовнішніх чинників. При цьому система економічної безпеки вважається ефективною, якщо негативний вплив ззовні нейтралізується компенсуючими резервами країни, дозволяючи зберегти її економічну і політичну стабільність. Якщо економіка втрачає здатність до самостійного розвитку, то у неї скорочується можливість виживання, опірність і адаптивність до внутрішніх і зовнішніх погроз.

У світі, що динамічно розвивається, головним чинником самостійного розвитку стає здатність розробляти і впроваджувати власні науково-технічні рішення.

Інноваційний потенціал перетворюється на фундаментальне джерело соціально-економічного розвитку як кожного окремого регіону, так і країни в цілому. Країни, які не мають власного нау-

кового, інноваційного потенціалу, або яким не вдається цей потенціал реалізувати, вимушені вступати у відносини не еквівалентного зовнішньоекономічного обміну, фактично сплачуючи монопольну ренту виробникам наукомістких товарів за рахунок реалізації своїх природних багатств і людських ресурсів.

Отже підтримка і використання власних розробок і інноваційних рішень дозволяє зберігати економічну безпеку країни й певною мірою формувати підґрунтя, гарантувати цю саму економічну безпеку. Таким чином, аналіз реальних процесів, осмислення вітчизняної і зарубіжної літератури, присвяченій дослідженням дефініції економічної безпеки, дозволяє зробити певні висновки:

- економічна незалежність, в умовах глобалізації далеко не носить абсолютного характеру, означає можливість контролю держави над національними ресурсами, досягнення такого рівня виробництва, ефективності і якості продукції, який забезпечує її конкурентоспроможність і дозволяє ефективно брати участь у світовій торгівлі, коопераційних зв'язках і обміні науково-технічними досягненнями;

- стабільність і стійкість національної економіки, передбачає та забезпечує захист власності в усіх її формах, створення надійних умов і гарантій для підприємницької активності, заборону чинників, здатних дестабілізувати ситуацію (боротьба з кримінальними структурами в економіці, недопущення диспропорцій в розподілі прибутків, що загрожують соціальною нестабільністю, потрясіннями тощо);

- здатність до саморозвитку і прогресу, що особливо важливо у сучасному світі, якій стрімко й динамічно розвивається. Створення сприятливого клімату для інвестицій і інновацій, постійна модернізація виробництва, підвищення професійного освітнього і загальнокультурного рівня працівників стають необхідними і обов'язковими умовами забезпечення стійкості і самозбереження національної економіки.

Економічна незалежність національного господарства виступає характеризуючою та визначальною мірою його здатності протистояти негативним зовнішнім впливам, визначається незалежністю держави, яка, у свою чергу, витікає з поняття державного суверенітету, що є засадничим принципом міжнародних відносин. Проявляючись у верховенстві держави на власній території, суверенітет характеризується ухваленням рішень, незалежних від впливу ззовні.

Ефективний захист економіки знаходить своє вираження в діяльності держави по забезпеченню макроекономічної стабільності і гарантій дотримання прав споживачів і виробників, збереженню економічного суверенітету країни, підвищенню її конкурентоспроможності і створенню ефективних умов для стійкого економічного зростання, тобто по забезпеченню економічної безпеки країни в стратегічній перспективі.

Зеленська О.О., к.е.н., доцент,
Зеленський С. М., к.е.н., доцент,
Алешугіна Н.О., к.е.н., доцент

Чернігівський національний технологічний університет, Чернігів, Україна

ОЦІНКА РЕСУРСНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА ІНШИХ ПЕРЕДУМОВ РОЗВИТКУ ПРОДОВОЛЬЧОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ КРАЇНИ

Вже стало традицією стверджувати, що Україна має всі або майже всі передумови, необхідні для здійснення і забезпечення сталого та ефективного розвитку виробництва продовольства. Передусім це стосується чинників природного середовища, які традиційно вважаються сприятливими для ведення сільського господарства. Хороша (у загальносвітових масштабах) забезпеченість вітчизняного продовольчого комплексу земельними ресурсами, причому за цим показником Україна є одним зі світових лідерів. Так за площею сільськогосподарських угідь, що припадає на одну особу Україна у 1,27 рази перевищує середньосвітовий показник (0,712 га.), а за площею ріллі – у 3,47 рази (середньосвітовий показник – 0,204 га.). Причому, у зв'язку з депопуляцією населення України його землезабезпеченість за останні 20 років навіть збільшилась.

Достатньою (в усякому разі за кількісними параметрами) є і трудоворесурсна забезпеченість продовольчого виробництва. Незважаючи на те, що кількість населення, зайнятого в аграрній сфері України рівно як і чисельність сільського населення країни в цілому за останні 20 років помітно

скоротилася, на фоні провідних за рівнем розвитку агробізнесу країн світу вітчизняний продовольчий комплекс відзначається навіть надлишком пропозиції сільськогосподарських працівників. Хоча у порівнянні із загальносвітовими показниками питомої ваги аграрного населення (12,65 проти 39,18%) та аграрного населення на одиницю площі сільськогосподарських угідь (14,06 проти 52,99 чол./100 га.)¹ показники трудових ресурсів вітчизняної агросфери не виглядають надто високими, окремі міждержавні співставлення змальовують дещо іншу ситуацію. Так, якщо один аграрний працівник у Франції забезпечує продуктами харчування в середньому 42,5 чоловік, у США – 55,2, Німеччині – 55,3, то в Україні – лише 7,9 чоловік.

Таким чином, нам видається цілком аргументованим твердження про те, що з економічної точки зору Україна на даний час все ще відзначається аграрним перенаселенням, безпосереднім результатом якого є низькі в абсолютному та відносному вираженні вартість і фондоозброєність аграрної праці [1, 2]. Тому ми схильні погодитися з тим, що загальносвітова тенденція до абсолютного та відносного скорочення аграрної зайнятості (звичайно не за рахунок наявного катастрофічно високого рівня депопуляції сільського населення переважної частини регіонів країни) в умовах сучасної України має сприйматися як позитивна. Продовження (у розумних межах) процесів урбанізації обумовить подальше зростання продуктивності праці у сільському господарстві (зокрема за рахунок підвищення його фондоозброєності), раціональніше в масштабах країни використання наявних трудових ресурсів, пом'якшення наявних диспропорцій між пропозицією і попитом на ринку аграрної праці і, відповідно, зростання рівня оплати праці (у тому числі і відносного) у вітчизняній агросфері.

Що стосується інших факторів соціально-економічного та політичного характеру, то, на жаль, вони, як правило, належать до переліку слабких передумов сталого та ефективного розвитку вітчизняної агросфери. Недостатня (у кращому випадку) стабільність політичної та економічної ситуації, відсутність у багатьох випадках належного паритету цін на продукцію аграрних виробників та необхідні їм матеріально-технічні ресурси, обмежена місткість внутрішнього продовольчого ринку з періодичними тенденціями до звуження по-причині скорочення реальних доходів населення періодично ставлять перед вітчизняним агропродовольчим комплексом серйозні виклики і збільшують як загальноекономічні, так і специфічні, притаманні сільськогосподарському виробництву ризики.

Одним із ключових чинників які визначають параметри розвитку агросфери країни є місткість внутрішнього продовольчого ринку. Лімітована зростаючими бюджетними обмеженнями споживачів і, відповідно, платоспроможним попитом населення, місткість вітчизняного продовольчого ринку у 90-х роках демонструвала спадну динаміку (таблиця 1). Сучасна місткість внутрішнього продовольчого ринку України оцінюється у 370 млрд. грн. (у поточних цінах), що становить 63% місткості споживчого ринку держави. Майже $\frac{1}{4}$ його припадає на м'ясний ринок, наступними за ємністю є ринки молокопродуктів, овочів та картоплі [2, с. 126]. Значний за абсолютною величиною розмір при міждержавних співставленнях виглядає досить скромно. При тому, що питома вага витрат вітчизняних домогосподарств на продовольче забезпечення в рази перевищує аналогічні показники розвинутих країн, за даними продовольчих балансів ФАО 2003 – 2005 років місткість м'ясного ринку України на одну особу (37,5 кг.) у 2 рази поступається аналогічному показнику Польщі (76,0 кг.), у 2,2 рази – Великобританії і Німеччині (83,7 і 84,0 кг. відповідно), у 2,5 рази – Франції (92,7 кг.), у 3,3 рази – США (123,1 кг.). Подібна ситуація, щоправда з дещо меншим відставанням України, має місце на ринках молокопродуктів (Україна – 163,6 кг. на душу населення, тоді як Польща – 184,9, Великобританія – 241,5, Німеччина – 247,8, США – 252,4, Франція – 266,1 кг.), рослинних олій (Україна – 12,2, Великобританія – 15,9, Німеччина – 16,7, Франція – 18,5, США – 28,3 кг.) тощо.

¹ За даними ФАО.

Динаміка місткості продовольчого ринку України у 1990 – 2010 роках [2, с. 125].

Продукти харчування	1990 р.	2000 р.	2010 р.	2010 р. у % до	
				1990 р.	2000 р.
Хлібопродукти, тис. т.	7318	6150	5109	69,8	83,1
Картопля, тис. т.	6800	6642	5917	87,0	88,3
Цукор, тис. т.	2595	1820	1703	65,6	93,6
Олія, тис. т.	623	462	679	109,0	147,0
М'ясопродукти, тис. т.	3529	1624	2387	67,6	147,0
Молокопродукти, тис. т.	19359	9791	9474	48,9	96,8
Яйця, млн. шт.	14117	8167	13311	94,3	163,0
Рибопродукти, тис. т.	908	410	666	73,3	162,4
Овочі, тис. т.	5346	5018	6587	123,2	132,1
Фрукти, тис. т.	2439	1427	2203	90,3	154,4
По всьому переліченому асортименту (агрегований індекс, зважений по структурі споживчих витрат)	X	X	X	76,7	126,5
На одну особу	X	X	X	79,9	135,0

Отже, розширення місткості внутрішнього продовольчого ринку є одним із важливих резервів і, разом з тим, необхідних передумов забезпечення динамічного зростання агросфери України. Звичайно, продовольчий ринок, як і споживчий ринок у цілому, є заручником загальної економічної ситуації у країні, результатом якої є рівень оплати праці і доходів населення (середні і розрив між нижчим та вищим децилями). Разом з тим, турбота про належну місткість внутрішньодержавного ринку продовольчих товарів повинна бути одним із пріоритетних напрямків вітчизняної аграрної і продовольчої політики.

В умовах глобалізації світової економіки та курсу на інтеграцію України у міжнародні організації та міждержавні структури посилюється роль зовнішніх чинників розвитку агросфери та продовольчої безпеки країни – кон'юнктури світових продовольчих ринків, зобов'язань України перед СОТ тощо. Так кон'юнктура на зовнішніх ринках (зокрема їх ціни) є важливим (хоча й не завжди визначальним) фактором формування внутрішніх цін на продовольство та сільськогосподарську сировину, суттєво впливає на масштаби доходу вітчизняних агровиробників та економічну привабливість для них окремих галузей рослинництва і тваринництва. На експорторієнтованих ринках сільгосппродукції (пшениця, ячмінь, насіння ріпаку тощо) ціна внутрішнього ринку України орієнтується на світову. Під її ж впливом (з урахуванням заходів митно-тарифного регулювання) формується внутрішня ціна на імпортозалежних ринках цукрової сировини, плодоовочевої та м'ясної продукції [3].

Зростання глобального попиту на продовольство у поєднанні з девальвацією гривні підвищило попит на українські продтовари та їх конкурентоспроможність. Результатом стало нарощування експортного потенціалу України у сфері сільського господарства, закріплення за країною статусу одного із світових лідерів з виробництва та експорту аграрної продукції. Обумовлена несприятливими погодними умовами та зростанням цін на нафту світова продовольча криза 2007 – 2008 років призвела до стрімкого зростання цін на продукцію сільського господарства. Зростання світових цін на зернові (рис. 1) стало хорошим підґрунтям для нарощування експорту вітчизняного зерна, який в останні кілька років щорічно збільшується. При цьому потенціал України у цьому відношенні далеко не вичерпаний. Зокрема, Україна увійшла до п'ятірки провідних світових експортерів кукурудзи (частка поставок у світовому експорті становить майже 14,5%), яка зберігає лідерство у структурі експорту вітчизняних зернових.

Динаміка світових цін на насіння олійних культур у комплексі зі зниженням експортних мит мала своїм результатом збільшення обсягів продажу за кордон насіння соняшнику. Україна обійняла першість серед світових експортерів соняшникової олії. У 6 разів зріс експорт сої. Розвивається вітчизняний експорт продукції птахівництва, зокрема і у країни – члени ЄС.

Зростання чисельності населення світу, викликані глобальними змінами клімату часті засухи в країнах – традиційних експортерах сільгосппродукції, пов'язані зі зростанням доходів населення деяких регіонів світу зміни структури продовольчого кошика обумовлюють прогнози щодо подальшого зростання світових цін на продтовари. При цьому, як відмічають численні експерти, кризова ситуація на світовому продовольчому ринку і навіть стратегічні кліматичні зміни поки що будуть грати на користь України. Зміна періоду дорогих енергоносіїв періодом дорогого продовольства повинна стати сприятливою для вітчизняних сільгоспвиробників. Тільки повна нее-

фактивність вітчизняного сільського господарства не дозволяє йому зайняти провідні позиції на світовому продовольчому ринку.

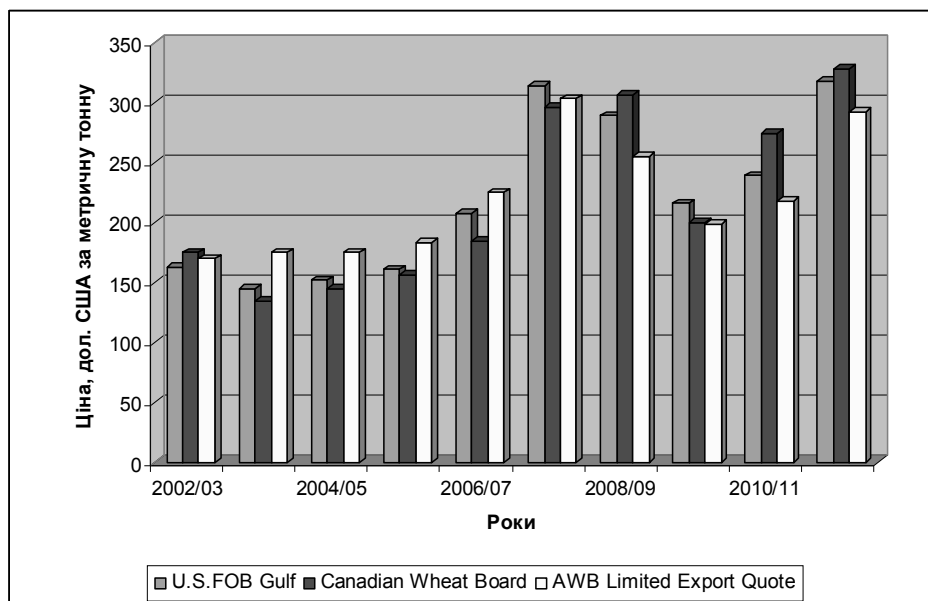

Рис. 1. Динаміка світових цін на продовольчу пшеницю.

Джерело: складено за даними FAPRI (Інституту досліджень продовольчої і сільськогосподарської політики, США): FAPRI U.S. and World Agricultural Outlook // <http://www.fapri.iastate.edu/outlook>.

Таким чином, природо- та трудоресурсний потенціал, тенденції та ймовірні прогнози розвитку світового ринку продовольства створюють хороші передумови для забезпечення вже у близькій перспективі належного за темпами зростання та ефективного розвитку вітчизняного агропродовольчого комплексу. Україна не повинна втратити шанси використати наявні переваги міжнародного поділу праці. Постійно зростаючий світовий попит на сільгосппродукцію дає нашій країні всі можливості покращити торговельний баланс, привабити іноземні інвестиції, нові технології і сформувавши ефективно функціонуючу агросферу. Але викликане численними причинами економічного і політичного характеру несприятливе інвестиційне середовище, недосконалість та нестабільна нормативно-правова база, обмежений за місткістю внутрідержавний ринок продовольства виступають вагомими стримуючими чинниками можливого прогресу в аграрній сфері України.

Список використаних джерел

1. Виклики і шляхи агропродовольчого розвитку / [Пасхавер Б. Й., Шубравська О. В., Молдаван Л. В. та ін.]; за ред. Б. Й. Пасхавера; НАН України, Ін-т екон. та прогноз. – К., 2009. – 432 с. – С. 60.
2. Інноваційні трансформації аграрного сектора економіки: монографія / [О. В. Шубравська, Л. В. Молдаван, Б. Й. Пасхавер та ін.]; за ред. О. В. Шубравської; НАН України, Ін-т екон. та прогноз. – К., 2012. – 496 с.
3. Осташко Т. О. Екзогенні чинники розвитку внутрішнього агропродовольчого ринку // Економіка і прогнозування: Науково-аналітичний журнал. – 10/2009. – №4. – С. 101 – 113.

Злотникова Л.М., к.э.н., доцент

*Белорусский торгово-экономический университет потребительской кооперации,
Гомель, Республика Беларусь*

ОБЩЕСТВЕННЫЕ БЛАГА В ТЕОРИИ И ПРАКТИКЕ СОЦИАЛИЗАЦИИ ЧЕЛОВЕКА

Понятие общественное благо появляется в категорийно-понятийном аппарате экономической науки в связи с определением места и роли государства. Государство как социально-экономический институт всегда вызывало много дискуссий. По-разному оценивалась его роль в общественном производстве. К сожалению, до настоящего времени в экономической науке и практике нет согласия в определении государственного воздействия на процессы развития общества. Много споров вызывает оценка механизмов регулирования материального и нематериального производства. В классической теории государство с легкой руки А. Смита получило звучное определение «ночной сторож». На практике это должно было означать, что государство обязано принимать активное участие только в создании нормативно-правовой базы и осуществлении контроля за

ходом реализации экономического, гражданского, уголовного и международного права. В качестве основных обязанностей государства были провозглашены: обеспечение обороны страны и порядка внутри страны. Уже на первых этапах становления государства как общественного института выполнение названных функций обеспечивалось сбором налогов. Это и послужило материальной основой производства общественных благ, было использовано для их отличия от частных. Анонимность и различная экономическая ответственность стали на долгие годы определять государственную функцию распределения общественных благ. По этой причине общество относится к общественному благу, как производимому за счет государственного бюджета и предполагает добровольное финансирование, обеспечивая себе, таким образом, свободный доступ и извлечение выгоды. Но добровольность оплаты общественного блага по принципу частного не предполагает отказа от пользования по субъективным оценкам полезности. Проследить степень реализации вербального отказа от определенных общественных благ невозможно. Структура общественных благ радикально изменилась не только количественно, но и содержательно.

С целью проведения небольшого анализа выделим общественные блага, осуществляющие процессы социализации. Их принципиальное отличие от аэропорта, парка или заповедника заключается в том, что отказ от потребления влечет негативные последствия для всего общества. Например, отказ от лечения туберкулеза неизбежно приведет к заражению большого количества человек. По данным из медицинских источников, один больной может заразить около 50 человек. Этот и многие другие примеры позволяют сделать вывод о том, что не источники финансирования, а последствия воздействия на общество в целом, являются отличительной чертой общественных благ. Источник финансирования не имеет особого значения. Ценность общественного блага не всегда находится в прямой зависимости от субъективного восприятия.

Реформирование социалистической экономики началось с процесса отрицания всеобъемлющей роли государства, а вместе с этим его места в организации производства общественных благ и максимальной доступности для всего населения страны. Неолибералы, как истинные последователи кабинетной экономической теории, предприняли и активно продолжают направлять усилия на перевод всех благ, выполняющих роль социализации человека, в статус частных. Они, настойчиво продвигают коммерциализацию социальных процессов становления, формирования, развития и поддержания высокой трудоспособности человеческого потенциала, его морально-нравственных принципов. В последние годы все большее количество трудоспособного населения, несмотря на уплаты многих налогов в огромном размере, обязаны проводить профилактические мероприятия, т.е. прививки, диспансеризацию за дополнительную плату. Медицинским учреждениям доводятся планы по выполнению платных услуг. Институты образования государство также использует как дополнительный источник получения выгоды. Растет количество платных услуг на всех уровнях социализации, в буквальном смысле слова с ясельного возраста детей, родители несут огромную материальную ответственность. Аппетиты государства достигли такого размаха, что дети, получающие призы на соревнованиях, обязаны платить налоги.

Аристотель определил человека, как «*zoon politikon*», т.е. политическое животное. В те времена «политическое» соответствовало общественному. Сложно представить этапы развития цивилизации вне совместной деятельности людей. Жизнь в обществе требует особых, дополнительных усилий. По твердому убеждению Аристотеля, только человек способен воспринимать и следовать добру или злу. И то и другое – есть выражение результативности социализации, т.е. превращение биологического вида в гражданина и личность. Пока остается бесспорным, что элементы социальной компоненты не передаются по наследству. Именно институты социализации выполняют важнейшую общественную функцию, превращая биологическое существо в социализированного человека. Процессы социализации реализуются посредством производства общественных благ в условиях максимальной доступности без учета коммерческих возможностей потребителя.

Функционирование институтов образования, здравоохранения, морали, нравственности радикально отличается используемыми механизмами производства и воздействия на человека и общество в целом. В результатах отражаются усилия не одного отдельного потребителя, а общества в целом. Так, например, если общество негативно относится к представителям умственного труда, особенно занятых в сфере гуманитарной науки, то падение уровня культуры, отрицание этических норм поведения становится рядовым явлением. Либеральный перевод производственной деятельности институтов социализации в разряд самоокупаемых субъектов, установление цен на их потребление, озна-

чает предоставление полной свободы выбора. Человек в условиях коммерциализации потребления общественных благ, образно говоря, освобождается от ответственности за активное участие в их производстве. Широко распространенное выражение «научите меня» уже привело к глубокому кризису в образовании. Только на первый взгляд, его можно считать безобидным. Но в годы либеральных реформ институт образования превращен в материальные комплекующие производства, которые должны точно соответствовать оборудованию. Система коммерциализации медленно, но настойчиво превращает человека в «частичного работника». А. Смит, используя понятие «экономический» или «частичный человек», опираясь на абстрактные понятия, не помышляя о практической реализации. Сложно прогнозировать последствия сужения социальной компоненты и ограничение потребления человека физиологическими запросами в упаковке «праздности». Именно такой образ социализации все чаще демонстрируют современные богатые. В оценке Т. Веблена «Отношение праздного класса к экономическому процессу является денежным отношением – отношением стяжательства, а не производства, эксплуатации, а не полезности» [1, 216]. Установление имущественных границ в потреблении общественных благ влечет за собой культивирование институтов и законодательных норм, которые с одной стороны будут защищать только крупную собственность, а с другой – ограничивать ответственность собственников перед наемными работниками. В современных условиях оно получило широкое распространение. Государство даже здоровье человека сделало источником дохода. С помощью экономико-правовой поддержки государства доступность медицинских услуг находится в прямой зависимости от финансовых возможностей человека. Профилактика и лечение многих заболеваний давно переведены в статус материальной ответственности человека. Расширение платности в сфере образования общество начинает воспринимать как норму жизни.

Смещение понятий, отождествление частного и общественного в процессах социализации заложили латентные противоречия между объективными тенденциями развития общества и получением дополнительного дохода от всех видов деятельности без учета последствий. В ближайшей перспективе государство получит некоторый доход. Но процессы социализации носят непрерывный характер. Сложно, практически невозможно обеспечить человеку необходимые профессиональные знания на всю трудоспособную жизнь. Высокие скорости развития производства вынуждают человека постоянно обновлять знания, приобретать новые профессии. Повышение динамизма жизни соответственно усиливает требования к уровню трудоспособного здоровья. Взаимосвязь профессиональных знаний, навыков, морально-нравственных качеств и состояние трудоспособного здоровья оказываются настолько стильными, что человек не может нести за них полную материальную и финансовую ответственность. Можно не знать живущих в другом населенном пункте, стране, и при этом подвергнуть их жизнь опасности. Печально наглядный пример – Чернобыльская катастрофа. Пострадало и продолжает страдать огромное количество человек. Важнейшая причина, которая в последние годы получила громкое название «человеческий фактор», включая непрофессионализм, недобросовестность, разрабатывавших и проводивших эксперимент, оказались вне поля научного исследования. К сожалению, на это аспект профессиональной деятельности этой и других техногенных катастроф не уделяется внимание. Процесс перестройки общепринятого представления о жизни требует значительных умственных усилий, причем достаточно длительных и профессиональных. Человек вне институтов социализации совершать подобные действия не в состоянии.

Ученые, интересующиеся проблемами человеческого фактора, основное внимание уделяют описанию его содержания, рассчитывают затраты и виртуальную отдачу. В многочисленных публикациях отсутствует ответ на вопрос о связи качества человеческого потенциала с отношением государства по организации доступности потребления общественных благ. Априори принятая личная ответственность не оспаривается, не дискутируется, не исследуется. В определенной степени данное отношение к роли и месту общественных благ в процессе социализации можно понять. Тем более что в международной практике индекс человеческого развития (ИЧР), до 2013 года «индекс развития человеческого потенциала (ИРЧП) рассчитывается как интегральный показатель на основе официальной статистики и включает уровень жизни, грамотности, образованности и долголетия. При этом не рассматривается проблема общей и потенциальной доступности, цена получения образования и поддержания здоровья, формирования культуры, морали и нравственности. Т. Веблен по этому поводу писал: «Люди нищенски бедные и те, чьи силы поглощает повседневная борьба за пропитание ... не могут позволить себе позаботиться о послезавтрашнем дне» [1, 212].

Коммерциализация в социальной сфере сопровождается информационным прессом на широкие слои населения. Основной акцент делается на повышение ответственности человека в сферах, на которые человек не способен оказать принципиальное воздействие. В результате социум дробится, формируется новая маргинальная среда. Занятые в образовании, здравоохранении, науке, культуре все чаще оказываются в состоянии материальной бедности. Потеря полноценной доступности к потреблению общественных благ резко снижает возможности для выходцев из этих семей получения качественного образования, формирования трудоспособного здоровья. В рамках отведенного формата сложно изложить суть всех проблем теории и практики социализации человека и отношения к ним государства. Гипотетически государственная политика коммерциализации усиливает процессы социального расслоения, порождая так образом «отбор отдельных свойств человеческой натуры, способствующие ведению жизни по замыслу праздного класса, определяя таким образом реальный характер общества» [1, 219].

Политика низведения общественных благ до уровня частных имеет определенную историю. Многие столетия социальные процессы проходили медленно, можно сказать повторялись из столетия в столетие. Обучение профессиональным навыкам, поддержание традиций ведения определенного образа жизни осуществлялись в семье и под жестким социальным контролем ближайшего окружения. Только в исключительных случаях дети не продолжали семейные занятия. Действовавшие правовые нормы и правила фактически закрепляли традиционный уклад жизни. Приемы, которые использовали исследователи, диктовались источниками возникавших проблем. Так, политическая экономия, выполняя определенный социальный заказ, обосновала механизм повышения производительности труда путем дифференциации производства. Смитовский абстрактно частичный человек стал наглядным образцом ответа на требования времени. А. Смит – философ по образованию и способу мышления продемонстрировал отношение к науке путем широкого использования абстрактных рассуждений о производственной деятельности, о роли человека, о значении образования, правовых условий и организации труда врачей. В его величайшем труде размышления о заработной плате учителей, врачей, юристов базируются не утилитарной выгоде, а о наличии авторитета.

Новое отношение к науке в целом, и изучающим общественные процессы, начинает складываться в середине XIX века. Дж. Милль, О. Конт, К. Маркс и другие все чаще начинают употреблять понятие «наука». В большинстве случаев применительно к физическим и биологическим исследованиям. О. Конт, пожалуй, впервые, рассуждая о социальных процессах, использовал понятие «наука» применительно к социологии. Уже тогда сложилось особое отношение к методам изучения социальных явлений и процессов. Достижения в естествознании поставили их методы исследований на своеобразный пьедестал почета. Который до настоящего времени остается прочным и устойчивым. Вместо того чтобы вырабатывать собственные, отвечающие специфике социальных проблем, сначала экономическая теория, затем социология стали копировать методологию естествознания. История развития социального знания показывает, что в исследованиях общественных процессов мало, что изменилось. Можно сказать, что в последние годы процесс сближения с естествознанием постоянно обсуждается, предпринимаются все новые и новые попытки диверсификации его научных методов. На наш взгляд, усиленное внимание к несвойственной методологии только вносит путаницу и снижает авторитет изучения и управления процессами социализации. Предыдущее изложение роли общественных благ в процессах социализации убедительно доказывает всю пагубность политики коммерциализации. Установление цены на товар, имеющий материальную форму, естественный процесс. Но вряд ли кто-то среди физиков предложит оценить молнию или северное сияние. А экономисты додумались процесс формирования физического и нравственного здоровья взвешивать на одних весах с углем или другими вещественными ресурсами. Изучение социализации в контексте принципов и форм потребления общественных благ может и должно стать приоритетным направлением в управлении обществом.

Список использованной литературы

1. Веблен Т. Теория праздного класса, М.: «Прогресс», 1984.
2. Конт О. Курс позитивной философии. М.: Либроком, 2011
3. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов, М.: «Наука», 1993.

Льєнко Р. В., канд. екон. наук

Хмелєвський С. М., канд. екон. наук

*Чернігівський національний технологічний університет, Чернігів, Україна***ПРОБЛЕМИ КЕРОВАНOSTІ ВІТЧИЗНЯНОЇ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ**

Після світової економічної кризи 2008-2009 років більшості державам вдалося відновити позитивну економічну динаміку, в той час як Україна застрягла в міжкризовому просторі.

Вітчизняна економічна динаміка вкрай слабка, а в умовах триваючої військової агресії, поглиблення і розширення негативних тенденцій в економіці, низького рівня довіри до системи державного управління, корупційної складової, слабкої фінансової дисципліни, незадовільної інвестиційної привабливості, проблеми сплати надмірних зовнішніх кредитів, некерованості сучасного вітчизняного суспільства вказує на втрату країною гідного місця у світовій економіці.

Сьогодні чітко можна прослідкувати ряд чинників, що суттєво ускладнюють керованість вітчизняної економіки. На перше місце безумовно можна поставити неконтрольовану девальвацію національної валюти. Відповідно до статті 99 Конституції України та статті 6 Закону України «Про Національний банк України», забезпечення стабільності грошової одиниці України є основною функцією центрального банку держави – Національного банку України (далі – НБУ). Але, у жодного пересічного українця вже не викликає сумніву те, що процес знецінення національної валюти відносно іноземних (долара, євро), попри численні намагання уряду, втратив керованість. Невдалі спроби «вгамувати» долар та євро лише призвели до цілковитої недовіри до голови НБУ й підштовхнули суспільство до спекулятивних очікувань. Пересічні громадяни, які довірилися численним прогнозам фінансових аналітиків і запевненням уряду, зберігали свої заощадження у національній валюті, що призвело до суттєвого знецінення цих заощаджень. Крім того, Україна неспроможна самостійно виробляти все необхідне для своїх громадян, а падіння виробництва промислових товарів, що розпочалось ще у 2012 році, весь час інерційно продовжується. Наприкінці 2014 року індекс промислового виробництва знаходився на рівні найнижчих показників 2009 року («дна» світової економічної кризи). Отже, практично вся побутова чи комп'ютерна техніка, суттєва частка продуктів харчування, одягу, побутової хімії чи косметичних засобів потрапляють на прилавки вітчизняних магазинів саме з-за кордону. Не можна й обминути факт збільшення розміру мита на імпорتنі товари у 2015 році. Все це призвело до зниження імпорту товарів більше ніж на 17%. То ж, якщо гривня й надалі знецінюватиметься, маємо можливість в перспективі побачити пусті полиці в магазинах. Слід зауважити, що бізнес вітчизняних експортерів сьогодні практично паралізований, а перспективи його реанімувати поки що нульові.

Другим чинником, певним чином пов'язаним з першим, є недосконалість системи державних фінансів. У прийнятому Бюджеті на 2015 рік та змінах до Податкового кодексу України (далі – ПКУ) є велика кількість протиріч. Є питання, що можуть стати предметом розгляду в міжнародних арбітражах, в результаті порушення міжнародних зобов'язань України. Доходи бюджету у 2015 році складатимуть 475 млрд. гривень [1]. Це на 26% більше плану 2014 року. Але слід зауважити, що очікується падіння валового внутрішнього продукту (далі – ВВП) до 7-9% (згідно оцінок ЄБРР, МВФ та Кабінету Міністрів), а зниження промислового виробництва більш ніж на 10%. Видатки бюджету складуть 527 млрд. гривень [1]. При цьому уряду не вистачає грошових коштів на фінансування соціальної сфери (освіти, охорони здоров'я, науки тощо). Лівову долю бюджетних фінансових ресурсів повинно отримати Міністерство внутрішніх справ (33 млрд. грн.), Міноборони (40 млрд. грн., з яких 14 млрд. грн. буде спрямовано на розвиток озброєння), Мінсоцполітики (98 млрд. грн., більша частина яких на покриття дефіциту Пенсійного фонду). Негативним напрямом витрачання бюджетних коштів, безумовно, можна вважати й проведення антитерористичної операції на сході України. А на надходження до державної скарбниці коштів з Донецької, Луганської областей чи окупованого Криму, зрозуміло очікувати не слід.

Українським урядом прийнято бюджет з дефіцитом 63,7 млрд. гривень, а граничний рівень державного боргу – 1,18 трлн. гривень [1] (зауважимо, що ВВП 2014 року – 1,69 трлн. грн.). Динаміка зростання державного боргу набула загрозливих темпів. Боргове навантаження на економіку зросло з 33% до ВВП в 2013 році до 69% до ВВП на початок 2015 року. Зростання відбувається, в тому числі, і за рахунок значного збільшення валютної складової внутрішнього боргу. В 2015 році

Україні на погашення державного та гарантованого державою боргу необхідно спрямувати 11 млрд. доларів [1].

В минулі роки вітчизняному уряду якось вдавалось отримувати чергові позики, але зараз вже майже три місяці Міністерство фінансів України безрезультатно веде перемовини з МВФ. Уряд України декларує все нові й нові реформи, яких вимагають представники МВФ, але на практиці вони або дуже повільно реалізуються, або взагалі не реалізуються, чи мають навіть негативний ефект. Не особливо прагнуть надавати Україні кредити й через те, що рівень зовнішньої заборгованості нашої країни невпинно рухається до критичного значення – 100 % валового внутрішнього продукту. Крім того, іноземні кредитори неодноразово підозрювали наш уряд у нецільовому використанні позик.

Не в кращому становищі знаходяться й бізнесові кола України. Ще кілька років назад практично будь-яке вітчизняне підприємство могло звернутись до установи банку й без особливих зусиль отримати позику на розширення бізнесу, оновлення обладнання, чи навіть на виплату заробітної плати своїм працівникам. Залучені кошти в капіталі господарюючих суб'єктів не сприймалися як щось незвичайне. І хоча вітчизняні банки практично ніколи не могли похвалитись низькими відсотками за користування позиковими коштами, численні підприємства все одно мали зиск від співпраці з банківським сектором. Сьогодні ж стан вітчизняного банківського бізнесу, внаслідок суттєвого відтоку капіталу, суттєво погіршився. Численні банки опинилися на межі виживання, а деякі й взагалі збанкрутіли. Асоціація українських банків прогнозує, що у 2015 році практично жоден банк не буде проводити операції з кредитування.

В прагненні хоч-якось компенсувати брак грошових коштів суб'єкти підприємницької діяльності підвищують ціни на власну продукцію, роботи та послуги, що в решті решт виливається в третій чинник – зростання цін. Цей негативний процес, безумовно, є наслідком й девальвації національної валюти.

Зростання цін в умовах «замороження» заробітної плати аж до грудня 2015 року – негативний фактор зубожіння й без того небагатого пересічного українця. Та й у грудні 2015 року мінімальна заробітна плата зросте всього на 160 гривень (з 1218 до 1378 грн.) [1]. Це лише 13,1 %. При цьому, прожитковий мінімум на одну особу складе в січні-листопаді 2015 року 1176 грн. Низький життєвий рівень населення (а з тим і низька купівельна спроможність) залишається вагомим обмежуючим чинником прискорення інфляції, а уряд прогнозує інфляцію у 2015 році на рівні 26% [2].

Чимало пересічних українців після Революції Гідності переосмислили своє світосприйняття, свою роль у суспільстві. Завдяки цьому деякі представники українського суспільства дуже гостро реагують на будь-які ініціативи з боку уряду – від банального призначення керівника будь-якого органу державної служби, до розпочатої чергової урядової реформи. Занадто вже ретельно їх аналізують, при цьому не забуваючи підбурювати оточуючих. Переосмисливши своє світосприйняття, нерідко людина починає по іншому ставитись й до свого безпосереднього керівництва на роботі й виконання своїх службових обов'язків на робочому місці. В умовах практично повної відсутності матеріальної мотивації дуже важко приймати адекватні умовам сьогодення рішення у сфері управління персоналом. Крім того сьогодні працівники не бояться вступати у відкриту конфронтацію з керівництвом господарюючого суб'єкта, відчуваючи несправедливість управлінських рішень. Такий стан речей також не сприяє керованості вітчизняної економіки. Його, на нашу думку, можна вважати четвертим чинником.

Як зазначає Т. Качка, реформування – це стиль політичної поведінки уряду України [3]. Безкі- нечні сучасні урядові реформи, безумовно, теж можна розглядати, як негативний чинник. Процес реформування триватиме безперервно, аж поки не спаде попит на реформи. Негатив реформ сього- дення полягає у тому, що уряд хоче отримати від них швидкий результат – швидко наповнити бю- джет, швидко отримати кредити МВФ, швидко трансформувати податкову систему. При цьому, очікуючи на миттєвий результат, урядовці зовсім не дивляться у майбутнє. Наприклад, та ж сама податкова реформа, ніколи не давала швидкого ефекту. Пам'ятаючи про це попередні уряди в кон- цепціях та стратегіях реформування вітчизняної податкової системи закладали не рік-два, а більш реальні терміни: у 2007 році планувалось, що податкова реформа триватиме до 2015 року [4], у 2009 році пропонували завершити подібну реформу у 2018 році [5]. Нинішній уряд хоче швидко отримати результат чергової податкової реформи, але:

– скорочення кількості податків і зборів з 22 до 9 відбулось лише через скасування 4 незначних зборів (надходження менше 1% у бюджеті), а 13 податків і зборів шляхом об'єднання трансформували в 5;

– заплановане зменшення розриву між податковим і бухгалтерським обліком, який і так дуже великий, так і є запланованим, а на практиці відбувається подальше збільшення цього розриву (неоднозначність трактування поняття коригування фінансового результату створює додаткові можливості тиску на бізнес);

– можливість автоматичного відшкодування ПДВ скорочується, що дає змогу реалізовувати корупційні схеми;

– ПДВ фактично стає податком з обороту – обігові кошти вилучаються у підприємства і заморожуються на окремих рахунках (це призведе до знищення бізнесу, що має рентабельність менше 20% – тобто, в умовах сучасної української економіки, це вбиває кожен бізнес у кожній галузі).

На перешкоді швидкості податкової реформи могли б стати два принципи, які зазначені у статті 4 ПКУ й на яких ґрунтується податкове законодавство України: стабільність та зручність сплати [6]. А, отже знову проблема для керованості вітчизняної економіки.

Ще одним чинником некерованості економіки є інвестиційно-інноваційна діяльність в Україні. Зазвичай така діяльність здійснюється за рахунок різних фінансових джерел:

- внутрішніх (прибуток, амортизаційні відрахування)
- зовнішніх (кредити, бюджетні кошти, іноземні інвестиції тощо).

Проте останні кілька років інвестиційні ресурси здебільшого формуються за рахунок власних джерел. Спостерігається також й негативна тенденція щодо їх обсягів. У 2012 році обсяг інвестиційних ресурсів склав 263,7 млрд. грн., у 2013 році – 247,9 млрд. грн., а у 2014 – 180,5 млрд. грн. [7], що майже на третину менше показника попередніх років. Не менш болючим питанням вітчизняної економіки є також іноземні інвестиції. Обсяг залучених у 2014 році прямих іноземних інвестицій склав 45,9 млрд. дол., що на 21% менше, ніж у 2013 році [7]. За словами інвесторів, вони припиняють інвестування, бо не можуть планувати розвиток бізнесу на фоні некерованості української економіки (нестабільне та заплутане законодавство, високий рівень корумпованості) та політична ситуація на сході України.

Без інвестицій не може бути інновацій – це аксіома. Але й наявність інвестицій ще не означає інновації, адже капітал може вкладатись у відтворення застарілих технологічних укладів в економіці. Що, власне, й відбувається у вітчизняній економіці. В Україні інноваційно активними є лише 9,2% підприємств, а починаючи з 2014 року цей показник стає ще нижчим. У Франції цей показник сягає 33,3%, Великій Британії – 35,1%, Швеції – 46%, Фінляндії – 48,5%, Німеччині – 66,5% [7].

Не менш важливим проблемним аспектом для вітчизняної економіки є порушення традиційних зовнішньоекономічних зв'язків. За даними Державної служби статистики України (далі – ДССУ) у 2012 році вітчизняними експортерами зовнішньоторговельні операції проводились з партнерами із 215 країн світу [7]. Традиційно найбільшим торговельним партнером була Російська Федерація. У 2012 році на нашу північну сусідку припало 17 млрд. 631 млн. 749,5 тис. доларів, що становило 25,62 % від об'єму українського експорту вираженого в грошовому еквіваленті. Проте з другого кварталу 2012 року почалося падіння експорту товарів з України до Росії (як реакція Москви на прагнення Києва до євроінтеграції). Тривало воно шість кварталів поспіль, в цілому за цей час поставки впали на 4,2 млрд. доларів. Наприкінці 2013 року політичні неузгодженості між Україною і Російською Федерацією вилились у військове протистояння, що завдало неабиякої шкоди й вітчизняній економіці. Як неодноразово озвучували представники Державної фіскальної служби України (далі – ДФС) за 11 місяців 2014 року об'єм українського експорту до Росії скоротився на 32% [8]. Численні вітчизняні товаровиробники, що були орієнтовані на експорт своєї продукції до Російської Федерації несуть катастрофічні збитки. Можна було б перенаправити свої товаропотоки до країн Європейського Союзу (далі – ЄС), але реалії зовсім інші – українські товари в Європі нікому не потрібні. Озвучується така позиція, зрозуміло не прямим текстом, а через, начебто, невідповідність вітчизняних товарів стандартам ЄС. Як би там не було, але за даними ДССУ від початку протистояння України та Росії експорт товарів до країн ЄС зріс лише на 5 % [7]. Нереалізована продукція – іммобілізовані обігові кошти, скорочення, а іноді й зупинка виробничих потужностей. Щоправда останнім часом вітчизняною продукцією все більше стали цікавитись в країнах Близького сходу. Так, наприклад, зовсім недавно у Дубайському всесвітньому торговельному центрі про-

ходила щорічна спеціалізована виставка, на якій свою продукцію представляли Ічнянський молочно-консервний комбінат, «Продекспорт», «Агросиндикат», «Рошен», «Овостар», «ТЕРРА ФУД», «Миронівський хлібопродукт», «Житомирський м'ясокомбінат» та багато інших. До українських товарів проявили неабияку зацікавленість дистриб'ютери із країн Перської затоки, Північної і Центральної Африки й Азії [9]. І це добре!

Ще одним негативним чинником, на нашу думку, можна вважати відсутність достатньої кількості ефективних антикризових менеджерів у різних сферах діяльності. Відсутність ця пояснюється тим, що до цього часу в нашій країні не було такої глибокої, всеохоплюючої кризи. Тож знання з антикризового менеджменту (державного, фінансового, у сфері управління персоналом) мали лише теоретичний характер. Зараз же настав час практичного застосування антикризового менеджменту, причому, як показує досвід, теорія нерідко розходиться з практикою.

Щоб досягти стабільності в країні й привести економіку до керованого стану слід боротись не з кожним з перелічених вище чинників окремо, а з їх сукупністю, оскільки між ними існують взаємозв'язки, й вони чинять не поодинокий, а спільний негативний вплив на вітчизняну економіку. Безумовно, це вкрай складно, але конче необхідно.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про Державний бюджет України на 2015 рік» від 28 грудня 2014 року № 80-VIII [Електронний ресурс] / Законодавство України / – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/80-19>.
2. Кабмін удвічі підвищив прогноз інфляції на 2015 рік – до 26% [Електронний ресурс] / УНІАН / – Режим доступу: <http://economics.unian.ua/finance/1044135-kabmin-udvichi-pidvischiv-prognoz-inflyatsiji-na-2015-rik-do-26.html>
3. Качка Т. А. Без діалогу ми не зможемо досягти успіху в жодній з реформ // Вісник Міністерства доходів і зборів України. – 2015. – № 4. – С. 6–9.
4. Концепція реформування податкової системи України (до 2015 року), схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 19 лютого 2007 р. № 56-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/56-2007-p>.
5. Стратегія реформування податкової системи (до 2018 року), схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 грудня 2009 р. № 1612-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1612-2009-p>.
6. Податковий кодекс України // Вісник Міністерства доходів і зборів України. – 2015. – № 5-6. – С. 1–320.
7. Офіційний сайт Державної служби статистики України: [Електронний ресурс] / ДССУ / – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
8. Офіційний портал Державної фіскальної служби України: [Електронний ресурс] / ДФСУ / – Режим доступу: <http://sfs.gov.ua>.
9. Осташко І. Араби цінують усе якісне // Деснянка. – 2015. – №9 (537). – С. 2.

Каземирова С.К., канд. филос. н., доцент

Черниговский национальный технологический университет, Чернигов, Украина

РОЛЬ ЖЕНСКОГО НАЧАЛА В ФОРМИРОВАНИИ СОВРЕМЕННОГО УКРАИНСКОГО ОБЩЕСТВА

Современная эпоха - это эпоха грандиозных социальных и политических потрясений, технологического прогресса и глобальных общечеловеческих проблем. Мир не стоит на месте. Общество и личности, живущие и развивающиеся в нем, постоянно активно взаимодействуют между собой. В той мере, в какой личность формируется социальными обстоятельствами, она формирует и само общество. Тенденции развития современного развитого общества свидетельствуют об актуализации личностного начала, гуманистических ценностей, стремлении к целостности, гармонизации всех сторон человеческой жизни, что невозможно без обеспечения гендерного паритета.

Сегодня уже не требуется доказательств тому факту, что в странах, где женщины давно и прочно наравне с мужчинами управляют государством, достигнут высокий уровень жизни и ее продолжительности, причем это в равной степени касается и женщин, и мужчин. Поэтому гендерное равенство и в социальной сфере, и на рынке труда, и в доступе к власти – в интересах не только самих женщин, но и в целом всего общества.

О полном паритете полов говорит нулевой индекс гендерного неравенства (ИГН). Пока ни одна страна мира не добилась такого показателя, резюмирует данные Программы развития ООН (United Nations Development Programme. Human Development Reports), В. Сакевич в аналитическом комментарии к индексам гендерного неравенства на основе последнего доклада ПРООН о человеческом развитии. Иными словами, гендерный паритет в мире так и не достигнут. При этом, несомненно, ситуация с неравноправием полов по странам сильно варьируется. К тотальному паритету полов вплотную подошли северные страны – Швеция, Норвегия, Финляндия и Исландия.

По индексу гендерного неравенства Украина в 2013 году занимала 61 место после Армении (60), Казахстана (59), России (52), Молдавии (51) и Белоруссии (28). Из постсоветских республик впереди только Таджикистан (75), Киргизия (64) и Азербайджан (62) [1].

В своем рассмотрении современного мира мы исходим из духовной традиции, рассматривающей мир как нечто целостное, в котором есть два аспекта: женский и мужской [2]. Мужское начало мира задает направление, организует и несет ответственность, ставит точку. Специфика мужской энергии заключается в стремлении к сворачиванию в точку. Специфика женской энергии - в том, что это открытое, безграничное пространство, которое само по себе не имеет ни направления, ни границ. Женское начало предоставляет пространство, заполняет структуры и осваивает точку. Благодаря особенностям женского и мужского начала складываются взаимоотношения женщины и мужчины, обоих начал, формируется целостность, создаются единство и гармония.

Мы живем в мире, организованном мужчинами. В этом мире основные ценности – это мужские ценности: власть и сила. Главной ценностью современного мира является власть. Право менять ситуацию, право владеть ею, право воздействовать на ситуацию, занимать большую или меньшую территорию – все это мужские ценности. Власть – это всегда сила, насилие, верховенство, господство и подчинение, воля, рациональность, исключая голос сердца, любви, сострадания. Это отсутствие интереса к человеку, его потребностям и самобытности. Она всегда сопряжена с несвободой и разобщенностью.

Анализ общественного развития показывает, что заканчивается эра сосредоточенности человеческого сознания на желаниях тела и интеллектуальных потребностях. Технологическая и информационная революции, происходящие в современном мире, во главу угла ставят человека с его культурными, духовными потребностями. Происходящие социальные изменения, движение в сторону целостного мира обуславливают настоятельную необходимость формирования гуманистических основ политики, введения «человеческого» измерения внутригосударственных, межгосударственных, межнациональных, межпартийных интересов. Измерение, которое учитывает непосредственное воздействие различного рода интересов на положение и судьбы людей. Именно гуманистические ценности являются цементирующим фактором формирования общества будущего, о чем на протяжении всей истории человечества мечтали его лучшие умы.

Изначально источником и носителем гуманистических ценностей является Женщина. Гуманистическая сущность женского начала заключается в том, что Женщина обладает творческой природой двойного рода. Во-первых, она сотворец и носитель огня жизни. Во-вторых, активный участник социально-культурных преобразований, обустройства внутреннего и окружающего её мира. Женское начало духовно. Именно Женщина испокон веков была хранительницей очага, семьи, мудрости, жила, перефразируя слова великого русского философа Н. Ф. Фёдорова, не для себя, не для других, а со всей семьей и для всех членов семьи. Она стремилась к толерантности, взаимопониманию, справедливости. Материнская мягкость, нежность, сострадание, человечность, забота о благополучии любимых людей, доброта – это и целый ряд еще не перечисленных качеств определяют особую роль Женщины в обществе. Высший принцип женского начала есть то, что объединяет людей – забота о себе подобных. Социальное предназначение женщины в том, чтобы не допускать столкновений, смягчать остроту конфликтов, направлять избыток мужской энергии в правильное русло и полезную для общества и семьи сторону. Ибо в противном случае вместо положительных результатов мужская энергия приносит отрицательные, вместо благо – бедствия и разрушения. Женщина по сути своей есть творец. Творец новой жизни. Реализация женской эманации творения заключается также в защите и поддержания сотворенного мира. Работа по поддержанию мира – это самая большая работа и подлинное назначение женского начала, осуществляемое непрерывным внутренним напряжением, огромными душевными и физическими затратами.

Политическая жизнь общества, пестовавшего господствующее положение Мужчины и дискриминировавшего Женщину, основывалась на абсолютизации воли и разума. Сила и власть как признаки «мужественности» постоянно утверждались путем агрессии и экспансии, бунтарства и революций. В конечном итоге они преобразовались в либерализм, глобализм, которые игнорируют деятельное сочувствие интересам, мнениям сограждан, коллег, близких людей, единодушные с ними, теплое, открытое общение, взаимопомощь, взаимоподдержку, взаимовыручку, что составляет ядро подлинно человеческих отношений. И не только тоталитарное наследие нашего прошлого общественного развития, но и недооценка, принижение роли женского начала предопределяют ан-

тигуманистические основы современной мужской политики. Но еще в Древней Греции было сказано, что тот народ, в котором женщина – рабыня, никогда не будет свободен. Ибо рабыня может воспитать только раба.

Мужская политика, игнорирующая гуманистические ценности, привела к созданию на постсоветском пространстве общества разрозненного, разделенного, распяленного, дискретного, в котором каждый индивидуум действует по своей собственной логике и исключительно из своих интересов. Данный тип общества является полным антиподом того социального устройства, которое было испокон веков свойственно народам, проживавшим на территории бывшего Советского Союза, в том числе и украинскому – общества солидарного. Поэтому не случайно так быстро произошло падение нравов, раскол общества на абсолютно несовместимые по доле богатства социальные группы. Поэтому не удастся реформировать социально-экономическую сферу, ибо все, что предпринималось в этом направлении, было направлено на уничтожение солидарного общества, на уничтожение гуманистической парадигмы, дискредитацию роли личности в социально-политической жизни.

Общество, определившее в качестве приоритетной цели создание национального государства, реализацию абстрактно-государственных интересов в ущерб индивидуальным, семейным, групповым формам человеческой жизнедеятельности, культивирует, воспроизводит, исключительно стабилизирует тот тип общественных связей, который сохраняет индивида в качестве своего несомнительного элемента. Этот тип связей исключает возможность создания условий для творчества, самореализации и счастья *каждого* человека, формирования базы равных для всех условий неограниченного человеческого развития.

Выход из такого положения – в отказе от доминирования абстрактно-государственных интересов, в переосмыслении традиционных понятий силы, власти и иерархии в политической жизни, в замене их понятиями взаимоуважения и сотрудничества, жизни не для себя, не для других, а со всеми и для всех. Конечная цель политики, основанной на гуманистических принципах с учетом исторических особенностей проживания народов и наций бывшего СССР – построение гуманного миропорядка, новой социальности. Создание и осуществление такой политики предполагает не просто привлечение в политическую жизнь женщин – этого не достаточно, более того, усвоив принципы мужской логики и мужские ценности, они могут быть более жестокими и разрушительными, чем мужчины. Необходимо наполнить политику сущностными характеристиками женского начала. Женщины, пережив эмансипацию, научились быть частью «мужского» мира. Настал черед мужчин обратить внимание на ценности женского начала, научиться жить в условиях «женского» мира, где господствуют гуманистические ценности, где нормой являются вера, любовь, надежда. Только в единстве двух начал – мужского и женского, можно создавать общество на новых началах, учитывая сильные, слабые и совершенно непригодные в нынешних условиях стороны советского общества.

Список использованных источников

1. Сакевич В. Человеческое развитие и гендерное неравенство/ В.Сакевич – Демоскоп Weekly. – № 607–608, 25 августа - 7 сентября 2014. – Режим доступа: <http://demoscope.ru/weekly/2014/0607/reprod01.php>
2. Весельницкая Е. Женщина в мужском мире. / Е.Весельницкая. – СПб.: Фонд «Лики культуры», 2000. – 160 с.
3. Пиз А., Пиз Б. Язык взаимоотношений: мужчина и женщина. /А.Пиз, Б.Пиз. – М.: Изд-во ЭКСМО-Пресс, Изд-во ЭКСМО-МАРКЕТ, 2000. – 238 с.
4. Странные женщины: эволюция женского начала. – Режим доступа: http://samlib.ru/m/mija_m/sdoc-1.shtml
5. Хамитов Н. Философия человека: поиск пределов. Пределы мужского и женского: введение в метаантропологию: Курс лекций для высших учебных заведений / Н. Хамитов. – К.: Наукова думка, 1997. – 172 с.

Кальченко О.М., к.е.н., доцент

Тарасенко А.В., ассистент

Чернігівський національний технологічний університет, Чернігів, Україна

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОДОВОЛЬЧОГО РИНКУ ТА ЙОГО ІНФРАСТРУКТУРНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ: ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Створення цивілізованого продовольчого ринку на основі інфраструктурного забезпечення можливо тільки за умови спільної дії механізмів державного регулювання. В умовах ринкових відносин, що складаються в Україні, з'являються широкі можливості для створення нових структур у сфері інфраструктури продовольчого ринку, які за певних обставин здатні створити необхідні умови для ефективного функціонування продовольчого ринку. Під певними обставинами, в даному випадку, розуміються ефективні механізми взаємодії системи інструментів державного регулюван-

ня та саморегулювання. Як показує практика, таких механізмів на українському економічному полі в даний час немає. Для створення таких механізмів необхідні наступні умови. По-перше, чітко визначені цілі, спрямовані на створення, у тому числі і ефективних механізмів функціонування продовольчого ринку на основі інфраструктурного забезпечення. По-друге, система державних органів, наділених відповідними правами і повноваженнями. По-третє, наявність відповідних організаційних і нормативно-правових основ функціонування продовольчого ринку. По-четверте, розвинена система суб'єктів ринкових відносин на продовольчому ринку. По-п'яте, система координації державних структур та бізнес-структур на продовольчому ринку як на державному, так і на обласному рівнях.

У Західній Європі державне регулювання АПК має економічне спрямування, а однією з його найважливіших функцій є регламентування кількості й якості вироблюваної продукції шляхом контролю за організаційно-економічною структурою виробництва, зокрема заохоченням кооперації та вертикальної інтеграції, що має вплив на галузеву спеціалізацію виробництва сільськогосподарських продуктів і порядок постачання ними населення. До важливих функцій державного регулювання відносять також управління технічним прогресом у сільському господарстві через систему наукових установ або заклади освіти, професійного навчання, підвищення кваліфікації, надання консультативної допомоги фермерам; технічне та комерційне обслуговування за допомогою державних закупівель, державних оптових ринків, ветеринарне обслуговування та кредит. Держава здійснює також контрольні-облікові функції (інспекція за якістю продукції, ветеринарна інспекція, статистика та ін.). У деяких західноєвропейських країнах зараз беруться до керування соціальною перебудовою села шляхом ліквідації дрібного виробництва, перепідготовки осіб, витіснених із сільського господарства, для роботи в інших галузях, а також розробки та впровадження спеціальних програм розвитку сільських районів.

Європейське сільське господарство, більш ресурсномістке порівняно з високоефективним і малозатратним сільським господарством США, Канади та Австралії, мало бути надійно захищене від руйнації при його порівняно низькій конкурентоздатності. Створення ЄЕС певною мірою сприяло збереженню та розширенню потенціалу сільського господарства. Саме завдяки заходам регулювання ЄЕС із традиційно великого імпортера продовольства перетворилося на найбільшого експортера. При цьому послідовно були вирішені завдання насичення внутрішнього ринку найважливішими видами продовольства та створення великих експортних запасів. На сьогодні вирішуються проблеми не стільки виробництва, скільки збуту продукції. Досвід державного регулювання продовольчого комплексу в Європейських країнах свідчить про принципово нову схему взаємодії держави і господарських суб'єктів. Цей підхід пов'язаний з прямим вирішенням економічних проблем через створення ефективних, прозорих інструментів регулювання.

Головною проблемою сучасного розвитку АПК в багатьох країнах та зокрема в Україні є неефективність обміну між промисловістю і сільським господарством, що отримала назву «диспаритет цін».

Особливістю регулювання цін на сільськогосподарську продукцію в країнах з ринковою економікою є встановлення мінімального граничного рівня для ринкових цін, нижче якого вони не можуть опускатися. Для цього використовуються два основних інструменти: підтоварні кредити та пряма державна закупівля продукції [1].

У розвинутих країнах регулювання цін на аграрну продукцію і фермерських прибутків передбачає організацію спостереження за динамікою низки економічних показників, у числі яких:

- витрати виробництва по групах спеціалізованих господарств (у країнах ЄС) чи по видах виробництва (у США);

- паритет цін на засоби виробництва для сільського господарства і на сільськогосподарську продукцію;

- прибутковість ферм і галузей виробництва, а також усього сільського господарства [3].

У низці випадків по окремих специфічних товарах, наприклад молоку, важливо підтримати середньодобовий рівень постачання і споживання, у зв'язку з чим регулюванню піддаються як оптові, так і роздрібні ціни. Подібний державний механізм підтримки цін є надзвичайно дорогим і звичайно складає значну частину державного бюджету розвинутих країн чи тих міжнародних організацій, які займаються подібного роду регулюванням.

Крім використання непрямих економічних важелів, окремі держави також застосовують заходи прямого втручання у виробництво з метою його обмеження (введення квотування на виробництво

окремих видів продукції). Це можуть бути заходи прямого втручання: забій корів за умови надвиробництва молока і молочних продуктів, викорчовування виноградників і садів в умовах надвиробництва ординарного вина і деяких видів фруктів з відповідною компенсацією виробникам прогнозованих втрат.

Як інструменти державної політики та регулювання цін у зарубіжних країнах реалізуються також програми, які мають на меті пряму підтримку доходів фермерів, зокрема програми компенсаційних платежів, гнучких виробничих контрактів, страхування. Програма компенсаційних платежів сприяла підвищенню доходів виробників, захистивши їх від непередбачених коливань кон'юнктури ринку. У країнах ЄС здійснюється допомога у формі субсидій виробникам високоякісних сортів пшениці, що обмежує площі вирощування зернових відповідно до встановлених квот; виробникам «малого зерна» (рис, ячменю, вівса, кукурудзи тощо); дотується до 50% ціни молока, виробленого в межах установлених квот.

Уведення компенсаційних платежів по основних видах продукції, зокрема по зерну продовольчому та фуражному, дозволяє знизити собівартість продукції тваринництва і птахівництва, а отже, ціни на молочні продукти, м'ясо, яйця, підвищивши таким чином рівень споживання цих продуктів населенням та конкурентоздатність вітчизняної продукції.

Важливе значення в регулюванні розвитку АПК має податкова політика. Податкова система в країнах Заходу досить складна, для вітчизняної економіки прийнятні лише основні принципи оподаткування в аграрному секторі цих країн. У багатьох країнах податкова система не орієнтована на стягнення ПДВ для сільськогосподарської продукції, і сільськогосподарські товари як такі практично не підлягають оподаткуванню: реалізується принцип, що податок на додану вартість має сплачуватися не на кожному етапі розподілу продукту, а на його кінцевій стадії, коли товар набуває остаточної споживчої вартості. Це економічно більш справедливо і одночасно є регулятором споживання [2].

Як показує практика, що є відображенням стану справ в Україні, вітчизняні продовольчі ринки функціонують в умовах недосконалої конкуренції. При наявності такої конкуренції не видається можливим говорити про ефективне функціонування інфраструктури продовольчого ринку та самого продовольчого ринку. У цьому зв'язку основні цільові програми (за рівнями), що включають як адміністративні, так і економічні інструменти, спрямовані на створення ефективно діючого продовольчого ринку та його інфраструктурного забезпечення, повинні полягати в наступному (таблиця 1).

Таблиця 1

Цільові програми державного регулювання продовольчого ринку на основі його інфраструктурного забезпечення

Цільові програми	Зміст програми
1	2
Державні міністерства	
Розробка та затвердження нормативно-правових актів у сфері регулювання відносин на продовольчому ринку	Розробка законодавчих і нормативних актів, спрямованих на регулювання цін і тарифів на продовольчі товари, промислові товари, антимонопольне регулювання і т.п.
Розробка системи заходів адміністративного впливу на регіональну владу за невиконання законодавчих та нормативних актів	Дані заходи спрямовані на відновлення відповідальності за невиконання регіональними органами влади законодавства, встановленого вищими органами влади
Моніторинг стану регіональних продовольчих ринків	Відстеження ситуації на регіональних продовольчих ринках з метою контролю за виконанням законодавчих і нормативних актів у галузі регулювання цін і тарифів, виконання антимонопольного законодавства
Розробка системи взаємодії з регіональними органами виконавчої влади	Система, взаємодії у сфері регулювання продовольчого ринку та його інфраструктурного забезпечення. Передбачається також обмін регіональним досвідом, досягненнями в галузі регулювання продовольчого ринку
Обласні департаменти та управління	
Створення координаційного органу у сфері регулювання продовольчого ринку та його інфраструктурного забезпечення.	Створення координаційного органу на рівні департаментів та управлінь на рівні областей є необхідним кроком у створенні ефективної системи державного регулювання продовольчих ринків та їх інфраструктурного забезпечення.
Сприяння в розробці моделі інфраструктури продовольчого ринку з урахуванням регіональної специфіки та регіональних міжгосподарських зв'язків	Регіональні замовлення науково-дослідним установам, вузам, які працюють у відповідних напрямках. Організація роботи структур, що займаються виконанням замовлень (сприяння в отриманні необхідної інформації та інших засобів для виконання замовлення, розробка системи фінансування виконання замовлення)
Розробка механізму взаємодії регіональних органів виконавчої влади з бізнес-структурами у сфері продовольчого ринку	Взаємодія в галузі цінової, конкурентної політики, у питаннях насичення ринку продукцією місцевих виробників, а також якісною продукцією сусідніх регіонів

1	2
Сприяння у розвитку нових форм торгівлі, організації ярмарків і виставок	Сприяння у розвитку нових форматів продовольчого ритейлу, виставок, ярмарків на постійній основі за участю як місцевих виробників, так і виробників інших регіонів
Моніторинг ситуації на регіональному продовольчому ринку	Моніторинг в області цін, попиту і пропозиції, встановлення добросовісної конкуренції, санкціонованої торгівлі і т.п.

Таким чином, державне регулювання має бути спрямоване на створення умов для здійснення підприємницької діяльності всіма суб'єктами продовольчого ринку і задоволення інтересів споживачів товарів. Як правило, створення таких умов здійснюється за допомогою відповідних законодавчих та нормативно-правових актів. Однак, важливо зазначити, що наявність законодавчих актів не означає вирішення проблем продовольчого ринку та його інфраструктурного забезпечення. Багато законів, що приймаються як на державному, так і на регіональному рівнях, не мають відповідних механізмів реалізації, і просто не працюють. В результаті цілі, прописані у відповідному законодавстві, так і залишаються недосягнутими. Таким чином, державне регулювання можна назвати ефективним тільки тоді, коли законодавчі та нормативно-правові акти мають відповідні механізми реалізації і дозволяють в максимальній мірі реалізовувати інтереси всіх суб'єктів продовольчого ринку.

Список використаних джерел

1. Корецький М.Х. Державне регулювання розвитку аграрної сфери економіки України: Моногр. – К., 2002. – 260 с.
2. Ульяновченко Ю. О. Державне регулювання аграрного ринку в країнах ЄС і США: досвід для України / Ю. О. Ульяновченко. // Державне будівництво. - 2007. - № 2. – С. 1-13.
3. Common organisation of agricultural markets [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://europa.eu/legislation_summaries/glossary/common_agricultural_markets_en.htm

Карпенко Ю. М., к.е.н., доцент

Чернігівський національний технологічний університет, Чернігів, Україна

Карпенко Н. Л., ст. викладач

Чернігівський національний технологічний університет, Чернігів, Україна

СВІТОВІ ТЕНДЕНЦІ ФРАНЧАЙЗИНГУ

Системи франчайзингу сьогодні активно розвиваються в багатьох країнах світу. Такі системи дозволяють знизити інвестиційні ризики, здійснювати розширення діяльності, залучати приватний капітал, ефективно просувати товарні марки. Франчайзинг інтегрується в економіку різними способами, як через укладання договорів або 100% участь франчайзера, так і шляхом створення спільних або дочірніх підприємств.

Франчайзинг в сучасному стані існує вже близько ста років. Найбільша частина всіх франшиз в світі зосереджена у Сполучених Штатах Америки, Канаді та Південній Кореї. Лідери франчайзингу в Європі - це Великобританія, Німеччина, Нідерланди і Франція. Сьогодні франчайзинг також активно розвивається в багатьох азіатських країнах [3].

Популярні американські франчайзери відомі у всьому світі: “McDonald's”, “Pizza Hut”, “Baskin Robbins”, “Burger King”, “Domino's Pizza”, “Levi's Store”.

У країнах Європи традиційно найбільш розвиненою є мережа франшиз готельного та ресторанного бізнесу, популярними також є франшизи в сегменті громадського харчування і продовольчого ритейлу. Але разом з тим, за останній період зростає кількість франшиз в сфері бізнес-консалтингу, магазинів одягу та взуття, нерухомості [1].

За даними Міжнародної асоціації франчайзингу кількість франчайзингових закладів зросла у 2014 році на 1,6 %, обсяги надання послуг зросли на 5 % [6] (рис. 1).

Сферами економіки, в яких франчайзинг отримав сьогодні найбільше поширення є такі: заклади фаст-фуд - близько 20% загальносвітової кількості франчайзі, роздрібна торгівля (харчовими і промисловими товарами) -21 %, сфера послуг (у тому числі послуги для бізнесу) - близько 35%, нерухомість - 11% [5]. Розподіл галузей розвитку франчайзингу у 2014 році представлений на рис. 2.

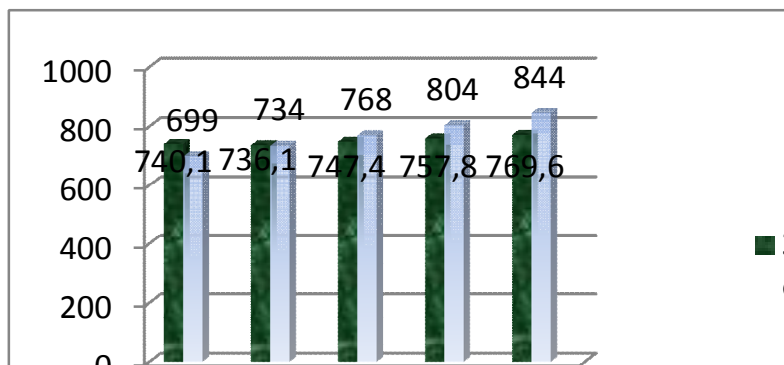

Рис. 1. Динаміка зміни кількості франчайзингових підприємств та обсягів наданих ними послуг на світовому ринку

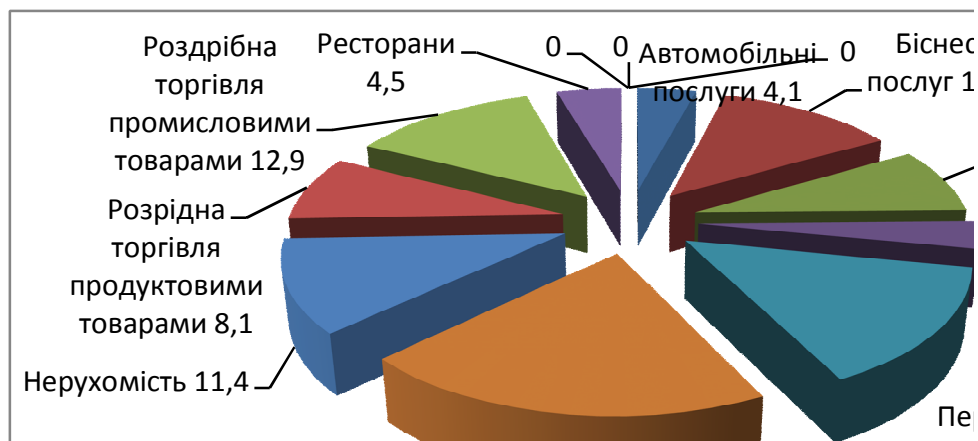

Рис. 2. Частки основних галузей розвитку франчайзингу, % від загальної кількості підприємств

Особливостями світового (і європейського) франчайзингу у 2013-2014 роках були:

- спад франчайзингу у певних галузях (пов'язаний із технічними труднощами);
- розвиток франчайзингу у галузях діяльності із доступною вартістю інвестицій (15-50 тис. євро);
- більш активний перехід франчайзі і франчайзерів у галузі швидкої віддачі вкладеного капіталу.

В Україні, незважаючи на наявність певних проблем, ринок франчайзингу також розвивається. Такий підхід ведення бізнесу набув широкого поширення в сфері малого та середнього бізнесу. Динаміка зміни кількості франчайзерів на українському ринку наведена на рис. 3.

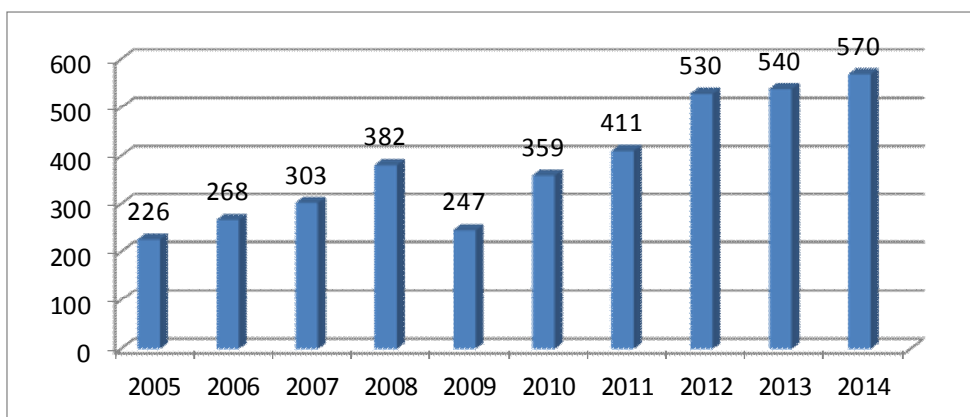

Рис. 3. Динаміка кількості франчайзерів в Україні, (кількість діючих підприємств)

В Україні франчайзинг найбільш часто застосовують фірми, сфера бізнесу яких не вимагає значних стартових витрат (до 20 тис. дол.) і має порівняно невеликий термін окупності (до 1,5 року) [2; 4].

Слід відмітити, що кількість франчайзингових закладів (торгових точок) у 2014 році склала близько 51 тисячі. В Україні чинним франчайзером вважається тільки та мережа, у якій є франчайзингові точки. Але на ринку є компанії які не заявляють про це або мають віртуальні торговельні точки.

Проблеми франчайзингового бізнесу пов'язані насамперед, з відсутністю законодавчої бази, необізнаністю та недостатньою купівельною спроможністю потенційних франчайзі.

Розвиток франчайзингу в Україні також стримується відсутністю у вітчизняних підприємців досвіду роботи в рамках франчайзингу, несумлінним ставленням до виконання договірних зобов'язань і чужої інтелектуальної власності, низьким рівнем розвитку банківського кредитування.

Список використаних джерел

1. Взгляд в сторону Европы [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://ru.franchising.ua/statya/2320/vzglyad-storonu-evropy/>
2. Мазуренко В. П. Розвиток франчайзингових відносин у міжнародному бізнес [Текст] / В. П. Мазуренко. - Науковий вісник ЧДІЕУ № 3 (19), 2013
3. Статистика франчайзингу [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://getbiz.ru/articles/franchise/statistika-franchayzinga-kotoruyu-nuzhno-znat-potentsialnomu-franchayzi>
4. Франчайзинг как способ быстрого развития малой компании [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://franchise.ua/publikacii/franchaizing-kak-sposob-bystrogo-razviti.htm>
5. Franchise businesses projected to again grow faster than the rest of the economy in 2015 [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://www.franchise.org/franchise-businesses-projected-to-again-grow-faster-than-the-rest-of-the-economy-in-2015>
6. Franchise Business Economic Outlook for 2015. IFA Educational Foundation [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://emarket.franchise.org/FranchiseBizOutlook2015.pdf>

Качмар О. В., кандидат педагогічних наук, доцент,
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника,
Івано-Франківськ, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ВЕРБАЛЬНОЇ КІБЕРАГРЕСІЇ

Створення і розвиток мережі Інтернет зумовили виникнення нових стосунків – спілкування в Інтернет-форумах, телеконференціях, групових іграх, блогах, Інтернет-щоденниках та ін., що значно розширило можливості міжособистісного і масового спілкування; сформувалося нове середовище – кіберпростір. Водночас це призвело до перенесення агресивної поведінки людини і проявів агресії з реального світу у віртуальний і, навпаки, з кіберпростору в реальне життя. Внаслідок цього з'явилися нові, особливі, форми прояву людської агресії в мережі Інтернет: електронна соціальна агресія («electronic social aggression»), кіберагресія («cyber-aggression», «cyber-harassment», «cyberbullying», «online-harassment», «online-aggression») та ін.

Український дослідник О. Шерман визначає *вербальну кіберагресію* як дію, спрямовану на завдання різних видів психологічного дискомфорту учасникам Інтернет-спілкування за допомогою розміщення відповідних текстових Інтернет-повідомлень у широкому розумінні (включно з записами у блогах) чи образів [1].

Віртуальну агресію за засобами можна поділити на пряму/відкриту і приховану. Відкриту агресію західні дослідники ще називають *кібербулінгом* (cyber-bullying), характеризуючи її як відкритий напад з метою завдання психологічної шкоди, агресивну поведінку у широкому діапазоні – від грубих жартів до віртуального терору, що може призвести навіть до суїциду жертви [2].

В літературі [3] виділяється вісім основних типів булінгу:

1. Перепалки, або *флеймінг* – обмін короткими запальними репліками між двома та більше людьми, що розгортається зазвичай у публічних місцях Мережі. Інколи перетворюється на затяжний конфлікт (holuwar – священна війна). На перший погляд, флеймінг – боротьба між рівними, але за певних умов вона може перетворитися на нерівноправний психологічний терор. Несподіваний випадок може привести жертву до сильних емоційних переживань.

2. Нападки, постійні виснажливі атаки (*harassment*) – повторювані образливі повідомлення, спрямовані на жертву (наприклад, сотні sms на мобільний телефон, постійні дзвінки), з переважанням персональних каналів комунікації. Трапляються також у чатах і форумах, а в онлайн-іграх цю технологію найчастіше використовують грифери (grieffers) – група гравців, що мають на меті не перемогу, а руйнацію ігрового досвіду інших учасників.

3. Наклепи (*denigration*) – поширення принизливої неправдивої інформації. Текстові повідомлення, фото, пісні, які часто мають сексуальний характер. Жертвами можуть бути не лише окремі підлітки – часом трапляються розсилки списків («хто є хто в школі», «хто з ким спить»), створюються спеціальні «книги для критики» (slam books) із жартами про однокласників.

4. Самозванство, втілення в певну особу (*impersonation*) – переслідувач позиціонує себе як жертву, використовуючи її пароль доступу до екаунту в соціальних мережах, у блозі, пошті, си-

стемі миттєвих повідомлень, або ж створює свій екаунт із аналогічним нікнеймом та здійснює від імені жертви негативну комунікацію. Організація «хвилі зворотних зв'язків» відбувається, коли з адреси жертви без її відома відправляють друзям провокаційні листи.

5. Ошуканство, видурювання конфіденційної інформації та її розповсюдження (*outing & trickery*) – отримання персональної інформації і публікація її в інтернеті або передавання тим, кому вона не призначалася.

6. Відчуження (остракізм, ізоляція). Будь-якій людині притаманне бажання бути включеним у групу. Виключення ж із групи сприймається як соціальна смерть. Що більшою мірою людина виключається із взаємодії, то гірше вона почувається, й тим більше падає її самооцінка. У віртуальному середовищі це може призвести до повного емоційного руйнування дитини. Онлайн-відчуження можливе в будь-яких типах середовищ, де використовується захист пароллями, формується список небажаної пошти або список друзів. Кібер-остракізм проявляється також через відсутність відповіді на миттєві повідомлення чи електронні листи.

7. Кіберпереслідування – приховане вистежування жертви з метою організації нападу, побиття, згвалтування тощо.

8. Хепіслепінг (*slapping* – щасливе ляскання) – назва походить від випадків в англійському метро, де підлітки ляскали перехожих, тоді як інші записували це на камеру мобільного телефону. Зараз ця назва закріпилася за будь-якими відеороликами із записами реальних сцен насильства. Ці ролики розміщують в Інтернеті, де їх можуть передивлятися тисячі людей, без згоди жертви.

Найбільш деструктивною формою кібербулінгу вважають *кібермоббінг*, або цькування в Інтернеті. Це психологічний терор, здійснюваний найчастіше групою осіб з метою усунення жертви з певного простору (Інтернету), колективу (певної спільноти, форуму тощо) або навіть з життя. На відміну від реального цькування, кібермоббінг не має часових чи географічних обмежень, його повідомлення швидко поширюються необмеженою аудиторією, він часто є анонімним, що виступає додатковою травмуючою обставиною для жертви [4].

Найбільш характерною ознакою відкритої агресії є те, що її жертва з самого початку усвідомлює недоброзичливий характер спілкування завдяки використанню емоційно забарвленої експресивної лексики, у немодерованих місцях спілкування – й нецензурної. Вербальний арсенал відкритої агресії складається з погроз, образ, наклепів, лайки, знущань тощо. З однієї сторони, така агресія, особливо коли нападників кілька, здатна миттєво вивести жертву з рівноваги і завдати їй моральної травми; з іншої – вона зустрічається переважно там, де відсутній контроль за дотриманням етичних норм спілкування. На будь-якому серйозному форумі чи у спільноті пряма вербальна агресія заборонена і тягне за собою санкції зі сторони модераторів. Таким чином, Інтернет-користувач за наявності певного досвіду може знайти відносно безпечні для спілкування віртуальні ділянки, де блокують і припиняють пряму агресію.

Прихована агресія, маючи на меті те саме завдання дискомфорту, що й пряма, вдається до інших засобів. Насамперед, прихована агресія ніколи не позиціонує себе як власне агресію, маскуючись під дискусію, обмін думками та інші нормативні форми спілкування. Її улюбленими знаряддями є іронія, сарказм, замасковані образи, провокативні висловлювання тощо. Якщо пряму агресію можна порівняти з ударом кийком по голові, то прихована – це укол у больову точку. На перший погляд такі уколи менш небезпечні, але тривала прихована агресія здатна завдати значної психологічної шкоди.

Характерні особливості прихованої агресії добре простежуються на прикладі тролінгу. Вікіпедія визначає *тролінг* (від англ. *trolling*) як розміщення в Інтернеті (на форумах, у групах новин Usenet, у вікі-проектах та ін.) провокаційних повідомлень з метою викликати флейм, конфлікти між учасниками, образи, війну редагувань, марнослів'я тощо. Головною метою тролінгу є внесення якимось чином розладу в спільноту. Збурювальний, саркастичний, провокаційний або гумористичний зміст повідомлень троля спрямований на те, щоб залучити якомога більше інших користувачів до активної конфронтації з тролем. Чим бурхливіше реагує спільнота, тим імовірнішим є подальший тролінг з боку ініціатора, оскільки це підтверджує ефективність його дій, спрямованих на викликання хаосу. Так народилась часто вживана в інтернет-культурі фраза: «Не годуйте тролів» [5].

У дослівному перекладі англ. «*trolling*» означає «словлю рибу на блешню» [6, с. 135]. За припущенням співробітника Інституту соціології РАН І. Ксенофонтової, це слово набуло популярності через інше його значення – «тролів» як істот, що згадуються в скандинавській міфології. Міфо-

логічні істоти тролі, особливо в дитячих оповіданнях, зображуються як потворні, неприємні істоти, створені для заподіяння шкоди і скоєння зла [7]. У багатьох епізодах підкреслюється неприязнь тролів до сторонніх осіб у межах місць їхнього проживання, особливо до тих, хто збирався порушити їхній спокій.

Мотивами появи і розвитку «тролінгу» в мережі Інтернет можуть служити інтерес, цікавість, бажання самоствердитися, посперечатися, проявити дотепність, розважитися, бажання проявити агресію та негативні емоції. Так, М. Акуліч, зокрема, зазначає, що «декому це просто приносить задоволення посперечатися і розважити за рахунок інших себе й аудиторію, інші намагаються таким чином перешкоджати дискусії. Є люди, для яких «тролінг» – це самоствердження, гра, боротьба інтелекту. Існує уявлення, що тролінгом займаються тільки закомплексовані люди, але насправді все не так. Часом серед кращих «тролів», зокрема, можуть бути й дорослі серйозні люди, що займають солідні посади і таким чином дають собі емоційну розрядку» [8, с. 1982]. При цьому він наводить дані, відповідно до яких багато людей один або декілька раз пробували публікувати провокаційні повідомлення в Інтернеті просто з цікавості.

Р. Внебрачних, досліджуючи цей феномен, проводить паралель «тролінгу» з явищем «енергетичного вампіризму». На його думку, найбільш успішні «тролі» здатні створити напругу в цілому ряді спільнот, зіштовхуючи їх між собою і використовуючи проекції публічності в ЗМІ для привертання уваги широкої громадськості. Р. Внебрачних робить висновок, що «судячи з останніх сценаріїв комп'ютерних або фейсбуківських революцій, «тролінг» може перетворитися на затребувану спеціалізацію представників цілої низки професій, наприклад, таких як журналістика, світова політика, міжнародна економіка та ряду інших» [9, с. 50].

Якщо розглядати «тролінг» як негативне явище, в такому ракурсі, доречно аналізувати його як форму соціальної агресії. Цю точку зору поділяє й І. Шкляєв, пропонуючи таке соціологічне визначення агресії: агресія – ворожа внутрішня установка або ворожий тип дій індивіда чи групи стосовно іншого індивіда або групи. Виражається в поведінці, яка спрямована на заподіяння шкоди або збитку іншій особистості чи групі як фізично, так і морально [10, с. 26].

Р. Внебрачних виокремлює наступні типи тролів: троль-коментатор (бере участь у всіх дискусіях, розміщуючи численні повідомлення з неперевіреною чи сумнівною інформацією); троль-провокатор (провокує агресію довкола тієї чи іншої теми обговорення); троль-порадник (дає глузливі або беззмістовні поради) та троль – герой-коханець [9]. Останній заграє з жінками з певної Інтернет-групи, змушуючи їх до конкуренції і чвар.

Виходячи з цього, можна зазначити, що «тролінг» як форма соціальної агресії має свої унікальні характеристики:

по-перше, «тролінг» може існувати виключно у віртуальних спільнотах;

по-друге, він володіє специфічними механізмами швидкого збудження лавиноподібної агресії, миттєвого розповсюдження на більшість учасників віртуального співтовариства;

по-третє, необхідно врахувати, що унікальність «тролінгу» як форми соціальної агресії полягає в тому, що в потенційній жертви конфлікту відсутня можливість фізичного або візуального контакту з ініціатором самої конфліктної ситуації [9, с. 50].

Найважливішим джерелом появи і поширення «тролінгу» є мережева анонімність. Анонімність мережевого спілкування дозволяє «тролеві» отримувати емоційну розрядку, проявляти ниці якості й почуття, викликаючи негативну реакцію інших людей практично безкарно. Це сприяє тому, що «троль» відчуває себе впевнено і значущо, відчуває свою перевагу порівняно з іншими людьми, дозволяє собі бути таким, який він є насправді без будь-яких соціокультурних обмежень.

Порівняно новим різновидом прихованої агресії є *ельфінг* – різновид тролінгу, який полягає у написанні коментарів, в яких «ельф» активно з усім погоджується і хвалить свою жертву [11]. Це демонстративне схвалення насправді є формою знущання, висміювання, яке маскується під захоплення і компліменти. Жертви тролінгу та ельфінгу здебільшого усвідомлюють, що стали жертвами, із запізненням – тоді, коли вони втягнулися у провокативне спілкування, яке забирає час і нервові клітини.

Різноманіття форм кіберагресії змушує припустити не менше різноманіття причин, що викликає її до життя. З долею умовності ці причини можна поділити на соціокультурні та психологічні. До перших належать розмиття етичних норм не лише у віртуальному, але й у реальному житті, та зниження загального культурного рівня. Важко не погодитись, що «ворожість в Інтернеті відображає загальний стан суспільства» [12]. Обумовленість віртуальної конфронтації суспільними реалі-

ями найбільш наочною є у політичних флеймах, хоча, звісно, не варто розглядати кіберагресію виключно як відображення реального політичного чи суспільного протистояння. Нерідко гострі соціальні чи політичні питання є лише приводом, а справжні причини флейму слід шукати у особливостях психологічної структури агресора.

З однієї сторони, психологічні причини Інтернет-агресії є тими самими, що й в реальному світі: інстинкт самозахисту, фрустрації, бажання домінувати, комплекси, слабкість гальмівних центрів і т.д. З іншої, кіберагресія у більшості випадків: а) спрямована не проти реальної, відомої агресору людини, а проти віртуального персонажа; б) реалізується від віртуально сконструйованого «я»; в) залишається невідомою оточенню агресора у реальному світі [1]. Така кіберагресія характерна для дорослих, тоді як підлітки можуть обрати для мобінгу реального однокласника чи сусіда. В будь-якому випадку кіберагресія може протягом тривалого часу не позначатися на поведінці агресора в реальному житті, що ускладнює її діагностику та розробку можливих превентивних засобів педагогічного і психологічного характеру.

Список використаних джерел

1. Шерман О. М. Агресія в Інтернеті / О. М. Шерман [Електронний ресурс]. – Режим доступу : ubgd.lviv.ua/moodle/pluginfile.php/14596/mod.../SH2013_6.pdf.
2. Найденова Л. Кибер-буллінг: опасное виртуальное «быкование» / Любовь Найденова [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://psyfactor.org/lib/cyber-bullying.htm>.
3. Кибер-буллінг : небезпечне віртуальне «бикунання» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://osvita.mediasapiens.ua/mediaprosvita/research/kiberbullin_nebezpechne_virtualne_bikuvannya/.
4. Кибермобінг [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://ru.wikipedia.org/wiki/Кибермобинг>.
5. Тролінг [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://uk.wikipedia.org/wiki/Тролинг>.
6. Семенов Д. И. Сетевой троллинг как вид коммуникативной деятельности / Д. И. Семенов, Г. А. Шушарина // Междунар. журн. эксперимент. образования. – 2011. – № 8. – С. 135–136.
7. Ксенофонтowa И. В. Специфика коммуникации в условиях анонимности : меметика, имиджборды, троллинг / И. В. Ксенофонтowa // Интернет и фольклор : сб. ст. / отв. ред. Каргин А.С. – М. : Гос. республ. центр рус. фольклора, 2009.
8. Акулич М. М. Интернет-троллинг как девиация / М. М. Акулич // Социология и общество : глобальные вызовы и региональное развитие. – Сессия 13 ; Российская социология сегодня : IV очередн. всерос. социол. конгр., окт. 2012 г. : тезисы докл. – Уфа, 2012. – С. 1981–1987.
9. Внебрачных Р. А. Троллинг как форма социальной агрессии в виртуальных сообществах / Р. А. Внебрачных // Вестн. Удмурт. ун-та. – Серия 3 : Философия. Социология. Психология. Педагогика. – 2012. – Вып. 1. – С. 48–51.
10. Фролов С. С. Социология организаций / С. С. Фролов : учеб. – М. : Гардарики, 2001. – 384 с.
11. Эльфинг [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.wikireality.ru/wiki/Эльфинг>.
12. Поки батьки не бачать, діти бісяться в Інтернеті [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://tsn.ua/spetsproekti/poky-batky-ne-bachat/poki-batki-ne-bachat-diti-bisyatsya-v-interneti.html>.

Киселица И.М., к. филос. н.,

доцент кафедры философии и социально-гуманитарных дисциплин

Черниговский национальный технологический университет,

вице-президент холдинга «Чексил»,

Чернигов, Украина

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ВОЕННО-ЭКОНОМИЧЕСКОЙ СТРАТЕГИИ УКРАИНЫ

«Всякая революция лишь тогда чего-нибудь стоит, если она умеет защищаться...» [1, с.122]. Эти слова выражают и суть государства, которое лишь тогда, действительно, чего-то стоит, если оно может себя защитить. С этой целью создаются Вооружённые силы и промышленность, способная производить наступательные и оборонительные сооружения, средства защиты, связи, снаряжение, обмундирование, питание и тому подобное. А поскольку всякое Дело начинается со Слова, ибо «вначале было Слово, и Слово было Логос», то и деятельность по защите страны должна начинаться со «Слова», в данном случае, – с военной доктрины и военно-экономической политики страны.

Военная доктрина Украины была впервые разработана в 2004 году [2]. Последние изменения в её содержание внесены в июле 2012 года [3]. Положения Военной доктрины конкретизированы в целом ряде Законов Украины: «Про основи національної безпеки України» [4], «Про організацію оборонного планування» [5], «Про оборону України» [6]. Следует отметить, что в отличие от такого рода документов, принятых в США и РФ, отечественная военная доктрина – документ абстрактный и чисто формальный. В ней не названы конкретные военные опасности и угрозы, не определена военная политика и пути развития военной организации на современном этапе.

События 2014 года – Майдан, оккупация Россией Крыма, «отечественная война» на Донбассе – были причиной пересмотра военных доктрин основными мировыми державами. Так, в новейшей

доктрине США говорится о необходимости подготовки к так называемым «гибридным войнам», под которыми подразумеваются необъявленные, тайные военные действия, в ходе которых местные мятежники и сепаратисты нападают на государственные структуры и регулярную армию [7]. Российская Федерация 26 декабря 2014 года приняла новую военную доктрину, в которой отражены новые угрозы для РФ в связи с ситуацией на Украине и вокруг нее, а также, определена главная военная угроза – расширение НАТО на восток [8].

Украинские должностные лица пока не пересмотрели Военную доктрину Украины в связи с событиями внутри страны и, изменившейся в 2014 году, международной обстановкой. Направления реформирования Вооруженных Сил Украины не отработаны, не сформулирована программа военно-экономического развития Украины, даже концептуально не определено место предприятий разных форм собственности в ресурсном обеспечении армии. Государственный план производства и поставок продукции для нужд обороны отсутствует; все поставки регулируются Законом Украины «Об осуществлении государственных закупок» [9]. Однако действие данного закона следовало бы ограничить закупками товаров, работ и услуг гражданского назначения.

Закупки для нужд вооруженных сил и других воинских формирований необходимо проводить на основе особых правил, как это делается в странах Североатлантического региона. Так, в США при закупках продукции военного назначения применяются особые процедуры, изложенные в Дополнении к своду правил государственных закупок для нужд национальной обороны. Доминирующей формой торгов в этой сфере являются «закрытые» торги. Федеральный закон «О военном производстве» допускает 17 исключений, предоставляющих право Министерству обороны размещать контракты на таких торгах. Заказы на изготовление систем вооружений, средств связи, военного имущества и снаряжения размещаются только на национальных предприятиях. Данное правило распространяется и на процедуры закупок комплектующих и сырья, из которых изготавливаются изделия [10, 11].

Особый порядок применяется и при размещении заказов на изготовление военной унифицированной формы. Боевые действия, при современном уровне развития средств обнаружения и распознавания, требуют униформы, которая должна обеспечить максимальную защиту бойца, его маскировку и свободу передвижения. Для армии США национальные заводы изготавливают мембранную ветро-влаго-холодо-устойчивую дышащую одежду на основе современных технологий, синтетических материалов, мембран Gore Tex, Din Tex, Pro Line. Она позволяет эффективно противостоять ветру, влаге, холоду и эффективно отводит испарения на поверхность. Вся ткань, которая используется для изготовления этой одежды, производится на специализированных заводах, утвержденных правительством США.

В Украине системный подход к организации производства военной униформы пока отсутствует. Интендантские службы считают, что приобретая обмундирование для нужд обороны по самым низким ценам, они выполняют колоссальную работу. Национальные предприятия, даже те, которые признаны правительством такими, что имеют стратегическое значение для экономики и безопасности государства вместо того, чтобы выполнять военные заказы, простаивают. Так, акционерное общество «Камвольно-суконная компания «Чексил» (г. Чернигов, Украина), которое включено Постановлением Кабинета Министров № 1734 от 23 декабря 2004 года [12] в перечень предприятий стратегического назначения, за весь 2014 год не получило ни одного заказа на изготовление обмундирования для нужд АТО. Компания же может производить продукцию, которая крайне необходима бойцам: утепленные суконные штаны и бушлаты, шерстяные одеяла, свитера, фески, телогрейки из ватина и шерстепона, спальные мешки, а также шерстяные и синтетические ткани для униформы. Но, к сожалению, ни центральные, ни местные власти не проявляют к этому интереса.

В результате, на тендерах осуществляются государственные закупки униформы, как правило, изготовленной из ткани, произведенной в Беларуси, России, Китае и Южной Корее. Так, обмундирование для бойцов АТО изготавливается в основном из белорусских камуфляжных тканей «Грета» Могилевского ОАО «Моготекс», тканей саржевого переплетения, «рип-стоп» и плащевых тканей китайского и южнокорейского производства. При пошиве униформы для погранвойск, служащих министерств обороны и внутренних дел, службы исполнения наказаний, железной дороги используются полушерстяные ткани, произведенные Минским ОАО «Камволь» (Беларусь), ООО «Брянский камвольный комбинат» (Российская Федерация) и предприятиями Китайской Народной Республики. Швейники объясняют свои действия тем, что ткань названных производителей дешевле. Да, китайские ткани – дешевле. Но национальный производитель тканей, граждан-

ской и военной одежды создает рабочие места, платит налоги в бюджет Украины, выплачивает льготные пенсии работникам, содержит общежития и социальную сферу. Но почему-то правительство этого не видит и в погоне за дешевизной поддерживает недобросовестную конкуренцию.

В заключение, хотелось бы подчеркнуть: правительство пока лишь на словах говорит об особом положении в стране, на деле – не приняты надлежащие меры, направленные на организацию производства для нужд обороны на отечественных предприятиях. Военные заказы дали бы возможность отечественной экономике задействовать простаивающие производственные мощности, восстановить рабочие места и вернуть людей (зачастую это – узкоспециализированные высокопрофессиональные кадры, которые готовятся десятилетиями) из заработков в Российской Федерации и Западной Европе на Родину.

Список использованной литературы

1. Ленин В.И. Доклад на Объединенном заседании ВЦИК, Московского Совета и фабрично-заводских комитетов и профессиональных союзов 22 октября 1918 г. // Полное собрание сочинений, т. 37. – М.: Издательство политической литературы, 1969
2. Указ Президента України «Про Военну доктрину України» 15 червня 2004 року № 648. – [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>
3. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 8 червня 2012 року «Про нову редакцію Военної доктрини» № 390/2012 від 08.06.2012. – [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>
4. Закон України «Про основи національної безпеки України» // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 39, ст. 351.
5. Закон України «Про організацію оборонного планування» // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2005, № 4, ст. 97.
6. Закон України «Про оборону України» // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 9, ст. 106.
7. Новая военная доктрина США // Политинформация: аналитика, факты, комментарии, 14 октября 2014 г.
8. Военная доктрина Российской Федерации // Российская газета. Федеральный выпуск № 6570. 30 декабря 2014 г.
9. Закон України «Про здійснення державних закупівель» // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2014 – № 24, ст.883.
10. Лобанова Е., Шелемина И. Госзаказы и контракты в системе государственного регулирования // Вопросы экономики. – 1991. – № 7, с. 96 - 100.
11. Каранатова Л.Г. Правила и особенности организации государственного заказа в США // Бизнес в законе. Экономико-юридический журнал. – 2010. – № 3, с.311-314.
12. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку підприємств, які мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави» від 23 грудня 2004 р. N 1734 – [Електронний ресурс] Режим доступу <http://zakon2.rada.gov.ua>

Кичко І.І., д.е.н., доцент,

Холодницька А.В., к.е.н., доцент,

Чернігівський національний технологічний університет, Чернігів, Україна

РЕГУЛЮВАННЯ ОСОБИСТИХ ПОТРЕБ ЯК ОСНОВА СТРУКТУРНИХ ЗМІН В ЕКОНОМІЦІ

Регулювання особистих потреб як складової сукупного попиту є складною і важливою проблемою економічної науки, пов'язане з тим, що потреби, обумовлюючись доходами, з одного боку, наявністю товарів споживання, платних послуг з іншого, фактично визначають співвідношення між виробництвом та споживанням.

В Україні проблема регулювання особистих потреб є особливо актуальною в силу динамічності зміни їх структури, трансформації механізму формування особистих потреб у напряму гіпертрофованого генерування споживацького способу життя, високого рівня імпортозалежності економіки. Наслідком невідповідності рівня потреб і споживання є деформація відтворювальної, галузевої структур економіки.

Необхідність розробки основ державного регулювання особистих потреб населення зумовлюється такими основними факторами. По-перше, нагальною потребою вирішення важливої теоретико-методологічної проблеми, пов'язаної з формуванням у населення України культури споживання матеріальних благ, а при наявності відповідного рівня доходу, достатнього для задоволення потреб фізичного існування, зміни структури особистих потреб у напряму збільшення питомої ваги інформаційних, духовно-інтелектуальних потреб особистості. По-друге, вибором програм розвитку, націлених на інтенсифікацію виробництва в галузях, безпосередньо задіяних у процесі формування та задоволення особистих потреб.

Попри значну кількість наукових праць вітчизняних і зарубіжних учених, присвячених економічним аспектам відтворення потреб населення, залишається актуальною проблема реалізації системного підходу щодо їх державного регулювання та інституціонального забезпечення. Проблеми державного регулювання особистих потреб вирішується ученими з позицій різних методологічних підходів і залежно від конкретних цілей. Висновки частіше всього корелюються з двома типами

сформованого економічного світогляду – з ліберально-індивідуалістичним та соціально-орієнтованим. Разом з тим, природа особистих потреб та їх вплив на структурні зрушення в економіці достатньою мірою не досліджено.

Нові стратегії і цілі у вирішенні питання формування та задоволення особистих потреб у контексті структурних змін в економіці безпосередньо пов'язані зі зміною направленості інститутів: середньострокові підходи передбачають участь благодійних, громадських інститутів, політичних та регіональних організацій; зобов'язання, які беруть на себе бізнес-структури, повинні бути орієнтовані на підвищення ефективності діяльності суб'єктів господарювання, збереження трудового, ресурсного, виробничого потенціалу України, впровадження новітніх технологій у виробництво; програми розвитку, розроблені урядом, повинні бути прозорі, особливо у частині виконання цих програм державою та бізнес-структурами, направлені на створення та підтримку розвитку високотехнологічних підприємств (підвищення конкурентноздатності, створення нових робочих місць, а отже, збільшення доходів населення, задоволення потреб фізичного існування за рахунок товарів вітчизняного виробництва).

Формування сучасного інституціонального середовища України має створити сприятливі умови для залучення інвестицій, подальшої структуризації господарського комплексу на принципах енергозабезпечення, екологічності та ефективності з метою досягнення цілей сталого економічного розвитку. Від інституціонального середовища залежить реалізація соціальних, економічних, політичних пріоритетів. Особлива увага має приділятися інститутам, які прискорюють процеси інформатизації, інтернаціоналізації, демократизації, соціалізації окремих сфер життєдіяльності. Для попередження системної екологічної кризи необхідно поступово формувати інтегровану систему господарювання з використанням ефективних елементів ринкової системи господарювання. У таких умовах необхідно максимально розвивати духовні, екологічні, інформаційні потреби особистості. Необхідна державна політика, що направлена на стимулювання виробництва екологічно чистої продукції. Важелю впливу держави на становлення екологічних потреб є цілеспрямована політика з формування моделі споживання, в основі якої знаходяться екологічно чисті продукти.

З метою більш дієвого впливу на структурні зміни необхідно дотримуватись реалізації принципу диференційованого підходу до регулювання процесу формування та задоволення особистих потреб. Потрібно перш за все розмежувати важелі впливу держави окремо для виробничої та невиробничої сфери. Зокрема, для регулювання процесу задоволення особистих потреб через підприємства виробничої сфери потрібно більш активно задіяти такі важелі, як збільшення доходів населення у результаті ефективного функціонування підприємств різних форм власності, кредитування, зокрема, іпотечного. Важелями впливу на особисті потреби через діяльність невиробничої сфери є: підвищення ефективності діяльності установ невиробничої сфери; механізмів соціального страхування, соціального забезпечення, соціальних гарантій; зменшення втрат від нецільового використання бюджетних коштів завдяки впровадженню програмно-цільового методу фінансування. Додатковими важелями впливу на процес задоволення особистих потреб є використання інституту спонсорства та грантів.

Особисті потреби здійснюють суттєвий вплив на структурні зміни в економіці, тому з метою розвитку галузей, які задіяні у процесі формування та задоволення особистих потреб (галузей I та II груп), імпортозаміщення, виробництва товарів із високою доданою вартістю, розвитку високотехнологічних виробництв необхідно на державному рівні сприяти формуванню у населення раціонального споживання, зростанню попиту на товари українського виробництва (рис.1). У результаті мають збільшуватись обсяги виробництва у галузях, які безпосередньо задіяні у процесі задоволення особистих потреб (галузі I групи). Відповідно, зростатимуть відрахування до бюджету та доходи населення, що в свою чергу вплине на підвищення рівня задоволення особистих потреб.

Поштовхом для розвитку соціально-культурної сфери буде формування у населення духовно-інтелектуальних, інформаційних потреб. Зростання цих груп потреб зумовить попит на послуги, що надаються установами соціально-культурної сфери, відповідно, у результаті задоволення потреб зростатиме обсяг наданих послуг установ. З метою здійснення зазначених структурних змін доцільним є збільшення відкритості та доступності інформації щодо рівня задоволення особистих потреб, більш інтенсивне використання програмно-цільового методу регулювання з метою стимулювання процесів високотехнологічності, виробництва товарів з високим вмістом доданої вартості, реального імпортозаміщення за рахунок збільшення обсягів вироблених в Україні товарів.

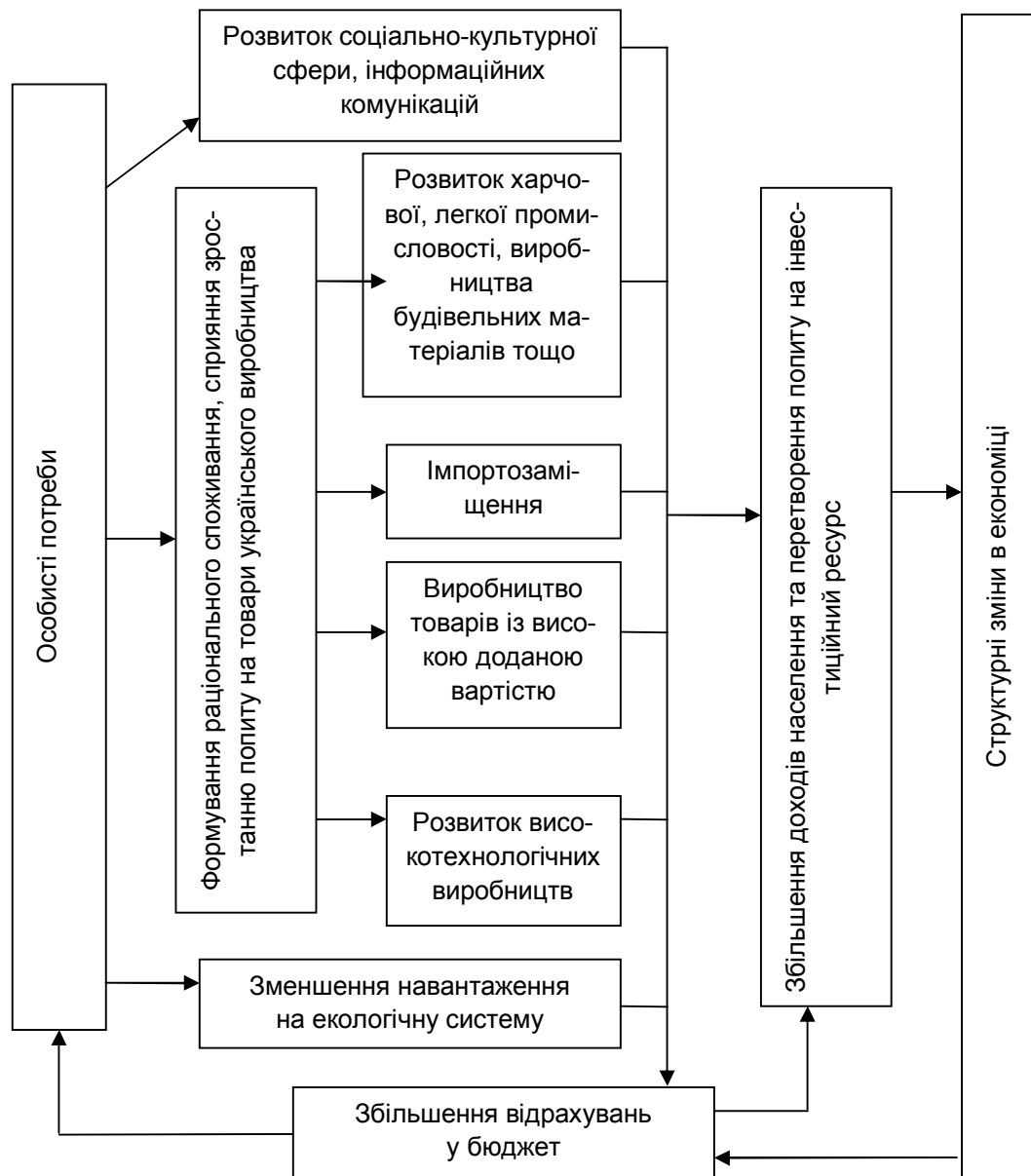

Рис.1. Схема впливу змін в особистих потребах на структурні зрушення в економіці

Напрямами удосконалення державної політики щодо регулювання потреб фізичного існування є: оптимізація політики доходів та зайнятості, грошово-кредитної, інноваційної, структурної, антимонопольної, антициклічної, зовнішньоекономічної політики; формування системи державних соціальних стандартів; активізація загальних інституційних умов, які сприяють економічному розвитку (інститути соціального страхування, вирішення соціальних конфліктів, регулювання підприємницької діяльності); перетворення частини доходів населення у інвестиційний ресурс через вдосконалення ощадних інструментів.

Для удосконалення державної політики щодо регулювання соціально-економічних потреб необхідно: здійснити оптимізацію державної цінової, соціальної, грошово-кредитної політики; збільшити заробітну плату, доходи від власності, продажу цінних паперів, зменшити соціальну нерівність через фіскальні та податкові механізми; посилити контроль за умовами праці; посилити комплексність та ефективність при формуванні та виконанні національних, регіональних, галузевих програм (екологічних, освітніх, з охорони праці, розвитку інститутів власності).

Напрямами удосконалення державної політики щодо регулювання духовно-інтелектуальних потреб має бути: створення умов для підняття престижу духовних і культурних цінностей; забезпечення нормативно-правового регулювання процесу формування духовно-інтелектуальних потреб

за рахунок доповнення обов'язкового компонента навчальних планів та освітніх програм; введення спекурсів з основ духовно-екологічної парадигми розвитку цивілізації; використання органами державної влади цільового фінансування та реалізацію програм формування інтелектуальних, екологічних, інформаційних потреб серед учнівської молоді.

Впровадження програмно-цільового методу регулювання особистих потреб дасть змогу: здійснювати постійний моніторинг рівня забезпечення особистих потреб за допомогою програмних продуктів, створити умови для реалізації програм з формування та задоволення особистих потреб шляхом надання державних матеріальних, інформаційних ресурсів, фінансування науково-дослідних розробок з цього приводу; підвищити зацікавленість спонсорів у фінансуванні програм формування та задоволення особистих потреб; посилити державний контроль за процедурою конкурсу програм у напрямку їх прозорості, відкритості, зменшити прояви лобіювання інтересів великого бізнесу.

Вдале використання програмно-цільового методу дасть змогу концентрувати державні фінансові ресурси для розвитку пріоритетних галузей, використовувати різноманітні організаційно-правових форм підприємств, установ, організацій при формуванні та задоволенні особистих потреб, розширити участі ринкових механізмів у цьому процесі.

Кобзан Л.А., здобувач кафедри світової літератури
Інституту філології Державного вищого навчального закладу
“Прикарпатський національний університет імені В.Стефаника”
Національний медичний університет, Івано-Франківськ, Україна

ПРОБЛЕМИ ІНТЕГРАЦІЇ ТА ГЛОБАЛІЗАЦІЇ В СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНОМУ КОНТЕКСТІ УКРАЇНИ: «EUROSPEAK» ЯК МОВА АДМІНІСТРАТИВНОГО СПІЛКУВАННЯ

Проблеми інтеграції, глобалізації у процесі розвитку науки державного управління в Україні сьогодні є одними з найбільш складних і актуальних. Вітчизняними ученими сформульовані основні підходи до вивчення державної політики, запропоновані методика й методи дослідження впливів на політичні та інтеграційні процеси. В наукових розвідках В.Д. Бакуменка, В.А. Ребкала, В.В. Копійки, В.А. Шахова, Т.І. Шинкаренко, М.М. Логунової, М.А. Пірен, В.Є. Романова, В.В. Тертичка, О.Л. Валевського, Т.М. Брус та інших фахівців сформульовані базові наукові підходи до вивчення проблем державної політики, проаналізовані процеси вироблення та впровадження державної політики на різних рівнях (в тому числі й на міжнародному рівні).

Україна обрала стратегічним напрямом розвитку в європейській економічній і політико-правовий простір. Вступ до Європейського Союзу став зовнішньополітичним пріоритетом і стратегічною метою держави. Проблеми євроінтеграції, глобалізації в сучасному українському суспільстві пов'язані з проблематикою політичної культури. В останні роки ці проблеми широко обговорюються як у науковій літературі, так і в публіцистиці, доповідях політичних діячів і навіть на побутовому рівні. Для суспільства, яке обирає новий політичний курс, проблеми формування і розвитку нової політичної культури набувають особливої вагомості. Це пов'язано із політизацією соціальних відношень, з необхідністю створення оптимальних політичних регуляторів суспільного життя, які диктує сучасний стан європейської політики. Безумовно, однією із найбільш актуальних проблем політики держави є проблема європейської інтеграції – багатоаспектний, складний процес, в якому приймає участь і Україна як європейська держава. Нові перспективи поглиблення співпраці між Україною и ЄС відкриває підписання угоди про асоціацію, про можливість якої було повідомлено під час чергового саміту «України – ЄС» (9 вересня 2008 р). У спільній заяві за підсумками саміту ЄС визнав європейські прагнення України та привітав європейський вибір України.

У світлі зазначеного вище зрозумілою є актуальність наукових, просвітницьких публікацій, присвячених темі євроінтеграції. Отже актуальність нашої статті обумовлена такими факторами.

1). Здатність суспільства та його інституцій до всебічної комунікації, здатність збирати, обробляти, аналізувати, систематизувати, накопичувати інформацію, забезпечувати свободу інформаційного обміну є важливою передумовою соціального і технологічного прогресу, чинником національної безпеки, однією з основ зовнішньої політики.

2) Формування інститутів публічної політики виносить на порядок денний питання зовнішньополітичного курсу держави на європейську та євроатлантичну інтеграцію, які неможливі без урахування мовних тенденцій у європейських політичних інститутах.

3) Розвиток інформаційних технологій в умовах посилення впливів світових глобалізаційних процесів на зовнішню політику держави вимагають пошуку нових форм та методів комунікацій. Питання комунікації, необхідність опанування міжнародної термінології, «міжнародної допоміжної мови» (IAL – international auxiliary language) в цьому аспекті стає однією із найактуальніших проблем і завдань українського суспільства.

У наш час більше 375 млн. мешканців Європи з 18 країн приймають участь в процесі європейської інтеграції. Згідно з Римським договором (1957 р.) Європейський парламент складається з 626 представників держав, об'єднаних у європейську співдружність. Члени парламенту використовують у своїй роботі певну, своєрідну термінологію, вивченням якої займається Відділ обробки інформації та документації Європейського парламенту. Головне завдання цього відділу – підтримання і розширення бази даних адміністративної терміносистеми. В січні 2001 року ця база даних містила приблизно 245 000 одиниць 11-тю мовами країн Євросоюзу. У цей «словник» входили синоніми, аббревіатури, акроніми, неологізми й запозичення. У майбутньому планується розширити проект за рахунок включення в нього мов країн Східної і Центральної Європи.

Створення Європейського союзу прискорило інтеграцію представників різних країн, які розмовляють різними мовами, а це ставить питання про введення «міжнародної допоміжної мови» (IAL – international auxiliary language), перш за все у адміністративній галузі, адже така мова допомагає більш ефективно регулювати політичні, економічні, культурні відношення між країнами ЄС.

Кількість офіційних мов ЄС виросло із 4 (1958 р.) до 11 (сучасний стан), що складає 110 можливих мовних комбінацій, і ця цифра може бути збільшена до 156, якщо будуть введені ще дві офіційні мови. Саме тому виникають серйозні проблеми, що пов'язані із необхідністю як письмового, так усного перекладу. Майже всі відділи перекладів у Європарламенті мають свої бази даних, що вливаються в основну базу даних термінологічної системи ЄС.

У дусі положень Конвенції про майбутнє Європейського союзу Європарламент закликає, перш за все, звернути увагу держав – членів ЄС на проведення у життя тих реформ, котрі направлені на подальшу демократизацію, підвищення ефективності економіки, забезпечення соціального захисту, безпеки та укріпленню ролі ЄС у світі.

Поняття «характерні риси європейців» або «європейська самобутність» слід обговорювати у майбутньому часі, тобто говорити про те, якою буде Європа, а не якою вона була. Майбутнє є «відкритим» часовим простором, на відміну від минулого – «закритого» [5, 44]. Щоби об'єднана Європа відбулася, кожній нації необхідно по-новому сприймати власну історію.

На протязі останніх десятиліть Європа демонструє своє багатство загального минулого, свою історію й свої принципи та цінності. Європа – це спільність держав із загальними цінностями на певній географічній території. Будь яка держава, що розташована на європейському континенті та сповідаючи основні принципи законодавства, захист прав людини й демократії може стати членом ЄС [5, 13]. Незважаючи на культурні та мовні розбіжності, великі і маленькі народи все ближче підходять до «єдиної європейської самобутності».

Міжкультурне спілкування і вплив різних культур на процес мислення віддзеркалюється у мові адміністративного спілкування, що призводить до утворення так званою «євро-англійської» мови (Euro-speak), яку можна назвати «лінгва-франка» Європи доби інтеграції і глобалізації. Цей процес стає мовним компонентом «європейської самобутності». У багатьох регіонах Європи люди розмовляють на двох мовах (історичний фактор). На адміністративному рівні у країнах ЄС обговорюється питання про введення у середніх школах обов'язкового вивчення англійської мови як мови міжнародного спілкування.

Будь-яка мова, перетворюючись у допоміжну мову, до деякої міри «вulgаризується». Це стосується і адміністративної термінологічної системи євро-англійської мови. Іноземні мови впливають більш активно на розвиток англійської мови ніж на розвиток інших європейських мов. У продовж свого історичного розвитку англійська мова збагачувала себе різними мовними елементами, в той час як, наприклад, французька мова була більше ізольована від іншомовних нововведень, що допомогло мові зберегти свою самобутність, але не зробило французьку мову загальноживаною.

Запозичення є найбільш наочним прикладом впливу іншої мови на англійську мову, коли мова іде про англійську як про міжнародну допоміжну мову адміністративного спілкування. У даному випадку мова іде про більш активне використання професійних галузевих (у тому числі науково-технічних) термінів [3, 101], що представляються латинськими, французькими, німецькими, і навіть російськими варіантами.

Проблема мовних запозичень стала надзвичайно актуальною в останні десятиліття у системі розробки різних аспектів взаємодії мов. У лінгвістиці існує два протилежні розуміння запозичення: традиційний підхід, згідно із тлумаченням «лінгвістичного енциклопедійного словника»: «Запозичення – елемент чужої мови, перенесений із однієї мови в іншу у результаті мовних контактів, а також сам процес переходу елементів однієї мови у іншу». Другий підхід – запозичення розглядається як будь-яка зміна, що розповсюджується у мові за допомогою творчої імітації індивідами.

У цьому контексті предметом нашого дослідження є лексико-граматичні запозичення у «євро-англійській мові» у термінологічній системі.

Будь-які зміни у словарному складі мови у вигляді іншомовних запозичень привносить семантичні або стилістичні зміни у існуючих вже у мові словах або в синонімічних групах [1, 76]. Виходячи із системного характеру мови, слід пам'ятати, що ніяке нове поповнення словника запозиченими словами не може пройти безслідно для всього словникового складу. Можливе зникнення з мови слів, що співпадають за значенням із новими словами. Так в текстах документів Євросоюзу або Ради Європи запозичення із французької мови слово *Rapporteur* повністю замінено англійським словом «reporter», латинське *ad hoc Committee, de facto, addendum* – “special committee”, ‘factually’, ‘appendix’, supplement’.

Як відомо запозичення можуть асимілюватися повністю або частково. Багато галузевих термінів, що запозичені адміністративною «євро-англійською» мовою із французької мови, не асимілювалися ні фонетично, ні графічно, наприклад: *Both the Council and the Commission have acknowledged the need for a differentiated approach vis – a – vis the countries concerned. Religious now only offer “values” to be consumed a la carte, whilst the philosophical quest for meaning continues within closed brotherhoods or is prepared to produce disposable thought in response to market demand.*

У той же час багато з них використовуються із англійськими артиклями: *One of the Rapporteur’s priorities in London was to learn about what the EBRD has learnt from its past so as to assist it in the future. According to the travaux preparatoires of the Geneva Convention, any dispute between states giving rise to the intervention of armed forces is an armed conflict. The meeting was preceded by an expos’e by the President of the European Parliament. The raison d’etre of the small state is to provide one place on earth with the highest possible concentration of nationals who are citizens in the fullest possible sense of the world.*

Латинські запозичення фонетично асимілюються в наслідок того, що вони були запозичені декілька століть тому. Галузеві терміни із латинської мови, що використовуються із адміністративною «євро-англійською» мови, належить до так званих книжкових запозичень. Вони якісно відрізняються від інших видів запозичень перш за все тим, що менше підлягають різним змінам, перш за все семантичним. Ці запозичення в першу чергу є абстрактними або термінологічними: *ad hoc committee, ex nihilo, a priori, a fortiori, mutatis mutandis, in fine, ex post, de facto, inter alia*, в той же час деякі з них використовуються із англійськими артиклями: *an addendum, an ex officio member*.

Лексичні запозичення із таких мов як російська, італійська, німецька достатньо зустрічаються у мові представників уряду країн – членів ЄС, наприклад: *Parliamentary troika, Praesidium, quattrocento and cinquecento, quadripartite meeting*.

Російські запозичення як правило зберігають свою форму, але використовуються із англійськими артиклями: *Recommendation on the propiska system applied to migrants, asylum seekers and refugees in Council of Europe member states*.

Іноді слову надається пояснення, особливо у тих випадках, коли воно зберігає свої семантичні особливості, тобто позначають чужі реалії: *Traditional use of an obligatory residence permit, propiska*.

Процеси денационалізації проходять сьогодні як на регіональному, так і на глобальному рівні (процес глобалізації). Все це стосується Європейського союзу. Ознаки глобалізації викликають занепокоєність через виникнення тенденцій послаблення національної самобутності членів культурного співтовариства. Глобалізація деколи сприймається як зло, що руйнує культурну єдність. Незважаючи на певні негативні явища, сьогодні виникає необхідність у єдиному комунікативному

дискурсі, єдиній мові спілкування, якою, як показує практика, може стати англійська мова. Той факт, що вже існує так званий «Euro-speak» доводить, що англійська мова може виконувати роль міжнародної допоміжної мови.

Список використаних джерел

1. Ильина Л.А., Сычева О.В. Лексическое заимствование: переход иноязычий или внутриязыковое создание? / Л.А. Ильина, О.В. Сычева, // Гуманитарные науки. – № 4. – Новосибирск, 1998. – С. 33–38.
2. Копійка В.В., Шинкаренко Т.І. Європейський Союз: історія і засади функціонування: навч. посіб. / В.В. Копійка, Т.І. Шинкаренко; за ред. Л.В. Губерського. – К.: Знання, 2009. – 751 с. – (Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка 65 років).
3. Лингвистический энциклопедический словарь / Ред.: В.Н. Ярцева. – М.: Сов. энциклопедия, 1990. – 685 с.
4. Максимов С.Є. Культура, слово та переклад / С.Є. Максимов // Вісник Сумського державного університету. Серія: Філологіч. науки. – № 5 (26). – 2001. – С. 100–104.
5. Петрів Тарас. Інформаційні процеси в контексті глобалізації / Тарас Петрів – К.: Грамота. – 2003.
6. The European Identity. Colloquy in three parts. Second part. – Strasbourg, 20-21 September 2001. – 133 p.

Кошеленко С.В., к.е.н., доцент кафедри економіки та управління
Черкаський державний технологічний університет, Черкаси, Україна

МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ ТА ЕФЕКТИВНОГО ВИКОРИСТАННЯ ЗАПАСІВ ТМЦ ПІДПРИЄМСТВА

Критичний аналіз сучасної літератури з питань управління запасами ТМЦ підприємств дозволяє зробити наступні основні висновки, що мають бути покладені у вихідні принципи (положення) управління. На наш погляд, методика формування та ефективного використання запасів ТМЦ підприємства повинна базуватися на використанні наступних положень (тез).

Теза перша. За Є.Ф.Брігхемом [1], процес планування в компаніях з ефективним менеджментом починається з прогнозу обсягів продажу на наступні 5 років. Потім визначаються необхідні активи для підтримки цільового рівня обсягів продажу та приймається рішення щодо джерел фінансування необхідних активів. Для визначення додаткових необхідних фондів (ДНФ) застосовується наступна формула:

$$\text{ДНФ} = \begin{matrix} \text{необхідне збільшення} - \\ \text{в активах} \end{matrix} - \begin{matrix} \text{автоматично зростаючі} - \\ \text{пасиви} \end{matrix} + \begin{matrix} \text{збільшення нерозподілених} \\ \text{прибутків} \end{matrix}$$

або

$$\text{ДНФ} = \left(\frac{A}{S}\right) \cdot \Delta S - \left(\frac{L}{S}\right) \cdot \Delta S - M \cdot Sf \cdot (1 - d) \quad (1)$$

де $\left(\frac{A}{S}\right)$ - активи, які мають збільшитися з ростом продажу, виражені як відсоток від продажу, або необхідне збільшення у активах, що виражене в грошовій формі на 1 дол. зростання продажу; $\left(\frac{L}{S}\right)$ - пасиви, які мають збільшитися з ростом продажу; Sf - прогнозований сукупний продаж на наступний рік; M - коефіцієнт прибутку на 1 дол. продажу; d - частка прибутку виплаченого у формі дивідендів; A - активи; L - пасиви; S - обсяги продажу базового року.

У формулі (1) враховані припущення, що: 1) кожна стаття активу зростає прямо пропорційно з ростом продажу; 2) кредиторські рахунки та рахунки накопичених платежів зростають на той самий відсоток, на який зростає продаж, та 3) коефіцієнт прибутку залишається незмінним.

Однак ці припущення не завжди мають місце. Так, при використанні більшості активів існує *економія масштабу*. Коли вона має місце, співвідношення починають змінюватися разом із збільшенням розміру фірми. Із зростанням продажу товарно-матеріальні запаси зростають повільніше, ніж обсяги продаж, тому співвідношення товарно-матеріальних запасів до продажу зменшується. Цей зв'язок лінійний, але часто виникають нелінійні зв'язки – коли підприємство для встановлення рівнів товарно-матеріальних запасів використовує сучасні методи управління ними. Підприємства-виробники можуть досягнути зменшення оборотних активів різними шляхами. Наприклад, корпорація „General Electric”, здійснивши реорганізацію процесу виробництва електровозів, знизила час виробництва однієї машини на 20%, з 50 до 30 днів. Таким чином, у нових умовах при виробництві 2000 електровозів на рік (5,5 в день) та при їх середній вартості 500000 дол. за машину, сума задіяних оборотних коштів буде 82,2 млн. дол. на відміну від 139 млн. дол. при старій системі. Це дозволить вивільнити 56,7 млн. дол., за умови, що компанія отримує прибуток 10% з капіталу, що

приведе до підвищення операційного прибутку на 5,67 млн. дол. Подібні зміни, впроваджені в усі сфери діяльності фірми, можуть величезною мірою підвищити її рентабельність.

Проведено дослідження характеру зв'язків між запасами і обсягами продаж (виробництва) на підприємствах обробної промисловості США та України, зайнятих різними видами виробничої діяльності, які далі використані при розробці методики формування та ефективного використання запасів ТМЦ.

Теза друга. Кожне підприємство (вид промислової діяльності) характеризується властивими лише йому значеннями тривалості обороту запасів: критичним (що відповідає умовам беззбиткової діяльності підприємства), цільовим (коли забезпечується отримання цільового прибутку) і оптимальним (коли підприємство досягає світового рівня управління запасами). Аналогічна ситуація з дебіторською і кредиторською заборгованостями. Ці показники є ключовими при формуванні цілей управління запасами підприємства.

Теза третя. Конкурентоспроможність підприємства залежить від рівня споживання паливно-енергетичних ресурсів та динаміки цін на них. Тому рівень цін на кінцеву продукцію підприємства залежить від використання внутрішніх резервів, в тому числі від зменшення затрат на запаси.

Теза четверта. Для кожного підприємства властиве певне значення коефіцієнту операційного левериджу. Задаючись тим чи іншим темпом приросту обсягів реалізації продукції, завжди можна, використовуючи формулу „ефекту операційного левериджу”, визначити, в яких розмірах зростає сума операційного прибутку при коефіцієнті операційного левериджу, який склався на даному підприємстві. Розбіжності в досягнутому ефекті на різних підприємствах будуть визначатися розбіжностями у співвідношенні їх постійних і змінних операційних витрат, що характеризується коефіцієнтом операційного левериджу. Тому при зростанні обсягів виробництва, собівартість і, отже, прибуток, змінюються з різною інтенсивністю.

Теза п'ята. Між можливістю лінійної моделі „витрати-результати”, яка дозволяє визначити обсяги додаткових прибутків при певному (запланованому) рівні обсягів виробництва та забезпеченням цих обсягів в умовах характерного для даного виду промислової діяльності значення мультиплікатора M закладене теоретичне протиріччя. Це протиріччя полягає в цьому що, в результаті інвестування додаткового прибутку, отримано у відповідності з лінійною моделлю не забезпечуються відповідні обсяги приросту виробництва продукції. Тому при розрахунках слід здійснювати необхідні коригування.

Теза шоста. Інтенсивність зменшення інвестицій в запаси залежить від їх базового рівня: чим більший цей рівень, тим більші потенціальні можливості економії на запасах. Вказану економію логічно розподілити на: мотивацію працівників, приріст виробництва, погашення збитків.

Теза сьома. На вході в виробничу систему доцільно управління запасами передавати постачальникам, на виході - переходити на прямий розподіл виробленої продукції споживачам за індивідуальними замовленнями.

Теза восьма. В багатьох роботах українських економістів пріоритетність видів виробничої діяльності визначається на основі ретроспективного аналізу і переносу його результатів на майбутнє. Доцільніше формувати уявлення про пріоритетність підприємства на основі очікуваних результатів використання потенціальних можливостей. В цьому випадку обсяг поточних запасів, який мінімізується (з від'ємним знаком), в новій моделі максимізується і створює більш надійну базу для прогнозування тенденції збільшення конкурентоспроможності підприємства.

Теза дев'ята. Цільова функція для оцінки обраного варіанта управління запасами повинна враховувати всі попередні положення (тези).

Цільова функція для t -го року:

$$F_t = \Delta \text{Пр}_t + \Delta Z_t + \Delta C_t + \Delta A_t - \Delta E_t \rightarrow \max \quad (2)$$

де $\Delta \text{Пр}_t = \text{Пр}_t - \text{Пр}_{(t-1)}$ - приріст прибутку за рахунок ефекту масштабу;

$\text{Пр}_t, \text{Пр}_{(t-1)}$ - прибуток в t -му і $(t-1)$ - му роках;

$\Delta Z_t = Z_{\text{н}_i} - Z_{\text{ф}_i}$ - економія інвестицій в запаси;

ΔC_t - економія від зменшення витрат на утримання запасів, внаслідок зменшення їх обсягу, $\Delta C_t = k \cdot \Delta Z_t$, де k - коефіцієнт, що враховує частку витрат на утримання запасів по відношенню до суми самих запасів;

Z_t , E_t – відповідно запаси і витрати на ПЕР.

Таким чином, сформульовані дев'ять положень (тез), на яких повинна базуватися методика формування різних варіантів управління запасами товарно-матеріальних цінностей підприємства.

Отже, при виконанні дослідження комплексного впливу економії (перевитрат) інвестицій в запаси і зростання цін на паливно-енергетичні ресурси на очікувану конкурентоспроможність підприємств, зайнятих різними видами діяльності, необхідно враховувати наступні етапи:

1) визначення впливу лише масштабу виробництва з використанням ефекту операційного левелінгу, скоригованого на мультиплікаційний ефект виробничого використання зароблених додаткових інвестиційних ресурсів від зростання прибутку;

2) розрахунки впливу на прибутковість підприємств та ціну їх продукції зростання цін на паливно-енергетичні ресурси;

3) розрахунки впливу на ефективність виробництва впровадження різних стратегій управління запасами при різній динаміці цін на ПЕР.

Список використаних джерел

1. Brigham E.F. Financial Management: Theory & Practice / E.F. Brigham, M.C. Ehrhardt // Cengage Learning, USA – 14th ed. – 2013. – 1200 p.
2. Кошеленко С. В. Управління запасами товарно-матеріальних цінностей підприємств: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец.: 08.00.04 - економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності) / Світлана Василівна Кошеленко – К., 2008. – 19 с.

Кошелева Х.Є.,

здобувач кафедри міжнародних економічних відносин
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна,
Харків, Україна

ДІЯЛЬНІСТЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ В УМОВАХ РОЗВИТКУ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ: ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ

Європейський Союз є результатом кількадесятилітніх старань, спрямованих на інтеграцію Європи.

Історично, найбільш динамічно інтеграційні процеси розвивались в Західній Європі. Першочергово, таке явище було викликано необхідністю відбудови економік країн регіону після Другої Світової Війни. Європейський Союз – об'єднання європейських держав, які приймають участь в процесі європейської інтеграції та підписали Маастрихтський договір.

Основним цілями ЄС виступають: запровадження європейського громадянства, забезпечення свободи, безпеки та законності, сприяння економічному та соціальному прогресу, зміцнення ролі Європи у світі [1].

Діяльність ЄС заснована на чотирьох договорах. Перші три договори – Договір про створення Європейського об'єднання вугілля та сталі, Договір про створення Європейського Економічного Співробітництва, відомий як Римський договір, підписаний 25 березня 1957 року, та Договір про створення Європейського співробітництва атомної енергії – створили Європейські Співтовариства, тобто систему прийняття загальних рішень у вугільній та сталеливарній промисловості, ядерній енергетиці та інших основних галузях економіки країн ЄС [2]. Поступово, Європейське Економічне Співтовариство взяло на себе відповідальність за широке коло питань, в тому числі за соціальну, регіональну політику і питання охорони навколишнього середовища. Оскільки це об'єднання перестало бути виключно економічним співтовариством, згідно з четвертим договором – Договором про Європейський Союз, підписаним 7 лютого 1992 року в Маастрихті – його було перейменовано на Європейське Співтовариство [2]. Саме цей договір і створив нову структуру, яка має як політичний, так і економічний характер і відома як Європейський Союз.

Трьома основними інституціями ЄС є Європейський Парламент, що представляє інтереси громадян ЄС і безпосередньо ними обирається; Рада Європейського Союзу, що представляє окремі країни ЄС; та Європейська Комісія, що виражає інтереси ЄС в цілому. Цей інституційний трикутник виробляє політику та закони, які діють на території ЄС.

Європейський Союз демонструє, яким чином країни можуть успішно об'єднати свої економічні та політичні ресурси в спільних інтересах. Сприяючи становленню безпеки і стабільності в широкому світовому аспекті, ЄС допомагає створювати безпечніші і більш сприятливі умови життя в межах своїх власних кордонів. В той же час, Європейський Союз завжди готовий поділитися своїми здобутками та цінностями з країнами та людьми, що знаходяться поза його межами [2].

Європейський Союз проводить єдину зовнішню та безпекову політику, що дає йому можливість виступати та діяти у світовій політиці як єдине ціле. У глобалізованому світі 28 країн-членів ЄС здатні відігравати значну роль та мати більший вплив лише у разі об'єднання зусиль. Поштовхом для цього став Лісабонський договір, який набув чинності у 2009 році [3]. У рамках договору була введена посада Високого представника ЄС із зовнішніх справ і безпекової політики, що одночасно поєднувалася із посадою Віце-президента Європейської Комісії. Окрім того, документом було передбачено створення європейської дипломатичної служби – Європейської служби зовнішньої дії (European External Action Service). Ідея спільної зовнішньої та безпекової політики ЄС полягає у тому, щоб забезпечувати мир, зміцнювати міжнародну безпеку відповідно до принципів, визначених у Статуті ООН; сприяти міжнародній співпраці; поширювати та зміцнювати демократію, верховенство права, повагу до прав людини та засадничих свобод [3].

ЄС є унікальним міжнародним об'єднанням, яке об'єднує у собі ознаки міжнародної організації та держави, хоча формально не є ані тим, ані іншим.

ЄС є ключовим гравцем у розв'язанні міжнародних проблем – від глобального потепління до конфліктів на Близькому Сході. Основою спільної зовнішньої та безпекової політики ЄС залишається дипломатія, яка – в разі необхідності – підкріплюється торгівлею, допомогою, безпекою та обороною; однак ця політика насамперед спрямована на розв'язання конфліктів та досягнення міжнародного порозуміння.

Список використаних джерел

1. А. П. Голиков Международные экономические термины: справочник-словарь/ А. П. Голиков, П. А. Черномаз.- Киев, 2008.
2. Європейський Союз та його роль//Публікація документів Державної Служби Статистики.-Режим доступу: <http://ukrstat.org>
3. Спільна зовнішня та безпекова політика//Представництво Європейського Союзу в Україні.-Режим доступу: <http://eeas.europa.eu>

Крюкова І.О., д.е.н., доцент

Одеський державний аграрний університет, м. Одеса, Україна

ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ АВП ЗА ЗАСАДАХ ФІНАНСОВИХ ПОТОКІВ

Реалізація вектору євроінтеграційних трансформацій та імплементації принципів господарювання національної економіки України в європейський економічний простір неможливі без кардинальної зміни пріоритетів і важелів забезпечення сталого економічного зростання. Сучасна модель управління суспільним розвитком має реалізовувати виключно в рамках парадигми інноваційних перетворень, які постають домінантним базисом нарощування потенціалу конкурентоспроможності національної економіки та підвищення рівня добробуту населення країни.

В сучасних умовах розвитку національної економіки України одним з найбільш перспективних та експортоспроможних секторів народного господарства є агропромислове виробництво. За підсумками 2013р. Україна зайняла провідні позиції на європейському та світовому ринку зернової продукції, експортні надходження від даного сектору наблизились до 25% у структурі експортних надходжень. Разом з тим, агропромислового сектору притаманний значний комплекс проблемних питань, серед яких найгострішими постають: традиційно найнижчий рівень оплати праці та якості життя населення сільських територій; зростання безробіття на селі, відтік працездатного населення; низький рівень забезпечення господарюючих суб'єктів економічним потенціалом та фінансовими ресурсами, незавершеність аграрної реформи.

Вирішення більшості існуючих проблемних питань вітчизняних агропромислових формувань лежить у сфері впровадження у господарську практику інноваційної моделі розвитку, яка формує потужний потенціал вирішення низькі стратегічних економічних та соціальних завдань. Головним стримуючим фактором переходу на інноваційну модель розвитку національного АВП є нестача фінансових ресурсів, вирішення якої лежить у площині обґрунтування ефективних механізмів фо-

рмування, розподілу, трансформації та використання фінансових потоків агропромислових бізнес-структур.

Методологічні принципи реалізації інноваційного потенціалу агропромислових підприємств визначаються площиною взаємодії економічного потенціалу з іншими складовими господарського потенціалу. Синергійний ефект проявляється в результаті скерованості руху фінансових потоків, що обслуговують весь процес здійснення господарської діяльності суб'єкта економічних відносин. Стратегічною метою реалізації інноваційного потенціалу в контексті взаємодії з іншими складовими є збільшення вартісного потенціалу підприємства, що проявляється в кінцевих результативних показниках вартості бізнесу як об'єкта купівлі-продажу на ринку [1]. Аналогічних методологічних поглядів дотримуються й інші вчені-економісти «...приріст ресурсного, господарського і вартісного потенціалів підприємства забезпечується тільки інноваційним використанням створеного ресурсного потенціалу в минулому та додатковим інвестуванням фінансових ресурсів в господарську діяльність» [2,3]. Однак, такий підхід є дещо обмеженим з позицій використання лише фінансових ресурсів, що складають основу процесу формування фінансових потоків, проте не тотожні їм за величиною та потенційними можливостями створення нової вартості. В розглянутій схемі «артеріями» забезпечення механізму інноваційного розвитку виступають саме фінансові потоки, обсяг, величина, вартість, характер руху і перетворення яких визначають потенційні можливості інноваційного розвитку агропромислових підприємств в теперішньому та майбутньому періодах.

При дослідженні характеру функціонування фінансових потоків в інноваційній діяльності підприємств АПВ в якості основної проблеми їх використання можна відмітити раціональність їх розміщення. Переважна питома вага потоків, інвестованих у інноваційний розвиток агропромислових формувань, була спрямована на впровадження новітніх технологій виробництва, в т.ч. ресурсозберігаючих, освоєння виробництва нових видів продукції, в т.ч. нової техніки. Таким чином, фінансові потоки, в основному, спрямовувались на авансування технічних і технологічних нововведень. Поряд з цим, практично поза увагою менеджерів залишається інноваційна діяльність в сферах впровадження фінансових інновацій, розробки нематеріальних активів, інновацій організаційного характеру, реалізація яких постає базисом формування ефективної фінансової архітектури підприємств та механізмів розміщення фінансових потоків в активах, що виступає джерелом нарощування ринкової вартості бізнесу.

На сучасному етапі розвитку теорії і практики фінансового управління потокова концепція виявляється актуальною саме для підприємств АПВ, які мають досить потужний інноваційний потенціал розвитку, що не використовується в повній мірі зважаючи на проблеми належного фінансового забезпечення. Сезонність та специфіка функціонування підприємств АПВ вимагає побудови чіткого механізму управління рухом і перетворенням фінансових ресурсів з метою забезпечення безперервного процесу виробництва і нарощування ринкової вартості. Значні експортні можливості даного сектору об'єктивно передбачають необхідність переходу на інноваційну модель розвитку, базисом впровадження якої постає механізм управління фінансовими потоками, що покликаний забезпечити процес акумулювання і ефективного розміщення потоків в архітектурі підприємств та виходить на перший план при управлінні стратегічними процесами сектору.

Методологічні концептуальні засади механізму формування зовнішніх і внутрішніх фінансових потоків агропромислових підприємств дозволяють розробити принципову схему розмежування руху і напрямів їх формування для забезпечення інноваційного розвитку всіх галузей АПВ. Основним завданням фінансового забезпечення механізму інноваційних перетворень є акумуляція та спрямування фінансових потоків на реалізацію основних головних фінансового менеджменту в інноваційній сфері. В якості таких чинників управління агропромисловим виробництвом можна відмітити:

- збільшення обсягів фінансування фундаментальних, прикладних досліджень і науково-дослідних і конструкторських розробок нової техніки і технологій;
- фінансове забезпечення соціальної відповідальності сучасного агропромислового бізнесу [4];
- розробка та впровадження ефективних механізмів стимулювання винахідництва і новаторського процесу;
- удосконалення системи фінансового менеджменту на підприємствах та підвищення його результативності;

- фінансування програм дій мислення персоналу, надання консультаційних послуг, розвиток інноваційної організаційної культури;

- створення глобальної системи патентування, не тільки в межах національної економіки, але й на міжнародному рівні (для більшості країн світу – США).

Зовнішні фінансові потоки агропромислових формувань, які включають фінансові потоки держави, місцевих бюджетів, банківських і небанківських фінансово-кредитних установ, фінансові потоки домогосподарств, інших суб'єктів економічних відносин, іноземні фінансові потоки, доцільно спрямувати на створення ефективної інноваційної інфраструктури розвитку сектору, фінансування науково-дослідних установ, створення венчурних підприємств, розвиток міжнародного наукового співробітництва. Рух внутрішніх фінансових потоків підприємств АПВ необхідно спрямувати в напрямку впровадження результатів інноваційної діяльності, зокрема, у використання новітніх технологій виробництва й менеджменту в усіх аспектах їх господарської діяльності (рис. 1).

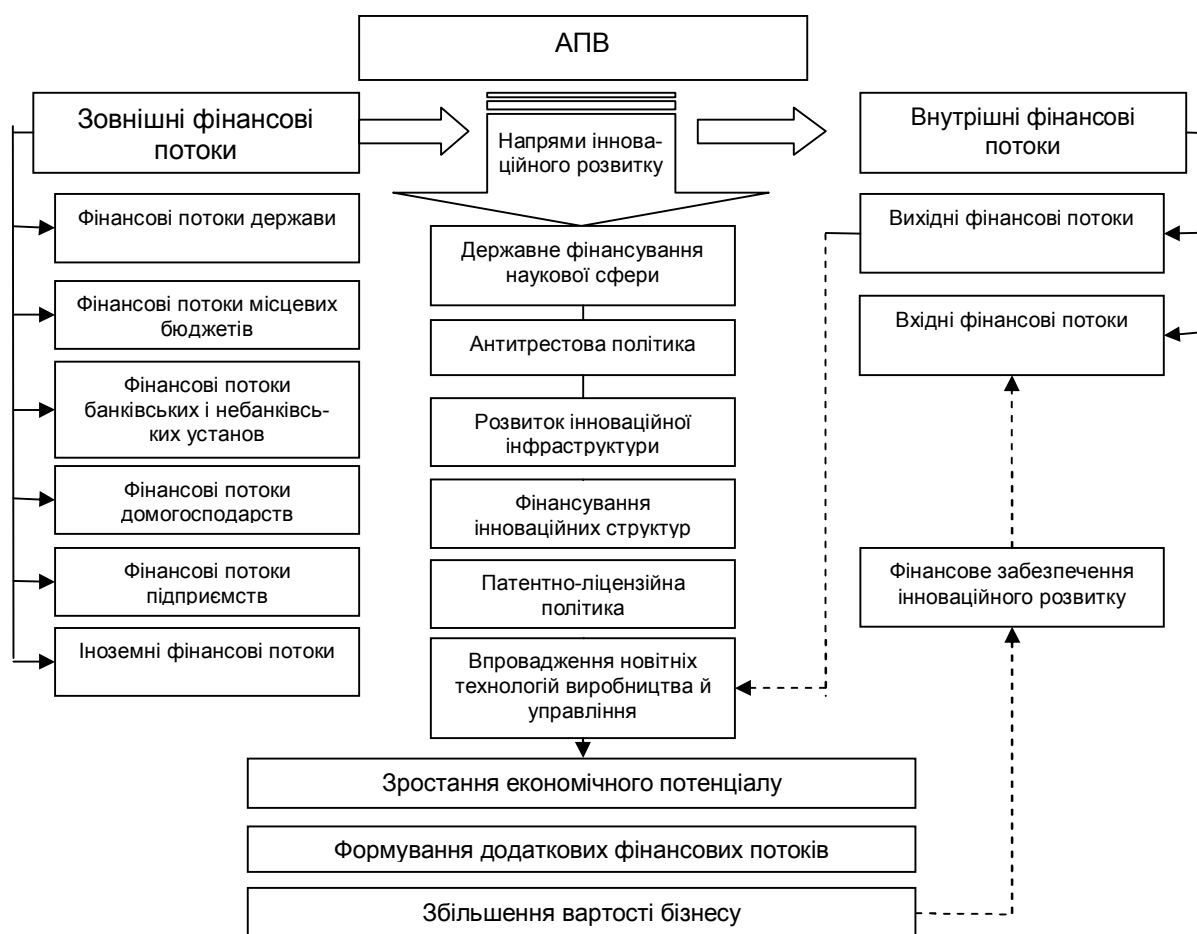

Рис. 1. Схема формування інноваційної політики управління на основі фінансових потоків агропромислових підприємств

Забезпечення дієвості схеми управління інноваційним розвитком підприємств АПВ на основі механізму формування фінансових

потоків передбачає ефективну взаємодію всіх рівнів інноваційних перетворень.

Проведений аналіз свідчить, що на рівні окремих господарюючих суб'єктів перехід на інноваційну модель на 53% забезпечується за рахунок власних фінансових ресурсів. Відповідно 1,0% та 0,10% в структурі джерел фінансування інноваційної діяльності займають кошти державного бюджету та місцевих бюджетів. Досвід зарубіжних країн показує, що сфера агропромислового виробництва на сучасному етапі не є пріоритетною галуззю для фінансування науково-дослідних і конструкторських розробок з боку держави, проте, обсяги ресурсів, що спрямовуються в даний сектор, традиційно залишаються на досить високому рівні. В США уряд на підтримку наукових розробок в АПВ виділяє близько 1600-1800 млрд. дол. щорічно [5]

В зарубіжних країнах прослідковується чітка залежність рівня інноваційного розвитку від розміру державних витрат та механізму державної підтримки наукової сфери. Так, питома вага витрат на здійснення наукових досліджень в структурі річного ВВП становить: у Франції близько 1,61%. Німеччині – 2,98%, Великобританії – 1,83% Японії - 3,06%, США – 2,84%, Швеції – 3,70%. В Україні частка державних витрат на фінансування інноваційного розвитку економіки складає 0,002% (табл.1).

Таблиця 1

Питома вага витрат на фінансування інноваційної діяльності за 2009-2013рр.

Показники	2009р.	2010р.	2011р.	2012р.	2013р.
ВВП, млн. грн.	913345	1082569	1316600	1408889	1454931
Витрати державного бюджету на інноваційну діяльність, млн. грн.	127,0	87,0	149,2	224,3	24,6
Витрати на інноваційну діяльність - всього, млн. грн.	7949,9	8045,5	14333,9	11552,1	12198,4
Питома вага державних витрат на інноваційну діяльність у структурі ВВП, %	0,014	0,008	0,011	0,016	0,002
Питома вага загальних витрат на інноваційну діяльність у структурі ВВП, %	0,87	0,74	1,09	0,82	0,84

Джерело: [Розраховано автором за даними державної служби статистики України <http://ukrstat.org>]

Обмеженість фінансових можливостей Державного бюджету є однією з основних причин низького рівня інноваційної активності вітчизняних агропромислових підприємств. Зарубіжний досвід свідчить, що активізація інноваційної активності національних економік відбувається поряд із зростанням обсягів фінансування інноваційних програм розвитку. В країнах Європейського союзу питома вага витрат державного і приватного секторів на виконання наукових і науково-технічних робіт у вартості ВВП має стабільну тенденцію до зростання і в середньому по країнах ЄС складає в середньому 2,0%. Найбільш високим рівнем фінансування наукових розробок визначаються Німеччина, Великобританія, Естонія, Чеська Республіка, Японія, Швеція. В Україні даний показник станом на 2011р. склав 0,73% [5].

Таким чином, як показують проведені наукові дослідження, незадовільне фінансування інноваційних проектів розвитку вітчизняного АПВ є головним стримуючим фактором у забезпеченні сталого економічного зростання та підвищення рівня якості життя населення сільських територій. У зв'язку з цим, подальші наукові дослідження мають концентруватись у напрямі удосконалення діючих механізмів і інструментів нарощування інноваційного потенціалу на засадах достатнього фінансування інноваційної діяльності в Україні. Ядром механізму фінансового забезпечення інноваційного розвитку АПВ є фінансові потоки та їх здатність бути каталізатором соціально-економічних трансформацій на ринкових засадах господарювання.

Список використаних джерел

1. Крюкова І.О. Інноваційна модель розвитку підприємств молокопереробної галузі / І.О. Крюкова, І.Ю. Гришова // Вектор науки Тольяттинського державного університета. Серія: Економіка и управление. – 2014. - № 1(16). – С. 20-24.
2. Кужель В.В. Соціальна політика та соціальні інвестиції підприємств агропродовольчої сфери / В.В. Кужель // Економічний форум. – 2015. - № 1. – С. 286-294
3. Манзій О.П. Конкурентоспроможність підприємств аграрної сфери / О.П.Манзій // Економіка харчової промисловості 2014, № 3(23). – С.17-20
4. Митяй О. В. Концепція організаційно-економічного механізму підвищення ефективності діяльності аграрного підприємства / О. В. Митяй // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. – 2013. – № 2 (7). – С. 39-46.
5. Статистичний збірник «Наука та інновації в Україні / [Електронний ресурс]: Режим доступу: http://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/publnauka_u.htm

Кунденко А.В., к.е.н., доцент

Чернігівський національний технологічний університет, Чернігів, Україна

ВПЛИВ СТРАТЕГІЇ УПРАВЛІННЯ РЕГІОНОМ НА АНТИКРИЗОВУ СТРАТЕГІЮ УПРАВЛІННЯ МАЛИМИ І СЕРЕДНІМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

На даний час функціонування малого і середнього підприємництва в Чернігівській області відбувається в умовах трансформації соціально-економічних і політичних процесів, основними з яких є:

1. Наявність високого рівня політичної напруженості, унаслідок нестабільної ситуації на східних територіях країни.
2. Підвищення рівня конкурентоспроможності області за індексом людського розвитку та оцінкою конкурентоспроможності [8].
3. Наявність розбіжностей за показниками соціально-економічного розвитку адміністративних територій [8].
4. Погіршення демографічної ситуації в області, головним чином за рахунок від'ємного приросту населення та скорочення кількості осіб працездатного віку [8].
5. Високий рівень безробіття, підвищення рівня безробіття в сільській місцевості [8].

6. Область займає одне з найнижчих місць серед регіонів країни за рівнем заробітної плати [8].

7. Погіршення господарської діяльності промислових підприємств. Основні фонди підприємств характеризуються високим рівнем фізичного (більше 70%) і морального зносу. Впровадження інноваційних технологій в роботу підприємств здійснюється дуже повільно. Позитивною перспективою розвитку відзначаються переробні підприємства [8].

8. Чернігівська область є дотаційною, що означає високий ступінь залежності від державного бюджету [8].

9. Керівництво Чернігівської області висловило готовність щодо реалізації пілотного проекту з децентралізації влади [4].

Регіональна підтримка малого і середнього бізнесу в Чернігівській області здійснюється, відповідно до Обласної програми розвитку малого і середнього підприємництва на 2015-2016 роки [5], діючих нормативно-законодавчих актів з питань розвитку регіонів та підприємництва, Стратегії соціально-економічного розвитку Чернігівської області на період до 2015 року [7], Програми соціального і економічного розвитку Чернігівської області.

Реалізація Обласної програми розвитку малого і середнього підприємництва [5] забезпечує дотримання наступних напрямів підтримки підприємництва: 1) впорядкування нормативного регулювання підприємницької діяльності; 2) фінансово-кредитну та інвестиційну підтримку; 3) ресурсне та інформаційне забезпечення; 4) формування інфраструктури підтримки підприємництва; 5) удосконалення системи надання адміністративних послуг.

Серед сучасних проблем малого і середнього підприємництва, які потрібно вирішити в перспективі, можна виділити [5]:

- недосконалість нормативно-правового регулювання;
- територіальну нерівномірність розвитку підприємництва;
- високі відсоткові ставки на банківські кредити та недосконалість системи стимулювання щодо впровадження інноваційних технологій;
- слабкість матеріальної, технічної, фінансової, кадрової складових;
- обтяжливу систему здійснення державного нагляду;
- нерозвинуту інфраструктуру підтримки підприємництва тощо.

Для забезпечення ефективної роботи малого і середнього бізнесу на рівні підприємств доцільно забезпечувати розробку та реалізацію стратегії свого розвитку, які мають бути узгодженими зі стратегією розвитку регіону.

Оскільки система управління регіоном складається із систем управління суб'єктами господарювання, стратегія управління регіоном впливає на стратегію управління підприємствами. З іншого боку, результати господарської діяльності підприємств визначають об'єм валового регіонального продукту, конкурентоспроможність регіону і загальний регіональний ефект (рис. 1).

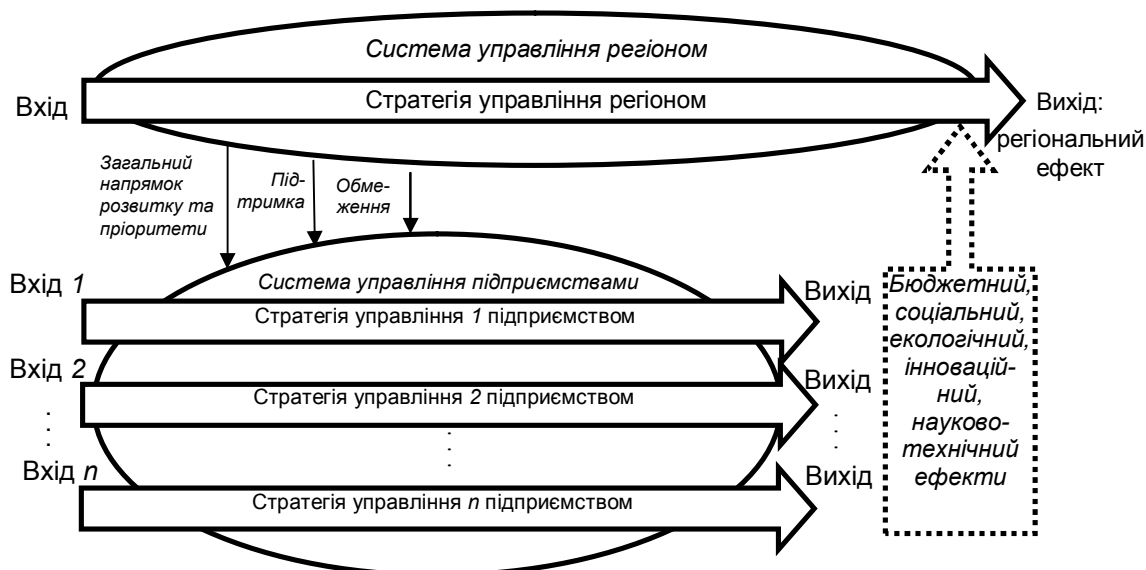

Рис. 1. Взаємозв'язок стратегії управління регіоном і стратегії управління підприємствами

Як видно з рисунку, система управління регіоном функціонує, відповідно до певної стратегії, визначаючи загальний напрямок розвитку, нормативно-адміністративну, фінансово-кредитну, інвестиційну, ресурсну, інформаційну та інфраструктурну підтримку, і відповідні обмеження [5] для n підприємств (де n – кількість підприємств у регіоні). Робота підприємств забезпечує для регіону бюджетний, соціальний, екологічний, інноваційний, науково-технічний ефекти, які впливають на рівень загального регіонального ефекту.

Оскільки на даний час регіональна система знаходиться в стані системної кризи, зосередимо увагу на реалізації антикризової стратегії управління як регіоном, так і окремими підприємствами малого та середнього бізнесу.

Антикризова стратегія регіону полягає, насамперед, у реструктуризації економічної системи, тобто перепрофілюванні з традиційного індустріального розвитку на виробництво наукомісткої високотехнологічної продукції. Для цього необхідно здійснити наступні першочергові заходи [3]:

1. Провести антикризовий менеджмент на окремих підприємствах регіону. Для виробництв пропонується проведення комплексу заходів із поетапного їх виведення з кризового тренду в режим стійкого функціонування.

2. Орієнтувати діяльність регіональних органів державного управління на формування взаємодіючих підприємств, як ключового економічного напрямку виходу із кризи.

3. Започаткувати створення мережі інноваційних кластерів із виробництва конкурентоспроможної продукції.

4. Здійснювати цільову підтримку структуроутворюючих підприємств регіону, які мають виробничий апарат і трудові ресурси, здатні забезпечити випуск конкурентоздатної продукції на внутрішньому ринку.

6. Провести децентралізацію управління, що дозволить підприємствам стати менш вразливими щодо дії політичних, індустріальних і природних сил.

7. Забезпечити участь підприємств у реалізації програм державно-приватного партнерства.

Як видно, антикризова стратегія управління регіоном передбачає реалізацію антикризової стратегії управління підприємствами.

У Чернігівській області розробка антикризової стратегії підприємства прямо пов'язана із розробкою стратегії управління регіоном. Взаємодія суб'єктів розробки і реалізації стратегії управління регіоном із суб'єктами розробки і управління підприємств здійснюється наступним чином [1, 2] (рис. 2).

Рис. 2. Взаємодія суб'єктів господарювання, органів виконавчої влади та місцевого самоуправління щодо управління антикризовою стратегією підприємства:

- 1 – перевірки підприємств в межах компетенцій органів місцевого самоврядування; 2 – продаж, передача в оренду, концесія об'єктів комунальної власності; 3 – надання інформації за вимогою органів місцевого самоврядування, в межах їх компетенції; 4 – програма соціально-економічного та культурного розвитку відповідної адміністративно-територіальної одиниці; 5 – звіти про роботу; 6 – перевірки, контроль; 7 – рішення про продаж, передачу в оренду, концесію об'єктів комунальної власності; 8 – місцеві податки і збори; 9 – правова допомога; 10 – передача частини прибутку до місцевого бюджету; 11 – рішення про створення, ліквідацію, реорганізацію та перепрофілювання підприємств; 12 – спільне фінансування (утримання) підприємств; 13 – залучення іноземних інвестицій шляхом створення спільних підприємств; 14 – статистична інформація та інші дані, згідно законодавства; 15 – фінансування; 16 – управління; 17 – створення, реорганізація та ліквідація підприємств; 18 – сприяння зовнішньоекономічній діяльності підприємств; 19 – донорські кошти за програмами державно-приватного партнерства; 20 – реалізація державної політики підтримки малого бізнесу

Як видно з рисунку, на рівні регіону підприємство взаємодіє з місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоуправління. Чернігівська обласна державна адміністрація, як ор-

ган виконавчої влади, розробляє стратегію розвитку Чернігівської області [6-8], яка визначає пріоритети роботи підприємств регіону. Чернігівська обласна державна адміністрація організовує надання адміністративних послуг, публічної інформації, кадрової та освітньої підтримки для підприємств, що забезпечує розробку та реалізацію їх антикризової стратегії.

Забезпечуючи розвиток малого та середнього підприємництва, адміністрація також працює за напрямком надання інформаційної та інфраструктурної підтримки. Спільно з ДО «Регіональний фонд підтримки підприємництва в Чернігівській області», забезпечує фінансово-кредитну підтримку інвестиційних проектів підприємств. У свою чергу, підприємства надають статистичні та інші дані, звіти про реалізацію інвестиційних проектів, у межах, передбачених чинним законодавством. Районні та міські державні адміністрації здійснюють підтримку підприємств у межах визначених повноважень Для об'єктів державної власності органи виконавчої влади забезпечують фінансування та управління, приймають рішення про створення, реорганізацію та реконструкцію підприємств, що є інструментами антикризового управління.

Чернігівська обласна рада та районні ради, міські, сільські та селищні ради, як елементи системи місцевого самоврядування, розробляють програми соціально-економічного та культурного розвитку відповідних адміністративно-територіальних одиниць, які визначають орієнтири для розробки антикризової стратегії підприємств. Підприємства можуть скористатися правом приватизації, оренди та концесії об'єктів комунальної власності. У свою чергу, підприємства сплачують до місцевих бюджетів місцеві податки та збори; за вимогою, згідно чинного законодавства, надають інформацію про результати своєї роботи, що є наслідком реалізації антикризової стратегії. Сільські, селищні та міські ради здійснюють фінансову та інвестиційну підтримку стратегій підприємств, що перебувають у комунальній власності, приймають рішення щодо створення, ліквідацію, реорганізацію та перепрофілювання, приватизацію підприємств комунальної власності, що є також інструментами антикризового управління.

Для забезпечення постійного й дієвого контролю за виконанням завдань і заходів антикризової стратегії розвитку регіону доцільним є створення в межах органів регіонального управління координаційної ради, головними завданнями якої мають бути наступні:

- аналіз стану виконання встановлених завдань за досліджуваний період;
- визначення причин відхилення від прогнозованих показників;
- підготовка пропозицій щодо усунення виявлених відхилень;
- пошук додаткових фінансових і матеріальних ресурсів для забезпечення виконання завдань стратегії.

Таким чином, узгоджена реалізація стратегії розвитку малого і середнього підприємництва зі стратегією розвитку Чернігівської області дозволить забезпечити підтримку малого і середнього бізнесу, а також досягти стратегічних і тактичних цілей регіону.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні», від 21 травня 1997 р., № 280/97-ВР.
2. Закон України «Про місцеві державні адміністрації», від 9 квітня 1999 р., N 586-XIV.
3. Ковтун О.А. Сучасні підходи до розробки та реалізації антикризової стратегії розвитку промисловості регіону [Електронний ресурс] / Олег Ковтун – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=447>.
4. Новини [Електронний ресурс] / Чернігівська обласна рада. – Режим доступу: http://www.chernihivoblrada.gov.ua/index.php?th=mod&module=7&mod_method=show_item&id=225.
5. Обласна програма розвитку малого і середнього підприємництва на 2015-2016 рр. [Електронний ресурс] / Чернігівська обласна державна адміністрація. – Режим доступу: <http://economy.cg.gov.ua/index.php?id=6544&tp=1&pg>.
6. Стратегія розвитку України 2020 [Електронний ресурс] / Реформи в Україні. – Режим доступу: <http://reforms.in.ua/2020/Strategy2020updUA.pdf>.
7. Стратегія соціально-економічного розвитку Чернігівської області на період до 2015 року [Електронний ресурс] / Департамент економічного розвитку Чернігівської обласної державної адміністрації. – Режим доступу: <http://economy.cg.gov.ua/index.php?id=6615&tp=1&pg>.
8. Стратегія сталого розвитку Чернігівської області до 2020 року [Електронний ресурс] / Чернігівська державна обласна адміністрація – Режим доступу: <http://cg.gov.ua/index.php?id=118434&tp=0>.

Кухарук О.В., канд. іст. наук

Чернігівський національний технологічний університет, Чернігів, Україна

**ЗМІНА ПІДХОДІВ ДО ПРИЙНЯТТЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ, ВИХОДЯЧИ
З НОВИХ РЕАЛІЙ ТА ДОСВІДУ ЄС, ЯК ОБ'ЄКТИВНА УМОВА ГАРМОНІЗАЦІЇ
ТРУДОВИХ ВІДНОСИН ТА ПОПЕРЕДЖЕННЯ ТРУДОВИХ КОНФЛІКТІВ В УКРАЇНІ
ТА ЧЕРНІГІВСЬКОМУ РЕГІОНІ**

Економічну політику української влади 1991-2014 р.р. досить складно характеризувати використовуючи виключно наукову термінологію, як успішну. Проте, багато в чому, всупереч їй кардинальні зміни в базисі економіки України, котрий переважно і визначає напрям та перебіг суспільно-політичних та соціально-економічних змін на сьогодні, постійно підтверджуються і об'єктивними показниками, і емпіричними спостереженнями. Попри культивоване традиційне, масове уявлення про переважно негативний економічний розвиток (до чого доклали руку регулярно перетасовані уряди) й перманентну економічну кризу в країні, котре активно підживлюється потужним інформаційним тиском відповідних політико-плутократичних («олігархічних») кіл, за матеріальними показниками економіка України досягнула на 2010-2012 рік постіндустріального рівня.

Не можна не погодитись що цьому, без перебільшень історичному досягненню «сприяло» значне падіння секторів виробництва викликане кризою 2008-2009 р.р. Але серед найбільш потерпілих від кризи були і високотехнологічні виробництва та сфери фінансових та індустріальних послуг, котрі відносяться до постіндустріального сегменту. Економічні показники 2012 р., обраховані за міжнародними методиками, в тому числі Економічної комісії ООН, підтверджують дане досягнення, навіть з врахуванням викривленості та непрозорості економічного простору України.

Саме вихід на постіндустріальні відношення між секторами економіки, досягнення відповідного економічного рівня, хоча на ранній стадії, забезпечило необхідні ресурси для захисту як власних так і національних інтересів молодому «середньому класу» України. В реалізації соціально-політичних ідей «середній клас» отримав підтримку з боку європейських - налаштованих суспільних кіл, перш за все студентство та найманих працівників з досвідом роботи в Європі та по «європейськи».

Дозволимо викласти досить очевидну гіпотезу: різниця в перебігу та результатах між «Помаранчевою» та «Революцією гідності» забезпечується «незримою руною» економічних змін і соціально-економічних процесів, що відбулися в проміжку між ними, в економічному базисі країни.

Але всупереч логіці процесів головна увага влади та громадськості приділяється елементам реформування політичної системи, а не суспільно-правовій чи суспільно-економічній. В результаті в Україні невідповідно використовують значну кількість базових економічних термінів, що безпосередньо впливає і на соціально-економічні процеси.

До прикладу, неправомірно використовується термін «олігарх». Олігархія – влада небагатьох, найбільш відомі приклади: «колегія дожів» в Венеції, «політбюро» в СРСР. В Росії, Україні класична «плутократія» - влада багатіїв. Аналогом було правління Луї-Філіпа в 1830-1848 у Франції.

Розмір заробітної плати залежить від складності та умов виконуваної роботи, професійно-ділових якостей працівника, результатів його праці та господарської діяльності підприємства.

Це більший негативний вплив для суспільно-економічних відносин є визначення зарплати в українському законодавстві.

Заробітна плата - це винагорода, обчислена, як правило, у грошовому виразі, яку за трудовим договором роботодавець виплачує працівникові за виконану ним роботу.

У той же час в економічній теорії узагальненим є визначення: заробітна плата – це форма чистого доходу індивідууму, котрий бере участь у виробництві суспільних благ безпосередньо, своєю особистою працею.

Одним з результатів такого «українського» підходу стало невиправдане виокремлення зарплати з загальної структури доходів суспільства з потрібним податковим тиском та інші негативні фактори. Зокрема заборгованість на 01.01.2015 р. в Чернігівському регіоні становила понад 20 млн. грн., не враховуючи сфер освіти та медицини, а по Україні загалом понад 2,5 млрд. грн. В результаті понад 70% трудових конфліктів в країні пов'язано з невиплатою заробітної плати.

Аналіз практики вирішення трудових спорів в Україні (індивідуальних та колективних) показав, що врегулювання трудових конфліктів між працівником і роботодавцем в сучасних умовах потребує якісних змін – повного використання потенціалу соціального діалогу, як найважливішої рушійної сили розвитку трудових правовідносин.

Все це спонукало представників сторін профспілок і роботодавців спільно з НСПП, на основі вивченого міжнародного та європейського досвіду розробити Нову модель вирішення трудових спорів в Україні (далі – Нова модель).

Однак абсолютно позитивному сприйняттю даної «Нової моделі» заважає ряд обставин. По-перше, характер розв'язання трудових спорів, їх порядок перш за все залежить від загального рівня розвитку суспільних відносин та правової сфери. По-друге, соціальна сфера Швеції, котра виступає співучасником та служить прикладом для розробників, є однією з найбільш розвинутих в світі, а її правова система зразковою навіть в рамках «Старої Європи». І нарешті - затягнутий час реалізації змін, під приводом апробації.

В той же час існує історичний досвід країн, котрі розв'язували такі самі проблеми що і в Україні, в період кардинальних структурних змін в економіці, гармонізації соціальних відносин, при переході до постіндустріальної економіки, наприклад Англії. Застосування даного досвіду є доцільним виходячи з компліментарності Англійської та Шведської правничих систем, котрі поєднуються в Англо-скандинавську модель права.

Отже близько 130-100 років тому перед англійським суспільством в галузі трудових спорів стояли приблизно такі ж проблеми перехідного періоду як перед сучасним українським. Зростання впливу профспілок, визнання тред-юніонів юридичними особами, отримання працюючими виборчих прав вивело конфлікти на новий рівень і створило умови для рівноправних договірних відносин між найманими працівниками і власниками. Цьому сприяло і прийняття таких законів як: «Закон про змову і захист власності 1875р.», «Фабричного закону 1891 р.», «Закону про виробничі конфлікти 1906 р.». Зазначимо, що захист реальних прав трудящих в ряді випадків був на значно вищому рівні ніж в чинному законодавстві України.

Так, для прикладу, англійські трудящі мали право на страйк в усіх галузях економіки та господарства, за суспільно-важливими включно. Допускався, наприклад, зрив водо чи газопостачання транспортних послуг. Навіть у випадках тяжких наслідків, котрі не підпадали під сферу дії кримінального законодавства, через відсутність злочинного наміру, максимальне покарання страйкарів було можливе в розмірі 2-4 місячної середньої оплати і 3-х місяців адміністративного арешту чи виправних робіт. В той же час англійські традиції практично не знали затримок заробітної плати. Невчасна виплата заробітної плати, недотримання правил забезпечення спецодягом, недотримання правил щодо можливості вгаслого одержання медичної допомоги автоматично приводило до карної відповідальності у разі важких наслідків, чи у кожному випадку штрафів роботодавцю (власнику) у розмірі 2-4-х місячної заробітної плати і до 6 місяців виправних робіт.

Недотримання правил санітарних, технологічних вимог, небезпечні умови праці приводило до автоматичного закриття підприємства фабричною спецією на 21 добу, для ліквідації недоліків, а у разі невиконання приписів -досудових процесів. В той же час, представники профспілки навіть по індивідуальному поданню могли ініціювати процедуру мирного пікетування чи страйку. В той же час: «Закон про виробничі конфлікти 1906 р.» передбачав: «що будь-які дії, пов'язані з трудовим конфліктом навколо виробництва 2-х чи більше осіб не можуть бути предметом судового позову, якщо аналогічні дії однієї чи багатьох осіб без угоди між собою, не є предметом судового позову (наприклад самооборона). Це давало додаткові преференції профспілкам, котрі на той момент мали і власну потужну парламентську політичну силу – Лейбористську партію.

Відповідно вже в 80-90 роки примирні комісії формувались по галузям по принципам трипартизму з залученням експертів з обох сторін і нарешті угоди між галузевими профспілками і асоціаціями роботодавців.

Але зразком для України мають стати члени Британської співдружності котрі не мали такої розгалуженої системи громадських організацій і традиції співпраці між робітниками та власниками.

Характерною особливістю Ново-зеландської системи стало обов'язкове розв'язання через неї всіх колективних трудових спорів. Колективним вважався конфлікт котрий стосувався такої кількості працюючих, серед яких мало бути мінімум сім працівників, котрі вважались організованими найманими працівниками.

Таким чином з під дії законодавства обґрунтовановиводились малі та домашні підприємства з специфічними умовами. Але за бажання і вони могли включитись в цю систему.

Думається саме використання відповідного міжнародного досвіду, котрий пройшов тривалу апробацію дозволить без суттєвих потрясінь модернізувати на основі «Нової моделі» систему розв'язання трудових конфліктів і спорів в Україні.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про охорону праці» Відомості Верховної Ради України (далі – ВВР), 1992, №44.
2. Про оплату праці Закон від 24.03.1995 № 108/95-ВР // Відомості Верховної Ради України від 25.04.1995р., № 17, стаття 120.
3. Закон України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів) ВВР, 1998, №34.
4. Закон України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» ВВР, 1999, №45.
5. Закон України «Про організації роботодавців, їх об'єднання, права і гарантії їх діяльності» ВВР, 2013, №22.
6. Зотов А. Соглашения и третейский суд междупредпринимателями и рабочими в английской крупной промышленности. Спб., 1902.
7. Кучинский Ю. Положения рабочего класса в Англии (1832-1936). М., 1958.
8. Нова модель вирішення трудових спорів в Україні (розроблено Експертною групою // Бюлетень Національної служби посередництва і примирення. - 2014.-№1-2).

Лаба О. В., асистент

*Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу,
Івано-Франківськ, Україна*

СУЧАСНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ПРАВОВОМУ РЕГУЛЮВАННІ ЕЛЕКТРОННОГО ДОКУМЕНТООБІГУ

Використання електронних документів у ділових процесах підприємства, установи чи організації (далі – організації) є сьогодні не лише основою ефективного управління, а й законодавчою нормою, закріпленою низкою нормативно-правових актів, а також необхідною умовою євроінтеграції України. Саме тому надання юридичної сили електронним документам є актуальним питанням сьогодення.

Над проблематикою юридичної сили електронного документа працює значна кількість науковців, зокрема, Ю. Чирський характеризує правові аспекти застосування електронного цифрового підпису [12], Л. Кисельова аналізує правові аспекти визначення характеристик електронних документів [7], автори О. Литовченко та Н. Проценко розглядають правове регулювання електронного документообігу в Україні [9]. Крім того, була прийнята низка законів щодо визначення юридичного статусу електронного документа, зокрема, щодо процесу підписання електронного документа як одного з основних чинників надання йому юридичної сили. Однак, власне діловодні аспекти надання юридичної сили електронному документу є актуальним питанням сьогодення.

Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг» вказує на те, що юридична сила електронного документа не може бути заперечена виключно через те, що він має електронну форму (стаття 8) і визначає електронний документ, як «документ, інформація в якому зафіксована у вигляді електронних даних, включаючи обов'язкові реквізити документа» (стаття 5) [6]. Однак, перелік обов'язкових реквізитів електронних документів не визначений. Слід зазначити, що склад реквізитів службового документа визначається згідно з настановами ДСТУ 4163-2003 «Державна уніфікована система документації. Уніфікована система організаційно-розпорядчої документації. Вимоги до оформлення документів» [4]. У Концепції планування життєвого циклу електронних документів [5, с. 12] (далі – Концепція) наголошується, що «документи, що їх формують в організації, повинні мати такі обов'язкові реквізити: назва організації, назва виду документа, дата, реєстраційний індекс документа, заголовок до тексту документа, текст документа, підпис». Для електронного документа одним з обов'язкових реквізитів визначається електронний цифровий підпис [5] (далі – ЕЦП). Однак, 15.04.2014 були прийняті зміни до Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг», які стосувалися, власне, процесу підписання електронного документа, а саме, в законі визначається, що «для ідентифікації автора електронного документа може використовуватися електронний підпис» [6]. У цьому контексті виникає запитання: які інші види електронного підпису можуть використовуватися для підписання електронного документа, якщо не ЕЦП? Адже процедура підписання електронного документа іншими видами електронного підпису на сьогодні в Україні не є унормованою, так само як і інші процедури, пов'язані з цим процесом, а саме отримання такого електронного підпису, взаємодія суб'єктів взаємовідносин, пов'язаних з використанням такого електронного підпису тощо. Безперечно, використання ЕЦП не є єдиним способом забезпечення цілісності й автентичності електронного документа. Однак, на сьогодні це єдиний спосіб надання юридичної сили електронному документу, врегульований на

законодавчому рівні в Україні, який підтверджує не лише цілісність, а й неспростовність авторства електронного документа.

Вимоги до формату підписаних даних (далі – Вимоги) визначають формат підписаних даних, а також набір додаткових даних, необхідних для перевірки ЕЦП та визнання його дійсності [1]. Відповідно до зазначених вимог, для електронного документа здійснюється обчислення ЕЦП за криптографічними алгоритмами та розрахунок геш-функції. ЕЦП обчислюється за криптографічними алгоритмами, визначеними у ДСТУ 4145-2002 “Інформаційна технологія. Криптографічний захист інформації. Електронний цифровий підпис, що ґрунтується на еліптичних кривих”, затвердженому наказом Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики від 28 грудня 2002 року № 31. Геш-функція обчислюється за ГОСТ 34.311-95 “Информационная технология. Криптографическая защита информации. Функция хэширования”, затвердженим наказом Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики від 21 жовтня 1997 року № 640 [1].

Слід зазначити, що алгоритми, які базуються на ДСТУ 4145-2002, є одними із надійніших у світі [2]. Однак, чинний в Україні стандарт не відповідає міжнародним стандартам щодо електронного підпису. Про проблему нелегітимності ЕЦП за міжнародними стандартами йдеться в п. 4.11 Концепції, де наголошується, що «Україні вкрай необхідні механізми для взаємодії з іншими державами на рівні юридично значущого електронного документообігу» [5, с. 23]. Автори Концепції вважають, що найбільш прийнятним шляхом є створення міжнародних механізмів можливості перевіряння справжності ЕД, що підписані ЕЦП за ДСТУ 4145-2002 в інших країнах.

Вимогами визначаються такі типи форматів ЕЦП [1]:

- Базовий ЕЦП та базовий ЕЦП із визначеною політикою підпису – дають можливість здійснювати перевірку ЕЦП лише в період чинності сертифіката відкритого ключа;

- ЕЦП з посиланням на повний набір даних перевірки та ЕЦП з повним набором даних перевірки забезпечують можливість встановлення дійсності ЕЦП у довгостроковому періоді (після закінчення строку чинності сертифіката), оскільки містять такі додаткові атрибути порівняно з попередніми форматами, як позначку часу відносно цифрового підпису, сертифікати або посилання на сертифікати та інформацію про статус для кожного сертифіката або посилання на таку інформацію.

Виходячи з цього, можна сказати, що використання базового ЕЦП та базового ЕЦП із визначеною політикою підпису доцільне лише для документів з коротким терміном зберігання, враховуючи при цьому термін дії сертифікату відкритого ключа. Для документів тривалого та постійного строків зберігання можливе використання ЕЦП з посиланням на повний набір даних перевірки та ЕЦП з повним набором даних.

На основі алгоритмів еліптичних кривих в Україні розроблена низка форматів ЕЦП, що одночасно використовуються для здійснення електронного документообігу в Україні. Ці формати не узгоджені між собою. Проблема відсутності єдиного формату ЕЦП визначена у п. 4.10 Концепції. Неузгодженість форматів ЕЦП призводить до того, що державні органи, та й взагалі всі суб'єкти електронного діловодства, повинні бути забезпечені усіма видами програмного забезпечення для перевірки будь-якого ЕЦП, створеного у легітимному форматі враховуючи ту умову, що одна програма підтримує роботу лише з одним із форматів ЕЦП. Вирішення цієї проблеми запропоноване у п. 5.6 Концепції, у якому йдеться про те, що повинен бути розроблений перелік рекомендованих форматів ЕЦП для організації ефективного електронного документообігу в Україні, який може бути обмежений певною кількістю форматів, враховуючи вимоги практичної діяльності установ [5, с. 68].

Важливим аспектом підписання електронного документа ЕЦП є можливість накладання внутрішнього або зовнішнього ЕЦП. Внутрішній ЕЦП додається в тіло документа, зовнішній – створюється в окремому файлі [14]. При підписанні документа внутрішнім ЕЦП на ПК залишається проект документа і створюється новий документ, підписаний ЕЦП, з назвою, аналогічною початковому, і розширенням «.p7s». При підписанні зовнішнім ЕЦП файл документа залишається без змін. На додаток до нього в папці, де знаходиться електронний документ, або у вказаному користувачем каталозі з'являється файл підпису з назвою, аналогічною початковому документу, і розширенням «.p7s». У цьому контексті виникають певні труднощі. Порядком визначено, що усі складові електронного документа незалежно від його структури розміщуються в одному файлі [10]. Безперечно, електронний підпис, зокрема ЕЦП, є складовою частиною документа, оскільки є одним з обов'язкових його реквізитів. У випадку підписання електронного документа зовнішнім ЕЦП ми

масмо щонайменше два файли – файл самого електронного документа й файл з ЕЦП. Нез'ясованим нині є питання, як об'єднати ці два файли між собою.

У випадку, якщо документ підписується особою, яка не є автором документа, можуть використовуватися й інші способи його підписання, окрім ЕЦП. Колектив авторів Дронюк І., Шкодин А., Барабаш І., Закала М. стверджують, що «алгоритми шифрування поділяють на симетричні, асиметричні та геш-функції» [3]. Симетричні криптосистеми використовують спосіб шифрування, в якому для шифрування і дешифрування застосовується однаковий криптографічний ключ [3]. До асиметричних криптосистем належить криптографічна система з відкритим ключем. Перевага асиметричних шифрів над симетричними полягає у тому, що не треба передавати секретний ключ [11]. Крім симетричних та асиметричних криптосистем, широко застосовують геш-функції. Геш-функції використовують для перевірки цілісності документа у випадку його підписання не автором чи створювачем, однак розраховані за геш-функціями геш-значення не доводять авторство документа.

Існує значна кількість алгоритмів гешування з різними характеристиками (обчислювальна складність, криптостійкість тощо). Серед основних алгоритмів гешування найпоширенішими є CRC, SHA-1, SHA-2 (SHA-224, SHA-256, SHA-384, SHA-512), RIPEMD-128, RIPEMD-160, RIPEMD-256, RIPEMD-320, MD2, MD4, MD5, Tiger, Whirlpool [13]. Гешування застосовується для порівняння даних. Якщо у двох масивах геш-значення різні, масиви гарантовано розрізняються; якщо однакові – масиви, швидше за все, однакові. У загальному випадку, однозначної відповідності між вихідними даними і геш-значенням немає в силу того, що кількість значень геш-функцій менша, ніж варіантів вхідного масиву, існує безліч масивів, які дають однакові геш-значення – так звані колізії [14].

Як бачимо, гешування може використовуватися для перевірки електронного документа, однак не доводить авторство документа та не гарантує однозначної відповідності навіть у випадку співпадання геш-значень файлів електронного документа. Саме з цієї причини з метою надійного захисту інформації може використовуватися гешування в поєднанні з асиметричними алгоритмами кодування даних.

Цікавим у цьому контексті є досвід банківської системи, яка, безперечно, демонструє передові досягнення у сфері впровадження електронного діловодства. С. Ф. Левшаков зазначає, що в основі захисту інформації в системі SWIFT (Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunication – Товариство Світових Міжбанківських Фінансових Телекомунікацій) лежить принцип використання асиметричного алгоритму RSA, при якому використовуються 2 пари особистих і відкритих ключів, які заздалегідь засвідчуються SWIFT. Одна пара (особистий + відкритий) використовується для ЕЦП у фінансових повідомленнях, друга – для їх шифрування. Довжина ключа складає 1024 біти. Відкриті ключі зберігаються у вигляді сертифікатів у сховищі SWIFT Certificate Directory, що має ієрархічну структуру [8]. Дещо за іншим принципом організована інфраструктура захисту інформації в системі електронної пошти НБУ, у якій використовується асиметричний алгоритм RSA з довжиною ключа 512 біт і геш-функцією MD5 [8].

Для захисту фінансової інформації, до прикладу, Європейська Рада з платежів розробила Керівництво по використанню алгоритмів і управління ключами [16] з урахуванням принципів, визначених у Директиві 1999/93/EC. У зазначеному документі викладені такі основні вимоги:

- Для перевірки цілісності даних можливе використання алгоритмів розрахунку контрольних сум, таких як: однонаправлених геш-кодування-функцій як SHA-224, SHA-256, SHA-512 сімейства Secure Hash Algorithm або Whirlpool. Альтернативою може служити симетричний алгоритм MAC, обчислений з використанням особистого ключа.

- Для перевірки цілісності даних і їх автентифікації рекомендуються асиметричні алгоритми RSA з довжиною ключа 1024 біт і для обчислень геш-функцій- SHA-224, SHA-256, SHA-512. Для ключів, використовуваних більше 3-х років, необхідно застосовувати ключі завдовжки 1536 або 2048 біт.

Отже, виходячи з викладеного вище, можна стверджувати, що юридичну силу електронного документа забезпечують обов'язкові реквізити електронного документа, якими є назва організації, назва виду документа, дата, реєстраційний індекс документа, заголовок до тексту документа, текст документа, підпис. Для підписання електронного документа використовується електронний підпис. Однак, враховуючи сучасний стан нормативно-правового та технологічного забезпечення процесу підписання електронного документа, найчастіше використовується ЕЦП як один із видів електронного підпису, використання якого у певній мірі унормовано у законодавстві і надає юридичної си-

ли електронному документу на рівні з паперовим, за винятком передбачених законодавством випадків. Для забезпечення юридичної сили документів тривалого та постійного строків зберігання повинен використовуватися ЕЦП з посиланням на повний набір даних перевірки або ЕЦП з повним набором даних. Перевірка цілісності електронного документа може відбуватися шляхом поєднання ЕЦП з розрахунком геш-значення за одним чи кількома алгоритмами. Розрахунок геш-значення використовується, зокрема, при підписанні електронного документа особою, що не є автором (створювачем) електронного документа.

Список використаних джерел

1. Вимоги до формату підписаних даних [Електронний ресурс] : затверджено наказом Міністерства юстиції України, Адміністрації Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України 20.08.2012 № 1236/5/453, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 20.08.2012 № 1401/21713. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z1401-12/page>.
2. Горбенко Ю. І. Інфраструктури відкритих ключів. Електронний цифровий підпис. Теорія та практика : монографія / Горбенко Ю. І., Горбенко І. Д. – Харків : Форт, 2010. – 608 с.
3. Дронюк І. Метод шифрування інформації на основі атеб-функцій [Електронний ресурс] / Дронюк І., Шкодин А., Барабаш І., Закала М. – Режим доступу: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/10704/1/58.pdf>.
4. ДСТУ 4163-2003. Державна уніфікована система документації. Уніфікована система організаційно-розпорядчої документації. Вимоги до оформлення документів. – К. : Держстандарт України, 2003. – 24 с.
5. Забенько Ю. І. Концепція планування життєвого циклу електронних документів. Частина 1 / Ю. І. Забенько, Ю. С. Ковтальнюк // Архіви України. – 2013. – Вип. 4. – С. 5-38; Ті ж самі. Концепція планування життєвого циклу електронних документів. Частина 2 // Архіви України. – 2013. – Вип. 5. – С. 63-97.
6. Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг [Електронний ресурс] : за станом на 22.05.2003. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/851-15>.
7. Кисельова Л. Деякі правові аспекти визначення характеристик електронних документів [Електронний ресурс] / Леся Кисельова // Студії з архівної справи та документознавства. – 2005. – Т. 13. – С. 119-122. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/sasd_2005_13_7.pdf.
8. Левшаков С. Ф. Проблеми становлення інфраструктури електронних цифрових підписів у банківській системі України [Електронний ресурс] / С. Ф. Левшаков. – Режим доступу: http://lib.uabs.edu.ua/library/Visnik/Numbers/2_29_2010/29_03_06.pdf.
9. Литовченко О.О. Правове регулювання електронного документообігу в Україні / Литовченко О.О., Проценко Н.К. – Кременчук, 2012. – 32 с.
10. Про затвердження Порядку роботи з електронними документами у діловодстві та їх підготовки до передавання на архівне зберігання : наказ Міністерства юстиції України від 11.11.2014 № 1886/5 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1421-14>.
11. Саломаа А. Криптографія с открытым ключом [Электронный ресурс] / А. Саломаа ; пер. с англ. И.А. Вихлянцева ; под ред. А.Е. Андреева и А.А. Болотова. – М.: Мир, 1995. – 320 с.
12. Чирський Ю. Електронний цифровий підпис: правові аспекти застосування / Юрій Чирський // Довідник секретаря та офіс-менеджера. – 2007. – № 1. – С. 17-25.
13. Шифрування та хешування документів. Електронний цифровий підпис [Електронний ресурс]: курс лекцій. – Режим доступу: http://docmgmt.at.ua/edm/edm_lect2.4_ver121129pub.pdf.
14. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://isearch.kiev.ua/en/-searchpractice-en/-internetsecurity-ru/837-hashing-message-digest>.
15. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.masterkey.ua/page401.html?drg=2>.
16. EPC342-08 Guidelines on algorithms usage and key management v1.1 approved [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.europeanpaymentscouncil.eu/documents/EPC342-08%20Guidelines%20on%20algorithms%20usage%20and%20key%20management%20v1.1%20approved.pdf>.

Левківський В.В., аспірант

Чернігівський національний технологічний університет, Чернігів, Україна

КИТАЙСЬКИЙ ВЕКТОР У РОЗВИТКУ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОГО ПРАГНЕННЯ УКРАЇНИ

Характерною ознакою сучасного розвитку є активізація інтеграційних процесів. Інтеграція створює комплексні передумови для економічного зростання країн та реалізації їх порівняльних переваг, відкриває додаткові можливості для задоволення життєвих потреб населення. Нині діяльність інтеграційних об'єднань настільки вагома, що навіть ті країни, які не входять до складу таких об'єднань, неминуче відчувають на собі їх вплив.

З огляду на те, що Україна є однією з найбільших європейських країн, для неї особливо важливою є інтеграція саме з країнами Європейського Союзу. Європейська інтеграція – це шлях модернізації економіки України, подолання технологічної відсталості, залучення іноземних інвестицій і новітніх технологій, створення робочих місць, підвищення конкурентоспроможності вітчизняного товаровиробника, вихід на світові ринки.

Визначений для України головний пріоритет – європейська інтеграція – не знімає необхідності дотримання стратегічного балансу між європейським вектором та іншими важливими напрямками зовнішньоекономічної діяльності, зокрема Азіатсько-Тихоокеанським регіоном, в якому все більшої ваги набирає Китайська народна Республіка (КНР).

Розвиваючи європейську інтеграцію, ми маємо уникнути помилки щодо визначення ролі та значення основних глобальних конкурентів у перспективі [7, с.76]. Мова йде про те, що сьогодні ЄС переживає складні структурні й фінансові проблеми, які обумовлені як внутрішніми, так і зовнішніми чинниками. А отже постає питання, чи спроможний буде Європейський Союз здобути першість у глобальному суперництві.

Сьогодні Європейський Союз займає провідні позиції у світовому господарстві. На його частку (при кількості населення 6,4% від світового) припадає понад 20% ВВП, 41,4% світового товарного експорту та 39,8% товарного імпорту, 41,9% імпорту послуг [5, с.185]. Тому для будь-якої країни співробітництво з Європейським Союзом означає можливість отримати істотні економічні здобутки, які, зрештою, сприятимуть економічному зростанню та підвищенню життєвого рівня населення.

Оскільки європейський вектор інтеграції України є визначальним, але не єдиним, для нашої країни важливим також є запозичення досвіду поведінки країни в різного типу інтеграційних угрупованнях та співробітництва з окремими державами.

Важливе значення має і той факт, що європейська інтеграція є найкращим засобом реалізації національних інтересів України, зміцнення її позицій у світовій системі міжнародних відносин. Наразі підписання Угоди про асоціацію, особливо в частині, яка стосується створення зони вільної торгівлі, передбачає лібералізацію торгівлі як товарами, так і послугами, лібералізацію руху капіталу та робочої сили. Це дозволить значною мірою усунути нетарифні бар'єри у торгівлі між Україною і ЄС, забезпечити розширений доступ до внутрішнього ринку Європейського Союзу для українських експортерів і навпаки – європейських експортерів до українського ринку. Слід також зазначити, що Угода про асоціацію значно підвищить інтерес до України не тільки європейських інвесторів, а й інвесторів інших країн, в тому числі й Китаю. На сьогодні підписання Угоди про асоціацію, створення зони вільної торгівлі між Україною і ЄС є складовою щодо формування спільного економічного простору в рамках поступової економічної інтеграції до ЄС. Але перспектива повноправного членства України в ЄС значно віддалена. Водночас наявний ступінь інтегрованості в європейські структури дає змогу Україні використовувати більш гнучкий алгоритм розвитку відносин на цьому напрямі. Маючи нині статус асоційованого члена ЄС, Україна отримує більше можливостей ефективно розвивати Азіатсько-Тихоокеанський вектор.

Слід також зазначити, що нестабільні відносини з традиційними партнерами – країнами-членами СНД, в першу чергу з Російською Федерацією, та з окремими країнами ЄС зумовлюють необхідність переглянути ставлення України до цього регіону. Формулювання чіткої мети, стратегії розвитку відносин з КНР та конкретних завдань двостороннього співробітництва дасть можливість підвищити ефективність зовнішньоекономічної діяльності України та допоможе забезпечити національні інтереси.

Зважаючи на характерні тенденції сучасного економічного розвитку КНР, розбудова українсько-китайського співробітництва сприятиме відновленню українських підприємств, науково-дослідних лабораторій і центрів, які сьогодні, в результаті згорання відносин з Російською Федерацією, опинились у складних умовах. Альтернативним варіантом забезпечення сировинними ресурсами української економіки може бути партнерство з нафтогазовими підприємствами Китаю.

Водночас із збільшенням економічної ваги Китаю у світі зростає роль КНР у зовнішній торгівлі України. Так, частка торговельного обороту з Китаєм за період з 2006 р. по 2014 р. зросла майже у 2,2 рази [3, с.32; 6].

За результатами аналізу даних Державної служби статистики України, починаючи з 2010 року спостерігається тенденція до поступового відновлення обсягів торгівлі України з КНР. Вже у 2011 році обсяги торгівлі перевершили показники 2008 року [6]. Головною ознакою торгівлі України з КНР до 2013 р. була тенденція збільшення як експорту, так і імпорту на фоні збільшення показника негативного сальдо торговельного балансу України. Причому від'ємне сальдо торговельного балансу зростало пропорційно до зростання показників збільшення обсягів торгівлі. Зокрема, якщо у 2012 році експорт становив 1777,2 млн дол. США, то у 2013 році його обсяги зросли до 2726,7 млн дол. США. Обсяги імпорту з Китаю у 2012-2013 рр. становили відповідно 7899,6 млн дол. США, 7900,7 млн дол. США. А у 2014 р. зазначені показники скоротились: експорт – на 0,6%, імпорт – на 27,4%, негативне сальдо – на 47,8%. Експорт товарів з України до КНР у 2014 році склав 2674,1 млн дол. США (5% від загального обсягу експорту), а імпорт – 5408,9 млн дол. США (10% від

загального обсягу імпорту). У минулому році імпорт китайських товарів перевищував український експорт до КНР у 2 рази, від'ємне сальдо України в торгівлі з КНР склало 2,7 млрд дол. США [6].

Аналіз товарної структури експортно-імпортних зв'язків за 2011-2014 рр. показує, що найбільшу частку українського експорту в КНР становлять руди, шлаки та зола – 76% у 2011 р., 80,5% у 2012 р., 64,9% у 2013 р., 60,1% у 2014 р. [6]. Ще у 2010 році у структурі експортних поставок до КНР відбулись зміни, які призвели до скорочення обсягів загального українського експорту, а саме: домінуючим українським експортним товаром замість продукції чорних металів стали залізвмісні руди (зростання показників експорту у попередній період забезпечувалося саме нарощуванням поставок чорних металів). У зв'язку із зростанням власного виробництва багатьох видів товарів китайський ринок металопродукції сьогодні майже втрачений для українських виробників.

У 2013 році у 3,2 рази порівняно з 2012 роком і в 4,5 рази порівняно з 2011 роком зріс експорт українських ядерних реакторів, котлів, машин до КНР. Але вже у 2014 р. даний показник скоротився на 51,7% порівняно з 2013 р. Все ще низькою залишається доля електричних машин – 0,4% у 2014 р. і 0,7% у 2013 р. [6]. Поставки металургійного обладнання, вантажних автомобілів, залізничних вагонів, електронних комплектуючих, які недавно були помітною статтею українського експорту до КНР, останнім часом значно скоротилися як внаслідок освоєння виробництва аналогічної продукції китайськими підприємствами, так і посилення конкуренції з боку європейських і японських виробників на внутрішньому ринку Китаю.

Однією з найбільших проблем українсько-китайських торговельно-економічних відносин є те, що Україна виступає постачальником сировини до Китаю. Здебільшого сировинний характер українського експорту до КНР пояснюється, по-перше, орієнтацією китайського ринку на самозабезпечення та стимулювання внутрішнього виробника, а відповідно, скороченням кількості галузей, в яких, з огляду на відсутність китайських аналогів, наявним був би значний імпорт і, по-друге, наявністю слабких позицій вітчизняного бізнесу в Китаї та майже відсутністю його системною підтримкою на державному рівні.

Щодо китайського експорту в Україну, тут переважають електричні машини; ядерні реактори, котли і механічні машини; пластмаси і полімерні матеріали; чорні метали і вироби з них; засоби наземного транспорту; товари народного споживання (одяг, взуття, меблі, іграшки): різноманітна хімічна продукція. Імпорт товарів з КНР до України в цілому можна вважати збалансованим, оскільки в ньому рівно представлені практично всі товарні групи, в той час як український експорт до КНР є переважно сировинним.

Деформована структура експорту та імпорту, яка характеризується низькою часткою високотехнологічної продукції в експорті та переважанням високотехнологічного імпорту над експортом, призводить до зовнішньої технологічної залежності і поглиблення структурних диспропорцій економіки України. Технологічна відсталість промислових підприємств, низький рівень наукомісткості продукції посилюються також неефективною державною політикою та недосконалим інституційним забезпеченням міжнародного співробітництва, відсутністю дієвих інструментів підтримки інноваційних підприємств.

Важливим складовим елементом китайського інтеграційного вектора є інвестиційне співробітництво. Незважаючи на те, що Китай не входить до першої десятки інвесторів в економіку України (частка китайських інвестицій на кінець 2013 року становила 0,04% від загального обсягу прямих іноземних інвестицій), але китайські інвестиції мають важливе значення для національної економіки. Адже розширюючи економічний діалог з країнами Азіатсько-Тихоокеанського регіону і зокрема з КНР, відкриваються нові можливості для реалізації геоекономічних інтересів України.

Залучення до української економіки китайських інвестицій пов'язане із суттєвим зростанням інвестиційної активності компаній КНР за кордоном. Так, у 2013 році вивіз прямих іноземних інвестицій із Китаю збільшився у порівнянні з 2012 роком на 15% і становив 101 млрд дол. США [4]. Перевагою України як місця розміщення виробництва з китайськими інвестиціями є близькість до європейського ринку, а також загалом сприятливий торговельний режим між Україною та ЄС у контексті підписання Угоди про асоціацію. Україна також зацікавлена в пошуку альтернативних моделей розвитку відносин з китайськими інвесторами, адже нинішній стан співробітництва в інвестиційній сфері є недосконалим.

Серед найбільш інвестиційно привабливих для китайських інвесторів секторів української економіки є сільське господарство, переробна промисловість, ядерна енергетика, житлове будівництво та телекомунікації.

Станом на початок 2013 року на території України працювало 87 підприємств з китайським капіталом. Найбільший обсяг інвестицій з Китаю надходить до української промисловості (41,8% від загального обсягу китайських інвестицій на 31.12.2013 р.). В оптову та роздрібну торгівлю, ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів на кінець 2013 р. залучено 18,6% китайських інвестицій; в сільське господарство, лісове та рибне господарство – 11,4%; в будівництво – 7%, операції з нерухомим майном – 4,1%.

Переважна кількість китайських інвестицій спрямовувалась на отримання контролю над родовищами українських природних ресурсів. Отримання контролю над Великотокомацьким родовищем марганцевих руд за 1 млрд дол. США дозволить КНР вдвічі зменшити свою потребу в їх імпорті, в тому числі і з України.

Незначні інвестиції, залучені Україною, не в змозі порушити безпечні для національного розвитку критерії іноземного впливу або інвестиційний макробаланс. Але потрібно передусім наголосувати на якості іноземних інвестицій. В ідеалі інвестиції мають залучатися у пріоритетні ефективні господарські проекти, які виробляють конкурентоспроможні товари. Якщо це не реалізувати на практиці, то Україна буде і в подальшому випускати нерентабельні товари, зокрема металургійної та хімічної промисловості, які надходять на малопробиткові ринки [1], а це не буде сприяти євроінтеграційним прагненням України.

Китайські інвестиції в Україні не є високотехнологічними. Багато підприємств з китайським капіталом створені у таких швидкоокупних галузях як торгівля і сфера послуг. Тому важливо, перш за все, залучати китайські капіталовкладення у виробничу сферу України: транспортну та портову інфраструктуру, енергетичну сферу, розробку природних ресурсів, авіаційну та машинобудівну галузі. Вже сьогодні завдяки китайським інвестиціям Україна забезпечує створення нових інфраструктурних об'єктів.

Практика інвестиційної співпраці свідчить, що залучення китайських інвестицій має суміщатися із забезпеченням реальних гарантій для китайських інвесторів. Одним із моментів, які гальмують прихід великого китайського капіталу на український ринок, є те, що прагматичні китайці не поспішають вкладати гроші у країну, не будучи твердо впевненими у стабільності політичної та економічної ситуації в ній. Крім того, на відміну від західних партнерів, яким вже давно зрозуміла форма державно-приватного співробітництва, китайські компанії та фінансові структури (принаймні великі, з якими має намір працювати уряд України), за традицією вимагають під свої проекти державні гарантії. Вони вважають, що цим можуть забезпечити свої вкладення на випадок «зміни вітру». Тим часом Україна таких гарантій може дати дуже обмежену кількість і робить це вкрай неохоче.

Ми поділяємо точку зору окремих економістів [2] щодо участі України у міжрегіональному форумі Азія-Європа (АСЕМ), оскільки це також опосередковано сприятиме євроінтеграційним прагненням України. Це відкрита структура і приєднання України до цього форуму доцільне з точки зору географічного розташування, яке робить Україну природною зв'язувальною ланкою між Європою і Азією. Крім того, членство в АСЕМ дозволить Україні приєднатися до перспективних економічних, фінансових та інфраструктурних проектів євразійського масштабу.

Отже, наразі можна стверджувати, що китайський вектор української зовнішньоекономічної політики і міжнародного економічного співробітництва залишається одним із найперспективніших для України. Угода про асоціацію не містить статей, які перешкоджали б співробітництву України з іншими країнами та інтеграційними об'єднаннями. А тому багатостороннє співробітництво між Україною та Китаєм має набирати дедалі більших обертів. Як ніколи Україна сьогодні зацікавлена в залученні значних кредитно-інвестиційних ресурсів і новітніх виробничих технологій Китаю для модернізації української економіки та інфраструктури.

Список використаних джерел

1. Бабєць І.Г. Методологія аналізу системи управління інтеррегіональним співробітництвом у контексті економічної безпеки [Електронний ресурс] / І.Г.Бабєць. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/En_etel/2010_7_1/1.pdf
2. Баранник Л.Б. Перспективні напрями торговельно-економічного співробітництва України з країнами Азії / Л.Б.Баранник, С.С.Баранник // Держава і регіони. Серія: Економіка та підприємництво. – 2014. – № 2 (77). – С.21-25.
3. Гальперіна Л.П. Стратегічні напрями торговельно-економічних відносин України з Китаєм [Електронний ресурс] // Л.П.Гальперіна, А.В.Шаповал. – Режим доступу: <http://jrn1.nau.edu.ua/index.php/SR/article/view/7087>

4. Доклад о мировых инвестициях, 2014: инвестиции в достижение ЦУР: план действий [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2014_overview_ru.pdf
5. Міжнародні інтеграційні процеси сучасності: монографія / А.С.Філіпенко, В.С.Будкін, М.А.Дудченко та ін. – К.: Знання України, 2004. – 304 с.
6. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
7. Україна і світове господарство: взаємодія на межі тисячоліть / А.С.Філіпенко, В.С.Будкін, А.С.Гальчинський та ін. – К.: Либідь, 2002. – 470 с.

Лелюк Ю.В., аспірант

Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв, Київ, Україна

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ РЕЗУЛЬТАТІВ ДІЯЛЬНОСТІ КАДРІВ КУЛЬТУРИ ДЛЯ СІЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ

Культура – одне з найцікавіших і найдревніших явищ, яке є визначальною складовою гуманітарної сфери українського суспільства. Відомий український дослідник В. Липинський відзначав: «Традиція лежить в основі культури, культура лежить в основі нації» [1, с. 68].

У сільській місцевості проживає близько третини населення України, основна частина якого зайнята в аграрній сфері виробництва. Село не тільки виконує функцію продовольчого забезпечення держави, а й залишається носієм і продовжувачем самотутніх матеріальних, культурних, моральних надбань і традицій минулих поколінь. У селі сконцентрована значна частина соціально-економічного потенціалу суспільства.

Дискримінаційні заходи щодо селянства в попередні десятиліття, економічна криза 90-х років призвели до занепаду села, що характеризується значним перевищенням смертності над народжуваністю, скороченням чисельності сільського населення, руйнацією сільської соціальної інфраструктури, зростанням безробіття, відтоком найбільш активної частини селян у місто. Жителі багатьох сіл втратили можливість за місцем проживання користуватись послугами закладів культури. Багато сіл залишилося поза сферою обслуговування громадського транспорту. Обсяги будівництва житла скоротились удвічі, а об'єктів соціально-культурного призначення – у 10 разів [2].

За таких умов культура втрачає здатність впливати на формування національної свідомості суспільства. Тому, збереження і соціальний розвиток села, забезпечення повноцінного відтворення в ньому української нації повинно стати одним з пріоритетних факторів соціально-економічного зростання України та її регіонів, тому що головною метою розвитку людства є громадська та культурна самореалізація особистості, специфіка якої гостро виявляється у функціонуванні закладів культури.

Заклади культури в сільській місцевості мають характерні особливості, які суттєво відрізняють їх від міських закладів (табл. 1). Основним фактором відмінності міста і села являється матеріальне забезпечення населення. Демографічний потенціал сільської місцевості регіонів України характеризується не тільки скороченням населення, а й процесами старіння [3, с. 125– 127].

Таблиця 1

Характерні особливості диференціації закладів культури

Міста	Села
– висока густина населення;	– кількість населення в середньому до 5 тис. чоловік (село Константи́нівка найбільше село в Україні, налічує 12030 жителів) [4] ;
– висока щільність застройки території;	– низька щільність застройки території;
– наявність великої кількості магістралей соціокультурного та інженерного призначення;	– відсутність великої кількості магістралей (проспектів, площ) та транспортної інфраструктури;
– широкі можливості вибору закладів культури (парки культури, театри, музеї, галереї);	– обмежений вибір закладів культури (будинки культури, клуб, бібліотека);
– наявність великої кількості незнайомих людей;	– обмежене коло спілкування (родичі, друзі, сусіди);
– нервово навантаження (постійне перебування в натовпі: на вулицях, в транспорті, в магазинах);	– одноманітність (єдність місця роботи, проживання і відпочинку)
– високий рівень якості культурних послуг, різноманіття;	– низький рівень якості культурних послуг, відсутність різноманіття;
– вивчення попиту населення щодо культурних благ.	– відсутність заходів із вивчення попиту населення щодо культурних благ.

Складено автором на основі [5, с. 70–72; 6].

Також слід враховувати особливості життя сільського населення – насамперед вище, ніж у містах, сезонне трудове навантаження на роботі та вдома, що суттєво обмежує вільний час на самоосвіту і культурний розвиток, з одного боку, з іншого – неефективність управлінських механізмів та організаційно-методичного забезпечення діяльності закладів культури – все це призводить до скорочення їх мережі. Відтак організована культурна робота на селі майже не проводиться, зменшу-

ється кількість колективів художньої самодіяльності [7, с. 65–70]. В таких кризових умовах розрив між містом і селом все більше поглиблюється.

Отже, заклади культури залишаються основним осередком культурно-духовного розвитку сільського населення. Якість та ефективність соціально-культурної діяльності в закладах культури залежить від професійної підготовки кадрів. Обов'язки яких, охоплюють широке коло завдань: підготовка та реалізація соціально-культурних проектів; соціально-культурна організація дозвілля населення; організація аматорської творчості; здійснення соціально-культурної діяльності для різних верств населення тощо. Тому сучасні фахівці соціально-культурної сфери мають бути високоосвіченими, здатними аналізувати та узагальнювати явища суспільного життя, володіти навичками роботи з людьми, знати їх інтереси, потреби та знаходити спільну мову [46, с. 79].

Основними результатами їхньої діяльності є створення умов для самодіяльної творчості, духовного розвитку та задоволення культурних потреб населення. Продукт закладів культури - діяльність, результати якої не мають матеріального вираження, реалізуються і споживаються в процесі здійснення культурної, творчої і дозвілєвої діяльності [9]. Продукти і послуги соціокультурної діяльності мають швидкоплинний тимчасовий відрізок існування, котрий, на відміну від традиційних товарів і продуктів, “живе” у самому процесі його використання [10, с. 132]. Творчість – це процес людської діяльності, який створює якісно нові матеріальні і духовні продукти. У творчості приймають участь усі духовні сили людини, у тому числі уява і набута в процесі навчання та практики майстерність, реалізована в здійсненні творчого задуму [11, с. 32].

Продукт культури, з точки зору економіки, має певну вартість, на яку впливають такі властивості продукту, як винятковість, нестандартність та неповторність. Продукт інтелектуальної діяльності на відміну від будь-якого матеріального виробництва, яке підлягає чіткій калькуляції, культурне виробництво пов'язано із символічним обміном – символічною комунікацією через посередництво культурного продукту. У процесі виробництва культурних благ немає чітко виражених «виробничих чинників», як і немає якісного уявлення про ліміт ресурсів. Творчі зусилля виробника не є унормованими, вони не лише невидимі для споживача, але й невідомі. Унаслідок цього оптимізація виробництва культурних благ докорінно відрізняється від оптимізації матеріального виробництва. Вочевидь, що цінність діяльності суб'єктів культури визначається не кількісними показниками, а творчими результатами роботи [12, с. 59–61].

Суттєвою особливістю послуг у сфері культури є неможливість придбати їх про запас (концерти, вистави неможливо зберігати на складі), переміщувати. Окремі послуги у сфері культури можуть мати і матеріальний характер (проведення вистав, театральних та музичних постановок, концертів; демонстрація відео- і кінофільмів; навчання на курсах; фотокопіювання, ксерокопіювання, користування веб-сторінкою; ремонт і налагодження музичних інструментів, звуко-, світло- та відеоапаратури та ін.) [13, с. 57–59].

Нематеріальні послуги сфери культури за функціональними особливостями класифікують на послуги, що безпосередньо виконують культурну функцію (послуги, які надають музиканти, співаки під час концертів, лектори, художні керівники та ін.), і послуги, що виконують функцію «поширювального механізму» (наприклад, видача книжок в бібліотеках) [14]. Відповідно до Державного стандарту надання безоплатних послуг клубними та бібліотечними закладами культури державної та комунальної форм власності, встановлені вимоги щодо забезпечення державою необхідного рівня доступності і якості надання населенню безоплатних послуг закладами культури у сфері культури та їх зміст, обсяг, норми і нормативи, показники якості. Відповідно до зазначеного стандарту, соціальні норми та нормативи у сфері обслуговування закладів культури включають:

1) клубні заклади:

- кількість культурно-масових заходів не менше 10 на рік;
- кількість аматорських об'єднань, гуртків, студій за інтересами, колективів художньої самодіяльності, які функціонують за рахунок бюджету, від 3 до 30;
- тривалість одного заняття у гуртках, студіях становить не менше 45 хвилин;
- використання веб-сайту клубного закладу з розрахунку один комп'ютер на 200 осіб.

2) бібліотечні заклади:

- надання інформації про склад бібліотечних фондів через довідково-пошуковий апарат;
- надання консультаційної допомоги в пошуку та виборі джерел інформації;
- надання методичної допомоги бібліотечним закладам та населенню зони обслуговування [15].

Отже, процеси державотворення в Україні, зокрема сільська місцевість, вимагають підвищення якості й ефективності управлінської діяльності в галузі культури, практичної результативності роботи органів державного управління культурою, застосування на підґрунті сучасних наукових досліджень нових інноваційних методів управління. Кожен час ставить перед культурою свої локальні завдання. Однак на будь-якому етапі суспільного розвитку необхідно робити все для збереження і примноження культурних надбань. Продукти культури унікальні і їх можуть створити лише талановиті люди. Саме цим і відрізняється продукт культури від будь-яких інших товарів. Проте, деякі науковці переконливо наполягають на тому, що вони не вбачають відмінності між матеріальними і нематеріальними, у тому числі і духовними послугами.

Список використаних джерел

1. Липинський В. К. Листи до братів-хліборобів. Про ідею і організацію українського монархізму / Редактор Я. Пеленський. – К.: Київ – Філадельфія, 1995р. – 470 с.
2. Про основні засади розвитку соціальної сфери села: Указ Президента України від 20 грудня 2000 року № 1356/2000 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1356/2000>
3. Васильєва О. О. Економіка сільського господарства і АПК / О. О. Васильєва // Соціально-економічні проблеми кадрового забезпечення сільськогосподарських підприємств. – БізнесІнформ. – 2012. – № 5. – С. 125–127.
4. Електронна енциклопедія «Вікіпедія» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/>
5. Кравченко А. Н. Культурология: учебное пособие для вузов. – 3-е изд. / А. Н. Кравченко. – М.: Академический проект, 2002. – 496 с.
6. Могильний А. П. Людина у світі культури / А. П. Могильний // Культура і особистість: монографія / А. П. Могильний. – К.: Вища шк., 2002. – 303 с.
7. Богуш Л. Г. Комплексний розвиток соціальної сфери сільської місцевості України: проблеми та підходи до підвищення ефективності його державного регулювання / Л. Г. Богуш // Економіка природокористування і охорони довкілля: збірник наукових праць. – 2008. – № 4. – С. 65–70.
8. Поліщук Л. О. Перспективи розвитку клубів в Україні / Л. О. Поліщук // Вісник НАКККіМ, – 2013. – № 3. – С. 75–79.
9. Об утверждении нормативов муниципального ресурсного обеспечения услуг сельских учреждений культуры (общедоступных библиотек и культурно-досуговых учреждений) : Приказ Министерства культуры и массовых коммуникаций Российской Федерации от 20 февраля 2008г. № 32 [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://www.booksite.ru/forum/document.htm>
10. Алексеевский В. С. Введение в специальность «Менеджмент организаций»: профессиональный учебник / В. С. Алексеевский, Э. М. Коротков. – М.: Юнити-Дана, 2004. – 159 с.
11. Чижиков В. М. Введение в социокультурный менеджмент: Учебное пособие / В. М. Чижиков, В.В. Чижиков. – М.: МГУКИ. 2003. – 384 с.
12. Маслікова І. І. Інституціональні виміри діяльності у сфері культури / І. І. Маслікова // Гуманітарний часопис. – 2012. - № 3. С. 55–63.
13. Збірник нормативно-правових актів для керівників закладів культури клубного типу: Примірне Положення про клубний заклад, Наказ Міністерства культури і туризму України від 23.05. 2007 р. № 35. – 64 с.
14. Сахно С. Ю. Менеджмент сервісу: теорія та практика: навч. посібник / С. Ю. Сахно, М. С. Дорош, А. В. Ребенок. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 328 с.
15. Про затвердження Державного стандарту надання безоплатних послуг клубними та бібліотечними закладами культури державної та комунальної форм власності: Наказ від 15 жовтня 2013 № 983. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1966-13>

Лис А.Б.

*Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу,
Івано-Франківськ, Україна*

КРИТЕРІЙ І МОДЕЛЬ ВІДБОРУ ФУНКЦІОНЕРІВ ДЛЯ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ І МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Кадрове наповнення сучасної системи управління державою Україна, її регіонами і територіальними громадами є таким, яке багатьма закордонними і вітчизняними експертами характеризується як надмірно централізоване, забюрократизоване, корумповане, закрите і непідконтрольне суспільству, безініціативне і неефективне у використанні всіх видів соціальних ресурсів. Цим і обумовлена ситуація, коли «Більшість населення України відчуває на собі незадовільні наслідки некомпетентного менеджменту, неякісного та несвоечасного надання державно-управлінських послуг» [1, с. 3]. Це підтверджується і результатами соціологічних досліджень, оцінки та порівняльного аналізу стосунків між державними чиновниками і населенням таких країн, як Чехія, Словаччина, Болгарія та Україна, за результатами яких саме в Україні 89% респондентів відмітили низьку якість роботи чиновників, 90% вказали на необхідність використання знайомств, 91% – дрібних подарунків, а 81% – дорогих подарунків і хабарів [2, с. 11-12].

В Україні Законом України «Про державну службу» в статті 3 «Основні принципи державної служби» ще у 1993 році задекларована необхідність обов'язкової наявності у її функціонерів «... професіоналізму, компетентності, ініціативності, чесності, відданості справі», на пріоритетному дотриманні «... прав людини і громадянина», «... прав підприємств, установ і організацій, об'єднань громадян» [3]. Забезпечення названих характеристик вимагає розробки науково обґрун-

тованих моделей, методів і критеріїв відбору, підготовки, розвитку і ефективного використання персоналу ієрархічної піраміди системи управління державою, що, поза всілякими сумнівами, є актуальним і важливим завданням процесу її становлення.

Нагальна необхідність удосконалення функціонування системи «влада – громадяни» обумовлена тим, що професійні вимоги до освіченості, менталітету та культури функціонерів органів державного управління і місцевого самоврядування були є і повинні бути дуже високими в зв'язку з тим, що від їх поведінки в процесах і процедурах управління життєдіяльністю держави та її територіальних суспільних підсистем залежить добробут, розвиток і процвітання або стагнація, занепад і руїна.

Вітчизняними дослідниками були свого часу була запропоновані варіанти просторової моделі та критерії відбору кадрів для систем управління соціально-економічним розвитком адміністративних одиниць, [4, 5, 6] на основі таких критеріїв, як «інтелектуальна здатність», «моральні і духовні ідеали суспільства» та «цінності, інтереси, мотиви і цілі держави». В цих роботах прекрасно проілюстровано факт розуміння українським суспільством вимог до професійного портрету своїх чиновників і службовців, які, на жаль, не завжди відповідають цим вимогам, а суспільство не отримує бажаного рівня обслуговування. Вважаючи названі критерії тільки мінімально необхідними для зайняття посади функціонера в системі управління державою чи територіальною громадою, слід уточнити додаткові критерії відбору потенційних кандидатів на такі посади та обґрунтувати гарантії відповідності і готовності претендентів на їх зайняття до виконання обов'язків і вимог публічної служби.

Рекомендації щодо визначення критеріїв інтелектуальності оцінюваних кандидатів на посади державних службовців і працівників органів місцевого самоврядування були запропоновані в роботі [6, с. 101] у вигляді просторової кубічної моделі «ідеального функціонера» як підґрунтя прийняття рішення про можливість відбору тієї чи іншої кандидатури для заміщення вакантної посади.

В роботі [6] автором з використанням двійково-десятькового коду було детерміновано просторові зони різноманітних варіантів інтелектуальних домінант особистості, серед яких в якості «ідеальної» була визначена зона «111». На основі просторової кубічної моделі нами, з використанням відомих правил колінеарності, компланарності і паралельного переносу векторів в просторі [7], ця модель була трансформована в просторову пірамідальну модель інтелектуальних домінант функціонера системи управління [8], представлену на рис. 1. Таким чином, нами була отримана удосконалена модель для оцінювання інтелектуальної здатності і готовності будь-якої особистості до виконання обов'язків публічної служби, в якій утворена обмежена зона (заштрихована вершина правильної трикутної піраміди) інтелектуальних домінант «ідеального функціонера».

Для прийняття рішення щодо «здатності і готовності» особистості використовувати свої інтелектуальні здібності за вірними моральними і духовними критеріями необхідно і достатньо, щоб за результатами тестових досліджень, співбесід і оцінок, спрямованих на визначення домінантних складових її інтелекту («інтелектуального профайлу»), вона потрапила в обмежену зону – виділену штрихуванням вершину правильної трикутної піраміди інтелектуальних домінант «ідеального функціонера».

Таким чином, вибравши відповідні тестові інструменти для позиціонування тієї чи іншої особистості в просторі запропонованої моделі «Піраміда інтелектуальних домінант функціонера», отримуємо можливість формування достовірної інформації для створення інтелектуального профайлу будь-якої особи як обов'язкової рекомендаційної складової процесу прийняття рішення про можливість і доцільність її зарахування на посаду в органи державного управління або місцевого самоврядування.

Таким чином, проблема відбору якісного кадрового наповнення функціональних підрозділів державних і самоврядних установ і організацій зводиться до виконання певної процедури з встановлення відповідності характеристик кандидата на заміщення тієї чи іншої посади вимогам, сформульованим в так званих профайлах компетенцій, які виступають однією із ключових і критично необхідних умов їх успішного функціонування.

Позиціонування особистості по вектору «Творчий інтелект» «000-100» (Рис. 1) згідно досліджень Д. Векслера є адекватним нормальному розподілу Гауса, що дає всі підстави використовувати відомі тестові методик оцінки рівня інтелектуального розвитку [9] і прийняття рішення про його відповідність в разі потрапляння в зону 25% інтелектуально здатних людей (відмінна, висока і дуже висока норма).

Щодо категорії «Соціальний інтелект» «000-010» (Рис. 1) як критерія «селекції» державних службовців, то для вимірювання, оцінювання і позиціонування соціального інтелекту особистості функціонера може бути використаним тест Холла [10].

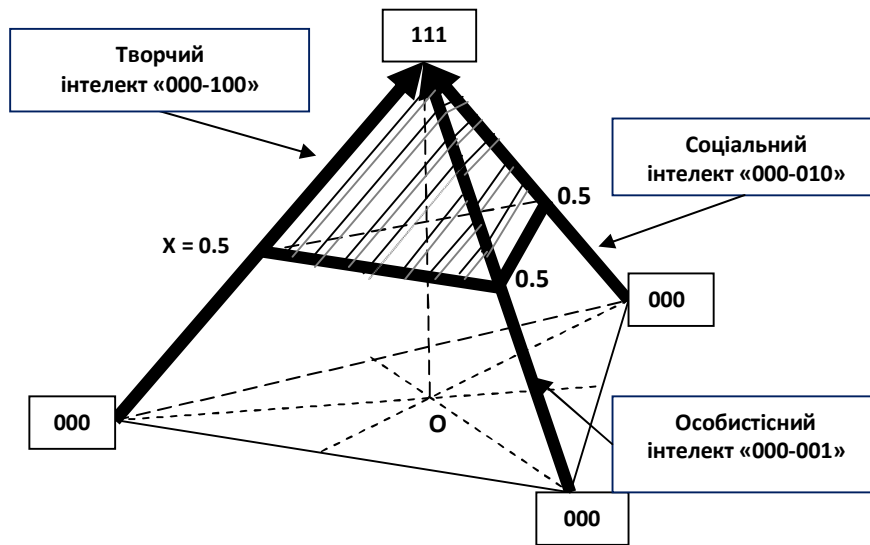

Рис. 1 Піраміда інтелектуальних домінант функціонера системи управління за критеріями гармонійної максимізації характеристик

Така ж складова, як «Особистісний інтелект» «000-001» (Рис. 1), під яким в [11] розуміти «... здатність розпізнавати свої власні почуття, наміри і мотиви», то прийнявши до уваги думку Д. Гоулмена, що емоційний інтелект це – здатність людини тлумачити власні емоції та емоції оточуючих з тим, щоб використовувати отриману інформацію для реалізації власної мети [12], можна прийти до висновку, що саме емоційний інтелект найбільш повно відповідає особистісному інтелекту в запропонованій нами моделі інтелектуальних домінант. А тому, відомі методики з діагностування і вимірювання «емоційного інтелекту» [для прикладу, 13] також можуть бути успішно використані для позиціонування тієї чи іншої особи за відповідною інтелектуальною домінантою функціонера.

На рисунку 2. представлено вхідний формуляр і папка-відомість результатів комп'ютерного тестування кандидатів на посаду за поведінковою концепцією Томаса-Кілмена з врахуванням інтелектуальних домінант особи за комплексом Векслера-Холла-Гоулмена, яка була запропонована і апробована при відборі кандидатів працівників Центру надання адміністративних послуг Івано-Франківського міського виконавчого комітету [14].

№	П.І.Т.	Стать	Вік	Знання	Прийнятність	Комприс	Спосібність	Співчуття	Парозал	Дата	Час
1	цнап10		6	4	4	9	10		НР-цнап	24.11.2014	11:45:10
2	цнап11		4	4	4	10	9		НР-цнап	24.11.2014	11:45:10
3	цнап12		4	3	6	9	8		НР-цнап	24.11.2014	11:45:10
4	цнап13		8	2	4	7	9		НР-цнап	24.11.2014	11:45:10
5	цнап14		10	4	5	5	6		НР-цнап	24.11.2014	11:45:10
6	цнап1		3	2	9	8	8		НР-цнап	24.11.2014	11:45:10
7	цнап2		4	5	6	7	8		НР-цнап	24.11.2014	11:45:10
8	цнап3		4	5	6	9	6		НР-цнап	24.11.2014	11:45:10
9	цнап4		6	4	5	7	9		НР-цнап	24.11.2014	11:45:10
10	цнап5		5	4	7	6	8		НР-цнап	24.11.2014	11:45:10
11	цнап6		5	3	7	8	7		НР-цнап	24.11.2014	11:45:10
12	цнап7		4	2	6	8	10		НР-цнап	24.11.2014	11:45:10
13	цнап8		5	2	7	9	7		НР-цнап	24.11.2014	11:45:10
14	цнап9		6	2	4	8	10		НР-цнап	24.11.2014	11:45:10

Рис. 2 Вхідний формуляр і папка-відомість з результатами комплексного комп'ютерного тестування кандидатів за моделлю інтелектуальних і конфліктних домінант функціонера

При цьому, мета, цілі і критерії відбору корпусу державних службовців і працівників органів місцевого самоврядування та комплексної детермінації відповідності/невідповідності будь-якого претендента вимогам публічної служби, були закладені у повній відповідності з обґрунтованими в [15] потребами інтелектуалізації управлінського корпусу ієрархічної системи держави.

Необхідність і доцільність удосконалення процесів і процедур належного і об'єктивного відбору кращих претендентів на посади державних службовців і працівників органів місцевого самоврядування визначається існуючими потребами і сучасними пріоритетами в економічному, політичному та соціальному розвитку українського суспільства. Запропонована нами модель «Піраміда інтелектуальних домінант функціонера» в найвищій мірі відповідає, вимогам, потребам і пріоритетам інтелектуалізованого суспільства епохи економіки Знань.

Список використаних джерел

1. Концепція адміністративної реформи в Україні. Державна комісія з проведення в Україні адміністративної реформи. – Київ: Центр політико-правових реформ, Центр розвитку Українського законодавства, 1998. – 61 с.
2. William L. Miller, Ase B. Grodeland, Tatyana Y. Koshechkina. Are the People Victims or Accomplices? The Use of Presents and Bribes to Influence Officials in Eastern Europe / Discussion Papers #6. Published in 1998 by the Local Government and Public Service Reform Initiative (affiliated with the Open Society Institute). – Budapest, 1998. – 52 p.
3. Закон України «Про державну службу» від 16.12.1993 №3723 [Текст] / [Електронний ресурс] Верхована Рада України. – Режим доступу : www.rada.gov.ua
4. Петренко В. П. Розробка тривимірної моделі оцінки і підбору кадрів для структур управління соціально-економічним розвитком регіону [Текст] / В. П. Петренко // «Соціально-економічні та екологічні проблеми розвитку адміністративних районів». Наукові доповіді міжнародної науково-практичної конференції (м. Тернопіль, 17-18 квітня 1997 р.) / ІРД НАН України. – Львів: 1997. Ч. II, с. 125-132.
5. Василюшина Н.Є. Управління підприємствами в умовах зовнішніх регулювань : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами» / Н.Є. Василюшина. – Івано-Франківськ, 2009. – 20 с.
6. Петренко В. П. Інтелектуальні ресурси соціально-економічних систем: аспекти інноваційного управління. Монографія [Текст] / В. П. Петренко. – Івано-Франківськ: ПП Курилюк, 2009. – 196 с.
7. Геометрія [Текст] / [Електронний ресурс] Великий довідник школяра. – Режим доступу : <http://subject.com.ua/dovidnik/geometr/89.html>
8. Лис А. Б. Кадрова політика в умовах євроінтеграції : критерії і модель відбору функціонерів для органів державного управління і місцевого самоврядування / А. Б. Лис, О. В. Немчук, В. П. Петренко // Координати управління : збірник наукових праць. За ред. проф. Д. І. Дзвінчука. – Вип. 1. – Івано-Франківськ: «Місто-НВ», 2012. – С. 107 – 114.
9. Тест Векслера / Взрослый вариант [Текст] / [Електронний ресурс] PSYLAB. Енциклопедія психодіагностики. – Режим доступу : <http://psylab.info82>
10. Козляковський П.А. Загальна психологія: Навч. посібник: В 2 т. – 2-ге вид., доп. і переробл. – Т. II. – Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. П. Могили, 2004. – 240 с. <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/posibnuku/160/41.pdf>
11. Новітні теорії інтелекту / [Електронний ресурс] Медична Бібліотека. – Режим доступу : <http://medbib.in.ua/noveyshie-teorii-intellekta.html>
12. Гоулман Д. Эмоциональный интеллект / [Пер. с англ. А. П. Исаевой]. – М.: АСТ, 2009. – 478 с.
13. Методика оценки «эмоционального интеллекта» (опросник EQ) / [Електронний ресурс] Психологічні тести. Режим доступу : http://psitesterua.ucoz.ru/publ/emociji/eq/metodika_ocenki_ehmocionalnogo_intellekta_oprosnik_eq/15-1-0-19
14. Данилюк-Черних І. М. Використання в кадровому менеджменті комп'ютерного тестування за концепцією Томаса-Кілмена // І. М. Данилюк-Черних, А. Б. Лис, В. П. Петренко // «Управління соціально-економічним розвитком держави, регіону, підприємства». Матер. 2-ї Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. 01.11.-01.12. 2014 р. м. Полтава. – Ч.1. - Полтава: видавець ФОП Мирон І.А., 2014. – С. 330 – 332.
15. Дзвінчук Д. І. Мета, цілі і критерії інтелектуалізації підготовки корпусу державних службовців і працівників органів місцевого самоврядування / Д. І. Дзвінчук, В. В. Петренко // Вивчення та впровадження в Україні іноземного досвіду удосконалення діяльності органів влади. Матеріали VI-ї Всеукраїнської науково-практичної конференції за міжнародною участю, 22 листопада 2011 р. – Полтава: ПолтНТУ, 2011. – С. 167 – 169.

Люта Н. В.

*Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу,
Івано-Франківськ, Україна*

СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ГЛОБАЛІЗОВАНОЇ СИСТЕМИ ТРУБОПРОВІДНОГО ТРАНСПОРТУ: SWOT-АНАЛІЗ

Сталий розвиток і успішне функціонування сучасного світового господарства, яке є сукупністю національних господарств понад 200 окремих країн, що співпрацюють в системі міжнародного поділу праці та міжнародних економічних відносин і є дуже диференційованими за рівнем економічного розвитку, специфікою традицій, політики та ідеологій, сьогодні є немислимим без використання можливостей, потенціалу і технологій трубопровідних транспортних систем (ТТС) самого різноманітного призначення, географічної локалізації і функцій. За задумом ТТС, будучи для будь-якої країни важливою складовою національного господарства, повинні функціонувати результативно і ефективно на його користь. Однак, існування численних проблем саме в цій галузі мотивує виконання досліджень, спрямованих на аналіз та оцінку його перспектив в умовах глобалізації світової економіки.

Магістральні трубопроводи є одним з елементів єдиної ТТС України, роль якої особливого значення набуває при використанні Україною потенціалу і можливостей транзитної держави для підтримання як внутрішньої, так і європейської енергетичної стабільності. Це вимагає від ТТС гарантованого забезпечення надійного, раціонального і економічно ефективного функціонування всієї системи магістральних трубопроводів у цілому в зв'язку з більш жорсткими вимогами щодо їх безпечної експлуатації, охорони, будівництва, ремонту тощо. Важливе господарське значення обумовлено

необхідністю виконання Україною своїх транзитних зобов'язань щодо транспортування газу та нафти у країни Європи, від чого залежить і її міжнародна репутація. Однак, останні події ставлять під сумнів такі загально визнані критерії, в зв'язку питання ідентифікації нових можливостей і умов ефективного використання ТТС в нових світоглядних реаліях є, без сумніву, актуальним.

Останнім часом у вітчизняних галузевих журналах значна частина публікацій присвячена ідентифікації проблемних аспектів діяльності вітчизняних ТТС, аналізу причин їх виникнення і пошукам шляхів їх вирішення. Так, автором роботи [1] на основі аналізу характеристик нафтогазотранспортного комплексу України ідентифіковано проблеми державного управління його ефективним використанням, в [2] на основі аналізу світового досвіду з управління міжнаціональними магістральними трубопровідними системами запропонована модель транзиту газу через територію України як бізнес-процесу крос-функціональної природи [3], в [4, 5, 6] обґрунтовані пріоритети і стратегічні цілі, а в роботах [7,8] оцінені перспективи розвитку ТТС як глобальної альтернативи іншим видам транспорту.

Термін "глобалізація" (від англ. global – світовий) традиційно вживають для характеристики сучасних планетарних процесів, а у повсякденному науковому трактуванні це поняття закріпилось як характеристика якісно нового стану світової економіки.

Слід наголосити на існуванні різних підходів до визначення сутності цього поняття в сфері управління та економіки і оцінки наслідків його впливу на людство. При цьому, всі вчені сходяться в тому, що глобалізація в першу чергу має наслідком посилення взаємозв'язків і взаємозалежності національних економік у планетарному масштабі, а весь комплекс міжнародних зв'язків (світова торгівля, міжнародний рух капіталів, валюти, інформації, людських ресурсів, сировини тощо) є складовими поняття глобалізації, як вищого ступеня інтеграції, який виходить за межі окремих регіонів і набуває планетарного масштабу.

Проте, з позицій глобалізаційних викликів ТТС (і тим більше вітчизняні) до останнього часу не піддавались аналітичним процедурам і оцінкам на предмет ідентифікації специфічних умов і перспектив техніко-технологічного, фінансово-економічного і соціально-політичного розвитку.

В зв'язку з тим, що цілісність сучасного світу і обумовлена цим взаємозалежність національних економічних систем не виключають існування глобалізаційних суперечностей в розрізі будь-яких галузевих секторів чи ринкових сегментів національних економік, то вплив цього чинника на стратегічно важливі національні і міжнаціональні ТТС доцільно дослідити з використанням відомої технології SWOT-аналізу або SWOT-матриці (стратегічного планування поведінки компаній на ринку), в процесі виконання якої оцінюються сильні (Strengths) і слабкі (Weaknesses) сторони об'єкта дослідження, а також можливості (Opportunities) і загрози (Threats) його подальшого існування та успішного розвитку [9].

Специфіка цього аналізу полягає в тому, що аналітичні оцінки підлягає не компанія – суб'єкт господарювання, а транспортні технології, сфера бізнес-активності і соціально-політичні, техніко-технологічні та фінансово-економічні чинники, в яких вони повинні функціонувати в умовах глобалізації.

Для досягнення поставленої цілі використаємо традиційну SWOT-матрицю (Табл. 1), заповнивши її в першому наближенні найбільш суттєвими перевагами, недоліками, можливостями і загрозами, які не належать до традиційного списку перерахованих чинників ТТС.

Таблиця 1

SWOT-матриця вітчизняної ТТС з можливими напрямками вирішення проблемних аспектів

	Strengths	Weaknesses
	1. Традиційні переваги ТТС в порівнянні з іншими видами транспорту. 2. Висококваліфіковані людські ресурси. 3. Наукове забезпечення.	1. Традиційні недоліки ТТС. 2. Фізична і моральна старість ТТС. 3. Відсутність інвестицій. 4. Відсутність належного нормативно-правового забезпечення.
Opportunities	Opportunities - Strengths (Use strengths to take advantage of opportunities) 1. Традиційні переваги ТТС в порівнянні з іншими видами транспорту. 2. Мінімізація впливу урядів на рішення ринкових контрагентів.	Opportunities - Weaknesses (Overcome weaknesses by taking advantage of opportunities) 1. Відсутність інвестицій. 2. Створення міждержавно-приватних ТТС
Threats	Threats - Strengths (Use strengths to avoid threats) 1. Наукове забезпечення. 2. Втручання уряду в діяльність ринкових структур.	Threats - Weaknesses (Minimize weaknesses and avoid threats) 1. Фізична і моральна старість ТТС. 2. Втручання уряду в діяльність ринкових структур.
1. Поява нових конструкційних матеріалів. 2. Поява нових технологій і обладнання. 3. Створення міждержавно-приватних ТТС. 4. Мінімізація впливу урядів на рішення ринкових контрагентів.		
1. Природні явища (землетруси, зсуви і т. п.) 2. Соціально-політичні явища (війни, революції, тероризм, геополітичний тиск, шантаж, диктат і т. п.) 3. Економічні явища (ціновий диктат, природний монополізм, 4. Втручання уряду в діяльність ринкових структур.		

Сутнісна природа SWOT-аналізу, передбачена його автором професором К. Ендрюсом (К. Andrews), полягала в прагненні структуризації знань про поточну ситуацію і тенденції стосовно об'єкта дослідження, а тому поточну ситуацію, яка описується чинниками Strengths, Weaknesses, Opportunities і Threats, а також тенденції її змін можна і слід регулювати комбінаторним використанням запропонованими SWOT-матрицею (Табл. 1) чинниками.

Список використаних джерел

1. Ісаєва І. М. Аналіз характеристик нафтогазотранспортного комплексу України та ідентифікація проблем державного управління його ефективним використанням / І. М. Ісаєва // Науковий вісник ІФНТУНГ. Серія «Економіка та управління в нафтовій і газовій промисловості». - 2013. - № 1 (7). - С. 10-22.
2. Крижанівський С. І. Аналіз та оцінка світового досвіду з управління міжнародними магістральними трубопровідними системами / С. І. Крижанівський, І. Л. Боднарчук, Н. В. Люта, В. П. Петренко // «Економіка та управління в нафтовій і газовій промисловості». - 2010. - №2. - С. 40 – 44.
3. Люта Н. В. Кросс-функціональна природа бизнес-процесів транснаціональної транспортивки нафти і газу через територію України / Н. В. Люта, І. Н. Ісаєва // «Трубопровідний транспорт - 2013». Матеріали ІХ Междунар. учеб.-научно-практ. конф. / редкол.: А. М. Шаммазов і др. - Уфа: Изд-во УГНТУ, 2013.-409 с. С. 95-97.
4. Петренко В. П. Пріоритети державного регулювання і управління нафтогазотранспортною системою України / В. П. Петренко, І. М. Ісаєва // «Інноваційні підходи та механізми державного та муніципального управління». Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (12 квітня 2013 р., м. Київ). 4.2. -К.: АМУ, 2013. - С. 65-67.
5. Ісаєва І. М. До обґрунтування стратегічних цілей та основних напрямків організаційно-форматного розвитку газотранспортної системи України / І. М. Ісаєва, Н. В. Люта // «Теорія і практика стратегічного управління розвитком галузевих і регіональних суспільних систем». Матеріали ІУ-І Всеукраїнської наук.-практ. конференції (м. Івано-Франківськ, 15-17 травня, 2013 року). - Івано-Франківськ: ІФНТУНГ, 2013. - С. 226-227.
6. Ісаєва І. М. Модель взаємодії учасників процесів транзиту газу через територію України: диференціація державних регулювань і поточного управління / І. М. Ісаєва, Н. В. Люта // Координати управління. 36. наук. праць. За ред. проф. Д. І. Дзвінчука. Вип. 4. - 2013. - С. 22-28.
7. Люта Н. В. Щодо обґрунтування доцільності досліджень і оцінки перспектив розвитку трубопровідного транспорту як глобальної альтернативи / Е. А. Швидкий, Н. В. Люта, В. П. Петренко, М. О. Лютий // Науковий вісник ІФНТУНГ. - 2014. - №1(36). - С. 103-109.
8. Люта Н. В. Інтелектуалізовані трубопровідні транспортні системи / Н. В. Люта // «Управління соціально-економічним розвитком держави, регіону, підприємства». Матер. 2-ї Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. 01.11.-01.12. 2014 р. м. Полтава. - Ч.1. - Полтава: видавцев ФООП Мирон І.А., 2014. - С. 446 – 448.
9. SWOT-analysis / [Електронний ресурс] WikipediA. The Free Encyclopedia. - Режим доступу : http://en.wikipedia.org/wiki/SWOT_analysis#cite_note-1

Малімон В. І., кандидат наук з державного управління,
*Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу,
Івано-Франківськ, Україна*

ВІРТУАЛЬНА РЕАЛЬНІСТЬ ЯК СЕРЕДОВИЩЕ СОЦІАЛЬНОЇ ВЗАЄМОДІЇ І САМОТНОСТІ ІНДИВІДІВ

Сучасне суспільство дедалі більше видозмінюється – відбувається зміна форм комунікацій між суб'єктами суспільної діяльності, змінюються попит і пропозиція на ринку праці. Насамперед, це обумовлено розвитком комп'ютерних технологій, що й призводить до формування віртуальної реальності. Так, російський філософ Д. Іванов зазначає: «Діє імператив віртуалізації, свого роду воля до віртуальності, яка трансформує усі сфери життєдіяльності, які склались в процесі модернізації» [1, с. 61]. Механізмом формування і поширення віртуальної реальності є, насамперед, мережа Інтернет.

Поняття «віртуальна реальність» (virtual reality) в сучасному значенні вперше використав наприкінці 80-х років ХХ ст. Жерон Ланье (Jaron Lanier), відомий діяч кіберкультури. За останні роки розвиток інформаційних технологій та формування знань про них актуалізували необхідність дослідження віртуальної реальності, як у «широкому», так і в «вузькому» сенсах слова. У «широкому» сенсі – «віртуальна реальність» є результатом переживання людиною низки екзистенціально-психологічних станів (уява, фантазія, сон тощо). У «вузькому» сенсі – це комп'ютерна віртуальна реальність. Комп'ютерна віртуальна реальність формується відносно недавно, хронологічно вона є останньою з віртуальних культурних форм, в яких об'єктивується феномен віртуальної реальності.

Одна із найголовніших властивостей віртуальної реальності – це потужний зворотний зв'язок, інтерактивність. Глядач, слухач, читач перетворюється на співтворця того чи іншого тексту. Тим самим реалізуються базові постструктуралістські постулати – про рівноправність інтерпретації та оригіналу, про «смерть автора» як незмінну, обов'язкову і догматичну фігуру в тексті. Прямо на очах аудиторії відбувається масова ліквідація культурних ієрархій, а естетичні об'єкти втрачають цілісність, стають відкритими для втручання та тлумачення. Знімаються також традиційні просторові й часові орієнтири: будь-який візуально-звуковий образ, будь-яка інформація переноситься миттєво, в будь-яку точку Інтернету.

Д. Иванов виокремлює чотири особливості тісної взаємодії соціальних інститутів та мережі Інтернет. По-перше, Інтернет як технологічний засіб реалізує комунікативні функції соціальних інститутів. По-друге, мережа Інтернет підтримує й розвиває неформальне спілкування між суб'єктами суспільства. По-третє, зазначене неформальне, неінституалізоване спілкування може призводити до конфліктів у реальному соціальному середовищі. І, по-четверте, реальні соціальні інститути суспільства існують у віртуальній реальності у формі образів [1, с. 62]. Отже, із зазначених тверджень зрозуміло, що реальний соціум і віртуальна реальність у сучасному суспільстві перебувають у тісному взаємозв'язку.

Інший російський філософ Є. Уханов також звертає увагу на деякі особливості психіки і світосприйняття людини, яка занурена у віртуальну реальність. Він констатує, що відбувається порушення у сприйнятті простору і часу [2, с. 72]. Іншою особливістю, на думку філософа, є те, що психічні образи, які виникають під впливом віртуальної реальності, сприймаються індивідом як реальні й об'єктивно існуючі. Людина сприймає віртуальний світ не як продукт власної психічної діяльності – уяви, а як об'єктивну реальність. Віртуальні об'єкти у віртуальній реальності Є. Уханов характеризує через поняття «симулякр» та «симуляція» [2, с. 74]. Далі Є. Уханов пише, що людина у віртуальній реальності постає як «маска», що може змінюватись і приховувати дійсну сутність індивіда. Відрив власного «Я» від оточуючої соціальної реальності і перенесення його у віртуальну реальність відриває «Я» від тої ідентичності, яка була актуальна у реальному світі. У цьому випадку відбувається ідентифікація індивіда відповідно до віртуальної реальності, за рахунок сприйняття її як актуалізованої реальності [2, с. 80].

Однією із причин занурення людини у віртуальну реальність є відчуття самотності у реальному соціальному середовищі. Позбавленість реального спілкування та відсутність змоги бути почутим і зрозумілим для іншого обумовлює пошук виходу з кризового стану. Таким виходом постає втеча у віртуальну реальність, де індивід шукає відчуття єдності з навколишнім світом та іншими суб'єктами, нехай і віртуальними.

Натомість, стан самотності може бути не лише причиною занурення у віртуальну реальність, а й наслідком. Людина спочатку, не відчуваючи самотності, через деякі причини (прагнення розваг, залежність від мережі Інтернет, професійні потреби тощо) може надто заглиблюватись у віртуальну реальність, одночасно пориваючи реальні соціальні контакти [3].

Є. Уханов, аналізуючи особливості світосприйняття людини, що занурена у віртуальну реальність, також звертає увагу на причини і наслідки віртуальної залежності. Філософ дуже яскраво відобразив діалектичний взаємозв'язок віртуальної реальності і відчуття стану самотності. Він пише: «зануреність у віртуальну реальність підводить індивіда до безодні самотності...» [4]. Але що змушує індивіда настільки заглиблюватись у світ віртуальної реальності? На думку філософа, це відбувається тому, що віртуальна реальність надто приваблива для індивіда багатством форм прояву власного «Я» [4]. Тобто, індивід у віртуальній реальності має безліч можливостей репрезентації свого «Я».

Іншою суттєвою причиною виступає соціальний, реальний світ, який не надто привабливий своєю жорстокістю, труднощами, випробуваннями. Філософ зазначає, що реальний світ ніколи нікого особливо не цікавив, бо це «місце розчарувань» [4]. Людина не витримує інформаційного, психологічного, фізичного навантаження у сучасному суспільстві й шукає засоби втечі від проблем реального світу. Сучасне місто філософ аналізує крізь призму поняття «медіамісто», що означає існування людини на межі реального й віртуального. «Медіамісто – це місто самотніх, місце, де розвинутість засобів комунікації, тим не менше, призводить до почуття порожнечі, що є одним із наслідків віртуалізації соціальної реальності...», – стверджує Є. Уханов [4]. Дослідник робить висновок, що людина не отримує порятунку у віртуальній реальності. Навпаки, вдаючись до неї з різноманітних причин (зокрема і також із-за самотності), ще більше починає відчувати психологічну напругу та відчай. На його думку, віртуальна реальність породжує ілюзію – бути всюди та спілкуватися з усіма без будь-яких меж. Проте, «світ відкривається лише тим, хто відкривається світу. Віртуальна ж реальність замикає індивіда на самому собі» [4].

Розвиваючи цю тезу, Є. Уханов зазначає, що людина у сучасному світі часто відчуває обмеження власної свободи (фізичної, духовної), переживає страх, відчай. Людина залишається наодинці сама з собою й починає відчувати самотність, яка її лякає. На думку філософа, «самотність – це виклик буття, для того щоб прийняти цей виклик, необхідна мужність» [4]. Мужність людини у цьому випадку полягає у здатності почути себе, відкрити свій власний внутрішній світ. Особливістю стану самотності, з

погляду філософа, є те, що відбувається злиття воєдино внутрішнього досвіду і відкритість перед нічим, безоднею, порожнечою і невідомим. Стан самотності переживається людиною як драма. Проте, «мережеві комунікації виступають середовищем, у яке людина може піти від драми, що розкривається, середовищем, у якому людина може сховатися, піти від самої себе» [4]. Однак, Є. Уханов зауважує, що занурення у віртуальну реальність є, насправді, помилкою на шляху до виходу зі стану самотності.

Індивід у віртуальній реальності втрачає власну ідентичність, не відчуває очікуваного колориту від спілкування з іншим віртуальним суб'єктом, губить взагалі сенс свого існування, відчуває екзистенційний вакуум.

Є. Уханов стверджує, що у стані самотності людина стоїть перед вибором: її буття тепер виглядає «як завдання, як проблема, як спроба» [4]. Людина має вирішити, як подолати цю самотність. Проте людина не завжди намагається зробити вибір, як дійсно подолати стан самотності, а намагається просто від неї «заховатися», «утекти». Однак спроба втечі від самотності – це спроба втечі від вибору. Занурення у віртуальну реальність – це спроба втечі від самотності. «Розчинення себе <...> у будь-яких засобах інформації дає почуття того, що ти не залишений, потрібний, і тим самим не дає можливості залишитися наодинці з самим собою» [4]. Людина має не втікати від власної самотності, а робити свідомий вибір, вирішувати і обирати дійсні засоби її подолання.

Феномен віртуальної реальності є також об'єктом дослідження й в українській філософії. Так, вітчизняний дослідник В. Дупак, аналізуючи віртуальну реальність як простір соціокультурних взаємодій, на противагу Є. Уханову, зазначає, що сучасна людина, завдяки мережі Інтернет, все ж таки здатна долати власну самотність та некоммунікабельність. Він стверджує, що «нехай віртуальне спілкування – це сурогат, але, за відсутності будь-якого іншого, воно виконує свою функцію духовних ліків...» [5, с. 342-343]. Проте, на його думку, така форма спілкування, водночас, має свої негативні особливості. По-перше, віртуальне спілкування ніколи повноцінно не замінить реального, не передасть увесь емоційний колорит живого спілкування віч-на-віч. По-друге, під впливом комп'ютерних технологій, віртуальної реальності трансформується свідомість сучасної людини. За В. Дупаком, «свідомість людини функціонує немов би між двома світами – світом природно-реальним, живим і світом технічним, штучним» [5, с. 343]. Продовжуючи власні роздуми, він зазначає, що духовний та інтелектуальний потенціал суспільства зараз дуже часто ідентифікується з інформаційним, що викликає зміни в культурі, мові, способі життя та мисленні. Тобто, віртуальна реальність розглядається як альтернатива, якою може скористатися кожен індивід. Штучний світ створює відчуття дійсного життя, воно наповнене штучними речами, котрі роблять життя людини приємнішим у багатьох відносинах. Однак, «штучне» пише власну «штучну історію». А «втеча» у віртуальну реальність супроводжується переідентифікацією, формуванням так званої віртуальної особистості, візуально-графічним втіленням якої є відповідний «аватар», якого людина обирає, занурюючись у віртуальний світ. За цих умов актуалізується проблема ідентифікації особистості з її віртуальним двійником. Дослідники вказують на небезпеку такої ситуації, оскільки подібне ототожнення може призвести до втрати людиною здатності усвідомлювати чітку межу між реальним та віртуальним [6].

З цього приводу слушно зауважує вітчизняний вчений М. Козловець: «Суспільство *homo virtualis* постає як знеособлена і звільнена від теоретичного мислення сукупність споживачів і носіїв інформації. Звичка до мовленнєвих ігор і швидкісних інформаційних потоків може викликати деструкції у мисленні і свідомості (породити хаотизм, кліповість, зруйнувати здатність концентруватися і утримувати у свідомості якийсь один ідеальний об'єкт). У віртуальному просторі порушуються фізичні закони незворотності часу, стійкі стереотипи і культурні звички. Ця реальність формує новий тип людини, якій дуже складно переходити від рівня віртуальної реальності до рівня повсякденної реальності. Тому скоро виникне проблема вибору: у якому із світів ми залишимось?» [7, с. 182]. Дійсно, не буде несподіванкою, якщо в близькому майбутньому більшість людей віддадуть перевагу віртуальному щастю, а не спробі його досягнення в реальній, повсякденній життєдіяльності.

Таким чином, віртуальній реальності властиве певне структурування, що характеризується прагненням до подолання хаосу, тенденцією упорядкування її структури, корегування з урахуванням дій інтерактивних партнерів у конструюванні бажаних взаємодій. Вирішальним фактором у реалізації цієї тенденції є індивідуальна свобода користувачів. Тому, в усіх підходах до віртуальної реальності головне значення в системі «людина – комп'ютер – інтерактивність» надається людині, її внутрішньому потенціалу, уявленням про реальне і бажане, здатності адаптуватися до нового сере-

довища, трансформувати свою ідентичність. Віртуальна реальність сприяє розвитку нових форм комунікації, формуванню нового світогляду людей, реалізації їх творчої сутності.

Водночас віртуальна реальність вносить у життя індивіда гостре відчуття відчуженості та власної непотрібності, що зумовлює внутрішню спустошеність і спричинює негативне переживання соціальної самотності. Загострені специфікою сучасної доби відчуття покинутості, непотрібності, відчуженості актуалізують проблему самотності у різних вимірах, що потребує подальших інтегративних наукових досліджень.

Список використаних джерел

1. Иванов Д. В. Виртуализация общества / Д. В. Иванов. – СПб. : Петербургское Востоковедение, 2000. – 96 с.
2. Уханов Е. В. «Смерть» субъекта в сетевых коммуникациях / Е. В. Уханов // Наука и образование. – 2006. – № 3. – С. 68–81.
3. Башманівська Я. В. Віртуальна реальність як чинник зростаючого усамітнення людини / Я. В. Башманівська // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2013. – Вип. 3. – С. 15–19. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/VZhDU_2013_3_5.pdf.
4. Уханов Е. В. Эссе об одиночестве, или тоска Я по Другому в сетевых коммуникациях [Электронный ресурс] / Е. В. Уханов. – Режим доступу : http://philosophystorm.org/files/my2_.html.
5. Дупак В. Г. Віртуальна реальність як простір соціокультурних взаємодій / В. Г. Дупак // Гілея : [збірник наукових праць]. – Вип. 67. Філософія. – К., 2012. – С. 340–345.
6. Власенко Ф. П. Віртуальна реальність як простір соціалізації індивіда / Ф. П. Власенко // Гуманітарний вісник ЗДІА. – 2014. – Вип. 56. – С. 208–217. – Режим доступу : http://www.zgia.zp.ua/gazeta/znpvgvzdia_2014_56_24.pdf.
7. Козловець М. А. Феномен національної ідентичності: виклики глобалізації : Монографія / М. А. Козловець. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. – 558 с.

Марченко Н.А., к.е.н., доцент

Юрченко М.Є., к.ф-м.н., доцент

Чернігівський національний технологічний університет, Чернігів, Україна

РОЛЬ ФІНАНСОВОГО РИНКУ В ЕКОНОМІЧНОМУ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Фінансовий ринок має визначальний вплив на функціонування фінансової системи країни і від того наскільки стабільно він функціонуватиме та інтенсивно розвиватиметься, залежатиме і стабільність фінансової системи в цілому. Основним завданням фінансового ринку є трансформація капіталу з наявних грошових коштів у інвестиційну їх форму з метою наповнення тих секторів економіки, що потребують додаткового фінансування для подальшого розвитку.

Фінансовий ринок України є об'єктом великої уваги багатьох вітчизняних економістів. Зокрема, можна назвати таких дослідників, як В. Базилевич, О. Василик, В. Вірченко, Н. Костіна, З. Луцишин, І. Лютий, А. Пересада, В. Федосов, А. Чухно, В. Шелудько, О. Шаров, С. Юрій та інших, наукові праці та публікації котрих є надзвичайно актуальними в сфері дослідження вітчизняного фінансового ринку та його структури.

У сучасній ринковій економіці змінюється як механізм утворення джерел фінансування інвестиційних об'єктів, так і інструменти матеріалізації грошового капіталу. Основними джерелами інвестування стають приватні кошти, банківські кредити, кошти підприємств, що вкладаються в розвиток інших. Вони набувають форми прямих позичок, цінних паперів, деривативів та інших. У будь-якому разі істотно розширюються інвестиційні можливості учасників фінансового ринку.

Зазначимо, що сучасні форми організації, регулювання і саморегуляції фінансового ринку характерні для високорозвинутої ринкової економіки. За цих умов, незважаючи на різноманітність форм організації і діяльності інвестиційних структур у різних країнах, внаслідок розвитку інтеграційних процесів в економіці розвинених країн (насамперед західноєвропейських) намітилася тенденція до певної уніфікації загальних правил і процедур діяльності фондових бірж і позабіржових інститутів, поглиблення контактів між органами державної влади з контролю за ринком цінних паперів і діяльністю інвестиційних інститутів різних країн. Усе це створює вагомі передумови для взаємодії світового і регіональних фінансових ринків.

Розглядаючи фінансовий ринок, особливу увагу необхідно приділити його важливій складовій – фондовому ринку, зростання ролі якого пов'язане із сучасною формою перерозподілу капіталу. Більша частина фінансових активів розвинених країн світу сьогодні розміщена саме в цінних паперах. Саме фондові ринки перетворюються на один із найважливіших елементів мобілізації інвестиційних ресурсів. Динаміка показників економічного розвитку України протягом останніх років, зокрема і ринку цінних паперів, свідчить про нестабільність економіки.

Показник обсягу залучених інвестицій в економіку України через інструменти фондового ринку протягом 2014 року становив 217,25 млрд грн. Порівняно з аналогічним періодом 2013 року об-

сяг залучених інвестицій в економіку України через інструменти фондового ринку збільшився на 76,06 млрд грн., а у 2013 році порівняно з 2012 роком - на 37,43 млрд грн. [1,2] З першого погляду начеб то дуже позитивна тенденція. Однак слід звернути увагу на те, якими саме фінансовими інструментами відбувається залучення капіталу. Зі звітностей НКЦПФР:

1. Найбільший обсяг торгів за фінансовими інструментами на організаторах торгівлі протягом 2013 року зафіксовано з:

- державними облігаціями України – 351,33 млрд грн (74,02% від загального обсягу виконаних біржових контрактів на організаторах торгівлі у січні – грудні 2013 року);
- облігації підприємств – 49,41 млрд грн (10,41% від загального обсягу виконаних біржових контрактів на організаторах торгівлі у січні – грудні 2013 року) [1].

2. Найбільший обсяг торгів за фінансовими інструментами на організаторах торгівлі протягом 2014 року зафіксовано з:

- державними облігаціями України – 553,29 млрд грн (87,90% від загального обсягу біржових контрактів на організаторах торгівлі у січні-грудні поточного року);
- облігації підприємств – 33,80 млрд грн (5,37% від загального обсягу біржових контрактів на організаторах торгівлі у січні-грудні поточного року) [2].

Таким чином, очевидним стає позикове формування інвестиційних ресурсів в економіці України останніх років. А позики, як відомо, необхідно повертати. Існує нагальна проблема реформування фондового ринку України.

Можна виділити основні проблеми функціонування фінансового ринку України:

1. Низька конкурентоспроможність фондового ринку, пов'язана з початковою стадією формування і розвитку та високим ступенем ризиковості.
2. Відсутність стабільної політики щодо інвесторів, що є істотною перешкодою для сприятливих умов припливу вітчизняного та іноземного капіталу.
3. Неєфективна політика щодо емітентів, що призвело до незначних обсягів обороту цінних паперів на вторинному ринку та низької капіталізації всього вітчизняного фондового ринку.
4. Інформаційна непрозорість фондового ринку.
5. Дефіцит висококваліфікованих кадрів на ринку цінних паперів.
6. Відсутність розвинутої законодавчої бази щодо фондового ринку.

Фінансова політика формування та регулювання фінансового ринку в Україні повинна являти собою створення організаційно-правових і фінансово-економічних умов для розвитку фінансового ринку, тобто створення умов, що забезпечують у повному обсязі виконання фінансовим ринком покладених на нього функцій. А головним завданням регулювання є вирішення протиріч й узгодження інтересів усіх його суб'єктів за допомогою прямої державної участі у фондовому процесі, спрямованій на подолання структурних деформацій, і непрямого регулювання фінансових потоків.

В цілому державна політика для підвищення ефективності функціонування фінансового ринку України повинна включати єдиний збалансований комплекс заходів, спрямованих на забезпечення стабільності та стійкості фінансової системи, ефективний контроль руху фінансових потоків, раціональне використання фінансових ресурсів. Крім того, з огляду на об'єктивні тенденції сучасного фінансового ринку, необхідне формування адекватної середньо- та довгострокової фінансової політики на макrorівні. Державна фінансова політика повинна бути спрямована на вдосконалення ринкового ціноутворення і найбільш важливі для української економіки базові товари, забезпечення ефективності ринкової інфраструктури. У тому числі слід серйозну увагу приділити сегменту похідних фінансових інструментів фінансового ринку, підвищенню ефективності облікової системи, протидії спекулятивній практиці біржової торгівлі. Ефективне регулювання ринку деривативів потребує формування відповідних сучасних нормативно-правових засад, принципів, стандартів і технологій регулювання учасників. Слід формувати державну фінансову політику з конкретною метою підвищення емісійної активності корпоративного сектора економіки, насамперед ринку акцій, що створить передумови капіталізації вітчизняного виробничого сектора.

Список використаних джерел

1. Інформаційна довідка щодо розвитку фондового ринку України протягом січня – грудня 2013 року. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nssmc.gov.ua/fund/analytics>
2. Інформаційна довідка щодо розвитку фондового ринку України протягом січня – грудня 2014 року. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nssmc.gov.ua/fund/analytics>

СОЦІАЛЬНІ ФАКТОРИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Адаптація аграрної економіки до функціонування в умовах активізації конкурентного середовища та поглиблення міжнародної економічної інтеграції вимагає пріоритетного вирішення економічною наукою та практикою господарювання проблеми, пов'язаної зі сталим розвитком підприємницьких структур агробізнесу.

У процесі трансформаційних змін більшість аграрних господарств опинились у критичному стані через недосконалість системи організаційно-економічних та фінансово-кредитних механізмів господарювання. Існування та розвиток аграрних підприємств відбувається в умовах нестабільності та зростання змін в зовнішньому середовищі, не прогнозований вплив яких на діяльність підприємств негативно позначається на показниках ефективності господарювання та призводить до ризикованості здійснення виробничо-господарських операцій, зниження рівня їх конкурентоспроможності. Тому актуалізується проблема забезпечення ефективного соціально-економічного розвитку аграрних господарств на основі соціальних факторів забезпечення їх конкурентоспроможності. За таких умов нагального вирішення потребує питання дослідження і обґрунтування основних факторів, що впливають на рівень результативних показників господарської діяльності підприємств аграрного сектору з метою визначення потенційних можливостей підвищення їх конкурентоспроможності.

Проблемам підвищення конкурентоспроможності продукції аграрних підприємств присвячені праці багатьох зарубіжних і вітчизняних вчених: М. Портера, Е. Майєра, М.І. Гальвановського, Л.П. Дашкової, А.І. Колобова, І.М. Ліфиць, С.Г. Свістунькова, В. Синько, С. Фокіна, Р. Фатхутдінова, А.Ю. та ін. Однак, з огляду на важливість і багатогранність даної проблеми висвітлених в роботах вчених немає єдиної точки зору, і спостерігається суперечливість в методологічних і методичних підходах до визначення сутності конкурентоспроможності підприємств, галузей, використовуваних ресурсів; напрямків її підвищення.

Аграрні підприємства опинились перед значними труднощами: слабка орієнтація у вимогах ринкової економіки; недостатня матеріальна і технічна озброєність виробництва; відсутність достатньо потужних джерел фінансування; неналагодженість економічних зв'язків з партнерами; психологічна і організаційна невідповідність працювати в умовах ринкових відносин. Сучасні реалії господарювання аграрних господарств відзначаються недостатнім рівнем їх конкурентоспроможності, що унеможливорює здатність забезпечити розширене відтворення, зумовлює ризик неплатоспроможності і, як наслідок, призводить до банкрутства.

Конкурентоспроможність аграрного сектору має характерні особливості, пов'язані із специфікою сільського господарства як виду економічної діяльності. Особливістю їх функціонування є те, що в них не завжди є можливість самостійно, в повному масштабі, забезпечити маркетингову діяльність, гарантії реалізації виробленої продукції, гарантованого матеріально-технічного і фінансового забезпечення виробництва, селекційно-генетичних заходів. На ринку аграрій вступає у економічні відносини, які регламентуються системою законів, аграрною політикою, кредитною системою держави, системою матеріально-технічного постачання сільськогосподарського виробництва, формами і каналами реалізації продукції та інше.

Для аграрного господарства конкурентоспроможність – це забезпечення оптимального співвідношення між обсягами виробництва і реалізації продукції та його ресурсним потенціалом, платоспроможності і інвестиційної привабливості підприємства, зменшення природних і економічних ризиків господарювання. З іншого боку, під конкурентоспроможністю слід розуміти здатність аграрних підприємств виробляти продукцію, яка користується попитом на ринку, а також шукати напрямки збільшення своєї частки на ринку шляхом підняття соціального потенціалу підприємства. З наведеного трактування конкурентоспроможності аграрних господарств можна виокремити такі складові:

- здатність виробляти і реалізувати конкурентоспроможну за своєю якістю і ціною продукцію;
- ефективність використання виробничо-ресурсного потенціалу;
- здатність спрямувати інвестиційні вкладення так, щоб забезпечити їх окупність і трансформацію у зростання виробництва, розширене відтворення і приріст ринкової вартості;

- забезпечення соціальної конкурентоспроможності підприємства.

Конкурентоспроможність аграрних господарств залежить від великої кількості факторів, які умовно можна поділити на внутрішні (земля та її якість, трудові ресурси, засоби виробництва, матеріалозабезпеченість, ступінь кооперації та спеціалізації господарської діяльності) та зовнішні (селекційно-генетичний і агробіокліматичний потенціал регіону, законодавча база, державна підтримка, кредитна система, умови реалізації продукції та матеріально-технічне забезпечення, діяльність інших господарств-конкурентів. Враховуючи особливості функціонування аграрного сектору економіки, для досягнення відповідного рівня конкурентоспроможності підприємства повинні передусім використовувати внутрішні можливості.

Індикаторами соціальної конкуренції в діяльності підприємства виступають: оцінка споживачами та суспільством (споживчий рейтинг); оцінка конкурентами (діловий рейтинг); самооцінка працівниками та власниками (престижний рейтинг).

До критеріїв соціальної конкурентоспроможності фірми віднесемо: якість і кількість товарів, екологічність виробництва, виробництво нематеріальних благ, якість робочої сили, постійне удосконалення професійного рівня персоналу, стимулювання соціальної активності персоналу та вільного розвитку особистості, вплив на ціннісні орієнтації персоналу, задоволення інтересів, потреб і запитів персоналу в сфері праці, виходячи з ієрархії потреб людини, рівень зайнятості працівників, рівень соціального забезпечення, рівень корупції, соціальна ефективність інновацій, використання інформаційних технологій, сучасних підходів до управління, використання соціального маркетингу, орієнтація на попередження та пом'якшення зовнішніх соціальних ризиків, негативних наслідків, пов'язаних із ринковими відносинами, узгодження своєї діяльності із стратегічними цілями соціально-економічного розвитку суспільства.

Соціальні фактори відображують стан та динаміку соціальних процесів, що відбуваються на підприємстві. Вплив цієї групи факторів на конкурентоспроможність підприємства є двобічним: з одного боку, вони здійснюють суттєвий вплив на рівень, динаміку та специфічні особливості попиту на кожному конкретному ринку, а отже певною мірою впливають на конкурентоспроможність продукції, що виробляється тим чи іншим підприємством; з іншого боку, ці фактори певною мірою відбиваються на рівні ефективності виробничо-господарської діяльності підприємства.

Ці чинники зумовлюють можливість ефективної адаптації до змін і впливу зовнішнього середовища, що забезпечують конкурентоспроможність підприємницьких структур, сприяють формуванню стійких конкурентних переваг, стимулюють розвиток соціально відповідального бізнесу, забезпечуючи тим самим рішення цілого комплексу соціальних проблем. Завдяки соціально орієнтованій діяльності створюється сприятливе соціальне оточення, що приведе з часом до стійких прибутків. Вибираючи соціально відповідальну поведінку, підприємництво відчуває помітну перевагу на ринку в порівнянні з іншими виробниками: розширюються маркетингові ніші, просуваються товари або послуги, завойовуються нові клієнти і зміцнюються відносини з партнерами, залучаються нові інвестори і т. д.

Зовнішні соціальні фактори забезпечення конкурентоспроможності – це соціально-економічні відносини, що дозволяють підприємству мати певні переваги. Це певні заходи державного впливу на підприємницькі структури, що формуються в результаті діяльності органів влади. До них відносяться: правове регулювання, податкова система, фінансово-кредитна система, державне страхування, демонополізація економіки, діяльність різних громадських та інших інститутів, що впливають на соціально-економічну складову підприємницьких структур, ефективна політика зайнятості щодо залучення громадян до підприємницької діяльності, адресна допомога підприємцям, створення механізмів справедливого правового регулювання щодо захисту інтересів підприємців, підключення підприємств до реалізації соціальних проектів різного рівня, значне розширення прав підприємствам, які найбільш активно займаються соціальною діяльністю.

Зовнішні соціальні фактори створюють конкурентну перевагу, але досить складно розрахувати ефект від проведеної, наприклад, соціальної політики, а саме кількісний показник доходу на вкладену гривню в соціальні програми, так як підприємницькі структури поки ще не достатньо зацікавлені проводити соціальні звіти про свою діяльність.

До внутрішніх соціальних факторів, що забезпечують конкурентоспроможність підприємства, слід віднести:

- кадрову складову (особистісну мотивацію працівників до праці, стійку прихильність справі, рівень кваліфікації персоналу, систему просування та професійного розвитку персоналу);
- громадську складову (соціальні гарантії працівникам, якість життя працівників даного підприємства, стан соціальної інфраструктури);
- культурну складову (ділову етику, соціальні цінності, культуру організаційної поведінки, звичаї і традиції);
- організаційно-управлінську складову (створення соціально-психологічного клімату, чіткість розподілу і делегування повноважень, компетентність управлінських кадрів, масштаби організації, особливості ієрархічної структури, форма і характер управління організацією, використовувані управлінські технології, гнучкість стилю управління, система інформаційного забезпечення, децентралізація).

Оптимальна організаційна культура, сформована у відповідності з попитом ринку, надає безпосередній вплив на виробничі показники, довгострокову результативність підприємств, розвиток продуктивних сил, адаптацію до зовнішнього середовища.

Отже, в забезпеченні конкурентоспроможності знаходять відображення кадрові, громадські, культурні, управлінські соціальні фактори. Внутрішні соціальні фактори – це потенційні можливості підприємства, що здатні підвищувати його конкурентоспроможність.

Соціальний аспект діяльності помітно впливає на стійкість підприємницьких структур і визнається рядом соціальних показників. До таких показників можна віднести коефіцієнт підвищення кваліфікації праці, витрати на підготовку і навчання своїх працівників, коефіцієнт стабільності кадрів, коефіцієнт співвідношення середньомісячної заробітної плати працівників підприємства і в регіоні, коефіцієнт співвідношення середньої заробітної плати керівника і низькооплачуваної категорії працівників, обсяг коштів на проведення соціальних заходів на рік, частка виручки від реалізації продукції соціально значущих товарів і послуг та інше.

Соціальні показники характеризують соціальний напрямок діяльності підприємства і свідчать про сприятливу або негативну тенденції. Характеризуючи ці показники, можна визначити проблеми і виробити заходи по стимулюванню процесів відповідно до назрілих потреб.

Соціальні показники впливають не тільки на людський капітал, імідж фірми, а й на матеріальні активи. Оцінка соціальних показників різноманітна і зачіпає конкретні сторони охорони праці та прав людини, які визначені конвенцією Міжнародної організації праці, а також соціальну політику, адекватно відображає відповідальність бізнесу. Соціальні аспекти стосуються не тільки персоналу конкретної фірми, але і вирішують проблеми, що зачіпають споживачів і багатьох інших зацікавлених сторін. Соціальні показники можна оцінювати на місцевому, регіональному та глобальному (державному) рівнях. Оцінка вкладу організацій в сферу праці не повинна обмежуватися такими параметрами, як повага прав працівників, поліпшення умов праці, вона повинна враховувати конкретний внесок організацій у розвиток суспільства, створення навколишнього середовища.

Багато соціальних показники не піддаються кількісному вимірюванню і представляють якісну сторону процесів організації (умови праці, характер використання трудових ресурсів, участь працівників в управлінні і т. д.).

Саме забезпечення повного охоплення всіх видів соціального впливу і визначає соціальну конкурентоспроможність підприємств аграрного сектору, їх суспільну значимість. Соціально відповідальні компанії отримують конкурентну перевагу по багатьох позиціях. До таких можна віднести: поліпшення сприятливого іміджу; підйом ділової репутації підприємницьких структур; підвищення лояльності споживачів і постачальників; підвищення інвестиційної привабливості; збільшення ринкової вартості фірми; задоволеність співробітників; шанобливе ставлення конкурентів.

Одним з факторів репутації компанії є популярність компанії і визнання її соціальної діяльності. Сильний вплив на громадську думку справляють не тільки економічні її складові (ціна), але і якість, реноме бренду, етичні норми, дбайливе ставлення до навколишнього середовища.

Взаємовплив зв'язків між споживачами та репутацією компанії простежується явно. Негативна практика ведення бізнесу викликає байдужість з боку суспільства, що істотно відбивається на рівні продажів і лояльності споживачів.

Кадрова складову соціальної політики організації передбачає залучення кваліфікованих та ініціативних професіоналів, підвищення задоволеності працею працівників, у зв'язку з чим скорочу-

ється плінність кадрів. Вирішення соціальних проблем усередині підприємства зміцнює командний дух, підвищує мотивацію працівників, що позначається на продуктивності праці.

Ринкова позиція підприємства багато в чому визначається вибраною стратегією та ефективністю управління. Кваліфікований аналіз соціальних факторів і можливостей підприємства – шлях до стійких конкурентних переваг.

Таким чином, сукупність зовнішніх і внутрішніх соціальних факторів визначає особливості соціальної конкурентоспроможності аграрних підприємств на ринку і ті напрямки, які повинні враховуватися при розробці стратегії розвитку підприємницьких структур. Соціально орієнтована діяльність сприяє підвищенню рентабельності підприємства та інших ключових показників успішності, досягненні переваг на ринку і сприятливих взаємин із суспільством.

Список використаних джерел

1. Кужель В.В. Теоретичні засади модернізації аграрної економіки / В.В.Кужель., Я.В. Солтик. // Вектор науки ТГУ. Серія: Економіка и управление. – Россия. Тольятти, 2012. – № 4. – С.83-87.
2. Чирва О.Г. Генезис и тенденции развития системы управления региональной политикой повышения конкурентоспособности пищевых предприятий в Украине / О.Г. Чирва // Азимут научных исследований экономика и управление. – г. Тольятти, 2012. – №1 – С. 67–71.
3. Кужель В.В. Імунізація економіки агропродовольчої сфери в контексті реалізації принципів соціальної відповідальності бізнесу / В.В.Кужель / Економічний форум №3, – 2014 – С.17-22.
4. Гришова І.Ю. Вплив інституціональної структури на розвиток інноваційно-інвестиційної діяльності підприємств [Електронний ресурс] / І.Ю. Гришова, В.О. Непочатенко // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. – 2013. – № 2. – С. 47-51. – Режим доступу до журн.: <http://economics.opu.ua/files/archive/2013/n2.html>
5. Митяй О.В. Концепція організаційно-економічного механізму підвищення ефективності діяльності аграрного підприємства / О.В. Митяй // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. – 2013. – № 3. – С. 39-46. – Режим доступу до журн.: <http://economics.opu.ua/files/archive/2013/n2.html>

Міхєнко Т.В., к.е.н., доцент

Чернігівський національний технологічний університет, Чернігів, Україна

ФОРМУВАННЯ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА ПОЛІТИКИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ

Формування політики сталого розвитку регіонів є дуже важливою науковою проблемою, вирішення якої вимагає розробки нових підходів з урахуванням положень інституціональної теорії, оскільки прийняті закони, постанови та інші нормативні акти щодо регіонального вирівнювання, як переконує досвід, не є дієвими і ефективними саме через відсутність адекватного інституціонального середовища.

Інституціональна середовище є відносно стійкою, функціонально структурованою сукупністю норм: формальних (базисні інститути, інституціональні угоди) і неформальних (ціннісні фактори, рівень правосвідомості, історичні та етичні традиції, підприємницька етика), а також інститутів-установ, які покликані забезпечити стійкий розвиток територій, освоєння та відтворення ресурсного потенціалу регіонів.

З точки зору інституціональної теорії, для економічного розвитку суспільства важливими є всі види інститутів: економічні (власність, розподіл праці, гроші, кредит, профспілки, корпорації тощо); політичні (держава, політичні партії, суди); інститути родини, сім'ї; релігійні та інші інститути, які і формують інституціональне середовище. Оскільки саме інституціональне середовище визначає поведінку та дії членів суспільства, державі належить виняткова роль у генезисі, функціонуванні та розвитку інститутів ринкової системи. Проте, широке коло формальних правил не забезпечує ефективності реалізації державної регіональної політики через викривлення системи неформальних правил у бік корупції, нерозвиненість організаційної складової інституціонального середовища.

Основними проблемами інституціонального характеру, які знижують ефективність державної регіональної економічної політики, є:

- зволікання з проведенням адміністративно-територіальної реформи;
- відсутність чіткого розмежування прав і обов'язків між різними гілками влади;
- невпорядкованість відносин власності територіальних громад, а саме законодавчого оформлення майнових прав територіальних громад;
- низький рівень фінансової автономії територіальних громад;
- низька ефективність інституту місцевих податків і зборів;
- нерозвиненість фінансового ринку та місцевих цінних паперів, кредитування, інвестування місцевого значення;

- низька мотивація реалізації внутрішніх резервів мобілізації фінансових ресурсів та «утриманські» настрої в умовах значної дотаційності місцевих бюджетів;
- низький рівень фінансово-економічної, інвестиційної та інноваційної активності суб'єктів підприємництва, особливо комунальної форми власності.
- надмірно високий рівень централізації і бюрократизації при прийнятті рішень;
- закритість і непрозорість фінансових потоків;
- високий рівень монополізації ринків;
- відсутність достатнього інформування населення та громадських організацій при прийнятті рішень.

Організаційна складова інституціонального забезпечення регіональної політики сталого розвитку має надважливе значення, оскільки пріоритетним напрямком є стимулювання територіальних громад і суб'єктів до розвитку і самоорганізації. На даному етапі через слабкість інститутів громадянського суспільства, відсутність демократичних традицій у процесі прийняття управлінських рішень домінують інтереси фінансово-олігархічних груп, що в кінцевому підсумку не забезпечує підвищення рівня життя населення і знижує авторитет державної та місцевої влади в суспільстві.

На жаль, можемо констатувати той факт, що в Україні коло реально функціонуючих інститутів, які безпосередньо залучаються до процесу розвитку регіонів (територіальні громади, агенції регіонального розвитку, інституціональні інвестори), значно вужче, ніж в країнах ЄС, де зокрема ефективно функціонують асоціації муніципалітетів, національні агентства розвитку, технополіси, бізнесові та інноваційні центри, регіональні фінансові компанії, бізнес-інкубатори, венчурні фонди, комунальні фундації тощо. Натомість, в Україні залишається вагомою державна складова інституціонального середовища, нові інститути не мають ефективних механізмів захисту, формальні «правила гри» є нечіткими та непрозорими.

Як свідчить зарубіжний досвід, громадські інститути на місцевому рівні здатні справляти безпосередній вплив на суспільну свідомість і формувати громадську думку, опосередковано через публічний тиск на органи місцевої та державної влади визначати напрямки соціально-економічного та екологічного розвитку територій. Таким чином, розбудова громадянського суспільства та ефективна взаємодія з ним державних інституцій повинна бути спрямована на підвищення статусу неурядових організацій, які все більшу роль відіграють в суспільстві України. Розвинені країни накопичили значний досвід співпраці бізнесових структур і некомерційних організацій, результатом якого стали різноманітні благодійні проекти, підвищення суспільного визнання і рейтингу компаній, що фінансували ці проекти, фінансова підтримка громадських організацій. Його використання в Україні має бути спрямоване на співпрацю із міжнародними організаціями громадянського суспільства, результатом якої є зростаючі обсяги фінансової, продовольчої, медичної, організаційної допомоги. Воєнні дії на Сході країни стали поштовхом для зародження волонтерського руху в Україні, залучення неурядових організацій до захисту прав полонених, військовослужбовців, біженців.

Економічне піднесення регіонів та їх сталий розвиток, як важливе стратегічне завдання, може бути вирішене за умови формування відповідного інституціонального середовища, удосконалення механізмів державної регіональної політики (використання сучасних методів управління, інформаційних технологій), комплексного підходу до вирішення економічних, соціальних та екологічних проблем розвитку регіонів.

Москаленко А. М., кандидат економічних наук,
*Інститут сільськогосподарської мікробіології
та агропромислового виробництва НААН, Чернігів, Україна*

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА РАЦІОНАЛЬНОГО ВИКОРИСТАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ

Раціональне використання сільськогосподарських земель і відтворення родючості ґрунтів – одна з найактуальніших і найскладніших проблем вітчизняної та зарубіжної аграрної науки. Нераціональне використання земель обмежує соціально-економічний розвиток країни, негативно впливає на здоров'я людини, призводить до деградації навколишнього середовища. Сучасна парадигма аграрної економіки знаходить своє відображення в системі методологічних орієнтирів, які віддзеркалюють закономірності сталого розвитку аграрного сектору в умовах глобалізації [1].

Багатовікова практика говорить про те, що головними джерелами процвітання будь-якої держави є її земельні ресурси. Саме тому в Конституції України (ст. 14), Земельному кодексі України (ст. 1), Цивільному кодексі України (ст. 373) йдеться про те, що земля є основним національним багатством і перебуває під особливою охороною держави [2; 3; 4].

Вимога раціональності використання землі відображена в Земельному кодексі України, стаття 5 якого визначає забезпечення раціонального використання та охорони земель принципом земельного законодавства [3]. Базовий законодавчий акт у сфері екології (Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища») прямо зазначає, що використання природних ресурсів здійснюється з додержанням раціонального та економного використання природних ресурсів на основі широкого застосування новітніх технологій [5, с. 546].

Разом з цим, ні Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища», а ні Земельний кодекс України не дають визначення раціонального використання землі. Крім відсутності визначення раціонального використання земель у актах земельного законодавства міститься низка неузгоджень. Зокрема чинний Земельний кодекс України (ст. 91, 96) та Закон України «Про оренду землі» (ст. 22) серед обов'язків власників земельних ділянок, землекористувачів та орендарів не закріпили обов'язковість їх раціонального використання, вказавши лише на обов'язковість їх цільового використання, в той час як поняття раціонального використання землі значно ширше, ніж цільове їх використання [3; 6].

Питання раціонального використання й охорони земельних ресурсів завжди було в центрі уваги українського суспільства. Однак на всіх щаблях його розвитку ця проблема розглядалася по-різному. Відповідно до цього і визначення поняття «раціональне землекористування» розглядалося через призму розуміння цієї проблеми на рівні певного часового виміру.

Поняття раціонального використання земель розроблялось ще в радянський період. Зокрема, відомий український вчений П.Ф. Веденічев відмічав, що під терміном «раціональне використання» земельних ресурсів слід розуміти доцільність, повноту і ступінь ефективності використання земель [7]. Більш розширене трактування раціонального використання земель зробив інший український вчений Д. І. Гнаткович. Він під раціональним розуміє правильне, доцільне, науково обгрунтоване використання земель з погляду міжгалузевого розподілу земельного фонду країни між категоріями земель та землекористувачами [8, с. 60]. В подальшому він стверджує, що в умовах соціалізму раціональне землекористування – це активне залучення всіх земель залежно від їх якості в обіг для покращення земель та охорони навколишнього середовища. І тут же наводить дуже суперечливу з погляду сьогодення думку: "Чим вища питома вага розораних земель, тим раціональніше вони використовуються" [8, с. 62].

Як трактують і що вкладають в термін „раціональне землекористування” сучасні українські вчені? О.І. Бочко стверджує, що раціональне землекористування означає максимальне залучення до господарського обігу всіх земель та їхнє ефективне використання за основним цільовим призначенням, створення найсприятливіших умов для високої продуктивності сільськогосподарських угідь і одержання з одиниці площі максимальної кількості продукції за найменших затрат праці та коштів [9]. В. М. Русан стверджує, що «раціональність землекористування полягає в одержанні найбільшого економічного ефекту від вирощування культур, який здатна дати земельна ділянка з урахуванням природно-економічного розташування» [10, с. 29]. Змістовне наповнення терміна „раціональне землекористування” О.І.Бочком і В.Русаном є досить широким і не завжди однозначним. Г.З. Бриндзя вважає, що раціональним повинно вважатись тільки таке використання земель, при якому поряд із виробництвом економічно доцільної кількості продукції зберігається екологічна рівновага всіх природних факторів [11]. Відмінністю даного трактування від попередніх є використання на ряду з економічною також екологічної складової. З нашої точки зору в сьогоденнішніх умовах поняття „раціональне використання земель” слід трактувати як комплексний результат економічного, соціального та екологічного ефекту, отриманого від використання землі в господарській діяльності людини з збереженням її природних властивостей.

На завершення розгляду теоретичних положень, слід відмітити, що в документі «Порядок денний на XXI століття», прийнятому ООН на Міжнародній конференції з навколишнього середовища і розвитку, що відбулася в Ріо-де-Жанейро в 1992 р., одне з основних рішень щодо раціонального використання земельних ресурсів декларувало: «Наша мета – використовувати землю в такий спосіб, щоб отримувати від цього на стійкій основі найбільшу користь... соціальний і економічний розвиток необхідно пов'язати з охороною і поліпшенням навколишнього середовища» [12, с. 66].

Реальний стан справ з сільськогосподарським землекористуванням надзвичайно складний. Особливо серйозні проблеми виникли з охороною земельного фонду, зокрема щодо сталості землекористування. У процесі перерозподілу і приватизації земельного фонду порушено сівозміни, подрібнено земельні масиви сільськогосподарських угідь, втрачено рубезжі та елементи контурно-меліоративної організації території. Не реалізовано можливості вилучення з сільськогосподарського обігу майже 5 млн га малопродуктивних, сильноеродованих і деградованих угідь. Передача їх у приватну власність унеможливила реалізацію системи заходів щодо консервації вказаних земель.

Велике занепокоєння викликає той факт, що нові агроформування, створені на засадах орендних відносин, у переважній більшості сповідують короткострокову оренду. Але це ж прямий шлях до виснаження родючості ґрунтів і погіршення якісного стану земель взагалі, що підтверджується даними агрохімічної паспортизації земель сільськогосподарського призначення: близько 8–10 млн га угідь належить до групи кислих, 2,5 млн га – солонцевих. При цьому понад 50 % земель характеризуються низьким і середнім умістом рухомих форм фосфору і 30 % – калію. Втрати гумусу становлять у середньому 0,5–0,7 т/га на рік, причому найбільші втрати зафіксовані в зоні Полісся.

Сучасний стан ґрунтового покриву країни викликає серйозну стурбованість унаслідок широкого поширення деградаційних процесів. Найбільш характерними й поширеними типами деградації ґрунтів в Україні є дегуміфікація, зменшення вмісту рухомих поживних елементів (43 % загальної площі), переушільнення, знеструктурення (39), запливання й кіркоутворення (38), водна ерозія (17), підтоплення, заболочування (14), забруднення радіонуклідами (11), вітрова ерозія (11), забруднення важкими металами, пестицидами та іншими токсикантами (8–10 %) тощо. До цього необхідно додати втрату земель сільськогосподарського призначення під час видобутку корисних копалин, захаращування земель комунально-побутовими відходами. При цьому в ряді випадків з обігу вилучають цінні сільськогосподарські угіддя. За розрахунками різних установ, площі деградованих і малопродуктивних земель у складі орних земель коливаються від 5–6 до 10–12 млн га [12, с.22].

Деградаційні процеси, поширені на ґрунтах України, спричиняють, за різними оцінками, зниження продуктивності основних сільськогосподарських культур від 10–12 до 40–60 %. Це зумовлює необхідність постійного контролю стану ґрунтів, що є основою для теорії і практики управління ґрунтом, його екологічними та продуктивними функціями.

Експертна оцінка економічних збитків (за даними за 2013 р.) від поширення деградації ґрунтів в Україні орієнтовно на площі 10 млн га показала, що загальний економічний збиток (втрати доходу (виручки) від реалізації) через недобір урожаю становить 14 млрд грн, загальний обсяг втраченого прибутку через недобір урожаю (за умови фактичного рівня рентабельності у 2013 р.) дорівнює 1,4 млрд грн або 15,5 % від прибутку від реалізації продукції рослинництва аграрними підприємствами у 2013 р. [12, с.24]. І це при тому, що витрати на здійснення природоохоронних заходів мізерні — становлять лише 0,5 % ВВП, тоді як у країнах Східної Європи — 1-4 % ВВП [13].

Наші комплексні дослідження землекористування по одній з найбільших областей Полісся — Чернігівській, показали як характерні для природно-кліматичної зони тенденції так і регіональні відмінності. Недостатні обсяги застосування добрив, відсутність інших значних джерел поповнення ґрунтів елементами живлення зумовили, починаючи з 1993 року, формування в землеробстві гостродефіцитного балансу гумусу та поживних речовин.

За період з 1996 по 2010 рр. у середньому по області вміст азоту, що легко гідролізується, зменшився на 5,6 % і становить 101 мг/кг ґрунту, вміст рухомого фосфору знизився на 19 % і становить 105 мг/кг ґрунту при оптимальному 150/180 мг/кг; зменшення запасів калію склало 16 %, до 73 мг/кг при оптимальному 120-170 мг/кг [14].

Результати агрохімічного обстеження орних земель зони Полісся Чернігівської області свідчать про те, що азот знаходиться в першому мінімумі. Основними причинами недостатнього вмісту та зниження азоту і його сполук у ґрунтах є такі: малогумусність ґрунтів, яка обумовлена їх генезисом; внесення органічних добрив у незначних кількостях; недотримання сівозмін; низький рівень культури землеробства [15].

Уміст рухомих форм фосфору також зменшується з кожним наступним туром. Низький рівень вмісту рухомих форм сполук фосфору в ґрунті значною мірою пояснює отримання невисоких урожаїв сільськогосподарських культур.

Оптимальний режим калійного живлення сільськогосподарських культур не лише сприяє формуванню високих урожаїв, але й значно впливає на якість продукції рослинництва. При нестачі

калію збільшується небезпека шкідливої дії на рослини екстремальних умов. Незначне збільшення запасів калію в орному шарі в останні роки обумовлено, крім природної відновлювальної здатності ґрунтів, ще й заробкою в орний шар значних обсягів соломи та рослинних решток [15].

Серед великого числа показників родючості ґрунту одним із основних є ступінь кислотності ґрунту. Природні й антропогенні чинники зумовили найбільше поширення кислих ґрунтів у зоні Полісся, що призвело до зниження родючості і продуктивності ґрунтів. За даними ІХ туру кислі ґрунти у поліській зоні були поширені на площі 156 тис. га, що складає 68 % обстежених орних земель. Дані показники вищі порівняно з показниками VI туру, коли площі кислих ґрунтів становили 39 % [16].

За підвищеної кислотності погіршується азотне і фосфорне живлення рослин, на 20-40 % знижується ефективність використання рослинами діючої речовини з мінеральних добрив, пригнічується життєдіяльність агрономічно цінних бактерій. У кислому ґрунті інтенсивно розвиваються мікроскопічні гриби, що зумовлює поширення хвороб. За даними ДУ «Чернігівський обласний державний проектно-технологічний центр охорони ґрунтів і якості продукції» у залежності від ступеня кислотності ґрунту урожайність різних сільськогосподарських культур знижується на 20-30%, а в окремих випадках на 69%.

Отже, не можна нехтувати проведенням заходів щодо підвищення ефективності родючості кислих ґрунтів, серед яких основну роль відіграє вапнування, яке спрямоване на створення екологічно і економічно збалансованих агроєкосистем [16].

Інтегральним показником родючості ґрунту є вміст гумусу. В середньому по поліській зоні за даними останнього туру вміст гумусу рівняється 1,77 %, що нижче від оптимального для зони Полісся рівня на 0,83%. Враховуючи, що в останні роки частина малогумусних ґрунтів, які не обробляються, не обстежувалася, то фактично середній вміст гумусу може бути нижчим. За таких умов обов'язково потрібно проводити комплекс заходів з раціонального використання сільськогосподарських земель, покращення якісних характеристик ґрунтів, зокрема підвищення вмісту гумусу у ґрунті, які розроблені нами для зони Полісся [12, с. 147-174].

Список використаних джерел

1. Шиян Д. В. Формування сучасної парадигми досліджень в аграрній економіці / Д. В. Шиян // Економіка АПК. – 2012. – № 1. – С. 7–12.
2. Конституція України від 28 червня 1996 р. з наст. змінами і допов. [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
3. Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 р. з наст. змінами і доповн. [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>.
4. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. з наст. змінами і доповн. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/435-15/page>.
5. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 року // Відомості Верховної Ради України. — 1991. — № 41.
6. Закон України «Про оренду землі» від 6 жовтня 1998 року. — № 161 — XIV www.rada.kiev.ua7. Веденичев П.Ф. Земельные ресурсы Украинской ССР и их хозяйственное использование / П.Ф. Веденичев // К.: Наук. Думка, 1972. - 176 с.
8. Гнаткович Д. И. Земельный кадастр: экономика землепользования / Д. И. Гнаткович – Львов: Вища школа, Изд-во при Львов. ун-те, 1986. – 136 с.
9. Бочко О.І. Питання раціонального використання земельних ресурсів в сучасних умовах / О.І.Бочко // Економіка АПК. – 2010. – № 17 (1). – С. 151-155.
10. Русан В. М. Теоретико-методологічні аспекти раціонального сільськогосподарського землекористування / В. М. Русан // Економіка АПК. – 2008. – № 6. – С. 27–30.
11. Бриндзя Г.З. Формування сталого еколого-ландшафтного середовища як основоіраціонального землекористування / Г.З. Бриндзя // Наука й економіка. – 2009. – № 3 (15). – Т. 2. – С. 129-133.
12. Раціональне використання ґрунтових ресурсів і відтворення родючості ґрунтів : організаційно-економічні, екологічні й нормативно-правові аспекти : колективна монографія / заред. акад. НААН С. А. Балюка, чл.-кор. АЕНУ А. В. Кучера. – Х. : Смуґаста типографія, 2015. – 428 с.
13. Фурдичко О.І. Сталій розвиток сільських територій на засадах екологічнобезпечного агропромислового виробництва // Вісник аграрної науки. — 2011. — № 3.— С. 5-8.
14. Мельник А.І. Родючість ґрунту: проблеми і перспективи / А.І. Мельник // Науково-популярний журнал «Чернігівщина аграрна». – 2012. - № 20. - С. 13-14.
15. Мельник А.І. Агрохімічний стан ґрунтів та застосування добрив в Чернігівській області / А.І. Мельник, С.М. Каценко, Ю.Д. Матухно [та ін.]; ред. А.І.Мельника. – Чернігів: ТОВ ВКФ «Диво», 2012. – 92 с.
16. Мельник А.І. Кислотність і вапнування ґрунтів Чернігівщини / А.І. Мельник, О.І. Проценко, М.П. Мукосій [та ін.]; ред. А.І. Мельника – Чернігів: ДУ «Чернігівський обласний державний проектно-технологічний центр охорони родючості ґрунтів і якості продукції», 2011. – 76 с.

Москаленко В.А., к.е.н., доцент кафедри
соціальної економіки та ринкових відносин
Навчально-науковий інститут управління та адміністрування
Чернігівського національного технологічного університету, Чернігів, Україна

МЕТОДИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ КАЛЬКУЛЯЦІЇ СОБІВАРТОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ

Визначення собівартості виробництва одиниці продукції є однією із основних задач управління виробництвом [1]. Саме собівартість одиниці продукції лежить в основі прийняття більшості управлінських рішень. Успіх фірми залежить від інформації про формування собівартості по декількох причинах: затрати на виробництво продукції є базою для встановлення ціни продажу; інформація про собівартість лежить в основі прогнозування і управління виробництвом та використовується при вирішенні великої кількості поточних оперативних задач управління.

Основний обсяг витрат у виробництві – це виробничі витрати. Організація обліку витрат у виробництві передбачає різне групування витрат з огляду на поставлені питання та їх описання [2].

Закон України „Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” визнає історичну (фактичну) собівартість одним із основних принципів бухгалтерського обліку і фінансової звітності. Законом наголошується, що пріоритетною є оцінка активів підприємства, виходячи з витрат на її виробництво та придбання.

Калькуляція собівартості сільськогосподарської продукції має свої особливості. Так, собівартість окремих видів сільськогосподарської продукції визначають на підставі витрат віднесених на відповідну культуру (групу культур), вид тварин чи виробництва.

Витрати за окремими культурами і видами тварин складаються як із прямих витрат, що безпосередньо відносять на відповідні культури і види тварин, так і витрат, що розподіляються [3].

У сільськогосподарському виробництві необхідно чітко розрізняти об'єкти обліку затрат та об'єкти визначення собівартості. Об'єктами собівартості обліку затрат виступають окремі культури (групи культур) чи види тварин. Об'єктом визначення собівартості в рослинництві є види продукції, отримані від кожної сільськогосподарської культури. Окрім того, визначається собівартість сільськогосподарських робіт, виконаних у поточному році під урожай майбутнього року, які належать до незавершеного виробництва, а також робіт, щодо поліпшення земель, що здійснюються за рахунок власних оборотних засобів підприємства, витрати, які плануються і обліковуються як витрати майбутніх періодів.

У тваринництві об'єктами визначення собівартості є:

- у скотарстві – молоко, приплід, приріст живої маси, отримані від кожної групи тварин і виду тварин, а також жива маса;
- у птахівництві – 1000 шт. яєць, приріст живої маси, жива маса за відповідними віковими групами кожного виду птиці;
- у рибництві – мальки, цьоголітки, риба однорічного вік і товарна риба [4].

Визначення собівартості сільськогосподарської продукції (робіт, послуг) здійснюють у відповідній послідовності:

- 1) розподіляють за призначенням витрати на утримання основних засобів на об'єкти планування та обліку витрат;
- 2) обчислюють собівартість продукції (робіт, послуг) допоміжних та підсобних промислових виробництв, які надають послуги основному виробництву;
- 3) розподіляють витрати на зрошення, осушення земель, списують послуги бджільництва з запилування сільськогосподарських культур;
- 4) розподіляють загально виробничі витрати;
- 5) визначають загальну суму виробничих витрат за об'єктами планування та обліку;
- 6) обчислюють собівартості продукції рослинництва;
- 7) розподіляють витрати на утримання кормоцехів;
- 8) визначають собівартість продукції тваринництва;
- 9) визначають собівартість живої маси тварин на вирощуванні і відгодівлі;
- 10) визначають собівартість продукції підсобних промислових виробництв з переробки сільськогосподарської продукції.

Витрати на утримання основних засобів, які не можливо відразу віднести на певний об'єкт обліку розподіляються за об'єктами пропорційно відповідній бази розподілу. Так, трактори розподіляються пропорційно обсягу виконаних робіт в умовних еталонних гектарах, ґрунтообробні машини – пропорційно обробленим площам під культурами; сівалки – пропорційно площам сівби сільськогосподарських культур; технічні засоби для збирання врожаю – прямо або пропорційно зібраній площі певних культур; машини для внесення добрив – унесені під культуру; меліоративні споруди – пропорційно меліоративним площам; приміщення для зберігання продукції – пропорційно кількості та тривалості зберігання продукції.

Собівартість одиниці продукції (робіт, послуг) допоміжних виробництв визначається діленням суми витрат на обсяг продукції (робіт та послуг) [5].

Загальні витрати на зрошення та осушення земель пропорційно площам осушення. Витрати на утримання бджолосімей списують на сільськогосподарські культури, що запилюються в розмірі 20-40% загальної суми витрат на утримання бджолосімей. На плодоягідними, насінники конюшини і люцерни – 40-60% в залежності від площ запилених культур та урожайності.

Загально виробничі витрати розподіляються на об'єкти обліку витрат пропорційно до загальної суми прямих витрат без вартості насіння (в рослинництві), кормів (у тваринництві), матеріалів і напівфабрикатів (у промислових виробництвах).

Загальна сума виробничих затрат за об'єктами планування та обліку складається із суми прямих матеріальних затрат, прямих затрат на оплату праці і виробничих накладних затрат збільшених на витрати незавершеного виробництва на початок року і зменшених на витрати незавершеного виробництва на початок року.

Перед здійсненням калькуляції собівартості продукції рослинництва із загальної суми виробничих витрат віднесених на відповідну культуру виключають витрати на обробіток, на яких загинув урожай внаслідок стихійного лиха, списуються на надзвичайні витрати. Якщо площа повністю загинув посівів була пересіяна, на надзвичайні витрати відносяться лише вартість насіння, витрати на передзасівний обробіток ґрунту, засів, інші роботи, які виконуються знову при пересіві новою культурою (повторні витрати). Витрати на лушення стерні, підняття зябу і снігозатримання, вартість добрив та витрачені на їх внесення суми (неповторні витрати) списуються в розмірі статей на пересіяну культуру [6].

Виробнича собівартість продукції за видами сільськогосподарських культур визначається: зерна, насіння – франко-тік; соломи, сіна – франко-місце зберігання; цукрових буряків, картоплі, баштанних культур, овочів, коренеплодів – франко-поле; плодів, ягід, винограду, листя тютюну, продукції лікарських та ефіроолійних культур і квітництва, овочів закритого ґрунту – франко-пункт приймання (зберігання); соломки та трести льону, конопель – франко-пункт зберігання чи переробки; насіння трав, льону, конопель, овочевих та інших культур – франко-пункт зберігання; зеленої маси та корм – франко-місце споживання; зеленої маси на силос, трав'яного борошна, сінажу – франко-місце силосування, сінажування, виробництва борошна.

Наступні витрати на виконання операцій з підготовки продукції до реалізації та її проведення відносяться на витрати зі збуту.

Собівартість соломи, гички, стебел кукурудзи і соняшнику, капустиного листа та іншої побічної продукції рослинництва визначається виходячи з розрахунково-нормативних витрат на збирання, транспортування, пересування, скиртування та інші роботи, пов'язані з заготівлею побічної продукції або за ринковими цінами.

При калькуляції вартість побічної продукції виключається із загальної суми витрат.

По культурах, від яких одержують один вид продукції (без побічної), собівартість визначають діленням витрат з вирощування культури на валовий вихід (кількість) продукції. У цьому випадку об'єкт обліку витрат співпадає з об'єктом обчислення собівартості.

Якщо на один об'єкт обліку затрат припадає декілька об'єктів калькуляції, то загальні витрати віднесені на культуру за мінусом побічної продукції розподіляються між видами одержаної продукції. Наприклад при калькуляції продукції зернових культур витрати між зерном і зерновідходами розподіляють пропорційно вмісту зерна у зерно відходах.

Обчислення собівартості продукції тваринництва розпочинають після розподілу витрат з утримання кормоцехів, між окремими обліково-технологічними групами тварин пропорційно фізичній масі витрачених кормів, приготовлених у кормоцехах [7]. Після цього списують та включають до складу витрат тваринництва відповідну частину витрат на спорудження та утримання таборів, заго-

нів, навісів та інших тимчасових споруд для тварин. Якщо у літніх таборах і загонах утримується декілька видів або технологічних груп тварин, то витрати, які припадають на даний рік слід розподіляти між видами чи групами тварин пропорційно до зайнятої площі або кількості поголів'я тварин.

Обчислення собівартості одиниці тваринницької продукції розпочинається з молока, оскільки воно може бути використане для вирощування інших груп і видів тварин. При цьому всі витрати на утримання основного стада за мінусом побічної продукції, і мінусом вартості приплоду (вартість 60 кормоднів) ділять на кількість отриманого молока. Собівартість одного кормодня утримання худоби і птиці обчислюють шляхом ділення всієї суми витрат за відповідними групами худоби та птиці на кількість фуражних днів. Собівартість 1 ц. Приросту живої маси розраховують шляхом ділення загальної суми витрат на утримання відповідної групи худоби чи птиці (без вартості побічної продукції) на кількість центнерів приросту живої маси. Для визначення собівартості. Для визначення собівартості 1 ц. живої маси необхідно до суми витрат на дорошування та відгодівлю худоби за звітний рік (за мінусом вартості побічної продукції додати балансову вартість тварин на початок року, вартість тварин, що надходили на дорошування протягом року, і вартість приплоду поточного року (без вартості загиблих тварин). За обчисленою собівартістю центнера живої маси визначають фактичну собівартість як вибулого протягом звітного року поголів'я тварин так і поголів'я, що залишилось в господарстві на кінець року. Собівартість продукції птахівництва визначається шляхом ділення витрат на утримання чи вирощування відповідної групи птиці (без вартості посліду та іншої продукції) на кількість відповідної продукції.

У підсобних (промислових) виробництвах собівартість виробленої продукції визначається на умовах франко-склад. Собівартість продукції підсобних виробництв, наприклад, підприємств з переробки насіння соняшнику, що здійснюють переробку сільськогосподарської продукції, розраховується діленням вартості переробленої продукції та витрат на переробку (без побічної продукції) на кількість одержаної основної продукції.

Таким чином визначення собівартості одиниці продукції в сільськогосподарському виробництві потребує клопітливої роботи, так як потрібен індивідуальний підхід до кожного виду продукції яка відрізняється насамперед кількістю об'єктів калькуляції, порядком формування суми виробничих витрат та принципами розподілу загальних витрат на вирощування культури чи групи тварин між об'єктами калькуляції.

Список використаних джерел

1. Николаева О.Е. Классический Управленческий учет / Николаева О.Е., Шишкова Т.В. – М. : ЛКИ, 2010. – 400 с.
2. Шара Е.Ю. Особливості обліку витрат виробництва / Шара Е.Ю. //Вісник Чернігівського державного технологічного університету. Серія „Економічні науки”: наук.зб. – 2013. – №4 (70) – С. 468 -474.
3. Огійчук М.Ф. Фінансовий та управлінський облік на сільськогосподарських підприємствах: підручник/ М.Ф. Огійчук, В.Я. Плаксінко, М.І. Беленкова та ін./ за ред. проф. М.Ф. Огійчука. – К. : Алеута, 2009. – 1056 с.
4. Москаленко А.М. Економіка підприємства: навч. посібник. / Москаленко А.М., Куценко П.Ф. – К. : Арістей, 2007. – 258с.
5. Методичні рекомендації з планування обліку і калькуляції собівартості продукції (робіт, послуг) сільськогосподарських підприємств, затверджені наказом Міністерства аграрної політики України від 18.05.2001р. № 132 // Баланс Агро, 2001. - № 6. - С. 1 – 28.
6. Сук Л. Облік витрат на біологічні перетворення поточних біологічних активів рослинництва / Сук Л. //Бухгалтерія в сільсько-м господарстві. – 2007. - №11. - С. 37 – 45.
7. Обчислення собівартості продукції тваринництва // Все про бухгалтерський облік. - 2001. - № 99. - С. – 4 – 13.

Новик Л.М., старший викладач

Чернігівський національний технологічний університет, Чернігів, Україна

СУБ'ЄКТНІСТЬ ЯК СКЛАДАВА ОСОБИСТОСТІ ЮНАКІВ

Глобальні зміни які відбуваються у суспільстві спонукають особистість до не менш глобальних змін у самій особистості, особливо це стосується молодих людей. Такі зміни у самій особистості неможливі, якщо нема внутрішньої інтенції, бажання змінюватись, іншими словами, виявляти власну суб'єктність. На думку С.Д. Максименка, нужда відображає кореневу, ґрунтовну необхідність, яка спонукає людину до руху, до певних змін в самій особистості так і в її оточенні. Нужда є тим осередком суб'єктності людини, через який вона реалізує свої внутрішні потенції – самовияви, те що називають суб'єктністю [10, 19]. Нужду як нестачу, як особливе універсальне енергетико-інформаційне утворення яке «запліднює» собою і визначає рух-поступ людського життя у Всесвіті, як основу розвитку людини як особистості, визначає С.Д. Максименко [12, С.9]. Отже, нужда є основою розвитку, саморозвитку особистості, а також основою розвитку її суб'єктності.

Шлях до зрілої суб'єктності «...полягає в поступовому звільненні від суто зовнішніх, випадкових для особистості детермінант розвитку, від гальмівних або спонукальних впливів, в здобутті справжньої автономії та свободи» [19, С.153]. Високий рівень розвитку самосвідомості, зокрема в юнацькому віці «означає появу суб'єкта, тобто людини рефлексивної, відповідальної, усвідомлюючої і пристрасної. Людина, яка сама приймає рішення, керуючись власними мотиваційними переживаннями, і сама будує власну поведінку» [10, С.9]. Виходячи з вище означеного, самосвідомість є базовим, центральним ядром суб'єктності. Суб'єктність – це власні внутрішні потенції, які особистість реалізує через розвиток самосвідомості.

Високий рівень розвитку самосвідомості породжує інтерес до власної особистості, до форм її організації та саморегулювання. Основний психологічний здобуток юності – відкриття для себе власного внутрішнього світу. В цей період людина, ніби народжується вдруге, народжується для себе як унікальна істота, не схожа ні на кого ні в теперішньому, ні в майбутньому, ні в минулому. Людина усвідомлює власну індивідуальність, своє фізичне «Я» – тілесний образ, сексуальне «Я», статеву роль, своє психічне і соціальне «Я», свої відносини з оточуючим світом. Процес відкриття власного «Я» складний і внутрішньо суперечливий. Як зазначає А. Мудрик, несподівано виявляється, що «внутрішнє «Я» не збігається з «зовнішньою» поведінкою, внаслідок чого актуальною стає проблема самоконтролю. Л.С. Виготський називав самосвідомість «... останньою і найвищою з усіх перебудов», яка завершує ланцюг новоутворень юнацького віку [13]. Юнацький вік – період «розквіту» самосвідомості [8, 17]. Отже і розвиток всіх її компонентів. Ми слідом за І.Д. Бехом розглядаємо «Я» особистості як таке «поняття, що виражає єдність і цілісність особистості з її внутрішнього боку; як вона бачить і уявляє саму себе. «Я» розглядається як один із компонентів особистості, виходячи з вище означеного, ми б зауважили, що і самосвідомості особистості також, як ставлення індивіда до самого себе; до своєї індивідуальності, інтересів, схильностей ціннісних орієнтацій. «Я» включає певну самооцінку. Ставлення індивіда до самого себе, з яким асоціюється «Я», неможливе без процесу самосвідомості, тобто без розвитку рефлексії як мислення, спрямованого на самого себе. Коли до результатів цього процесу долучаються емоції, то ми маємо поряд з пізнавальним самоставленням і емоційне ставлення до себе, тобто себелюбство, самоповагу, самогордість, самоцінність як емоційне «забарвлення» того, що пізнано мною у собі» [2, С.5].

Рівні розвитку особистості які виділяє С.Д. Максименко дозволяють нам скласти більш повну картину розвитку суб'єктності особистості юнацького віку. На 1-му рівні розвитку особистості «...ще відсутня рефлексія власного внутрішнього світу, який лише формується, створюється. На цьому рівні особистісні якості створюються в процесі подолання труднощів у досягненні власних цілей; 2-й рівень. Особистість формує власне оточення, передбачає наслідки і планує події, обирає друзів і т. д.; 3-й рівень. Особистість стає суб'єктом власного життєвого шляху, який вона сама обирає. Інша ознака цього рівня – особистість стає суб'єктом розвитку свого внутрішнього світу, формує власне «Я». Саме на цьому рівні основою стає якість унікальності» [11, С.8]. Спираючись на праці Б.Г. Ананьєва, А.В. Брушлинського, І.С. Булах, Л.С. Виготського, О.Є. Гуменюк, І.С. Кона, Л.Ф. Обухової, С.Д. Максименка, С. Л. Рубінштейна, А.О. Реана, І.І. Чеснокової та ін., ми приходимо до висновку, що суб'єктний рівень самосвідомості - це якісно інший рівень особистості, коли людина аналізує, осмислює, переосмислює власні задуми, змінює та ставить перед собою проміжні цілі, планує шляхи їх досягнення, несе відповідальність за власні рішення перед собою і суспільством, а потім реалізує їх у своєму житті. Це означає, що людина проявляє авторський характер по відношенню до будь-якого виду діяльності, вона виступає режисером своєї діяльності і взагалі свого життя. І тоді ми можемо назвати її суб'єктом діяльності, власного розвитку, саморозвитку. Таким чином, суб'єктність ми можемо визначити як авторство, яке дозволяє людині реалізувати власні задуми. В юнацькому віці надзвичайно важливим, для розвитку суб'єктності, є процес набуття особистісної автономії як свободи, незалежності особистості. У юнацькому віці відбувається процес становлення соціальної та особистісної емансипації, що виражає себе через різні форми, передусім особистісної автономії. Поняття «автономія» походить (від грецького *auto* – сам і *nomos* – закон). Розуміється як здатність людини бути самостійною, незалежною від інших людей, мати власну суб'єктну позицію, бути здатною до самовизначення. Усвідомлення своєї автономності дає можливість індивіду бути вільним в прийнятті рішень, завжди дотримуватись власної позиції в різних умовах соціального середовища [7]. Процес набуття автономії двоякий, з одного боку це процес відокремлення від батьків і, таким чином, набувається почуття незалежності,

пізнання себе, своїх можливостей, своєї індивідуальності, а з іншого боку сім'я для юнаків і дівчат є тим джерелом звідки вони отримують підтримку, любов, розуміння. С.Л. Рубінштейн, Б.Г.Ананьєв, В.А. Брушлинський вважають автономність найважливішим показником розвитку суб'єктності. І. С. Кон виділяє в набутті автономії у юнаків три аспекти: емоційний, поведінковий та нормативний [8]. *Емоційна емансипація* характеризується позбавленням від емоційної залежності від батьків та перебудовою всієї системи емоційних відносин, появою любові до іншої людини, дружби заснованої на теплих емоційних відносинах. Юнак будує власну систему емоційних відносин, яка заснована на довірі, повазі, прив'язаності, тобто власну емоційну систему. *Нормативна емансипація* характеризується тим, що юнацтво формує свою систему цінностей, норм яка є відмінною від батьківської. Розвиток самосвідомості в юнацькому віці, здатність до формально-абстрактного, логічного мислення змушує визначати своє місце в системі суспільних відносин, краще усвідомити власні потреби. При цьому, виникає потреба в усвідомленні себе як неповторної, своєрідної особистості. Важливим є вплив різних референтних груп, які мають свою систему норм та цінностей. Юнаки намагаються завжди щось змінити, часто незадоволенні своїм положенням, бувають занадто вимогливими до інших людей. *Поведінкова емансипація* характеризується тим, що юнаки і дівчата намагаються звільнитись від контролю батьків, відстоюють своє право на самостійне прийняття рішень. Вони самі вибирають собі друзів, стиль одягу, способи проведення вільного часу і т.д. Але в прийнятті життєвоважливих питань ще покладаються на батьків. (Ф. Райс 2010). Проблема свободи, звільнення від батьківської опіки в цьому віці гостро відчувається як батьками, так і юнаками, що в сім'ї часто призводить до конфліктів. Якщо батьки виховували дітей відповідальними за власні вчинки, тоді вони зможуть взяти відповідальність за прийняття самостійних рішень, за наслідки цих рішень. Вони будуть займати чітку позицію в прийнятті будь яких рішень, нести відповідальність за своє життя. А делегування відповідальності за власну поведінку від батьків до дітей спонтанно, стихійно викликає несамостійність, безвідповідальність, безпорадність у дітей [15].

Автономність як найважливішу характеристику особистості виділяють К. О. Абульханова-Славська, Б. Г. Ананьєв, С. Л. Рубінштейн, А. В. Брушлинський. Так, О. Ш. Тхостов вважає автономність найважливішим критерієм суб'єктності особистості. Автор зазначає: «Кожну подію, яка відбувається зі мною, я можу неproblemатично кваліфікувати як те, що трапилося зі мною чи зроблене мною. У першому випадку я стикаюся з незалежними від мене силами об'єктивного світу, у другому - виступаю автором свого вчинку. Кордон, що проходить між цими подіями, і є межа, що відокремлює об'єкт від суб'єкта» [20].

Автономність здебільшого розглядається науковцями через такі поняття: «самостійність», «самодетермінація», «самодіяльність» і т.д. Ці психологічні поняття починаються з префікса «само». Тобто, все те, що веде до розвитку і самовдосконалення і є автономність.

Л. І. Анциферова підкреслює, що особистість, яка активно перетворює, вибудовує власні стосунки з іншими, виступає як активний суб'єкт, який сам себе творить, виступає автором власного життя і продуктом власної життєтворчості [16].

Отже розвиток суб'єктності – це шлях до автономії, як свободи і незалежності, а також авторства, яке проявляється в здатності до перетворення себе і світу. Якщо порівнювати юнацький вік з підлітковим віком, то в юнацькому віці відбуваються бурхливий розвиток та фундаментальні зміни в сфері самосвідомості особистості юнаків [6, 8, 17]. Порівнюючи з підлітковим віком в юнацькому віці формується якісно інший рівень самосвідомості, а саме усвідомлення себе як неповторної, своєрідної особистості, яка має власні переконання, почуття, оцінки. Відкриття власного внутрішнього світу викликає значні зміни в самосвідомості юнаків, власна свідомість стає об'єктом самоаналізу особистості юнака [14]. Отже, юнаки усвідомлюють власну суб'єктність. Повертаючись до автономності, як незалежності, свободи, слушно зауважити, що «Свобода є обманом без усвідомлення своїх прав і обов'язків. Справжня людська свобода без відповідальності не можлива.» [3, С.32]. Зріла особистість здатна власні задуми втілювати у власне життя, і разом з тим, нести відповідальність за наслідки власних рішень. В такому разі, ми визначаємо особистість як суб'єкта власної діяльності, розвитку, саморозвитку.

«Я» пов'язують з виділенням суб'єктом самого себе з навколишнього світу. Регулюючи цей процес «Я», як внутрішнє утворення, формує уявлення суб'єкта про свою індивідуальність, визначає власні якості, здібності, емоції, почуття, психічні процеси образ «Я». Відбувається диференціа-

ція внутрішнього світу, тобто утворень, що становлять зміст «Я». І робота самосвідомості може розглядатися на двох рівнях: самостереження (інтроспекції), коли суб'єкт споглядає і спостерігає за змістом і актами власної свідомості, та рівні рефлексії (мислення щодо себе), коли він може здійснювати ті чи інші перетворення внутрішнього світу, власного «Я». *Рефлексія* як активна функція приводить до усвідомлення компонентів внутрішнього світу «Я» суб'єкта, і у такій ролі вона є вирішальним фактором. Іншими словами, рефлексія дає «Я» міру» [4, С.9-10]. Ми погоджуємося з думкою І.Д. Беха, що здатність до рефлексії (мислення щодо себе) є чинником самосвідомості, а значить і суб'єктності також. Високий рівень самосвідомості формує здатність до рефлексії, що характерно для юнацького віку. Рефлексивна свідомість виявляє себе не лише в осмисленні й переживанні людиною кожної своєї дії, вчинку, а і в осмисленні сенсу свого буття [5] Юнаки частіше задають собі питання – «Навіщо Я?», тобто визначають сенс свого існування у цьому світі. Аналіз таких психологічних чинників розвитку самосвідомості особистості, як автономність, рефлексивність, дає нам підстави виділяти ці психологічні чинники, як чинники розвитку суб'єктності юнаків. Наступним важливим психологічним чинником розвитку суб'єктності є атрибутивність. *Атрибутивність* - це поняття в перекладі з лат. *attribuo* означає – надаю, наділяю [21, С.26], тобто, наділяю себе якостями індивіда, індивідуальності, особистості, суб'єкта.

Аналізуючи розвиток особистості на рівні *індивіда*, ми повинні дати визначення поняття «індивід», як атрибутивної характеристики особистості. Погоджуючись з Б.Г. Ананьєвим, Н. Логіною, ми визначаємо його як біологічну характеристику особистості, тобто як окремий організм з його психофізіологічними властивостями, який наділений певними віковими, статевими властивостями, а також індивідуально-типологічними властивостями, які є інтегрованими в темпераменті й задатках [9, С.130]. Коли діяльність людини спрямована лише на задоволення власних потреб, тоді ми вважаємо, що ця людина знаходиться на низькому (індивідному) рівні розвитку суб'єктності.

Перехід від егоцентричних фіксацій підліткового віку до формування і досягнення егоїдентичності в юнацькому віці знаменує собою подолання егоцентричних фіксацій, рівня індивіда та перехід на якісно інший рівень розвитку суб'єктності особистості [14].

Б. Г. Ананьєв розуміє *індивідуальність* як вищий рівень розвитку суб'єктної активності, яка реалізується людиною в процесі екстериоризації, коли людина «будує себе із середини, як замкнену саморегулюючу систему» [1, С. 267]. Відкриття власної індивідуальності в юнацькому віці змушує юнаків замислюватися над своїми діями, вчинками, аналізувати наслідки цих дій, замислюватися над сенсом свого існування у цьому світі.

«Індивідуальність характеризує людину як суб'єкта діяльності на певному рівні її розвитку і відповідає на питання «який він є?», а не «хто він є?». Це питання рівня існування людини – суцільної, сутністю якої виступає суб'єктність як природна схильність до самоздійснення. Індивідуальність не досягається, вона твориться суб'єктом. І цьому руху нама закінчення». [18, С. 231]. Тобто індивідуальність ототожнюється із своєрідними, неповторними властивостями людини як суб'єкта. Саме «суб'єктна активність виступає найбільшим істотним чинником розвитку і специфічним «індикатором індивідуальності» [18, с.231]. На думку В. О. Татенка ми вважаємо, що індивідуальність особистості виявляє себе і розгортається в просторі неповторної Я-творчості. Отже розвиток індивідуальності пов'язаний з розвитком творчих здібностей особистості. Виходячи з цього суб'єктність має творче підґрунтя.

Таким чином, розвиток суб'єктності складний і досить суперечливий процес. Самосвідомість є базовим, центральним ядром суб'єктності. Суб'єктність – це власні внутрішні потенції, які особистість реалізує через розвиток самосвідомості, іншою мовою, суб'єктність авторство, яке дозволяє людині реалізувати власні задуми. Розвиток суб'єктності особистості детермінований психологічними чинниками, які визначають її загальний розвиток та особливості життєдіяльності. Визначення психологічних чинників як певних потенцій (здатностей) людини дає можливість впливати на їх розвиток, регулюючи розвиток суб'єктності особистості, зокрема в юнацькому віці.

Список використаних джерел

1. Ананьєв Б.Г. Выступление на обсуждении книги «Человек как предмет познания» / Б.Г. Ананьев // Художественное творчество. – Л.: Наука, 1983. – С. 262-268.
2. Бех І.Д. «Я-центрованість»: концептуальна модель у вихованні та духовному розвитку особистості / І.Д. Бех // Шкільний світ. – 2014. № 22 (702). – С.5-13.
3. Бех І.Д. Виховання особистості: Підручник / І.Д. Бех. – К.: Либідь, 2008. – 848 с.: іл.
4. Бех І.Д. Рефлексія у духовному «Я» особистості / І.Д. Бех // Рідна школа. – 2011. - № 8-9 (980-981). – № 8. – С.9-14., С.9-10.

5. Варій М.Й. Загальна психологія.: підр. [для студ. Вищ. Навч. Закл.] / В 18 М.Й. Варій – 3-тє вид. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 1007 с.
6. Выготский Л.С. Психология развития как феномен культуры / Л.С. Выготский. – М.: Изд-во «Институт практич. психологии», Воронеж: НПО «МОДЭК». – 1996. – 512 с.
7. Еникеев М.И. Психологический энциклопедический словарь / М.И. Еникеев – М.: Проспект, 2010. – 560с.
8. Кон И. С. Психология ранней юности / Кон И. С.: Кн. для учителя. – М.: Просвещение, 1989. – 255 с: ил. – (Психол. наука – школе).
9. Логинова Н.А. Антропологическая психология Б.Г. Ананьева. (К 100-летию со дня рождения Б.Г. Ананьева) // Вопросы психологии. – 2007. - № 5. - С. 127-137 с.
10. Максименко С.Д. Онтогенез особистості / С.Д. Максименко // Практична психологія та соціальна робота. – 2006. - № 9 (90). – С.1-10.
11. Максименко С.Д. Поняття особистості в психології / С.Д. Максименко // Психолог. – 2013. - № 1 (505). – С.5-11.
12. Максименко С.Д. Психологія особистості: парадигма життєтворення / С.Д. Максименко // Психологія і суспільство. – 2006. - № 4 (26). – С.8-53.
13. Мудрик А. В поисках своего «Я» / А.В. Мудрик : Проблемы психологии раннего юношеского возраста // Семья и школа. - 1989. - № 10. - С. 7-9.
14. Психология подростка. Полное руководство / [Под общей редакцией А.А. Реана]. – СПб.: Прайм-ЕВРОЗНАК, 2008. - 504, [8] с. с ил.
15. Райс Ф. Психология подросткового и юношеского возраста / Ф. Райс, К. Долджин. - 12-е изд. – СПб.: Питер, 2010. – 816 с.: ил. – (Серия «Мастера психологии»).
16. Селезнева Е.В. Жизненные отношения личности как мера ее субъектности. – Мир психологии. – 2012. - № 2. – с.260-270.
17. Столин В.В. Самосознание личности : Монография / В.В. Столин. – М.: Изд-во Московского университета, 1983. – 284с.
18. Татенко В.А. Психология в суб'єктом измерении : Монография. – К.: Видавничий центр «Просвіта», 1996.- 404с.
19. Титаренко Т.М. Життєвий світ особистості: у межах і за межами буденності / Т.М. Титаренко. — К.: ДП Спеціалізоване видавництво «Либідь», 2003. — 376 с.
20. Тхостов А.Ш. Топология субъекта (Опыт феноменологического исследования) / А.Ш. Тхостов // Вестник Московского Университета. – 1994. - № 2, Сер. 14, Психология. -С. 3-13.
21. Философский словарь / Под ред. И.Т. Фролова. -4-е изд. – М.: Политиздат, 1981. - 445с.

Обельницька Х.В., аспірант

*Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу
Івано-Франківськ, Україна*

ВИНИКНЕННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ В КРУГООБІГУ КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

В економічній літературі досить часто використовується поняття «фінансових ресурсів». В основному сучасне вживання терміну пов'язане з проблемами формування та використання фінансових ресурсів, розробки механізму управління фінансовими ресурсами підприємства. Базою для вказаних досліджень визначається виникнення фінансових ресурсів під час діяльності підприємства. Це свідчить про актуальність такого питання.

Фінансові ресурси підприємства розглядалися в різних роботах економістів. Серед українських та російських науковців вивченням процесів формування та розподілення фінансових ресурсів займалися: Білик М. Д., Белоліпецький В. Г., Бланк І. О., Буряк Л. Д., Василик О. Д., Вахрін П. І., Даниленко А. І., Загородній А. Г., Зятковський І. В., Ковальова А., Колчіна Н. В., Костирко Л. А., Лапуста М. Г., Моляков Д. С., Опарін В. М, Павлюк К. В., Поддєрьогін А. М., Романенко О. Р., Скамай Л.Г., Ткаліч Г. І. та інші. Досліджуючи детально дане поняття, виявлено, що в економічній літературі немає єдиного підходу до трактування сутності та економічної інтерпретації фінансових ресурсів, відповідно, його економічна сутність потребує уточнення.

Перш за все, фінансові ресурси використовуються з ціллю отримання позитивного ефекту, як правило, додаткового доходу, і таким чином, наращують собою капітал, згідно твердження К. Маркса [2]. Потрібно вдатися до деталей даного твердження. К. Маркс капітал розглядає як особливу форму фінансового ресурсу. Розглянемо його відому формулу 1.1, яка породжує капітал.

$$Г \rightarrow Т \rightarrow В \rightarrow Т' \rightarrow Г' \quad (1.1)$$

Гроші (Г) вкладені в акціонерне товариство засновниками є інструментом власного капіталу. Цілі та стратегія розвитку диктують умови господарської діяльності. За таких обставин грошові кошти (Г) будуть вкладені в справу (Т) (придбано основні засоби, нематеріальні активи, фінансові інвестиції). Далі процес виробництва (В) продукуватиме товар (Т') (готова продукція, незавершене виробництво, запаси), який принесе знову гроші (Г'). На такому витку подій, взятому з діяльності підприємства, чітко прослідковується межа між фінансовими і нефінансовими ресурсами. Як було попередньо визначено більшість науковців під фінансовими ресурсами розуміють грошові кошти. Це можуть бути і гроші в касі, і в банку на поточному рахунку, але це можуть бути і грошові еквіваленти, до яких відносять короткострокові фінансові інвестиції (цінні папери – акції, казначейські білети та інше). Також як грошові кошти слід розглядати і дебіторську заборгованість, адже це і є кошти, які

належать підприємству. З огляду на це, пропонуємо формулу 1.1 доповнимо. А саме уточнити, які елементи відомої схеми К. Маркса є фінансові, а які нефінансові ресурси (формула 1.2).

$$\begin{array}{ccccccc} \Gamma & \rightarrow & T & \rightarrow & B & \rightarrow & T' & \rightarrow & D & \rightarrow & \Gamma' & (1.2) \\ \text{фін.} & & \text{нефін.} & & \text{нефін.} & & \text{нефін.} & & \text{фін.} & & \text{фін.} \end{array}$$

D – це дебіторська заборгованість, грошові кошти, поточний рахунок в банку, фінансові інвестиції підприємства, це фінансові активи, що на наступному етапі перетворюються в грошові кошти підприємства (Γ'). Як відомо, $\Gamma' = \Gamma + \Delta\Gamma$, де Γ - первинно авансована сума, $\Delta\Gamma$ – приріст, додаткова вартість (surplus value).

Таким чином, первинно авансовані гроші (вартість) не тільки зберігається в оборті, але й змінює свою величину, приєднує до себе додаткову вартість, тобто зростає. І саме цей рух перетворює її в капітал. Отже, капітал є складовою джерел формування фінансових ресурсів.

Для уточнення економічної сутності фінансових ресурсів підприємства слід розуміти, що у фінансовій звітності підприємства у пасиві балансу відображено капітал, це вказує на те, що він не є ресурсом, бо в пасиві балансу показують джерела формування активів підприємства, а ресурси (фінансові і нефінансові) вказано в активі балансу.

Повертаючись до схеми кругообігу капіталу К. Маркса, можна стверджувати, що вона описує тільки кругообіг активів. Так, фінансовими активами у балансі підприємства можна вважати ті активи, які на наступному етапі кругообігу перетворюються в гроші. У балансі підприємства до фінансових активів відносимо: довгострокові фінансові інвестиції, які обліковуються за методом участі в капіталі інших підприємств; інші довгострокові фінансові інвестиції; довгострокова дебіторська заборгованість; відстрочені податкові активи; векселі одержані; поточна дебіторська заборгованість, крім дебіторської заборгованості за виданими авансами та дебіторської заборгованості із внутрішніх розрахунків; поточні фінансові інвестиції; гроші та їх еквіваленти; та припускаємо, що половина інших оборотних активів та половина інші необоротних активів теж фінансові активи. Активи, що не перетворюються в гроші на наступному етапі кругообігу вважаємо нефінансовими: нематеріальні активи; незавершене будівництво; основні засоби; виробничі запаси; незавершене виробництво; готова продукція; товари; дебіторська заборгованість за виданими авансами; дебіторська заборгованість із внутрішніх розрахунків; витрати майбутніх періодів; другу половину необоротних і оборотних активів.

Це підтверджено поняттям фінансового інструменту (Financial Instrument), що є контрактом (угода між двома або кількома сторонами з чітко визначеними економічними наслідками), який одночасно призводить до виникнення (збільшення) фінансового активу в одного підприємства і фінансового зобов'язання (Financial Liability) або інструменту власного капіталу (Equity instrument) в іншого [1, с.499].

Виходячи з визначення фінансових інструментів, ми пропонуємо наступний поділ активів на фінансові і нефінансові.

Інструмент власного капіталу – це будь-який контракт, який засвідчує залишкову частку в активах підприємства після вирахування всіх його зобов'язань. В балансі відображено як власний капітал (I розділ пасиву) - це сума власних коштів підприємства, що є результатом його діяльності чи отримана від власників або учасників підприємства у вигляді внесків, придбаних акцій, паїв тощо.

Частина активів підприємства, яку без будь-яких умов та обмежень можна визнати власністю підприємства є власним капітал. Проте від власного капіталу слід відрізнити суми зобов'язань та ті кошти, які утримуються підприємством для виконання певних цілей (програм), тобто від майбутніх, відкладених витрат.

Таким чином, пасив балансу згідно визначення фінансового інструменту поділяється на інструмент власного капіталу і пасиви (борги, зобов'язання), які теж класифікуються на фінансові і нефінансові.

Як подає Голов С. Ф., Костюченко В. М., фінансове зобов'язання – це будь-яке зобов'язання, що є контрактним зобов'язанням:

- надавати грошові кошти або інший фінансовий актив іншому підприємству або
- обмінюватися фінансовими інструментами або фінансовими зобов'язаннями з іншим підприємством за умов, які є потенційно несприятливими [1, с.500].

Відповідно фінансові пасиви не беруть участі в кругообігу капіталу, але слугують для погашення грошових потреб підприємства. У балансі підприємства до фінансових пасивів відносимо: довгострокову і поточну кредиторську заборгованість, інші довгострокові фінансові зобов'язання, довгострокові забезпечення, інші довгострокові зобов'язання, поточну кредиторську заборгованість, крім кредиторської заборгованості за одержаними авансами та із внутрішніх розрахунків, поточні забезпечення, половина інших поточних зобов'язань. Отже, як видно з перерахованого вище до нефінансових пасивів – таких, які б не передбачали передачу грошових коштів чи інших фінансових активів іншому підприємству, відносимо: доходи майбутніх періодів, кредиторської заборгованості за одержаними авансами та із внутрішніх розрахунків, інша половина інших поточних зобов'язань.

Висновок: розглянувши всі етапи відомого кругообігу капіталу К. Маркса, виокремлено виникнення фінансових ресурсів та представлено їх відображення в активній і пасивній частині балансу підприємства. Що є передумовою детальнішого аналізу процесів руху фінансових ресурсів підприємства.

Список використаних джерел

1. Голов С.Ф, Костюченко В.М. Бухгалтерський облік за міжнародними стандартами: приклади та коментарі. Практичний посібник. - К.: Лібра, 2001. - 840 с.
2. Маркс К.Г. Капитал. – М. : Издательство политической литературы, 1975. Т.1

Омеляненко М.О., аспірант кафедри фінансової діяльності суб'єктів господарювання і державних установ

Навчально-науковий інститут економіки

Чернігівський національний технологічний університет, Чернігів, Україна

ЕФЕКТИВНЕ УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМ БОРГОМ – ВАЖЕЛЬ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БОРГОВОЇ СТІЙКОСТІ

Державна заборгованість сьогодні характерна для всіх країн світу та є об'єктивною необхідністю, і насамперед, спричинена нестачею доходів бюджету держави для повного фінансування її витрат. Наявність державної заборгованості є нормальним явищем для ринкової економіки, наявність позитивних чи негативних проявів запозичень регулюється проведенням вдалої державної політики управління державним боргом. Непідконтрольне зростання боргу держави швидкими темпами, неефективне використання запозичених коштів в кінцевому підсумку призводить до: потрапляння економіки країни в «боргову яму», коли наступні кредитні транші використовуються для погашення попередніх; поглиблення фінансово-економічної кризи; втрати державних об'єктів стратегічного значення тощо. Економічно-ефективне та доцільне спрямування позичених фінансових ресурсів, наприклад, в інвестиційну діяльність, має позитивні результати для країни: економічне зростання, довіра з боку кредиторів при вчасному виконанні зобов'язань, покращення інвестиційного клімату, успішна інтеграція в світовий економічний простір.

Державний борг є одним із головних інструментів забезпечення оптимального ведення державної політики уряду на довгострокову перспективу. Через регулювання рівня державної заборгованості надання суспільних благ може тимчасово відокремлюватися від процесів оподаткування, тобто зникає безпосередній зв'язок між системою оподаткування та фінансуванням соціальних потреб суспільства.

Дуже важливим є виділення поняття боргової стійкості для обґрунтування прийняттого рівня заборгованості, при якому боржник здатний продовжувати обслуговування та погашення боргу вчасно та в повному обсязі без необхідності реструктуризації боргу та суттєвого коригування балансу країни за доходами та видатками.

Боргова стійкість, як така, за своєю суттю несумісна із ситуаціями, в разі настання яких порушується боргова стабільність країни, серед яких наступні:

- необхідність реструктуризації боргу в даний момент часу чи в плановій перспективі;
- продовження процесу тривалого накопичення боргового тягаря протягом невизначеного періоду часу;
- активізація процесів кредитування за межами країни.

Динамічність державного зовнішнього боргу дає змогу виділити наступні поняття:

- розв'язність (вирішуваність) – платоспроможність держави забезпечена, коли вартість майбутніх та теперішніх джерел доходів країни не менше боргового навантаження, тобто теперішньої вартості поточних та майбутніх витрат на погашення основної суми боргу та його обслуговування;

- ліквідність – достатність ліквідних активів та доступних засобів для погашення боргових зобов'язань;
- стійкість – охоплення борговими зобов'язаннями бюджету країни в разі відсутності суттєвих поправок в балансі доходів та витрат;
- вразливість – умови ліквідності та розв'язаності порушені, в результаті чого боржника може спіткати таке негативне фінансового-економічне явище як боргова криза.

Різниця між поняттями «розв'язність» та «ліквідність» лише та, що проявом погіршення чи відсутності ліквідності може стати нескінченне підвищення процентної ставки, що, в кінцевому підсумку, є питанням розв'язності боргового питання урядом країни.

При управлінні державним боргом, державу можуть чатувати наступні ризики, які умовно розділимо на три групи:

1. Ризики, які виникають в результаті виходу країни на світовий ринок та є проявом глобалізації та інтернаціоналізації економік, серед яких: валютний, кредитний, процентний ризики, ризик конвертованості та ліквідності.

2. Ризики, пов'язані безпосередньо з процесом управління борговим навантаженням: операційний, фінансовий, бюджетний та управлінський ризики.

3. Специфічні ризики, притаманні окремо взятій країні та пов'язані з політичною ситуацією в країні.

Тож, управління державним боргом відіграє важливу роль у визначенні його стійкості. Рівень державного боргу країни вважається стійким, якщо державні бюджетні обмеження дотримуються без порушення проведеної грошово-кредитної та бюджетно-податкової політики уряду. Тобто сума боргового навантаження не повинна перевищувати теперішню вартість всіх майбутніх бюджетних профіцитів [1].

Фактори, що впливають на рівень боргової стійкості можна умовно поділити на 2 групи [3]:

1. Фактори, що визначають рівень боргової безпеки:

- абсолютна сума зобов'язань держави;
- ВВП національної економіки;
- доходи бюджету;
- сума експорту товарів і послуг;
- валюта боргового тягаря;
- терміни погашення, графік платежів за боргом.

2. Фактори, що характеризують рівень достатності джерел для виконання боргових зобов'язань вчасно та в повному обсязі:

- абсолютний обсяг нових запозичень уряду;
- стан внутрішнього ринку державних цінних паперів (рівень відсоткових ставок, ліквідність, строковість);
- динаміка та поточний стан валютного курсу національної валюти до іноземної;
- наявність профіциту чи дефіциту бюджету країни, динаміка сальдо бюджету;
- рівень доступу на світові ринки капіталів;
- темпи економічного зростання;
- політична та соціальна стабільність;
- сальдо торгового та платіжного балансів.

Питання управління державним боргом, що визначається в межах створення та реалізації стратегії управління державним боргом та передбачає розрахунок необхідної суми кредитних ресурсів для виконання урядових поставлених цілей та завдань, розроблення механізму вчасного та повного повернення та обслуговування боргу, дуже важливе та потребує уваги з боку держави.

Рисунок 1 зображує кругообіг – цикл перетворень кредитних запозичень уряду в разі проведення останнім ефективної та добре продуманої політики управління зовнішнім боргом.

Так, в основі запровадженої політики управління державним боргом лежать наступні напрями спрямування кредитних ресурсів, що й визначають ефективність, цілеспрямованість політики в цілому:

1. Фінансування інвестиційно-інноваційних проектів, прибутковість яких має бути доведена та підтверджена аналітичними розрахунками. В результаті ефективного, продуманого використання державного боргу, постійного моніторингу стану боргової стійкості, недопущення перевищення граничного рівня індикаторами боргової стійкості, успішної реалізації інвестиційних рентабельних проектів, національна економіка лише виграє. Це пояснюється окупністю проекту, що в довгостроковій перспективі передбачає отримання прибутків, достатніх для вчасного обслуговування боргу

та збільшення національного багатства країни. При переважанні зовнішнього сегменту у кредитуванні, існує ризик девальвації національної грошової одиниці. При переважному ж фінансуванні за рахунок внутрішніх запозичень відбувається перерозподіл доходів всередині країни, однак необхідною умовою успішного кредитування за таких обставин є наявність розвинутого ринку фінансових послуг. За ідеальних умов кінцевим результатом боргового навантаження на економіку для фінансування проектів є економічне зростання. В довгостроковій перспективі темпи приросту ВВП країни мають перевищувати темпи приросту боргових зобов'язань.

2. Спрямування коштів державного боргу на покриття бюджетного дефіциту. Такий спосіб використання державного боргу досить ризикований та постійний довготривалий варіант політики, в основі якої лежить даний принцип, зазнає невдачі. На виході в кінцевому підсумку в більшості випадків будемо мати боргову кризу, що може призвести до оголошення урядом дефолту. Тобто, державний борг перетворюється в борговий тягар, оскільки відбувається фінансування поточних видатків держави, в результаті чого отримуємо бюджет «проїдання», джерела для повернення боргу та його обслуговування відсутні, крім нових запозичень та додаткового податкового навантаження на населення. Показники боргової стійкості також поступово починають перевищувати свої граничні межі, а боргова безпека не в змозі зменшити чи нівелювати ризики або ж вчасно відреагувати на ситуацію, що склалася. Такий варіант державних запозичень неприйнятний, оскільки за рахунок державного боргу не відбувається «лікування» економічної системи, а навпаки ситуація погіршується, а уряд фактично лише «покриває» симптоми хвороби «економічно організму».

Рис. 1. Кругообіг державних запозичень при ефективній політиці управління державним боргом

Світові боргові кризи підкреслюють важливість ефективного управління державним зовнішнім боргом і необхідність знаходження надійних та постійних ринків капіталу. Звісно, що невдала політика управління зовнішнім боргом – не єдина причина криз, однак одна з головних, адже неправильна структура боргу за строками погашення, валютою, процентною ставкою чи забезпеченням зобов'язань – потенційний та важливий фактор зародження чи поширення боргових, в тому числі економічних, криз у світовій історії. Дуже часто причиною виникнення кризи є бажання уряду зекономити за рахунок орієнтації на короткострокове кредитування за плаваючими процентними ставками. Борг в іноземній валюті надміру також є негативним явищем, оскільки уряд наражається на небезпеку, пов'язану із валютним ризиком, девальвацією національної грошової одиниці, із ризиком можливих змін на світовому фінансовому ринку. Добре продумана та розумна політика управління державним боргом може зробити країну менш чутливою до фінансового ризику світового ринку та національного зокрема [2].

Отже, реалізація політики управління зовнішнім боргом може мати певні проблеми, однак запропонуємо шляхи їх вирішення або уникнення:

1. Портфель кредитних запозичень уряду має бути спрямований на мінімально ризикові проекти, не варто піддавати державні кредитні ресурси ймовірності великих чи катастрофічних втрат шляхом збільшення ризику, навіть якщо це може призвести до зменшення витрат та нижчого дефіциту в короткостроковій перспективі.

2. Досягнення оптимального для національної економіки співвідношення між короткостроковими та довгостроковими запозиченнями уряду, надаючи перевагу довгостроковим, однак в розумних межах. Надмірна концентрація короткострокових позик з плаваючою процентною ставкою вкрай небажана, оскільки при зростанні процентної ставки за боргом, рівень його обслуговування зростає, як наслідок, маємо ризик дефолту, якщо уряд не в змозі пролонгувати борги.

3. Уникнення можливості списання, а тим більше, повторного списання державної заборгованості для нижчих рівнів влади чи державних підприємств. Необхідна координація та контроль дій при відповідних запозиченнях та їх ефективне спрямування.

4. Недопущення зменшення золотовалютних запасів країни.

5. Спрямування кредитних запозичень уряду в переважній більшості на вирішення стратегічних цілей та водночас забезпечення економічного зростання, а не фінансування за рахунок боргу поточних видатків бюджету держави.

Тож, забезпечення боргової стійкості країни та її підтримка на належному рівні неможлива без впровадження та реалізації добре продуманої, спланованої, ефективної та цілеспрямованої політики управління державним боргом.

Список використаних джерел

1. Arnone M. external debt sustainability: theory and empirical evidence // [Electronic resource]. <http://128.118.178.162/eps/if/papers/0512/0512007.pdf>. – Access mode.: – Title screen.
2. Guidelines for public debt management. International Monetary Fund // [Electronic resource]. <http://www.imf.org/external/np/mae/pdebt/2000/eng/#I>. – Access mode.: – Title screen.
3. Калитчук В. Про боргову стійкість держави // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://sites.google.com/site/debt/m/golovna/36>. – Заголовок з екрану.

Опар Н. В., аспірант

*Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу
Івано-Франківськ, Україна*

НОРМАТИВНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Сучасна тенденція у сфері освіти – створення єдиного освітнього простору в Європі – це реальність, без якої не можливо формувати і втілювати в життя стратегію розвитку освіти України. Світовий досвід має багато позитивних надбань, врахування яких сприятиме розвитку нашої держави та її освітньої галузі. Завдяки відкритості кордонів та інтенсифікації інформаційного обміну наша країна все більше інтегрується у світовий простір, проводить реформування усіх сфер життєдіяльності суспільства, і вищої освіти зокрема. Більшість вітчизняних науковців і практиків, які працюють у галузі освіти, вважають центральною проблемою реформування освіти саме підвищення її якості.

Формування правового поля вищої освіти – одне з найбільш актуальних завдань функціонування, розвитку та реформування цієї галузі у період змін. Досконалість і повнота законодавчої бази у сфері освіти є першою необхідною умовою як формування та реалізації самої державної освітньої політики, так і забезпечення можливості ефективного функціонування системи освіти, зокрема вищої. Тому головним сьогодні є усвідомлення цієї проблеми та розуміння сутності якості вищої освіти. Проаналізувавши праці науковців та узагальнивши їхню думку, можна сформулювати таке визначення досліджуваного поняття: якість вищої освіти – це відповідність всіх аспектів вищої освіти системі прийнятих вимог, соціальних норм, державних та міжнародних освітніх стандартів та їх здатність задовольняти потреби особистості, громадян та суспільства в цілому.

Однією з концептуальних вимог щодо забезпечення якості вищої освіти в Україні є створення ефективного нормативно-правового забезпечення. Правове регулювання освітньої діяльності в Україні – це сукупність правових засобів, за допомогою яких держава здійснює правовий вплив на суспільні відносини в галузі освіти [1].

Основними складовими нормативної бази сфери вищої освіти в Україні є: Конституція України [2], Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття») [3], Національна доктрина розвитку освіти [4] та закони України «Про освіту» [5], «Про вищу освіту» [7] (цей закон є профільним для вищої освіти), укази Президента України, накази, листи, розпорядження Міністерства освіти і науки та ін.

Згідно з Конституцією України [2] право на освіту (ст. 53) – це один з основних, соціальних і культурних прав громадян. Це право має кожен громадянин незалежно від соціального походження, національності, політичних, релігійних та інших переконань, статі, майнового стану та інших ознак.

17 квітня 2002 р. Указом Президента України була затверджена Національна доктрина розвитку освіти [6], яка визначає систему концептуальних ідей та поглядів на стратегію і основні напрями розвитку освіти в першій чверті ХХІ століття. Мета державної політики щодо розвитку освіти, як зазначається в цьому документі, полягає у створенні умов для розвитку особистості і творчої самореалізації кожного громадянина України, вихованні покоління людей, здатних ефективно працювати і навчатися протягом життя, оберігати й примножувати цінності національної культури та громадянського суспільства, розвивати і зміцнювати суверенну, незалежну, демократичну, соціальну та правову державу як невід'ємну складову європейської та світової спільноти [4].

Державне регулювання освітньої сфери здійснюється безпосередньо Законом України «Про освіту» [5], який базується на Конституції України. Цей закон розглядає освіту як основу інтелектуального, культурного, духовного, соціального, економічного розвитку суспільства й держави. Мета освіти полягає у всебічному розвитку людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвитку її талантів, розумових і фізичних здібностей та утвердженні гуманізму, взаємоповаги між націями і народами, вихованні високих моральних якостей. З метою вироблення нової освітньої політики у листопаді 1993 р. було прийнято Державну національну програму «Освіта (Україна ХХІ століття)».

Правові, організаційні, фінансові та інші засади функціонування системи вищої освіти в Україні визначаються Законом України «Про вищу освіту» (далі – Закон). До 6 вересня 2014 року в Україні діяла стара редакція Закону України «Про вищу освіту» № 2984-III (17 січня 2002 року) [6]. 1 липня 2014 року Президентом України П. Порошенком була підписана нова редакція Закону України «Про вищу освіту» № 1556-VII [7], норми якого вступатимуть в дію поступово, починаючи з 6 вересня 2014 року. Порівнявши зміст двох редакцій цього Закону, було визначено основні норми, спрямовані на забезпечення якості вищої освіти в Україні.

Так, Закон України «Про вищу освіту» від 17 січня 2002 р. складається з 14 розділів, у яких містяться 69 статей, та прикінцевого положення. Він регулює суспільні відносини у галузі навчання, виховання, професійної підготовки громадян України, встановлює правові, організаційні, фінансові та інші основи діяльності системи вищої освіти, створює умови для самореалізації особистості, забезпечення потреб суспільства і держави у кваліфікованих фахівцях.

Закон України «Про вищу освіту» від 01 липня 2014 року також складається з 14 розділів, 79-ти статей та прикінцевого положення. У преамбулі до Закону йдеться про те, що цей Закон встановлює основні правові, організаційні, фінансові засади функціонування системи вищої освіти, створює умови для посилення співпраці державних органів і бізнесу з вищими навчальними закладами на принципах автономії вищих навчальних закладів, поєднання освіти з наукою та виробництвом з метою підготовки конкурентоспроможного людського капіталу для високотехнологічного та інноваційного розвитку країни, самореалізації особистості, забезпечення потреб суспільства, ринку праці та держави у кваліфікованих фахівцях.

Відповідно до статті 1 Закону у старій редакції вища освіта – рівень освіти, який здобувається особою у вищому навчальному закладі в результаті послідовного, системного та цілеспрямованого процесу засвоєння змісту навчання, який ґрунтується на повній загальній середній освіті й завершується здобуттям певної кваліфікації за підсумками державної атестації [6]. Визначення вищої освіти у новій редакції Закону дещо різниться: вища освіта – сукупність систематизованих знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, інших компетентностей, здобутих у вищому навчальному закладі (науковій установі) у відповідній галузі знань за певною кваліфікацією на рівнях вищої освіти, що за складністю є вищими, ніж рівень повної загальної середньої освіти [7].

Що стосується поняття якості вищої освіти – то у двох редакціях вони також різні. Так, попередній Закон визначав якість вищої освіти як сукупність якостей особи з вищою освітою, що відображає її професійну компетентність, ціннісну орієнтацію, соціальну спрямованість і обумовлює здатність задовольняти як особисті духовні і матеріальні потреби, так і потреби суспільства [6]. Відповідно до нової редакції Закону якість вищої освіти являє собою рівень здобутих особою знань, умінь, навичок, інших компетентностей, що відображає її компетентність відповідно до стандартів вищої освіти. Як бачимо, різниця у визначеннях простежується в тому, що у чинному За-

коні акцентовано увагу саме нарівні здобутих знань, умінь і навичок, а не просто на сукупності якостей особи з вищою освітою [7].

Важливим є те, що у новій редакції Закону виділено окремий розділ, який регламентує питання забезпечення якості вищої освіти в Україні. Він складається із 10-ти статей. Згідно норм чинного законодавства, система забезпечення якості вищої освіти в Україні складається із системи внутрішнього забезпечення якості освітньої діяльності вищих навчальних закладів та якості вищої освіти; системи зовнішнього забезпечення якості освітньої діяльності вищих навчальних закладів та якості вищої освіти; системи забезпечення якості діяльності Національного агентства з якості вищої освіти і незалежних установ оцінювання та забезпечення якості вищої освіти [7].

Окреме місце в законі займає питання про контроль якості вищої освіти. З цією метою власне створюється принципово новий контролюючий орган – Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти. Статус та повноваження Національного агентства регламентують статтями 17-18 Закону України «Про вищу освіту». Це постійно діючий колегіальний орган, який реалізує державну політику в галузі забезпечення якості вищої освіти. Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти щорічно буде готувати і публікувати доповіді про якість вищої освіти в Україні та звіт про свою діяльність, а також здійснювати взаємозв'язок Верховної Ради, Президента України, Кабінету Міністрів з вищим навчальним закладом для обговорення поточних проблем.

Склад Національного агентства щодо забезпечення якості вищої освіти формується за наступним принципом:

- дві особи делегується Національною академією наук України;
- дев'ять осіб обираються з'їздами з числа представників вищих навчальних закладів України державної, комунальної та приватної форми власності, в тому числі чотири від державних університетів, академій, інститутів, дві – від комунальних вищих навчальних закладів та три – від приватних вищих навчальних закладів;
- три особи обираються спільним представницьким органом всеукраїнських об'єднань організацій роботодавців;
- одна особа обирається з'їздом представників органів студентського самоврядування вищих навчальних закладів з числа осіб, які здобувають академічні ступені [7].

Новим Законом також передбачено функціонування незалежних установ оцінювання та забезпечення якості вищої освіти – недержавної саморегулювальної організації (установи, агенції, бюро тощо), яка акредитована Національним агентством з якості вищої освіти та здійснює оцінювання якості змісту та/або результатів освітньої діяльності вищих навчальних закладів в межах певної галузі знань (спеціальності) з метою вироблення рекомендацій та надання допомоги в організації системи забезпечення якості вищої освіти [7]. Варто зазначити, що такого роду організації та структури є новітнім механізмом забезпечення якості вищої освіти в країнах Європи та одним із механізмів державно-громадського управління. У компетенцію цих агенцій входить відбір і навчання експертів, що проводять перевірки, а також періодична публікація матеріалів перевірок, аналіз результатів діяльності, проблем і перспектив систем якості в сфері освіти. Застосування такого механізму управління якістю вищої освіти пояснюється тим, що оцінювання проводиться незалежними організаціями, які не будуть представляти чиїсь приватні інтереси і захищатимуть у першу чергу споживача. Враховуючи сучасні тенденції до модернізації державних механізмів забезпечення якості вищої освіти, можемо стверджувати, що в Україні існує необхідність впровадження такого виду управління якістю вищої освіти. Разом з цим навіть сам міністр визнав, що зараз ще не готовий повний механізм формування Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти і поки залишається шанс «пролобіювати своїх людей». За словами С. Квіта Міністерство освіти і науки буде продовжувати видавати підзаконні акти, щоб в це агентство були обрані люди від своїх певних груп і щоб це були найкращі люди. Він акцентує увагу на професійній незалежності [8].

Також серед нормативно-правового забезпечення освітньої сфери в Україні можна виділити стандарти вищої освіти, які встановлюють вимоги до змісту, обсягу і рівня освітньої та фахової підготовки в Україні. Стандарт вищої освіти – сукупність вимог до змісту та результатів освітньої діяльності вищих навчальних закладів за кожним рівнем вищої освіти в межах кожної спеціальності. У Законі «Про вищу освіту» зазначено, що стандарти вищої освіти розробляються для кожного рівня вищої освіти в межах кожної спеціальності відповідно до Національної рамки кваліфікацій і

використовуються для визначення та оцінювання якості змісту та результатів освітньої діяльності вищих навчальних закладів (наукових установ) [7].

Цілком очевидно, що у всіх цих документах закладені базові чинники, ідеї та настанови, які повинні сприяти постійному покращенню якості вищої освіти в Україні, створенню ефективної системи забезпечення якості вищої освіти, яка відповідатиме рекомендаціям і стандартам європейського простору вищої освіти. З цією метою сьогодні усі учасники освітнього простору нашої країни, а саме Міністерство освіти і науки України, центральні органи виконавчої влади у сфері освіти і науки, вищі навчальні заклади усіх форм власності, галузеві державні органи, до сфери управління яких належать вищі навчальні заклади тощо, повинні вивчати і запозичувати кращі світові практики та використовувати новітні технології досягнення відповідності освітньої системи вимогам і потребам суспільства та особистості. Усе це потребує комплексу нормативно-правових актів та методичних розробок, розробки стандартів вищої освіти з метою забезпечення підвищення ефективності освітньої сфери в Україні.

Вивчення питання правового регулювання системи освіти, дозволяє зазначити, що воно здійснюється комплексно. Проаналізувавши вищезазначені нормативно-правові документи (Конституція України, Закони України «Про освіту», «Про вищу освіту»), можна підсумувати, що у них закріплені пріоритетні напрямки розвитку освітньої сфери загалом, та особливості забезпечення якості вищої освіти зокрема. Як бачимо, державна політика в галузі освіти характеризується безперервним напрацюванням і здійсненням заходів щодо її реформування. Проте у переліку ключових завдань все ще залишається прийняття нових стандартів та підходів до надання якісних освітніх послуг тощо. Також важливим завданням, яке стоїть перед державою стосовно покращення системи вищої освіти є розроблення та покращення національної системи оцінювання якості освіти, створенні умов для формування Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти, напрацювання методичної бази та надання практичної допомоги закладам вищої освіти у створенні систем внутрішнього забезпечення якості, створенні закону «Про дистанційну освіту» тощо. Оскільки вища освіта, а особливо її якість є одним із найважливіших елементів конкурентоспроможності країни загалом та індивіда зокрема – то в перспективі є дослідження державно-управлінського впливу та регулювання освітньої політики у сфері якості, оскільки постійне поліпшення якості освітньої діяльності та її результатів повинно стати домінуючою цінністю для основних споживачів освітніх послуг

Список використаних джерел

1. Шаповал Р. В. Правове регулювання освіти в Україні / Р. В. Шаповал // форум права. – 2011. – № 1. – С. 1110-1115.
2. Конституція України [Електронний ресурс] : від 28.06.1996 року / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=1&nreg=254%EA%2F96-%E2%F0>.
3. Про Державну національну програму «Освіта» («Україна XXI століття») [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 03.11.1993 р. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=896-93-%EF>.
4. Про Національну доктрину розвитку освіти [Електронний ресурс] : Указ Президента України від 17.04.2002 р. № 347 / Президент України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>.
5. Про освіту : Закон України за станом на 8 груд. 2006 р. / Верховна Рада України. – офіц. вид. – К.: Парлам. вид-во, 2006. – 40 с.
6. Про вищу освіту : Закон України від 17 січня 2002 р. № 2984-III // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 20. – С. 134.
7. Про вищу освіту : Закон України від 01 липня 2014 р. № 1556-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 37-38. – С. 2716.
8. Які зміни несе Закон України «Про вищу освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ipress.ua/mainmedia/yaki_zminy_nese_novyyu_zakon_ukrainy_pro_vyshchu_osvitu_79856.html.

Остапенко Т.В., здобувач

Чернігівський національний технологічний університет, Чернігів, Україна

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ МАЛОГО АГРАРНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

Зважаючи на кризові явища, які охопили економіку України, пов'язані з цим рецесійні процеси у сфері підприємницької діяльності, специфіку діяльності малих бізнес-структур у агросфері (обмеження в обігових коштах, неможливість конкурувати з великими підприємствами за ефектом масштабу, нерівний доступ до зовнішніх джерел фінансування, залежність від непередбачуваного впливу природних факторів), першочерговим завданням є забезпечення державної підтримки малого аграрного бізнесу.

У сучасній практиці оподаткування існує досить широкий арсенал інструментів, що можуть з успіхом застосовуватись для забезпечення державної підтримки малого бізнесу. При цьому, як показує зарубіжний досвід, підходи до їх використання відрізняються залежно від рівня економічного розвитку країни, а також фази економічного циклу. У країнах з розвинутою економікою набули популяр-

ності спеціальні податкові інструменти стимулювання малого підприємництва: пільгові ставки податку на прибуток; спеціальний порядок нарахування амортизації (як правило, прискорений); податкові знижки; податковий кредит; повне звільнення від оподаткування на певний період (“податкові канікули”); подовження звітного періоду; податкове адміністрування. Їх призначення полягає у стимулюванні якісних структурних зрушень у добре розвиненому секторі малих підприємств.

Натомість, у країнах з трансформаційною економікою пострадянського типу, в тому числі в Україні, застосовуються переважно інструменти загального стимулювання – спеціальні податкові режими. Це зумовлюється необхідністю подолання типових для таких економічних систем проблем: необхідності розширення сфери діяльності та збільшення кількості суб’єктів малого підприємництва, нарощування їхнього економічного потенціалу, а також вирішення соціальних завдань, пов’язаних із зменшенням рівня безробіття. В умовах невизначеності саме спеціальний податковий режим має переваги щодо реалізації регулюючої (соціально-економічної) детермінанти податкового менеджменту, і, являючи собою дієву альтернативу спеціалізованому, орієнтованому на виконання переважно фіскальної функції, підходу до стимулювання малого підприємництва [1].

Зі здобуттям незалежності в Україні почався складний та неоднозначний процес формування інституційного середовища функціонування малого підприємництва. Починаючи з 1991 р. по 1998 р. було прийнято та скасовано низку законодавчих актів, що стосувались порядку оподаткування малого бізнесу в агросфері. Так, Законом УРСР “Про порядок дії на території Української РСР в 1991 році Закону СРСР “Про податки з підприємств, об’єднань і організацій” від 05.07.1991 №1308-ХІІ звільнялись від оподаткування податком на прибуток у перші два роки роботи малі підприємства з виробництва та перероблення сільськогосподарської продукції [2; 8]. Однак, вже у 1992 р. набув чинності Закон України “Про оподаткування доходів підприємств і організацій” від 21.02.1992 р. №2146-ХІІ, який скасував “податкові канікули” для малих підприємств. Замість цього, вводилась податкова знижка у розмірі 50% від ставки податку (від 22%) на доходи підприємств і організацій агропромислового комплексу по обслуговуванню сільськогосподарського виробництва; за нульовою ставкою оподатковувався доход, одержаний від виробництва сільськогосподарської продукції, за винятком квітково-декоративного рослинництва та звіроводства [5]. У тому ж році було прийнято Декрет КМУ “Про податок на прибуток підприємств і організацій” від 26.12.1992 р. №12-92, яким звільнялись від сплати податку підприємства – з прибутку, одержуваного від виробництва сільськогосподарської продукції (крім тепличних комбінатів, звірогосподарств, рибогосподарств, рибокомбінатів, радгоспів по вирощуванню квітково-декоративних рослин) [7].

В цілому названі нормативно-правові акти сприяли підвищенню темпів зростання малого аграрного підприємництва. Проте, вже з 1994 р. почалась дія Закону України “Про оподаткування прибутку підприємств” від 28.12.1994 р. №334/94-ВР, відповідно до якого і малі підприємства, і сільськогосподарські виробники переводились на загальну ставку оподаткування податком на прибуток (30%). Єдиною пільгою для аграрних товаровиробників залишалось звільнення від податку на прибуток у частині, що була отримана від виробництва продукції сільського господарства та продуктів переробки [6]. Значна кількість дрібних підприємств згорнула свою ділову активність або ж перейшла до тіньового сектора економіки, що негативно позначилось на рівні зайнятості, цінах, а також зменшило фіскальну базу національної економіки.

Для нівелювання негативної динаміки у 1998 р. було прийнято Закон України “Про фіксований сільськогосподарський податок” від 17.12.1998 р. №320-ХІV, яким вперше в історії української держави вводився спрощений режим оподаткування, обліку і звітності для сільськогосподарських товаровиробників. Це дозволяло агропідприємствам нарощувати обсяги виробництва та покращувати інші якісні характеристики своєї діяльності без посилення податкового тягаря.

Редакцією Закону №320-ХІV, що діяла протягом 1999-2004 р., передбачалось, що фіксований сільськогосподарський податок замінить 12 податків і зборів, в тому числі внесків до державних цільових фондів, фонду оплати праці. Включення останніх до фіксованого податку з одного боку, сприяло зростанню рівня оплати праці працівників сільськогосподарських підприємств, а з іншого, знижувало рівень їх соціального захисту. Оскільки від сплати фіксованого сільськогосподарського податку до Пенсійного фонду надходило лише 68% без компенсації втрат фонду з державного бюджету, понад 2,5 млн. працівників втратили право на страховий стаж за ці роки та, відповідно, частину доходів, належну їм за системою пенсійного забезпечення [10, с.110].

У 2004-2005 рр. було введено законодавчі норми, котрі стосувались: підвищення частки доходу від реалізації сільськогосподарської продукції власного виробництва та продуктів її переробки за рік з 50% до 75%; включення до кола платників фіксованого податку рибницьких, рибальських, риболовецьких господарств, які займаються розведенням, вирощуванням та виловом риби у внутрішніх водоймах (озерах, ставках, водосховищах); скасування значного переліку податків, за рахунок яких сплачувався фіксований сільськогосподарський податок [9]; впровадження поступової схеми відновлення внесків до Пенсійного фонду України [4]. Результатом вищезазначених нововведень стало посилення податкового навантаження на агропідприємства майже в 9,5 разів. Полегшити такий податковий тиск не змогло навіть часткове зниження ставки фіксованого сільськогосподарського податку (в 3,33 рази) [10, с.111].

Починаючи з 2011 р. спеціальний режим оподаткування аграрного підприємництва регламентується Податковим кодексом України [3]. В ньому залишився незмінним кількісний критерій, що дає право на спрощений режим оподаткування сільськогосподарським товаровиробникам, однак за рештою елементів відбулись істотні зміни. Вони стосувались не лише об'єкта, бази та ставок оподаткування, але й: переліку податків, від сплати яких звільняється суб'єкт господарювання; переліку суб'єктів, які не можуть бути платниками єдиного податку четвертої групи; порядку нарахування та строків сплати податку. До позитивних нововведень слід віднести врегулювання проблеми, що пов'язана з невідповідністю результатів діяльності малого агропідприємства кількісному критерію. Під час застосування спрощених режимів оподаткування відбулись наступні зміни в основних показниках діяльності малих аграрних підприємств: їх питома вага у загальній кількості підприємств сільського господарства зросла з 75,3% до 93,3%; кількість зайнятих мала тенденцію до зниження протягом 2006-2011 р., а показник 2012 р. був на 20% меншим за показник 2006 р.; обсяг реалізованої продукції стабільно зростав і становив у 2012 р. 53814,2 млн. грн., що в 5 разів вище, ніж у 2006 р.; фінансовий результат до оподаткування збільшився з 189,5 млн. грн. до 7874,8 млн. грн. при одночасному зростанні частки прибуткових підприємств з 67,2% до 78,3%; рентабельність операційної діяльності коливалась, однак не критично відрізнялась від загального рівня рентабельності сільськогосподарського виробництва.

Загалом можна констатувати, що цілі, які переслідувались органами влади при введенні спеціальних режимів оподаткування для малих аграрних підприємств було досягнуто. Однак потребує уваги така важлива соціальна функція малого підприємництва як забезпечення зайнятості. За відсутності кількісних критеріїв щодо чисельності працюючих для платників єдиного податку – сільськогосподарських товаровиробників та на фоні одночасного покращення решти показників діяльності, суб'єкти малого підприємництва повинні демонструвати позитивні тенденції до зростання кількості зайнятих. В іншому випадку, необхідним є здійснення додаткового регулюючого впливу з боку держави, наприклад введення нижчих податкових ставок за єдиним соціальним внеском.

Спрощений податковий режим є ефективним засобом зниження податкового тиску в аграрній сфері, що створює умови для швидкого нарощування основних показників діяльності малих бізнес-структур (їх питомої ваги в загальній кількості суб'єктів господарювання, обсягу реалізованої продукції, позитивних фінансових результатів тощо). На поточному етапі соціально-економічного розвитку, спеціальний режим оподаткування залишається пріоритетним інструментом державної підтримки малого аграрного підприємництва, однак потребує подальшого вивчення на предмет коригування його базових елементів з метою стимулювання основної соціальної функції – забезпечення зайнятості.

Список використаних джерел

1. Воронкова О.М. Теоретико-методологічні засади ефективності податкового менеджменту / О.М. Воронкова // Економічний вісник університету: збірник наукових праць. – Переяслав-Хмельницький: ДВНЗ “Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди”, 2011. – Випуск 17/1. – 228 с. – С. 198–202.
2. О налогах с предприятий, объединений и организаций: Закон СССР от 14.16.1990 г. № 1560-I [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v1560400-90/page>
3. Податковий кодекс України: Закон, Кодекс від 02.12.2010 р. № 2755-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
4. Про внесення змін до деяких законів України щодо оподаткування сільськогосподарських підприємств: Закон України від 23.12.2004 р. № 2287-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2287-15?nreg=2287-15&find=1&text=%F1%B3%EB%FC&x=0&y=0>
5. Про оподаткування доходів підприємств і організацій: Закон України від 21.02.1992 р. №2146-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2146-12>
6. Про оподаткування прибутку підприємств: Закон України від 28.12.1994 р. №334/94-ВР [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/334/94-%D0%B2%D1%80?test=4/UMfPEGznhh/M6.ZiF1b.IChI4dQs80msh81e6>

7. Про податок на прибуток підприємств і організацій: Декрет КМУ від 26.12.1992 р. №12-92 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/12-92?nreg=12-92&find=1&text=%EC%E0%EB&x=0&y=0>
8. Про порядок дії на території Української РСР в 1991 році Закону СРСР “Про податки з підприємств, об'єднань і організацій”: Закон УРСР від 05.07.1991 №1308-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1308-12>
9. Про фіксований сільськогосподарський податок: Закон України від 17.12.1998 р. № 320-XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/320-14>
10. Слатвінська М.О. Альтернативні системи оподаткування малого бізнесу: стан, проблеми, перспективи: монографія / М.О. Слатвінська. – Одеса: ОНЕУ, 2012. – 252 с.

Павлов В.Л., канд. филос. наук, доцент
Национальный университет пищевых технологий, Киев, Украина
Савельева М.Ю., доктор филос. наук, профессор
*Центр гуманитарного образования
 Национальной Академии наук Украины, Киев, Украина*

ГРАЖДАНСКОЕ ОБЩЕСТВО КАК УСЛОВИЕ УТВЕРЖДЕНИЯ ДЕМОКРАТИИ

Мир, окружающий человека в течение всей его жизни, представляет собой единство двух взаимосвязанных сфер — природы и общества. Каждая из них является в высшей степени сложным синергетическим образованием. *Общество* — это исторически определенная совокупность форм и видов деятельности людей, их отношений к действительности и отношений между собой. Как система, в которой теснейшим образом переплетено материальное и духовное, объективное и субъективное, чувственное и рациональное, производство и потребление, она не может быть описана в контексте каких-либо одних познавательных координат. Существует довольно много методологий и подходов, категорий и понятий, используемых при обосновании положений и выводов относительно причин возникновения, сущностных параметров и специфики бытия социума. Свое место среди этих познавательных форм занимают термины «*гражданское общество*» и «*демократия*».

Их содержательные поля близки друг другу, однако имеют специфику и фиксируют тонкости, нюансы влияния людей на жизнедеятельность общества и государства. Гражданское общество и демократия — одни из сущностных характеристик бытия социума, указывающие на степень его зрелости и практическое осуществление прав человека на свободное волеизъявление в сфере управления общественными процессами. С помощью первого понятия гуманитарные науки обозначают присутствие в обществе *особого социального качества* — реального участия индивидов и их различных объединений в функционировании общественных отношений, их влияния на принятие решений, в которых нуждаются социум и государство, контроля со стороны негосударственных организаций за деятельностью структур власти. Когда говорят о демократии, имеется в виду, что управление обществом и государством осуществляется не авторитарно, а коллективно, что властные структуры *избираются* народом и в своей деятельности руководствуются его потребностями и интересами. Демократия — показатель того, *насколько* данные интересы значимы для государства. Это форма отношений между людьми и одновременно форма бытия власти, где приоритет отдается тому, что удовлетворяет если не всех, то большинство.

Гражданское общество и демократия — разные проявления одного и того же. Эти образования неотделимы друг от друга. С одной стороны, гражданское общество является результатом демократических преобразований социума, а с другой — сама демократия невозможна, если институты гражданского общества не развиты или функционируют не в полную силу. Утверждение и развитие демократии всячески способствуют формированию гражданского общества и наоборот. Гражданское общество — одно из многочисленных проявлений совместной жизнедеятельности людей, когда человек становится реальным творцом желаемого, а не послушным исполнителем воли других, нередко чуждой и ему самому, и окружающим. В нем доминируют интересы, потребности, воля многочисленных социальных субъектов, стремящихся совместными усилиями обеспечить комфортное бытие самим себе и обществу в целом. Оно проявляется как особая социокультурная реальность, в рамках которой общество самоорганизовывается так, что способно не только защитить себя от насилия со стороны государства, но и сделать последнее своим партнером в решении насущных жизненных проблем.

В гражданском обществе четко представлены две тенденции, направленные одна навстречу другой. *Первая* — желание и возможность индивидов и их различных объединений реально влиять на функционирование социума и государства. *Вторая* — заинтересованность государства в участии своих граждан в определении стратегии и тактики жизнедеятельности как общества, так и государ-

ственной машины. Важнейшими условиями становления гражданского общества являются реализация на практике принципа свободы, соответствующий уровень общей культуры людей, взаимная ответственность индивидов и государства за положение дел в социуме. Гражданское общество невозможно там, где господствует авторитарная форма правления. Оно – дитя демократии. Последняя предполагает политическую, этническую, религиозную, гражданскую толерантность и плюрализм мнений. Здесь общее (законы, нормы, правила и др.) не навязывается принудительно. Оно является результатом компромиссов, продуктом поиска оптимальных решений, итогом взаимной заинтересованности государства и социума. В гражданском обществе явственно присутствует ориентация и общества, и органов власти на человека. Оно является «...сложным процессуальным феноменом, существующим через человека, и возможности его социально-культурной эволюции» [2, с. 23].

Исторически первая постановка вопроса о соотношении свободы человека и власти уходит корнями в античность. Он интересовал Сократа, Платона, Аристотеля и других мыслителей того времени. В философии Аристотеля обнаруживаются себе размытые контуры идеи гражданского общества. В первую очередь теоретика занимали такие феномены как полис, гражданство, гражданское состояние. Он считал: для государства и общества очень важно, чтобы в людях равномерно были представлены властное и свободное начала. Быть свободным и одновременно уметь подчиняться закону (контролировать себя), по Аристотелю, — значит быть гражданином. В римский период европейской истории, в первую очередь благодаря усилиям М. Цицерона и М. Аврелия, получил популярность принцип верховенства права. М. Цицерон *ввел* в терминологический оборот понятие «гражданское общество». В эпоху Средневековья свою позицию относительно приоритетов в индивидуальной и совместной жизни людей, а также функционировании государства громко и задекларировала Церковь. В сложном переплетении свободы и права, государства и общества, светского и религиозного именно религия (в ее неразрывном единстве с Церковью) претендовала (претендует нередко и сейчас) на то, чтобы быть основой гражданского общества. Новый толчок идее этого состояния социума дала эпоха Возрождения, в рамках которой активно заявила о себе тенденция антропоцентризма. Особая, хотя и во многом противоречивая, роль в данном процессе принадлежала Н. Макиавелли.

Периодом активной теоретической разработки проблемы гражданского общества стало Новое время. Ею активно занимались Т. Гоббс, Д. Локк, Ш. Монтескье, Ж.-Ж. Руссо, А. Смит, И. Кант и др. Солидное философское обоснование она получила в трудах Г. Гегеля, прежде всего в его «Философии права». Этого философа, как и И. Канта, очень интересовал вопрос об особенностях взаимосвязи правовой и нравственной сфер совместного бытия людей. Гражданское общество, по Г. Гегелю, — та плоскость социума, в которой индивиды и их различные общности, удовлетворяя собственные потребности и интересы, проявляют заинтересованность во взаимной координации своих усилий, заботятся о создании общих возможностей для реализации индивидуальных и коллективных целей. Философ был убежден: важнейшим условием такого состояния является разумно устроенное государство. Подчеркивал, что «...развитие гражданского общества наступает позднее, чем развитие государства...» [1, с. 211].

Оригинальные трактовки природы и сути гражданского общества дали в первой половине XIX ст. итальянский философ А. Росмини и французский социолог и политический деятель А. Токвиль. Первый активно оперировал термином «социальный капитал». Второй рассматривал гражданское общество как *условие* развития демократии. Интерес к означенной проблеме проявлял марксизм, однако серьезных исследований в этом плане не оставил. Как особое социальное образование (социальную общность) рассматривал в прошлом веке гражданское общество американский социолог Т. Парсонс. В XX ст. значительный вклад в исследование феномена гражданского общества внесли также чешский политик Т. Масарик, индийский политический лидер Д. Неру, немецкий философ Ю. Хабермас, английские теоретики Э. Геллнер и Д. Маклин и др.

Начиная с 70-х годов прошлого столетия, проблема гражданского общества, оставаясь интересной в теоретическом плане, приобрела выраженную практическую направленность. Не в последнюю очередь это связано с диссидентскими движениями в Европе, широким распространением на планете идей демократии, выраженными тенденциями глобализации. Для стран, избравших демократический путь развития, в высшей мере значимым стал вопрос практики формирования гражданского общества и использования его возможностей в целях гармонизации общественной и личной жизни людей. В этом контексте актуальными и важными представляются такие задачи:

1. Ориентация всех компонентов и сфер общества и государства на создание условий социального комфорта для жизни и деятельности индивидов и их различных объединений. Иными словами, общество и государство должны служить человеку, а не наоборот.

2. Строгое и последовательное разграничение прав и функций законодательной, исполнительной и судебной ветвей власти. «Прозрачный» характер их деятельности. Разработка базовых законодательных актов при активном участии специалистов из соответствующих областей теории и практики, независимая, в том числе общественная, экспертиза данных документов.

3. Обязательная реализация государством на уровне законодательной базы и собственной практической деятельности *двух принципов*: а) государство может делать лишь то, что разрешено законом; б) гражданам разрешено делать все, что не запрещено законом. При таком подходе, с одной стороны, ставится заслон каким-либо волонтаристским посягательствам со стороны государства в адрес различных социальных субъектов, а с другой — всемерно поддерживается творческая инициатива людей.

4. Законодательное закрепление статуса и прав оппозиции, особенно политической. Создание последних беспрепятственных условий для контроля за деятельностью властных структур. Реальное обеспечение свободы слова и вероисповедания. Отсутствие давления со стороны власти и бизнеса на средства массовой информации.

5. Обеспечение эффективного функционирования в социуме базовых сегментов гражданского общества: трудовых коллективов, общественных организаций, политических партий и движений, средств массовой информации, конфессий, самоуправляемых территориальных объединений. Количественный и качественный плюрализм этих сегментов, их активное участие в решении существующих вопросов и проблем являются важными показателями практики бытия гражданского общества.

Подлинное гражданское общество как особое состояние совместной жизни людей объективно предполагает определенный уровень зрелости государства. Речь идет о *правовом* государстве, т. е. таком качестве организации и функционирования данного органа управления, когда право в его теоретическом и практическом аспектах соответствует базовым положениям морали, законы являются справедливыми и обязательными для всех. Хотя гражданское общество возникает позже, чем государство, оно, обладая в каждом конкретном случае собственным содержательным потенциалом и разной мерой влияния на отношения между социальными субъектами, прокладывает себе дорогу и в странах, где правовое государство является пока только целью.

Бытие гражданского общества, равно как и бытие демократии, имеет выраженный *процессуальный* характер. Это не только состояния социума, но и *процесс* его движения вперед, утверждение в отношениях между людьми настоящей человечности, широкая реализация индивидами своих прав и свобод, обогащение общественной и государственной жизни истинными ценностями. Одно дело задекларировать, провозгласить приоритет демократических ценностей, а совсем иное реально утвердить их в практике совместной жизни людей. Демократические преобразования во все времена и во всех странах имели непростую историю. Они невозможны без воли и настойчивости людей, их жертвенного служения свободе, преданности идеалам добра и справедливости, ответственности за выполнение взятых на себя обязательств. Применительно к каждому конкретному обществу и государству можно говорить о разной степени присутствия в них демократических начал. Демократия предполагает соответствующий уровень общей и особенно политической культуры индивидов и их различных общностей, а также культуры органов власти.

Рассуждая о демократии, важно помнить, что эта форма организации жизни общества и политического управления им имеет как сильные, так и слабые стороны. Тем не менее, именно демократическому вектору развития отдает предпочтение подавляющее большинство стран мира. В сознании людей демократия ассоциируется с возможностью реально влиять на принимаемые государством решения, обеспечивать безболезненное функционирование общественных отношений, создавать надлежащие условия для реализации каждым индивидом своих прав и свобод. В демократическом социуме ведущую, определяющую роль играют народные массы, а не политические лидеры и различные органы управления. Здесь власть обслуживает интересы народа и ему подконтрольна. Институты гражданского общества выполняют роль инструментов, посредством которых индивиды оказывают реальное влияние на стратегию и тактику общественных преобразований. Чем их больше и эффективнее деятельность, тем выше уровень демократии в стране. Гражданское общество всеми доступными ему средствами стимулирует непосредственное или опосредованное участие граждан в обсуждении и решении вопросов, являющихся актуальными в соответствующее время.

Одним из важнейших условий существования демократии является осознание людьми своего статуса как социального субъекта. Поднимаясь над личным, обыденным, сиюминутным, преходящим, индивид проявляет себя подлинным носителем социального, созидателем, вместе с другими индивидами, своего настоящего и будущего. В такой ситуации общество становится для человека не просто одной из сфер его бытия, а продуктом, результатом собственной активности. Происходит актуализация связей и отношений между индивидом и социумом. Чужое становится близким, незнакомое — знакомым. Человек все больше и глубже интегрируется в общественные отношения и стремится их совершенствовать. Подлинная демократия — это состояние постоянной заботы каждого о всех и всех о каждом. Демократическое общество сильно активностью масс и их способностью добиваться желаемого. В условиях демократии многократно усиливается социальный потенциал как отдельного индивида, так и различных объединений людей. И это при том, что индивид здесь не теряется в групповом, коллективном. Наоборот, он постоянно сохраняет свою самооценку.

История знает разные формы и виды демократии: прямую (непосредственную), представительскую, либеральную, неполную (электоральную), консолидированную, стабильную и нестабильную, промежуточную, псевдодемократию. У каждой из них свои плюсы и минусы. Плюралистичность демократии — еще одно подтверждение того, что одна и та же сущность (в нашей ситуации — власть народа) может проявлять себя по-разному.

Всевозможные, даже самые незначительные ограничения свободного волеизъявления граждан во время выборов, цензура за деятельностью средств массовой информации, запрет на функционирование различных общественных объединений и движений — свидетельство того, что политическая элита государства не нуждается ни в гражданском обществе, ни в демократии. Любая узурпация власти — отдельным человеком, группой людей, политической партией или др. — своим результатом имеет упразднение и первого, и второго.

Список использованных источников

1. Гегель Г. Философия права / Пер. К. Столпнера // Гегель Г. Соч. — Т. 7. — М.–Л.: СОЦЭКГИЗ, 1934. — С. 1–362.
2. Карась А. Громадянське суспільство: особливості його теоретичного усвідомлення і дискурсивно-етичного здійснення // Громадянське суспільство в Україні за доби глобалізації: ціннісно-нормативне та інституційне забезпечення. — К., 2007. — С. 11–32.

Панченко О.І., к. е. н., доцент

Чернігівський національний технологічний університет, Чернігів, Україна

СТРАХУВАННЯ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ ПІДПРИЄМСТВ

Стійкий розвиток виробничих підприємств є основою стабільного функціонування економіки будь-якої країни, тому необхідно використовувати всі існуючі фінансово-економічні важелі та інструменти для створення сприятливих умов розвитку підприємств виробничої сфери, застосовувати комплексний підхід до вдосконалення їх діяльності, а також сформулювати механізми безпечної економічної діяльності для всіх учасників бізнес-процесів.

В основі формування механізму економічної безпеки підприємств знаходиться управління ризиками, які супроводжують процес виробництва та реалізації продукції, а також проведення його господарської та фінансово-економічної діяльності. Тому, узагальнено, ризики підприємств визначаються як небезпека виникнення непередбачених матеріальних, фінансових втрат і збитків в при проведенні підприємницької діяльності та укладанні угод.

Підприємство може зазнати збитків і втрат внаслідок пожежі, вибуху, аварії, впливу води, руйнівної сили природи та інших ризиків, які загрожують пошкодженням та знищенням майна підприємства. До того ж при експлуатації промислового обладнання існує ймовірність виникнення непередбачених подій, які призводять до спричинення шкоди життю та здоров'ю громадян, навколишньому середовищу, майну фізичних та юридичних осіб і як наслідок, до значних фінансових втрат та погіршення фінансово-економічних показників діяльності підприємства.

Значні ризики підприємства пов'язані з невиконанням контрагентами умов договорів, з проведенням науково-дослідних і конструкторських робіт, з освоєнням нової техніки і технології, з реалізацією товарів і послуг, транспортуванням товарів до споживачів, із зниженням заздалегідь обумовленого рівня рентабельності тощо. Існують різні підходи до класифікації ризиків підприємств, але чітка та повна система ознак відсутня.

Отже, підприємства можуть зазнати значних збитків як у результаті непередбачених подій в процесі виробництва, реалізації продукції та її транспортування, так і в результаті форс-мажорних обставин, які загрожують будь-якому суб'єкту господарювання. Випадки надзвичайних подій з майном підприємства, пошкодження або знищення продукції, порушення контрагентами умов комерційних договорів призводить до значних збитків і негативно впливає на рівень його економічної безпеки.

Економічна безпека підприємства – це стан стабільного функціонування підприємства за рахунок найбільш ефективного використання наявних ресурсів та запобігання загроз його розвитку. Економічна безпека передбачає комплекс запобіжних заходів, які включають прогнозування можливих ризиків, протидію їх настанню та ліквідацію наслідків надзвичайних подій в процесі виробництва та реалізації продукції. Тому необхідно забезпечувати аналіз прийнятих і прогнозних рішень на основі загальної кількісної оцінки рівня безпеки на кожному виробничому етапі, а також управляти ризиками на конкретних виробничих ділянках, що дозволить розробити організаційно-технічні заходи щодо попередження та зменшення наслідків аварійних ситуацій на підприємстві та в процесі транспортування сировини, матеріалів, готових виробів.

Головною метою економічної безпеки підприємства є ідентифікація та оцінка всіх можливих ризиків та їх мінімізація. Тому у першу чергу, здійснюється фінансування заходів, спрямованих на підвищення безпеки виробництва та зменшення ймовірності надзвичайних подій. Економічна безпека підприємства повинна реалізуватись через комплекс превентивних заходів, які спрямовані на зменшення існуючих загроз і попередження виникнення різних видів ризиків при організації виробництва та реалізації продукції. Але повністю виключити ймовірність будь-якого ризику неможливо, тому система безпеки обов'язково включає організаційно-економічний механізм ліквідації наслідків надзвичайних подій та відшкодування нанесених збитків.

Таким чином, процес виробництва продукції завжди супроводжується небезпекою надзвичайних подій і як наслідок, матеріальних і фінансових втрат. Тому на практиці використовують різні механізми створення системи подолання фінансових наслідків настання непередбачених подій у виробничій сфері.

У першу чергу – це формування підприємствами власного резервного фонду для компенсації шкоди від пожеж, аварій, стихійних лих, невиконання контрагентами договірних зобов'язань і як наслідок зупинки виробництва та втрати доходу, прибутку. Але для своєчасного та повного покриття можливого збитку необхідно вивільняти з обігу та акумулювати значну кількість матеріальних і фінансових ресурсів у обсягах можливих збитків, що негативно впливає на кінцеві показники діяльності підприємства.

Другий механізм – це асигнування з державного бюджету на подолання надзвичайних подій. За рахунок централізованих державних фондів можуть фінансуватись витрати пов'язані із запобіганням і ліквідацією наслідків непередбачених надзвичайних подій, які викликані масштабними аваріями, стихійними лихами, терористичними актами тощо.

Третій механізм – це страхування, економічна сутність якого полягає в створенні страхового фонду та солідарному відшкодуванні шкоди від настання страхових випадків на підприємстві. Це дозволяє страховим компаніям встановлювати розмір страхових тарифів значно менший ніж ті витрати, які підприємство повинно здійснювати для формування самостійного резервного фонду та покриття можливих збитків. Страхування є не тільки дієвим механізмом відшкодування збитків підприємству, а і ефективним способом вивільнення значних матеріальних і фінансових ресурсів для інвестування в подальший його розвиток та зменшення навантаження на бюджет держави. Саме тому страхування є одним з найбільш потужних фінансових інструментів забезпечення безперервності та безпеки процесу відтворення та відіграє важливу роль у соціально-економічному розвитку не тільки підприємства, а і країни в цілому.

В умовах ринкової економіки несподівана зупинка виробничого процесу та вилучення з обігу значної кількості грошових коштів може суттєво вплинути на конкурентні позиції будь-якого суб'єкту господарювання, що вимагає використання механізмів страхового захисту. Страхування на підприємстві є найбільш ефективною формою захисту від можливих збитків у результаті настання страхових випадків, оскільки за визначену плату воно дозволяє мінімізувати потенційні ризики та всю відповідальність за їх настання перекласти на страхову компанію. Це забезпечує стійкість виробничого процесу, дозволяє запобігти несподіваному вилученню з обігу значної кількості фінансових ресурсів та підвищити якість фінансового планування господарської діяльності підприємства.

Види страхування ризиків підприємств можна класифікувати за різними ознаками.

У залежності від об'єкта страхування розрізняють:

- майнове страхування, пов'язане з володінням, користуванням і розпорядженням майном підприємства, яке включає страхування будівель, споруд, промислового обладнання, транспортних засобів, готової продукції, страхування фінансових ризиків тощо;
- особове страхування – страхування від нещасних випадків, корпоративне страхування життя, пенсійне страхування, медичне страхування;
- страхування відповідальності – страхування професійної відповідальності, страхування відповідальності роботодавця, страхування відповідальності виробника за якість продукції, екологічне страхування тощо.

За формою проведення, страхування ризиків підприємств поділяється на добровільне та обов'язкове. На відміну від добровільного страхування, побудованого на основі бажання страховика та страхувальника укласти договір страхування, обов'язкове страхування передбачає можливість примушення страхувальника до укладання такого договору. При обов'язковому страхуванні виникає ситуація, коли законом покладаються зобов'язання здійснювати страхування визначених об'єктів.

Таким чином, при покращенні показників функціонування підприємства завжди особлива увага приділяється підвищенню його безпеки, оскільки це одна з найважливіших складових його ефективної діяльності. Фрагментарний підхід до підвищення економічної безпеки підприємств не може забезпечити ефективний контроль за мінімізацією ризиків на всіх етапах виробництва та реалізації продукції. При забезпечені економічної діяльності підприємства повинні брати участь всі зацікавлені сторони, а система безпеки повинна формуватись на основі пріоритетної ролі держави і залучення можливостей приватного бізнесу та страховиків. Тому, підвищення економічної безпеки підприємства повинно розглядатися як безперервний процес удосконалення, який є органічною частиною загального процесу стійкого розвитку виробничої сфери.

Розвиток страхування ризиків підприємств в сучасних економічних умовах потребує активізації досліджень та наукового обґрунтування більш широкого використання страхового захисту, відповідно до необхідності зростання інноваційно-інвестиційної діяльності підприємств, розширення збутової діяльності підприємств з виходом на європейські ринки збуту, запровадження логістичних технологій в процесі реалізації продукції, а також підвищення безпеки процесу виробництва.

На сучасному етапі розвитку існує необхідність визначення та подальшого освоєння потенціалу ринку страхування ризиків виробничої сфери та наближення умов його здійснення до європейських стандартів. У багатьох зарубіжних країнах страхування найбільш небезпечних ризиків пов'язаних з виробничою діяльністю суб'єктів господарювання стало важливою складовою цивілізованих фінансово-економічних відносин, оскільки послугами страхових компаній постійно користуються виробничі підприємства та комерційні структури.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про страхування» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=85%2F96-%E2%F0>
2. Панченко О.І. Страховий механізм формування системи економічної безпеки залізничного транспорту / О.І. Панченко // Сучасні концепції, передумови та перспективи розвитку підприємств України / колективна монографія. / під заг. ред. К.Ф. Ковальчука. – Дніпропетровськ: ІМА-прес, 2012. – С. 276-292
3. Програми страхування СК «Провідна» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://providna.com.ua/>
4. Програми страхування СК «Оранта» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.oranta.ua/ukr/main.php>
5. Програми страхування СК «Дженералі Гарант» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.generaligarant.ua/>

Пашенко О.В., канд. екон. наук, доцент

Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова,

Миколаїв, Україна

МЕТОДОЛОГІЯ ПОВБУДОВИ ФІНАНСОВОЇ СТРАТЕГІЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

Методологія побудови фінансової стратегії – це сукупність методів, принципів, логічних конструкцій, форм і засобів дослідження особливостей формування фінансової стратегії: визначення пріоритетності цілей, завдань, інструментів для її побудови, а також встановлення факторів впливу на даний процес. Так, потрібно наголосити, що методологія базується на поєднанні таких основних принципів, які формують методологічне підґрунтя:

- принцип розвитку та історизму, який передбачає побудову фінансової стратегії як закономірний, спрямований і необоротний розвиток, прогресивна тенденція, яка отримала свою направленість та право на реалізацію після формування чітко окресленої місії існування підприємства або їх сукупності в галузі;

- принцип сходження від абстрактного до конкретного – рух думки від несуттєвих сторін поняття фінансова стратегія до конкретних для розкриття його внутрішніх сталих і загальних зв'язків, дійсної тенденції та загального розуміння для практичного втілення;

- принцип зв'язку і взаємодії – допомагає встановити залежність та заперечує ізолюваність існування фінансової стратегії. Саме тому досліджуване поняття доречно розглядати в контексті направленої діяльності галузі, взаємозв'язку функціональних стратегій, наявності розгалуженої ієрархічної структури та дієвих центрів відповідальності за результати проектування фінансової стратегії, її затвердження і майбутню реалізацію;

- принцип причинності, який, на нашу думку, доречно поєднати із принципом об'єктивної необхідності існування фінансової стратегії галузі. Зазначені принципи направлені на об'єктивне пізнання й висвітлення дійсності, а тому відображають причинно-наслідковий зв'язок та черговість змін при відсутності стратегії, її прийнятті, реалізації та коригуванні.

- принцип системності - вимагає такої форми організації аналізу, при якій дотримується єдність та послідовність дослідження економічних явищ як цілісної системи у певному порядку – за етапами та у взаємозв'язку один з одним, а не відокремлено, - стверджує Г.І. Купалова [2]. Таким чином, досліджуючи процес побудови фінансової стратегії, потрібно акцентувати увагу на програмі розвитку галузі, врахуванні фінансових можливостей, доречності й окупності обраної стратегії, її узгодженості із загальною стратегією, маркетинговою, інвестиційною.

Стосовно методів наукового дослідження, які можна використовувати при побудові фінансової стратегії промисловості, доцільно акцентувати увагу на важливості досягнення синергетичного ефекту, що проявляється як результат інтегративного взаємодії елементів економічної системи, в якій функціонує галузь, та який може приводити до зміни її якісного стану, пріоритетних шляхів і напрямів розвитку.

Так, побудова фінансової стратегії – трудомісткий, достатньо тривалий процес, який найкращим чином має відповідати вимогам часу, динамічному навколишньому середовищу. Визначити необхідні аспекти при побудові фінансової стратегії, а також при подальшій її реалізації неможливо без чітко окресленого методологічного інструментарію. Чільне місце в його структурі займають етапи та методи побудови фінансової стратегії, а також окремі підходи щодо її розробки.

Зрозуміти процес подальшої розробки фінансової стратегії допоможе рисунок 1, на якому представлені її основні композиційні елементи. Так, у фінансовій стратегії спочатку визначаються, а потім розподіляються завдання щодо формування фінансів по виконавцях і напрямках роботи [5]

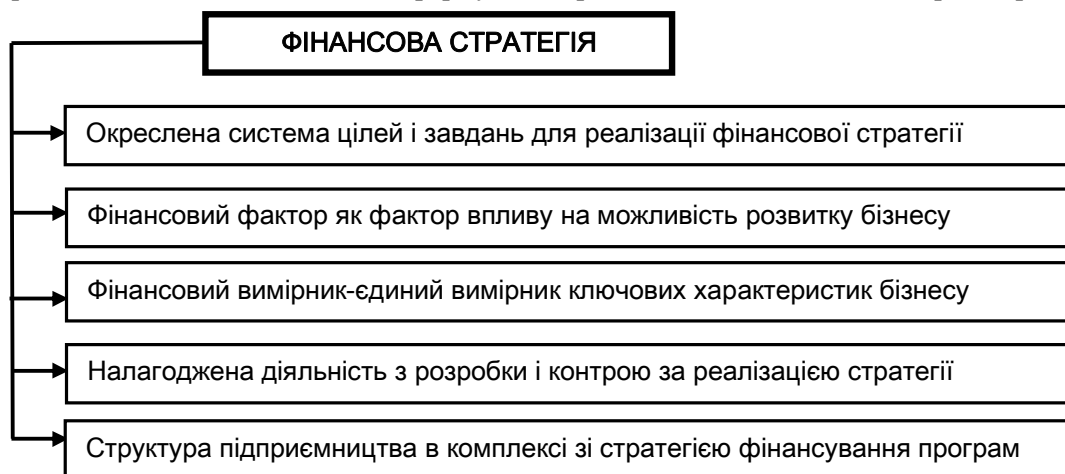

Рис. 1. Структурні компоненти фінансової стратегії

Розробка фінансової стратегії передбачає планування і постановку цілей, визначення її часових меж, пріоритетних напрямків, а також форм, оптимізацію структури та ефективний розподіл фінансових ресурсів. Так, під час формування фінансової стратегії необхідно враховувати найбільш

важливі аспекти фінансової діяльності, тісний зв'язок із зовнішнім середовищем. В результаті вивчення фінансово-економічних джерел нами визначена власна черговість етапів формування фінансової стратегії (рис. 2).

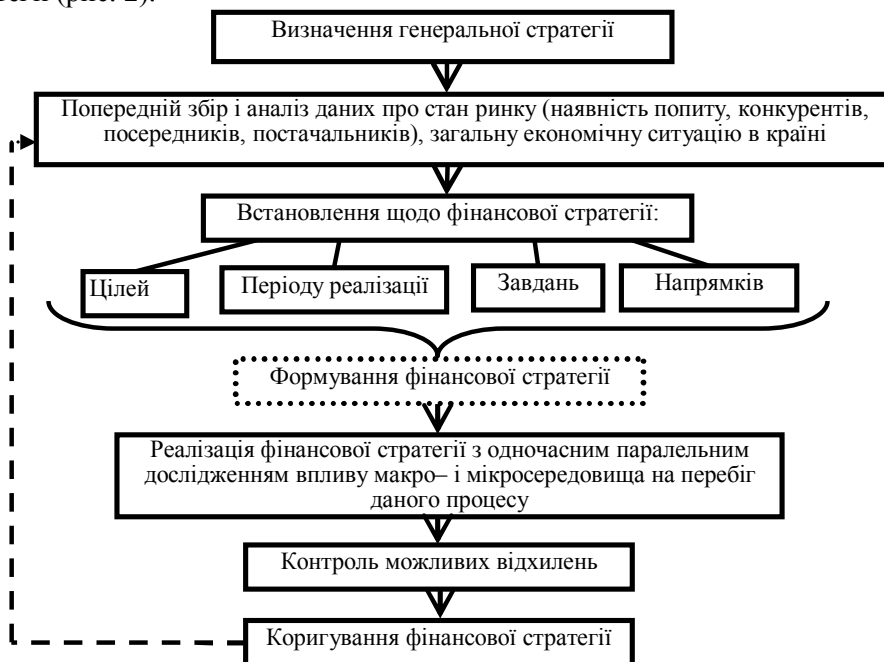

Рис. 2. Структурно-логічна схема формування фінансової стратегії

При побудові фінансової стратегії значну роль відіграють саме методи її формування. Досліджувана стратегія, як одна із функціональних, формується за принципом, схожим із генеральною стратегією. Так, З.Є. Шершньова зазначає, що залежно від ступеня усвідомленості цілей, задач і необхідних результатів діяльності галузі, а також знань щодо специфіки функціонування об'єкта управління можна виокремити кілька способів (методів) встановлення стратегій, серед яких:

- стратегії, сформульовані за «натхненням» (ситуація, коли наперед невідомо, що і як треба зробити, але є інтуїтивне відчуття необхідності змін. За таких умов суттєву роль відіграють досвід і знання керівництва);

- стратегії, що базуються на здоровому глузді (ситуація, коли відомо, що робити, але невідомо як. Застосовується метод «спроб і помилок, експерименту», який для забезпечення необхідного рівня обгрунтованості стратегій потребує участі висококваліфікованих експертів);

- стратегії, створені шляхом компромісу (в оцінюванні ситуації, визначенні напрямків розвитку немає спільної згоди, але в наявності володіння науково-методичним та прикладним інструментарієм досягнення цілей. Основну увагу треба приділяти досягненню згоди);

- стратегії, розраховані та сплановані (для оцінювання ситуації, визначення цілей і способів їх досягнення, застосовується системний аналіз, планування, підтримка, контроль тощо. Передбачається залучення спеціалістів різного фаху, відпрацювання конкретних процедур і взаємовідносин) [7].

На наш погляд, існує рівна можливість застосовувати при побудові фінансової стратегії зазначені чотири способи, оскільки це залежить від сукупної діяльності групи підприємств у галузі, обізнаності керівництва, фінансових можливостей та науково-технічної бази. У зв'язку з цим, доцільно виокремити такі методи побудови фінансової стратегії:

- розробка фінансової стратегії безпосередньо керівництвом, робочою групою окремих підприємств промисловості не передбачає залучення спеціалістів;

- експертний метод – передбачає консультування і використання послуг спеціалістів, експертів при розробці стратегії.

Отже, сукупність загальнонаукових та спеціальних методів наукового дослідження, а також позицій вчених класичної, марксистської, кейнсіанської, неокласичної, неоліберальної та маржиналістичної школи є базисом для визначення методологічних підходів щодо побудови фінансової стратегії промисловості. Серед методів її побудови виділяють: самостійний та експертний, - їх доцільно використовувати, дотримуючись принципів історичного розвитку і системності. Вибір інструмен-

тів побудови фінансової стратегії повною мірою залежить від специфіки функціонування галузі, а саме: сфери діяльності, фінансових можливостей, у тому числі фінансового стану, стабільності, ефективності використання капіталу, організаційної структури, обсягу діяльності, особистих якостей керівництва.

Список використаних джерел

1. Гудзь О.Є. Методологічна платформа побудови стратегії забезпечення фінансової безпеки підприємства / О.Є. Гудзь // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Фінанси і кредит». - 2013. - №1. - С. 7-12.
2. Купалова Г.І. Теорія економічного аналізу: навч. посіб./ Г.І. Купалова. – К/: Знання, 2008. – 639 с.
3. Могилевська О.Ю. Методичні аспекти вибору фінансової стратегії підприємства / О.Ю. Могилевська // Економіка і держава: міжнародний наук.-практ. журнал. – 2011. – №12. – С. 89-93.
4. Пашенко О.В. Формування фінансової стратегії розвитку суднобудівного підприємства з урахуванням ризиків / О.В. Пашенко // Збірник наукових праць НУК. – Миколаїв : НУК, 2014. – № 1 (451). – С. 43-49.
5. Танклевська Н.С. Теоретичні засади формування стратегії галузевого розвитку / Н.С.Танклевська, О.В. Пашенко // Таврійський науковий вісник: Науковий журнал. – Херсон: Грінь Д.С., 2013. – Вип. 86. – С. 310-314.
6. Чентуков Ю.І. Стратегії розвитку великих промислових комплексів в умовах глобальних трансформацій: дис. д-ра екон. наук / Ю. І. Чентуков. – Донецьк: Донецький нац. ун-т, 2011. – 307 с.
7. Шершньова З.Є. Стратегічне управління: Підручник: 2-ге вид., перероб. і доп. / З.Є. Шершньова. – К.: КНЕУ, 2004. – 699 с.

Перезова І.В., д.е.н., доцент

Кузьміна В.В., здобувач

*Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу,
Івано-Франківськ, Україна*

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ СТРАТЕГІЇ ФУНКЦІОНУВАННЯ ГАЗОТРАНСПОРТНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Рецесивний стан української економіки, що напряму пов'язаний із труднощами світової економіки вцілому, геополітичною нестабільністю та військовим конфліктом, що триває на сході України, негативним чином впливає на діяльність конкретних об'єктів господарювання. Одні з найбільших проблем пов'язані із функціонуванням підприємств газотранспортної галузі, оскільки саме цей комплекс відзначається найбільшою чутливістю до політико-економічних збурень з боку Росії як власника природного газу, що поставляється в Європу, та від якого залежить економіка нашої країни. Окрім того, регулювання діяльності в енергетиці одночасно є предметом найбільш непримирених суперечок між Російською Федерацією та Європейським союзом, що також відбивається на функціонуванні підприємств газового сектору. «Події в Україні створюють вторинні ефекти для всіх країн СНД та їх основних торговельних партнерів. У разі подальшої нестабільності зростають ризики порушення торговельних та фінансових зв'язків у регіоні» [1].

Слід зазначити, що економічні процеси також відбуваються в Україні на тлі постійних політичних потрясінь, внутрішньої фінансової кризи, неефективної тривалої податкової мінливості за умов нарощування податкового тиску, суттєвого звуження місткості внутрішнього ринку, а для газового сектору економіки характерними є також висока монополізація, мінливість ціноутворення та недотримання ділової етики підприємствами на внутрішньому газовому ринку. За такої ситуації актуалізується потреба підвищення здатності суб'єктів господарювання до «введення самостійних відтворювальних процесів, стратегічного планування власного розвитку» [2]. Останній спонукає до постійного удосконалення системи управління підприємством, яка спрямована на координацію взаємодії всіх систем менеджменту і контролю, але водночас висуває вимоги до підвищення їх ефективності [3].

Стратегія функціонування газотранспортних підприємств України напряму пов'язана з цілями, основними завданнями й напрямками реалізації Енергетичної стратегії, зокрема «замість забезпечення екстенсивного розвитку, яким економіка України рухалась протягом десятиліть, енергетика повинна перейти на ефективне забезпечення сталого розвитку економіки» [4]. Зрештою, в більшості країн, що вибрали ринкову модель розвитку газової галузі, доступ до газотранспортних мереж розглядається не як самоціль, а як спосіб організації ринку газу, ключова умова, що забезпечує впровадження конкурентних відносин у газову галузь.

Натомість, фактична орієнтація економічної стратегії держави на конкретні економічні об'єкти хоча і сприятиме ефективним трансформаційним процесам, підвищенню конкурентоспроможності її економіки, водночас на сучасному етапі розвитку є неможливою. Державна позиція щодо підп-

риємств газового сектору економіки має декларативну та фактичну частини: декларативна полягає у визначенні цільового розвитку конкурентного ринку операторів газотранспортної системи, а фактична (визначена низкою урядових рішень) підсилюють монополію ПАТ «Національної акціонерної компанії «Нафтогаз України»», тобто товариство було і залишається головним суб'єктом, який прямо чи опосередковано контролює видобуток, транспортування, зберігання, розподіл і постачання природного газу в країні. Зауважимо, що серед основних внутрішніх ризиків розвитку економіки України аналітики відзначають зростання «боргового навантаження на бюджет через необхідність фінансування дефіциту та заборгованості НАК «Нафтогаз», сформованої у минулі роки» [1].

Для великих промислових підприємств, що мають складну розподілену багаторівневу структуру, планування як складова частина системи контролю є одним з найважливіших забезпечуючих процесів. Це повною мірою відноситься до газотранспортних підприємств. Зазначимо, вертикально-інтегрований холдинг, яким є НАК «Нафтогаз України», має головну компанію та розгалужену мережу дочірніх та контрольованих підприємств. В той же час фактично видобутком нафти і газу на території України займаються понад 25 підприємств. Отже, окреслення якісно нових цілей господарювання, необхідність узгодження внутрішніх можливостей підприємства з умовами зовнішнього середовища, визначення комплексу заходів, які забезпечують оптимальність функціонування, побудова адекватної системи управління, визначають на сучасному етапі потребу перегляду стратегій функціонування існуючим підприємствам або побудову таких для новостворених.

Стратегія функціонування підприємства – це сукупність етапованих заходів, що сформовані на основі реальних можливостей підприємства і процес реалізації яких підпорядкований досягненню генерального перспективного напрямку розвитку підприємства на основі визначення якісно нових цілей.

Необхідність розробки чи перегляду стратегії функціонування газотранспортного підприємства, як орієнтира в розвитку системи його управління, виникає у міру підвищення інформаційних потреб керівництва, яке стало наслідком посилення вимог до економічної ефективності виробничої діяльності підприємств та переносу фокусу уваги вищого керівництва підприємства з регулювання поточної діяльності на оцінку зовнішнього середовища, щоб адекватно і вчасно відреагувати на його зміни. Ці вимоги виражаються в оптимізації експлуатаційних витрат, реалізації наявних організаційних і технологічних резервів підвищення ефективності виробництва, зміні структури витрат, підвищення технічного рівня підприємства, функціонального призначення структурних підрозділів, так і в частині їх географічного розподілу.

Однак, розв'язання завдань по підготовці та прийняттю адекватної стратегії функціонування газотранспортних підприємств стає завданнями з великою кількістю невідомих вже на етапі вибору критеріїв стратегії та їх пріоритетів: забезпечення виконання міжнародних зобов'язань, урахування загроз енергетичній безпеці країни розбалансовують мету ефективного прибуткового господарювання на конкурентних засадах. А від так газотранспортні підприємства потребують «постійної державної підтримки, часто бюджетних видатків на врятування» і переводять «реальні та потенційні ризики в енергетичній сфері у безпосередні загрози сталому розвитку» цих підприємств [4]. Отже, в якості особливостей вироблення стратегії функціонування газотранспортних підприємств на сучасному етапі слід відзначити необхідність вибору з низки взаємовиключних (альтернативних) варіантів дій, значні масштаби змін при переході від однієї альтернативи до іншої, необхідність співставлення та комплексної оцінки зовнішніх факторів впливу, дію яких підприємство не може нівелювати, з реальними можливостями.

Оцінка вихідного стану підприємств за обраними критеріями, а відповідно і управління діяльністю підприємства в тривалій перспективі, має враховувати наявні резерви підприємства щодо операційних, логістичних та управлінських процесів за рахунок оптимального вибору та впровадження ефективних технологій антикризового управління, які дозволять змінювати бізнес-процеси під нові умови. Фактично основним ресурсом стратегічних реалізацій у функціонуванні підприємств виступають його працівники, а відповідно виникає необхідність моніторингу їх лояльності щодо змін, коригувань у діяльності: протистояння та саботаж у виконанні тактичних завдань мінімізує досягнення стратегічної цілі. Вони як правило пов'язані з порушенням розподілу інформації, відсутності чіткості в обґрунтуванні завдань, що поставлені перед конкретним виконавцем, тощо.

Невід'ємною складовою розробки стратегії функціонування у таких умовах визначається безперервний процес планування, тобто фактично здійснення безперервного процесу стратегічного планування, складовими якого виступають формулювання стратегічної установки підприємства (місія, фі-

лософія існування), визначення стратегічних багатогранних завдань для забезпечення стійкого розвитку системи управління підприємства, деталізація їх на локальні, визначення тактики, інструментарію, очікуваних результатів та осіб, що їх виконуватимуть. Натомість, вибір бажаних цільових установок, що очікуються до досягнення в перспективі, має бути з врахуванням критерію їх досяжності. Для сучасного стану газотранспортних підприємств як в стратегічних, так і тактичних питаннях актуальним є аспект виживання підприємств, що вимагає оптимізації різних підходів до оцінки і методів реструктуризації, використання технологій антикризового менеджменту з використанням ефективної реструктуризації бізнесу (заміщення активів) або реалізації майнового комплексу газотранспортного підприємства. Отже, саме планування виступає тим інструментом формування стратегії функціонування газотранспортних підприємств, що визначає поступовість реалізації самої місії їх існування з врахуванням потреб країни та зовнішніх факторів впливу.

Водночас, при побудові стратегічного плану визначення простих зв'язків в розумінні асоціації «фактор-подразник – реакція підприємства» для формування стратегії функціонування підприємства недостатньо. Для уникнення збитків при недопоставанні газу (нерівномірності газоспоживання, нерівномірності газопостачання), щонайповнішого використання акумулюючої здатності газопроводів, потужностей підприємств підземного зберігання газу тощо має бути визначений динамічний аспект дійової моделі підприємства. Виконання окресленого завдання щонайповніше виконується із побудовою на підприємстві метасистеми контролінгу. «Процес переходу підприємства від одного стану до іншого передбачає, як мінімум, ідентифікацію релевантної інформації, її вимірювання, фіксацію, аналіз, оцінювання і формування (проектування) рекомендацій з належної імплементації та використання, тобто всіх можливих підфункцій метафункції контролінгу» [5]. Реалізація метафункції контролінгу при розробці стратегії функціонування газотранспортного підприємства за такого підходу буде спрямована на «створення та підтримку системи показників, які необхідні менеджменту для цілей управління через план/факт-аналіз усередині цієї системи показників і зв'язків рівнів управління через альгедонічний зворотній зв'язок, що виражається в прив'язці мотиваційного механізму до системи показників, що дозволяє здійснювати самоконтролінг, що робить систему управління саморегулювальною та стійкою» [6, с. 245].

Наприкінці зазначимо, що весь процес формування стратегії функціонування підприємства, ефективність її реалізації, реалізації змістових планів не в останню чергу залежить від компетентності керівництва підприємства, бажання адекватно встановити та реалізувати визначену місію, організувати роботу з подолання перешкод на шляху досягнення локальних та стратегічних цілей.

Список використаних джерел

1. Щодо тенденцій розвитку економіки України у 2014-2015 рр. Аналітична записка. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1635/>
2. Стратегії розвитку України: теорія і практика / За ред. О. С. Власюка. — К. : НІСД, 2002. — 864 с.
3. Перезова І.В. Застосування системи контролінгу з підсистемою економічної експертизи на ПАТ «НАК «Нафтогаз України»// Перезова Ірина Володимирівна. - Нафтогазова галузь України, 2014. - № 5. – С.3-6.
4. Актуалізація Енергетичної стратегії України. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://mpe.kmu.gov.ua/minugol/control/uk/publish/article?art_id=244964965&cat_id=244930831
5. Швидкий Е. Контролінг як технологія інтелектуалізації управління бізнес-процесами на підприємствах / Едуард Швидкий // Галицький економічний вісник. – 2012. – № 1 (34). – С. 115–119.
6. Антонов И.В. Сбалансированная система показателей в контроллинге (на примере нефтегазового холдинга) // И.В. Антонов. - Аудит и финансовый анализ. – 2006. – № 1. – С. 244–271.

Петрик О.Л., здобувач кафедри
соціальної економіки та ринкових відносин

Чернігівського національного технологічного університету, Чернігів, Україна

ОСНОВНІ АСПЕКТИ КЛАСИФІКАЦІЇ ПРАВ ТА ГАРАНТІЙ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Становлення та розквіт демократичної, правової держави безпосередньо пов'язані з реальним забезпеченням прав людини, водночас успішний розвиток людства знаходить своє відображення у законодавчому закріпленні, дотриманні й захисті прав та свобод людини і громадянина. У зв'язку з цим все більшого значення набувають питання забезпечення прав і свобод, а також необхідності створення умов для того, щоб чинне законодавство країни було реально дієвим фактором суспільного розвитку, адже без створення передумов для їх реалізації вони мають суто декларативний характер.

Відповідно до ч.2 ст. 3 Конституції України права і свободи людини, їх гарантії визначають зміст та спрямованість діяльності держави. Це положення Основного Закону має бути першорядним при дослідженні проблем реалізації гарантій прав людини в суспільстві.

Протягом XIX – XX століть гарантії прав людини і громадянина стали предметом багатьох наукових досліджень, проте слід зазначити, що права та гарантії таких учасників освітнього процесу, як науково-педагогічні працівники, не набули широкої зацікавленості серед великої аудиторії вчених. Серед вітчизняних науковців, які досліджували питання правового статусу науково-педагогічних працівників, у тому числі їх прав та гарантій, слід назвати Л.І. Миськіва, І.О. Василенко, М.М. Кучера, Е.В.Роздобудька, серед іноземних - Н.І. Петрецьку, Д.І. Воронцова, О.А. Шевченка, А.А. Асесву. Вважаємо за доцільне розглянути існуючі в науці класифікації родових понять «права людини» та «гарантії прав людини» і, з урахуванням досліджень вищеназваних науковців, запропонувати декілька класифікацій прав та гарантій науково-педагогічних працівників, як особливих учасників освітніх правовідносин.

Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 р. до учасників освітнього процесу відносить науково-педагогічних працівників та дає законодавче визначення даних суб'єктів суспільних правовідносин. Так, науково-педагогічні працівники - це особи, які за основним місцем роботи у вищих навчальних закладах провадять навчальну, методичну, наукову (науково-технічну, мистецьку) та організаційну діяльність [1, Ст.53]. При цьому, Законом України «Про наукову і науково-технічну діяльність» також закріплено визначення даного кола осіб, а саме: науково-педагогічний працівник - це вчений, який за основним місцем роботи у вищому навчальному закладі професійно здійснює педагогічну та наукову або науково-технічну діяльність [2, Ст.1]. Отже, аналіз чинного законодавства дає підстави зробити висновки, що науково-педагогічний працівник:

- є фізичною особою (громадянином України, іноземцем або особою без громадянства), яка має вищу освіту ступеня магістра та проводить фундаментальні та (або) прикладні наукові дослідження і отримує наукові та (або) науково-технічні результати;

- здійснює професійну діяльність за основним місцем роботи у вищих навчальних закладах.

Наявність вищої освіти відповідного рівня, проведення досліджень з подальшим отриманням наукових та (або) науково-технічних результатів, а також безпосереднє здійснення професійної діяльності за основним місцем роботи саме у вищій школі, дають підстави розглядати науково-педагогічного працівника як особливого учасника освітнього процесу.

Поняття «права людини» (основоположні концепції, які утворюють основу правового статусу особистості), не має однозначного визначення та тлумачення серед науковців. Так, Рабинович П.М. «права людини» визначає як «певні можливості людини, необхідні для її існування та розвитку у конкретно-історичних умовах, які об'єктивно зумовлюються досягнутим рівнем розвитку людства і мають бути загальними та рівними для всіх людей» [4, С.16], а Лищина І. Ю., як - «можливості вибору особою певної поведінки для забезпечення свого нормального існування і розвитку, закріплені в законах, інших правових актах держави і міжнародних документах, обумовлені рівнем економічного, соціального, духовного і культурного розвитку суспільства» [5, С.6-7].

За характером потреб людини, які забезпечуються правами, П. М. Рабинович пропонує поділяти права людини на фізичні (життєві), особистісні, культурні (гуманітарні), економічні та політичні. На його думку «всі права людини є соціальними як за змістом, так і за способами їх здійснення, оскільки вони обумовлені соціумом, суспільством» [4, С.19].

Так, І.О. Шумак вважає найбільш досконалою класифікацію прав людини за їхнім соціальним призначенням, тобто за тими сферами суспільного життя, де виникають й реалізуються ці права і свободи. За даною ознакою виділяють громадянські, політичні, економічні, соціальні, культурні та екологічні права. Автор розглядає громадянські права як пріоритетні, оскільки вони є передумовами реалізації будь-яких інших конституційних прав і свобод, без їх дотримання виявляється марним проголошення прав політичних, економічних, соціальних, культурних чи екологічних [6, С.39, 43].

Існує велика кількість інших думок науковців стосовно класифікації родового поняття «права людини», що, у свою чергу, можна пояснити його поділом на видові поняття за різними критеріями.

Досліджуючи аспекти правового статусу науково-педагогічних працівників, слід відмітити, що ці учасники освітніх правовідносин володіють, у першу чергу, основними правами і свободами, що закріплені в Конституції України та виникають від моменту народження як невід'ємні умови фізичного і соціального існування та розвитку. Поряд із загальними громадянськими, економічними,

політичними, соціальними та культурними правами, науково-педагогічні працівники наділені спеціальними, притаманними лише їм правами та гарантіями. Так, відповідно до чинного Закону України «Про освіту» науково-педагогічні працівники мають право на: 1) захист професійної честі, гідності; 2) вільний вибір форм, методів, засобів навчання, виявлення педагогічної ініціативи; 3) індивідуальну педагогічну діяльність; 4) участь у громадському самоврядуванні; 5) користування подовженою оплачуваною відпусткою; 6) забезпечення житлом у першочерговому порядку, пільгові кредити для індивідуального і кооперативного будівництва; 7) придбання для працюючих у сільській місцевості основних продуктів харчування за цінами, встановленими для працівників сільського господарства; 8) одержання службового житла; 8) підвищення кваліфікації, перепідготовку, вільний вибір змісту, програм, форм навчання, навчальних закладів, установ та організацій, що здійснюють підвищення кваліфікації і перепідготовку [3, Ст.55].

Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 р. визначає, що науково-педагогічні працівники вищого навчального закладу всіх форм власності мають право: 1) на академічну свободу, що реалізується в інтересах особи, суспільства та людства загалом; 2) на академічну мобільність для провадження професійної діяльності; 3) на захист професійної честі та гідності; 4) брати участь в управлінні вищим навчальним закладом, у тому числі обирати та бути обраним до вищого органу громадського самоврядування, вченої ради вищого навчального закладу чи його структурного підрозділу; 5) обирати методи та засоби навчання, що забезпечують високу якість навчального процесу; 6) на забезпечення створення відповідних умов праці, підвищення свого професійного рівня, організацію відпочинку та побуту, встановлених законодавством, нормативними актами вищого навчального закладу, умовами індивідуального трудового договору та колективного договору; 7) безоплатно користуватися бібліотечними, інформаційними ресурсами, послугами навчальних, наукових, спортивних, культурно-освітніх підрозділів вищого навчального закладу; 8) на захист права інтелектуальної власності; 9) на підвищення кваліфікації та стажування не рідше одного разу на п'ять років; 10) одержувати житло, у тому числі службове, в установленому законодавством порядку; 11) отримувати пільгові довгострокові кредити на будівництво (реконструкцію) і придбання житла в установленому законодавством порядку; 12) брати участь в об'єднаннях громадян; 13) на соціальне та пенсійне забезпечення в установленому законодавством порядку, де пенсійне забезпечення здійснюється відповідно до Закону України "Про наукову і науково-технічну діяльність". На науково-педагогічних працівників поширюються всі права, передбачені законодавством для наукових працівників наукових установ, а також вони мають інші права, передбачені законодавством і статутом вищого навчального закладу [1, Ст.57].

Багатоманітність сфер та аспектів прояву суб'єктивних прав і свобод науково-педагогічних працівників зумовлює їх різний характер та можливість класифікації за декількома критеріями. Тому, у межах даного дослідження, пропонуємо наступні класифікації прав даних учасників освітнього процесу:

За ступенем поширеності прав:

а) загальні, що належать у рівній мірі кожній особі, незалежно від їх соціальної, професійної чи іншої належності. Саме такими є конституційні права, які реалізуються за принципами рівності всіх суб'єктів суспільних відносин.

б) спеціальні права, які відображають специфіку статусу науково-педагогічних працівників, як учасників освітнього процесу у вищій школі. Вони доповнюють, розвивають та конкретизують загальні права і не можуть їм суперечити.

За способом закріплення прав:

а) конституційні (основні) права, що закріплені та гарантовані Основним Законом нашої держави і мають фундаментальний характер.

б) галузеві, передбачені поточним законодавством і є конкретизацією основних прав, вони приймаються на їх основі та більш детально визначають можливості науково-педагогічних працівників у освітянській сфері. Так, наприклад, пенсійне забезпечення цих суб'єктів правовідносин у сфері освіти здійснюється відповідно до Закону України "Про наукову і науково-технічну діяльність", що, у свою чергу, розширює та конкретизує конституційне право на соціальний захист.

Для гарантування можливості користуватися всіма правами та свободами людини і громадянина держава повинна забезпечити реалізацію конституційних прав і свобод, створити відповідний механізм їх гарантування [7, С.3]. Обов'язковим елементом цієї системи є гарантії, які поєднують у

собі цілу низку засобів, завдяки яким стає реальною реалізація громадянами своїх прав і свобод, їх охорона та захист від правопорушень.

Система гарантій прав і свобод людини є складною та розгалуженою. У науковій літературі існують різні класифікації гарантій прав і свобод людини та громадянина.

Заслуговує на увагу позиція Є.В.Білозьорова, який гарантії прав і свобод особи за змістом і видами поділяє на загальні та спеціальні. До загальних гарантій він відносить економічні, політичні, соціальні, ідеологічні та культурні гарантії, а до спеціальних – правові гарантії прав і свобод особи [8, С.27].

П. М. Рабінович поділяє гарантії прав і свобод на загальносоціальні та спеціальні. На його думку, до загальносоціальних належать економічні, політичні, духовно-ідеологічні гарантії, а спеціальні – це встановлені державою юридичні норми, які спрямовані на забезпечення прав людини, а також практична діяльність із застосування цих норм та правозастосовчі акти відповідних органів влади [9, С.7–8].

К. Г. Волинка визначає загальні та правові гарантії, при цьому зауважує, що юридичні гарантії прав і свобод особи поділяються на нормативно-правові та інституційно-організаційні [10, С.8–9]. Існує багато інших підходів до класифікації гарантій прав і свобод людини та громадянина.

Оскільки гарантії науково-педагогічних працівників розглядаються як умови та засоби, що надають їм можливість користуватися правами, що установлені Конституцією та іншими спеціальними законами, можливе групування гарантій науково-педагогічних працівників на основні (загальні) та спеціальні. У свою чергу, статтею 57 Закону України «Про освіту» закріплені спеціальні гарантії науково-педагогічних працівників. Зокрема, держава забезпечує науково-педагогічним працівникам: 1) належні умови праці, побуту, відпочинку, медичне обслуговування; 2) підвищення кваліфікації не рідше одного разу на п'ять років; 3) правовий, соціальний, професійний захист; 4) надання пільгових довготермінових кредитів на будівництво (реконструкцію) і придбання житла; 5) компенсації, встановлені законодавством, у разі втрати роботи, у зв'язку зі змінами в організації виробництва і праці; 6) призначення і виплату пенсії відповідно до чинного законодавства; 7) встановлення підвищених посадових окладів (ставок заробітної плати) за наукові ступені і вчені звання; 8) виплату науково-педагогічним працівникам надбавок за вислугу років у відсотках до посадового окладу (ставки заробітної плати) щомісячно залежно від стажу педагогічної роботи; 9) виплату педагогічним і науково-педагогічним працівникам допомоги на оздоровлення у розмірі місячного посадового окладу (ставки заробітної плати) при наданні щорічної відпустки; 10) збереження попереднього середнього заробітку у разі хвороби або каліцтва, яке унеможливує виконання професійних обов'язків і обмежує перебування студентському колективі до відновлення працездатності або встановлення інвалідності, або тимчасового переведення за цих чи інших обставин на іншу роботу чи проходження військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період; 11) надання матеріальної допомоги науково-педагогічним працівникам для вирішення соціально-побутових питань [3, С.55].

Крім того, Закон України «Про вищу освіту» додатково надає керівнику вищого навчального закладу право визначати, відповідно до законодавства, статуту та колективного договору порядок, встановлювати розміри доплат, надбавок, премій, матеріальної допомоги та заохочень усіх працівників вищих навчальних закладів, у тому числі і науково-педагогічних [1, С. 59].

Отже, враховуючи запропоновані вченими види класифікації гарантій прав і свобод людини, та на підставі дослідження положень чинних законодавчих актів України, гарантії науково-педагогічних працівників можна класифікувати «по вертикалі» та «по горизонталі». А саме, «по горизонталі» види гарантій поділяються на загальні та спеціальні. «По вертикалі» - гарантії об'єднуються в залежності від реальної (конкретної) можливості реалізації прав у тій чи іншій системі людських цінностей, сфері суспільних відносин. Так, загальні включають загальносуспільні (загальносоціальні) і нормативно-правові, а спеціальні - інституційно-організаційні, економічні, політичні, духовно-ідеологічні гарантії.

Таким чином, на основі аналізу чинного законодавства, наукових досліджень вітчизняних та іноземних науковців ми запропонували декілька класифікацій прав та гарантій науково-педагогічних працівників, а саме: групування їх прав за ступенем поширеності та за способом закріплення, а гарантій - «по горизонталі» та «по вертикалі», де у першому випадку гарантії науково-педагогічних працівників поділяються на загальні та спеціальні, у другому - об'єднуються в залежності від реальної можливості реалізації прав у різних сферах суспільного життя.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2014. - № 37-38. - ст.2004 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/page>.
2. Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» від 13.12.1991 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1992. – № 12. - ст.165; [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1977-12>.
3. Закон України «Про освіту» від 23.05.1991 № 1060-XII // Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР), 1991, N 34, ст.451 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1060-12/page>.
4. Рабинович П.М. Основні права людини: поняття, класифікації, тенденції / І Укр. часопис прав людини.— 1995.— № 1.-С. 14-22.
5. Лищина І. Ю. Международные механизмы защиты прав человека. Харьковская правозащитная группа. — Харьков: Фолио, 2001. - 112 с.
6. Шумак І. О. Громадянські права і свободи людини за Конституцією України: Дис. ... канд. юрид. наук.— К., 2000. – 193 с.
7. Савенко М. Забезпечення прав і свобод людини і громадянина та їх захист органами конституційної юрисдикції // Право України. - 1999. - № 2. – с. 3-9.
8. Білозьоров Є.В. Правові гарантії захисту прав і свобод людини в Україні: реалії та проблеми // Є.В. Білозьоров. – Адвокат. – 2009. - № 8 (107). – с.26-30.
9. Рабинович П. М. Права людини і громадянина у Конституції України (до інтерпретації вихідних конституційних положень). - Харків: Право, 1997. - 64 с.
10. Волинка К. Г. Механізм забезпечення прав і свобод особи: питання теорії і практики: Автореф. дис.... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. - К, 2000. – 16 с.

Повжик К. В., аспірант кафедри фінансової діяльності суб'єктів господарювання і державних установ

Чернігівський національний технологічний університет, Чернігів, Україна

ДЕФОРМАЦІЇ НА РИНКУ ЦІННИХ ПАПЕРІВ УКРАЇНИ В КРИЗОВИЙ ПЕРІОД

Фондовий ринок є важливою складовою фінансового ринку країни. Він створює сприятливі умови для конкуренції на ринку фінансових ресурсів, обмежуючи монополізм, забезпечує їх раціональне розміщення в економіці. В Україні він знаходиться на етапі становлення та має певні диспропорції у своєму розвитку. З огляду на це, особливої актуальності набуває питання сучасного стану вітчизняного ринку цінних паперів, основних проблем та тенденцій його розвитку. У складній економічній ситуації сьогодні ліквідний та надійний ринок цінних паперів міг би виступити стабілізуючим фактором та стати фундаментальною основою для проведення подальших структурних реформ.

Ринок цінних паперів та його рівень розвитку певною мірою характеризується показниками динаміки та абсолютними значеннями обсягів біржових контрактів з цінними паперами, рівнем капіталізації, часткою останнього у ВВП (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка основних показників фондового ринку України та номінального ВВП за 2007-2013 рр.

Показники	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Номінальний ВВП	720,7	948,1	913,3	1082,6	1302,1	1408,9	1451,9
Ланцюговий темп росту, %	-	131,6	96,3	118,5	120,3	108,2	103,1
Обсяг біржових контрактів з цінними паперами	35,1	37,8	36	131,3	235,8	264,3	472,2
Ланцюговий темп росту, %	-	107,7	95,2	364,7	179,6	112,1	178,7
Капіталізація лістингових компаній	564,7	186,8	115,5	171,8	179,9	277	311,7
Ланцюговий темп росту, %	-	33,1	61,8	148,7	104,7	154,0	112,5
Відношення показника капіталізації до номінального ВВП, %	78,4	19,7	12,6	15,9	13,8	19,7	21,5

Показник капіталізації фондового ринку більшою мірою характеризує вплив глобалізаційних процесів на фінансовий ринок України та її залежність від світових кон'юнктурних коливань: у 2008 р. він скоротився втричі в порівнянні з 2007 р., падіння спостерігалось і у 2009 р. на 38,2% в порівнянні з попереднім роком. Починаючи з 2010 р. показник поступово зростав, проте навіть у 2013 р. докризовий рівень все ще не був досягнутий.

Ключовим показником розвитку фондового ринку можна вважати співвідношення рівня капіталізації до номінального ВВП країни. Максимального значення він сягав у 2007 р. і склав 78,4%, протягом 2008-2012 р. він не перевищував 20% і коливався від 12,6% у 2009 р. до 19,7% у 2008 та 2012 р. У 2013 р. відповідний показник склав 21,5%. Для порівняння, показник співвідношення капіталізації лістингових компаній до ВВП у 2012 р. в США склав 114,9%, Великобританії – 122,2%, Франції – 69,8%, Польщі – 36,3% [6]. Порівняння із світовими показниками дозволяє зробити висновок про недостатній рівень капіталізації фондового ринку.

Також заслуговує уваги порівняння темпів росту біржових контрактів з темпами росту номінального ВВП. Співвідношення цих значень є показовим, оскільки в сучасних умовах розвитку ринкових

відносин досить часто має місце спекулятивна складова розширення сегментів фінансового ринку, що обумовлена особливостями їх функціонування. Тому випередження темпів росту обсягів укладених біржових контрактів у 2010 р. більш ніж в тричі у порівнянні з аналогічним показником номінального ВВП свідчить про наявність спекулятивних процесів та загрожує подальшим накопиченням дисбалансів. У 2011-2013 рр. спостерігається аналогічна тенденція, проте, в меншій мірі.

Аналіз, проведений вище, дозволив ідентифікувати дві проблеми фондового ринку: недостатній рівень капіталізації та невідповідність темпів росту фондового ринку потребам економіки. Для визначення інших проблем, що стримують розвиток цінних паперів в Україні, розглянемо показники показники структури торгів за частками фондових бірж та фінансових інструментів.

За даними Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, станом на 1 січня 2015 р. в Україні зареєстровано 10 організаторів торгів на фондовому ринку. Для порівняння, в США, країні, що є світовим лідером біржової діяльності нараховується 11 фондових бірж, Великобританії – 5, Швеції, Швейцарії, Нідерландах – 1. Враховуючи, що фондовий ринок України значно поступається вищенаведеним країнам, можна зробити висновок про недоцільність наявності такої кількості організаторів торгів. Зазначимо, що невідповідність кількості біржових майданчиків реальним потребам фондового ринку посилює спекулятивні процеси та волатильність ринку.

Отже, проведемо структурний аналіз обсягу біржових контрактів за фондовими біржами (табл.2). Згідно даних, наведених в таблиці, бачимо, що частки кожної з фондових бірж у загальному обігу торгів протягом 2007-2014 рр. значною мірою коливались. Так, якщо у 2007-2008 рр. лівова частка біржових контрактів була укладена через ПФТС - 87,7% та 89,9% відповідно, то у 2010 р. частка цієї біржі скоротилась більш ніж вдвічі до 38,9%, у 2014 р. 15,9% (99,9 млрд. грн.) і стала другою за розміром біржою на ринку цінних паперів України. Натомість значною мірою наростила свої позиції біржа Перспектива – з 1,1% у 2007 р. вона наростила обсяги торгів до 78,8% у 2014 р. та 496,1 млрд. грн. у абсолютному вираженні. Загалом наведені дані ілюструють фактичну дуополію на ринку цінних паперів - на 2 біржі приходиться 94,7% (596 млрд. грн.) торгів, на 5 перших бірж - 99,7% (627,3 млрд. грн.). Проте, враховуючи потреби держави та досвід зарубіжних країн, зазначимо, наявність 5 торгових площадок ускладнює контроль над операціями з цінними паперами та сприяє розповсюдженню маніпулювання вартості паперів, що котируються [1]. Тому в подальшому вбачаємо доцільним проведення консолідації фондового ринку.

Таблиця 2

Частка фондових бірж України у загальному торговому обороті за 2007-2014 рр., млрд. грн. [4]

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
ПФТС	30,8	34	14	61	88,9	89,5	102,4	99,9
% до підс.	87,7	89,9	38,9	46,5	37,7	33,9	21,7	15,9
Перспектива	0,4	1,4	11,4	36,6	79,1	146	289,2	496,1
% до підс.	1,1	3,7	31,7	27,9	33,5	55,2	61,2	78,8
Українська біржа	-	-	3,3	27,5	63,9	24,1	10,3	8,6
% до підс.	-	-	9,2	20,9	27,1	9,1	2,2	1,4
ПФБ	0,04	0,2	1,0	0,2	0,3	0,7	13,1	12,7
% до підс.	0,1	0,6	2,7	0,2	0,1	0,3	2,8	2,0
КМФБ	0,5	1,2	0,5	2,7	2,1	2,1	11,8	10
% до підс.	1,5	3,1	1,4	2,0	0,9	0,8	2,5	1,6
Інші	3,3	1,0	9,1	30,8	65,4	26,0	55,7	2,1
% до підс.	9,5	2,7	25,4	23,5	27,7	9,8	11,8	0,3
Всього	35,1	37,8	36	131,3	235,8	264,3	472,2	629,4

Розглянемо структуру торгів на фондовому ринку за 2007-2014 рр. (табл. 3). За досліджуваний період відбулись значні зміни в бік суттєвого зростання обсягу облігацій внутрішньої державної позики - до 87,9% (553,3 млрд. грн.) у 2014р. Така деформація фондового ринку була обумовлена державною політикою з метою вирішення проблеми дефіциту бюджету. З однієї сторони, це утримує показники фондового ринку, з іншого створює передумови до розвитку інфляційних процесів в країні (згідно з даними Держкомстату індекс інфляції у 2014 р. склав 24,9%), що компенсується падінням купівельної спроможності населення [5]. Поступово скоротилась частка акцій з 38,7% (13,6 млрд. грн.) у 2007 р. до 4,2% (26,6 млрд. грн.) у 2014 р. та облігацій підприємств з 49,5% (17,4 млрд. грн.) у 2007 р. до 5,4% (33,8 млрд. грн.) у 2014 р., що свідчить про те, що підприємства реальної економіки на сьогодні не розглядають фондовий ринок як можливе джерело залучення фінансових ресурсів для здійснення капітальних інвестицій та впровадження інновацій. Це обумов-

лене обмеженістю доступу на фондовий ринок для представників малого та середнього бізнесу, а також значними додатковими витратами, які за нинішнього рівня рентабельності 3,9% (згідно з даними Держкомстату, станом на кінець 2013 р.). Нерозвиненим залишається ринок похідних цінних паперів, станом на кінець 2014 р. їх питома вага у загальних обсягах торгів склала 1,5% (9,6 млрд. грн.), що в свою чергу не дає можливості учасникам ринку хеджувати ризики та захистити себе від цінових коливань на товарному, фондовому та валютному ринках.

Таблиця 3

Структура торгів на фондовому ринку України за фінансовими інструментами за 2007-2014 рр., млрд. грн. [4]

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Акції	13,6	11,8	13,5	52,7	79,22	23,4	45,3	26,6
% до підс.	38,7	31,2	37,5	40,1	33,6	8,9	9,6	4,2
Облігації підприємств	17,4	16,6	7,07	6,71	21,42	26,4	49,4	33,8
% до підс.	49,5	43,9	19,6	5,1	9,1	10,0	10,5	5,4
Облігації місцевих позик	0,8	0,46	0,03	0,14	0,5	6,4	0,9	0,6
% до підс.	2,3	1,2	0,1	0,1	0,2	2,4	0,2	0,1
Державні облігації України	2,8	8,6	8,2	60,9	99,1	179,1	351,3	553,3
% до підс.	8,0	22,8	22,8	46,4	42,0	67,8	74,4	87,9
Деривативи	0,05	0,12	0,05	3,7	23,8	25	21,4	9,6
% до підс.	0,1	0,3	0,1	2,8	10,1	9,5	4,5	1,5
Інші цінні папери	0,49	0,22	7,15	7,15	11,76	4	3,9	5,5
% до підс.	1,4	0,6	19,9	5,4	5,0	1,5	0,8	0,9
Усього	35,1	37,8	36	131,3	235,8	264,3	472,2	629,4

Таким чином, аналіз вищенаведених даних дозволяє виділити ряд негативних передумов, що стримують розвиток фондового ринку та обумовлюють його низьку конкурентоспроможність в Україні:

- децентралізація попиту та пропозиції на ринку через значну кількість бірж [1];
- низький рівень капіталізації ринку, через значні додаткові витрати на розміщення фінансових інструментів;
- відсутність сприятливих умов для інвесторів через низький рівень ліквідності ринку та нерозвиненість інструментів, що обмежує їх можливості на ринку та не дає можливості оперативно реагувати на зміни ринкової кон'юнктури, що є характерними для фінансових ринків, які все ще перебувають на етапі становлення ринкових відносин;
- невідповідність темпів росту економіки та показників фондового ринку;
- неефективність діючої нормативно-правової бази у сфері регулювання діяльності учасників ринку, ціноутворення, захисту прав інвесторів;
- низький рівень інвестиційної культури серед населення;
- висока волатильність та непрозорість ринку.

Виходячи з вищенаведених проблем зазначимо ряд першочергових заходів, які необхідно здійснити для реформування фондового ринку в Україні:

- скорочення чисельності бірж та консолідація фондового ринку. Необхідно ліквідувати біржі, що фактично не працюють, залишивши ті, що проводять біржову в об'ємах, що мають значення для економіки [2];
- доопрацювання законодавчих актів та приведення їх у відповідність до міжнародних норм та стандартів;
- підвищення капіталізації та ліквідності ринку. Полягає у створенні умов для вітчизняних підприємств за яких вони будуть зацікавлені у первинному публічному розміщенні акцій на українських площадках, а не закордонних. Це можливе через введення податкових пільг, запровадження інститутів спільного інвестування, створення ринку для залучення капіталу мало- та середньо капіталізованих емітентів (біржового IPO та міні-IPO) [1];
- розгортання інформаційної кампанії серед населення про можливості інвестицій на фондовому ринку, шляхом популяризації фондового ринку, проведення відкритих семінарів, конференцій, розміщення реклами в ЗМІ;
- розширення спектру біржових інструментів, стимулювання активізації використання похідних цінних паперів з метою хеджування ризиків учасників ринку;
- підвищення прозорості біржової діяльності через розвиток інтернет-ресурсів, впровадження нових торгових систем та платформ [1];

- вдосконалення та розбудова інфраструктури фондового ринку.

Таким чином, проведений аналіз фондового ринку України свідчить про те, що наразі наявний потужний потенціал, що не використаний в повній мірі. Забезпечення органічного розвитку фондового ринку важливе оскільки він є частиною фундаменту стійкого фінансового ринку і, як наслідок, ефективного розвитку економіки. Забезпечення органічного розвитку фондового ринку важливе оскільки він є частиною фундаменту стійкого фінансового ринку і, як наслідок, ефективного розвитку економіки. Тому реалізація вищенаведених заходів та ліквідація дисбалансів розвитку фондового ринку є одним із першочергових завдань економіки на сьогодні.

Список використаних джерел

1. Краснова І. В. Фондовий ринок в Україні: стан та перспективи розвитку / І. В. Краснова // Проблеми економіки. – №1. – 2014. – С. 129-134
2. Пластун О. Л. Проблеми біржової діяльності в Україні та варіанти їх вирішення / О. Л. Пластун // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.problecon.com/pdf/2014/1.../129_134.pdf
3. Офіційний сайт Державного комітету статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
4. Офіційний сайт Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nssmc.gov.ua/>
5. Ринок облігацій України: підсумки 9 місяців років та ключові тенденції розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://urik.com.ua/documents/research/bonds_3_kv_2014_review_tend_ukr.pdf
6. Річний звіт НКЦПФР за 2013 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nssmc.gov.ua/user_files/content/58/1402491.

Пономаренко О.В.

Чернігівський національний технологічний університет, Чернігів, Україна

НАЦІОНАЛЬНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ ПАТРІОТИЗМ ТА СУСПІЛЬНИЙ РОЗВИТОК: ІСТОРІЯ І СУЧАСНІСТЬ

Етап глобальних перетворень у сучасній історії людства характеризується стрімким посиленням взаємозалежності й взаємовпливу між країнами, націями і зростаючою кількістю інших людських спільностей у структурі нашого суспільства.

Національні держави зазнають серйозних випробувань. В складних умовах опинилися так звані «перехідні» держави, до яких відноситься і Україна, бо вони розгубились в своїх шляхах і тому стають більш вразливими до проблем, що супроводжують глобалізацію.

Космополітизм, якого дотримуються громадяни з радянським минулим, - це розкіш, яку може досягнути невелика меншість: унікальна, талановита, з чітко вираженими цілями. Ця меншість не потребує додаткової психологічної підтримки. Для більшості ж громадян патріотизм – це ототожнення свого «я» з «ми»: з перемогою команди з футболу, яка подобається, з успіхами в науці, техніці, яких досягли твої земляки, тобто патріотизм дозволяє відчути свою причетність до досягнень, до яких та чи інша людина зовсім не була дотична. Отже уявна причетність до чужих талантів і перемог вселяє в людину впевненість у своїй унікальності і надихає бажанням до нових звершень [4, 11].

В цьому контексті видається доцільним звернутись до думок українських науковців, які досліджували паростки ідей патріотизму другої пол. XVI – поч. XVII ст., зокрема В. Кривошеї, В. Литвинова, І. Огородника, М. Русина, П. Саса, Н. Яковенко, В. Шевчука. Дослідники В.Кривошея, П. Сас дотримуються думки щодо етнічного характеру патріотизму, Н. Яковенко дотримується думки, що патріотизм був становий, В. Литвинов наголошує на етнічному і релігійному характері патріотизму [3].

Питанням ролі патріотизму у формуванні національної держави також займалися Г. Здерва [1], Г. Коваль [2].

Початковим елементом у визначенні патріотизму, по суті його базисом, є почуття, виражене в любові до Батьківщини, до свого народу. Однак не слід змішувати й ототожнювати поняття Батьківщини й держави. Слово Батьківщина, що означає рід, матір, автоматично асоціюється з місцем народження людини – з “рідною землею”. У той же час держава – це політичний інститут, система інститутів та органів, створена суспільством для впорядкування (управління) його життя й виконання певних державних функцій. Таким чином, людина, будучи патріотом, може не підтримувати дії Уряду, Президента, що персоніфікують політику держави, якщо їх справи не йдуть на благо країни, не відображають її національних інтересів.

Любов до Батьківщини у її щирому розумінні створює можливість величезної духовної самовіддачі людини, здатності до самозречення заради збереження її об’єктивної цінності. Виникає за-

кономірне запитання: що таке єдність духу, як досягається ототожнення суб'єкта з предметом любові. Це відбувається після знаходження Батьківщини, коли людина присвячує творчий стан своєї душі й долі духовній долі свого народу.

Тотожність суб'єкта з предметом любові відбувається також в однаковому розумінні Бога й у загальному шляху сходження до нього. Інакше кажучи, любов до Батьківщини доповнюється вірою в неї і вже не існує окремо.

Учені розрізняють поняття “духовність національного характеру” й “національний характер Духу”. Перше надає вищого змісту інстинктові самозбереження національного суспільства в глобальному масштабі, сприяє створенню національної культури, підкреслює її загальнолюдське значення, формує умови для духовного взаємозбагачення різних національних культур. Національний характер духу – це конкретний прояв індивідуальної творчої любові до Батьківщини, створеної національною й культурною своєрідністю, він має безумовний характер. Таким чином, трактування патріотизму як духовного стану містить у собі три аспекти: національно-культурний, релігійний та державно-правовий. Національно-культурна значимість патріотизму пов'язана з виникненням духовного досвіду, духовної творчості, духовної предметності й усього, що пов'язане з національною самобутністю та її культурним вираженням.

Релігійний аспект патріотизму обґрунтовує духовну близькість, однорідність людей в однаковому розумінні й загальному шляху до Бога. Ці два аспекти відображають внутрішній зміст патріотизму і є необхідною умовою для створення природних політико-правових відносин і єдиної держави [4, 117].

Державно-правовий аспект патріотизму проявляє себе у виникаючій правосвідомості – відбитті духовної необхідності патріотизму в політиці й формуванні держави як результату духовної інтеграції суспільства. Держава стає політичною формою Батьківщини, здобуває внутрішню й зовнішню значимість, її захист є нормальним проявом щирого патріотизму. Видається важливим зазначити, що духовна необхідність патріотизму в політиці пов'язана з його правовим значенням. Питання про необхідність війни може вважатися позитивним тільки в разі доведеної загрози національній своєрідності держави, але в такому випадку з позиції правосвідомості війна – це “справжнє братовбивство”.

Сила патріотичного почуття не обмежується лише глибиною й рівнем любові до Батьківщини, а спонукає індивіда до активних дій, вчинків на благо своєї Батьківщини. Такого роду діяльність є не тільки умовою, а й критерієм щирого патріотизму. Від того, який внесок тієї або іншої особистості, групи в справу Батьківщини, наскільки та або інша діяльність відповідає проблемам її розвитку й зміцнення, залежить і патріотизм, рівень його сформованості та міра прояву в конкретному суб'єкті. Характерною рисою даного напрямку є необхідність реалізації патріотичності за допомогою конкретних дій, вчинків в інтересах Батьківщини, що дозволяє назвати його активно-діяльним. За своєю суттю – це одне з вищих, найбільш значимих почуттів, втілене в діючу спонукальну силу, що реалізує це почуття в процесі цілеспрямованої соціальної діяльності громадян в інтересах суспільства, на благо Батьківщини. При цьому патріотичні почуття інтерсуб'єктивні. Це означає, що патріотизм, будучи первинною цілісною емоцією, глибоко інтимним індивідуальним почуттям любові, одночасно здатний спонукати, поєднати багатьох людей у єдині, внутрішньо солідарні спільності, у єдине “ми”.

Крім емоційного й діяльного прояву, патріотизм має ідеологічний аспект, що виражається в переконаннях і поглядах, які мають ціннісну підставу. Формування ідеологічного патріотизму відбувається під впливом як суто інтимно-особистісних почуттів, що накладають відбиток на подальшу життєву позицію індивіда, так і під впливом соціально-політичних відносин. Патріотизм як ідеологія, поряд із природною емоційною любов'ю до Батьківщини, містить у собі повагу до власної держави й прагнення до її зміцнення, відчуття націй як єдиного цілого, незважаючи на соціальну, культурну, релігійну неоднорідність суспільства. Із цих позицій патріотизм можна визначити як приналежність до певної спільності, готовність служити громадським цінностям та інститутам.

Чим більше утверджується Україна в своїй державності, тим інтенсивнішим стає пошук загальнонаціональних ідейно-духовних орієнтирів, здатних консолідувати суспільство, зміцнити державу, вивести її на високий рівень цивілізованості й культури. Історія засвідчує, що послідовна боротьба за утвердження і зміцнення української державності невіддільна від почуття патріотизму. Адже любов до батьківщини надихає людей на подвиги й самопожертвування в ім'я великої мети.

Список використаної літератури:

1. Здерера Г. Совершенствование патриотического воспитания молодежи в Тольятти // Вестник ОГУ. – 2004. - №10. – С. 67-73.

2. Коваль Г. На кручах дніпрових // Київ: Літ.-худ. та громадсько-політ. збірник. Київ, 1982. Вип. 6. С. 96—97.
3. Литвинов, Володимир Ренесансний гуманізм в Україні. — К.: Видавництво Соломії Павличко "Основи", 2000. — 472 с.
4. Політичні механізми формування громадянської ідентичності в сучасному українському суспільстві / Колективна монографія. — К.: ІПЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2014. — 206 с. ISBN 978-966-02-7464-8.

Руденко О.М., д.держ.упр., доцент

Чернігівський національний технологічний університет, Чернігів, Україна

СУЧАСНІ ПРІОРИТЕТИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ТА СТАБІЛІЗАЦІЯ СУСПІЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Державне управління є самостійною науковою галуззю, яка сформувалася на перетині різних суспільно-гуманітарних наук (філософія, політологія, соціологія, конфліктологія тощо), що обумовлює необхідність застосування до вирішення проблем державного управління відповідного наукового підходу. В цьому контексті найважливішим для вирішення проблем державного управління виявляється поняття мети та завдань управління, що обумовлені об'єктивними тенденціями суспільного розвитку. Класично в системі державного управління виділяються коротко- та довготермінові цілі. При цьому довготермінові цілі переважно є глобальними, розраховані на далеку перспективу, спрямовані на забезпечення довгоочікуваного та довготривалого ефекту, а короткотермінові цілі є більш конкретизованими, переважно вузькогалузевими (економічні цілі), спрямованими на підвищення якості життя (соціальні цілі), вирішення однієї незначної в глобальному розумінні проблеми. Досягнення короткотермінових цілей повинно бути скоординовано таким чином, щоб створювати сприятливі умови для досягнення довготермінових цілей.

З точки зору забезпечення суспільної стабільності можуть бути виділені наступні цілі державного управління: суспільно-політичні (стратегія розвитку суспільства), політико-правові (формування правової системи управління), економічні (підтримка певної системи економічних відносин), соціальні (забезпечення гідного рівня життя), духовні (формування культурного простору), соціально-ціннісні (формування системи норм суспільного життя), гуманітарні (формування інтелектуального капіталу суспільства), інформаційні (ефективна взаємодія суб'єкт-об'єктних відносин) тощо. При чому важливо вказати, що формування цілей державного управління має враховувати низку негативних факторів, що впливають на ефективність цілепокладання: суб'єктивна складова модернізації системи управління, неврахування стратегічних пріоритетів суспільного розвитку, неспівпадіння цілей суб'єктів управління; неврахування національної складової, менталітету в процесах розвитку держави й суспільства; переважання ситуаційного підходу до вирішення проблем; формулювання одночасно значної кількості різних цілей, подекуди суперечливих за змістом; низьке ресурсне забезпечення, невідповідність цілей ресурсам; слабка система стратегічного планування; непрозора система контролю, закрита система управління та прийняття рішень. Досягнення поставлених цілей та зменшення впливу негативних факторів обумовлює необхідність вирішення державним управлінням низки важливих проблем, спрямованих на забезпечення суспільної стабільності. До цих проблем належать: трансформація сучасної моделі державного управління, впровадження принципу достатньої різноманітності, забезпечення необхідного рівня еволюції системи, формування ефективної державної політики, механізмів реалізації її основних принципів та пріоритетів, розробка адекватних методів, механізмів та технологій державного управління у сфері суспільного розвитку, вироблення стратегії стабільного розвитку суспільства та держави, розроблення нових наукових підходів у державному управлінні тощо.

Визначення факторів стабілізації суспільного розвитку, що проявляються в характеристиках певних процесів державотворення, впливає на формування стабільності / нестабільності, трансформуючись під впливом суспільних змін. Враховуючи складну структуру системи специфічних факторів суспільної стабільності, їх необхідно розглядати через змістове поле (за сферою проблематизації), що виникає на рівні державотворення, тобто сформувати так звані "проблем-фактори". За такою підходу одним з головних факторів їх вирішення, а отже й забезпечення суспільної стабільності, є формування стабільної системи державного управління, що у свою чергу потребує вирішення проблем, які виникають в самій системі державного управління: криза компетентності, еволюційний зсув системи державного управління, модель державного управління, ефективна організаційна структура державного управління, забезпечення належного рівня різноманіття, стабільність системи державного управління тощо.

Криза компетентності, що неминуче виникає в умовах глобалізаційних змін, призводить до необхідності модернізації системи державного управління, яка була б цілком спрямованою на результат та ефективність; інституційних перетворень; інформаційної політики, яка повинна орієнтуватися на визначення тих інновацій, що необхідні для прийняття перш за все стратегічно важливих рішень, формування інформаційної безпеки при виробленні масштабних технологічних рішень; ресурсного забезпечення, що передбачає моніторинг усіх видів наявних ресурсів та їх розумний розподіл для виконання стратегічно важливих державних функцій. Обов'язковим при цьому є стратегічне передбачення та прогнозування, наявність прогностичної інформації щодо можливих загроз та криз для своєчасного наукового аналізу й вироблення альтернативних варіантів розвитку та прийняття ефективних рішень.

Еволюційний зсув системи державного управління означає модифікацію функціонування системи та виникнення її в новій якості, тобто здійснення структурно-функціональних змін, що пов'язані з виникненням нових структур та елементів, перерозподілом функцій існуючих структур, та переглядом системи взаємодії елементів системи державного управління. В аспекті забезпечення суспільної стабільності вирішення цієї проблеми пов'язане з можливістю здійснення переходу від одного сценарію розвитку системи державного управління до іншого, що характеризується впливом перебудови суспільних відносин, інноваційністю та інтегративністю, підвищенням динаміки суспільного розвитку тощо.

В умовах транзитивного суспільства особливо підсилюється значення правильно обраної моделі управління. Основою державного управління повинно стати консенсусне (забезпечення стійкого розвитку всіх підсистем суспільства на основі загальної для всіх суб'єктів соціального управління системи цінностей зі збереженням рівня достатнього різноманіття), рефлексивне (вплив на систему цілей, цінностей та норм на основі побудови структури управлінської діяльності та створення адекватного їй об'єкту, що передбачає рефлексію системоутворюючих механізмів управлінського процесу) та синергетичне (ефективне поєднання механізмів самоорганізації системи та механізмів державного управління забезпеченням суспільної стабільності, що сприяє інтелектуальній та інноваційній самоорганізації суспільства) управління. Фактично державне управління набуває характеру спрямовуючого, тобто здійснює підтримку ефективних напрямів розвитку та спрямовує свої зусилля на запобігання нестабільності та криз. Управління виступає не способом досягнення певної мети, а визначає механізми реалізації напрямів, що забезпечують обраний сценарій розвитку суспільства шляхом нейтралізації порушення стійкості і таким чином являє собою спосіб спрямування процесів самоорганізації в бажане русло розвитку.

Формування та розвиток ефективної організаційної структури державного управління забезпечує належні умови для прийняття життєво важливих для держави управлінських рішень та можливості їх реалізації. Важливим при цьому є недопущення розвитку управлінського хаосу, тобто кризи політичної системи, суб'єктивізму управління, невідповідності цілей і завдань реальним проблемам, кадрового непрофесіоналізму, що призводить до неконтрольованості суспільного розвитку (відсутність геополітичних амбіцій, антиглобалізм, нівелювання національного суверенітету).

Керуюча система повинна мати більший рівень різноманіття ніж керована, в іншому випадку це призводить до деградації та знищення системи управління. Будь-які реформістські системні зміни призводять до ускладнення структури суспільства, а отже й до підвищення рівня його різноманіття. За умови, якщо система управління та її основні механізми лишаються без змін, виникає диспропорція між цілями, що визначаються системою державного управління, та цілями, що відображають об'єктивні тенденції суспільного розвитку.

Стабільність системи державного управління визначається її раціональністю та гнучкістю, тобто адекватною реакцією на суспільні зміни, що передбачає еволюційний динамічний розвиток суспільства. В системі можна виділити декілька типів стабільності, зважаючи на траєкторію його розвитку та етапи життєвого циклу суспільної системи: стабільність зростання (стабілізація), стабільність стану (гармонійна), критична стабільність (застій), стабільність спаду (криза). Відповідно головна мета державного управління забезпечення суспільної стабільності повинна корегуватися з урахуванням особливостей кожного із зазначених етапів стабільності.

Безпосередньо проблеми забезпечення суспільної стабільності в державному управлінні пов'язані з недосконалістю та нерозробленістю важливих базових науково-практичних принципів. Так, принцип передбачення на основі випереджаючих уявлень є одним з основних для наукового

прогнозування майбутнього розвитку, що дає можливість визначати альтернативні варіанти модернізації системи управління з урахуванням глобалізаційних викликів та моделювати розвиток суспільства з урахуванням інноваційного потенціалу. Головними завданнями державного управління забезпеченням стабільності в цьому контексті повинні стати: моделювання розвитку об'єкту управління, прогнозування усіх імовірних наслідків, оцінка можливих ризиків прийняття державних рішень, в тому числі, стратегічних, моніторинг інновацій, управління змінами тощо. Таким чином можемо говорити, що передбачення, яке формується на основі випереджаючих уявлень, є основою стратегічного державного управління, спрямованого на досягнення ефективності управлінської системи та стабілізацію суспільного розвитку шляхом вибору оптимальної стратегії розвитку держави. Фактично випередження стає одним з основних механізмів забезпечення суспільної стабільності, що надає системі динаміки, спрямовуючи її на новий шлях розвитку. Важливим завданням держави при цьому є формування інноваційних механізмів забезпечення суспільної стабільності. Основною формою реалізації на практиці випереджаючих уявлень є державна інформаційна політика, яка визначає глобальні цілі держави та конкретні завдання системи державного управління, механізми та технології їх досягнення та аналізує наявні ресурси, залежно від чого моделюється той або інший сценарій розвитку. Враховуючи це, важливо зазначити, що безсистемність державного регулювання процесу реформування окремих сфер суспільного життя, зважаючи та відсутність комплексного підходу є стримуючим та дестабілізуючим фактором суспільного розвитку. Шляхи державного будівництва, в якому не буде враховано реальні потреби середовища й пріоритети суспільного розвитку, з урахуванням власних еволюційних тенденцій, призведе лише до загострення внутрішньої і зовнішньої кризи. З іншого боку, визначаючи стратегію розвитку суспільства, держава бере на себе зобов'язання виробити державні документи відповідного спрямування, де будуть визначені найбільш важливі стратегічні пріоритети внутрішньої і зовнішньої політики, визначені та чітко розподілені функції управління й контролю між державою та громадянським суспільством. При чому одним з головних шляхів забезпечення суспільної стабільності є стабілізація основних сфер суспільного життя.

Так, для суспільних систем стабільність виражається в упорядкованих процесах в економіці, соціальному житті, політиці, культурі, яким з одного боку притаманні суперечливість та конфліктність, а з іншого боку, вони регулюються сукупністю інститутів і відносин, знаходячись в стані соціального порядку, що забезпечує поступальний розвиток всієї суспільної системи. Відтак, для запобігання подальшої деморалізації українського суспільства й оздоровлення моральної атмосфери країни необхідно вжити комплекс заходів як конструктивного, так і заборонно-обмежувального характеру. Політична нестабільність держави гальмує життєво важливі зрушення в економіці, ускладнює процеси динамічного розвитку суспільства. В найбільш загальному плані політична стабільність є однією з найважливіших умов укріплення позицій держави в світі. Власне головним стабілізаційним чинником політичного рівня управління повинна виступати політика, яка здійснюється громадянами й для громадян на принципах демократичного та правового діалогу, оскільки політична стабільність забезпечує стабільність соціально-економічної сфери, зниження соціальної напруги, запобігає розвитку деструктивних соціальних конфліктів. Враховуючи винятково важливу роль політичної стабільності в процесі забезпечення суспільної стабільності, механізми її досягнення повинні спиратися на систему загальнодержавних цінностей, державницьку ідеологію, громадянське суспільство та довіру з боку громадськості, оскільки нестабільність політичного рівня призводить до неспроможності влади контролювати й підтримувати на належному рівні економічні показники розвитку держави, передбачати можливі спади в економіці та прогнозувати шляхи подолання економічних негараздів. Основними показниками передбачуваного економічного спаду буде порушення сталості основних макро- та мікроекономічних показників. Вироблення та застосування ефективних механізмів управління з урахуванням внутрішніх та зовнішніх впливів є метою системи державного управління. Найважливішим завданням на виконання цієї мети є знаходження оптимального балансу між відкритістю (надто відкрита система призводить до руйнування під дією зовнішніх впливів) та закритістю (максимальний рівень чого призводить до застою та деградації) системи, тобто підтримка такого ступеню відкритості, який сприяє стабільності та розвитку суспільної системи. В останньому випадку йдеться про необхідність розширювати предметну сферу самого державного управління в теоретичному аспекті. Це дає можливість переосмислення методології державного управління й виходу за межі його класичної парадигми, утворюючи підґрунтя для теоретичного аналізу соціальних явищ і процесів.

Сакун О.С., к.е.н.

Коледж економіки і технологій

Чернігівського національного технологічного університету, Чернігів, Україна.

СТВОРЕННЯ ЛОКАЛЬНИХ ІННОВАЦІЙНИХ ЦЕНТРІВ ЯК ПРІОРИТЕТНИЙ НАПРЯМОК РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ ЗНАТЬ

В системі заходів активізації інноваційних процесів і забезпечення інноваційного розвитку у світовій практиці активно використовуються різноманітні механізми стимулювання науково-дослідної діяльності та комерціалізації її результатів. Одним із дієвих механізмів виступає створення локальних інноваційних центрів (технологічних і наукових парків, технополісів, бізнес-інкубаторів, венчурних підприємств та ін.), призначених акумулювати на обмеженій території необхідну інфраструктуру та створювати сприятливі умови для реалізації всіх стадій інноваційного процесу.

Технологічні парки та технополіси є своєрідними каталізаторами, які повинні сприяти утворенню наукомісткого сектора промисловості та формувати науково-технічне ядро всього господарства. Аналіз світового досвіду використання таких форм активізації інноваційної діяльності у США, Японії, країнах Західної Європи, СНД та інших країнах доводить їх актуальність та перспективність для України. Разом з тим, ефективність функціонування локальних інноваційних центрів багато в чому визначається системним підходом, який може бути сформований на основі цілісної національної стратегії, в якій чітко визначені цілі, завдання, механізм та інструменти стимулювання інноваційної активності.

Локальні інноваційні центри (ЛІЦ) – це сучасні форми інтеграції науки, освіти, фінансового сектора і промисловості, які представляють собою поєднання всіх суб'єктів на спільній території [1].

Локальні інноваційні центри об'єднують науково-дослідні установи, освітні заклади, сервісні та виробничі підприємства з метою забезпечення якнайшвидшого впровадження результатів науково-дослідних і пошукових робіт, винаходів у виробництво. Головне завдання цих інноваційних структур – сприяти розвитку та комерціалізації високих і надвисоких технологій.

Україна у розвитку питань локальних інноваційних центрів керувалась досвідом США та Західної Європи, тому основні елементи, що використовуються, є схожими, проте існують принципові відмінності, зумовлені радянським періодом розвитку науки в країні.

Процес локалізації інноваційної діяльності в незалежній Україні на початковій стадії був несистемним, епізодичним, без відповідної довгострокової державної програми. Його активізація значною мірою залежала від ініціативи органів місцевої влади, окремих інститутів, підприємств, об'єднань. Згодом через непостійність законодавчої бази та економічної політики, розвиток українських технопарків опинився в умовах суперечностей економічного стимулювання.

Одним із головних факторів розвитку економіки країни є інтеграція науки, освіти і виробництва. Забезпечуючи поєднання цих трьох складових в єдину систему, локальні інноваційні центри сприяють проведенню актуальних наукових досліджень, направлених на розробку і впровадження нових технологій, а також якісному покращенню підготовки висококваліфікованих кадрів для забезпечення виробничих підприємств сучасними технологіями.

У процесі розвитку економіки в країні локальні інноваційні центри значно посилюють конкурентоздатність країни на світовому рівні, переводять виробництво на новий тип, підвищують інноваційну складову в експорті продукції, що сприяє більш сталому розвитку всіх галузей економіки країни в цілому. ЛІЦ — це гарантія швидкої і максимально повної реалізації наукового потенціалу. Це єдина структура, в якій підтримується безперервний зв'язок між дослідженнями, дослідним виробництвом, впровадженням прикладних розробок і ринком, включаючи підготовку фахівців як за технологічним напрямом діяльності центру, так і маркетингом продукції. Створення локальних інноваційних центрів як точкових науково-технічних зон є одним із важливих факторів успішного розвитку економіки. При створенні ЛІЦ можливе досягнення трьох основних цілей:

- створення нових конкурентоспроможних продуктів, технологій і робочих місць;
- створення нових інноваційно-орієнтованих підприємств;
- сприяння залученню іноземних та вітчизняних інвестицій в економіку країни [2].

Сучасний шлях розвитку національної економіки передбачає зростання економіки переважно за рахунок впровадження досягнень науково-технічного потенціалу, який забезпечує довгострокове, стає економічне зростання за рахунок реалізації науково-технічних інновацій при значному

збільшенні ефективності вкладення капіталу та зменшенні затрат праці, таким чином забезпечується інтенсивний шлях розвитку економіки країни.

Оптимальним варіантом розвитку інноваційного середовища є налагодження тісного контакту між державою (безпосередньо зацікавленою в зростанні інновацій, що підвищують соціально-економічне благополуччя громадян), освітою (в особі вищих навчальних закладів, що виступають як джерело інноваційних ідей) і бізнесом (здатним здійснити фінансування інноваційних розробок). Можливість здійснити вищезазначене завдання надає створення мережі локальних інноваційних центрів за рахунок об'єднання капіталу і науково-технічного потенціалу [3].

Стратегічне завдання держави полягає в концентрації фінансового і інтелектуального капіталу на нових пріоритетних напрямках, створенні великих конкурентоспроможних технопарків і фінансово-промислових корпорацій – національних економічних лідерів, здатних виконати функцію індикаторів розвитку. Для активізації інноваційної діяльності самих лише ринкових механізмів на сучасному етапі розвитку України, як свідчить досвід розвинених країн з тривалою історією, необхідні цілеспрямовані регулюючі функції держави в науково-технічній сфері.

Оскільки локальні інноваційні центри, зокрема технопарки і технополіси, є формою інтеграції освіти, науки, виробництва та фінансово-кредитних інститутів, це сприяє розвитку економіки України. Об'єктивною умовою сприяння такій взаємодії стає формування національної стратегії розвитку локальних інноваційних центрів.

Національна стратегія розвитку локальних інноваційних центрів повинна поєднувати:

– безпосередні заходи національного та регіонального рівнів, здійснювані за прямого бюджетного фінансування, які сприятимуть поліпшенню якісних характеристик вітчизняного науково-технологічного потенціалу локальних інноваційних центрів;

– здійснення суб'єктами національної економіки інноваційної діяльності та інвестицій інноваційного спрямування в конкурентному середовищі, збільшення пропозиції інноваційних продуктів, технологій та знань;

– зростання попиту суб'єктів національної економіки та громадян на інноваційні продукти, технології, знання, створення сприятливих умов для впровадження інновацій у виробничу діяльність та побут населення.

Дана стратегія повинна забезпечувати комплексний підхід до сприяння розвитку локальних інноваційних центрів на всіх стадіях, враховуючи індивідуальні особливості кожного типу локальних інноваційних центрів. Вона має забезпечувати правові, інституційні, організаційні, економічні і політичні умови для виникнення нових типів локальних інноваційних центрів, а також підтримки вже існуючих.

Метою стратегії є підвищення інноваційного потенціалу економіки України та конкурентоспроможності вітчизняного виробництва шляхом інтеграції освіти, науки і виробництва за державної підтримки та участі фінансово-кредитного сектора у розвитку локальних інноваційних центрів. Постановка даної мети вимагає вирішення, на наш погляд, наступних стратегічних завдань:

1) забезпечення державою сприятливих економічних, нормативно-правових і соціальних умов для розвитку локальних інноваційних центрів в Україні;

2) сприяння виникненню нових видів локальних інноваційних центрів в Україні;

3) удосконалення системи державної фінансової підтримки діяльності локальних інноваційних центрів;

4) створення нових форм і механізмів взаємодії між науковими центрами та іншими інститутами;

5) активізація комерціалізації наукових розробок інноваційних центрів в Україні;

6) формування ефективного механізму залучення інвестицій у діяльність локальних інноваційних центрів, у тому числі закордонних;

7) підвищення рівня залучення до роботи локальних інноваційних центрів талановитої молоді як основного джерела розвитку людського капіталу;

8) підвищення соціального статусу і професіоналізму працівників ЛІЦ, посилення їх державної і суспільної підтримки;

9) сприяння розвитку малого інноваційного підприємництва в контексті розвитку локальних інноваційних центрів;

10) розвиток локальних інноваційних центрів як одного з основних джерел підвищення інноваційного потенціалу країни і формування економіки знань за рахунок ефективного використання наявних ресурсів [4].

Отже, формування національної стратегії розвитку локальних інноваційних центрів поєднує в єдиний комплекс різні шляхи активізації розвитку таких центрів. Основними напрямками цієї стратегії є удосконалення державного регулювання локальних інноваційних центрів, розширення їх джерел фінансування, активізація державно-приватного партнерства, посилення співпраці інноваційних центрів із вищими навчальними закладами, поєднання інноваційного потенціалу із промисловими підприємствами, підвищення конкурентоспроможності вітчизняних локальних інноваційних центрів, що досягається економічними, адміністративними і правовими інструментами прямого і непрямого впливу.

Список використаних джерел

1. Сакун О. С. Інноваційні центри в системі активізації інноваційної діяльності / [Каленюк І. С., Цимбал Л. І., Дьяков А. А. та ін.] // Освітній імператив суспільного розвитку: наукова монографія / за заг. ред. д.е.н., проф. І. С. Каленюк. – Чернівці: ЧДІЕУ, 2014. – Розд.4. – С.129-162.
2. Сакун О.С. Удосконалення організаційно-економічних механізмів підтримки локальних інноваційних центрів в Україні / О. С. Сакун // Економіка і держава – 2014. – №8. – С. 56-69.
3. Мехеда Н.Г. Особливості та проблеми формування інноваційної інфраструктури в Україні / Н.Г. Мехеда, К. Завадська // Вісник Черкаського національного університету ім. Богдана Хмельницького. – 2010. – №4. – С. 36-40.
4. S. Sakun. Necessity of forming the national strategy of development local innovative centers for Ukraine in the conditions of global competition // Global competition on the markets for labor, education and innovations. – CA, USA, B&M Publishing, 2013. – P. 9-17.

Сизоненко О. В., кандидат економічних наук, доцент

Чернігівський національний технологічний університет, Чернігів, Україна

СИСТЕМА ОХОРОНИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В НАУКОВО-ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ

Наука - великопечное снадобье; но никакое снадобье не бывает столь стойким, чтобы сохраняться, не подвергаясь порче и изменению, если плох сосуд, в котором его хранят.

М. Монтень

Події 2013-2014 рр. остаточно визначили Євроінтеграційний шлях розвитку України, на якому першим кроком стало підписання Угоди про асоціацію України та ЄС. Курс на євроінтеграцію вимагає негайної модернізації таких національних систем як економічна, правова та соціально-політична.

Водночас тенденції розвитку світової економіки вимагають формування інноваційної економіки в кожному регіоні нашої країни шляхом залучення у цивільний оборот результатів інтелектуальної, творчої діяльності. Наукові та науково-освітні заклади, які володіють унікальним інноваційним потенціалом, можуть стати рушійною силою такого розвитку, але лише за умови ефективного функціонування системи інтелектуальної власності.

Україна має значні проблеми із проведенням ефективної наукової, науково-технічної та інноваційної політики. Стан наукової, науково-технічної сфери за ці роки різко погіршився: скорочено обсяг замовлень на наукову та науково-технічну продукцію, скоротилася кадрова та матеріальна база проведення досліджень та розробок, різко зменшилася результативність самої науки.

Наразі у сфері вищої освіти України відбуваються глибокі зміни: оновлюються усі ланки системи освіти, істотно змінюються цілі та завдання освіти тощо. Україна як асоційований член ЄС отримала більше можливостей у використанні інструменту міжнародного партнерства в сфері досліджень та інновацій таких як Еразмус + та Горизонт 2020. Проте українські вищі навчальні заклади не мають практичного досвіду забезпечення ефективної правової охорони результатів досліджень і розробок, отриманих в інноваційних проєктах.

У зв'язку з недосконалістю та невизначеністю багатьох аспектів регулювання правовідносин у сфері інтелектуальної власності, переважно декларативним характером охорони цих прав, нагальних змін потребує система охорони та захисту авторських прав на результати інтелектуальної діяльності науково-педагогічних працівників.

Питання необхідності удосконалення системи інтелектуальної власності неодноразово піднімалися науковцями, практикуючими юристами і головне - світовою спільнотою. Однак механізм охорони саме авторських прав наукових та науково-педагогічних працівників заслуговує окремої ува-

ги, оскільки до цього часу це питання досліджувалося лише за окремими аспектами: Барабаш Г.О (суб'єкти наукової та науково-технічної діяльності) Денисова Р.О. (Право інтелектуальної власності на твір науки), Дзера О.В. (право власності), Капиця Ю. М. (Охорона інтелектуальної власності при реалізації міжнародних наукових програм та проектів), Дозорцев В.А. (інтелектуальні права), Майданник Р.А. (цивільне право), Підпригора О.А., Підпригора О.О. (Право інтелектуальної власності), Шишка Р.Б., Спіфанова Ю.С. (авторські права науково-педагогічних працівників у вищих навчальних закладах) тощо. Проте і досі залишається ряд важливих проблем у сфері охорони прав інтелектуальної власності у науково-освітньому просторі.

На нашу думку можна запропонувати наступні практичні кроки на шляху вирішення вищезазначених проблем для українських науково-освітніх закладів (далі НОЗ).

Перш за все це розробка пакету документів, які визначатимуть політику науково-освітнього закладу у сфері охорони та захисту інтелектуальної власності; порядок розподілу зазначених прав на об'єкти права інтелектуальної власності (далі ОПІВ) між науково-педагогічним працівником та науково-освітнім закладом, НОЗ та студентом, студентом та науково-педагогічним працівником.

Перелічені документи дозволять створити сприятливі умови для морального та матеріального стимулювання інтелектуальної, творчої діяльності у науково-освітніх закладах, а також створення умов для широко використання їхніх результатів в інтересах суспільства.

По друге розробити порядок розрахунку та виплат авторської винагороди за службові об'єкти права інтелектуальної власності, а також визначити джерела їх фінансування. На нашу думку процедура виплат авторської винагороди потребує ефективного контролю з боку держави. Перш за все шляхом модернізації нормативно-правової бази щодо механізмів економічного стимулювання, а по друге, шляхом координації дій державних та місцевих органів (правоохоронних й контролюючих) у сфері охорони прав інтелектуальної власності.

По третє необхідно розробляти та практично впроваджувати механізми взаємодії науково-освітніх установ і представників бізнесу, шляхом підписання договорів про співпрацю, створення спільних лабораторій, центрів трансферу технологій, інноваційних центрів і т.п., що дозволить підвищити ефективність науково-дослідних робіт, конкурентоздатність та інвестиційну привабливість бізнесу. Поєднання в науково-освітніх установах бази теоретичних знань та практичних навичок при виконанні реальних науково-дослідницьких проектів сприятиме підвищенню якості освіти, її галузевому спрямуванню, розвитку загальних та фахових компетентностей у студентів, підвищенню їх конкурентоздатності на ринку праці тощо.

Всі запропоновані кроки можливо ефективно впровадити лише за наявності досконалої не лише теоретичної, але і практично функціонуючої нормативно-правової системи охорони та механізмів захисту прав інтелектуальної власності. Модернізація та адаптація системи національного законодавства до законодавства ЄС у цій сфері лежить на плечах відповідних державних органів і вимагає від них рішучих кроків: Верховної ради України, Кабінету Міністрів України, Міністерства економічного розвитку і торгівлі, Державної служби інтелектуальної власності, Українського агентства з авторських і суміжних прав, ДП "Інститут промислової власності" тощо. На нашу думку особливої уваги потребує реформування механізму виявлення фактів порушення прав інтелектуальної власності та відповідальності за їх порушення.

Мій більш ніж десятирічний досвід роботи викладачем дозволяє зробити висновок, що окрім вище зазначених причин, низька ефективність функціонування системи забезпечення правової охорони інтелектуальної власності в науково-освітній галузі пояснюється недостатнім рівнем професійної компетентності та правової культури в сфері права інтелектуальної власності як науково-педагогічних так і адміністративних працівників вищих навчальних закладів, студентів.

На нашу думку одним із реальних шляхів вирішення цієї проблеми є проведення просвітницької роботи у сфері охорони та захисту прав інтелектуальної власності в науково-освітньому просторі із залученням громадських організацій та практикуючих юристів, які працюють у цій сфері. Поширювати знання та пропагувати правову культуру у сфері охорони прав інтелектуальної власності серед різних категорій населення необхідно шляхом проведення конференцій, дискусій, лекцій, соціальної реклами, організації на базі науково-освітніх закладів консультативних пунктів, розробки пам'яток і рекомендацій. Дуже вагомим є заходи по перепідготовці та підвищенню кваліфікації, які повинні проводитись не лише для суддів, патентних повірених, юристів, викладачів дисципліни «Інтелектуальна власність», але й працівників органів державної влади, місцевого

самоврядування, начальників структурних підрозділів (які мають відношення до системи управління інтелектуальною власністю на різних рівнях), керівників підприємств, установ, організацій всіх форм власності, наукових та науково-педагогічних працівників [2].

Слід відмітити, що Стратегія розвитку сфери інтелектуальної власності в Україні на період до 2020 року передбачає використання інтелектуальної власності в якості стратегічного ресурсу в системі формування національного багатства та підвищення конкурентоспроможності економіки нашої країни, прискорення інноваційного розвитку та інтеграції України у міжнародний економічний простір. Проте створення об'єктів права інтелектуальної власності та охорона прав на ці об'єкти не є запорукою їх ефективного використання [6]. Саме тому, окремої уваги потребує питання комерціалізації створених об'єктів в наукових та науково-освітніх закладах. Брак досвіду практичного впровадження механізму реалізації прав на результати інтелектуальної творчої діяльності в науковій сфері та недосконалість нормативно-правової бази в цьому сегменті стримує залучення інвестицій в освітньо-інноваційному напрямку. Дослідження рівня комерціалізації прав на ОПВ свідчить про недооцінку економічного значення об'єктів права інтелектуальної власності як на державному так і на рівні менеджерів науково-освітніх закладів. Недосконале нормативно-правове регулювання обліку та механізму оцінки нематеріальних активів в державному секторі призвело до не відображення цих активів на балансі наукових та науково-освітніх закладів. Саме тому необхідно вдосконалити нормативно-правову платформу в сегменті оцінки, обліку прав на ОПВ для суб'єктів державного сектору, розробити механізми аналізу ефективності їх використання тощо.

Сьогодні Україна, як ніколи, потребує допомоги і підтримки світового співтовариства на шляху євроінтеграції. Вивчення досвіду країн ЄС у вирішенні проблемних питань європейської інтеграції, і порівняння з відповідним українським досвідом і інтеграційним потенціалом нашої держави, дасть можливість підготуватися до потенційних складнощів і визначити можливості щодо їх вирішення. На нашу думку дуже цінним для України є досвід Польщі, оскільки на початку 90х Україна, як незалежна країна, мала однакові, а в деяких аспектах навіть кращі стартові позиції ніж Польща. Проте сучасний стан України та Польщі свідчить про те що, ці можливості були використані Україною неефективно.

Україна впродовж останніх 16 років потрапляє у "Спеціальна доповіді 301", яку щороку готує Офіс Торговельного представника США (далі – ОТП США) щодо ситуації (передусім, проблем) із захистом прав ІВ у зарубіжних країнах. Україну переміщували між різними категоріями: країни, за якими спостерігають - «Watch List» (1998 р, 2008-2011 рр.), країни з підвищеним рівнем спостереження - «Priority Watch List» (1999-2000 рр., 2006-2007 рр., 2012 р.). В 2000 році вперше Україна була визнана «піратом номер один із виробництва CD-дисків у Центральній та Східній Європі». Протягом 2001-2005 рр. Україна перебувала у групі «Priority Foreign Country» (найбільші порушники) за ініціативи International Intellectual Property Alliance (ІІПА), що передбачило застосування до України торговельні санкції, в результаті яких Україна втрачала по різних оцінкам від 75 до 100 млн. дол. на рік. У 2013 році ІІПА знову запропонувало закріпити за Україною статус "Priority Foreign Country", що означає - країна знову офіційно стане "піратом №1" у світі, адже жодна інша країна на сьогоднішній день такого статусу не має. На сьогодні Україна вже перебуває у статусі головних порушників інтелектуальних прав - разом з Аргентиною, Чилі, Китаєм, Коста-Рікою, Індією, Індонезією і Росією. Проте через події 2013-2014 рр. США минулого року пішло на поступки і зробило певні виключення для України. 25 лютого 2015 в США відбулися слухання щодо питань захисту інтелектуальної власності в Україні. Позиція Уряду щодо можливого статусу України піратом № 1 викликає подив, адже протягом року не було проведено ні те що реформ, а навіть жодних кроків у цьому напрямку. Нерозуміння і подив викликає відміна Секретаріатом Кабінету Міністрів відрядження Голови Служби Інтелектуальної власності на зазначені слухання. Погоджуємося з Шимківим Д.А., що це є верх не поваги до міжнародних партнерів.

Наразі в Україні потрібні рішучі кроки у напрямку модернізації, з урахуванням міжнародного досвіду, національного законодавства та системи охорони і захисту інтелектуальної власності і не лише на папері, а реальні комплексні послідовні дії. Адже ефективна система охорони інтелектуальної власності є одним із факторів, який буде сприяти інноваційному розвитку України, залученню в економіку та науку прямих іноземних інвестицій, підвищенню конкурентнозданості національної економіки, дозволить підвищити міжнародний імідж держави, відстоювати національні

інтереси у рамках участі в міжнародних проектах, спрямованих на розвиток малих і середніх підприємств у сфері інтелектуальної власності.

Список використаних джерел

1. Актуальні проблеми правового регулювання інтелектуальної власності в Україні в умовах трансформації суспільних відносин // Державно-правове регулювання в умовах трансформації суспільних відносин. – К. : Юридична думка, 2009. – С. 296–336.
2. Бошицький Ю. Л. Інтелектуальна власність в сучасній Україні - актуальні питання модернізації та правового регулювання/Ю. Л. Бошицький // Часопис Київського університету права, 2013, N N 1. -С.213-217
3. Бошицький Ю. Л. Шляхи оптимізації правової охорони інтелектуальної власності в контексті удосконалення правової системи України // Сучасні проблеми правової системи України: Зб. матеріалів IV Міжнар. наук.-практ. конф. – К.: Видавництво «Ліра-К», 2012. – С. 8–13.
4. Цивільно-правове регулювання інтелектуальної власності в Україні: пріоритети та шляхи оптимізації // Сучасні проблеми приватного права: Зб. наук. праць, присвячених 80-ій річниці з дня народження Шевченко Я. М. / Ред. Н. С. Кузнецова, Р. О. Стефанчук. – К.: ВГО «Асоціація цивілістів України», – Кам'янець-Подільський: ТОВ «Друкарня Рута». – 2012. – 464 с.
5. Єпіфанова, Ю. С. Авторські права науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів [Текст] : автореферат дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 Цивільне право, сімейне право, цивільний процес, міжнародне приватне право / Ю. С. Єпіфанова. - Х. : Б. в., 2010. - 16 с.
6. Проект Національної стратегії розвитку сфери інтелектуальної власності в Україні до 2020 року [Електронний ресурс] : Проект ДСІВ // Офіційний веб-сайт Державної служби інтелектуальної власності : <http://sips.gov.ua/ua/ip-strategy28082014>

Слатвінський М. А., к.е.н., доцент

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, Умань, Україна

ІНСТИТУЦІЙНІ ІМПЕРАТИВИ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ЯК ЗАСОБУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Економічна безпека вибудовується таким чином, щоб сформувати умови для стійкого розвитку економіки країни та реалізувати суспільні інтереси на основі мінімізації соціально-економічних втрат в умовах негативного впливу зовнішніх та внутрішніх чинників. Економічна система держави повністю охоплена інвестиційними процесами, що розглядаються як сукупність економічних відносин з відтворення та примноження засобів суспільного виробництва, з огляду на що безпека інвестиційних процесів має розглядатися виключно як окремих вид економічної безпеки, а інвестиційна політика держави як один із напрямів регулювання економічної безпеки.

Інституційними імперативами формування відповідної інвестиційної політики, на наш погляд, виступають вияв внутрішніх та зовнішніх загроз безпеці, інструментарію та механізмів їх усунення, на основі таких компонентів: інвестицій як засобу економічного розвитку, інвестиційного клімату як сприятливого середовища для залучення інвестицій, взаємодії держави через її інститути та інвесторів, що передбачає взаємовигідну реалізацію їх довгострокових цілей (відповідно, благоустрою держави та її громадян і отримання прибутку).

Інвестиції є одним із важливих інструментів забезпечення економічного розвитку країни на будь-якому етапі формування та розвитку ринкової економіки. Таким чином, економічна безпека інвестиційних процесів виступає як якісний визначник динаміки інвестиційних потоків, що є запорукою ефективної економічної політики держави. В свою чергу, динаміка інвестиційних потоків та інвестиційна безпека напряму залежать від інвестиційного клімату країни, оскільки, чим він кращий, тим вищий притік інвестицій. Вирішення проблем інвестиційної політики країни як засобу забезпечення економічної безпеки в значній мірі належить до вирішення проблем формування сприятливого інвестиційного клімату.

Поточна ситуація з інвестиційною діяльністю в Україні є негативною, що відповідним чином відображається на рівні економічної безпеки. Незважаючи на певне поживлення в 2011-2012 рр. інвестиційної діяльності з 2013 р. спостерігається її погіршення (рис. 1). Так, в 2013 р. темп приросту інвестицій становив -6%, що загалом відповідало динаміці економічного зростання (в цей же період відбувалося падіння ВВП та індексу промислового виробництва), при цьому й надалі катастрофічно погіршуються передумови для економічного розвитку. Вже тільки за січень-вересень 2014 р. порівняно з аналогічним періодом попереднього року темп приросту інвестицій становив -18,8%.

Відповідно, високий рівень економічної безпеки інвестиційних процесів, як вже зазначалося вище, формується за високих темпів зростання капітальних інвестицій, тоді як в сучасних економічних реаліях спостерігається діаметрально протилежна ситуація.

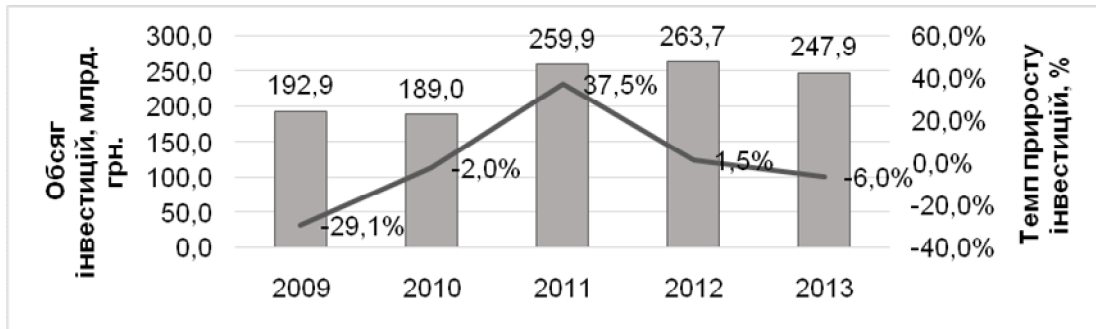

Рис. 1. Обсяг капітальних інвестицій за 2009-2013 рр.

Джерело: розроблено автором на основі даних Державної служби статистики України

За результатами досліджень інвестиційного клімату в Україні, його рівень залишається відносно стабільним з кінця 2011 р., хоча й відносно низьким. Згідно досліджень, проведених Європейською бізнес-асоціацією (ЄБА), індекс інвестиційної привабливості України протягом 2014 р. мав незначне піднесення – 2,5-2,72 бали з п'яти можливих (рис. 2) [1]. При цьому 60% опитаних експертів вважають, що жодних позитивних не сталося за останні 3 місяці 2014 року не сталося. Єдина позитивна зміна останнього кварталу 2014 р. – парламентські вибори та Кабінет Міністрів, який почав діяти (на думку лише 25% опитаних).

Отже, інвестиційний клімат в Україні також є відносно несприятливим, що зумовлюється, якщо розглядати економічні чинники, економічною нестабільністю в країні та її фінансовій сфері, девальвацією гривні, невирішеністю питань валютного регулювання, проблемами в розвитку зовнішньої торгівлі тощо, а в інституційному середовищі – ефективністю функціонування державних інституцій, правового забезпечення інвестиційної діяльності та функціонування грошово-кредитної систем, що, в кінцевому підсумку, негативно впливає на вирішення проблем інвестиційної політики та забезпечення економічної безпеки країни.

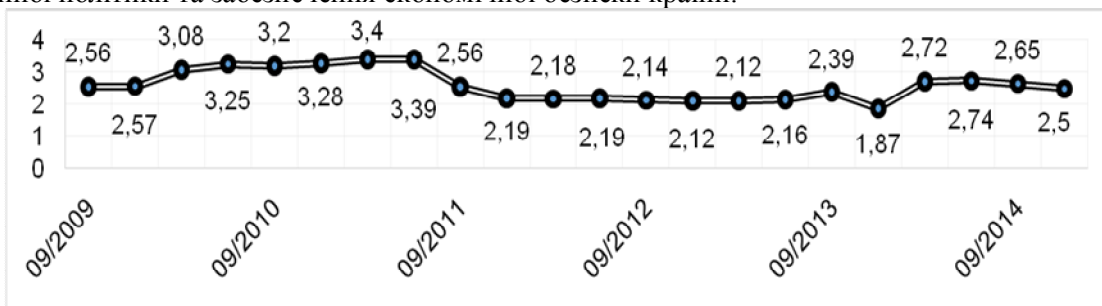

Рис. 2. Індекс інвестиційної привабливості ЄБА

Джерело: розроблено автором за даними Європейської бізнес-асоціації

Згідно з інституційною точкою зору на економічну безпеку неефективне функціонування державних інституцій та правове забезпечення інвестиційної діяльності становлять для неї найбільшу загрозу, що може бути усунута реорганізацією діяльності інститутів влади та прийняття адекватних ринковим відносинам законів, в тому числі в інвестиційній сфері.

На даний час в світі вже сформований значний досвід у сфері інституційного забезпечення економічної безпеки, однак, як вважається, повністю сформована інституційна система склалася лише в США, разом з тим в ряді інших країн, як наприклад, Німеччині, Франції та Великобританії, вона вважається досить розвиненою [2].

Формування системи інституційного забезпечення інвестиційної політики відповідно концепції економічної безпеки в Україні, особливо при порівнянні з попередньо названими країнами, складний і тривалий процес, що зумовлюється геополітичними обставинами, внутрішньополітичним станом та складністю самої проблеми.

Як можна побачити з підготовлених оглядів інституційно-правового забезпечення інвестиційної діяльності [3; 4] в Україні вже сформована нормативно-правова основа розвитку інвестиційної діяльності, яка включає значну кількість правових документів України та міжнародних договорів. Тільки за останні роки вона поповнилась законами «Про підготовку та реалізацію інвестиційних проєктів за принципом «єдиного вікна», спрямованим на створення чітких механізмів організаційного

супроводу підготовки і реалізації інвестиційних проектів, «Про державно-приватне партнерство», направлено на правове забезпечення реалізації державно-приватного партнерства, «Про інститути спільного інвестування», який встановлює правові та організаційні засади створення та діяльності суб'єктів спільного інвестування, «Про індустріальні парки», який визначає правові та організаційні основи створення та діяльності індустріальних парків. Приведені на вимогу часу та удосконалені окремі положення Закону України «Про інвестиційну діяльність» щодо державної підтримки та стимулювання інвестиційної діяльності.

Однак, існуюча система інвестиційного законодавства є ще не узгодженою, складною та бюрократизованою, що створює умови для зловживань. Це законодавство постійно зазнає змін, є нестабільним, також ряд аспектів інвестиційної діяльності регулюються нормами інших видів господарського права, а також цивільного й земельного законодавства.

У вище згаданій системі інституційно-правового забезпечення було передбачено цілий комплекс програм, спрямованих на розвиток інвестиційної діяльності, які остаточно не були завершені через складнощі з реалізацією Державного бюджету в 2013-2014 рр.

Нормативно-правова основа забезпечення національної безпеки, в свою чергу, є відповідною до вимог Закону України «Про основи національної безпеки України» (розроблені і затверджені Воєнна доктрина України та Стратегія національної безпеки України), однак не відповідає вимогам до формування відповідної системи економічної безпеки: забезпечені лише законність функціонування сфери національної безпеки та визначена її стратегія, що потребує доопрацювання відповідно викликів часу, тоді як відсутні доктрина, і концепція національної безпеки, які б охоплювали економічну безпеку.

В Україні сформована широка система інститутів влади в інвестиційній сфері, що можуть бути класифіковані за наступними рівнями: 1) представницькі органи державної влади (Президент України, Верховна Рада України); 2) виконавчі органи влади (Кабінет Міністрів України, державні адміністрації); 3) уповноважені органи виконавчої влади у сфері інвестиційної діяльності (міністерства та відомства, зокрема, Державне агентство з інвестицій та управління національними проектами); 4) органи місцевої влади (місцеві ради та їх виконкоми); 5) державні установи у сфері інвестиційної діяльності (регіональні центри з інвестицій та розвитку, державні фінансові та інвестиційні установи та ряд інших).

Однак ефективність роботи всіх структурних рівнів розгалуженої системи інститутів влади в інвестиційній сфері є невисокою, про що свідчать тенденції інвестиційного розвитку України. Ефективність інвестиційної політики знижується внаслідок неузгодженості діяльності окремих органів та гілок влади в цій сфері (наприклад, уповноважені та виконавчі органи влади управляють окремими сферами інвестиційної діяльності, тоді як місцеві органи влади – на окремих рівнях), дублювання їх функцій (наприклад, Міністерство економічного розвитку і торгівлі України є головним органом з реалізації інвестиційної політики, тоді як Державне агентство з інвестицій та управління національними проектами – головний орган із забезпечення реалізації державної політики у сфері інвестиційної діяльності та управління національними проектами).

Разом з тим система органів влади в сфері національної безпеки є досить структурованою: забезпеченням національної безпеки займаються Президент України, Верховна Рада України, Рада національної безпеки і оборони України, Національний банк України, інші міністерства та відомства, а також органи місцевого самоврядування, взаємодія між якими і повноваження чітко прописані національним законодавством.

Ефективна система інвестиційної політики передбачає розробку державної стратегії в інвестиційній сфері, що має бути перетворена в скоординовану діяльність відповідних інституційних структур. Інституційному прогресу повинно сприяти формування відповідних імперативів забезпечення економічної безпеки засобами інвестиційної політики, що супроводжується побудовою ієрархічно структурованої та збалансованої системи органів державної влади, кожен з яких має власне місце і роль в регулюванні інвестиційної діяльності. На базі інститутів президента та парламенту формується нормативно-правова база регулювання інвестиційної діяльності, визначаються пріоритети і напрями інвестиційної політики на основі затвердження відповідних державних програм з обґрунтуванням можливостей їх реалізації, забезпечується їх відповідність стратегічним та поточним викликам економічної безпеки, формується інституційне середовище інвестицій. На базі інституту виконавчої влади, представленого Кабінетом Міністрів та міністерствами і відомствами, диференціюють структури і функції інвестиційної діяльності, що є інтегрованими системами, з ви-

користанням спеціальних інструментів та методів управління. Функціями інститутів влади виступають: інформаційна (забезпечення учасників інвестиційного ринку необхідною інформацією для підвищення рівня їх компетентності), координації (погодження інтересів всіх учасників інвестиційного ринку), субординації і реординації (перехід зміни функцій одним інститутам від інших без їх дублювання), розвитку (встановлення єдиних норм і правил поведінки). За основу тут можна взяти підхід [5, с. 30, 36], що запропонований відомим системологом В. І. Свідерським, вибравши з усього спектру відносин відносини взаємозалежності, субординації і координації, які забезпечують взаємоузгодженість елементів системи і дозволяють домогтися отримання позитивного результату.

Таким чином, імперативи інвестиційної політики доповнюються організаційним механізмом взаємодії інституційних учасників інвестиційної діяльності, ефективна дія якого можлива за умови дотримання правил ринку, що передбачає за їх порушення перегляд домовленостей та формування інших моделей поведінки, що може призводити до виникнення нових інститутів.

Важливою складовою імперативів інвестиційної політики є система зовнішньоекономічного співробітництва, оскільки інвестування закордон і отримання іноземних інвестицій є взаємовигідним елементом співпраці з іншими країнами, в тому числі із позицій забезпечення економічної безпеки. Існує цілий ряд досліджень, які підтверджують, що закордонні інвестиції можуть сприяти підвищенню рівня економічної безпеки країни шляхом привнесення нових технологій, фінансування економіки та формування залежності країни інвестора [6; 7]

Виходячи із вище зазначеного, можна зробити висновок, що державна інвестиційна політика включає заходи інституційного регулювання інвестиційного ринку, що сприяють підвищенню рівня економічної безпеки країни на основі підвищення рівня інвестиційного клімату, регулювання умов інвестиційної діяльності через забезпечення взаємодії між учасниками ринку, визначення інститутами місця і ролі суб'єктів інвестиційної діяльності як суб'єктів права, власності та учасників ринку. Основними інституційними імперативами інвестиційної політики як засобу забезпечення економічної безпеки є: політико-правові інститути, що визначають права і обов'язки учасників інвестиційного ринку, і відображені представницькими та виконавчими органами влади, а також різноманітними державними установами; економічні інститути, що визначають умови інвестиційної діяльності, на які, впливає, в першу чергу економічне законодавство та окремі види економічної політики.

Список використаних джерел

1. Індекс інвестиційної привабливості [Електронний ресурс] / Офіційний сайт European Business Association. – Режим доступу: <http://www.eba.com.ua/uk/about-eba/indices/investment-attractiveness-index>
2. Кузнецова Е.И. Развитие конкурентных отношений и экономическая стратегия государства: монография / Е. И. Кузнецова. – М. : Юнити-Дана : Закон и право, 2008. – 383 с.
3. Почерніна Н. В. Інституційне забезпечення інноваційно-інвестиційної діяльності в Україні / Н. В. Почерніна // Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки). – 2013. – № 1 (3). – С. 192-199.
4. Пріоритети інвестиційної політики в контексті модернізації економіки України / А. П. Павлюк, Д. С. Покришка, О. О. Молдован, Д. В. Ляпін [та ін.] ; [за ред. Я. А. Жаліла]. – К. : НІСД, 2013. – 80 с.
5. Свидерский В. И. О диалектике отношений / В. И. Свидерский. – Л.: Издательство Ленинградского ун-та, 1983. – 135 с.
6. Martin, P., Mayer, T. and Thoenig, M. (2008) "Make trade not war?", *Rev. Econ. Stud.*, vol. 75, pp. 865–900
7. Polachek, S. W. (1980) "Conflict and trade", *J. Conflict Resolut.* vol. 24(1), pp. 55–78.

Солоха Д.В., д-р екон. наук, доцент

Київський національний університет культури і мистецтв, Київ Україна

ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ

Перспективи розвитку соціально-економічної системи на сучасному етапі суспільного розвитку України зумовлюються перш за все посткризовим станом й подіями воєнного характеру, які цілком охопили східні регіони нашої країни, що в свою чергу вплинуло на стан справ в державі в цілому. Отже, лише завдяки формуванню ефективного механізму функціонування соціально-економічної системи як на регіональному, так й на державному рівні, здатне забезпечити її відродження та розвиток в довгостроковій перспективі.

В умовах подальшої трансформації вітчизняної економічної системи й поглиблення ринкових відносин першочерговим стає питання розробки та реалізації механізму ефективного розвитку соціально-економічних систем регіонів. Стабілізація функціонування сучасних регіонів, як базису розвитку країни, в значній мірі досягається за рахунок організації на підприємствах, галузях ефек-

тивної системи управління, яка дозволить в умовах дестабілізації економіки адаптувати методи управління з використанням системного підходу.

Системний підхід представляє собою науковий напрямок, заснований на методології пізнання частин на підставі цілого і цілісності на відміну від класичного підходу, орієнтованого на пізнання цілого через частини. В сучасних умовах зрозумілою є обмеженість класичної методології – від частини до цілого, бо в умовах динамізму зовнішнього середовища, зміни призводять до виникнення нових властивостей не тільки на рівні підприємств, але й регіону.

Головна концепція системного підходу полягає в вивченні (пізнанні – аналізі) деякої системи не тільки як сукупності її частини, а і у зворотному напрямі, – визначенні основних властивостей системи як цілого, інтерпретуванні функціонування і розвитку її частин (підсистем) з погляду системи в цілому. «Навчитися» системному підходу можна, тільки кардинально перебудувавши своє мислення, яке зобов'язане розглядати систему відразу і одночасно у всьому комплексі проблем і на всіх рівнях організації, у тому числі – з урахуванням аналізу зовнішнього для системи середовища.

Основні принципи теорії систем (цілісності, системності і динамічності) були виведені на основі вивчення конкретного біологічного матеріалу і за своєю сутністю носять індуктивний характер. Річ у тому, що і предметом вивчення кібернетики на перевірку виявляються не «всі можливі машини», а суто кібернетична система, відкрита для інформації і закрита для передачі ентропії.

Мабуть, важко знайти чисто індуктивну або дедуктивну теорію. Формулюванню загальних принципів передують аналітичне дослідження конкретного матеріалу, а сам обсяг матеріалу і напрям його обробки визначаються наявністю інших попередніх принципів тощо. Індукція і дедукція як методи дослідження знаходяться в діалектичній єдності. Їх виділення у вигляді самостійних методів швидше показує, на якій стадії вивчення об'єкту почато створення теорії.

Існує багато визначень поняття «система», але всі вони зводяться до розкриття системи як сукупності елементів, організованих таким чином, що зміна, виключення і введення нового елемента закономірно відбивається на всіх інших елементах. Уточнення визначення системи полягає не в розширенні його обсягу, а навпаки, в звуженні: не всяка взаємодія веде до виникнення і тим більше збереження системи. Деякі способи взаємодії виявляються руйнівними як для системи, так і для самих взаємодіючих об'єктів, тобто «елементів».

Аналіз безлічі визначень поняття системи дозволяє зробити наступне узагальнення – система:

– являє собою організоване складне ціле; сукупність чи комбінацію предметів або частин, що утворюють комплексне єдине ціле;

– формується на основі елементів системи, яка може відрізнитися від інших систем або за діючими в них законами різного рівня, тобто рівнем розвитку, або за законами одного рівня, відмінність яких визначається лише різними умовами розвитку цих елементів;

– потребує наявності одночасно двох видів сумісності: сумісності однопорядкових елементів як необхідної умови взаємодії і сумісності окремо взятого елемента зі всіма іншими елементами цілого, тобто елемента і системи, в яку він входить.

Узагальнюючи наведені поняття, під системою будемо розуміти об'єкт будь-якої природи (або сукупність взаємодіючих об'єктів), що володіє вираженою «системною властивістю» (властивостями), тобто властивістю, якої не має жодна з частин системи при будь-якому способі декомпозиції і що не виводиться з властивостей частин. Частини системи, що мають аналогічні властивості, назвемо підсистемами. Об'єднання декількох систем, що володіє системною властивістю, називатиме надсистемою або системою більш високого порядку (2-го, 3-го і т.д.). Елементом системи є об'єкт (частина системи) з однозначно певними відомими властивостями.

Система (підсистема, елемент) має входи, виходи і складається з певних підсистем. Подібне розчленовування сильно спрощує дві операції:

– сприяє правильній декомпозиції системи на підсистеми;

– сприяє створенню правильної моделі і тієї що відносно легко інтерпретується, що має відношення до аналізу і прогнозування функціонування системи.

Різноманіття підсистем пояснює складність системи та підкреслює важливість здійснення стратегічного управління. В системі (якщо це дійсно система) завжди є домінуючим (основним) цикл (або ритм), який визначає зміст системи (її здібності).

Причому цей ритм завжди включає акумулятор і процесор (перетворювач ресурсів). Базова модель системи повинна описувати в першу чергу головний цикл системи «акумулятор \leftrightarrow процесор».

Подібне розчленовування сильно спрощує дві операції:

– сприяє правильній декомпозиції системи на підсистеми;

сприяє створенню правильної моделі і тієї що відносно легко інтерпретується, що має відношення до аналізу і прогнозування функціонування системи.

Різноманіття підсистем пояснює складність системи та підкреслює важливість здійснення стратегічного управління. В системі (якщо це дійсно система) завжди є домінуючим (основним) цикл (або ритм), який визначає зміст системи (її здібності). Причому цей ритм завжди включає акумулятор і процесор (перетворювач ресурсів). Базова модель системи повинна описувати в першу чергу головний цикл системи «акумулятор \leftrightarrow процесор».

Входом називається дискретна або безперервна безліч «контактів», через які дія середовища передається системі. Вихід – безліч контактів, через які система впливає на середовище.

Будь-який елемент системи має принаймні один вихід і один вхід. Дія може полягати в передачі речовини, енергії, інформації або комбінації цих компонентів. Відповідно говоритимемо про речовинний, енергетичний, інформаційний обмін між системою і середовищем - метаболізм).

Таким чином, поняття «елемент», «підсистема», «система», «надсистема» взаємно перетворювані: система може розглядатися як елемент системи більш високого порядку, а елемент – як система (при поглибленому аналізі); ставлення до системи визначається не тільки її змістом, але і точкою зору, позицією, задачею дослідника.

В практиці нерідко застосовується термін «велика система». Під великою (великомасштабною) системою розумітимемо систему, число підсистем якої дуже велике, а склад різноманітний.

Середовище є оточенням, з яким система взаємодіє. Системи, що взаємодіють із середовищем, називаються «відкритими». «Закриті («замкнуті») системи» середовища не мають. Середовищем для однієї з підсистем системи може служити решта підсистем або частини з них, а також інші «сторонні системи». Середовище – теж система.

Система може виникнути і зберегтися тільки тоді, коли властивості її елементів відповідають умовам її збереження, тобто частини відповідають цілому (інакше немає ні частин, ні цілого). Це і є друга форма сумісності, яка, будучи розглянута як ставлення частини до цілого, виявляється функцією частин відносно до цілого.

З системою взагалі елемент знаходиться у взаємодії лише в тому значенні, що властивості кожного іншого елемента, з яким перший знаходиться у взаємодії, визначаються не тільки його власним змістом, але і сумарним результатом дії всіх інших елементів системи в цілому. Саме відповідність цій загальній результуючій дії властивостей даного елемента і є його відповідність системі, цілому.

Звідси функцію в системному розумінні можна визначити як таке ставлення частини до цілого, за яким саме існування або будь-який вид прояву частини забезпечує існування або будь-яку форму прояву цілого.

В системному або організаційному розумінні функції відображається і якісний бік залежності – її здатність сприяти збереженню системи. Необхідно розрізняти поняття «функція» і «функціональний зв'язок». Якщо «функція» відображає ставлення елемента до цілого, залежність стану і поведінки цілого від стану і поведінки частини, то «функціональний зв'язок» є така форма взаємодії між співіснуючими елементами цілого, за наявності якої стан і поведінка цих елементів взаємообумовлені, а ланцюг причин і наслідків замкнений.

Функція в організаційному її розумінні є віддзеркаленням єдності зв'язків функціональних і причинних. З одного боку, утворення цілого і його поведінка є результатом взаємодії частин, їх функціонального зв'язку.

З іншого боку, для збереження цілого, тобто сукупності взаємодіючих частин, необхідна ще і деяка причинна залежність між кожною окремою частиною і цілим, а саме: поведінка частини визначає поведінку цілого, а отже, і його здібність до самозбереження.

Зазвичай, сама поведінка частини залежить від місця в «динамічному ряді» цілого, воно залежить від інтегральних властивостей об'єкту. Проте це не заважає визначити причинну залежність функціонування цілого від поведінки частини. І разом з тим це не означає, що функція і є причинна залежність між частиною і цілим. Річ у тому, що такого роду причинна залежність між частиною і цілим не може існувати без зв'язків функціональних, оскільки без них не буде ні частин, ні цілого.

Під станом системи розумітимемо впорядковану сукупність значень параметрів, внутрішніх і зовнішніх, визначаючих хід процесів, що відбуваються в системі. Система може знаходитися в кінцевому, розрахунковому або континуальному станах.

Поведінка системи є розгорнена в часі послідовність реакцій системи на зовнішню дію.

Концепція системного підходу лежить в основі системного мислення і характеризується наступними рисами:

1) кожна система не має повних аналогів поведінки, в усякому разі аналогії настільки рідкісні, що з їх наявністю в дослідженнях і практиці можна не вважатися;

2) незнання функцій елементів (підсистем) не дозволяє визначити функції об'єкту, незнання поведінки об'єкту на інтервалі $(-T, 0)$ не дозволяє точно передбачити його поведінку на інтервалі $(0, T)$;

3) система в змозі (в певних межах) управляти своєю ентропією (зменшувати її, зберігати, гальмувати збільшення) при випадковій і несприятливій дії середовища або (та) здатна здійснювати поведінку, переслідуючи досягнення певної мети. Ця риса називається негентропійність системи. Негентропія (міра вірогідності перебування в даному стані) визначає «прагнення» системи до основного процесу, здатність усувати наслідки зовнішніх і внутрішніх випадкових дій;

4) «прагнення» досягнення мети – виражає саме цю тенденцію: збереження і посилення основного процесу, що веде до мети. Тому поняття «негентропійність» і «цілеспрямованість» – споріднені;

5) композиція і декомпозиція системи повинні здійснюватися у напрямі генерації характеризуючої систему інформації більш високої якості;

6) інваріанти визначаються змістом, структурою і ресурсом системи, а не цільовою функцією. На підставі дослідження інваріантів виявляються закони збереження. Можна стверджувати, наприклад, що у відповідних системах діють «закон збереження енергоресурсу» і «закон збереження енергоінформативності».

Ці автономні закони реально властиві системі, їх знання дозволяє розкрити багато важливих властивостей, ідентифікувати і пов'язати процеси, інакше кажучи – пізнати систему на підставі емпіричного «мішка фактів», важкопередбачуваних і важкообозримих. Для систем, що розвиваються, енергетичний і енергоінформативний ресурси наростають, що не виключає їх інваріантності і існування законів збереження;

7) система описується кінцевою безліччю моделей, кожна з яких орієнтована на певну групу властивостей складної системи;

8) системи, знаходячись в різних середовищах (ситуаціях), можуть проявляти різні системні властивості, у тому числі альтернативні (тобто несумісні окремо ні в одній з ситуацій);

9) зміна поведінки складної системи може бути пов'язана з енергією, з речовиною і з інформацією, які, накопичуючись, впливають стрибкоподібно, шляхом якісного переходу. Приріст інформації, для накопичення якої складна система має спеціальні засоби і можливості, визначає діяльність системи, тоді як надлишок речовини або енергії може зруйнувати її;

10) дія середовища до певного рівня компенсується посиленням одних і ослабленням інших процесів, а починаючи з деякого рівня, потрібне «перевлаштування» системи;

11) підвищення точності визначення (вимірювання) будь-якої кількісно описуваної властивості складної системи понад деяку межу спричиняє зменшення можливої точності визначення (вимірювання) іншої властивості – одночасно виміряти значення двох (або більш) параметрів з точністю, що перевищує певний рівень, неможливо. Інакше кажучи, існує область невизначеності, в межах якої властивості можуть бути описані тільки характеристиками вірогідності;

12) функціональна тенденція, спрямована на досягнення системою деякого стану, або на посилення (збереження) деякого процесу з протистоянням зовнішнім діям, використовуючи середовище. Сукупність функцій складної системи посилює (зберігає) процеси, стимулюючи певні стани системи. Це може бути виражено збільшенням (збереженням) деякого функціонала від системних процесів (включаючи взаємодію з середовищем);

13) системи володіють здібністю до вибору поведінки, і отже, однозначно передбачити спосіб дії і екстраполювати їх стан неможливо ні при якому апріорному знанні властивостей системи і ситуації.

Розглядаючи наведені характеристики, можна відзначити, що вони не вичерпують ества методології системного підходу, але в цілому дають можливість визначити істотні його складові для розробки методологічних основ дослідження механізму забезпечення ефективного розвитку соціально-економічних систем.

Розвиток будь-якої системи можна вважати сталим, якщо він зберігає будь-який її сутнісний інваріант, тобто не міняє, не піддає загрозі її принципову властивість, ставлення, обмеження, підсистему, елемент, те, що іманентно головному, критичному аспекту існування системи. Таке трактування відповідає кібернетичному розумінню сталості й її математичним формалізаціям.

При такому підході для цивілізації в цілому сталість – майже синонім виживання, одне без іншого неможливе. Але будь-яка спроба спуститися на один або декілька структурних рівнів і відповідно редукувати ці поняття натрапляє на найскладніші методологічні проблеми.

Стрілець М. І.,

кандидат наук з державного управління, доцент

Чернігівський національний технологічний університет, Чернігів, Україна

СУЧАСНІ ПРІОРИТЕТИ КАДРОВОЇ ПОЛІТИКИ ТА КАДРОВОЇ РОБОТИ У СФЕРІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

На сучасному етапі розвитку України стає очевидним, що кадрове забезпечення сфери державного управління починає відігравати вирішальну роль у вирішенні широкого кола як поточних, так і перспективних проблем розвитку всього суспільства. Складність завдань та викликів ХХІ ст., радикальний характер перетворень в економічній та політичній сферах суспільства обумовлює необхідність утвердження принципів сучасної кадрової політики. Від принципу підбору кадрів на основі політичних рис, характерних для адміністративно-командної системи управління, нині слід рішуче перейти до принципів професіоналізму і компетентності, які в умовах ринкових відносин стають вирішальними.

Означена проблема стала однією зі складових Стратегії сталого розвитку "Україна – 2020", затвердженої Указом Президента України П. Порошенка від 12 січня 2015 року № 5/2015, де зазначено, що ратифікація Угоди між Україною та Європейськими державами зумовила низку перетворень, зокрема, «метою реформи державного управління є побудова прозорої системи державного управління, створення професійного інституту державної служби, забезпечення її ефективності. Результатом впровадження реформи має стати створення ефективної, прозорої, відкритої та гнучкої структури публічної адміністрації із застосуванням новітніх інформаційно-комунікативних технологій, яка здатна виробляти і реалізовувати цілісну державну політику, спрямовану на суспільний сталий розвиток і адекватне реагування на внутрішні та зовнішні виклики» [3].

Необхідно зазначити, що ця проблематика не є новою. Чимала кількість наукових досліджень присвячена саме суспільним відносинам у сфері розробки, організації та проведення кадрової роботи у галузі державного управління. За останні роки вагомий внесок у дослідження цієї проблематики зробили вчені: В.Б. Авер'янов; Г.В. Атаманчук; В.Д. Бакуменко; С.Д. Дубенко; В.М. Князев; Г.І. Леліков; В.І. Луговий; В.К. Майборода; Т.В. Мотренко; Н.Р. Нижник; О.Ю. Оболенський; В.М. Олуйко; П.Т. Павленчик; Т.І. Пахомова; Л.А. Пашко; С.М. Сergyogin; О.І. Турчинов. Потреба у забезпеченні позитивних змін у кадровій роботі, на думку більшості науковців, назріла давно, однак минулі стереотипи продовжують працювати, створюючи застарілі структури, породжуючи бюрократизм та слабкі рішення, стримуючи інноваційний процес в управлінні, що автоматично призводить до некерованості на усіх рівнях.

Нині склалася парадоксальна ситуація: складність державного управління в умовах децентралізації та демократизації непомірно зросла, з'явилась потреба формування і висування у сфері державного управління кадрів нової генерації. Однак, як свідчить проведений нами аналіз ще 2011 р., зафіксований у монографії «Професійний рекрутинг у системі державної служби України» [2], сучасної системи підготовки кадрів, здатної успішно вирішувати державні завдання у ХХІ ст., не створено. Саме тому командно-адміністративна схема управління повертається у ще потворнішому вигляді з характерними для неї негативними рисами, а саме: постійною реорганізацією управлінської структури, невиправданою ротацією держслужбовців, зниженням професіоналізму та особистісного потенціалу чиновників. Очевидністю сьогодення є потреба розробки на сучасних концептуально-ідеологічних засадах нової моделі кадрової роботи щодо професійного рекрутингу в органах державної влади, сфери державного управління.

Відтак вирішення сучасних управлінських проблем шляхом підбору кадрів традиційним способом уявляється неприйнятним. Вважаємо, що нині необхідна сучасна науково обґрунтована кадрова

політика в органах влади та управління. Її основними напрямками мають стати: чітке визначення цілей і завдань, принципів функціонування інституту державної служби та органів державної влади, забезпечення їх ефективної діяльності. Як головний суб'єкт кадрової політики та основний наймач кваліфікованого персоналу управління держава покликана удосконалювати всі механізми формування, розподілу та раціонального використання людських ресурсів, що є об'єктом кадрової політики на різних рівнях організації суспільства: центральному, регіональному, галузевому, місцевому.

Тому головною метою державної кадрової політики виступає формування дієвого кадрового потенціалу, який, завдяки професійним, кваліфікаційним, діловим, особистісно-індивідуальним рисам, вмінням та навичкам, дозволив би забезпечити ефективне й результативне функціонування Української держави у XXI ст.

Кадровий потенціал на державній службі ми розглядаємо як сукупну здатність та готовність кадрів державних службовців ефективно виконувати посадові обов'язки.

Керівник у сучасних умовах – це професія, яка, як правило, висуває перед людиною ширший набір соціальних вимог та ролей, ніж посада. До професії можна мати покликання, здібності, талант. Посаді ж можна лише відповідати чи не відповідати. Як доречно зауважує Н. Р. Нижник, «професію, у відомому значенні слова, вільно вибирають, а на посаду призначають» [1, с. 128]. Перехід до ринкових відносин та становлення незалежної Української держави висунули перед українським суспільством потребу створення системи управлінських кадрів, які відповідають сучасним вимогам. Ця система повинна охоплювати три її рівні, а саме:

I-й рівень – загальнодержавна кадрова політика, суб'єктом якої є вищі та центральні органи державної влади. Саме тому на центральному рівні необхідно чітко визначити концептуально-стратегічний напрям формування та реалізації кадрової політики на сучасному етапі розвитку держави з урахуванням усіх викликів поточного моменту.

II-й рівень – кадрова політика в регіонах. Її потрібно розробити з урахуванням наявних особливостей, уточнивши стратегію, тактику та механізм її реалізації.

III-й рівень – кадрова політика органів самоврядування, яка, максимально наближаючись до інтересів пересічних громадян, у повній мірі використовує місцевий кадровий потенціал та приводить у дію механізм місцевого самоврядування. Цей рівень кадрової політики набуває пріоритетного значення, адже відсутність кваліфікованих кадрів на місцях є одним з основних факторів гальмування процесу становлення та розвитку муніципального управління в цілому та місцевого самоуправління зокрема.

Очевидно, що в процесі розробки національної концепції державного управління нині потрібно враховувати не лише уроки минулого і зарубіжний досвід. Аналіз зарубіжного досвіду організації та проведення професійного рекрутингу на державній службі (І. А. Василенко, В. І. Луговий, В. М. Князев, В. Лобанов, С. М. Озирська, Л. В. Сморгунов, С. В. Сьомін, С. Троза) свідчить про врахування у цій процедурі національних особливостей у підходах до формування кадрового корпусу професійних державних службовців. Водночас рекрутингова процедура у державних службах зарубіжних держав має й певні спільні риси, зокрема: прозорість та загальна доступність громадян до процесу заміщення вакантних посад на державній службі; обов'язковість застосованого інструментарію, який дозволяє максимально об'єктивно діагностувати професійно-особистісну структуру кожного кандидата. Зарубіжний досвід рекрутингу на державній службі виявляє, що його головним завданням є професійна селекція кандидатів, найбільш придатних до виконання посадових обов'язків на основі діагностики їх професійно-особистісних характеристик. Еволюція та сучасний стан процесу рекрутингу кандидатів на державну службу має свої специфічні особливості у кожній проаналізованій країні. Вони є відображенням національних специфічних характеристик. Тим не менше об'єднуючим елементом проаналізованих зарубіжних систем рекрутингу є визнання його головної мети, що полягає у професійній селекції найбільш придатних до виконання посадових обов'язків кандидатів на основі діагностики їх професійно-особистісних характеристик. Сутність кадрової політики на державній службі обумовлює сутність її пріоритетів, які, на нашу думку, мають полягати у забезпеченні:

- органів державної влади професійно-особистісно придатними державними службами;
- високого професіоналізму, культури та доброчесності службовців;
- ефективного використання кадрового потенціалу;
- оптимального поєднання наступності кадрів з їх ротацією;
- службового просування державних службовців.

Проведений аналіз нинішньої кадрової ситуації на державній службі дозволив виділити основні пріоритети державної кадрової політики: 1. Оптимізація структури та чисельності держслужбовців. Для цього вітчизняну державну службу необхідно привести у відповідність до сучасної моделі державного управління. 2. Удосконалення рекрутингу кадрів на державну службу. Основним має стати осучаснення сутності процедури рекрутингу як процесу професійної селекції кандидатів на основі діагностики їх професійно-особистісної придатності. 3. Забезпечення стабільності кадрового складу. 4. Покращення якісних показників корпусу державних службовців за освітою, віком та стажем їх роботи. Пріоритетним напрямом залишається залучення на державну службу молоді, створення належних умов її професійно-особистісного зростання. 5. Забезпечення об'єктивної комплексної оцінки професійно-особистісних якостей державних службовців. 6. Забезпечення умов просування на державній службі, адекватних професійно-особистісному потенціалу держслужбовців. 7. Забезпечення якісного кадрового складу за рівнем професійної підготовки. Задля успішної реалізації складової частини цього пріоритетного вектора був створений Навчально-науковий інститут управління та адміністрування, що є структурним підрозділом Чернігівського національного технологічного університету. Організація Інституту відповідає вимогам нової економічної політики і викликана потребами суспільства і регіону в підготовці фахівців нової якості, за перспективними галузями знань, напрямками підготовки, спеціальностями та спеціалізаціями. До структури Інституту входять чотири факультети: праці та соціального управління, проектного менеджменту та управління якістю, управління та життєзабезпечення, природокористування і туризму. У складі навчально-наукового інституту функціонують 13 кафедр, 10 з яких є випусковими.

Вважаємо, що об'єднання усіх потоків кадрової політики, їх цілісний вплив на суспільство можливі лише за умови досягнення цілісності кадрової політики на усіх рівнях управління. Така цілісність вимагає створення передумов для того, щоб не лише поставити на наукову основу всю роботу з підготовки кадрів для державного управління та виховання резерву державної служби, а й наповнити реальним змістом конституційні принципи його формування. Їх реалізація вимагає уточнення концептуальної основи освітньої системи й оновлення виховних, освітніх, управлінських технологій. Перш за все доцільно:

- ввести інновації у шкільну освіту з тим, щоб забезпечити раннє виявлення управлінських талантів в учнівському середовищі та шляхом створення управлінських гімназій і коледжів передбачити допрофесійну управлінську підготовку талановитої молоді;
- створити чітку систему безперервної управлінської освіти;
- забезпечити цілісне зміцнення основ формування державних службовців нового типу, справжньої управлінської еліти.

Список використаних джерел

1. Нижник Н. Р. Государственно-управленческие отношения в демократическом обществе [монографія] / Н. Р. Нижник. – К. : НАНУ, Ін-т государства и права, 1995. – 206 с.
2. Стрілець М.І. Професійний рекрутинг у системі державної служби України [монографія] / М. І. Стрілець. – Чернігів: Десна Поліграф, 2011. – 232 с.
3. Указ Президента України П. Порошенка Про Стратегію сталого розвитку "Україна – 2020" від 12 січня 2015 року № 5/2015. – [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5/2015#n10>

Струк Н.П., кандидат економічних наук,
доцент кафедри державного управління та місцевого самоврядування
*Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу,
Івано-Франківськ, Україна*

ЩОДО ЗМІН В УПРАВЛІННІ ГАЗОТРАНСПОРТНОЮ СИСТЕМОЮ УКРАЇНИ

Газотранспортна система (ГТС) України є сьогодні однією із стратегічно важливих галузей національної економіки, ефективна і результативна діяльність якої покликана забезпечити та гарантувати досягнення Україною членства в Європейському союзі. ГТС України має стратегічне значення для економіки та енергетичної безпеки не тільки нашої держави, а і країн Європи. Україна транспортує до країн Європейського Союзу близько 80% природного газу, купленого ними у Росії. Враховуючи необхідність зміцнення енергетичної безпеки держави, забезпечення транзиту природного газу через територію України, надійна робота ГТС є пріоритетним завданням. Слід зауважити, що з кожним роком структура європейського ринку природного газу стає склад-

нішою, збільшується кількість учасників ринку. У таких умовах першочерговим завданням для України стає пошук інструментів для максимізації своєї частки в ренті, яку має наша держава від транзиту природного газу на європейський ринок та посилення своїх позицій важливого геополітичного партнера ЄС.

Для досягнення задекларованої мети необхідно суттєво модернізувати вітчизняну ГТС, що стало сьогодні пріоритетним завданням на державному рівні. Науковцями доведено, що в основу теоретико-методологічних підходів до вироблення стратегії реконструкції та модернізації ГТС України має бути покладено порівняльний аналіз стратегічних загроз та переваг [1-5].

В процесі дослідження нами встановлено, що до основних переваг функціонування ГТС України можна віднести: вигідне географічне розташування країни; наявність існуючої розгалуженої газотранспортної мережі з високою пропускнуою здатністю; унікальну технологічну структуру ГТС України; велику ємність підземних сховищ газу в Україні та їх вигідне розташування поблизу кордонів Європейського Союзу; наявність кваліфікованих спеціалістів для обслуговування і експлуатації ГТС, її реконструкції і модернізації та власної системи підготовки і підвищення кваліфікації кадрів та інші. До основних загроз функціонування української ГТС відносяться: політична нестабільність в Україні; нестабільний попит на газ у країнах Європи; створення нових трубопровідних газотранспортних маршрутів в обхід території України; обмежені обсяги інвестицій для потреб реконструкції та модернізації ГТС України; активізація зусиль уряду РФ щодо диверсифікації маршрутів постачання газу на європейські ринки; намагання Росії домінувати на Європейському ринку природного газу через контроль за видобувними та транспортними потужностями як всередині країни, так і за її межами; посилення рівня монополізму та інші. При цьому основна частина потенційних загроз функціонування ГТС України (72,7 %) пов'язана із зовнішніми чинниками, вплив яких складно нівелювати, зокрема 18,2% з них пов'язані із європейськими споживачами газу, 45,5% - із монопольним постачальником газу - Російською Федерацією, 9,1% загроз пов'язані із консолідацією зусиль Європи та Росії щодо створення обхідних маршрутів і, нарешті, 27,3 % стратегічних загроз мають внутрішнє походження [1, с. 235].

Сьогодні потрібні значні інвестиційні ресурси на реконструкцію та модернізацію існуючої ГТС України. В цьому контексті переваги української ГТС є очевидними, оскільки розширення та модернізація її потужностей є вигіднішими у порівнянні з будівництвом нових маршрутів, але для реалізації вищесказаного потрібно змінити підходи до управління ГТС. В наукових працях та дослідженнях аналітиків Центру Разумкова розглядаються такі варіанти ефективного управління ГТС України: реформування власними силами; передача у концесію; передача у оперативне управління; приватизація. Експерти Центру Разумкова в результаті проведених досліджень прийшли до висновку, що найбільш перспективною альтернативою слід вважати створення міжнародного консорціуму в складі ВАТ «Газпром» (постачальник), ДК «Укртрансгаз» (транзитер), європейські компанії (споживачі) [6, с. 11-23]. Однак, бачення моделі створення міжнародного консорціуму російською та українською сторонами було і є настільки різними, що реалізація цього проекту уже протягом багатьох років не може зрушити з місця, не дивлячись на постійні і наполегливі спроби всіх зацікавлених сторін.

Цілком очевидно, що сформована система газозабезпечення України в сучасних умовах не може існувати як ізольована замкнута структура, орієнтована виключно на внутрішній ринок. В результаті проведеного дослідження, встановлено, що процес газотранспорту можна відобразити у вигляді тріади, яка повинна враховувати інтереси експортера (постачальника), інтереси імпортера (споживача) та транспортувальника (транзитера) природного газу. Зважаючи на тісний і прямий зв'язок між основними суб'єктами газотранспорту, їх взаємозалежність, слід наголосити на наступному. Політика інтеграції України в Європейський Союз повинна бути стратегічно виважена із збереженням відносин з Російською Федерацією в сфері транспортування природного газу і повинна стати інструментом досягнення прагматичних цілей всіма учасниками запропонованої вище схеми взаємодії РФ – Україна – ЄС.

Для ефективного функціонування ГТС сьогодні необхідно створити відповідні політико-організаційні передумови, що сприяли б комплексному і масштабному її реформуванню. Прийняття свого часу декларації „Україна – ЄС” засвідчує довіру з боку ЄС до української ГТС як надійної системи транзиту газу європейським споживачам і фактично стало першим етапом її інтеграції в європейську енергетичну систему. Сьогодні процес інтеграції посилюється і окреслюється новими перспективами для управління ГТС.

З метою підвищення рівня енергетичної безпеки держави в серпні 2014 року Верховна рада України прийняла Закон України "Про внесення змін до деяких законів України щодо реформування системи управління Єдиною газотранспортною системою України" (Закон України №1645-VII від 14.08.2014р.). Згідно із документом, функції диспетчерського (оперативно-технологічного) управління Єдиною газотранспортною системою України виконує оператор Єдиної газотранспортної системи України, який визначається центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику в нафтогазовому комплексі, а у передбачених законом випадках - центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику в нафтогазовому комплексі, за згодою Верховної Ради України. Функції оператора Єдиної газотранспортної системи України закріплюються за суб'єктом господарювання, засновником та власником якого може бути виключно держава, у тому числі через Публічне акціонерне товариство "Національна акціонерна компанія "Нафтогаз України", або (у разі створення спільного підприємства) держава, у тому числі через Публічне акціонерне товариство "Національна акціонерна компанія "Нафтогаз України" (володіння не менше 51 відсотком корпоративних прав), а також юридична особа (юридичні особи), що належить та контролюється резидентами держав - членів Європейського Союзу, Сполучених Штатів Америки чи Енергетичного Співтовариства - і є оператором системи транспортування газу або членом Європейської мережі операторів системи транспортування газу, сертифікованим відповідно до вимог статті 10 Директиви 2009/73/ЄС Європейського Парламенту та Ради Європейського Союзу стосовно спільних правил для внутрішнього ринку природного газу, статті 3 Регламенту 715/2009 Європейського Парламенту та Ради Європейського Союзу про умови доступу до мереж передачі природного газу [9].

Відповідно до рішення центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики в нафтогазовому комплексі, функції оператора підземного сховища газу можуть бути відокремлені та покладені на окреме підприємство - оператора підземного сховища газу. Верховна Рада України за поданням Кабінету Міністрів України затверджує результати конкурсу та приймає остаточне рішення щодо визначення компанії-нерезидента у суб'єкті господарювання, на якого покладено функції оператора Єдиної газотранспортної системи України. Умови конкурсу розробляються та затверджуються Кабінетом Міністрів України. Засновник або власник підприємства, на яке покладено функції оператора Єдиної газотранспортної системи, повинен мати не менш як п'ятирічний досвід управління газотранспортною системою на американському чи європейському ринку [9].

Прийняття законопроекту дозволить здійснити реформування Національної акціонерної компанії "Нафтогаз України", спрямоване на підвищення економічної ефективності нафтогазової галузі, що буде відповідати вимогам законодавства ЄС у зв'язку з приєднанням України до Договору про заснування Енергетичного Співтовариства та сприятиме посиленню енергетичної незалежності України.

Отже, фактично задекларовані зміни передбачають можливість управління ГТС на нових засадах, а саме із використанням міждержавного партнерства. Цілком доцільним виглядає використання позитивного досвіду, який тривалий час діє в багатьох країнах світу. Досвід показує, що трубопровідні системи трансформуються в лінійно-інтегровані міжнаціональні суб'єкти господарювання, управління діяльністю яких здійснюють самостійні в господарському сенсі органи з обов'язковим представленням і гармонізацією інтересів всіх зацікавлених сторін: постачальників, транзитерів, споживачів та потенційних інвесторів. Звичайно таке трансформування вимагає і наукового обґрунтування, і методологічної і практично-прикладної розробки цілої низки нетрадиційних організаційних, юридичних, економічних, технологічних умов, методів, технологій і рекомендацій з реалізації ідеї інтеграції лінійної частини не за ознакою її приналежності до тієї чи іншої країни, а за технологічно і економічно завершеним циклом початку та закінчення транспортування і використання енергоносіїв.

Управління ГТС України в контексті євроінтеграції необхідно розглядати як процес її реформування і модернізації, що відповідає міжнародним і правовим зобов'язанням держави. Сьогодні пріоритетне місце для держави займає формування і реалізація власної політики транзитного транспортування природного газу в спільному і гармонізованому режимі з Російською Федерацією та Європейським Союзом.

Список використаних джерел

1. Дзьоба О. Г. Управління трансформаціями та розвитком системи газозабезпечення: монографія / О. Г. Дзьоба. – Івано-Франківськ: ІФНТУНГ, 2012. – 352 с.

2. Крижанівський Є. І. Аналіз та оцінка світового досвіду з управління міжнародними магістральними трубопровідними системами / Є. І. Крижанівський, І. Л. Боднар, Н. В. Люта, В. П. Петренко // Економіка та управління в нафтовій і газовій промисловості. – 2010. - №2. – С. 40 – 44.
3. Боднар Г. Ф. Управління державно-приватними партнерствами на засадах гармонізації інтересів сторін: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук; спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (нафтова і газова промисловість)» / Г. Ф. Боднар. – Івано-Франківськ, 2010. – 20с.
4. Запихляк І. Б. Оцінювання рівня розвитку вітчизняних газотранспортних підприємств на основі ресурсного підходу / І. Б. Запихляк // «Управління соціально-економічним розвитком держави, регіону, підприємства». Матер. Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. 04.11.-04.12. 2013 р. м. Полтава. – Ч.1. - Полтава: Видавель Шевченко Р. В., 2013. – С. 37 – 39.
5. Дзьоба О. Г. Економічні аспекти модернізації газотранспортної системи України / О. Г. Дзьоба // Формування ринкових відносин в Україні: збірник наукових праць. – 2010. – Вип. 6 (109). – С. 102 – 106.
6. Створення міжнародного газотранспортного консорціуму на базі ГТС України // Національна безпека і оборона. – 2004. - №1. – С. 3-23.
7. Україна буде модернізувати ГТС спільно з європейцями та американцями / [Електронний ресурс] УНІАН.Економіка. – Режим доступу : <http://economics.unian.ua/energetics/904373-ukrajina-bude-modernizuvati-gts-spilno-z-evropeytsyami-ta-amerikantsyami.html>
8. Україні знову пропонують тристоронній консорціум з управління ГТС / [Електронний ресурс] УНІАН. Економіка. – Режим доступу : <http://economics.unian.ua/energetics/906958-ukrajini-znovu-proponuyut-tristoronny-konsortsiy-z-upravlinnya-gts.html>
9. Закон України "Про внесення змін до деяких законів України щодо реформування системи управління Єдиною газотранспортною системою України" від 14.08.2014 р. № 1645-VII / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1645-18>

Такаландзе Лариса,

Доктор Економіки, Професор,
Спикер Совета Представителей,

Сухумский государственный университет Тбилиси, Грузия

ГРУЗИЯ И ЕВРОСОЮЗ: РАЗВИТИЕ ОТНОШЕНИЙ И ПЕРСПЕКТИВЫ

Как известно, Европейская Политика Соседства ЕПС представляет собой новый подход Европейского союза к соседним странам с целью укрепления отношений между Евросоюзом и его странами-соседями и сотрудничества по созданию зоны безопасности и благосостояния, «кольца дружественных стран» на границах Европейского союза. ЕПС также призвана предоставить странам-соседям Евросоюза возможность более тесного сотрудничества с ЕС в области политики, безопасности, экономики и культуры.

Отношения между Грузией и Евросоюзом начались в 1992 году, когда Грузия восстановила свою независимость после распада Советского Союза. Краеугольным камнем этих отношений является соглашение о партнерстве и сотрудничестве (РСА). В последующие годы цели и приоритетные сферы сотрудничества между Грузией и Евросоюзом были определены в трех основных документах. Это: документ стратегии страны в 2007-2013 годах (Country Strategy Paper), национальная индикаторная программа 2007-2010 гг. и национальная индикаторная программа 2011-2013 гг. В июне 2014 года в Брюсселе состоялось подписание Соглашения об ассоциации Грузии с Евросоюзом - Грузия стала ассоциированным членом ЕС. Важное значение для интеграции Грузии в Евросоюз имеет экономическая интеграция; Поскольку экономическая интеграция играет крайне важную роль для поддержания курса на интеграцию Грузии в Евросоюз, поэтому ниже основное внимание будет уделено именно экономическим вопросам.

Подход, предложенный Евросоюзом в рамках Европейской политики соседства, предусматривает расширение приоритетных торговых отношений и увеличение финансовой и технической помощи. Кроме того, данная политика предлагает соседним странам перспективу присутствия на внутреннем рынке Евросоюза, участия в некоторых программах ЕС и расширения деловых взаимоотношений и связей с Европейским союзом благодаря гармонизации их законодательных систем и систем регулирования. Этот процесс может дать существенный экономический эффект, как прямой, так и косвенный. Прямой будет заключаться в повышении благосостояния за счет роста торговли и углубления рыночной интеграции вследствие снижения тарифных и других барьеров в торговле. Еще важнее, особенно для стран — партнеров ЕС, будет косвенный эффект — приближение соседних стран к экономической модели Евросоюза. Кроме того, благодаря внедрению лучших моделей международной практики Европейская политика соседства, в частности предложенное ею расширение внутреннего рынка, обеспечивает улучшение инвестиционного климата в партнерских странах, создаст более прозрачную, стабильную и благоприятную среду для расширения частного сектора. Европейская политика соседства обладает серьезным потенциалом для улучшения экономических и социальных условий в странах — соседях ЕС. Однако для реального достижения таких результатов необходим ряд согласованных мероприятий и эффективное выполнение соответствующих правил. При определенных обстоятельствах

углубление интеграции в ЕС, особенно в контексте либерализации движения капитала, может стать причиной увеличения макроэкономической и финансовой нестабильности. Соответственно, реализация Европейской политики соседства должна быть надлежащим образом спланирована, привязана к четкому временному графику для лучшей адаптации к конкретной ситуации в каждой стране и подержана здоровой макроэкономической, социальной и структурной политикой. Реальная полезность Европейской политики соседства будет зависеть от ее влияния на уровень и качество жизни. Применительно к Грузии участие в Европейской политике соседства должно сопровождаться активными мерами по урегулированию проблем бедности и неравенства, а также выделением приоритетных сфер экономической и социальной политики. Эти приоритетные сферы: Улучшение экономических и социальных условий в странах — соседях ЕС, улучшение предпринимательской и инвестиционной среды путем обеспечения прозрачности процесса приватизации и продолжение борьбы с коррупцией, стимулирование экономического развития, интенсификация усилий, направленных на сокращение бедности и обеспечение социального равенства, содействие устойчивому развитию, дальнейшая гармонизация экономического законодательства и административных правил.

Реализация этой политики, в конечном счете, будет способствовать в Грузии сокращению бедности, обеспечению социального равенства и устойчивому развитию страны.

Литература

1. Евгений Бараташвили, Александр Сичинава, Лаша Булия, Социально-экономические аспекты отношений ЕС и Грузии в рамках европейской политики соседства http://www.ca-c.org/c-g/2010/journal_rus/c-g-3-4/06.shtml
2. Вардишвили Георгий, Форматы отношений Грузии и Евросоюза http://www.ca-c.org/c-g/2010/journal_rus/c-g-3-4/06.shtml

Хома І.Б., д.е.н., доцент

Національний університет «Львівська політехніка», Львів, Україна

ПРОБЛЕМИ УКРАЇНСЬКИХ РЕФОРМ НА ШЛЯХУ ВХОДЖЕННЯ КРАЇНИ В ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ

Як відомо, входження України в Європейський Союз (ЄС) вимагає суттєвого вдосконалення законодавчо-нормативної бази та абсолютного виконання усіх законів ринку і виваженої структурної перебудови, у першу чергу, різних сфер промисловості і банківської системи. Це зобов'язує уникнення вибірковості виконання цих законів, так як будь-який вибірковий підхід до їх виконання породжує корупційні дії у фінансово-економічному середовищі, що є неприпустимою й основною перешкодою на шляху довгоочікуваного входження країни у простір ЄС.

Сьогодні діяльність вітчизняних господарюючих структур у більшості випадках вже вибрало вектор євроінтеграційних процесів, хоча ці процеси знаходяться у дисонансі з нерентабельними і неефективними підприємствами, що закриває шлях останнім, без кардинальних позитивних змін, до подальшого розвитку, так як західні інвестори, завжди активно вивчаючи українську економіку, надавали перевагу лише прибутковим суб'єктам господарювання для подальшої співпраці на встановлених взаємовигідних умовах.

Своєю чергою, реформування виробничої сфери України має пожвавити промисловий сектор економіки за допомогою процедур, які дозволили би збільшити власні оборотні засоби підприємств і сприяли реконструкції та оновленню застарілих основних фондів [1, с. 137]. За відсутністю ґрунтовного аналізу зарубіжного та вітчизняного досвіду залучення коштів для розвитку підприємництва в умовах економічних трансформацій та його прогнозу щодо тенденцій та пошуків напрямів зростання, будь-які реформаторські нововведення є невиправданими і, навіть, безглуздими. Є багато прикладів країн, які все-таки подолали шлях складних реформ і фінансово-економічної стабілізації та досягли достатньо високого рівня своєї інтегрованої економічної безпеки.

Європейський Союз відкриває більший простір до вливання іноземних інвестицій в усі галузі економіки України. Хоча слід пам'ятати, що достатньо великий інвестиційний ризик не вдасться швидко нейтралізувати або диференціювати із-за пролонгованості наслідків фінансово-економічного дисбалансу країни, яка встала на шлях трансформаційних економічних змін.

В Україні ще раніше діяв фонд підтримки підприємств, інвестиційний капітал якого виділявся Конгресом США через Агентство США по міжнародному розвитку. Також надавались кредити різними міжнародними фінансовими організаціями і урядом різних країн, але ця політика була спрямована на певні зобов'язання країни-одержувача цих коштів [1, с. 145], як це передбачено і

зараз, проте вони часто порушувались. На це були різні причини, зокрема і втрата швидкої окупності окремих галузей промисловості із-за нестабільного і динамічного характеру, висока норма капіталу, низька капіталомісткість. Нагромадження цих причин періодично знижувало інвестиційну привабливість окремих сфер вітчизняної промисловості ще наприкінці 90-років ХХ століття, проте, Україна залишалась потенційним позичальником коштів, створивши привабливе інвестиційне середовище своїми природними і трудовими ресурсами.

Аналогічна ситуація зберігається і сьогодні: низка як європейських країн, так і США та Канада готові надати макрофінансову допомогу Україні на шляху входження в ЄС, якщо держава буде продовжувати курс реальних послідовних реформ. Все залежить насамперед від викоринювання корупції в державі, усунення великих проблем в енергетичному секторі економіки, де існують невиправдані субсидії.

Особливе значення у процесі українських реформ сучасного періоду має бути відведено і цілеспрямованому контролю за процесом витрачання бюджетних коштів, а також раціональному підходу до неперервного прогнозування джерел для покриття державного бюджету, знайшовши місце для фінансування і державних підприємств, хоча їх кількість за останні роки суттєво зменшилась.

Попит на гроші в усіх країнах і в усі часи завжди був високий, хоча збільшення грошової маси в обігу призводить до обезцінювання грошової одиниці та падіння її купівельної спроможності. Ще в кінці минулого століття уряд України використав такий механізм: він штучно зменшив обсяг грошової маси в обігу через запровадження жорстких мір резервування комерційних банків, підтримуючи високу додатну ставку рефінансування. Держава у той час також призупинила платежі по заробітній платі працівникам бюджетної сфери [1, с. 150]. У наш час цей захід не є дієвим, так як не можна «оздоровлювати» економіку для здійснення ефективних реформ за рахунок тільки власного населення, тим більше, в спектрі перебігу значної кількості як бізнес-конфліктів, так і військового конфлікту, зокрема на території країни.

У складі ЄС Україні важливо розуміти параметри ринків збуту вітчизняної промислової продукції та стратегії вибору видів продукції для постійного виробництва, так як європейський ринок є набагато більше конкурентоспроможний та економічно захищений. Тому реформування цього напрямку промисловості обов'язково має бути підкріплено виваженими бізнес-планами, потужною маркетинговою базою та запровадженою дієвою діагностикою рівня економічної захищеності насамперед стратегічно важливих для держави підприємств.

Тому в умовах відновлення економічного розвитку вітчизняних господарюючих структур виникає необхідність у запровадженні ефективного механізму діагностики їх економічного захисту як однієї з найважливіших на сьогоднішньому етапі їх властивостей. Більшість економічних негараздів, які порушують загальний стан рівноваги економічного захисту, фіксуються за допомогою діагностичних процедур, проявляючись у контролі та оцінюванні хаотичних і не завжди передбачуваних динамічних коливань показників-індикаторів або критеріїв ефективності діяльності відповідного підприємства [2].

Вважається, що інтегрована економічна безпека суб'єкта господарювання залежить передусім від наявності виваженої правової системи його захисту та ефективного механізму забезпечення її реалізації, гарантом якої є насамперед держава з ефективними методами контролювання та регулювання [3, с. 16; 4], а потім уже безпосередньо залежить від внутрішнього фінансово-економічного стану окремого підприємства, який за найефективнішого використання наявних фінансових, виробничо-інноваційних та інших ресурсів посилює його захист від існуючих небезпек, загроз або інших непередбачуваних обставин і сприяє досягненню цілей бізнесу, одержуючи достатній прибуток в умовах конкуренції та підприємницького ризику [3, с. 17].

Проте, слід враховувати, що якщо підприємство переступає дозволіні межі підприємницької діяльності, то воно може незаконно відновлювати свою економічну захищеність у супереч встановленим державою правилам, приховуючи і значні витрати. У такій ситуації на підприємствах для діагностичного контролю об'єктивного рівня економічної захищеності рекомендується обов'язково використовувати типові ознаки ідентифікації елементів «тіньової» діяльності для швидкого їх виявлення та блокування в умовах запровадження в дію економічних реформ.

Сучасне підприємство належить до категорії складних систем, управління якими вимагає постійного підтримання технології виробничого процесу, дотримання як фінансових, так і виробничих показників, близьких до нормативних, та здійснення необхідних коректив у разі виникнення

відхилень у функціонуванні. Тому діяльність будь-якого підприємства вимагає додаткового і посиленого контролю ззовні, тим більше, якщо на ньому спостерігається хаотичне коливання рівня економічної захищеності, наприклад, за фактом спонтанної розбалансованості надходження фінансових коштів і витрат, і якщо воно знаходиться на шляху прогресивних економічних реформ. Це може бути не лише наслідком впливу на підприємство загроз з боку зовнішнього середовища в умовах ринку, але й тих загроз, що цілеспрямовано продукує сам суб'єкт господарювання з великим ризиком для себе за виявлення їх контрольними структурами, якщо на ньому періодично скоюються різноманітні економічні злочини, а саме: злочини проти порядку провадження підприємницької діяльності, зокрема і приховування валютної виручки; злочини, що перешкоджають правомірній підприємницькій діяльності та інші злочини, що можуть бути пов'язані із провадженням взагалі підприємницької діяльності (значні обсяги капіталів виводились за межі України за схемами з повернення псевдоінвестицій або сплати нерезидентам дивідендів, які значно перевищували реально вкладений іноземний капітал, а також для виведення капіталу з країни за сумнівними схемами та отримання незаконних доходів часто використовували офшорні компанії [4]). У процесі здійснення необхідних українських реформ на шляху входження у ЄС це неприпустимо, так як, як відомо, потужний «тіньовий» сектор поглинає частину готівкових коштів і майже не повертає їх в офіційний оборот [1, с. 154].

Аналогічна ситуація торкається і банківських структур. Особливу проблему викликають неплатоспроможні банки. Вони є зайвою ланкою в умовах необхідних реформ стабілізації фінансово-економічного стану держави, так як нездатні здійснити навіть елементарні валютні операції. Своєю чергою, неплатоспроможні банківські структури блокують будь-який інвестиційний процес, що не дозволяє розширити та стабілізувати підприємницьку діяльність в умовах євроінтеграційних процесів. До того ж неефективне використання коштів різними структурами ринку гальмує на невизначений період процес трансформації економіки в державі, не залишаючи місця позитивним результатам реформ, і тому при таких наслідках розвитку подій входження України у ЄС може затягнутись на невизначений період.

Таким чином, у державі існують проблеми на шляху здійснення економічних реформ, проте, вони мають реальні шанси до швидкого вирішення при правильному та раціональному до них підході, паралельно забезпечуючи пошук врегулювання усіх конфліктних ситуацій з оптимізацією та недопущенням збільшення можливих економічних витрат, а також при блокуванні у подальшому корупції.

Список використаних джерел

1. Куклин В.М. Парадоксы украинских реформ (мотивы и события) / В.М. Куклин, С.М. Куклин. - Львов: НВФ «ГраМ», 1997 – 320 с.
2. Хома І.Б. Формування та використання систем діагностики економічної захищеності промислового підприємства: [монографія] / І.Б. Хома. - Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2012. – 504 с.
3. Іванюта Т.М. Економічна безпека підприємства: навч. посібник / Т.М. Іванюта, А.О. Заїчковський. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 256 с.
4. Чернявский А.А. Безопасность предпринимательской деятельности / А.А. Чернявский. – К.: МАУП, 1998. – 124 с.

Шабардіна Ю.В., к.е.н., PhD

Чернігівський національний технологічний університет, Чернігів, Україна

СУЧАСНА ЕКОЛОГІЧНА ПОЛІТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ – ОРІЄТИРИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Першочерговою функцією будь-якої держави є забезпечення її національної безпеки, що особливо актуалізується в світі останніх подій в Україні. Враховуючи розуміння національної безпеки з точки зору захищеності життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, екологічна безпека повинна розглядатися як її пріоритетна складова. Вирішення важливих екологічних проблем, більшість з яких має глобальний характер внаслідок розмитості кордонів природного довкілля, обмеженості природних ресурсів і в той же час стрімко зростаючої потреби в них, лише на рівні окремих держав сьогодні фактично неможливо. Внаслідок чого виникає нагальна потреба концентрації спільних зусиль і реалізації єдиної екологічної політики багатьох держав, пріоритетами розвитку яких є забезпечення належних умов життєдіяльності людини, збереження природних екосистем для наступних поколінь та забезпечення екологічної безпеки. Оскільки природно-ресурсний потенціал України є складовою

загальноєвропейських природних багатств, таким чином, його збереження і відродження необхідно розглядати в рамках загальноєвропейських пріоритетів суспільного розвитку.

Період становлення екологічної політики Європейського Союзу налічує понад 40 років плідної системної праці з формування європейського екологічного права. Вважається, що початок становлення Спільної екологічної політики в Європі заклала конференція глав держав та урядів, яка відбулася в 1972 році в м. Париж. Загострення екологічної кризи в Європі на початку 70-х років XX ст. і об'єктивна необхідність здійснення екологічних заходів привернули громадську думку Європи до екологічних проблем економічного розвитку. Пріоритетність екологічної політики закріплена в Амстердамському договорі, що був затверджений в 1997 р., а з 1998 р. питання охорони навколишнього середовища включені в усі напрями Спільних політик ЄС [3]. Так, до сфер, в яких на даний момент відбувається інтеграція екологічних питань, можна віднести: сільське господарство, політика розвитку третіх країн, енергетика, підприємництво, рибальство, внутрішній ринок, дослідження, структурні фонди, торгівельні та зовнішні відносини, транспорт, економічні та фінансові відносини [4].

Серед пріоритетних цілей політики ЄС у сфері навколишнього середовища виділяють наступні:

- збереження, захист і поліпшення якості навколишнього середовища;
- охорона здоров'я населення;
- розумне та раціональне використання природних ресурсів;
- підтримка заходів на міжнародному рівні щодо вирішення регіональних або глобальних проблем навколишнього середовища, зокрема протидія зміні клімату [5].

Специфікою природоохоронного законодавства ЄС є орієнтація на забезпечення сталого розвитку країн-учасниць, за якого економічне зростання, соціальна згуртованість та охорона навколишнього середовища знаходяться в одній площині та є взаємопідтримуючими напрямленнями діяльності ЄС. Сталий розвиток відноситься до моделі людського розвитку, за якої використання ресурсів спрямоване на задоволення людських потреб нинішнього покоління з одночасним забезпеченням сталості природних систем та збереженням навколишнього середовища для закладання можливості задоволення потреб майбутніх поколінь.

Поміж основних принципів екологічної політики ЄС, дотримання яких є обов'язковою умовою для всіх членів та кандидатів на вступ до цього інтеграційного утворення, важливого значення набуває принцип субсидіарності, який спрямований на визначення рівня втручання ЄС. При цьому втручання ЄС при вирішенні екологічних проблем окремих держав-учасниць вважається аргументованим за умов доведення більшої ефективності його дій порівняно з відповідними заходами держав-учасниць.

В основу функціонування Європейського Союзу закладений принцип верховенства права, що передбачає можливість діяльності Союзу виключно в межах договорів, які були добровільно та демократично затверджені усіма державами-учасницями ЄС.

Договір є обов'язковою угодою між державами-членами ЄС. На сьогодні чинними є два договори: Договір про заснування Європейського Союзу та Договір про функціонування Європейського Союзу.

Взаємодоповнюючими можна вважати принципи пропорційності і «розумного регулювання». Пропорційність згідно Ст. 5 Договору про заснування Європейського співтовариства означає неможливість накладання органами влади на громадян зобов'язань, які перевищують установлені межі необхідності, що впливають з публічного інтересу. «Розумне регулювання» означає досягнення результатів найменш обтяжливим шляхом.

Одним з ключових принципів, на яких заснована екологічна політика ЄС є принцип «забруднювач платить», який несе в собі попереджувальну дію щодо випадків порушення стандартів екологічної безпеки і тим самим сприяє реалізації цілей та впровадженню відповідної політики ЄС у цій сфері.

Принцип вжиття заходів перестороги забезпечує швидке реагування в умовах можливої небезпеки для здоров'я людини, тварин або рослин та навколишнього середовища.

Запозичення і реалізація основних принципів екологічної політики ЄС в Україні є нагальною потребою подальшого розвитку нашої держави на умовах сталості.

Позитивним моментом є те, що здійснення екологічної політики ЄС покладена на природоохоронні інституції загальноєвропейського значення. Практика засвідчила, що діяльність суб'єктів екологічного врядування саме наднаціонального рівня дозволяє уникнути суб'єктивності у розв'язанні екологічних проблем окремих країн-учасниць та реалізувати право ініціативи щодо гармонізації законодавства в екологічній сфері. Так, основними суб'єктами, які розробляють та ре-

алізують екологічну політику ЄС є: Європейський парламент, Рада ЄС, Комісія ЄС, Суд ЄС, Омбудсмен ЄС, Європейський інвестиційний банк, а також спеціалізовані установи: Європейське агентство з навколишнього середовища, Європейська мережа інформації та спостереження за навколишнім середовищем, Мережа ЄС для імплементації та застосування права навколишнього середовища, Європейська консультативна рада з навколишнього середовища, Європейський консультативний форум з навколишнього середовища і сталого розвитку та ін. [6; 7].

Підписання Угоди про асоціацію між Європейським Союзом і Україною активувало подальшу співпрацю ЄС і України, яка до цього моменту мала переважно декларативний характер.

Експерти в галузі екологічного права України наголошують, що забезпечення екологічних прав громадян за європейськими стандартами в процесі реалізації екологічної політики досягається через інституційно-функціональну складову [1, с. 106-115]. Так, виділяють п'ять рівнів, на яких здійснюється реалізація екологічної політики в Україні, а саме:

1 Рівень стратегічного управління, представлений такими органами держави як Президент України, Рада національної безпеки і оборони України, Кабінет Міністрів України. На даному рівні визначаються пріоритетні завдання, що мають бути реалізовані в процесі державного управління екологічною сферою, здійснюється загальна координація діяльності органів виконавчої влади щодо забезпечення екологічних прав громадян.

2 Рівень галузевого та міжгалузевого управління, розгалужена система яких зумовлює наявність досить складних адміністративно-правових зв'язків між ними. Це, насамперед, центральні органи виконавчої влади, зокрема Міністерство екології та природних ресурсів України, а також державні агентства, інспекції, управління та служби, що регулюють окремі галузеві питання. На даному рівні здійснюється нормативне, методологічне, наукове забезпечення відповідної галузі екологічної діяльності, здійснюється міжгалузева координація, відомчий нагляд і контроль, реалізуються регуляторні функції відповідних центральних органів виконавчої влади.

3 Рівень місцевого управління представлений місцевими державними адміністраціями, територіальними органами окремих центральних державних органів на обласному та районному рівнях, які забезпечують реалізацію відповідних завдань і функцій держави в окремих складових процесу реалізації екологічної політики в межах територій областей та районів, а також забезпечується міжгалузева координація різних напрямків державної екологічної політики на місцевому та регіональному рівнях.

4 Рівень, який представлений органами місцевого самоврядування, керівними органами підприємств, установ, організацій, які спеціалізуються на здійсненні функцій управління екологічно значущою діяльністю цих організацій та іншими інституціями, що мають відношення до забезпечення екологічних прав громадян. Актуальним питанням є посилення ролі саме органів місцевого самоврядування в процесі реалізації державної екологічної політики.

5 Рівень громадського управління здійснюється громадськими організаціями, діяльність яких має екологічне спрямування.

В контексті вище сказаного погоджуючись з висновками дослідників [2] надзвичайно важливим внеском у забезпечення екологічних прав громадян за європейськими стандартами в процесі реалізації екологічної політики може стати взаємодія вітчизняних інституцій цієї сфери з аналогічними інституціями держав-членів Європейського Союзу.

Реальні здобутки у проведенні екологічної політики ЄС можна дослідити через призму періодичних програм екологічних дій, що було започатковано з 1973 року, даного інтеграційного утворення.

Аналіз Програм дій з охорони навколишнього середовища (ЕПД), кількість яких на сьогоднішній день складає сім, дозволяє прослідкувати еволюцію європейських екологічних орієнтирів, зміщення акцентів з контролю лише за якісними показниками окремих екосистем в площину планетарного регулювання довкілля.

В 2012 році Європейська Комісія представила нову Програму дій Союзу з охорони навколишнього середовища до 2020 року, яка проходить під гаслом: «Жити добре в межах можливостей нашої планети». Дана Програма направлена на підвищення екологічної сталості в Європі та перетворення ЄС на інклюзивну і сталу «зелену» економіку. Серед основних тематичних пріоритетів є:

1. Захист, збереження та розвиток природного капіталу ЄС;
2. Перетворення ЄС на ресурсозберігаючу, «зелену» та конкурентоспроможну низьковуглецеву економіку;

3. Захист громадян ЄС від екологічних тисків та ризиків для здоров'я і благополуччя;
4. Максимізація переваг екологічного права ЄС;
5. Поліпшення доказової бази екологічної політики;
6. Забезпечення інвестицій у екологічну та кліматичну політику та досягнення відповідної вартості інвестицій;
7. Поліпшення екологічної інтеграції та узгодженості політики;
8. Підвищення сталості міст ЄС;
9. Підвищення ефективності діяльності ЄС щодо реагування на регіональні та глобальні екологічні та кліматичні виклики.

Останнім часом все більшої пріоритетності набуває регіональна політика ЄС, екологічна складова якої посідає одне із центральних місць. Метою регіональної екологічної політики є забезпечення гармонійного, сталого розвитку європейських регіонів. У зв'язку з тим, що державну екологічну політику на регіональному рівні можна розглядати в двох аспектах: як екологічну політику держави щодо регіонів і як екологічну політику, яка здійснюється регіонами, доцільним, на наш погляд, в контексті вирішення специфічних екологічних регіональних проблем є розмежування повноважень між різними гілками влади у сфері природокористування і охорони навколишнього природного середовища. В даному випадку корисним може бути досвід держав-членів Європейського Союзу, національні уряди яких, в процесі децентралізації влади передали широке коло повноважень з охорони довкілля регіональним та місцевим органам самоврядування.

Країнами Європейського Союзу накопичено значний досвід екологічного управління. Еволюція екологічної політики ЄС сформувала чіткі підходи до визначення і розв'язання проблем навколишнього середовища. Використання екологічних стандартів є запорукою сталого функціонування еко-систем в розвинутих європейських країнах. Практика показує, що бездумне дублювання досвіду інших країн без врахування особливостей становлення і розвитку екологічного простору України не може підвищити ефективність використання її наявного природно-ресурсного потенціалу і забезпечити сталий розвиток території нашої держави. Безперечно, досягнення високих екологічних стандартів ЄС повинно стати стратегічним завданням екологічної політики України на найближчу перспективу, але в той же час необхідно усвідомлювати, що сучасні значні досягнення в природоохоронній сфері європейської спільноти є результатом тривалого процесу не тільки проведення реформ на державному і регіональних рівнях, а також усвідомлення кожним громадянином важливості створення умов для забезпечення достойного існування не тільки для себе, а і для наступних поколінь.

Список використаних джерел

1. Грушкевич Т. В. Європейські стандарти забезпечення екологічних прав : навчально-методичний посібник / Т. В. Грушкевич. – Хмельницький : Центр перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, державних підприємств, установ і організацій, 2013. – 260 с.
2. Ашикова Е. І. Необхідність державного регулювання екологічного розвитку регіонів / Е. І. Ашикова // Проблеми трансформації системи державного управління в умовах політичної реформи в Україні : матеріали наук.-практ. конф. за міжнар. участю, Київ, 31 трав. 2006 р. : у 2 т. : тези доп. – К. : Вид-во НАДУ, 2006. – Т. 2. – С. 180–182.
3. Pietras M. Bezpieczenstwo ecologiczne w Europie / M. Pietras. – Lublin, 2000. – 387 s.
4. Дубовик О.Л., Иванова А.Л. Реализация принципов европейского экологического права / О.Л. Дубовик, А.Л. Иванова // Политика и общество. – 2004. - № 5. – С. 68-73, с. 70
5. Політика та право ЄС з питань, що стосуються довкілля // Владислав Бізек. Посібник. Київ – 2013 с. 5 с. 162 – Режим доступу <http://www.sbs-envir.org/images/documents/EC-LEG-Textbook-UA.pdf>
6. Конституційні акти Європейського Союзу (в редакції Лісабонського договору) / за заг. ред. Г. Друзенка ; пер. Г. Друзенка та С. Друзенко. – К. : К.І.С., 2010. – 536 с.
7. Грицяк І. Право та інституції Європейського Союзу : навч. посіб. / І. А. Грицяк ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України; Центр правових та підприємницьких дослідж. – 2-ге вид., допов. – К. : К.І.С., 2006. – 300 с.

Шиян Н.І., канд. екон. наук, доцент

*Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва,
Харків, Україна*

ЗАКОНОМІРНОСТІ У ЗМІНІ ОБСЯГІВ ВИРОБНИЦТВА МОЛОКА В УКРАЇНІ

Актуальність теми. Молочне скотарство як одна із провідних галузей тваринництва та і сільського господарства в цілому, постійно привертало підвищену увагу науковців. Сьогодні можна говорити про те, що у цілому галузь переживає не найкращі часи, і стає все більш очевидним, що вийти на прогнозні рівні виробництва молока не тільки у 2015 р., а і навіть у 2020 р. буде не тільки

складно, а скоріше за все, не можливо. Так, згідно з прогнозом передбачалося, що виробництво молока усіма категоріями господарств у 2015 р. дорівнюватиме 17,3 млн т, у 2020 р. – 23,0 млн т, а у 2030 р. зросте до 26 млн т. [1, С. 220]. Фактично ж у 2013 р. було вироблено 11,7 млн т молока. Тож виникає питання про те, які із методів обґрунтування стратегії розвитку галузі потрібно використати, щоб із врахуванням її стану, тенденцій, закономірностей у її розвитку, отримати вірогідний прогноз.

Огляд публікацій. В аграрній економічній літературі існує певна практика по визначенню тенденцій у розвитку аграрного сектора за різні періоди. Найчастіше таким аналізом охоплюються роки з 1990 р. по 2012 р. Одним із характерних прикладів є публікація «Агропродовольче виробництво у 1990-2009 рр.: тенденції розвитку [2]. У ній зокрема підкреслюється, що проблемною галуззю аграрного виробництва залишається тваринництво. Але безпосередньо проблеми розвитку скотарства у ній не розглядаються. По-іншому до вирішення цього завдання підійшли автори іншого колективу [1]. Вони, по-перше, значну увагу приділили питанням, пов'язаним з виробництвом молока. А по-друге, значно розширили терміни аналізу, охопивши період, починаючи з 1945 р. У цей же час нами у співавторстві з Н.С. Ляліною була видана монографія, присвячена питанням прибутковості виробництва [3], в якій аналізувався стан виробництва молока в Україні за період з 1945 по 2009 рр. з аналізом широкого комплексу проблем. Але серед них була відсутня постановка проблем, пов'язаних з проявою циклічності у зміні обсягів виробництва молока. А як показали подальші дослідження, для звернення до подібної проблематики були підстави.

Виходячи із цього, *метою даного дослідження* було визначення закономірностей у зміні обсягів виробництва молока в Україні протягом 1945-2013 рр.

Виклад основних результатів. Дослідження зміни обсягів виробництва молока в Україні протягом аналізованого періоду належить до числа задач, які відносяться до динамічних, тобто в них відображається не тільки залежність змінних від часу, а і взаємозв'язки у часі [4, С. 197]. Побудова і аналіз ряду динаміки дозволить визначити закономірності у розвитку вивчаемого об'єкту [5, С. 183]. В нашому випадку це обсяги виробництва молока в Україні протягом 1945-2013 рр.

Для визначення характеру розвитку явищ використовують такі показники: абсолютний приріст, темпи зростання і приросту і абсолютне значення 1 % приросту. Їх значення при вивченні динамічного ряду виробництва молока протягом 1945-2013 рр. представлені в табл. 1.

Таблиця 1

Показники характеру зміни ряду динаміки виробництва молока в Україні, 1945-2013 рр.

№ п/п	Показники	
1	Середній абсолютний приріст в ряді динаміки, тис. т	103,4
2	Нагромаджений абсолютний приріст в ряді динаміки, тис. т	104,9
3	Темп зростання базисний, %	263,9
4	Середній темп зростання (ланцюговий),%	101,4
5	Темп приросту базисний, %	163,9

Отримані розрахункові дані визначення характеру зміни динаміки виробництва молока в Україні дозволяють зробити висновок про те, що у зміні аналізованого показника протягом 1945-2013 рр. спостерігалася загальна тенденція до його зростання із середнім абсолютним приростом в ряді динаміки 103,4 тис. т, величина ж базисного темпу зростання у 2013 р. порівняно із 1945 р. склала 263,5 %. Крім того, на увагу заслуговує існування загальної тенденції до збільшення обсягів виробництва молока протягом аналізованого періоду, яке описується таким рівнянням: $y = 84,652x + 12564$.

Виходячи із того, що визначення закономірностей розвитку в рядах динаміки базується на абстрагуванні від випадкових змін досліджуваного об'єкта, а в нашому випадку – в зміні обсягів виробництва молока, для подальших досліджень ми звернулися до використання згладжування ряду динаміки з використанням ковзної середньої. Суть способу полягає в тому, що кожен наступний середню обчислюють, зсуваючи період на одне положення. В нашому дослідженні інтервал для обчислення ковзної середньої дорівнював 5 років.

З метою визначення закономірностей у зміні обсягу виробництва молока, ми звернулися до використання спектрального аналізу і побудови періодограми з використанням отриманих згладжуваних даних. Отримані результати знайшли відображення на рис. 1.

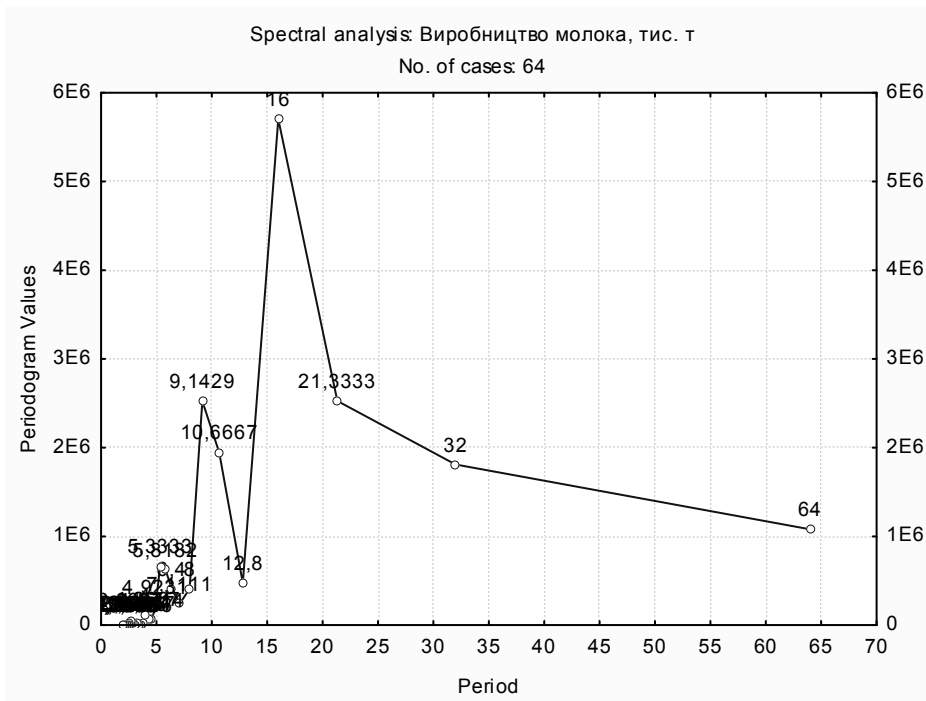

Рис. Періодограма виробництва молока в Україні, 1945-2013 р.

Результати отриманих графічних даних свідчать про можливість виділення двох циклів у зміні обсягів виробництва молока протягом аналізованого періоду, а саме – в 9 і 16 років. Здійснивши накладання отриманих результатів досліджень на фактичні дані, можна прийти висновку про те, що галузь молочного скотарства переживає період рецесії, який може перерости у депресійний стан. Проте, відповідно до отриманих розрахунків, починаючи із 2017-2018 р. у розвитку галузі можуть спостерігатися позитивні процеси які будуть супроводжуватися збільшенням обсягів виробництва продукції галузі.

Загальною тенденцією у зміні обсягів виробництва молока в Україні протягом 1945-2013 рр. є тенденція до збільшення із середніми річними темпами зростання, які становлять 84,562 тис. т. Важливою закономірністю у їх зміні є існування циклічної компоненти, яка дозволяє визначити 9 і 16 річний цикл і перенесення якої на фактичні показники розвитку галузі дозволяє визначити складний її стан протягом ближчих декількох років. Одним з напрямком подолання негативних процесів у розвитку галузі може бути її державна підтримка.

Список використаних джерел

1. Аграрний сектор економіки України (стан і перспективи розвитку) / М.В. Присяжнюк, М.В. Зубець, П.Т. Саблук та ін. – К.: ННЦ ІАЕ, 2011. – 1008 с.
2. Пасхавер Б.Й. Агропродовольче виробництво у 1990-2009 рр.: тенденції розвитку / Б.Й. Пасхавер, О.В. Шубравська, Д.Ф. Крисанов, К.О. Прокопенко // Економіка АПК. – 2010. - № 9. – С. 12-20.
3. Шиян Н.І. Організаційно-економічний механізм формування прибуткового виробництва продукції скотарства: монографія / Н.І. Шиян, Н.С. Ляліна. Х.: КП «Міськдруку»; Харк. нац. аграр. ун-т ім. В.В. Докучаєва, 2011. – 287 с.
4. Замков О.О. Математические методы в экономике: Учебник / О.О. Замков, А.В. Толстопятенко, Ю.Н. Черемных. – М.: МГУ им. М.В. Ломоносова, Изд-во «ДИС», 1997. – 368 с.
5. Горкавий В.К. Статистика: Підручник / В.К. Горкавий. – К.: Вища шк., 1995. – 415 с.

Шпильовий Б.В.

Черкаська філія ПВНЗ «Європейський університет», Черкаси, Україна

СУТНІСТЬ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ

Забезпечення національної безпеки є пріоритетним завданням уряду України в умовах економічної нестабільності та численних проблем у політичній та соціальній сферах, що є характерними для вітчизняної моделі розвитку процесів державотворення. Належний рівень національної безпеки має гарантувати належний рівень захисту усіх без винятку сфер життя населення країни та має стати основою парадигми стратегічного розвитку держави у довгостроковій перспективі

В умовах глобалізації фінансово-економічна безпека банківських установ стає не лише національною, а й міжнародною проблемою. Банківська система є найважливішою складовою фінансово-кредитної сфери будь-якої держави. І саме тому рівень фінансової безпеки держави визначає стан банківського сектору.

Фінансово-економічна безпека банківського сектора має велике значення в контексті слідування національним інтересам України, оскільки падіння довіри до банків завдає збитків фінансовій безпеці всієї країни. Безпека банків входить до фінансової безпеки країни як особлива частина.

Побудова ефективно діючої системи фінансово-економічної безпеки банків є необхідною умовою як стабільності окремо взятого банку, так і банківської системи в цілому. З урахуванням ключової ролі безпеки банківської системи в комплексі безпеки країни, дані завдання можна поставити в розряд першочергових для національної безпеки.

Серед основних завдань забезпечення фінансово-економічної безпеки є створення захисту банківського сектора від загроз зовнішнього та внутрішнього характеру. Актуальність даного питання зумовлена необхідністю реалізації національних інтересів щодо створення конкурентоспроможної, соціально орієнтованої ринкової економіки та забезпечення постійного зростання рівня життя і добробуту населення [1]. Важлива роль у цьому процесі відводиться саме банківському сектору, за допомогою якого здійснюється розподіл та перерозподіл грошових потоків та їх концентрація у пріоритетних галузях економіки; запобігання відпливу капіталів за кордон; забезпечення стабільності національної грошової одиниці; здійснення виваженої політики внутрішніх і зовнішніх запозичень та ін. Інтеграція вітчизняного банківського сектора у світовий фінансовий простір, з одного боку, зумовила існування додаткових можливостей для залучення дешевших ресурсів, запозичення світового досвіду ведення банківської справи, впровадження сучасних інформаційних технологій, а з іншого – призвела до зростання залежності від кон'юнктури світових фінансових ринків та зумовила підвищення рівня банківських ризиків, що потребує розробки теоретичного базису забезпечення фінансової безпеки банків в умовах посилення макроекономічної нестабільності в країні та світі.

В економічній літературі безпека банку трактується як: стан стійкої життєдіяльності, за якого забезпечується реалізація мети банку та основних його інтересів, захист від внутрішніх і зовнішніх дестабілізуючих факторів незалежно від умов функціонування; властивість своєчасно й адекватно реагувати на всі негативні прояви внутрішнього і зовнішнього середовища банку; здатність протистояти різним посяганням на власність, діяльність і імідж банку, створювати ефективний захист від внутрішніх і зовнішніх загроз [2, с. 83]; стан захищеності банку від внутрішніх і зовнішніх загроз [3]; система заходів, які забезпечують захищеність інтересів власників, клієнтів, працівників і керівництва банку від зовнішніх і внутрішніх загроз [4, с. 92].

Як критерій ефективності безпеки банківської діяльності переважна більшість організацій розглядає стабільність фінансового й економічного розвитку банку [5]. В економічній літературі виокремлюють такі види безпеки банку: економічна безпека; фінансова безпека; правова безпека; кадрова безпека; інформаційна безпека; безпека банківських операцій. При цьому, більшу увагу приділяють саме економічній безпеці банку, а фінансову безпеку розглядають як складову економічної безпеки.

При розкритті сутності економічної безпеки комерційних банків, на нашу думку, необхідно врахувати, що вона повинна бути представлена як динамічна характеристика єдиної, цілісної системи [6].

Система економічної безпеки банку за С.М. Яременко представляє собою комбінацію елементів, пов'язаних між собою різносторонніми зв'язками, що спрямовані на захист від загроз та протидію ним по найбільш важливих напрямках діяльності банку.

С.І. Мельник вважає метою створення та функціонування системи економічної безпеки банку своєчасне виявлення і протидію внутрішнім і зовнішнім небезпекам та загрозам, забезпечення захисту банку і досягнення ним поставлених цілей бізнесу. Для реалізації поставленої мети вона пропонує розв'язати цілий комплекс завдань, найважливішими з яких є: попередження та своєчасне виявлення потенційних та реальних загроз банку, вжиття заходів щодо їх нейтралізації; пошук способів та засобів, необхідних для забезпечення економічної безпеки банку; організація взаємодії з правоохоронними і контролюючими органами з метою передбачення і припинення правопорушень, які спрямовані проти інтересів банку; створення власної служби безпеки банку.

Система економічної безпеки банку повинна виконувати чітко визначені функції, основними з яких є: прогнозування, виявлення та запобігання різного роду небезпек і загроз; забезпечення захищеності діяльності банку і його персоналу, збереження його майна, створення сприятливого конкурентного середовища, ліквідація наслідків нанесених збитків, тощо [7].

Характеризуючи фінансову безпеку комерційних банків, необхідно зупинитися на ключових параметрах: фінансова безпека забезпечує рівноважний і стійкий фінансовий стан банку; сприяє ефективній діяльності банку; якісно організована фінансова безпека дозволяє на ранніх стадіях визначити проблемні місця в діяльності банку, а також нейтралізувати вплив криз для запобігання банкрутства

Фінансова безпека як економічна категорія включає в себе поняття фінансової стійкості. В цілому, зазначимо, що фінансова стійкість комерційного банку є важливою умовою забезпечення його фінансової безпеки.

Відомий дослідник проблем економічної безпеки О.І. Барановський надає таке трактування поняття «фінансова безпека банку» – це:

1) сукупність умов, при яких потенційно небезпечні для фінансового стану банківської установи дії або обставини ліквідовані або зведені до такого рівня, при якому вони не можуть завдавати збитків при функціонуванні банку, збереженню і відтворенню його майна, інфраструктури, а також перешкоджати досягненню банком статутних цілей;

2) стан захищеності фінансових інтересів комерційного банку, його фінансової стійкості, а також середовища, в якому він функціонує [8].

Фінансова безпека банку – це найважливіша складова фінансової, а тому і національної безпеки країни, це такий стан комерційного банку, який характеризується стійкістю до впливу загроз різної природи та збалансованістю, здатністю досягати запланованої стратегічної мети і генерувати достатній обсяг фінансових ресурсів для забезпечення виконання зобов'язань. Спіфанов А. вважає, що фінансова безпека банку – це стан банківської установи, що характеризується збалансованістю і стійкістю до впливу зовнішніх і внутрішніх загроз, його здатністю досягати поставлених цілей і генерувати достатній обсяг фінансових ресурсів для забезпечення стійкого розвитку [9, с. 116]

Аналіз існуючих публікацій показує, що всі методи та інструменти, які використовуються для забезпечення фінансової безпеки комерційного банку, можуть бути розділені на дві окремі великі групи: внутрішні та зовнішні. Такий розділ базується на двох передумовах.

З однієї сторони банк, як будь-який господарюючий суб'єкт, має економічну самостійність і, відповідно, він може сам робити певні кроки, направлені на досягнення фінансової безпеки. З іншої сторони, на його діяльність впливає держава, у якій є власні інструменти впливу на діяльність банківських установ [9, с. 177].

Лідером у сфері організації фінансово-економічної безпеки банку, довіри вкладників, впровадження провідних банківських послуг, а також лідером за кількістю клієнтів згідно офіційного сайту Національного банку України є ПАТ КБ «ПриватБанк» [10].

Оскільки ПАТ КБ «ПриватБанк» взаємодіє з зовнішніми організаціями, то основна мета безпеки банку полягає у виключенні можливості нанесення йому збитків або упущення вигоди та забезпечити його ефективну діяльність і якісну реалізацію всіх операцій та угод

Головним критерієм ефективності та якості безпеки банку є стабільність його фінансового й економічного розвитку відповідно до планів і завдань незалежно від зміни ситуації. У ПАТ КБ «ПриватБанк» існує служба внутрішнього аудиту, що представляє собою самостійний структурний підрозділ банку, який є органом оперативного контролю Наглядової Ради. Створюється за рішенням вищого органу Банку з метою перевірки й оцінки адекватності та ефективності системи внутрішнього контролю та якості виконання призначених обов'язків співробітниками Банку.

Аналізом фінансово-економічної безпеки банку займається аналітичний центр ризик-менеджменту, який має за мету об'єднати зусилля підрозділів, що займаються дослідженням, профілактикою, аналізом ризиків шляхом формування завдань за оцінкою, контролем, підтвердженням допущень, зроблених на основі аналізу операцій, сформованих у формі математичних рядів, подальшої ініціації перевірок і бек-тестування зроблених допущень і прогнозів, розробка управлінських рішень по вдосконаленню безпеки операцій і мінімізації ризиків на основі одержаних в ході перевірок даних [11].

У процесі забезпечення фінансово-економічної безпеки передбачається планування і здійснення сукупності заходів, поєднаних за функціональною ознакою в комплексну систему забезпечення безпеки банку. Тож для ефективної подальшої його діяльності необхідно, щоб рівень безпеки був відповідний, оскільки переходу України до ринкових відносин стали притаманні різного роду кризи. Кризи, як правило, супроводжуються різноманітними негативними явищами в економіці. За таких обставин банківський сектор все більше стає об'єктом різного роду протиправних і злочинних дій. З огляду на це безпека банківського бізнесу набуває ознак самостійного виду суспільних взаємовідносин і поряд з необхідністю відповідного правового регулювання потребує відповідного забезпечення безпеки для його ефективної діяльності.

Список використаних джерел

1. Про основи національної безпеки України : Закон України : № 964-IV від 19 червня 2003 року : Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 39. – ст. 351.
2. Зубок М. І. Безпека банківської діяльності : навч. посібн. / М. І. Зубок. – К. : Вид-во КНЕУ, 2002. – 190 с.
3. Винников А. С. Банк России и банковская безопасность / А. С. Винников // Регион. – 1997. – № 2. – С. 45 – 52.
4. Енциклопедія банківської справи України / ред. В. С. Стельмах; Національний банк України, Інститут незалежних експертів. – К. : Молодь : Ін Юре, 2001. – 680 с.
5. Васильчак С. В. Організація безпеки банківської діяльності в Україні / С. В. Васильчак, С. Ф. Вінтоняк // Науковий вісник ЕЛТУ України. – 2011. – Вип. 21.18. – С. 153 – 157.
6. Сидоренко-Стеценко Д.В. Сутність проблеми економічної безпеки України та методи її моделювання / Д.В. Сидоренко-Стеценко // Вісник Черкаського університету. – 2009. – №38. – С. 102–107.
7. Мельник С.І. Формування системи економічної безпеки банку / С.І. Мельник // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2010. – № 29. – С.149-152.
8. Барановський О.І. (2006), Банківська безпека: проблема виміру [Електронний ресурс] / О.Барановський. – Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/19797/01-Baranovskyi.pdf?sequence=1>
9. Єпіфанов А.О., Пластун О.Л., Домбровський В.С. та ін. Фінансова безпека підприємств і банківських установ: монографія / за заг. редакцією д-ра екон. наук, проф. А. О. Єпіфанова - Суми: ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2009. - 295 с.
10. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс] / НБУ - Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/control/uk/index>.
11. Офіційний сайт ПАТ КБ «ПриватБанк» [Електронний ресурс] / НБУ - Режим доступу: <http://privatbank.ua/ua/>.

ENVIRONMENTAL PROTECTION

Jezný Tomáš, Ing.,
Badida Miroslav, Dr. h. c. prof. Ing. PhD.,
Marian Hurajt, Ing.
Technická univerzita v Košiciach,
Košice, Slovenská republika

**MOŽNOSTI VYUŽITIA CHEMICKÝCH ANALÝZ PRI ENVIRONMENTÁLNOH
MONITORINGU PÔD**

Environmentálny monitorovací systém tvorí nevyhnutný prostriedok poznania stavu environmentu a starostlivosti o životné prostredie. Pôdny kryt zohráva ako jedna zozákladných zložiek životného prostredia významnú úlohu najmenej z dvoch hľadísk – a to zohľadnením jej produkčných i mimoprodukčných (environmentálnych) funkcií. Je to výrazný krajinný prvok s obrovským regulačným a detoxikačným potenciálom. Je teda celoeurópskym záujmom, akým smerom sa pôdy uberajú v rôznych prírodných i ekonomických podmienkach.

Vstupom SR do EÚ sa stáva Slovenská republika časťou Európskej pôdnej politiky. Jej úsilím je mobilizovať a akcelerovať všetky Európske výskumné a vedecké kapacity zaoberajúce sa pôdou, jej postavením, úlohou a funkciami v životnom prostredí dôrazom na jej ochranu v snahe zachovať ju v trvalo udržateľnom stave. Hlavným cieľom je poznanie jednak najaktuálnejšieho stavu našich pôd (poľnohospodárskych, lesných ako aj pôd nad hornou hranicou lesa), ako aj sledovanie tých vlastností pôd, ktoré sú rozhodujúce tak z hľadiska produkčných, ako aj mimoprodukčných (ekologických) funkcií pôd. Sledovaný a vyhodnocovaný je celý rad pôdnych parametrov, ktoré sú dôležité z hľadiska konkrétnych ohrození pôdy (v zmysle návrhu Európskej komisie pre monitoring pôd) – ako je kontaminácia pôdy, acidifikácia, salinizácia a sodifikácia, pôdna organická hmota, obsah a vývoj makro- a mikroelementov v pôde, kompakcia (utlačanie) a erózia pôd. V kontexte s návrhom Európskej komisie ide o systematické sledovanie pôdnych premenných vo vzťahu k ich zmenám v kvalite, ako aj ochrane pôdy a prezabezpečenie environmentálnej kontroly.

Ťažké kovy sa do pôdy dostávajú antropogénnymi vplyvmi alebo sú súčasťou materských hornín. Nadmerné znečisťovanie nepriaznivými antropickými faktormi znehodnocuje krajinu, čo vedie k zhoršeniu alebo zániku produkčných vlastností [1]. Medzi najnebezpečnejšie a najsledovanejšie prvky patrí kadmium, meď, nikel, olovo, zinok. Tiež možno spomenúť kontamináciu pôdy v dôsledku agrochemikálií, čistenia odpadových vôd a z dopravy alebo spaľovania fosílnych palív. Mnohé pôdy sú zamorené aj v oblastiach, kde sa nesprávne zaobchádza z odpadmi alebo kde sú skládky uhlíkovodíkov [2]. Okrem antropogénnych zdrojov treba však spomenúť aj prirodzený charakter prvkov v pôde. Koncentrácia prvkov v pôde je závislá od ich obsahov v materských horninách.

Z vedeckého hľadiska sú dve hlavné cesty pre vstup rizikových prvkov do agroekosystému a to nadzemnú a zemnú [5]. Aerosól, ako jedna z nadzemných ciest vstupu ťažkých kovov do pôdy predstavuje pevnú alebo kvapalnú časticu koloidnej látky. Zahŕňa prach, sadze, kryštály morskej soli, baktérie, vírusy a mnoho iných mikroskopických častí. Vzniká pôsobením ľudskej činnosti alebo je výsledkom prírodných javov. Hnojivá, pesticídy a tiež odpad sú látky vznikajúce produkciou človeka a tiež sú nositeľmi ťažkých kovov, čím prispievajú k znečisteniu pôdy. Pri odhade bioprístupnosti ťažkých kovov, ich pohybe v pôdnom profile ako aj transformácii je nevyhnutná informácia o jednotlivých frakciách, v ktorých sa kovy v pôde nachádzajú [3].

Jednou z ciest kontaminácie pôdy ťažkými kovmi sú sedimentujúce častice gravitačného prašného spad, ktoré sa po dopade na pôdu stávajú jej súčasťou. Úlohou monitoringu je sledovať práve takéto pôdy, u ktorých je najväčšia pravdepodobnosť prekročenia limitovaných koncentrácií.

V analýze pôd a gravitačného prašného spad sú najčastejšie využívané extrakčné metódy a to konkrétne jednokrokové a sekvenčné, ktoré využívajú rozdielnu rozpustnosť prvkov vo vhodne zvolenom extrakčnom činidle. Využívajú sa viaceré extrakčné činidlá a ich správnu voľbu možno izolovať z pôd prvkové frakcie pohyblivé za určitých pôdnych podmienok [5].

Ultrazvuk patrí medzi bezkontaktné metódy, kde princíp je založený na vysielaní krátkodobého ultrazvukového impulzu do ultrazvukovej sondy. Pri zavedení takejto sondy do pripravenej suspenzie dochádza k podobnému procesu, ako v prípade vytrepávania. Pôsobením ultrazvuku dochádza k znižovaniu častíc ako aj k úplnej extrakcii prvkov zo vzorky.

Ultrazvuková extrakcia je v súčasnosti považovaná za alternatívnu metódu k bežným extrakčným postupom – časovo náročným mokrým postupom, počas ktorého neraz dochádza ku kontaminácii vzorky. Zavedenie ultrazvuku do suspenzie vzorky predstavuje podobný účinok ako vytrepávanie. Pôsobením ultrazvuku dochádza k úplnej extrakcii prvkov a súčasne aj k zmenšovaniu častíc.

Postupy jednokrokovej extrakcie sú normované, podľa ktorých je odvážená vzorka pôdy zmiešaná s extrakčným činidlom v polyetylénovej extrakčnej nádobe a vložená na mechanickú trepačku. Doba extrakcie je závislá od extrakčného činidla a môže byť od jednej hodiny (roztoky solí, EDTA) až po šesť hodín (2 M HNO₃). Tieto extrakčné činidlá patria medzi najpoužívanejšie v jednokrokovej extrakcii, kde HNO₃ sa vyznačuje silným extrakčným účinkom. Okrem kyseliny etyléndiamíntetraoctovej (EDTA) sa používa aj jej dvojmocná soľ (Na₂EDTA), ako aj kyselina dietyléntriamín-pentaoctová (DTPA) [22]. Použitím jednokrokovej extrakcie možno spoľahlivo stanoviť prvkové formy Ca, Mg, Fe a Mn v pôdných vzorkách [6].

Výhodou sekvenčnej extrakcie je, že využíva vo viacerých krokoch viacero extrakčných činidiel, čím dochádza k špecifickému oddeleniu pôd po každom kroku. Sekvenčné extrakčné postupy poskytujú podrobnejšie informácie o rôznych dostupnostiach ťažkých kovov [7]. Tiesserová sekvenčná extrakcia pozostáva z piatich krokov [8]. Je využívaná predovšetkým na analýzu stopových prvkov ako Cd, Cu, Ni, Pb, Zn, Fe, Mn a Co, ale tiež aj na stanovenie rádionuklidov, ako je Sr či Cs. V prvom kroku tejto metódy je využívaný 1 M chlorid amónny s cieľom extrahovať výmenné kovy. V nasledujúcom kroku je zvyšok z prvého kroku extrahovaný 1 M octanom sodným, čím vzniká frakcia, ktorá je tvorená kovmi viazanými na uhličitan. V tretej frakcii sa získavajú kovy viazané na oxidy Mn a Fe a získaná je extrahovaním zvyšku z druhého kroku pomocou 0,04 M hydroxylamínchloridu v 25 % kyseline octovej. Vyextrahovaním zvyšku z tretieho kroku 30 % peroxidom vodíka a 3,2 M octanom amónnym v 20 % kyseline dusičnej je získaná štvrtá frakcia. Túto tvoria kovy, ktoré sú viazané v organickej matrici. Zvyškové kovy sú vylúhované pomocou zmesi kyseliny fluorovodíkovej a kyseliny chloristej.

Ďalším typom sekvenčnej extrakcie, ktorý patrí medzi najviac používané je BCR sekvenčná extrakcia pozostávajúca z troch krokov. Táto metóda bola navrhnutá komisiou BCR – The Commission of the European Communities Bureau of Reference [9]. Od Tiesserovej sa odlišuje v počte krokov, čím dochádza aj k skráteniu doby extrakcie. Metóda bola vyvinutá s cieľom uľahčovať porovnateľnosť výsledkov v rámci EU. Ak už bolo spomenuté kovy rozdeľuje do troch frakcií. Prvú tvoria ióny vo vode rozpustné, vymeniteľné ióny a ióny zabudované do uhličitanov. Druhú frakcia vytvárajú ióny zabudované do oxidov Fe – Mn a v tretej frakcii sú ióny zabudované do organickej hmoty a sulfidov [9].

Okrem 3-krokovej bola sekvenčná extrakcia modifikovaná na štyri a šesť krokov, ktoré boli konkrétne definované na stanovenie Pb, Cu, Zn a Cd v štyroch pôdných profiloch. Na zlepšenie extrakcie resp. špeciácie ortuti boli vyvinuté 6 krokové sekvenčné postupy tab.1 ukážka postupu BCR 6 krokovej sekvenčnej analýzy.

Tab. 1

BCR 6-krokový sekvenčný postup [6]

KROK	FRAKCIA	EXTRAKČNÉ ČINIDLÁ
1	kovy prítomné v ionovymennej forme a viazanej na uhličitan	1 M CH ₃ COONH ₄ s upraveným pH 5
2	kovy viazané na oxidy Fe a Mn	20 ml 25 % CH ₃ COOH a 20 ml 1 M NH ₂ OH.HCl
3	kovy viazané na organickú hmotu	10 ml 0,1 M HCl
4	kovy viazané na hliníkové kyseliny a fulvokyseliny	10 ml 0,5 M NaOH; 4 ml 65 % HNO ₃ a 2 ml 38 % HF; 5 ml 10 % HNO ₃
5	kovy viazané na fosforečnany a sulfidy	10 ml 8 M HNO ₃
6	Kovy viazané v štruktúre silikátov a kryštálovej mriežke primárných minerálov - reziduálny zvyšok	bez extrakčného činidla - vysušené pri lab. teplote a merané AAS

Najvýznamnejšie spektrálne metódy, ktoré sa v súčasnej dobe najčastejšie využívajú patrí infračervená vibračná spektroskopia, ultrafialová a viditeľná spektroskopia, nukleárna magnetická rezonancia a hmotnostná a molekulová spektrometria. Tieto metódy sa využívajú pri riešení štruktúry a vlastností najmä organických, ale aj anorganických, polymérnych, koordinačných a organometrických zlúčenín. Interakcia elektromagnetického žiarenia so vzorkou sa sleduje pomocou prístrojov (spektrálne prístroje), ktoré sú prispôbené na meranie absorbovaného alebo emitovaného žiarenia [46]. Vo všetkých spomínaných medzi-postupoch extrakcie sa následne ako koncovka vyhodnotenia využívajú metódy FAAS alebo ICP – OES obr.1. Obe metódy sú vhodné na stanovovanie prvkových koncentrácií pri monitoringu pôd.

Obr. ICP – OES

Monitoring pôd patri k základným aspektom zachovania trvalej udržateľnosti environmentu. Zabezpečuje aktuálne poznatky o stave a poukazuje na prípadný návrh opatrení pre ochranu pôd. Využívané analýzy v oblastiach monitoringu kontaminácie území patria k základným nástrojom objektivizácie kontaminantov. Súčasne trendy v oblastiach zdokonaľovania extrakčných postupov sú zamerané na skrátenie a optimalizovanie času laboratórneho postupu ako a počtu vzoriek za čas. Ďalšie oblasti ktoré zaznamenali vývoj koncového vyhodnotenia extraktov v analytickej chémii sú zamerane na atomovú emisnú spektrometriu a znižujúce odhady mieri neistoty meraní s týmito aparatúrami poukazujú na spoľahlivosť týchto prístrojov pre monitoring kontaminácie pôdneho ekosystému.

POĎAKOVANIE: Príspevok vznikol na základe riešenia projektu KEGA č. 030 TUKE-4/2014

Zoznam použitej literatúry:

1. Rusnák, R. Aplikácia spektroskopických metód vo frakcionačnej analýze tuhých environmentálnych vzoriek. s. 5 – 20. Košice: Technická Univerzita, 2007.
2. Grozavu, A. – Kocsis, L.S. a kolektív. Viacjazyčný multimediálny slovník životného prostredia a vedných disciplín, týkajúcich sa Zeme. Iași: Azimuth, 2005. s.10; 173; 208 – 209; 341, ISBN 973 – 87276 – 5 – 0
3. Billiond, J.M. Chránime Zem. Hlavné otázky životného prostredia, Bratislava: Ikar, 2009. ISBN 978 – 80 – 551 – 2069 – 0
4. Remeteiová, D. a spolupracovníci.: Extrakcia vzoriek prasných spadov EDTA. In Mikroelementy 2002. Nová Rabyň: Václav Helán – 2 THETA: 2002. s 124. ISBN 80-8638-13-0
5. Rusnák, R., - Remeteiová, D.: Ultrazvuková extrakcia – alternatívny spôsob izolácie prvkových foriem vo frakcionačnej analýze. In Anorganická analýza v životnom prostredí. Český Těšín: Václav Helán – 2 THETA, 2007. s 64. ISBN 978-80-86380-41-4
6. Žemberyová, M. a kolektív: Book of Abstracts 11. Spectroscopic conference. Praha, 1999.
7. Rao, Ch. R. M. – Sahuquillo, A. – Lopez-Sanchez, J.F. Comparison of single and sequential extraction procedures for the study of rare earth elements remobilisation in different types of soils. Analytica Chimica Acta 662 (2010) 128-136
8. Tessier, A. – Campbell, P.G.C. – Besson, M. Sequential extraction procedure for the speciation of particulate trace metals. Analytica Chimica Acta 51 (1997) 844-850.
9. Varga, R. – Jakubík, J. Sorpcia a chemická špécia ¹³⁷Cs v pôde. Katedra biotechnológie. Fakulta prírodných vied. Univerzita Sv. Cyrila a Metóda v Trnave, 2003. s 37

Liptai Pavol, Ing., PhD.

Moravec Marek, Ing., PhD.

Badida Miroslav, Dr.h.c., prof., Ing., PhD.

Technical university of Kosice, Kosice, Slovakia

KOMBINOVANÝ SNÍMAČ AKUSTICKÉHO TLAKU A RÝCHLOSTI ČASTÍC – MICROFLOWN

Zvuk je definovaný ako sluchový vnem, vyvolaný malým kolísaním tlaku, ktoré je šírené vzduchom alebo iným pružným médiom. Každé zvukové pole je definované dvomi vzájomne sa dopĺňajúcimi akustickými vlastnosťami a to skalárnou veličinou, ktorou je akustický tlak a vektorovou veličinou, ktorou je rýchlosť častíc.

Microflown je akustický snímač, ktorý okrem akustického tlaku (bežné mikrofóny) meria aj rýchlosť častíc v pružnom prostredí. Využíva sa pre meranie jednosmerných tokov.

HISTÓRIA A PRINCÍP ČINNOSTI

Microflown bol prvýkrát použitý v roku 1994 na Univerzite v Twente. Prvý výskum bol zameraný na konštrukciu a kalibráciu samotnej metódy. Neskôr sa spolupráca rozšírila aj o činnosť vedeckých skupín a priemysel. Samotný výskum zahŕňa okrem vývoja jednotlivých aplikácií aj modelovanie správania a skúmania materiálov, ktoré by malo viesť k zlepšeniu odstupu signálu od šumu a tiež nižšiu spotrebu energie. Táto metóda nemeria kolísavý tlak vzduchu, ale rýchlosť vzduchu cez dve malé odporové platínové pásiky, ktoré sú zahriate na teplotu približne 200°C. V dynamike sa pohyb plynu alebo

kvapalných častíc nazýva tok, preto sa používa názov Microflown, ktorý je citlivý na pohyb častíc vzduchu viac ako na tlak. Iba pár rokov po vynáleze sa stal komerčne dostupným.

Microflown je vyrobený s využitím mikrotechnológie, ktorá nadväzuje na mikroelektroniku, ktorá sa začala rozvíjať po vynáleze tranzistora od Shockley v Bellovom laboratóriu v roku 1947. Bol realizovaný v troch variantoch: konzolový typ, mostový typ a medzi prírubový typ. Prvým typom, ktorý bol vyrobený bol konzolový typ, kde meracie káble mali byť v zvukovom poli voľné. Je dôležité, aby tieto káble mali pevné hranice, aby tiež dosiahli vysokú frekvenciu a boli čo najtenšie. Najviac využívaný je dnes mostový typ obr. 1, ktorý dokáže splniť súčasné náročné požiadavky. Káble tohto snímača sa upínajú na oboch stranách, čím sa zlepšuje mechanická stabilita.

Technológia Microflown je vhodná pre riešenie návrh akustických materiálov ako v interiéri, tak aj v exteriéri. Odrazivosť, pohltivosť alebo akustickú impedanciu, je možné odmerať za pár minút, širokopásmovo, kolmo na materiál alebo pod ľubovoľným uhlom. Umožňuje meranie akustického tlaku a akustickej rýchlosti častíc in-situ na povrchu materiálu. Snímačom Microflown je možné merať hlavné akustické parametre v rozsahu od 20 Hz – 10 kHz. V prípade frekvenčného rozsahu 10 – 20 kHz je požadovaná špeciálna kalibrácia. V špecifických prípadoch je možné merať aj vo frekvenčnom rozsahu 0,1 – 10 kHz. Maximálny prirodzený hluk hladiny akustického tlaku PU a PU mini sondy snímača je 10 dB na 100 Hz. Pre snímače rýchlosti častíc PU a PU mini sondy je maximum 10 dB na 15 Hz. Intenzita zvuku a rýchlosť častíc sa meria vo vzdialenosti 5-10 cm od vyžarujúceho povrchu, aby sa zabránilo chybám reaktivity. Rýchlosť častíc je pre umiestnenie samotného zdroja najvhodnejším ukazovateľom. Meranie vykonávané vo vzdialenosti 1-5 cm poskytuje lepšie výsledky.

Kalibrácia je v akustike týkajúcej sa Microflown nevyhnutná, pretože určuje kvalitu merania. Cieľom kalibrácie je určiť aké veľké je výstupné napätie, keď je určitý akustický signál snímaný na Microflown alebo mikrofóny. Inými slovami, je potrebné určiť aká je reakcia amplitúdy. Kalibrácia Microflown je od klasických mikrofónov odlišná. V súčasnosti je vyvinutý piest, ktorý sa vloží na guľu kalibrátora pre kalibráciu Microflown. Samotnú kalibráciu sa odporúča vykonávať každé 2 roky. Najjednoduchším spôsobom ako kalibrovať, je s použitím referenčnej rýchlosti častíc mikrofónu. Kvôli nedostatku týchto typov snímačov je nutné použiť iné meracie zariadenie. Najvhodnejšie je použiť tlakový mikrofón, kde sa problém sústreďuje hlavne na hľadanie prostredia s konkrétnou akustickou impedanciou. Ak je akustický tlak meraný rýchlosťou častíc, vypočíta sa vydelením tohto tlaku na konkrétnu akustickú impedanciu. Ak je táto impedancia závislá na mieste a frekvencii merania nastavenia, je možné získať množstvo parametrov, ktoré merajú a vypočítajú rýchlosť častíc. Nedostatkom snímačov Microflown je:

- meranie kompletného zvukového pásma je časovo náročné, pretože je potrebné meniť niekoľkokrát vzdialenosť,
- po každej zmene je potrebné vykonať kalibráciu,
- nižšie frekvencie sú ťažšie merateľné (nižšie ako 100 Hz), hlavne v odrážavom prostredí,
- vysoké frekvencie nie je možné zmerať (nad 10 kHz),
- v blízkom poli zdroja zvuku merania snímača nie sú presné, pretože intenzita zvuku sa mení pozdĺž snímača.

KONŠTRUKCIA A ČINNOSŤ SNÍMAČA

Microflown je zložený z dvoch veľmi tenkých drôtikov. Sú to platinové odpory, ktoré pôsobia ako teplotné senzory. Priemer vodičov je približne 0,5 μm , vzdialenosť medzi nimi je 40 μm a ich dĺžka je 1 mm. Zvýšenie teploty snímačov vedie k zvýšeniu odporu. Ak nie je prítomná rýchlosť častíc, oba snímače majú klasickú prevádzkovú teplotu asi 200°C až 400°C a všetko teplo sa prevedie do okolitého vzduchu. V prípade šírenia rýchlosti častíc kolmo cez drôty sa asymetricky mení prenos teplôt okolo odporov. Rozdiel výsledného odporu poskytuje šírku pásma (od 0 Hz až 20 kHz) lineárneho signálu s osmičkovou smerovosťou, ktorá je úmerná rýchlosti častíc až do hladiny 135 dB. Nižšia úroveň hluku je v rozmedzí 10 dB pri rozptyle pásma od 1 Hz až 1 kHz.

Ak akustická vlna prechádza určitým pásmom vzduchu, častice nevíbrujú na mieste, ale pohybujú sa podľa vzoru stanoveného tvarom akustickej vlny. V závislosti od toho čo robia častice, Microflown detekuje ich rýchlosť. Vysoké tóny nie je možné vnímať tak dobre ako nízke tóny. Amplitúda pohybu častíc v akustickej vlne je veľmi malá, v rozsahu 50 nm/s až 1 m/s. Amplitúda môže byť zvýšená pri snímačoch so správne zvoleným krytom, ak je kryt správny, amplitúda môže byť zvýšená. Tento jav možno definovať ako „zisk z krytu“. Pravidelné hladiny akustického tlaku sa pohybujú v intervaloch okolo 60 dB. Na

týchto úrovniach sa rozdiel teplôt dvoch snímačov Microflown líši iba v desiatich tisícinách stupňov Celzia. Konkrétne snímacie drôtičky samy o sebe sú tenké 200 nm (cca 600 atómov) a 10 µm široké, takže je takmer nemožné vidieť ich voľným okom.

POUŽITIE SNÍMAČA

Keďže snímač Microflown neobsahuje pohyblivé časti, nevykazuje teda žiadne rezonancie. Je veľmi dobre odolný proti extrémnym okolitým podmienkam, ako je napr. vysoká vlhkosť, nečistoty a vysoké teploty. Vyrába sa v čistých priestoroch, ktoré sa najčastejšie využívajú pri vedeckom výskume a majú nízku úroveň látok znečisťujúcich okolie, ako sú prach, rôzne mikróby, aerosólové častice a chemické výpary. Tento snímač umožňuje vykonanie merania v oblastiach, ktoré sú pre tradičné snímače problematické.

Tento príspevok vznikol v rámci projektu Park TECHNICOM – ITMS 26220220182.

List of sources used

1. EMIEL TIJS, HANS-ELIAS DE BREE: Recent developments free field PU impedance technique. Microflown Technologies, Zevenaar, The Netherlands.
2. Manuál a dokument: Acoustic Impedance Measurements, www.microflown.com.
3. RAANGS, R.: Exploring the use of the microflown. Proefschrift. Lochem, 2005. 242 s. ISBN 90-365-2285-4.
4. DE BREE, H-E.: The Microflown E-Book, Chapter 3: The Microflown. 37 s. [online]. [cit. 2014-01-10]. Dostupné na internete: http://www.microflown.com/files/media/library/books/microflown_ebook/ebook_3_microflown.pdf
5. DE BREE, H-E. – SVETOVOY, V. – RAANGS, R. - VISSER, R.: The very near field; theory, simulations and measurements, ICSV, 2004.
6. JACOBSEN, F. - DE BREE, H.-E.: A comparison of two different sound intensity measurement principles, JASA, 2005.
7. DRUYVESTYEN, W.F. - DE BREE, H-E – ELWENSPOEK, M.: A new acoustic measurement probe The Microflown.
8. Microflown Technologies [online]. Dostupné na internete: <http://www.microflown.com/library/application-notes/>

Lukáčová Katarína, Ing., PhD.

Badida Miroslav, Dr.h.c., prof., Ing., PhD.

Technical university of Kosice, Košice, Slovakia

VYUŽITIE METÓDY ROZPTYLU SVETLA NA STANOVENIE KONCENTRÁCIE PEVNÝCH AEROSÓLOV

Pevné aerosóly v pracovnom prostredí významne ovplyvňujú kvalitu pracovného prostredia. Majú negatívny vplyv na ľudské zdravie a často krátko aj na technológiu. Z uvedeného dôvodu je nutné sledovať exponovaných zamestnancov a koncentrácie expozície v pracovnom prostredí. V rôznych prevádzkach vzniká a na človeka pôsobia rôzne druhy pevných aerosólov, pričom v niektorých prípadoch dochádza k súčasnému pôsobeniu viacerých druhov pevných aerosólov, čo zvyšuje ich nepriaznivý vplyv. Cieľom tohto článku je poukázať na dôležitosť sledovania koncentrácie pevných aerosólov v pracovnom prostredí. Na základe výsledkov merania zamestnávateľ môže podľa potreby prijať preventívne alebo nápravné opatrenia na elimináciu tohto negatívneho faktora prostredia.

Stanovenie prašnosti predstavuje jednu z najťažších identifikácií chemických látok. Zatiaľ čo u plyných chemických látok sa stanovuje len ich koncentrácia v ovzduší, u pevných aerosólov nestačí poznať len ich koncentráciu. O rizikovosti pevných aerosólov nerozhoduje len ich koncentrácia, ale celý rad ďalších faktorov, ako je napr. veľkostné zloženie (disperzia) a chemické zloženie.

METÓDY STANOVENIA KONCENTRÁCIE PEVNÝCH AEROSÓLOV

Na stanovenie jednotlivých faktorov prašnosti sa používa veľký počet metód a prístrojov. Metódy je možné rozdeliť do rôznych skupín podľa:

- miesta odberu,
 - spôsobu vyhodnotenia,
 - doby odberu,
 - účelu merania,
 - fyzikálneho princípu.
- Kategorizácia metód podľa miesta odberu vzorky:

- stacionárne,
- osobné (personálne).

Pri stacionárnom odbere sa vzorky z ovzdušia odoberajú počas celej doby merania na stabilnom mieste. Miesto odberu je buď priamo predpísané predpismi, alebo pre jeho voľbu platia všeobecné zásady uvedené v legislatíve a v normách, alebo je voľba miesta ponechaná na výber osoby, ktorá meranie uskutočňuje. Voľba miesta merania, počet odobratých vzoriek, čas odberu atď. sa nazýva stratégiou merania, ktorá ja podrobnejšie

popísaná v kapitole „Hodnotenie expozície chemickým látkam v pracovnom prostredí“. Dodržanie podmienok stratégie je rovnako dôležité ako použitie jednotných meracích metód.

Prístroje pre osobný odber vzoriek sa umiestňujú priamo na pracovníka a pevný aerosól sa do odberovej hlavice nasáva v tesnej blízkosti dýchacích orgánov pracovníka počas celej jeho činnosti počas pracovnej zmeny, vrátane prestávok a prerušení.

Výsledky obidvoch spôsobov merania nie sú navzájom porovnateľné s výnimkou dokonale homogénneho rozdelenia prašnosti v celom priestore.

Kategorizácia metód podľa spôsobu vyhodnotenia odobratej vzorky:

- priame, ktoré poskytujú výsledok v každom okamihu priamo na mieste merania,
- nepriame, u ktorých je nevyhnutné odobrať vzorky (napr. na filtroch) dodatočne vyhodnotiť v laboratóriu.

Kategorizácia metód podľa doby odberu vzorky:

- krátkodobé,
- dlhodobé.

Hranica medzi nimi nie je presne stanovená. Za krátkodobé merania sa vo všeobecnosti považujú merania, ktoré trvajú od sekundy do 30 minút. Za dlhodobé merania sa považujú merania s dlhšími dobami odberu až po celú pracovnú dobu.

Kategorizácia metód podľa fyzikálneho princípu merania koncentrácie pevného aerosólu:

- gravimetrická (hmotnostná) - je založená na stanovení hmotnosti pevných aerosólov, zachytených na odberových filtroch v určitom objeme vzduchu,

- numerické (disperzné) - sa používajú na stanovenie počtu častíc analyzovaného pevného aerosólu. Odobrané vzorky sa potom ďalej podľa potreby analyzujú chemicky, prípadne spektrograficky, ak je potrebné zistenie prítomnosti množstva toxických alebo fibrogénnych látok. Medzi numerické metódy patria: optické, metódy založené na triboelektrickom jave a metódy založené na absorpcii β žiarenia.

METÓDA STANOVENIA KONCENTRÁCIE NA ZÁKLADE ROZPTYLU SVETLA

Snímanie rozptýleného svetla umožňuje meranie malých koncentrácií pevných aerosólov vo vzduchu. Táto metóda sa v praxi používa pre meranie koncentrácie dymových plynov, pre určovanie viditeľnosti v cestných tuneloch a pre monitorovanie úniku tuhých znečisťujúcich látok z výrobných procesov.

Princíp metódy spočíva v tom, že vysielač vysiela svetelný lúč, ktorý je časticami pevných aerosólov v ovzduší spätne odrazený a zachytený vysoko citlivým snímačom. Porovnávaním vychádzajúceho svetla a rozptýleného svetla je možné určiť koncentráciu pevných aerosólov v ovzduší. Ako zdroj svetla môže byť použitá svietivá dióda (LED), laser alebo iné zdroje so širokým spektrom vlnových dĺžok.

Prachomery pracujúce na tomto princípe obyčajne pokrývajú rozsah hmotnostnej koncentrácie minimálne v rozmedzí od 0,1 do 1 000 mg/m³ stanovenom pre polystyren-latex aerosól (PLA), ktorý je používaný pre kalibráciu prachomerov. Ide o polystyrenovo-latexové guľové častice s priemerom 1 μ m, ktoré sú rozptýlené v meranom prostredí. Prachomer však musí byť kalibrovaný v meranom prostredí pomocou vzduchu, ktorý je kontaminovaný konkrétnymi prachovými časticami. V súvislosti s tým je nutné si uvedomiť, že aj čierne častice pevných aerosólov rozptyľujú svetlo (grafitové častice, prachové častice z rozsievkovej zeminy a pod.).

Analýza veľkosti častíc laserovým lúčom (monochromatické, koherentné svetlo) je široko používaná metóda. Veľkosť častíc ovplyvňuje intenzitu i uhlový rozsah rozptylu. Prúd vzduchu s dispergovanými časticami prechádza pred detekčným systémom. Uhol rozptylu sa mení inverzne s priemerom častíc. Intenzita rozptýleného signálu sa mení so štvorcem priemeru častíc. Počítačová analýza intenzity v závislosti od uhla rozptylu určuje veľkostnú distribúciu častíc.

Niektoré z mnohých aplikácií zariadení využívajúcich princíp rozptylu svetla:

- hodnotenia rizík na pracovisku,
- monitorovanie priemyselných procesov,
- testovanie účinností filtračných zariadení,
- meranie prachu na ochranu životného prostredia,
- monitorovanie stavebných a demolačných operácií,
- zisťovanie lokálnych netesností pri manipulácii s materiálom alebo pri jeho spracovaní,
- monitorovanie a kontrola priemyselných procesov,
- inhalačná toxikológia a ďalšie výskumné štúdie.

Zariadenia využívajúce tento princíp môžu byť používané na monitorovanie v reálnom čase alebo na zachytávanie častíc na filter, alebo v kombinácii s cyklónom, filtračnou kazetou a odberovým čerpadlom pre gravimetrickú metódu merania.

List of sources used

1. BADIDA, Miroslav - LUMNITZER, Ervin - LUKÁČOVÁ, Katarína - SZABÓ, Róbert: Objektívizácia a hodnotenie faktorov prostredia kvantitatívne hodnotenie prašnosti v životnom a pracovnom prostredí. 1. vyd Košice : Elfa 2010. 94 s. ISBN 978-80-8086-161-2
2. LUKÁČOVÁ, Katarína - LIPTAI, Pavol - PIŇOSOVÁ, Mária: Súčasný metódy merania koncentrácie prachu v ovzduší / - 2007. In: Manažérstvo životného prostredia 2007 : 7. konferencia so zahraničnou účasťou : recenzovaný zborník referátov : Jaslovské Bohunice, 5.-6. január 2007. Žilina : STRIX, 2007 S. 637-641. ISBN 978-80-89281-18-3
3. STN EN 689: Ozvušie na pracovisku - pokyny na hodnotenie inhalačnej expozície chemickým látkam na porovnanie s limitnými hodnotami a stratégia merania.
4. STN EN 481: Ozvušie na pracovisku. Určenie veľkosti frakcií na meranie častíc rozptýlených vo vzduchu-
5. STN EN 482: Pracovná expozícia. Všeobecné požiadavky na pracovné charakteristiky postupov merania chemických faktorov.

Moravec Marek, Ing., PhD,
Badida Miroslav, Dr.h.c., prof., Ing., PhD,
Liptai Pavol, Ing., PhD,
Technical university of Kosice,
Košice, Slovakia

APLIKÁCIA PSYCHOAKUSTIKY PRE ZLEPŠENIE AKUSTICKÝCH VLASTNOSTÍ VÝROBKOV

Pri posudzovaní hlukov mnohých, v súčasnosti vyvíjaných a vyrábaných produktov sa často stretávame so situáciou, kde výrobcovia a ich zákazníci používajú pre hodnotenie hlukov úplne odlišné kritéria. Zatiaľ čo v laboratóriách výrobcov, sa pre analýzu a optimalizáciu hlukov najčastejšie používajú „klasické“ fyzikálne metódy, zákazníci posudzujú hluky jednotlivých výrobkov najčastejšie priamo pri ich prevádzke vlastným sluchom. Takýmto spôsobom môžu vzniknúť úplne odlišné hodnotenia jediného zvuku.

Riešenie tohto problému ponúka vedecká disciplína – Psychoakustika, ktorá využíva výsledky psychoakustických výskumov, aplikovaných do nových postupov pre analýzu a posudzovanie hlukov. S ich pomocou je možné objektívizovať subjektívne pocity, ktoré u človeka vyvolávajú konkrétne hlukové podnety.

Psychoakustika

Ako už z názvu vyplýva, ide o medziodborovú vednú disciplínu, pri ktorej sa stretáva psychológia s akustikou. Ide o štúdium vnímania zvuku, ako počujeme, naše psychologické reakcie a fyziologický vplyv zvuku na nervový systém. Podstatný význam má rozdiel medzi psychologickým a neurologickým vnemom. Zvuk, ktorý sa nám spája s konkrétnym zážitkom (napr. zvuk stroja v práci) vyvoláva pamäťovo založenú psychologickú reakciu. Zvuky, ktoré sú dodatočne filtrované a synchronizované, spôsobujú zvukový jav a to aktivuje odpoveď na počutí, tým, že prispôbi jemné svalstvo v strednom uchu. Ako výsledok sú zvuky zachytené presnejšie. Výskum v oblasti neurologickej zložky zvuku momentálne priťahuje veľkú pozornosť v oblasti psychoakustiky.

V minulosti sa vnemové komponenty, ktoré nemohli byť jednoznačne popísané výškou tónu, alebo jeho hlasitosťou označovali súhrne termínom - farba zvuku. Dnes sa tieto komponenty snažia popísať psychoakustika, veličinami ako je ostrosť zvuku, jeho drsnosť resp. fluktuácia, tonalita a ďalšie. Tieto zvukové pocity sú našim mozgom posudzované navzájom nezávisle, na základe čoho, bolo vypracovaných niekoľko funkčných modelov, z ktorých môžu byť, zo všeobecne platných fyzikálnych veličín, odvodené a objektívizované jednotlivé vnemové komponenty.

Kvalita zvuku

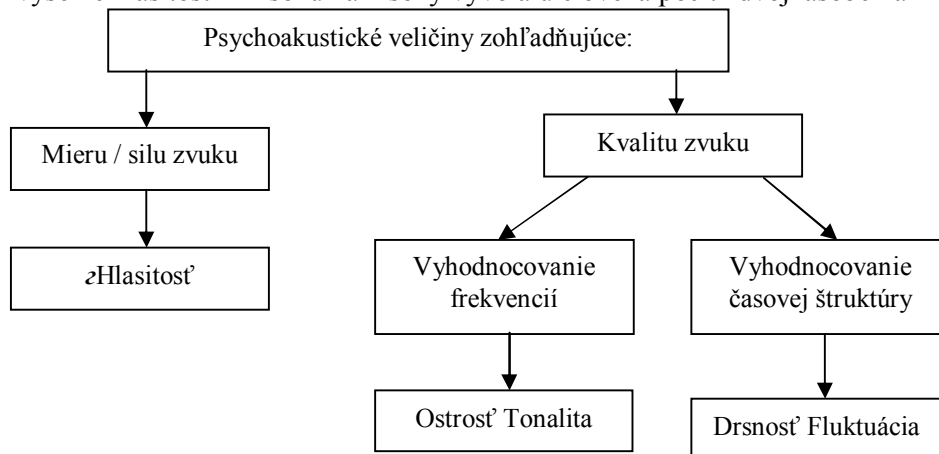
Vnímanie zvukov je z nezanedbateľnej časti človekom posudzované aj podľa okamžitých skutočností a zvukom vyvolaných asociácií (emócií). V posledných rokoch sa venuje veľa úsilia popísaniu kvality jednotlivých zvukových podnetov alebo javov, ako sú napr. varovné signály v automobiloch.

Špeciálne v automobilovom priemysle sa dnes výrazne preferuje trend zvyšovania „zvukovej kvality produktov“, ktorého cieľom je, na základe prianí a hodnotení zákazníkov, priradiť jednotlivým produktom zvuky, ktoré by ich spájali z dôležitými predajnými kritériami ako sú luxus, robustnosť, výkon, a pod.

Základné psychoakustické parametre

Medzi základné psychoakustické parametre patria hlasitosť, drsnosť, ostrosť, fluktuácia a tonalita zvuku – obr.1. Výpočet všetkých psychoakustických veličín je založený na spracovaní signálu ktoré je

modelované na základe ľudského vnímania. Psychoakustické veličiny popisujú zvukové vnemy lineárne, t.z. že napr., zvýšenie hlasitosti z 1 sónu na 2 sóny vyvolá u človeka pocit zdvojnásobenia hlasitosti.

Základné rozdelenie psychoakustických veličín

Binaurálna meracia technika

Zvukové nahrávky a záznamy zachytené klasickými mikrofónmi nie sú vhodné pre sluchovo presné hodnotenie akustického prostredia a zdrojov hluku, pretože dochádza k strate podstatných akustických informácií, ako sú priestorové a smerové rozloženie zdrojov hluku, maskovacie efekty, selektívne počutie a ďalšie. Človek je schopný lokalizovať zdroje hluku trojdimenzionálne, v horizontálnej a vertikálnej rovine.

Lokalizácia sa uskutočňuje automaticky na základe časových oneskorení a rozličnej úrovne akustických signálov dopadajúcich na obe uši. Vonkajšie ucho spôsobuje smerovo závislé filtrovanie zvukových signálov. Výsledkom tohto filtrovania je rozptyl a tým aj modifikácia zvukových vln – odraz, ohyb, útlm. Geometria, anatómia hlavy a ramien a samotnej ušnice má dôležitý význam. Na základe schopnosti ľudského sluchového aparátu lokalizovať zdroje hluku je človek schopný vnímať jednotlivé zdroje hluku selektívne z celkového hluku a hluku pozadia.

Binaurálne vnímanie nemôže byť simulované jednoduchým použitím dvoch mikrofónov ako náhrada uší. Takéto nahrávky môžu byť použité iba po aplikácii akustického filtra, ktorý berie do úvahy vlastnosti a geometriu ľudskej hlavy, uší a ramien. Spracovanie akustických signálov sluchovým aparátom je komplexné a príjmateľovi poskytuje úplný a holistický dojem o zvukovej udalosti.

Binaurálna umelá hlava, s mikrofónmi umiestnenými v ušniciach, svojím tvarom, materiálom a ďalšími vlastnosťami, ovplyvňuje hlukové pole v jej okolí rovnakým spôsobom, ako je tomu pri ľudskej hlave a postave.

List of sources used

1. E. Zwicker - H. Fastl, Psycho-acoustics
2. G. Müller – M. Möser, Taschenbuch der Technischen Akustik
3. M.T. Kalivoda – J.W. Steiner, Taschenbuch der Angewandten Psychoakustik

Moravec Marek, Ing., PhD.

Badida Miroslav, Dr.h.c., prof., Ing., PhD.

Liptai Pavol, Ing., PhD.

Technical university of Kosice, Košice, Slovakia

DYNAMICKÁ VIZUALIZÁCIA HLUKU A JEJ APLIKÁCIA PRI REALIZÁCII PROTIHLUKOVÝCH ÚPRAV

Nároky na meranie hluku sa neustále zvyšujú a popri klasických metódach meraniach sa do popredia dostávajú aj metódy vizualizácie hluku. Metódy vizualizácie hluku rozširujú doterajšie možnosti analýzy zdrojov hluku. Jedným z možných riešení pre vizualizáciu hluku je nástroj nazývaný akustická kamera. Princípom akustickej kamery je ukázať súvislosť medzi počutím a "videním" hluku.

Súbor zariadení, tvoriacich akustickú kameru, je revolučným riešením pre priestorovú lokalizáciu hlukových emisií s ich kvantitatívnym vyhodnotením a frekvenčnou analýzou v dynamickom režime. Množstvo získaných a analyzovateľných informácií je nezrovnateľné so všetkými, doteraz používanými

metódami, ktoré spočívali v meraní emisií hluku v imisných bodoch, ktorých počet je značne obmedzený. Akustická kamera ponúka možnosť dokonalej frekvenčnej analýzy zdrojov hluku na vzdialenosť niekoľkých desiatok až stoviek metrov. Dodávané softvérové vybavenie dokáže efektívnym spôsobom lokalizovať zdroje hluku, vykonať kvalitatívnu i kvantitatívnu analýzu a tak vytvoriť základ, pre zvukoizolačné opatrenia.

Celé meranie a následná analýza sa vyznačuje:

- vysokou presnosťou,
- vysokou rýchlosťou,
- dynamickým režimom práce,
- vysokou efektívnosťou,
- prehľadným spracovaním výsledkov (farebné hlukové mapy, videá, zvukové nahrávky).

PRINCÍP ČINNOSTI AKUSTICKEJ KAMERY

Akustická kamera je modulárny a flexibilný nástroj na vizualizáciu, lokalizáciu a analýzu zdrojov hluku.

Prostredníctvom vizualizácie, exaktných výsledkov a rýchlych výsledkov znižuje vývojové časy následných technických opatrení na znižovanie hlukovej záťaže obyvateľstva.

Princípom akustickej kamery je ukázať súvislosť medzi počutím a "videním" hluku. Po skončení merania je možné si vypočítať (prezrieť) akustický snímok alebo akustický film. Zvuk príslušného nameraného miesta si možno vypočítať a vykonať jeho bližšiu analýzu. Takýmto spôsobom je možné počuť a analyzovať také zdroje hluku, ktoré sú inak prekryté podstatne silnejšími zdrojmi hluku. Pri akustickom filme možno pomocou špecializovaného softvéru dodatočne animovať obraz. Taktiež je možné vytvoriť spektrum vypočítaných miest.

Základná zostava akustickej kamery pozostáva:

- maticemikrofónov (tzv. mikrofónovej antény),
- dátový rekordér,
- notebook,
- softvér – NoiseImage.

Akustická kamera využíva obdĺžnikovú zobrazovaciu rovinu za účelom presného výpočtu oneskorenia akustických zvukových signálov vyžarovaných z rôznych zdrojov hluku k jednotlivým mikrofónom antény. Výpočet je vykonaný za predpokladu, že zobrazovacia rovina sa nepohybuje počas merania. Výsledkom rozdelenia zobrazovacej roviny na riadky a stĺpce je konečný počet zobrazovacích bodov - pixelov a stred tejto oblasti je použitý na výpočet.

Softvérová časť pozostáva zo softvéru NoiseImage, ktorý umožňuje získanie nameraných dát, ich prenos do zariadenia, vyhodnotenie týchto dát, vytváranie akustických snímok a filmových záberov. Softvér NoiseImage s jednoduchým intuitívnym ovládaním bol vyvinutý za účelom dosiahnutia interakcie medzi priestorom, časom a frekvenciou. Pri vytváraní modelu je sledovaná iba ekvivalentná hladina akustického tlaku a v akustickom obraze sú hodnoty farebne rozlíšené ako by boli vytvárané bodovými zdrojmi.

Akustická kamera ako nástroj pre vizualizáciu hluku okrem už používaných tradičných metód analýzy ako je tretinooktávová analýza, úzkopásmová analýza, aplikácia váhových filtrov do veľkej miery rozširuje možnosti analýzy zdrojov hluku. Následne z vygenerovaných spektrogramov je možné zvoliť konkrétny frekvenčný rozsah v danom časovom okamihu. Z tejto selekcie sa následne vytvorí akustický film resp. akustický snímok. Z týchto výstupov sa dá exaktne určiť miesto pôsobenia zvuku a čas pôsobenia zdroja. Takisto je možné analyzovať pohybujúce sa objekty.

Akustické snímky a videá získané akustickou kamerou je možné použiť pre kontrolu kvality rôznych výrobkov, ktoré pri svojej činnosti produkujú hluk. Práve analýzou akustického snímku získaného z referenčného výrobku a jeho porovnaním je možné posúdiť jeho kvalitu.

Aplikácia a možnosti akustickej kamery:

- lokalizácia a identifikácia zdrojov hluku,
- kvantitatívna a kvalitatívna analýza zdrojov hluku,
- kontrolné merania kvality,
- tvorba zvukových záznamov s možnosťou vypočítania zvuku v rôznych miestach,
- tvorba akustických snímok a filmov,
- návrh riešení pre zníženie hluku a verifikácia uskutočnených opatrení na zníženie hluku.

Akustická kamera spája tradičné metódy analýzy zvuku ako sú A-váženie, 1/3- oktávová analýza, FFT spektrálna analýza a ďalšie s metódami vizualizácie hluku. Spojením týchto prístupov akustická kamera rozširuje a zvyšuje úroveň možnosti analýzy zvuku a stáva účinným nástrojom pre lokalizáciu a identifikáciu zdrojov hluku. Dokáže vizualizovať emisie hluku jednotlivých zdrojov na základe časovej a frekvenčnej selektivity.

Výstupom meraní pomocou akustickej kamery sú klasické deskriptory hluku, ale hlavne akustické snímky a akustické videá, ktoré exaktne znázorňujú emisie a šírenie hluku z jednotlivých zdrojov a časy ich pôsobenia.

Následne tieto výstupy tvoria efektívne podklady pre vykonanie protihlukových a zvukoizalačných opatrení, resp. návrhy na zlepšenie akustického designu elektrovýrobkov a domácich spotrebičov.

List of sources used

1. LUMNITZER, E. - ROMÁNOVÁ, M.: Modelovanie dopravného hluku a hluku z stacionárnych zdrojov v oblasti mestskej zástavby. In: Acta Mechanica Slovaca. roč. 9, č. 2-b iam 05 (2005), s. 225-228. ISSN 1335-239
2. BADIDA, Miroslav - LUMNITZER, Ervin - ROMÁNOVÁ, Monika: Metodika určovania miestotmerania hluku pri hygienických meraniach. In: Acta Mechanica Slovaca. roč. 10, č. 3 (2006), s. 5-14. ISSN 1335-2393
3. BADIDA, Miroslav - LUMNITZER, Ervin - ROMÁNOVÁ, Monika: Hluk v pracovnom prostredí a jeho hodnotenie v zmysle novej legislatívy. In: Trendy lesníckej, drevárskej a environmentálnej techniky a jej aplikácie v výrobnom procese : Medzinárodná vedecká konferencia k 10. výročiu vzniku FEVT : Zvolen, 5.-7. september 2006. Zvolen : Technická univerzita, 2006. s. 19-22. ISBN 80-228-1649-3

Sobotová Lýdia, doc. Ing., PhD.,

Badida Miroslav, Dr. h. c. prof. Ing., PhD.,

Kmec Ján, doc. Ing., CSc.

Technická univerzita v Košiciach, Košice, Slovenská republika

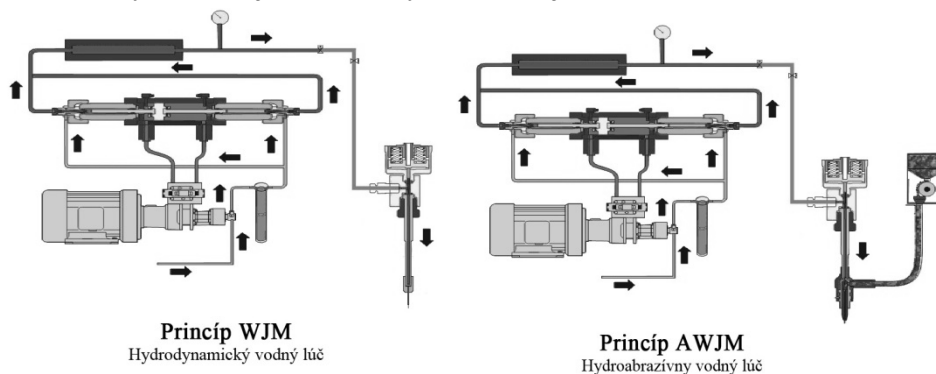
ENVIRONMENTÁLNA BEZPEČNOSŤ PRI PRÁCI S VODNÝM LÚČOM

Technológia rezania vodným lúčom predstavuje jedinečnú, pre budúcnosť orientovanú, umožňuje ju zaradiť do systému vysokej automatizácie pri vysokovýkonnom rezaní skutočne všetkých druhoch materiálov.

V 30-tych rokoch sa americkí a ruskí inžinieri po prvý krát pokúsili v baníctve využiť lúč vody, vyznačujúci sa vysokou rýchlosťou a to na ťažbu uhlia, kameniva a skál. Postupným rozvíjaním sa technológie vodného lúča sa overovali skúšky delenia ostatných materiálov ako rúnových netkaných textílií, plastových materiálov a materiálov, skladaných z viacerých vrstiev, ocelí a podobne.

Keďže vysokotlakové rezanie vodným lúčom (Water Jet Cutting) patrí do oblastí zelených technológií, v súčasnom období pri požiadavkách zvýšenej ochrany životného prostredia je táto technológia veľmi žiadaná.

Princípy rezania vodným lúčom je znázornený na nasledujúcom obrázku, obr.1.

Obr. 1. Princípy rezania vodným lúčom

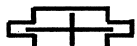

Bezpečnostné postupy a bezpečnostné praktiky musia byť sledované počas uvádzania do prevádzky, počas samotnej prevádzky a údržby vysokotlakových čerpadiel. V tejto oblasti sa vytvorili tabuľkové a znakové popisy používané v reálnej praxi, ktoré je potrebné dodržiavať pri prevádzkovaní pracísk pre delenie materiálov vodným lúčom. V tab.1 sú uvedené skratky pre bezpečnosť pri práci s vodným lúčom. Obsluhovať takéto čerpadlo môže len kvalifikovaná obsluha. Jedná sa o nasledovné bezpečnostné postupy:

- Vysoký tlak vody, 3800 až 4150 bar (55 až 60000psi), pri vodno-lúčových rezacích systémoch nesmie byť dôvodom na znepokojenie. Užívateľ musí mať rešpekt pred týmto tlakom a používať súčasne bezpečnostné postupy a bezpečnostné pracovné zvyklosti.

- Každý, kto je spojený s vodno-lúčovým rezacím systémom si musí uvedomiť, že sila vodno-lúčového rezacieho prúdu môže preniknúť do mnohých ťažkých, pevných a hrubých materiálov rovnako ako do mäkkých penových materiálov.
- Nezaškolený personál sa nesmie pohybovať vo vodno-lúčovej rezacej oblasti.
- Vo vodno-lúčovej rezacej oblasti musia byť vždy používané bezpečnostné okuliare a chrániče sluchu. Zároveň musia používať pracovnú obuv s gumovou podrážkou.
- Všetky núdzové STOP tlačidlá musia byť pravidelne kontrolované. Počas normálnej prevádzky sú vytiahnuté a pripravené k použitiu.
- Počas práce na stroji sa musia skontrolovať a zapnúť prívod energie a aktivovať núdzové STOP tlačidlá tak, že pri ich stlačení sa zistí, či energia vodného lúča exploduje. Každý prístroj má byť skontrolovaný podľa špeciálnych predpisov pre danú technológiu. Vždy keď je prístroj skontrolovaný, musí fungovať alebo musí byť vrátený do pôvodného stavu pred začiatkom prevádzky.

Tab. 1

Tabuľky a skratky pre bezpečnosť pri práci s vodným lúčom

 CAUTION	Poukazuje na nebezpečenstvo, ktoré môže zapríčiniť osobné zranenie alebo poškodenie majetku, ak sú ignorované inštrukcie na opatrnosť.		
 WARNING	Poukazuje na nebezpečenstvo, ktoré môže zapríčiniť vážne osobné zranenia, smrť alebo značné poškodenie majetku, ak je varovanie ignorované.		
	Vysoký tlak vodného prúdu môže spôsobiť zranenie očí. Chráňte si oči, keď pracujete blízko stroja.		
	Nebezpečný hluk môže spôsobiť stratu sluchu. Chráňte si uši ak pracujete blízko stroja.		
	Nebezpečné elektrické napätie môže spôsobiť zranenie alebo smrť. Pred otvorením vitríny odpojte a prerušte hlavný elektrický prívod.		
	Zlá funkčnosť		
	Hydraulické multiplikátory		
	Tlaková kontrola		
	Vysoký tlak		
	Nízky tlak		
	Štart/Spustenie		
	Stop		
	Beží		
<table border="1" style="width: 100%;"> <tr> <td style="width: 50%; text-align: center;"> UPOZORNENIE Aj keď stroj nie je v prevádzke, čerpadlo systému môže byť pod tlakom. Môže to spôsobiť vážne zranenie alebo aj smrť. Odpojte napájania pred riadnou údržbou a znížte tlak. </td> <td style="width: 50%; text-align: center;"> UPOZORNENIE Vysokotlakový lúč môže spôsobiť vážne zranenie Bezpečnostné opatrenia sú v súlade s údržbou </td> </tr> </table>		 UPOZORNENIE Aj keď stroj nie je v prevádzke, čerpadlo systému môže byť pod tlakom. Môže to spôsobiť vážne zranenie alebo aj smrť. Odpojte napájania pred riadnou údržbou a znížte tlak.	 UPOZORNENIE Vysokotlakový lúč môže spôsobiť vážne zranenie Bezpečnostné opatrenia sú v súlade s údržbou
 UPOZORNENIE Aj keď stroj nie je v prevádzke, čerpadlo systému môže byť pod tlakom. Môže to spôsobiť vážne zranenie alebo aj smrť. Odpojte napájania pred riadnou údržbou a znížte tlak.	 UPOZORNENIE Vysokotlakový lúč môže spôsobiť vážne zranenie Bezpečnostné opatrenia sú v súlade s údržbou		

- Pri práci používajte vysoko čistú mazacu pastu na všetky závitové vysokotlakové spoje. Všetky trubicové, montážne a skrutkové spoje musia byť stočené do odporúčaných hodnôt momentu. Ak je obvod pod vysokým tlakom nepokúšajte sa o tesné alebo voľné vysokotlakové vodné montáže, ale pozrite a skontrolujte bezpečnosť potrubia pri vysokom tlaku.
 - Všetky úniky vysokého tlaku musia byť okamžite opravené.
 - Skontrolujte celé vybavenie daného stroja na základe tabuliek doporučených výrobcom.
 - Skôr ako začnete údržbu zariadenia, vypnite hlavný uzáver a ubezpečte sa, že vysoký tlak je vypustený.
- Potrubie s vysokým tlakom musí byť nainštalované bez napätia v krútení. Vhodné podpory a usmernenia musia byť zabezpečené. 9/16“ vonkajší priemer vysoko tlakových trubiek a armatúr sú

odporúčané na prepojenie medzi čerpadlom a rezacou hlavicom. Trubky týchto veľkých rozmerov budú znižovať vibrácie, napätie a pohyb medzi potrubím čerpadla a oblasťou rezania. Väčší priemer potrubia tiež znižuje tlak a tlakovú pulzáciu.

Pri práci s vodným lúčom je potrebné kontrolovať a vyvarovať sa činností:

- Ak je preťažené príslušenstvo v vysokom tlakom vody neskúšajte opraviť presakovanie. Vždy zatvorte vypúšťanie vysokotlakovej vody pred začiatkom údržby na vysokotlakových zložkách. Odtokové otvory sú zabezpečené na uvoľnenie vysokotlakovej vody ak presakovanie nastalo na tesniacom povrchu. Ak je armatúra uvoľnená vysokým tlakom vody, prúd s vysokotlakovou vodou odíde z najbližšieho odtokového otvoru s možnými nebezpečnými výsledkami

- Buďte veľmi opatrný keď sa dotýkate zariadenia s vysokým tlakom. možné zlyhanie z únavového trhania alebo nadmerného tlaku môže vyplývať z nebezpečného vysokotlakového presakovania alebo zlyhania zložiek.

- Ohybná ¼“ trubka je pravidelne používaná pri rezaní na umožnenie rezacieho pohybu hlavice. Podpory a usmernenia, musia byť zabezpečené antivibračne pre prevenciu pred zlyhaním vonkajšieho zaťaženia.

- Ak sú spojenia vysokého tlaku tesné alebo voľné, vždy používajte podporné trnutie aby ste sa vyhli ohybným silám a napätiu pri spojení. Neprekročte odporúčané hodnoty točivého momentu.

- Vysokotlakové potrubie a zariadenia navrhnuté do 4 150 bar (60 000 psi) musia byť vždy používané len predpísané. Podcenenie tak môže viesť ku katastrofálnemu zlyhaniu zložiek, ktoré môžu zapríčiniť znehodnotenie zariadenia, zranenie alebo smrť.

Vhodná údržba je dôležitá pre spoľahlivý a dôsledný výkon. Preventívna údržba redukuje prestoje na opravy, poskytuje väčšiu životnosť zložiek a zvyšuje bezpečnosť práce. Vysokotlaková voda bude rezať takmer všetko čoho sa dotkne. Smernice údržby pozostávajú z regulárnej kontroly vybavenia, z požiadaviek čistého vybavenia a okolitého prostredia, z kontroly tlakov, teploty a tesnosti tesnení. V prípade, že vzniknú priesaky, okamžite vykonávajte opravy. Záznam o údržbe tiež musí byť uschovaný.

Bezpečnostné odporúčania po prečítaní bezpečnostných predpisov pozostávajú:

- Vypnite všetku elektrickú energiu.
- Zavrite všetky vstupné dodávkové ventily a otvorte všetky odvodňovacie ventily.
- Zatvorte vstrekovacie a rozdeľovacie ventily ak je energia uzatvorená, bezpečnostný výstupný ventil bude otvárať a prepúšťať vysoký tlak vody skrytý vo vyprázdňovacom potrubí.

- Zabezpečte vhodné zásuvky, misky, nádržky atď. na zachytenie a zadržanie kvapaliny aby sa vyhlo hazardnému pracovnému prostrediu.

- Dodržujte dvojité kontroly na uistenie sa, že všetok tlak je odsunutý od systému predtým ako budete pokračovať v práci.

- Vyhnite sa kvapkaniu, ostrým oderom alebo ohybovým zaťaženiám ak pracujete s drahými časťami technológie.

- Uistite sa, že všetky súčasti sú čisté, bez ostrých hrán, kusových častíc, špiny atď.
- Používajte vysoko čistú mazaciu pastu, ak montujete nejakú vysokotlakovú zostavu.
- Po oprave akejkoľvek vysokotlakovej zložky skontrolujte všetky spojenia vysokého tlaku na prepúšťanie tlaku.

Bezpečnosť pri práci s vodným lúčom v rôznych výrobných technológiách musí zohľadňovať nie len bezpečnú prácu s technológiou vodný lúč, ale aj bezpečnú prácu so všetkými zariadeniami, ktoré sa na takom pracovisku nachádzajú a tiež manipulácia s materiálom.

V prípade ostatných zariadení pracoviska, manipulácie s materiálom, medzioperačnej dopravy, skladovania, kontroly a celkového pracovného prostredia, t. j. výrobnéj logistiky, uplatňujú a dodržiavajú sa bezpečnostné predpisy pre technologické prevádzky platné, v súlade so zákonom, podľa Inšpektorátu bezpečnosti práce a Štátneho zdravotného ústavu.

Tento príspevok vznikol v rámci projektu KEGA 030TUKE - 4/2014.

Literatúra

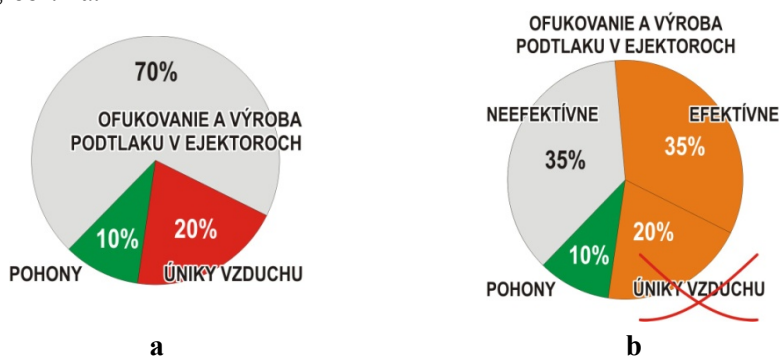
1. Kmec, J., Sobotová, L.: Progresívne delenie hydroeróziou. 2011. In: Strojárska technológia - Plzeň 2011: IV ročník medzinárodnej konferencie: 25. - 26.1.2011: Plzeň, Česká republika. - Plzeň: ZČU v Plzni, 2011 S. 1-6. - ISBN 978-80-7043-934-0.

2. Kmec, J., Sobotová, L.: Delenie hydroerózneho lúča. 2009. - 1 elektronický optický disk (CD-ROM). In: Trendy a inovatívne prístupy v podnikových procesoch : 12. medzinárodná vedecká konferencia : zborník príspevkov v elektronickej forme : Košice, december 2009. - Košice : TU, SJF, 2009 S. 1-5. - ISBN 978-80-553-0330-7.

3. Kmec, J., Sobotová, L.: Vodný lúč 25 rokov na Slovensku. 2010. In: Transfer inovácií. Č. 18 (2010), s. 160-164. - ISSN 1337-7094

ŠETRENIE ENERGIE PRI POUŽÍVANÍ STLAČENÉHO VZDUCHU AKO NÁSTROJ OCHRANY ŽIVOTNÉHO PROSTREDIA A EKONOMICKEJ BILANCIE FIRMY

(Energy saving when using compressed air as an instrument of environmental protection and economic balance of the company) Energia stlačeného vzduchu. V súčasnosti sa automatizovaná výroba bez použitia pneumatických prvkov takmer nezaobíde. Výrobné náklady spojené s prípravou stlačeného vzduchu sú oproti iným energiám (elektrická, hydraulická) podstatne vyššie. Pritom podstata využívania energie stlačeného vzduchu neumožňuje recykláciu použitej energie. Preto je potrebné sledovať a vhodným spôsobom znižovať náklady na prevádzkovanie firmy aj cestou znižovania spotreby stlačeného vzduchu. Keďže prvková základňa dnes používaných mechanizmov zrejme s ich účinnosťou v blízkej budúcnosti nebude schopná zásadných zmien, priestor pre šetrenie stlačeného vzduchu je najmä pri eliminácii jeho nežiadúcich únikov, obr. 1a.

Obr. 1 Spotreba stlačeného vzduchu pri činnosti výrobnjej firmy

Náklady na výrobu. Zhodnotenie energie stlačeného vzduchu na vykonávanie pracovných činností mechanizmov v prevádzke je len 10% (energia pre výkon práce mechanizmu). Zo 70% spotreby stlačeného vzduchu určeného na ofukovanie a výrobu podtlaku v ejetoroch je možné považovať za efektívnu (priamo sa podieľajúca na vzniku nového produktu – napr. sušenie pri povrchových úpravách, manipulačné úlohy s použitím prísavkových uchopovacích hlavíc) len asi polovicu. Nutne vzniká otázka: “Využívame vyrobený objem stlačeného vzduchu efektívne?”

Vynára sa však aj iná otázka: “A prečo vlastne by ma to malo zaujímať? Veď ide iba o vzduch...” Odpoveďou sú náklady na jeho výrobu, tab. 1.

Tab. 1

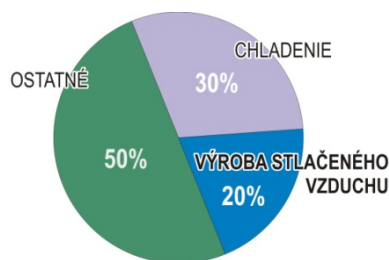
Finančné vyjadrenie nákladov na výrobu a úpravu stlačeného vzduchu

Jednotkové množstvo spotrebovaného stlačeného vzduchu [m ³ /min] pri priemernom pracovnom tlaku v obvode 0,6 MPa	Ročné náklady na výrobu a úpravu pri cene 0,04 €/m ³ a prevádzke 6000 hod/rok
1,00	14 400.- €
5,00	72 000.- €
10,00	144 000.- €
20,00	288 000.- €

Ak teda budeme vedieť efektívne využiť spotrebu v oblasti ofukovania a prípravy vákuu aspoň na 50% a úplne zamedziť stratám vznikajúcim únikom stlačeného vzduchu z obvodu, zlepšime efektívnosť využitia energie stlačeného vzduchu vo svojej firme na hodnotu 65%, čím sa nám straty znížia o 55%. Ak si uvedomíme, že náklady na výrobu stlačeného vzduchu sú obsiahnuté v cene produktov, asi sme našli jeden z dôvodov, prečo sú naše výrobky málo konkurencieschopné.

Energia na výrobu stlačeného vzduchu. Energia stlačeného vzduchu je získavaná v kompresoroch, ktoré na stláčanie vzduchu využívajú vo väčšine prípadov elektrickú energiu. Existujú aj prípady, kedy výroba stlačeného vzduchu je realizovaná pomocou spaľovacích motorov (mobilné kompresory). Čo je však podstatné, účinnosť kompresorov dosahuje v špičkových vyhotoveniach iba cca 70-75% (priemer cca 60%).

Ekologické následky. Či už je stlačený vzduch vyrábaný pomocou elektrickej energie alebo spaľovacími motormi, vždy do značnej miery zaťažuje životné prostredie. Ak sa pozrieme na rozdelenie spotreby vyrobenej elektrickej energie, obr. 2, pätina celej svetovej spotreby elektrickej energie sa týka práve výroby stlačeného vzduchu.

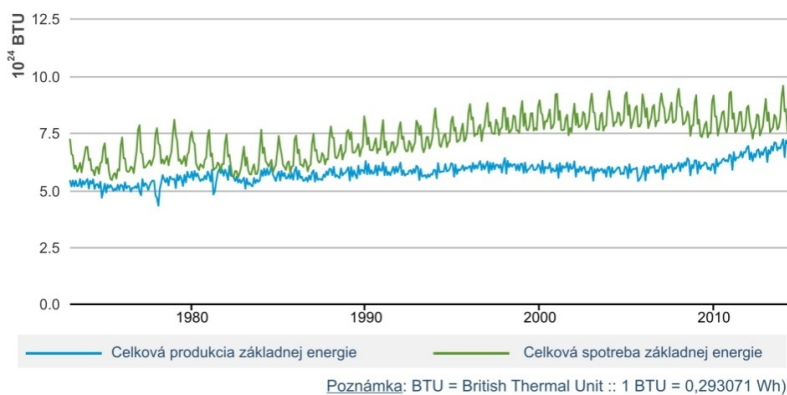
Obr. 2 Spotreba elektrickej energie

Ak prijmem predpoklad, že ani zásoby jadrového paliva pre účely výroby elektrickej energie nie sú nevyčerpatel'né a jeho použitie, rovnako ako použitie fosílnych palív, zaťažuje naše životné prostredie, je na mieste intenzívnejšie uvažovať o formách a spôsoboch šetrenia elektrickou energiou (a energiami vo všeobecnosti).

Kjótska konferencia o klimatických zmenách (december 1997) prijatím protokolu k Rámcovému dohovoru OSN o zmene klímy (platnosť od r. 2005), priniesla posun v chápaní ekologických prístupov v nakladaní s energiami vo výrobnjej sfére. Štáty, ktoré ratifikovali tento protokol (141 krajín s výnimkou USA a Austrálie) sa zaviazali znížiť emisie skleníkových plynov. Odhaduje sa, že pri plnej úspešnosti Kjótskeho protokolu by sa zredukovalo globálne oteplenie v intervale 0,02°C až 0,28°C do roku 2050. Nositeľ nobelovej ceny za chémiu (1903) Swante Arrhenius (Švédsko) už koncom 19. stor. vypočítal, že ak by hladina koncentrácie CO₂ v atmosfére stúpila dvojnásobne, teplota by stúpila až o 5°C. Vychádzal z vtedajších hodnôt koncentrácie CO₂ v atmosfére, ktoré sa pohybovali v rozpätí 180 – 270 ppm (1ppm=1.10⁻⁶=0,0001%=0,001%), avšak už v r. 1960 koncentrácia CO₂ dosiahla hodnotu 313 ppm a v r. 2012 už približne 394 ppm. To by zodpovedalo odhadom IPCC (*Intergovernmental Panel on Climate Change*) o náraste teplôt medzi 1,4°C až 5,8°C v období rokov 1990 až 2100. Kjótsky protokol je preto potrebné považovať len za prvý krok, po naplnení ktorého musia byť vytýčené ďalšie ciele.

Svet si teda začal uvedomovať následky tzv. globálneho otepľovania Zeme v dôsledku činnosti človeka. Ak si porovnáme len množstvo energie vynakladanej na chladenie (a spadajú tu aj prostriedky na znižovanie teploty pracovného prostredia) je zrejmé, že svet sa v dôsledku svojho industriálneho rozvoja a najmä jeho tempa dostáva do bludného kruhu: v dôsledku zvyšovania nárokov na množstvo spotrebovanej energie budeme v dôsledku globálneho otepľovania potrebovať čoraz viac energie na zníženie teploty v priestoroch pre život a prácu ľudí.

Šetrenie energiou. Keďže spotreba začína značne prevyšovať možnosti produkcie “klasických druhov” energie a produkcia neštandardných druhov zatiaľ nie je dostatočne rozvinutá, obr. 3, asi najschodnejšou cestou je šetrenie tým čo momentálne dokážeme vyprodukovať. Pozitívne na šetrení energiou formou šetrenia spotreby stlačeného vzduchu v automatizovaných prevádzkach je to, že rieši tak environmentálne problémy Zeme ako aj ekonomické problémy produkčných firiem. Všeobecne platí, že každý neúčelne spotrebovaný m³ stlačeného vzduchu vytvára v prevádzke výrobnú stratu.

cia Zdroj: U.S. Energy Information Administration (upravené autorom)

Obr. 3 Vývoj celkovej spotreby základných druhov energií vo svete

Ako ukazujú štatistiky, obr. 1a, z celkovej spotreby stlačeného vzduchu v prevádzke firmy až 20% tvoria straty vzniknuté únikom stlačeného vzduchu z rozvodov a v obvodoch pneumatických mechanizmov. Pre firmu to predstavuje reálnu a hlavne nenávratnú stratu, tab. 2.

Finančné vyjadrenie strát v dôsledku netesností v obvode (zdroj: [1], [2])

Priemer otvoru (celková netesnosť)		Množstvo uniknutého vzduchu [m^3/min] pri tlaku 0,6 MPa	Ročné náklady pri cene 0,04 €/m ³ a prevádzke 6000 hod/rok
Ø [mm]	zodpovedajúca plocha [mm ²]		
1	0,786	0,06	864.- €
3	7,069	0,55	7 920.- €
5	19,635	1,52	21 888.- €
10	78,540	6,10	87 840.- €

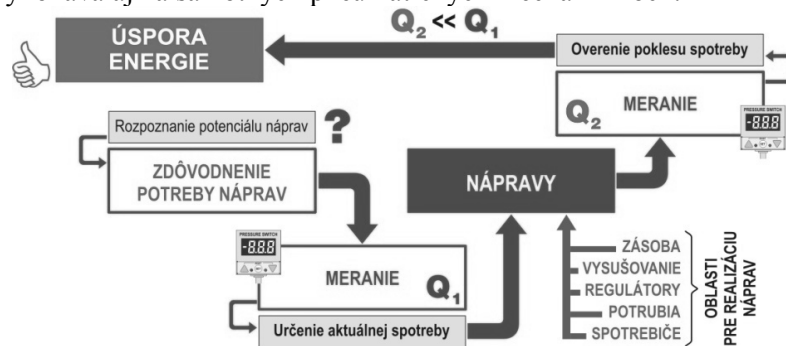
Ak k týmto stratám pridáme spotrebu vzduchu použitého na rôzne formy ofukovania (ofukovanie triesok pri obrábaní, vysušovanie náterov a pod.) a pre napájanie prúdových vyvíjačov vákua (ejektorov), dostávame sa k hodnote 90% celkovej spotreby.

To znamená, že v oblasti šetrenia je k dispozícii pomerne široká škála zásahov do obvodu, ktoré povedú k úspore stlačeného vzduchu a tým aj k úspore primárnej energie.

Pri projekte rozvodov stlačeného vzduchu v prevádzke musia byť splnené nasledujúce podmienky:

- vnútorný priemer potrubí (svetlosť) optimalizovať vzhľadom k aplikačným potrebám prietoku;
- zabezpečiť absolútnu tesnosť spojov;
- tlak vzduchu udržiavať na úrovni, ktorá je nevyhnutná pre prevádzku;
- umiestnenie armatúr v rozvode musí byť riešené s ohľadom na ich ľahkú udržiavateľnosť (výmena, kontrola, opravy, zisťovanie únikov).

Technické prostriedky pre šetrenie. Kontrole tesnosti spojov sa musí venovať náležitá pozornosť. Prvá kontrola sa vykonáva po zrealizovaní a prvom natlakovaní systému pred spustením mechanizmov (bez spotreby vzduchu). Sleduje sa pokles tlaku (napr. za jednu hodinu). Tento údaj nám stanoví mieru tesnosti obvodu po montáži. Následne musí byť vykonané pretesnenie zistených únikov a skúška sa zopakuje. Keď tesnosť rozvodov vyhovuje, test sa zopakuje po uplynutí napr. jedného mesiaca. Podobne sa skúška tesnosti vykonáva aj na samotných pneumatických mechanizmoch.

Obr. 4 Postup pri uplatňovaní systému pre úsporu energie (zdroj: [7], [8] - upravené autorom)

Tento proces je pomerne zdĺhavý a vyžaduje si istú mieru skúseností, preto poprední producenti pneumatických komponentov prišli s vypracovanými systémami pre úsporu energie (Energy Saving Systems). Ními sa na základe poznania možností pre úsporu spotreby vzduchu usilujú u zákazníka zlepšiť povedomie šetrenia energie (uvedomenie si výšky nákladov). Všetky tieto systémy pracujú so základnou podmienkou, ktorá spočíva v uvedomení si potreby vykonať v obvode zmeny prinášajúce úsporu energie. Pre jednotlivé oblasti realizácie náprav, vyplývajúce z obr. 4 existuje množstvo produktov a spôsobov riešenia, ktoré vo väčšej či menšej miere umožňujú znižovať spotrebu stlačeného vzduchu a tým obmedziť veľkosť strát firmy v tejto oblasti na minimum.

Ak v priemysle nebude snaha znižovať tieto náklady, spotreba základných energií (najmä elektrickej) bude ďalej rásť a to nutne spôsobí nárast emisií v ovzduší našej planéty. Preto extenzívny systém rastu nutne musí nahradiť jeho intenzívna forma, pretože hrozí, že fabriky budú produkovať produkty pre ľudstvo vymierajúce v dôsledku ekologických katastrof.

Príspevok vznikol s podporou projektu: Aplikovaný výskum systémov inteligentnej manipulácie priemyselných robotov s neorientovanými 3D objektmi / spoluriešiteľstvo s MIA Engineering s. r. o., (ITMS:26220220164).

List of sources

1. Hajduk, M., Tuleja, P.: Základy pneumatických mechanizmov I.: Výroba, úprava a rozvod stlačeného vzduchu a vákua, TU v Košiciach, Košice, 2013, ISBN 978-80-553-1605-5

2. Tuleja, P.: Ecological Aspects of the Compressed Air Energy Saving / In: Robotics and manufacturing systems, Conference proceedings – International Conference: LUBLIN 12.-13. December 2014, pp. 155-161, ISBN: 978- 83-7947-104-1
3. Tuleja, P.: Technical Resources for Energy Saving of Compressed Air in Automated Operation / In: Robotics and manufacturing systems, Conference proceedings – International Conference: LUBLIN 12.-13. December 2014, pp. 184-190, ISBN: 978- 83-7947-104-1
4. <http://www.eia.gov/>
5. http://sk.wikipedia.org/wiki/Kj%C3%B3tsky_protokol
6. http://sk.wikipedia.org/wiki/Sklen%C3%ADkov%C3%BD_efekt#cite_note-8
7. <http://www.smceu.com/>

Сиза О.І., д-р техн. наук, професор
Савченко О.М., канд. техн. наук, доцент
Челябісва В.М., канд. техн. наук, доцент
Корольов О.О., канд. техн. наук, доцент

Чернігівський національний технологічний університет, Чернігів, Україна

ЕКОЛОГІЧНО БЕЗПЕЧНІ РОСЛИННІ ІНГІБІТОРИ КОРОЗІЇ СТАЛІ

Соціально-економічний розвиток України та стан довкілля зумовлює пошук перспективних шляхів удосконалення і підвищення рівня екологічності виробництва, у тому числі і у сфері протикорозійного захисту. Застосування інгібіторів набуло особливого значення в нафтовидобувній, нафтопереробній, хімічній і харчовій промисловостях для захисту від руйнувань зовнішніх і внутрішніх поверхонь труб, апаратів у циркуляційних охолоджувальних системах, реакторів і резервуарів для хімічних продуктів. Аналіз напрямків розвитку захисту металів від корозії висвітлює актуальність проблеми розроблення ефективних, з мінімальним впливом на навколишнє середовище, протикорозійних матеріалів. У зв'язку з цим пошуки нових інгібіторів корозії і розширення їхнього асортименту доцільно проводити серед екологічно-безпечних продуктів рослинного походження. У цьому напрямку працює обмежене коло науковців [1-8]. Відомо, що ефективними інгібіторами корозії є синтетичні N-, S-, O-вмісні гетероциклічні сполуки. Деякі з них моделюють дію біологічно-активних речовин, що входять до складу природних рослин, тобто є їх хімічними аналогами. Тому актуальними є дослідження можливості розширення асортименту таких інгібіторів на основі екологічно чистої природної сировини, що містить активні гетероциклічні речовини, для застосування в різних галузях народного господарства.

В якості інгібувальної добавки досліджували протикорозійну активність водно-спиртового екстракту із зерен гірчиці з подальшою модифікацією гетероциклічними сполуками рослинного походження (інгібітор ГСМ). Перспективність вибору зерен гірчиці пов'язана, по-перше, з багатотоннажністю сировинної бази на Україні, по-друге, з наявністю Сульфуру, Оксигену і Нітрогену в складі діючих речовин сировини.

Корозійні випробування проводили гравіметричним та електрохімічним методами на зразках із сталі Ст3 у водогінній воді (рН – 7,2; мінералізація – 372,4 мг/л; загальна жорсткість – 4,7 мг-екв/л; Ферум загальний – 0,4 мг/л) за температури 293 К. Для оптимізації кількості інгібувальної добавки дослідження проводили за умови концентрації екстракту в робочому середовищі: 0,2; 0,3; 0,4 г/л, у перерахунку на діючі речовини (що складають 4%).

Поляризаційні виміри здійснювали за допомогою потенціостата Solartron Analytical 1287A. При проведенні гравіметричних досліджень поверхню зразків сталі Ст 3 послідовно шліфували на дрібнозернистому папері марок Р 240-Р 1200, знежирювали і зважували. Після експозиції поверхню зразків очищали від продуктів корозії, промивали проточною водою, висушували, знежирювали і зважували.

Ефективність захисної дії інгібітора корозії оцінювали за ступенем захисту Z_m :

$$Z_m = [(K_m - K'_m) / K_m] \cdot 100, \%,$$

де K_m , K'_m – швидкість корозії за втратою маси металу без інгібітора та з інгібітором, відповідно, г/(м²·год).

Ступінь гальмування корозії інгібітором за результатами електрохімічних досліджень:

$$Z_{кор} = (1 - 1/\gamma_{кор}) \times 100\%, \text{ де } \gamma_{кор} - \text{коефіцієнт гальмування корозії.}$$

Оже-електронну спектроскопію застосовували для контролю за вмістом і розподілом хімічних елементів у приповерхневому шарі металу після експозиції 168 годин у воді (Оже-спектрометр AES-2000 приладового комбайну-лабораторії LAS-2000 Riber, Франція).

Оцінку протикорозійної активності інгібітора за результатами електрохімічних досліджень при температурі 293 К наведено на рис. 1 та в табл. 1.

Таблиця 1

Електрохімічні параметри електродних процесів корозії Ст3 у водогінній воді з інгібітором

C_{In} , г/л	Поляризаційний опір	Струм корозії	Потенціал	Ступінь захисту	Табелеві константи, мВ	
	R_p , Ом/см ² ×10 ⁻³	I_0 , А/см ² ×10 ⁷	ϕ (E_0), В	Z_m , %	ϵ_a	ϵ_k
0	22,64	11,523	-0,477	–	273,49	282,77
0,2	123,11	2,119	-0,360	81,7	160,16	325,62
0,3	255,97	1,019	-0,405	91,2	229,92	252,60
0,4	97,44	2,767	-0,488	76,0	135,06	177,77

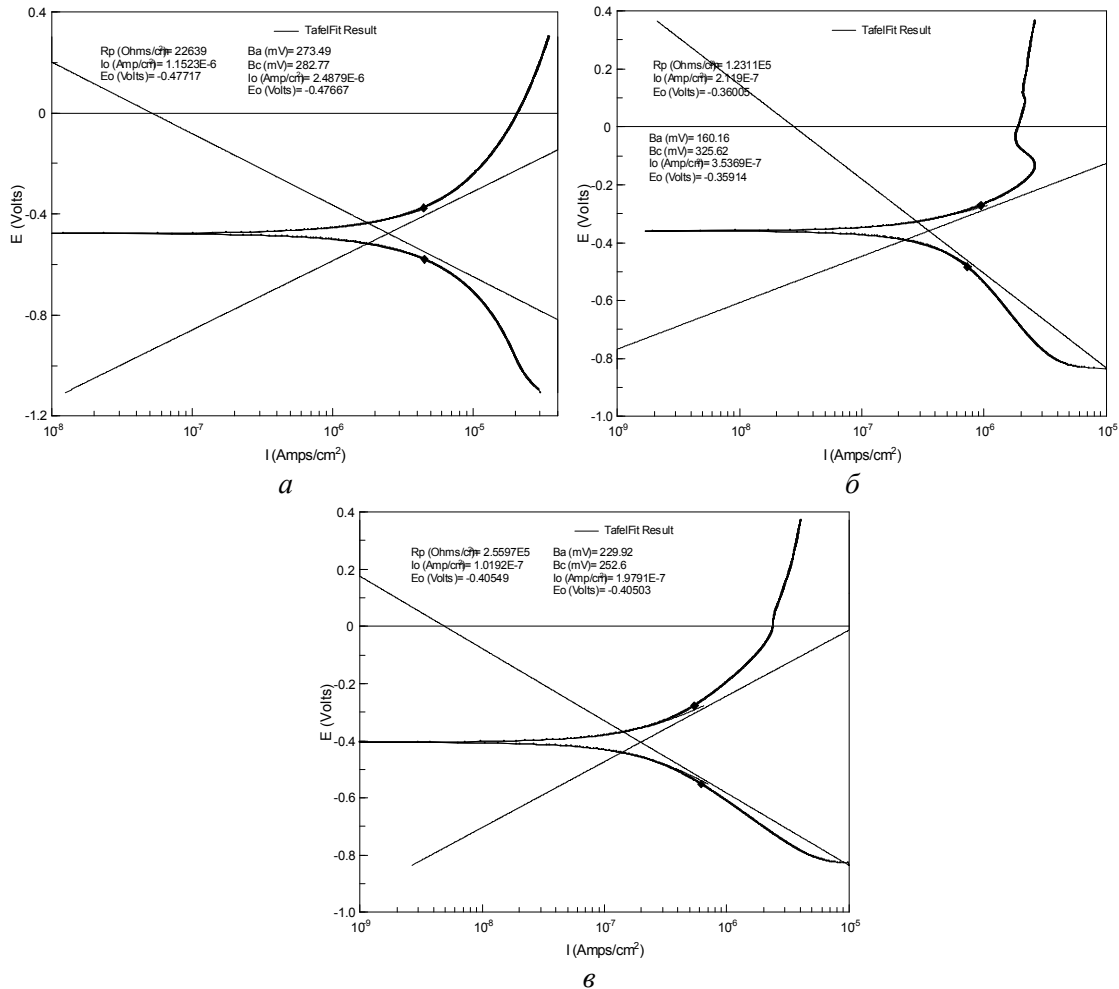
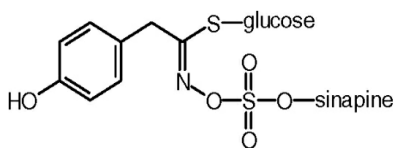

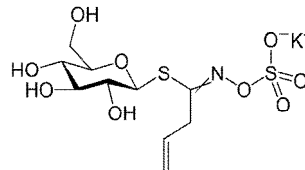
Рис. 1. Поляризаційні катодні та анодні криві Ст3 у водогінній воді (а) та з додаванням інгібітора ГСМ (б, в) – C_{In} , г/л: 2' – 0,2; 3, 3' – 0,3.

Представлені результати дозволяють зробити висновок, що інгібітор ГСМ катодно-анодної дії – впливає на обидві парціальні електродні реакції Ст3 у воді. Так, при $C_{In} = 0,2$ г/л потенціал корозії сталі підвищується на 117 мВ, при $C_{In} = 0,3$ г/л – на 72 мВ, а при підвищенні концентрації інгібітора до 0,4 г/л потенціал зсувається в бік більш від'ємних значень на 11 мВ. При цьому суттєво змінюються значення сталих Тафеля (ϵ_k), тобто концентрація інгібітору впливає на механізм реакції відновлення Оксигену. Найбільша ефективність дії 91,2% за значенням струму корозії і поляризаційного опору спостерігається при $C_{In} = 0,3$ г/л.

Основними діючими речовинами інгібітора ГСМ є синальбін і синігрин:

Синальбін

Синігрин

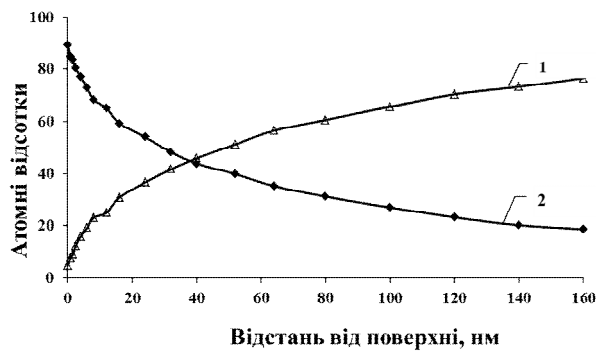
Дія інгібітора значною мірою обумовлена його адсорбцією на поверхні металу і утворенням захисної плівки, що ізолює цю поверхню від впливу агресивного середовища. Контроль за вмістом і

розподілом хімічних елементів у приповерхневому шарі металу здійснювали методом Оже-електронної спектроскопії. Досліджували зразки із сталі Ст3 після витримки протягом 168 годин у водогінній воді (рис. 2 а) та у воді з інгібітором ГСМ (рис. 2 б). Кількість Феруму у приповерхневих шарах сталі після витримки в інгібованих середовищах практично співпадає з його розподілом у контрольному зразку на повітрі і стабілізується на глибині 30-35 нм, що підтверджує існування захисної плівки на поверхні сталі. Тоді як, стабілізація вмісту Феруму на зразках, які знаходилися у воді без інгібітора, спостерігається тільки з глибини 160 нм, що пояснюється утворенням пухких приповерхневих шарів з продуктів корозії.

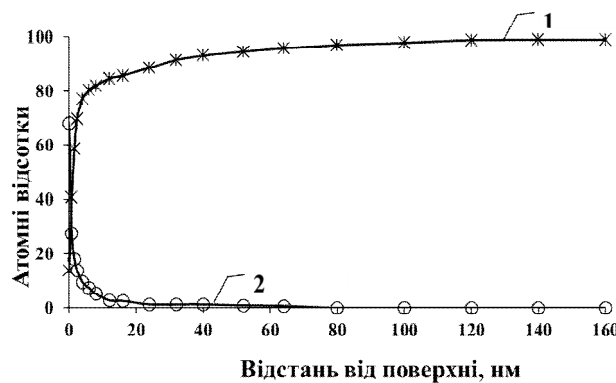
Значний вміст Карбону при дії неінгібованих середовищ зумовлений, очевидно, активацією поверхні сталі, що вкривається шаром продуктів корозії і поглинає сполуки Карбону з розчину і повітря. Крім того, Ферум у вигляді розчинних продуктів корозії переходить у водний розчин, а Карбон залишається у приповерхневих шарах сталі. У випадку інгібованого середовища вміст Карбону на поверхні сталі менший, ніж у неінгібованому і стабілізується на глибині виходу електронів 12 нм від поверхні.

За результатами розрахунків електронних зарядів встановлено, що взаємодія активних компонентів інгібітору з поверхнею металу відбувається за донорно-акцепторним механізмом шляхом переносу електронної густини із негативно заряджених центрів (атомів Оксигену) на вільні *d*-орбіталі Феруму. Тобто, відбувається активне комплексоутворення донорно-акцепторного типу (метал-ліганд). Позитивні заряди Сульфуру та Нітрогену забезпечують виникнення π -дативних зв'язків із утворенням металохелатних комплексів, що супроводжується переносом електронної густини з металу на ліганд (зворотна координація).

Результати вагових досліджень корелюють з отриманими вище даними. Без інгібітора спостерігається значна швидкість корозії сталі у водогінній воді. Продукти корозії у вигляді бурого осаду випадають на дно склянки і вкривають поверхню металу. У інгібованих середовищах поверхня зразків залишається чистою впродовж 240 годин дослідження (рис. 2, в-г). Ступінь захисту за результатами гравіметрії при використанні розробленого інгібітору за концентрацій 0,2-0,3 г/л становить 90-96 %.

в

z

Рис. 2. Розподіл Феруму (1) та Карбону (2) по глибині від поверхні сталі Ст 3 після експозиції у водогінній воді та фото зразків після вагових досліджень: а, в – без інгібітору; б, z – з інгібітором.

Показана перспективність використання продуктів переробки рослинної сировини як джерела високоефективних інгібіторів корозії маловуглецевих сталей. Розроблений інгібітор ГСМ при оп-

тимальній концентрації 0,3 г/л забезпечує ступінь захисту сталі Ст3 на 96% у водогінній воді. Істотною перевагою інгібітора є екологічна безпека як на стадії виробництва, так і застосування.

Список використаних джерел

1. Green approach to corrosion inhibition by black pepper extract in hydrochloric acid solution / M.A. Quraishi, D.K. Yadav, I. Ahamad // Open Corrosion Journal. – 2009. – v. 2. – P. 56-60.
2. Fennel (Foeniculum vulgare) essential oil as green corrosion Inhibitor of carbon steel in hydrochloric acid solution / N. Lahhit, A. Bouyanzer, J.-M. Desjobert // Portugaliae Electrochimica Acta. – 2011. – v. 29. – №2. – P. 127–138.
3. Caffeic acid as a green corrosion inhibitor for mild steel / F.A. de Souza, A. Spinelli // Corrosion Science. – 2008. – v. 51. – №3. – P. 642-649.
4. Ethanol extract of Terminalia catappa as a green inhibitor for the corrosion of mild steel in H₂SO₄ / N.O. Eddy, P.A. Ekwumemgbo, P.A. Mamza // Green Chemistry Letters and Reviews. – 2009. – v. 2. – №4. – P. 223-231.
5. Pericarp of the fruit of garcinia mangostana as corrosion inhibitor for mild steel in hydrochloric acid medium / K.P. Vinod Kumar, M.S. Narayanan Pillai, G. Rexin Thusnavis // Portugaliae Electrochimica Acta. – 2010. – v. 28. – №6. – P. 373-383.
6. Протикорозійні властивості продуктів переробки рослинної сировини / Сиза О.І., Корольов О.О., Савченко О.М., Гаценко С.В., Пасічниченко І.В. // Фіз.-хім. механіка матеріалів. – Спец. Випуск. 2006.– № 5.– С. 874-888.
7. Чигиринец Е., Гальченко Г., Стовиченко А. Исследование механизма защитного действия ингибитора ИПС-1 синтезированного из отходов растительного происхождения // Фіз.-хім. механіка матеріалів./ Спецвипуск "Проблеми корозії та протикорозійного захисту матеріалів". – 2004. – №4, Т2. – С. 805-810.
8. Сизая О.И., Савченко О.Н., Королев А.А. Исследование защитного действия противокоррозионных материалов на основе продуктов растительного происхождения // Экотехнологии и ресурсосбережение. – 2005. – № 5. – С. 34-39.

Хребтань О. Б., кандидат технічних наук, доцент

Чернігівський національний технологічний університет, Чернігів, Україна

ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ РЕЧОВИН, ЯКІ ВХОДИЛИ ДО СКЛАДУ СТАНДАРТНОЇ ТА СПЕЦІАЛЬНОЇ ОБРОБОК ПАЛЬТОВИХ ВОВНЯНИХ ТКАНИН

Небезпека забруднення навколишнього середовища полягає в тому, що його наслідки з'являються не одразу, а через певний проміжок часу, викликаючи не тільки руйнування природи, але й різні захворювання людини. Отже, на сьогодні важливою задачею текстильних виробництв є застосування в виробничому виробництві нешкідливих та безпечних для навколишнього середовища та людини барвників, текстильно-допоміжних речовин, необхідних в технологічному процесі, а також стандартних та спеціальних обробок з метою покращення споживних властивостей текстильних матеріалів.

Для пальтових вовняних тканин на підприємстві ПрАТ «КСК «ЧЕКСІЛ» (м. Чернігів) застосовуються стандартні обробки (антистатичні, протимолеві). З метою надання пальтовим тканинам нових споживних властивостей нами була застосована спеціальна водо-, брудо-, масловідштовхуюча обробка. Важливим було встановити екологічну нешкідливість стандартної та спеціальної обробок, які були використані для пальтових вовняних тканин.

Характеристики показників екологічної безпеки стандартної та спеціальної обробок пальтових вовняних тканин наведені в таблиці 1.

Таблиця 1

Екологічна характеристика складових стандартної та спеціальної комплексної обробок пальтових вовняних тканин

Показники екологічної безпеки	Вид обробки та її складові				
	стандартна обробка			спеціальна комплексна обробка	
	Adasil Sm	Belfasin 44	Oleophobol S	Hydrophobol XAN	Invadine PBN
1	2	3	4	5	6
Гостра токсичність (пацюки)	LD ₅₀ менше 2000 мг/кг	LD ₅₀ менше 2000 мг/кг	LD ₅₀ менше 2000 мг/кг	LD ₅₀ менше 2000 мг/кг	LD ₅₀ менше 2000 мг/кг
Первинне подразнення шкіри, очей (кролики)	Подразнює шкіру та слизові оболонки очей	Не впливає на шкіру, подразнює слизові оболонки очей	Подразнення шкіри та очей відсутнє (за OECD 404, 405)	Подразнення шкіри та очей відсутнє (за OECD 404, 405)	Подразнення шкіри та очей відсутнє (за OECD 404, 405)
Сенсибілізація шкіри (морські свинки)	Сенсибілізація відсутня	Сенсибілізація відсутня	Сенсибілізація відсутня	Сенсибілізація відсутня	Сенсибілізація відсутня
Токсичність для бактерій активного мулу	Частково переробляється бактеріями активного мулу LC ₀ менше 100 мг/л	Частково переробляється бактеріями активного мулу LC ₀ менше 100 мг/л	Шкідлива концентрація для бактерій активного мулу – менше 300 мг/л	LC ₅₀ 980 мг/л (за DIN 38412/34)	LC ₅₀ 45 мг/л (за DIN 38412/34)
Токсичність для риб	LC ₅₀ менше 10 мг/л	LC ₅₀ менше 10 мг/л	Форель – LC ₅₀ менше 1000 мг/л, протягом 48 год (за OECD 203)	Смугасти барбус: LC ₀ 10000 мг/л, LC ₅₀ 10000 мг/л – 48 год	Смугасти барбус: LC ₅₀ 4,1 мг/л – 48 год
Вплив на стокові води	Не повинен потрапляти в стокові води	Не повинен потрапляти в стокові води	Не допускається потрапляння у стічні води	Не допускається потрапляння у стічні води	Не допускається потрапляння у стічні води

Закінчення табл. 1

1	2	3	4	5	6
Додаткові дані	Не містить важких металів	Не містить важких металів	Оцінка: BSB – 135 мг/0 ₂ г; CSB – 240 мг/0 ₂ г; TOC – 12,5 % Не містить важких металів. Містить органічні розчинники	Оцінка: BSB – 1 мг/0 ₂ г; CSB – 598 мг/0 ₂ г; TOC – 15 % Не містить важких металів	Оцінка: BSB – 145 мг/0 ₂ г; CSB – 960 мг/0 ₂ г; TOC – 29 % Не містить важких металів
pH	7	4	7	3	8

У табл 1 охарактеризовані екологічні показники складових стандартної та спеціальної водо-, брудо-, масловідштовхуючої обробок.

Проведено оцінку екологічної безпеки речовин, які входили до складу стандартної та спеціальної обробок.

Спеціальна та стандартна обробки, застосовані для вовняних пальтових тканин, – це сполуки різних хімічних речовин, які характеризуються екологічними та токсикологічними показниками. Встановлено, що речовини стандартної та спеціальної обробки помірно шкідливі. Після використання речовин стандартної обробки потребуються спеціальні умови для знищення відходів. Відходи, які залишаються після використання спеціальної комплексної обробки можуть частково прероблятися бактеріями активного мулу.

Дослідження вмісту токсичних та небезпечних речовин у пальтових вовняних тканинах із спеціальною комплексною обробкою в Інституті екогігієни і токсикології ім. Л.І. Медведя (ЕКОГІНТОКС), показало, що спеціальна обробка не мала шкідливих та небезпечних речовин у своєму складі. Результати оцінювання санітарно-хімічних показників безпеки пальтових тканин із спеціальною обробкою наведені в табл. 2.

Таблиця 2

Показники екологічної безпеки	Вид обробки та її складові				
	стандартна обробка		спеціальна комплексна обробка		
	Adasil Sm	Belfasin 44	Oleophobol S	Hydrophobol XAN	Invadine PBN
Символи міжнародного маркування	Xi: R 36 – подразнює слизові оболонки очей, S 25 – уникати контакту з очима	Xi: R 36 – подразнює слизові оболонки очей, S 25 – уникати контакту з очима R 51/53 – отруйне для істот, що мешкають в воді (викликає у водоймах тривалі шкідливі ефекти)	F – вогнебезпечний: R 11 – легко спалахує, Xn – небезпечний – містить органічні розчинники	Xi: R 36/43 – подразнення очей, необхідний спеціальний захист для очей	Відсутні попереджувальні знаки маркування небезпечних речовин
Висновок про екобезпеку	Складові обробки є помірно шкідливими. Необхідно уникати впливу на слизові оболонки очей та шкіру. Знищення відходів цих речовин потребує спеціальних умов		Складові обробки є помірно шкідливими. Необхідно уникати впливу на слизові оболонки очей та шкіру. Частково переробляється бактеріями активного мулу		

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

УКРАЇНА-ЄС. СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ, ЕКОНОМІКА ТА ПРАВО»
(Кошице, Словаччина, березень 30 – квітень 2, 2015)

Збірник міжнародних наукових праць

Частина 1

**СУЧАСНІ ПРІОРИТЕТИ ЕКОНОМІКИ, УПРАВЛІННЯ
ТА СУСПІЛЬНОГО РОЗВИТКУ.
ОХОРОНА НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА**

UKRAINE – EU. MODERN TECHNOLOGY, BUSINESS AND LAW
(Košice, Slovakia, March 30 – April 2, 2015)

Collection of international scientific papers

PART 1

**MODERN PRIORITIES OF ECONOMICS,
MANAGEMENT AND SOCIAL DEVELOPMENT.
ENVIRONMENTAL PROTECTION**

Головний редактор
Відповідальний за випуск
Комп'ютерна верстка і макетування

Сергій Шкарлет
Олег Новомлинець
Анна Вербицька
Володимир Олефіренко

Підп. до друку 24.03.2015. Формат 60x84/8. Друк різнографія.
Гарнітура Times New Roman. Ум. друк. арк. – 33,2.
Тираж 105 пр. Замовлення № 253/15.

Редакційно-видавничий відділ Чернігівського національного технологічного університету
14027, Україна, м. Чернігів, вул. Шевченка, 95.
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ДК № 4802 від 01.12.2014 р.